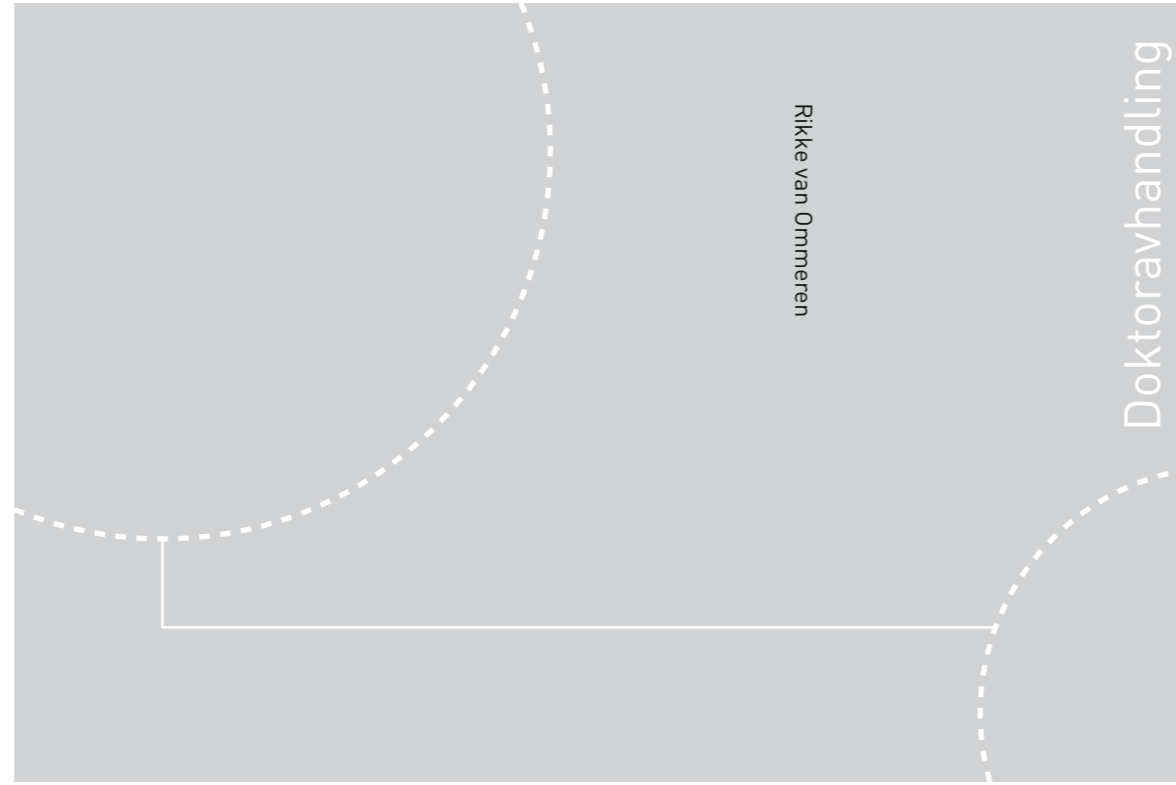

ISBN 978-82-326-1960-3 (trykt utg.)
ISBN 978-82-326-1961-0 (elektr. utg.)
ISSN 1503-8181

Doktoravhandling ved NTNU, 2016:311

Rikke van Ommeren

Den flerstemmige språkbrukeren

En sosiolingvistisk studie
av norske bidialektale

Rikke van Ommeren

Den flerstemmige språkbrukeren

En sosiolingvistisk studie
av norske bidialektale

Avhandling for graden philosophiae doctor

Trondheim, november 2016

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Avhandling for graden philosophiae doctor

Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

© Rikke van Ommeren

ISBN 978-82-326-1960-3 (trykt utg.)
ISBN 978-82-326-1961-0 (elektr. utg.)
ISSN 1503-8181

Doktoravhandlinger ved NTNU, 2016:311

Trykket av NTNU Grafisk senter

Til de flerstemmeige,
for tilliten og inspirasjonen

Innhold

Innhold.....	i
Oversyn – tabeller, illustrasjoner og kart	v
Forord.....	vii
INTRODUKSJON	1
1 INNLEDNING	1
1.1 Presisering av målsettinger	1
1.2 Innledende begrepsavklaring	5
1.3 Avhandlingas oppbygging	6
LEDEORD	7
2 BIDIALEKTISME – TIDLIGERE OMTALE OG FORSKNING.....	8
2.1 Skisse av et heterogent felt	9
2.1.1 Bidialektale språkbrukere i standard/dialekt-kontekster	10
2.1.2 Bidialektale i kodevekslingsstudier	12
2.1.3 Bidialektisme og <i>literacy</i>	13
2.1.4 Bidialektisme som stadium i dialektendringsprosesser	15
2.1.5 Bidialektale som «verktøy»	19
2.2 Forskning med bidialektisme i fokus	21
2.2.1 Utenlandske studier I – Isolerte studier	21
2.2.2 Utenlandske studier II – Skisse av en kontrovers.....	23
2.2.3 Norske studier	30
2.3 Oppsummerende om forskningsmessig forelegg	34
3 MOT EN DEFINISJON	36
3.1 Kategorier av definisjoner av flerspråklighet.....	36
3.2 Kategorier av definisjoner av bidialektisme.....	39
3.3 En teoretisk ekskurs: om forholdet mellom begrep og observasjoner	42
3.4 Fenomenet bidialektisme – det som viser seg.....	47
3.5 Bunnlinja: Definisjon av bidialektisme.....	49
4 OVERORDNEDE TEORETISKE PERSPEKTIV	52
4.1 Sosiokulturell lingvistikk	53
4.1.1 Idéhistoriske røtter	54
4.1.2 Vitenskapelig dialog og faglig proteksjonisme: sociolingvistikk og sociolingvistikk	57
4.1.3 Skillelinjene består – «It's more socio than linguistics»	59
4.2 Språkets indeksikalitet	60
4.3 Språklig praksis som stilistisk praksis	65
4.4 Det språklige praksisfellesskapet	69
4.5 Fra kodeblanding, kodeveksling og kodekryssing til languaging.....	71
4.5.1 Begrepet kodeveksling	71
4.5.2 Innflytelsesrike teoretiske tilnærminger til kodeveksling.....	75
4.5.3 (Sosial-)konstruktivistiske tilnærminger	76
4.6 Narrativer.....	80

EMPIRI	87
---------------------	----

5 METODE OG MATERIALE	87
5.1 Valg av tilnærming.....	87
5.1.1 Kvalitative metoders fortrinn	88
5.1.2 Grounded theory	90
5.1.3 Det (sosial-)konstruktivistiske og etnometodologiske grunnsynet	92
5.2 Datainnsamling	95
5.2.1 Utvalg og informantrekruttering	95
5.2.2 Intervjuundersøkelsen – planlegging og gjennomføring	97
5.2.3 Egenopptakene: Samtale med «signifikante andre».....	100
5.3 Registrering og bearbeiding av empiri.....	103
5.4 Analytiske perspektiver og strategier	105
5.4.1 Narrativ analyse.....	106
5.4.1.1 Perspektiv.....	106
5.4.1.2 Strategier.....	111
5.5 Vurdering av noen spesifikke metodologiske problemstillinger	113
5.5.1 Forskerens rolle.....	113
5.5.2 Rapportert språkbruk – muligheter og begrensninger.....	116
5.5.3 Skriftpfesting av tale	121

ANALYSE	127
----------------------	-----

6 DEL I: BIDIALEKTISME SOM SPRÅKLIG FENOMEN – HVORDAN DET ARTER SEG	128
6.1 Kodene og forholdet mellom dem	128
6.1.1 «Line».....	132
6.1.1.1 Sosial profil	132
6.1.1.2 Språklig profil	133
6.1.1.3 Prøver	134
Prøve D1	134
Prøve D2	135
6.1.1.4 Sammenlikning.....	137
6.1.2 «Jon».....	146
6.1.2.1 Sosial profil	146
6.1.2.2 Språklig profil	147
6.1.2.3 Prøver	148
Prøve D1	149
Prøve D2	150
6.1.2.4 Sammenlikning.....	151
6.1.3 «Tone»	154
6.1.3.1 Sosial profil	154
6.1.3.2 Språklig profil	155
6.1.3.3 Prøver	157
Prøve D1	157
Prøve D2	159
6.1.3.4 Sammenlikning.....	160
6.1.4 «Gunnar».....	164
6.1.4.1 Sosial profil	164
6.1.4.2 Språklig profil	165
6.1.4.3 Prøver	166
Prøve D1	167
Prøve D2	168
6.1.4.4 Sammenlikning.....	169
6.1.5 «Maris».....	174
6.1.5.1 Sosial profil	174
6.1.5.2 Språklig profil	175
6.1.5.3 Prøver	176

Prøve D1	176
Prøve D2	178
Prøve D3	178
6.1.5.4 Sammenlikning.....	179
6.2 «Tonefall» som distingverende språktrekk ved bidialektisme.....	188
6.2.1 Referanser til «tonefall» som kategori i materialet	190
6.2.2 «Tonefall» som sosialt meningsbærende språktrekk – tre eksempler	191
6.2.3 Prosodiske treks indeksikalitet.....	195
6.3 Bidialektale vekslingspraksiser.....	196
6.3.1 Rapporter om språkbruksmønster	197
6.3.1.1 «Line».....	199
6.3.1.2 «Jon».....	203
6.3.1.3 «Tone».....	206
6.3.1.4 «Gunnar»	209
6.3.1.5 «Mari».....	211
6.3.2 Dokumentert intrasituasjonell veksling.....	214
6.3.2.1 Intrasituasjonell veksling – det store bildet	215
6.3.2.2 Kodeveksling mellom taleturer.....	216
6.3.2.3 Kodeveksling innenfor taleturer.....	218
7 DEL II: BIDIALEKTISME SOM SOSIOLINGVISTISK FENOMEN – BAKGRUNN OG	
MOTIVASJON	221
7.1 Bakgrunnsfaktorer	221
7.1.1 Mobilitet.....	222
7.1.2 Flerdialektalitet i familien	224
7.1.3 Samspillet	225
7.2 Språkvalg.....	227
7.2.1 Intensjon vs. automatikk	227
7.2.1.1 Om default-koder, viten og vilje – rapporter	228
7.2.1.2 Risikosituasjoner	234
7.2.2 Motivasjon for språkvalg: rapporter	243
7.2.2.1 Sosiale roller og relasjoner.....	243
7.2.2.2 Steder.....	249
7.2.2.3 Tema for samtalen.....	255
7.2.3 Motivasjon for språkvalg: utledet.....	257
7.2.3.1 Innledende presisering.....	257
7.2.3.2 Tre typer bidialektal kodeveksling.....	258
Type 1: Forhold ved samtalepartner	258
Type 2: Forhold ved samtalsituasjon.....	259
Type 3: Performativ veksling.....	259
7.2.3.3 Eksemplifisering.....	260
Eksempel 1: Mari	262
Eksempel 2: Jon.....	268
Eksempel 3: Knut	276
7.2.3.4 Kodevekslingas funksjon og virkning i kontekst(er).....	284
Kontekster og kontekstualisering	284
Bidialektal kodeveksling som kontekstualisering	287
7.3 Sammenfatning del II – reelle og forestilte praksisfellesskap.....	294
8 DEL III: BIDIALEKTISME SOM SOSIOLINGVISTISK FENOMEN – NORMER OG	
IDEOLOGIER	298
8.1 Om studiet av språklige ideologier.....	299
8.2 Erfaringer og opplevelser	303
8.3 Nøytralitet, normalitet og avvik.....	309
8.3.1 Nøytralitetsdimensjonen.....	309
8.3.2 Normalitet og avvik.....	315
8.3.3 Legitimerende narrativer: Opphavsberetninger	321

8.3.3.1	Opphavsberetninger.....	324
8.3.3.2	Plott og plottstruktur.....	327
8.3.3.3	Pseudonarrativene	331
8.3.3.4	Narrasjon som forståelse og legitimering.....	335
8.4	Bidialektisme og identitet	337
8.4.1	Tilhørighet og stedsbinding	338
8.4.2	Personlighet(er) og rolle(r)	345
8.4.3	Forestillinger om autenticitet	351
8.5	Risikosituasjoner som « <i>breeching experiments</i> »	356
8.6	Sammenfatning Del III – Strukturert handlefrihet	359
9	DEL IV: SAMMENFØYNINGER.....	362
9.1	Bidialektisme som alternering mellom språklige stiler.....	363
9.2	Struktureringa av bidialektales språklige praksiser.....	372
	KODA.....	377
10	AVRUNDING	377
10.1	Tilbakeblikk	377
10.2	Veier videre.....	379
	Litteratur	381
	Vedlegg 1: Informantportrett – sideinformanter.....	393
	«Knut».....	393
	«Solveig».....	395
	«Øyvind».....	398
	«Elise».....	402
	«Einar».....	405
	«Kari».....	408
	«Cecilie».....	410
	«Kristin»	413
	Vedlegg 2: Intervjuguide – primærinformanter	417
	Vedlegg 3: Samtaleguide – egenopptak	419
	Vedlegg 4: Samtykkeerklæring – primærinformanter.....	421
	Vedlegg 5: Informasjon om endring av vilkårene for oppbevaring av data	423
	Vedlegg 6: Samtykkeerklæring – sekundærinformanter.....	425
	Vedlegg 7: Nettbasert forundersøkelse	427

Oversyn – tabeller, illustrasjoner og kart

Kartmateriale¹

Kart 1: Lines koder.....	133
Kart 2: Jons koder.....	147
Kart 3: Tones koder.....	156
Kart 4: Gunnars koder.....	165
Kart 5: Maris koder.....	175

Illustrasjoner

Illustrasjon 1: Hazens modell for det potensielle teoretiske rommet for bidialektisme.....	25
Illustrasjon 2: Høytonerealisering vs. lavtonerealisering av navn (inf. Cecilie).....	193
Illustrasjon 3: Intonologisk analyse, ordet Gjøvik +/- etterleddstrykk (inf. Knut).....	194
Illustrasjon 4: Intrasituasjonell veksling, egenopptak – oversyn (inf. Mari).....	216
Illustrasjon 5: Bakgrunnsfaktorer.....	225
Illustrasjon 6: Intrasituasjonell veksling, egenopptak – oversyn (inf. Mari).....	264
Illustrasjon 7: Intrasituasjonell veksling, egenopptak – oversyn med interaksjon (inf. Mari).....	265
Illustrasjon 8: Intrasituasjonell veksling, egenopptak – utsnitt med interaksjon (inf. Mari).....	265
Illustrasjon 9: Nøytralitet som språkideologisk nav – en modell.....	314

Kodevalgsmatriser

Kodevalgsmatriser 1: Line – D1 og D2.....	203
Kodevalgsmatriser 2: Jon – D1 og D2.....	205
Kodevalgsmatriser 3: Tone – D1 og D2.....	209
Kodevalgsmatriser 4: Gunnar – D1 og D2.....	211
Kodevalgsmatriser 5: Mari – D1, D2 og D3.....	214

Tabeller

Tabell 1: Tegnforklaringer transkripsjon – oversyn vokaler.....	125
Tabell 2: Tegnforklaringer transkripsjon – oversyn konsonanter.....	125
Tabell 3: Andre tegnkonvensjoner.....	125
Tabell 4: Sammenlikning av koder – Line.....	137
Tabell 5: Sammenlikning av koder – Jon.....	151
Tabell 6: Sammenlikning av koder – Tone.....	160
Tabell 7: Sammenlikning av koder – Gunnar.....	169
Tabell 8: Sammenlikning av koder – Mari.....	179
Tabell 9: Informantoversyn, sentrale språklige og biografiske opplysninger.....	187

¹ Alle kart i avhandlinga er laget med utgangspunkt i Kartverkets (u.å.) frie datasett, lisensiert etter Creative Commons Navngivelse 4.0 International (CC BY 4.0)

Forord

Det har i skrivende stund gått snart fire år siden jeg flyttet inn på kontoret ved det som da het Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, og startet arbeidet med det prosjektet som jeg skildrer i denne avhandlinga. Siden den dagen har jeg vært avhengig av flere former for håndsrekninger og støtte, og det er derfor mange som fortjener en takk. En første takk vil jeg rette til de to veilederne mine, hovedveileder Brit Mæhlum (NTNU) og biveileder Stian Hårstad (HiST/NTNU). De har gitt meg kyndig, vennlig og inspirerende veiledning gjennom hele forsknings- og skriveprosessen, og de er ut over det to usedvanlig trivelige mennesker som jeg er veldig glad for å ha blitt kjent med. Brit skal for øvrig ha en særlig takk, siden det var hun som sto bak ideen om et prosjekt om bidialektisme i utgangspunktet. Det er lite sannsynlig at det hadde blitt stipendiat av meg i det hele tatt om det ikke var for hennes personlige engasjement og oppmuntring. Det er jeg veldig takknemlig for.

Denne studien ville ikke vært mulig å gjennomføre uten at noen sa seg villig til å stille som informanter. Det er deres stemmer og våre samtaler som utgjør reisverket i denne avhandlinga. Jeg er svært takknemlig for at de ville møte meg, og for den åpenheten og tilliten jeg ble møtt med – tusen takk!

Det er ellers mange som har tøyd, bøyd og strukket i denne avhandlingsteksten på ulike vis. Jeg vil takke Pia Lane (UiO) for verdifulle innspill på utkast til deler av avhandlinga som imøtekommende og kunnskapsrik mester-leser i forbindelse med en mesterklasse i regi av den nasjonale forskerskolen i språkvitenskap og filologi (LingPhil) høsten 2015. Takk også til Hilde Sollid (UiT) for svært grundig og innsiktsfull respons som ekstern leser av avhandlingsmanuset på vårparten 2016. Takk til Perlaug Kveen, som har stått for de detaljerte prosodiske analysene i avhandlinga, og som også har vært til stor hjelp i forbindelse med skriftfestinga av analysen min knyttet til prosodiske forhold. Ivar Berg var så snill å vie sitt skarpe blikk for diakrone floker til deler av den språklige analysen min mot slutten av skrivearbeidet, og Janne Olden sto for språkvask av hele avhandlinga helt på tampen. Takk også til dere!

Det har altså ikke stått på gode hjelpere langs veien, og jeg vil understreke at ingen av dem kan klandres for det som står igjen av svakheter ved avhandlinga. Alle feil og mangler er mine egne.

Dette prosjektet har vært finansiert gjennom et doktorgradsstipend fra Det humanistiske fakultet ved NTNU, og arbeidet har vært utført ved Institutt for språk og litteratur. Jeg vil med dette få takke for god oppfølging og gode arbeidsforhold gjennom hele prosjektperioden. Jeg vil samtidig få rette en stor takk til alle medstipendiatene, kollegaene og vennene mine ved instituttet, som har gjort tida som stipendiat givende ut over det den har ført med seg av faglig utvikling. En spesiell takk går til Perlaug Kveen, som har vært min aller nærmeste støttespiller og venn gjennom årene på Dragvoll, og til kontornaboene min Heidi Brøseth, som har fungert som uoffisiell undervisningsmentor og muntrasjonsråd i vårt hjørne av bygg 3. Takk også til de nye kollegaene mine ved Fakultet for lærer- og tolkeutdanning på Rotvoll for oppmuntring og heiarop i innspurten av avhandlingsarbeidet.

Takk til familien min og alle vennene mine utenfor nerdenes sirkler, som i motsetning til meg gir mer eller mindre blaffen i språkvitenskap, men som nettopp derfor har minnet meg på hvor mye jeg verdsetter alt det andre.

Til slutt: Hjertelig takk, André, som har levd sammen med meg og dette prosjektet i over fire år. Det hadde ganske enkelt ikke blitt avhandling uten din uforbeholdne støtte og oppmuntring.

Rikke van Ommeren

Dragvoll, juli 2016

INTRODUKSJON

1 INNLEDNING

I denne avhandlinga presenteres en kvalitativ sosiolingvistisk studie av fenomenet bidialektisme og av hvordan fenomenet oppleves og forklares innenfor en spesifikt norsk kontekst. Selve begrepet *bidialektisme* vil bli nærmere drøftet og definert i kapittel 2 og 3. Inntil videre vil denne termen blir brukt med referanse til en form for språklig-sosial adferd som så vel språkvitere som ikke-lingvister har forstått og omtalt som et individs internalisering og bruk av to eller flere norske dialekter.

Det er en todelt forskningsintensjon som ligger til grunn for forskninga som blir presentert. Siktemålet med prosjektet har overordnet sett vært å *beskrive* og *forstå* bidialektisme som språklig og sosialt fenomen. Det som mer spesifikt har vært studert med henblikk på å skildre fenomenet, er vekslina mellom ulike språklige koder som de bidialektale og deres omgivelser fortolker som ulike norske varieteter. Det som søkes forstått, er først og fremst de sosiokulturelle og (sosial-)psykologiske forholdene og faktorene som former og påvirker bidialektale språkpraksiser.

Prosjektet baserer seg på et empirisk primærmateriale bestående av opptak av dybdeintervju med 13 voksne individer, hvorav fem er plukket ut som hovedinformanter. Disse fem har supplert intervjumaterialet med egenopptak av samtaler mellom seg selv og signifikante personer i sin nære omgangskrets. I tillegg til dette primærmaterialet har jeg støttet meg til opplysninger innhentet gjennom spørreskjema, uformell kommunikasjon og observasjoner i forbindelse med planlegging og gjennomføring av datainnsamlinga, samt funn knyttet til en strukturert litteraturgjennomgang.

1.1 Presisering av målsettinger

Bidialektisme er et sosiolingvistisk fenomen som både lingvister og lekfolk har observert og latt seg fascinere av. Selve termen *bidialektisme* er en merkelapp lingvister har satt på fenomenet. Det har en åpenbar parallell i begrepet *bilingvalisme* – tospråklighet. Det synes altså å være en form for språklig adferd som lingvister har merket seg som særegen i en slik grad at det har blitt omtalt med en egen term. Når jeg har fortalt ikke-lingvister om fenomenet jeg forsker på, har jeg svært

ofte gått fra samtalen med tips om noen flere jeg burde rekruttere som informanter – noen som de mener er bidialektale ut fra min beskrivelse. Ikke sjelden har også disse «tipsene» mine fortalt om observasjoner av bidialektale som tilsier at de synes denne formen for språklige adferd er spesiell, fascinerende eller overraskende. Disse vitnesbyrdene tilsier for det første at fenomenet er forholdsvis utbredt, og for det andre at adferden som kjennetegner det, framstår som oppsiktsvekkende innenfor en norsk kontekst. Men til tross for at både lekfolk og språkvitere har observert fenomenet, er det – som vi skal se i kapittel 2 – forholdsvis få som har viet det forskningsmessig oppmerksomhet. Selve termen *bidialektisme* dukker jevnlig opp i språkvitenskapelig litteratur, men det er bare et fåtall arbeid som kan sies å ha dvelt ved de språklig-sosiale praksisene som termen viser til. Ofte omtales det kun kort i henvisninger til spesielle tilfeller av språkbrukere som forskere mer eller mindre har «snublet over» i undersøkelse av andre språklige forhold, eller som de refererer til mer uformelle observasjoner av (jf. f.eks. Hårstad 2010: 282; Mæhlum 1996, se også kap. 2). Vi vet derfor – paradoksalt nok – forholdsvis lite om hvordan dette tilsynelatende påfallende sosiolingvistiske fenomenet arter seg, og vi vet også lite om hvilke forhold som former og påvirker bidialektale språkbrukeres sosiolingvistiske praksiser.

I tillegg til at det er av interesse å samle kunnskap om fenomenen en vet relativt sett lite om, er bidialektale språkpraksiser også egnet som utgangspunkt for utforskning av sider ved det norske språksamfunnet mer generelt. Det norske samfunnet kjennetegnes i stadig større grad av geografisk mobilitet – folk flytter mer på seg enn før. Stadig flere norske språkbrukere vokser derfor opp innenfor en språklig heterogen kontekst. Det er i lys av dette grunn til å tro at bidialektisme er et kontaktlingvistisk fenomen som opptrer hyppigere nå enn tidligere, og at det derfor blir stadig mer relevant å samle kunnskap om. Mye sosiolingvistisk forskning omhandler også nettopp de språklige utfallene av endrede samfunnsmessige rammebetingelser. Men som flere har påpekt i senere tid, er det ikke bare de rent lingvistiske utfallene av samfunnsendringene som er interessante. Like interessant er det å studere hvorvidt og på hvilke måter endrede samfunnsforhold innebærer *sosiolingvistisk endring* (*sociolinguistic change*) (jf. f.eks. Androutsopoulos 2014; Coupland 2014).

Konseptet *sosiolingvistisk endring* er ikke nytt, men det har blitt viet mer oppmerksomhet de siste årene som et perspektiv på forholdet mellom språkendring og samfunnsendring som åpner for utforskning av *samspeillet* mellom disse prosessene:

Sociolinguistic change [...] can be construed as a broad set of language-implicating changes that are socially consequential, even though particular forms of «states» of a language may not themselves change as part of the process. (Coupland 2014: 67)

Samfunnsendringer har tradisjonelt vært studieområde for andre enn lingvister, og det har i liten grad vært en integrert del av sosiolingvisters teoretisering. På samme måte har de som har befattet seg med samfunnsendringer – for eksempel sosiologer – ikke alltid hatt blikk for at språklige endringer både kan være symptomatiske og konstituerende for sosiale endringer. Konseptet sosiolingvistisk endring åpner for et mer integrativt perspektiv på sosial og språklig endring. Det åpner for å stille spørsmål som, slik Coupland (2014: 70) formulerer det, går forbi språkstrukturelle endringer og inn i utforskninga av endringer i forholdet mellom språk og samfunn og de språklige praksisene som gjøres relevante av disse endringene – «their instantiation at the level of practice».

Sosiolingvistisk endring kan – men vil ikke nødvendigvis – materialisere seg i form av språkstrukturelle endringer. Det kan være andre aspekt ved den sosiolingvistiske *tilstanden* som endrer seg, slik som for eksempel de semiotiske koplingene mellom lingvistiske trekk og sosiale størrelser eller verdier. Alternativt kan det ideologiske klimaet for ulike former for språkbruk endre seg eller komme spesielt klart til syne i forbindelse med at samfunnstilstander endrer karakter. Coupland (2014: 73) påpeker hvordan språklige ideologier representerer et aspekt ved en sosiolingvistisk tilstand som er forbundet med, men ikke nødvendigvis endrer seg parallelt med lingvistiske forhold:

[...] [T]he concept of sociolinguistic change opens a window on changing language-society relations that are *not* consequential on changes in linguistic forms and distributions. Although we might look for sociolinguistic change in the context of newly emergent linguistic resources and practices, sociolinguistic change can also be a matter of new values being attached to unchanging language practices – language ideologies are, after all, likely to be less stable over time than the patterns of language use to which they relate.

I dette prosjektet er det ikke diakrone forhold knyttet til bidialektisme som opptar meg. Jeg har først og fremst til hensikt å skildre bidialektisme som ett av flere sosiolingvistiske fenomen som finnes og formes under de rådende språkkontaktforholdene i Norge – hvordan det arter seg, oppleves og forklares. I utredninga av dette utforskes bidialektale språkpraksiser i relasjon til individets identitetsoppfatninger og livsverden, de ulike sosiale fellesskapene individene inngår i, og normer og ideologier på samfunnsnivået. Studien er dermed en punktstudie. Men mer overordnet sett kan studien samtidig sies å skildre et strategisk utvalgt tverrsnitt av det norske språksamfunnet. Funnene knyttet til denne utvalgte formen for språklig praksis utgjør også et godt utgangspunkt for å si noe kvalifisert om det sosiolingvistiske «klimaet» i det norske språksamfunnet i dag. Sagt på en annen måte: Dette prosjektet har *individet* i sentrum; det er *individets* praksiser og *individets* erfaringer med og narrativer om egne praksiser som danner utgangspunktet for mine forsøk på å utlede kunnskap om fenomenet bidialektisme. På et mer

overordnet og prinsipielt nivå representerer det imidlertid ei utforsking av språkets funksjon i sosial interaksjon og identitetskonstruksjon mer generelt, og utforsking av sentrale aspekt ved det norske språksamfunnets *tilstand*.

Selv om jeg her innledningsvis – og i flere sammenhenger i avhandlinga for øvrig – omtaler studien min som sosiolingvistisk orientert, står prosjektet både metodologisk og teoretisk i gjeld til et større felt som best favnes av termen *sosiokulturell lingvistikke*. Dette er en posisjon jeg vil utdype i kapittel 4, men jeg lanserer termen allerede her for å antyde hvilket teoretisk og metodologisk landskap jeg beveger meg inn i. *Sosiokulturell lingvistikke* er et begrep som de siste tiårene har blitt tatt i bruk som samlebetegnelse for et tverrdisiplinært felt av arbeid med det til felles at de belyser forholdet mellom språk og sosiale forhold (jf. f.eks. Bucholtz & Hall 2005). Innenfor dette disiplinære konglomeratet skriver jeg meg imidlertid nokså tydelig inn i en spesifikt sosiolingvistisk fagtradisjon og fagdiskurs.

Den deskriptive dimensjonen av prosjektet er, som antydnet innledningsvis, sentrert omkring bidialektale språkpraksiser, og da mer spesifikt veksling mellom varieteter av norsk blant voksne bidialektale språkbrukere – det vil si språkbrukere med produktiv muntlig kompetanse i mer enn én norsk varietet. Studieobjektet er altså ikke hver enkelt varietet som grammatisk system først og fremst, men snarere den inter- og intrasituasjonelle vekslinga² mellom dem. Prosjektets fundering innenfor den sosiokulturelle lingvistikken, med sosiolingvistikkens teori og metoder som omdreiningspunkt, impliserer at jeg i hovedsak tar for meg de sosiale og psykologiske faktorene som er av betydning for bidialektales språkvalg.

Studiens metodologiske innretning blir beskrevet i kapittel 5, og jeg nøyer meg i denne omgang med å slå fast at det er en utforskende, kvalitativt orientert studie som blir presentert i det følgende. Jeg har vært særlig inspirert av retninga *grounded theory* (Glaser & Strauss 1967) i datainnsamling og analyse, noe som mer spesifikt innebærer at disse to operasjonene er nært sammenfiltret – datainnsamling og analyse får informere og drive hverandre framover. Fordi jeg har valgt å nærme meg fenomenet bidialektisme gjennom empiridrevet utforsking og teoribygging, har jeg ikke gått til verks med tydelig formulerte problemstillinger og hypoteser. Slike kan følgelig ikke presenteres som noen presisering eller avgrensning av studiens målsettinger her. De følgende forskningsspørsmålene konkretiserer imidlertid hvilke problemområder som har blitt aktualisert i arbeidet med prosjektet, og antyder hvilke spørsmål som blir viet oppmerksomhet i den videre framstillinga:

² Termen *intersituasjonell veksling* brukes her og i det følgende om veksling mellom ulike situasjoner, mens termen *intrasituasjonell veksling* viser til veksling mellom koder innenfor én og samme situasjon.

- Hvilke språksosiale forhold – for eksempel sider ved oppvekstforhold, språklige praksiser i familie/omgangskrets og språkholdninger – kan være avgjørende for at enkelte individer utvikler bidialektale språkpraksiser?
- Hvilke sosiale, psykologiske og interaksjonelle faktorer kan styre vekslinga mellom de ulike varietetene hos bidialektale språkbrukere?
- Hvilken funksjon har de ulike varietetene for den bidialektale språkbrukeren selv? Er de ulike varietetene for eksempel knyttet til kommunikasjon innenfor spesifikke sosiale relasjoner og fellesskap, eller er de tilknyttet bestemte samfunnsdomener, aktiviteter eller samtaletema?
- Hva symboliserer den dialektale vekslinga for bidialektale språkbrukere og omgivelsene deres?
- I hvor stor grad og på hvilke måter står den språklige vekslinga hos bidialektale i forbindelse med deres opplevelse av sosial identitet og identitetsforhandlinger?
- Hva kan bidialektale språkbrukeres språklige praksiser og erfaringer med slik praksis si oss om de språklige ideologiene som er virksomme i det norske språksamfunnet?

1.2 Innledende begrepsavklaring

Dialekt, varietet, kode og stil er et sett av begreper som spiller en særlig sentral rolle i denne avhandlingen. Dette er begreper som vil bli omtalt nærmere der de er særlig relevante for framstillinga, men ei innledende presisering er likevel hensiktsmessig. Oppfatninga om dialekter som språkssystem som lar seg klart definere etter rent lingvistiske kriterier, er et eksempel på ei oppfatning som både kan og vil bli problematisert i det følgende (se særlig kap. 3). I denne framstillinga er dialekt likevel en uunnværlig term fordi det fenomenet som står i sentrum for denne avhandlingen – bidialektisme – blir forstått og omtalt som veksling mellom dialekter av så vel informantene i prosjektet som av lingvister. Termen *dialekt* brukes først og fremst der det refereres til nettopp det folkelingvistiske konseptet dialekt, slik for eksempel informantene og deres omgivelser forstår det, og der det refereres til lingvisters bruk av dette begrepet. Begrepene *varietet* og *kode* brukes på sin side mer eller mindre synonymt med referanse til det som blir *forstått* eller *beskrevet* som ulike språkssystem. Til forskjell fra termen *dialekt* indikerer derimot ikke disse termene i utgangspunktet hvorvidt den aktuelle språklige praksisformen er tilkjent status som språk eller dialekt, og termene er i den forstand mer nøytrale. Begrepet *kode* brukes særlig der framstillinga kretser omkring kodeveksling eller mer generelt evnen til å alternere mellom ulike koder, det vil si alternering mellom språklige koder som forbindes med ulike geografisk eller sosialt definerte fellesskap. *Stil* vil i løpet av avhandlingen bli lansert som ei alternativ konseptualisering av de språklige ressursene informantene gjør bruk av, og er en term med spesifikke teoretiske implikasjoner der den blir brukt.

1.3 Avhandlingas oppbygging

Framstillinga er delt inn fem hoveddeler. Etter denne introduksjonen av hele prosjektet følger tre kapitler som jeg har sortert under overskriften *Ledeord* (kap. 2–4). Her introduseres og drøftes de begrepene som jeg på ulike måter gjør bruk av. Kapittel 2 er sentrert omkring den sentrale termen i prosjektet – bidialektisme. Kapitlet gir et oversyn over hvor i forskningslitteraturen en finner denne termen brukt, og hva den brukes om. Dette kapitlet representerer på en og samme tid et oversyn over det forskningsmessige forelegget for prosjektet, samtidig som det er ment å illustrere mangelen på en omforent definisjon av kjernekonseptet bidialektisme. I kapittel 3 trekker jeg trådene fra litteraturoversynet sammen og presenterer noen mer prinsipielle og vitenskapsteoretiske betraktninger omkring begrepsbruken og perspektivene som finnes nedfelte i forskning som omhandler bidialektisme. Med dette som utgangspunkt setter jeg så fram den definisjonen av bidialektisme som jeg baserer meg på videre i avhandlinga. Det siste kapitlet som omhandler prosjektets ledeord, er kapittel 4, hvor de teoretiske perspektivene som prosjektet er fundert på, introduseres. Kapittel 5 utgjør alene den hoveddelen som har fått overskriften *Empiri*. Der presenteres det empiriske grunnlaget for prosjektet og de metodologiske funderingene som ligger til grunn for mine valg av strategier i datainnsamling, databearbeiding og analyse. Deretter følger hoveddelen *Analyse*, som er delt inn i fire kapitler (kap. 6–9). Disse kapitlene redegjør for funn fra ulike lesninger av det empiriske materialet. Kapittel 6 omhandler hvordan fenomenet bidialektisme arter seg rent lingvistisk, og svarer til den deskriptive intensjonen i prosjektet. Kapittel 7 og 8 omhandler den eksplanatoriske dimensjonen i prosjektet og belyser på ulike måter de forholdene på henholdsvis individ-/gruppenivå (mikro- og mesonivået) og samfunnsnivå (makronivået) som ser ut til å forme og påvirke bidialektale språkpraksiser. I den fjerde og siste analysedelen – kapittel 9 – trekkes trådene fra de ulike analysedelene sammen. Mer spesifikt trekker jeg her inn de teoretiske konseptene *stil* og *strukturasjon*, og drøfter hvordan disse konseptene samler innsiktene fra de ulike delene i en helhetlig forståelse av hvordan fenomenet bidialektisme arter seg, oppleves og forklares innenfor en norsk kontekst. Det siste kapitlet avrunder framstillinga og antyder hvordan funn i dette prosjektet peker videre og inn i ny forskning.

LEDEORD

«Begreper *gjør* nemlig noe, de er ikke bare betegnelser på fenomener som allerede foreligger i teksten, men er i seg selv produktive.»

Eliassen og Stene-Johansen (2007, omslag)

I nær sagt enhver doktoravhandling tar noen av de innledende kapitlene for seg den forskningsmessige og teoretiske bakgrunnen for studien en blir presentert for. Jeg har gitt mine bakgrunnskapittel den overordnede overskriften «ledeord», og denne er valgt av en spesiell grunn. I boka *Ledeord* (2007: 8) skriver litteraturviterne Eliassen og Stene-Johansen blant annet følgende:

[...] Begrepene oppretter *perspektiver* på teksten, eller, med en term fra Roland Barthes kunne vi si at begrepene *anriker* teksten. For begreper er ikke nøytrale, slik språket i seg selv aldri er uskyldig. Om begrepene er vellykkede, etterlater de ikke teksten uberørt. De er en måte å stille spørsmål på, de er *ledende*, og om de på denne måten er produktive, intensiverende og fortettende, er de også det vi her har valgt å kalle «ledeord». Men om begrepene kun fører oss tilbake til gjenkjennelse av det gamle, er de forfeilet, blokkerende, passiviserende.

Om en leser forekomstene av ordet «tekst» som «studieobjektet» i dette sitatet, gir dette perspektivet gjenklang ut over litteraturvitenskapen. Det sier overordnet sett noe om hva begreper er og gjør når de virker positivt på det materialet en anvender dem på. Da er de «miniteorie» som *virker* på materialet de appliseres på. I motsatt fall virker de ikke forløsende, men bidrar snarere til å reprodusere gammel kunnskap eller gjenfinne gammel kunnskap i nytt materiale.

Det som følger under fanen «ledeord», er kapittel som på ulike måter tar i betraktning de sentrale ledeordene for denne studien. Her har jeg til hensikt å introdusere og behandle disse sentrale begrepene på en måte som klargjør hva jeg legger i dem, og hva jeg mer spesifikt bruker dem til. Det vil si – jeg redegjør for hvordan disse begrepene har vært og fortsatt kan fungere «produktive, intensiverende og fortettende», slik Eliassen og Stene-Johansen formulerer det i sitatet ovenfor. Når det gjelder enkelte av begrepene, problematiserer jeg også den funksjonen de har fått – eller kan få – som ledeord i negativ forstand, ved å føre forskere tilbake til «gjenkjennelse av det gamle» (jf. sitatet ovenfor). Og samtidig som det sentrale begrepsinventaret i avhandlingen blir presentert, slår denne delen av avhandlingen opp et forskningsmessig og teoretisk bakteppe for studien.

2 BIDIALEKTISME – TIDLIGERE OMTALE OG FORSKNING

I det følgende gir jeg et oversyn over det forskningsmessige «forelegget» for arbeidet som presenteres i det følgende. Når det er sagt, framstår forskninga på bidialektisme i utgangspunktet ikke som et konsolidert forskningsfelt. Som vi skal se, dukker referanser til bidialektale språkbrukere opp med jevne mellomrom i forskningslitteraturen, og det er langt mellom forskerne som kan sies å ha festet blikket på disse språkbrukerne. Når jeg i det følgende omtaler forskning på bidialektisme som et eget felt, er det en heuristikk som har bidratt til å gi forskninga mi retning. Mine målrettede søk og nedslag i litteraturen som utgjør dette heterogene forskningsfeltet, har gitt meg et godt oversyn over hva som har blitt gjort, og hvilke slagsider feltet har. En del av de veivalgene jeg har gjort i arbeidet med prosjektet, har blitt gjort med utgangspunkt i nettopp denne kunnskapen. Det ble dessuten tidlig klart for meg at letinga etter arbeid som sammenfatter forskninga på bidialektisme, ville være resultatløs. Dette har i seg selv motivert mitt forsøk på å gi ei strukturert framstilling av dette her.

Det sveipet gjennom forskningslitteraturen som følger, arter seg både som ei skisse av feltet jeg beveger meg i og står i dialog med, og som ei innsirkling av fenomenet som står i sentrum i denne avhandlingen. Jeg har til hensikt å forfølge begrepene «bidialektal» og «bidialektisme», og formålet er å sirkle inn de språkbrukerne og de språklige praksisene som har blitt tilordnet en plass innunder disse metalingvistiske begrepene. I litteraturstudien har jeg valgt ei tilnærming som likner måten jeg har nærmet meg det øvrige empiriske materialet i prosjektet på, slik dette blir beskrevet i avhandlingas metoderedegjørelse. Jeg har gått bredt ut i et forholdsvis åpent litteratursøk i bibliotekbaser³ og ulike nettbaserte litteratursøkemotorer med utgangspunkt i søkeordene *bidialektal* og *bidialektisme* i ulike norsk- og engelskspråklige varianter. I tillegg har jeg gjort mer strategiske nedslag i litteraturen på bakgrunn av funn og antakelser om hvor relevante referanser kunne tenkes å opptre. Funnene dette har generert, og den litteraturen disse treffene har ført meg videre til gjennom referanser og litteraturoversyn, har så blitt sortert og kategorisert. Denne kategoriseringa er gjort under merkelapper som er valgt *ad hoc* etter mal fra arbeidsfasen *åpen koding*, som kjennetegner induktivt arbeid innenfor *grounded theory* (Glaser & Strauss 1967). Dette er kategorier og inndelinger som har blitt revidert og raffinert i møte med stadig nytt materiale, fram mot ei inndeling av materialet som har stått seg i møtet med ny empiri. Det vil si at jeg har opplevd å ha nådd et teoretisk metningspunkt. Særlig verdifullt i dette arbeidet har det vært å kunne benytte seg av varslingsfunksjonen i søkemotoren *Google Scholar*. Ukentlig har jeg blitt tilsendt e-poster med varsel om litteratursøk-treff på mine definerte søkeord, noe

³ I hovedsak *Bibsys Ask* og *Oria*, med de tilganger som er definert av institusjonstilhørighet ved NTNU.

som har gjort det mulig å sjekke mi inndeling for både nylig digitaliserte eldre kilder og tilnærminga i eventuelle nye arbeid.

Jeg går i dette kapittelet framover i to steg, med ei suksessiv innsnevring av fokus. I den første bolken går jeg bredt ut og forsøker å gi en oversikt over hvor i forskningslandskapet en finner omtale av fenomenet bidialektisme og bidialektale språkbrukere. Etter denne eksposisjonen sirkler jeg inn forskning som har vært mer spesifikt innrettet mot bidialektale språkbrukere og bidialektisme som fenomen⁴. Jeg vil understreke at dette ikke er ment å være ei uttømmende framstilling av *all* forskning som omhandler bidialektale språkbrukere. Jeg vil snarere gjøre nedslag ved noen bidrag som er egnet som holdepunkt i skissa av dette heterogene feltet. Denne gjennomgangen fører fram mot ei slags bunnlinje i neste delkapittel. Der vil jeg trekke sammen trådene og komme med noen mer prinsipielle og vitenskapsteoretiske betraktninger omkring begrepsbruk og perspektiver i feltet jeg skisserer, før jeg setter fram den definisjonen av bidialektisme som jeg mener er mest hensiktsmessig for mitt hovedanliggende i denne avhandlinga.

2.1 Skisse av et heterogent felt

Det litteratursøket jeg har gjort, har frambrakt en voldsom mengde treff, og det å sammenfatte og ikke minst strukturere en slik oversikt har vært ei stor utfordring. Det har ikke vært verken praktisk mulig eller hensiktsmessig å gå gjennom alt dette arbeidet i detalj, men når det er sagt, er det også det oversiktsbildet jeg har lagt vekt på å danne meg, som er det mest talende og interessante. Treffene viser at referansene til fenomenet bidialektisme er spredt ut under ulike disiplinære flagg og tematiske faner både i inn- og utland. Forskning på bidialektisme utgjør slik sett et «skyggefelt»; mye av den kunnskapen som har blitt generert om bidialektisme, stammer fra forskning som er gjort med fokus rettet mot andre fenomen. Bidialektisme tangerer per definisjon en rekke språklige fenomen som er langt mer utforsket for sin egenart, og som framstår som omdreiningspunkt for mer befestede forskningsfelt. Noen åpenbare eksempler på slike felt er forskninga på flerspråklighet, språk- og dialekttilegnelse (SLA/SDA) og kodeveksling. Det er innenfor forskning på disse fenomenene at direkte eller indirekte referanser til bidialektale språkbrukere og bidialektisme opptrer hyppigst.⁵ Men selv om termen bidialektisme dukker opp titt og ofte, arbeider ikke forskerne ut fra en omforent definisjon. Som vi skal se, finnes det

⁴ Jf. også Andersons (2011: 223–228) kortfattede todeling av referanser til bidialektale språkbrukere i forskningslitteraturen i henholdsvis «those who were specifically investigated for their bidialectal tendencies, and those whose behavior--reported in passing--seems to indicate that they may indeed be bidialectal».

⁵ Med «direkte referanser» mener jeg i denne sammenhengen henvisninger med bruk av begrepet *bidialektal*, mens indirekte referanse er omtale av egenskaper og/eller praksiser som forbinder språkbrukere/språksamfunn med den formen for praksis som termen *bidialektal* viser til.

mange og til dels ulike definisjoner av hva en bidialektal språkbruker er. Når begrepet i tillegg ofte blir brukt uten at det gjøres rede for hva den enkelte forskeren legger i det, blir det krevende å uteske noe substansielt om hva vi vet og ikke vet om fenomenet bidialektisme, og hva det egentlig er vi snakker om når vi omtaler språkbrukere som «bidialektale».

Jeg har valgt å ordne den følgende skissa over feltet tematisk, og jeg fokuserer på å antyde hvilke overordnede tema som kjennetegner den litteraturen hvor en finner referanser til fenomenet bidialektisme. Disse er som følger:

- Bidialektale språkbrukere i standard/-dialekt-kontekster
- Bidialektale i kodevekslingsstudier
- Bidialektisme og *literacy*
- Bidialektisme som stadium i dialektendringsprosesser
- Bidialektale som verktøy

De konkrete arbeidene det vises til som eksempler på de ulike kategoriene, er arbeid som framstår som spesielt sentrale eller unike arbeid innenfor det aktuelle feltet, eller som er spesielt interessante i kraft av sitt fokus og innretning sett i forhold til mitt prosjekt. Jeg har særlig lagt vekt på å skildre de arbeidene som står i en klar dialog med hverandre, og som situerer seg i forhold til hverandre. Det gjelder særlig arbeidene i tilknytning til det Anderson (2011) har omtalt som «the bidialectalism controversy», som skildres i kapittel 2. En del av den litteraturen det refereres til i dette oversynet, er av eldre dato. Jeg har valgt å inkludere slike referanser fordi nettopp det å vurdere eldre tilnærminger til fenomenet har bidratt til konsolideringa av mitt perspektiv. Det er dermed relevante arbeid for denne framstillinga, om enn ikke slik at jeg har forholdt meg til de antakelsene og funnene de presenterer.

2.1.1 Bidialektale språkbrukere i standard/dialekt-kontekster

Referanser til bidialektisme og bidialektale språkbrukere opptrer desidert hyppigst i omtale av samfunn hvor ulike varieteter av samme språk tjener ulike funksjoner. En vanlig definisjon av begrepet *standardtalemål* er at det viser til en varietet som har et videre bruksområde enn dialekter, noe som i praksis vil si at et standardtalemål kan tjene flere kommunikasjonsfunksjoner enn dialekter. Som Sandøy (2009: 34) har påpekt, impliserer en slik definisjon at språkbrukerne i språksamfunn med standardtalemål veksler mellom henholdsvis standardtalemål og dialekt; et standardspråk er «[...] ein språkvarietet som det er eit mønster for at folk går over til i visse kommunikasjonsfunksjonar» (Sandøy 2009: 34). I forlengelsen av dette hevder Sandøy at

«diglossisk *kodeskifte*»⁶ er et sosiolingvistisk kriterium for å kunne hevde at en har med et standardtalemål å gjøre i et gitt samfunn. Referansen til bidialektisme som et trekk ved språksamfunn med standardtalemål gjøres eksplisitt i det han skriver at «[s]tandardtalemål føreset [...] eit mønster for bidialektalitet» (Sandøy 2009: 34).

Ferguson lanserte i 1959 begrepet *diglossi* som en merkelapp på språksituasjonen i samfunn hvor «two or more varieties of the same language are used by some speakers under different conditions» (Ferguson 1959: 325). Diglossiske språksamfunn kjennetegnes etter Fergusons klassiske definisjon av ei tydelig og offisielt anerkjent funksjonsdeling mellom høyspråk og lavspråk. Termen *diglossi* kan slik sies å betegne en form for bidialektalitet på samfunnsnivå, og språkbrukere som lever og virker innenfor diglossiske språksamfunn – i fergusonsk forstand – blir betegnet som bidialektale i den grad de behersker både høy- og lavspråket (se f.eks. Pap 1979).

Etter Fergusons opptakt til diglossi-forskninga har begrepet blitt tøyd og bøyd på ulike måter. Det har hos enkelte fått favne både funksjonell distribusjon mellom ulike språk og mellom varieteter av samme språk (se f.eks. Fishman 1967). En kan også finne at språksituasjonen i noen samfunn omtales som diglossisk uten at den kan sies å bære alle de kjennetegnene som Ferguson i sin tid la til grunn i sin definisjon av *diglossi*. Blant dem som har insistert på at termen *diglossi* bør forbeholdes samfunn hvor den funksjonelle differensieringa er mer i overensstemmelse med Fergusons definisjon, finner en av og til termen bidialektisme brukt om språksituasjonen i ikke-diglossiske flerdialektale samfunn, slik som Moag (1986: 350) gjør i følgende sitat:

Functional distribution exists, in some degree, wherever two languages or varieties are involved, thus it can hardly serve, in itself, to distinguish one type of language situation from another. What is significant [...] is whether the distribution is mutually exclusive (as in diglossia) or overlapping (as in bidialectalism, and probably bilingualism).

Moag betegner altså samfunn som diglossiske bare dersom varietetene tjener ulike funksjoner på en gjensidig utelukkende måte. Om så ikke er tilfellet, er de «bare» bidialektale.

En finner også hyppige referanser til bidialektisme i litteratur som omhandler språksamfunn der én varietet tjener som *de jure* eller *de facto* standardtalemål. Det er følgelig en betegnelse som brukes om de språkbrukerne som behersker og bruker både standarden og en eller flere andre varieteter. Omtale av bidialektale språksamfunn finner en i studier med ulikt fokus fra mange europeiske land, deriblant Italia (jf. f.eks. Alfonzetti 1998; Ramat 1995), Nederland (se f.eks. Cornips & Hulk 2006; Giesbers 1989), Kypros (se f.eks. Pavlou & Papapavlou 2004; Sophocleous 2011; Yiakoumetti 2006, 2007; Yiakoumetti, Evans & Esch 2005)

⁶ Sandøy presiserer her at han bruker termen *diglossisk* for å holde denne formen for kodeskifte ut fra kommunikasjonsfunksjon fra eventuell kodeskifte på frasenivået.

og Sverige (se f.eks Dahlstedt 1978, med referanser; Hultgren 1986). I alle disse studiene som det refereres til her, er det altså bidialektale i standard/dialekt-kontekster som tematiseres.

2.1.2 Bidialektale i kodevekslingsstudier

En betydelig del av de studiene som omtaler bidialektale i standard/-dialekt-kontekster, er sentrert omkring fenomenet kodeveksling⁷. Mens begrepet dialekt gjerne brukes med referanse til språkssystem som er i bruk innenfor bestemte geografiske områder eller sosiale eller etniske fellesskap, er *kode* en i utgangspunktet mer nøytral term. Fokuset ligger hovedsakelig på den lingvistiske beskaffenheten til det som defineres som en språklig kode, og ikke så mye på den geografiske, sosiale eller etniske tilhørigheten til brukerne av den. Termen kode er slik sett mer åpen, og forskeren kan i større grad fylle termen med mening ut fra ei vurdering av hva som er mest interessant og hensiktsmessig i en gitt sammenheng. Det åpner for eksempel for å ta idiolektisk variasjon med i betraktning.

Fagtermen *kodeveksling* viser enklest sett til veksling mellom ulike språklige koder, og begrepet springer ut av observasjoner av at språkbrukere som lever i skjæringspunktet mellom ulike språk eller varieteter, kan kombinere elementer fra disse. Begge leddene som begrepet er satt sammen av – *kode* og *veksling* – impliserer at *noe* står i opposisjon til *noe annet*. Det forutsetter videre at én kode lar seg skille seg fra andre koder, og det å si at språkbrukere veksler, indikerer at de skifter systematisk mellom kvalitativt ulike system.

Noe forenklet kan en si at kodeveksling mellom varieteter av samme språk per definisjon forutsetter en grad av bidialektisme. Mens bilingvalisme viser til det å ha internalisert to eller flere ulike språk, er en bidialektal språkbruker i teorien et individ som har internalisert flere dialekter, og som, i alle fall i teorien, kan veksle mellom dem på samme måte som en flerspråklig kan veksle mellom ulike språk. Begrepet bidialektisme er slik sett knyttet til konseptet kodeveksling – i sin videste betydning. Hvorvidt alle som kan kalles bidialektale, kan sies å kodeveksle, er imidlertid avhengig av hvilken definisjon av kodeveksling en legger til grunn. Jeg velger å la diskusjonen omkring dette ligge i denne omgang⁸, og nøyer meg her med å konstatere at begrepene kodeveksling og bidialektalitet tangerer hverandre, og at de derfor ofte opptrer sammen. Det er imidlertid ikke bestandig at termen bidialektal blir brukt eksplisitt om de individene som omtales

⁷ Spørsmålet om hva kodeveksling er – eller ikke er – og beslektede teoretiske *crux* velger jeg i denne omgang å la ligge, og jeg bruker for enkelthets skyld termen *kodeveksling* om studieobjektet i alle studiene som nevnes i det følgende, til tross for at enkelte av dem bruker andre termer selv. Jeg kommer tilbake til spørsmålet senere (se punkt 4.5), i forbindelse med at jeg redegjør for hvordan jeg bruker termen innenfor rammene av denne avhandlingen.

⁸ Se 4.5 for mer om dette.

som kodevekslere, men individer eller grupper av individer *framstår* som bidialektale på bakgrunn av det forskerne forteller om deres kompetanse i og veksling mellom ulike varieteter.

Kodevekslingsforskninga er utvilsomt et av de mest vitale forskningsfeltene innenfor flerspråklighetsforskninga. Selv om studier av kodeveksling mellom det som regnes som ulike språk, utgjør hovedtyngden av forskningskorpuset, har det også blitt forsket på kodeveksling mellom varieteter av samme språk. Flere av referansene til europeiske studier som omtaler bidialektale samfunn ovenfor, er sentrert nettopp omkring kodeveksling. Alfonzetti (1992, 1998) og Ramat (1995) har for eksempel beskrevet kodeveksling mellom lokal dialekt og (regional) standard i Italia. Giesbers (1989; se også omtale i Muysken 2000) har skildret og analysert hvordan innbyggerne i Ottersum i Nederland kombinerer elementer fra henholdsvis standard nederlandsk og den lokale dialekten innenfor rammene av en og samme samtale, helt ned på setningsnivået. Og liknende adferd beskrives også fra et sosiolingvistisk perspektiv i studier fra Kypros (Ioannidou & Sophocleous 2010; Sophocleous 2011) og Finland (Palmén 2014). I artikkelen «Social meaning in linguistic structure: code-switching in Norway» (Blom & Gumperz [1972] 2007) skildrer den norske sosialantropologen Blom og den amerikanske lingvisten Gumperz sine observasjoner av kodeveksling mellom ulike norske varieteter blant lokalbefolkninga i Hemnesberget i Nordland. En nærmere omtale av Blom og Gumperz studie følger i gjennomgangen av studier som kan sies å ha tatt bidialektale språkbrukere i nærmere øyesyn, som en av svært få studier som tematiserer tilsynelatende bidialektale språkbrukeres veksling mellom koder i norsk sammenheng (jf. kap. 2.2.3).

2.1.3 Bidialektisme og *literacy*

Majoriteten av treffene i litteratursøk med søkeordene «bidialectal» og «bidialectalism» består av arbeid som tar opp pedagogiske, psykologiske, politiske og (socio-)lingvistiske sider ved forholdet mellom standard- og ikke-standardvarieteter i skolen i diglossiske eller bidialektale samfunn. I samfunn hvor ulike varieteter er funksjonelt differensierte, er beherskelse av standardvarieteten ofte ei forutsetning både for å prestere i utdanningssystemet og for deltakelse i offentlige domener. For barn fra ressursvake grupper i slike samfunn kan tilegnelse av standarden fortone seg som ei forutsetning for sosial mobilitet, og eventuell manglende eller ineffektiv opplæring i standarden kan utgjøre et sosialt – for ikke å si demokratisk – problem. Det er her snakk om et segment av litteratur som behandler bidialektalitet på samfunnsnivå (jf. punkt 2.1.1) i et *literacy*-perspektiv⁹. I denne litteraturen finner en referanser til bidialektisme av hovedsakelig tre slag: (1)

⁹ *Literacy* har blitt oversatt til *skrifthyndighet* på norsk, men jeg velger her å bruke den engelske termen. Det er i dag en etablert term som ikke bare viser til praktiske lese- og skriveferdigheter, men også mer generell *tilgangskompetanse*

bidialektisme som utfall, det vil si som (mulig) resultat av opplæring som tilfører ikke-standardtalende elever en ny kode i tillegg til den de har som førstespråk (additiv språktilegnelse); (2) *bidialektisme som program*, det vil si som ønskelig resultat av opplæring i standardtalemål i skolen; (3) *bidialektisme som metode*, det vil si som betegnelse på opplæring i standard med støtte i elevenes kompetanse i førstespråket, for eksempel lesing og skriving av tekster skrevet på dialekt (jf. f.eks. Wolfram & Fasold 1969). Ei skisse av ordskiftet omkring talemålsopplæring og *literacy* i USA kan i denne sammenhengen tjene som eksempel¹⁰. Der har en gjennom flere tiår drøftet og debattert statusen til ikke-standardvarieteter og, i forlengelsen av dette, forholdet mellom ikke-standardvarieteter og standard engelsk i skolen. Labov (1969: 1) har beskrevet den tradisjonelle amerikanske holdninga til ikke-standarder i utdanningssystemet slik:

American education has always been concerned with non-standard English, but primarily in a negative way. It has been the object to overcome, rather than something to be studied and understood in its own right. The traditional view is that the non-standard or sub-standard form of speech used by children is an imperfect copy of standard English, marred by a number of careless and ignorant errors.¹¹

Niedzielski og Preston (2003: 233) skisserer tre grunnposisjoner i debatten omkring opplæringa i standard engelsk i det amerikanske skoleverket, og her skal vi spesielt merke oss den andre av disse: (1) «the *eradicationist* or *replacive* position»; (2) «the *additive* or *bidialectal* position»; (3) «the *dialect rights* position». De som har inntatt den første av disse posisjonene, er av den oppfatning at ikke-standarder skal *erstattes* med standardvarietetet. Denne retninga representerer et syn på ikke-standarder som for en stor del samsvarer med det Labov skisserer i sitatet ovenfor (jf. også Bentley 1987). Den mer eller mindre diametralt motsatte posisjonen – «the *dialect rights* position» – anerkjenner på sin side ikke-standarder som fullverdige språkssystem, og anerkjenner også at det er et sosialt og kulturelt behov for disse varietetene blant brukerne av dem. Denne leiren i debatten har tatt til orde for at det bør være opp til den enkelte å velge om de vil tilegne seg alternative varieteter i tillegg til den varietetet som utgjør morsmålet deres. Den additive, bidialektale tilnærminga (nr. 2 ovenfor) utgjør en form for mellomposisjon: Den representerer en anerkjennelse av ikke-standarder som fullverdige lingvistiske system og som sosialt og kulturelt betydningsfulle for de som har dem som sitt førstespråk. De som inntar denne posisjonen, vil imidlertid likevel gi elevene opplæring i en alternativ varietet (i praksis: standarden) til bruk i

(Nicolaysen 2005), det vil si ulike former for ferdigheter som setter individ (og grupper) i stand til å delta og utvikle seg i yrkes- og samfunnsliv gjennom hele livsløpet.

¹⁰ For et mer fullstendig og internasjonalt orientert oversyn over litteratur som omhandler dialektilegnelse i klasseromskontekster og de mer prinsipielle diskusjonene omkring opplæring i standardtalemål i skolen, se f.eks. Siegel (2010: kap. 7–9).

¹¹ Labov er for øvrig blant dem som har gjort mest for å bringe forskningsbasert evidens og argumentasjon inn i debatten omkring ikke-standarders posisjon og funksjon i skoleverket i USA, blant annet gjennom sine uttalelser som sakkyndig i en rettsak som anerkjente skoleverkets plikt til å ta hensyn til elevenes, og mer spesifikt AAVE-talende elevers, hjemmespråk i undervisninga (jf. "Martin Luther King Jr. etc. vs. Ann Arbor Sch. Distr." 1979).

situasjoner hvor det er sosialt påkrevet. Den bidialektale posisjonen betrakter med andre ord en form for *funksjonell bidialektisme*¹² som et mål for opplæringen¹³.

Den bidialektale posisjonen har blitt kraftig kritisert av de mest radikale talsmennene for dialektrettighetsposisjonen, som betrakter all obligatorisk opplæring i standardtalemålet som et uttrykk for institusjonell diskriminering, og som et bidrag til sementering av ulikhetene mellom ulike sosiale grupper snarere enn et forsøk på å åpne for «underprivilegerte» gruppers sosiale mobilitet (se f.eks. Sledd 1969; Sledd 1972). En politisk sett mer nøytral og språkfaglig mer poengtert kritikk av den bidialektale posisjonen har blitt framsatt av Hazen (2001), som påpeker at det sjelden blir gjort rede for akkurat hva slags bidialektal kompetanse en viser til i denne debatten. Han stiller også spørsmål ved hvorvidt det i det hele tatt er grunnlag for å hevde at språkbrukere kan tilegne seg standarden uten at dette går på bekostning av kompetansen i den andre varietet (se 2.2.2). Vi kan imidlertid konkludere med at referansene til bidialektisme i dette segmentet av litteratur viser til en dialektal variant av flerspråklighet, og mer presist som et mulig resultat av additiv tilegnelse av en andredialekt.

Selv om forholdet mellom ulike varieteter i skolen er ei mer presserende problemstilling i samfunn hvor lokale talemål har klart begrensede bruksområder, kan det nevnes at en finner enkelte referanser til bidialektisme som pedagogisk program her til lands også (jf. f.eks. Venås [1979] 1997)¹⁴.

2.1.4 Bidialektisme som stadium i dialektendringsprosesser

I boka *Norwegian Language in America. A study in Bilingual behavior* skildrer Haugen ([1953] 1969) språket blant nordmenn som har slått seg ned i USA. Denne studien har blitt stående som en klassiker innenfor tospråklighetsforskninga, men her skal vi først og fremst ta utgangspunkt i Haugens modell for de ulike formene for – eller kanskje mer presist gradene av – tospråklighet han observerte blant norsk-amerikanere. Det som i utgangspunktet var ment som et synkront oversiktsbilde over ulike former for tospråklighet, har imidlertid ofte blitt tillempet og brukt som

¹² Jf. f.eks. Engens og Kulbrandstads (2004: 50) definisjon av funksjonell tospråklighet, som innebærer at «personens ferdigheter på de to språkene og hennes eller hans bruk av språkene er med og dekker personens behov for kommunikasjon, tenking og læring og identitetsforankring på en tilfredsstillende måte».

¹³ Se Venås ([1979] 1997) for omtale av liknende argumentasjon i de nordiske landene.

¹⁴ Det har også blitt forsket på og argumentert for dialektbasert lese- og skriveopplæring i Norge (se f.eks. Bull 1984, 1985; Wiggen 1979, med referanser). Men selv om metodene som har blitt prøvd ut, likner dem som har blitt brukt for å utvikle bidialektal kompetanse hos elever i f.eks. USA, har siktemålet primært vært å utvikle nye (og presumptivt *bedre*) metoder for utvikling av elevers ferdigheter i lesing og skriving i norsk sammenheng, og ikke å utvikle produktive ferdigheter i et normaltalemål. Det er følgelig få referanser til bidialektisme i den norske litteraturen som omhandler dette.

en illustrasjon av diakrone språkskifteprosesser. For vårt vedkommende kan modellen representeres slik:

$$(1) A \rightarrow (2) Ab \rightarrow (3) AB \rightarrow (4) aB \rightarrow (5) B$$

I Haugens modell viste bokstaven «A» til de norske immigrantenes språk, mens «B» viser til språket de kom i kontakt med, nemlig engelsk. I modellen over viser bokstavene A og B mer generelt til de ulike språkene som er involvert: A til det opprinnelige førstespråket og B til det språket som gruppa kommer i kontakt med og gradvis tilegner seg kompetanse i. Stor og liten bokstav representerer ulike grader av kompetanse i det aktuelle språket. Pilene mellom bokstavene indikerer at vi i denne sammenhengen betrakter modellen som en diakron prosess – en *kjede* av ulike stadier i en språkskifteprosess. Startpunktet i denne modellen (1) er at grupped medlemmene er enspråklige i det opprinnelige morsmålet. Deretter følger ulike faser hvor begge de involverte språkene finnes i språkbrukernes lingvistiske repertoar, men hvor kompetansen i de respektive språkene varierer. På stadium 2–4 er det altså snakk om grader av bilingvalisme. Beveger en seg mot høyre i modellen, glir det kompetansemessige tyngdepunktet hos språkbrukerne gradvis over til det nye språket, mens kompetansen i det opprinnelige førstespråket blir mer avgrenset. Prosessen kulminerer rent skjematisk med at alle språkbrukerne er enspråklige i det nye språket (5). Det har da skjedd et språkskifte, og gitt at det aktuelle språksamfunnet representerte det siste som brukte dette språket, snakker en også om språkdød.

Bidialektisme har blitt skildret som stadium i liknende prosesser for dialektskifte, analogt med bilingvalisme (fase 2–4) som ulike stadier ved språkskifte. Det gjelder særlig i standard/dialekt-kontekster, hvor det er et asymmetrisk statusforhold mellom ulike varieteter og dialektene er under press fra standarden. I en studie av språkinterne og -eksterne faktorerers innflytelse på tilegnelsen av grammatisk kjønn i nederlandsk, sammenlikner Cornips og Hulk (2006) resultater fra en test blant språkbrukere som representerer det de omtaler som ny og gammel flerspråklighet. Mens «ny flerspråklighet» viser til flerspråkligheten som har sprunget ut av migrasjon fra andre land, definerer de den «gamle» flerspråkligheten slik: «The 'old' one refers to bilingual or *bidialectal* communities in geographical areas where nonstandard dialects are common» (Cornips & Hulk 2006: 356, min utheving). Cornips og Hulk (2006: 356) omtaler også hvordan bidialektisme har blitt mer vanlig:

Nowadays, the phenomenon of bilingualism or bidialectalism has increased so much that monolingual speakers of nonstandard dialects have become the exception; that is, children often acquire a local dialect in addition to the standard language and are therefore raised bilingually, either from birth or from school age onwards.

Det Cornips og Hulk beskriver her, er ei utvikling hvor stadig færre språkbrukere er monodialektale i den lokale dialekten, mens stadig flere behersker både den lokale dialekten og standarden. Sett i sammenheng med den idealiserte språkskiftemodellen ovenfor, antyder de at kontinuumet av kompetanse i henholdsvis dialekt og standard er i ferd med å flytte seg mot høyre: Få språkbrukere representerer stadium 1, mens stadig flere er å finne et sted mellom stadium 2 og 5.

Det samme mønsteret finner vi antydning for flere andre språksamfunn, deriblant i det svenske. Bidialektisme mellom standard svensk og dialekt har blitt skildret som et trekk ved mange svenske lokalsamfunn, og her betegnes fenomenet nokså eksplisitt som en fase i en språkskifteprosess. Hva som lingvistisk sett skjuler seg bak termen *standard* i svensk sammenheng, er imidlertid ikke alltid åpenbart (jf. f.eks. Thelander 2009). Omtalen av bidialektisme indikerer imidlertid at en har observert en form for flerspråklighet hos individer eller grupper som arter seg som vekslning mellom lokale talemål og et talemål med et videre geografisk og sosialt bruksområde. Dahlstedt, som er hyppig sitert i arbeid hvor slike eksplisitte paralleller mellom bidialektisme og dialektskifte trekkes, definerer bidialektisme slik:

Med *bidialektism* avses att en människa – eller de vuxna människorna i en social gemenskap – i tal såväl produktivt (aktivt) som receptivt (passivt) någorlunda behärskar både en dialekt och ett högspråk och förmår hålla dem isär. (Dahlstedt 1978: 55)

Han kaller videre bidialektisme for en form for tospråklighet og setter det opp mot *monodialektisme* – det å bare beherske (eller bare bruke) dialekt – på den ene siden, og *adialektisme* på den andre, som viser til språkbrukere som ikke har produktiv kompetanse i dialekt (Dahlstedt 1978: 54–56). Dahlstedt har hevdet at «[f]öreteelsen bidialektism är väsentlig för förståelsen av utvecklingen från dialekt till riksspråk». Han har også lansert begrepet «dold bidialektism» om situasjoner hvor en dialekt bare er i bruk i kontekster hvor ikke-dialekttalende ikke er i nærheten. Dette siste kan medføre at dialekter (urettmessig) utropes som døde, mens de i realiteten bare er «skjulte». Dahlstedt omtaler skjult bidialektisme som «det gamla bygdemålets sista livsform» (Dahlstedt 1978: 57).

Også andre svenske talemålsforskere har koplet fenomenet bidialektisme til dialektskifte. I en artikkel fra 1978 omtaler for eksempel Bergfors (1978: 33) en nitti år gammel informant fra Leksand som «unidialektal», og skriver videre at «[d]en här kategorin dialekttalande, den unidialektala, hör till det allra äldsta skiktet av våra sagesmän under 70-talet. Hos de allra flesta finner vi bidialektism med olika grader av behärskning av högspråket». Han beskriver deretter en yngre språkbruker som klart bidialektal og relaterer denne språkbrukerens holdninger til dialektbruk til dialektskifte: «Man måste tala så att folk förstår vad man säger, var hans inställning.

Denna attityd är den viktigaste drivfjädern för övergång från en särpräglad och svår dialekt till bidialektism och därifrån eventuellt vidare till enbart riksspråkighet» (Bergfors 1978: 34). Parallellene mellom språkskiftemodellen etter Haugen ovenfor og Bergfors perspektiv her er iøynefallende.

Også i teoretisering omkring og omtale av dialektendringsprosesser i Norge dukker termen bidialektisme opp. Koplinga mellom bidialektisme som fenomen og et potensielt framtidig dialektskifte er likevel ikke like tydelig i det norske forskere har skrevet, som hos de svenske som har blitt sitert. Også i norske studier kan en imidlertid skimte konturene av et diakront forløp som likner det svenske forskere har antydnet. Sandøy (2012: 224) skriver for eksempel følgende i innføringsboka *Språkmøte* om mønsteret for dialektutviklinga på Østlandet, under overskrifta «regionalisering»:

På Austlandet vik mønsteret noe av ved at Oslo dominerer svært sterkt, og ved at omleggingane ofte skjer ved at fleire lokalsamfunn blir todialektale (bidialektale) [...]. Konsekvensen av det er både at det fins to dialektar på staden, og at ein del personar blir todialektale slik at dei skifter mellom to register alt etter situasjonen.

I samme utgivelse som dette sitatet er hentet fra, skriver Mæhlum om potensielle talespråklige utfall av det å vokse opp under krysspress fra ulike dialektnormer. Hun berører i den forbindelse bidialektisme som et resultat av at barn vokser opp med foreldre som snakker et annet talemål enn omgivelsene for øvrig: «[e]nkelte barn blir i slike situasjoner bidialektale og får ett 'hjemmespråk' og ett 'utespråk' [...]» (Mæhlum 2012: 100). Elstad (1982: 78) har på samme måte omtalt bidialektisme som utfall av språkkontakt under liknende forhold:

Innflyttinga sørfrå [til Tromsø by] den siste tida har neppe hatt særleg mykje å seie, fordi desse innflyttarane stort sett har halde på sitt eige talemål, og innflyttarborna har mykje godt vorte bidialektale, dvs. dei skiftar mellom to talemål, foreldra sitt og kameratane sitt.

Den formen for bidialektisme som Mæhlum og Elstad skisserer i sitatene ovenfor, må likevel sies å være av en annen type enn den som skisseres i svenske studier. Det er ikke bidialektisme som ledd i en generell dialektendringsprosess som antydes her, men snarere bidialektisme som et språkkontaktfenomen på individnivå, utenfor det som ovenfor har blitt omtalt som bidialektale samfunn. Det er voksne bidialektale som står i fokus for min studie, men vi kan merke oss Mæhlums (2012) og Elstads (1982) bidrag som interessante for denne framstillinga selv om det er barn som omtales hos dem. I mine informanters språklige biografier og erindringer om bakgrunnen for de bidialektale språkpraksisene deres er barndommen, og særlig konfrontasjoner med andre talespråklige normer, et vesentlig motiv (jf. særlig 7.1 og 8.3.3).

2.1.5 Bidialektale som «verktøy»

Innenfor den delen av språkvitenskapen som har befattet seg med språkbrukeres persepsjon av, oppfatninger om og holdninger til ulike former for språkbruk, finner en også enkelte referanser til bidialektale språkbrukere. I slike sammenhenger er det sjelden de bidialektale språkbrukerne står i sentrum for forskninga, men de tematiseres mer eller mindre indirekte fordi den flerdialektale kompetansen deres har blitt utnyttet som *verktøy*. Mer presist har bilingvale og bidialektale språkbrukeres kompetanse blitt brukt bevisst i utforminga av undersøkelser av underbevisste språkholdninger.

En klassisk metode for påvisning av språkholdninger er den såkalte *matched-guise*-teknikken, som ble utviklet av Lambert og hans kollegaer på 1960-tallet (jf. f.eks. Lambert [1967] 2003; Lambert et al. 1960). Et underliggende premiss for slike tester er at det ikke lar seg gjøre å fange de holdningene som ligger til grunn for den sosialt strukturerte språklige variasjonen, ved å stille direkte spørsmål. Slike holdninger må en avdekke på en mer indirekte måte, ved påvisning av at samme taler blir vurdert ulikt avhengig av hvilken språkform han eller hun bruker:

These attitudes do not emerge in a systematic form if the subject is questioned directly about dialects; but if he makes two sets of personality judgements about the same speaker using two different forms of language, *and does not realize that it is the same speaker*, his subjective evaluations of language will emerge as the differences in the two ratings. (Labov 1972b: 146)

I sin klassiske form består slike tester, som på norsk omtales som *dialektmasketester*, av at respondenter blir eksponert for stimuli i form av lydklipp med ulike stemmer som framfører den samme, eller liknende, tekster. Respondentene blir så bedt om å vurdere personene *bak* stemmene.¹⁵ For å sjekke for innflytelsen av andre faktorer har en benyttet seg av innlesere som enten har innfødtlik kompetanse i flere varieteter, eller som er i stand til å justere måten de snakker på, i tilstrekkelig grad til at de oppleves som innfødte brukere av mer enn én varietet. Det er i denne sammenhengen referanser til bidialektale språkbrukere dukker opp, siden de har blitt brukt i utforminga av høvelig stimulus for denne typen tester. Et eksempel på en slik studie¹⁶ er Giles og hans kollegaer Giles et al. (1981) som nevner en bidialektal språkbruker i rapporteringa fra en undersøkelse i Storbritannia. Undersøkelsen handlet om hvorvidt talestil var av betydning for hvorvidt ulike språkbrukere ville bli betraktet som egnet for ulike typer jobber. Forskerne rapporterer følgende om hvordan den lydlike stimulusen for forsøket ble konstruert:

¹⁵ Disse vurderingene har blitt gjort på ulike vis, men en utbredt metode er å be respondentene rangere personene på ulike bipolare skalaer mellom to semantiske ytterpunkt (*semantic differential*, jf. Osgood, Suci og Tannenbaum (1957), fortrinnsvis mellom adjektivpar. Andre design har lagt opp til vurdering etter bestemte kriterier, slik som f.eks. i hvilken grad de betrakter personene som egnede for ulike typer jobber (se f.eks. Giles, Wilson & Conway 1981).

¹⁶ For andre studier hvor bidialektale omtales eller brukes som verktøy i eksperimentdesign, se for eksempel Foldvik 1978 og Sjöström et al. 2006 og 2008.

The stimulus material consisted of 30-second tape-recordings of a male supposedly describing a sport to a personnel officer in a job interview. Two versions of this message were prepared – one a high diversity and the other a low diversity variant [...]. Both versions were produced on a stimulus tape by a *bi-dialectal speaker* using the matched guise-technique. (Giles et al. 1981: 93–94, min utheving)

Et annet eksempel jeg vil trekke fram i denne sammenhengen, er en referanse til en bidialektal språkbruker i Kerswills (2002) rapportering fra en eksperiment-basert undersøkelse av bergenseres persepsjon av dialektal innfødtlikhet i Bergen. Denne studien er ikke bare interessant fordi en bidialektal språkbruker inngår i eksperimentdesignet, men også på grunn av funnene knyttet til testpersonenes vurdering av denne språkbrukeren. Eksperimentet besto av å utsette 37 språkbrukere fra Bergen for til sammen ni taleeksempler som varierte på en kvantifiserbar måte når det gjaldt språklige trekk som ble antatt å være definerende for urbant, bergensk talemål. Han tok her utgangspunkt i den talespråklige (og ideologiske) opposisjonen mellom Bergen by og det rurale omlandet til byen – Strilelandet. Lydeksempelene representerte ulike trinn langs en skala mellom innfødtlik bergensk og rent strilemål. Ytterpunktene ble utgjort av stemmen til en innfødt bergenser og en innfødt stril, mens de øvrige opptakene var av innflyttere til Bergen. Kerswill inkluderte to opptak av den samme språkbrukeren i dette eksempelsettet. Denne språkbrukeren hadde tilegnet seg bergensk etter å ha flyttet til Bergen da hun var 16 år, samtidig som hun hadde strilevarieteteten i behold. Hun hevdet selv at hun vanligvis ikke ble «avslørt» som innflytter når hun snakket bergenser i Bergen. Ved å inkludere lydklipp hvor denne informanten snakket henholdsvis stril og bergensk, ville Kerswill teste denne selvutnevnte bidialektales påstander og – mer teoretisk interessant – hvorvidt det er mulig å oppnå innfødtlik kompetanse i en ny dialekt etter den såkalt kritiske perioden for språktilegnelse.

Utfallet av undersøkelsen bekreftet for en stor del det denne språkbrukeren hevdet. 20 av 37 respondenter vurderte dette individets bergenske kode som innfødtlik bergenser, noe som er en høy andel av bekreftende vurderinger sett i forhold til de 27 bekreftende vurderingene som ble gjort av stemmen til den (reelt) innfødte bergenseren. Kerswill tolker funnene som en indikasjon på at en språkbruker *kan* tilegne seg en ny dialekt så sent som ved 16-årsalder, og at «[...] this competence can be combined with code-switching» (Kerswill 2002: 169). Han understreker i den forbindelse at hans funn ikke slår bena under funn fra forskning på dialekttilegnelse som tilsier at det er svært vanskelig – eller umulig – for språkbrukere å tilegne seg komplekse fonologiske regler, selv når eksponering for en ny varietet tar til i svært ung alder (jf. f.eks. Chambers 1992; Payne 1980). Funnene kan imidlertid sies å kaste lys over den potensielle forskjellen mellom språkbrukeres og språkviertes vurderinger av hva som utgjør fullstendig dialekttilegnelse.

2.2 Forskning med bidialektisme i fokus

I det følgende omtaler jeg studier som – i motsetning til de foregående – kan sies å være sentrert omkring fenomenet bidialektisme, og jeg beveger meg her fra utenlandske studier til studier av bidialektisme innenfor en norsk kontekst. De utenlandske studiene har jeg sortert under to underoverskrifter. De tre første studiene behandles som isolerte studier. De påfølgende tre er derimot studier det er naturlig å se i sammenheng fordi de står i dialog med hverandre som bidrag i det Anderson (2011) har omtalt som «The bidialectalism controversy». Mens langt de fleste av de studiene som har vært nevnt så langt i denne framstillinga, i liten grad kan sies å ha tatt opp termen bidialektisme til diskusjon, representerer studiene til Hazen (2001), Anderson (2011) og Smith og Durham (2012) forskning som på ulike vis har forsøkt å definere bidialektisme nærmere. Jeg har valgt å gjennomgå disse noe mer inngående enn de øvrige, siden perspektivet og deler av argumentasjonen i disse studiene utgjør bakgrunnsstoff for min diskusjon og definering av begrepet bidialektisme i kapittel 3.

2.2.1 Utenlandske studier I – Isolerte studier

Hultgren (1986)

I en artikkel fra 1986 beskriver Hultgren språkbruksmønster og samtalestrategier i det han kaller «en bidialektal miljø» i øvre Dalarna i Sverige. Han skildrer øvre Dalarna som et diglossisk språksamfunn der monodialektisme er å betrakte som unntak, mens bidialektisme mellom standardsvensk og den lokale dialekten er regelen. Han baserer beskrivelsene sine på observasjoner han har gjort som innbygger i Malung, og konsentrerer seg spesielt om observasjoner av kodeveksling i de lærerkollegiene han har vært en del av. Han har ikke gjort lydopptak, men har bare gjort opptegetninger av sine observasjoner av kodevalg, noe som naturligvis har konsekvenser for detaljnivået i beskrivelsene han gir. Det gjør det også vanskelig å vurdere hvorvidt konklusjonene hans er tilstrekkelig presise. Jeg finner det likevel verdt å oppsummere noen av de mest sentrale observasjonene hans siden det er én av få studier som gir seg ut for å skildre bidialektal veksling i nordisk sammenheng.

Hultgren beskriver de overordnede mønstrene for kodevalg i øvre Dalarna slik at dialekten helst brukes i situasjoner som har med lokale eller personlige relasjoner å gjøre, mens standardsvensk brukes i situasjoner som ikke faller inn under disse. Den viktigste faktoren som avgjør hvilken kode som brukes, er ifølge Hultgren hvem som er samtalepartneren i en gitt interaksjon. Det er vanlig at standardvarietetten brukes i situasjoner der dialekttalende og standardtalende møtes. Mellom dialektbrukere er det derimot normen å bruke dialekt, og «om

nogon avstår från att använda dialekten uppfattas dette ofta negativt. Det verkar tillgjort och löjligt» (Hultgren 1986: 89).

Hultgren omtaler videre det han kaller situasjonell eller rollebetinget kodeveksling, det vil si veksling mellom koder på bakgrunn av tema for samtalen eller hvilken rolle en aktør spiller i en gitt samtalsituasjon. Han viser blant annet til observasjoner av at standarden blir benyttet i forbindelse med mer offisielle deler av møter, mens det kan bli snakket dialekt etter møtet og i pausene. Språkbrukere kan også veksle til dialekt innenfor slike situasjoner når de gir kommentarer eller stiller spørsmål av metaspråklig art i sammenhenger hvor det ellers er standarden som er i bruk. I slike situasjoner er samtaledeltakerne de samme, og Hultgren relaterer her vekslinga til andre endringer i talesituasjonen, deriblant det han kaller «språklig dekorum», det vil si til oppfatninger om at dialekten i visse sammenhenger ikke er passende.

Hultgren teoretiserer også omkring observasjoner av språkvalg i det han kaller blandede samtaler, det vil si i situasjoner hvor det både er bidialektale og ikke-dialekttalende til stede. Han peker i den forbindelse på to faktorer som spesielt avgjørende: (1) de/den ikke-dialekttalendes grad av deltakelse i samtalen og (2) den fysiske avstanden mellom den ikke-dialekttalende og den samtalende gruppa. Om den standardtalende er nær nok til å bli regnet som potensiell deltaker i samtalen, blir gjerne standarden brukt, selv når den ikke-dialekttalende sitter relativt langt unna de samtalende partene.

På bakgrunn av sine observasjoner konkluderer Hultgren med at de ulike kodene som det veksles mellom i Malung, nyter ulik prestisje og hører hjemme i ulike domener. Videre hevder han at de ulike varietetene symboliserer ulike sosiale identiteter, og at de som behersker og bruker begge varietetene, har mulighet til å ikle seg begge disse identitetene. Begge dialektene oppleves som deres egne, men den lokale dialekten er forbundet med ei betoning av identiteten som bygdeboer, mens standarden er forbundet med majoritetskulturen – det fellessvenske.

Ivars (1994)

Ivars (1994) har beskrevet det hun kaller bidialektisme hos finlandssvensker som har migrert fra Närpes i Finland til Eskilstuna i Sverige. Hun har intervjuet 32 av disse, kartlagt trender for språkbruksmønsteret blant dem og analysert de ulike varietetenes symbolske verdi på bakgrunn av i hvilke sammenhenger de ble brukt. Årsaken til at Närpes-dialekten har blitt bevart i gruppa, er ifølge Ivars den måten denne gruppa av individer har flyttet på. Det er snakk om flytting av hele familier, noe som representerer en form for språklig og kulturell kontinuitet. Videre relaterer hun det til at finlandssvenskene følte seg hjemme med begge gruppene og identifiserer seg med begge stedene. Hun fant at de ulike varietetene som denne gruppa bruker, er funksjonelt

differensierte. Språkvalgene var først og fremst avhengige av hvem de til en hver tid interagerer med. Hovedmønsteret her var at eskilstunavarieteten ble brukt overfor andre svensker, mens Närpes-dialekten var det naturlige mediet i samtaler mellom folk fra Närpes. En interessant observasjon hos Ivars var at det var forventet at Närpes-dialekten ble brukt ved besøk i Närpes, og også i interaksjon innenfor kontekster knyttet til foreninger for finsk-svensk kultur var det forventet at de brukte den opprinnelige dialekten. Noe annet ville kunne medføre at en ble oppfattet som overlegen eller forsøkte å utgi seg for å være noe annet enn en egentlig er.

Sophocleous (2011)

I det foregående ble Kypros trukket fram blant samfunnene som har blitt omtalt som bidialektale, og hvor referanser til fenomenet dukker opp i forskningslitteraturen. En av studiene av fenomenet fra Kypros framstår spesielt interessant sett i forhold til mitt prosjekt og de funnene som presenteres her. Mange av arbeidene fra Kypros er sentrert omkring det som gjerne omtales som standard–dialekt-veksling, det vil si vekslings som følger den mer eller mindre offisielle funksjonsdelinga mellom koder. Særlig har konsekvensene av eller planene for forvaltninga av de ulike varietetene i et *literacy*-perspektiv preget forskninga der (jf. f.eks. Yiakoumetti 2006, 2007; Yiakoumetti et al. 2005). Sophocleous (2011) har på sin side sett nærmere på kodeveksling for identitetskonstruksjon. Mer presist hevder Sophocleous på bakgrunn av sine observasjoner at vekslings mellom varieteter blir utnyttet i diskurs for å uttrykke sosial innretning og personlig identitet. Hun finner at kodeveksling brukes for å gi stemme til andre personer, uttrykke makt eller solidaritet, eller til og med for å formidle «hemmelige» budskap til andre deltakere i en samtale. Kodeveksling blant bidialektale på Kypros er dermed også en sosialt meningsfull del av individens og gruppens interaksjonelle praksiser, og ikke utelukkende styrt av den funksjonelle differensieringa av kodene mellom ulike samfunnsdomener på makronivået. Hun argumenterer på bakgrunn av sine funn med at «the analysis and understanding of speakers' code-switching practices should be approached in discursive social action» (Sophocleous 2011: 201).

2.2.2 Utenlandske studier II – Skisse av en kontrovers

I boka *Sociolinguistic Patterns* skriver Labov (1972b: 215) følgende om bidialektale språkbrukere:

Although one can achieve a certain amount of insight working with bilingual informants, it is doubtful if as much can be said for «bidialectal» informants, if indeed such speakers exist. We have not encountered any nonstandard speakers who gained good control of a standard language, and still retained control of the nonstandard vernacular. Dialect differences depend upon low-level rules which appear as minor adjustments and extensions of contextual conditions, etc. It appears that such conditions inevitably interact, and although the speaker may indeed appear to

be speaking the vernacular, close examination of his speech shows that his grammar has been heavily influenced by the standard. He may succeed in convincing his listeners that he is speaking the vernacular, but this impression seems to depend upon a number of unsystematic and heavily marked signals.

Som vi ser er Labov en av dem som har ytret seg skeptisk til hvorvidt «reelt» bidialektale språkbrukere finnes. Han medgir i en fotnote at enkelte språkbrukere ser ut til å kunne overbevise andre om at de rår over ulike varieteter (Labov 1972b: 215, fotnote 23), men i utgangspunktet stiller han seg tvilende til at det er mulig å tilegne seg og opprettholde en innfødtlik kompetanse i mer enn én varietet. Sitatet representerer ei nokså poengtert framstilling av de mest sentrale momentene i den kontroversen som ligger nedfelt i deler av forskninga på bidialektisme. Kontroversen omhandler kort sagt spørsmålet om hvorvidt bidialektale språkbrukere finnes. Dette spørsmålet har videre stimulert en diskusjon omkring hvilke kriterier som skal legges til grunn for å definere fenomenet, og – ikke minst – skille dette fra andre språkkontaktfenomen.

De tre studiene som omtales nedenfor, omhandler alle dette spørsmålet om hvorvidt «reelt» bidialektale språkbrukere finnes eller ikke, eller kanskje mer presist: om termen bidialektisme er adekvat som betegnelse for et særegent språkkontaktfenomen som er analogt med flerspråklighet, eller om det en observerer, som kan *likne* på en form for bilingvalisme, som regel er *noe annet*. Disse studiene står som nevnt i dialog med hverandre, og det er ei viss spenning mellom de ulike perspektivene. Det er imidlertid mer som forener enn som skiller; de legger alle en nokså snever forståelse av fenomenet bidialektisme til grunn, og tyngdepunktet i måten de vil definere fenomenet på, ligger på hvordan det arter seg språklig.

Hazen (2001)

I artikkelen «An Introductory Investigation Into Bidialectalism» problematiserer den amerikanske talemålsforskeren Hazen (2001) hvordan begrepet bidialektisme har blitt brukt, og han viser blant annet til den utstrakte bruken av begrepet i ordskiftet omkring pedagogisk praksis i USA (jf. punkt 2.1.3). Ifølge Hazen tas det for gitt at bidialektisme er mulig, mens ingen har undersøkt systematisk hvorvidt det faktisk er tilfellet. Med «reell bidialektisme» mener han en kompetanse i ulike gjensidig forståelige varieteter av ett og samme språk som svarer til den en kompetansen en bilingval språkbruker har.¹⁷

Hazen er grunnleggende skeptisk til konseptet bidialektisme og postulerer at den språklige variasjonen en observerer hos språkbrukere, normalt vil ligge et sted *mellom* monolektisme på den

¹⁷ Hazen legger i denne artikkelen til grunn at merkelappen *språk* favner gjensidig forståelige varieteter, mens en *dialekt* er sett av lingvistiske trekk som skiller seg fra andre dialekter av det samme språket (Hazen 2001: 85–86).

ene siden og bidialektisme på den andre. Det er, slik han ser det, like lite sannsynlig at en vil finne reelt bidialektale språkbrukere som at en vil kunne finne reelt monodialektale språkbrukere. Han alluderer i dette resonnementet til et sentralt aksiom innenfor sosiolingvistikken, nemlig at intraindividuell variasjon er det normale. Labov, som har vært en foregangsfigur i defineringa av dette aksiomet, har for eksempel uttrykt følgende på bakgrunn av sine studier: «Some informants show a much wider range of style shifting than others, but every speaker we have encountered shows a shift of some linguistic variables as the social context and topic change» (Labov 1972b: 208).

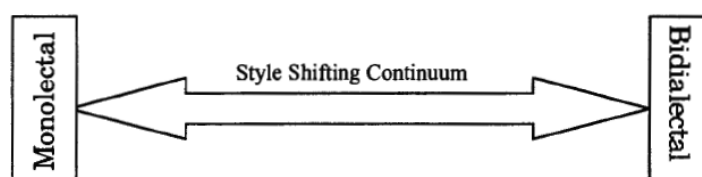

Figure 1: A Potential Theoretical Space for Bidialectalism

Illustrasjon 1: Hazens modell for det potensielle teoretiske rommet for bidialektisme

Modellen ovenfor presiserer Hazens perspektiv. Det å sette opp bidialektisme som motpol til monolektisme er et bevisst grep med eksplisitte teoretiske implikasjoner:

In making bidialectalism the opposite pole from monolectalism, I argue that no speaker has the ability to switch between two dialects as coherent sets of language variation patterns with quantitative and qualitative accuracy to both dialects. (Hazen 2001: 92)

Hazen betrakter med andre ord bidialektisme som et teoretisk konstruert ytterpunkt på et tenkt kontinuum av intraindividuell variasjon mellom ulike varieteter.

Til tross for at Hazen møter konseptet bidialektisme med skepsis, gjør han et forsøk på å definere nærmere hva det er – eller teoretisk sett *bor* være. Med utgangspunkt i slutninger fra teoretisk, autonom lingvistik og forskning på dialektilegnelse setter Hazen opp tre kriterier som han mener må oppfylles for at en skal kunne hevde at en språkbruker er reelt bidialektal, og ikke «simply party to two styles drawn from different social or regional dialects» (Hazen 2001: 92):

- 1) Individet må produsere trekk fra begge dialektene på en gjensidig utelukkende måte.
- 2) Individet må anvende dialekttrekkene i overensstemmelse med de språklige variasjonsmønstrene hos innfødte brukere av begge dialektene.
- 3) Individet må ha en sosial motivasjon for både det å tilegne seg D2 og holde fast ved D1.

Det første av disse kriteriene er et kvalitativt kriterium: De ulike dialektene må holdes klart adskilte som separate lingvistiske systemer. Det andre dreier seg om såkalte «quantitative constraints» og fastsetter at individet må bruke ett gitt språktrekk like frekvent som innfødte brukere av dialekten og i tråd med de grammatiske reglene for distribusjon av det aktuelle trekket. Altså: Hvis et gitt trekk opptrer mer frekvent i én grammatisk kontekst enn i andre kontekster hos innfødte talere av dialekten, må den bidialektales variasjonsmønster speile dette. Det innebærer også at dersom et gitt språktrekk finnes i både D1 og D2, men opptrer mindre frekvent i én grammatisk kontekst i D1 enn i D2, må ei sammenlikning av variasjonsmønstrene for dette trekket i det bidialektale individets D1 og D2 gjenspeile den samme forskjellen (jf. Hazen 2001: 92–94).

Hazen oppsummerer også resultatene av de forsøkene han og hans forskergruppe har gjort for å finne bidialektale språkbrukere for videre studier. Som Hazen vil jeg gjengi konklusjonen først:

Over the last two years, the WVDP [West Virginia Dialect Project] has attempted to capture examples of bidialectalism either through participant observation or recorded sociolinguistic interviews. Although we have gathered much data which may inform the bidialectalism debate, we have yet to observe any examples of bidialectalism. (Hazen 2001: 94)

En av studiene de baserer denne slutninga på, er en studie av dialektakkomodasjon i to familier hvor barna har vokst opp i andre dialektområder enn foreldrene. Disse barna demonstrerer akkomodasjon i den forstand at de har tatt opp i språket sitt trekk fra både foreldrenes og lokalbefolkningas talemål. Det var imidlertid ingen av dem som demonstrerte bidialektale ferdigheter i tråd med Hazens kriterier. De holdt ikke varietetene fra hverandre som «coherent sets of language variation patterns» (Hazen 2001: 89). En annen studie, sentrert omkring førsteårsstudenter ved West Virginia University som hadde flyttet til området for å studere, strandet på metodologiske forhold da brorparten av studentene ikke var villige til å la seg intervju en andre gang, og ingen av de resterende informantene lot seg intervju en tredje gang, på hjemstedet. Forskerne satt da igjen uten relevante data for en undersøkelse av bidialektisme. I et tredje prosjekt ba de selvutnevnte bidialektale (Hazen 2001: 96) om å demonstrere de bidialektale ferdighetene sine. Selv om denne metoden ga data som Hazen mener har vært informative når det gjelder de sosial-psykologiske karakteristikkene ved selvutnevnte bidialektale, har de ikke dokumentert veksling mellom to koherente sett av språklige variasjonsmønstre.

Dette er naturligvis trøstesløs lesning for en som har satt seg fore å studere bidialektale språkbrukere, men selv om Hazens teoretiske utgangspunkt er skepsis, og selv om hans funn er nedslående, er det et svært interessant bidrag. For det første har han ansporet og inspirert andre til å feste blikket på fenomenet bidialektisme, deriblant de neste to studiene jeg omtaler her. Og

for det andre er Hazens perspektiv på fenomenet bidialektisme vitenskapsteoretisk sett interessant, og etter mitt syn også problematisk. Det problematiske ved perspektivet vil jeg komme tilbake til i kapittel 3, der jeg framsetter og redegjør for min definisjon av fenomenet bidialektisme, delvis i opposisjon til Hazens definisjon.

Anderson (2011)

Andersons (2011) ph.d.-avhandling representerer ett av få større forskningsarbeid som kan sies å være sentrert omkring fenomenet bidialektisme. Overordnet sett handler studien om resultatet av kontakt mellom ulike varieteter av ett og samme språk, og Anderson konsentrerer seg her om språksituasjonen i Pennsylvania i USA. Det er et område som tradisjonelt har vært kjennetegnet av intensiv språkkontakt. *Pennsylvania German*, opprinnelig en tysk dialekt, var morsmål for flere generasjoner av språkbrukere etter migrasjonen av tysktalende til området, men i møte med majoritetsspråket engelsk har det tyske språket gradvis tapt terreng, og per i dag er det ytterst få som snakker denne tyske varietet. I kjølvannet av denne utviklinga har det vokst fram en ny engelsk varietet, *Pennsylvania Dutchified English* (PDE), og denne varietetens særtrekk kan ifølge Anderson relateres til nettopp språkkontakt: «Not surprisingly, the English that the first generation of Pennsylvania German schoolchildren acquired and then passed down to their children was full of second language transfer effects» (Anderson 2011: 3).

Andersons hovedanliggende i studien er å kartlegge utfallene av den intense språkkontakten mellom PDE og den regionale standarden *South Central Pennsylvania English* (SCPE). Hun beskriver den diakrone utviklinga – «the ‘unraveling’» – av PDE. I den forbindelse skildrer hun siste generasjon av PDE-brukere som en «generation of choice». Denne generasjonen av språkbrukere har vokst opp under innflytelse av både den regionale standarden og PDE, men de har ifølge Anderson gjort ulike språkvalg under innflytelsen av standarden. Hun har belagt tre ulike valg hos denne generasjonen: (1) å holde fast ved PDE, (2) å tilegne seg og legge om til SCPE, (3) bidialektisme i PDE og SCPE. I min sammenheng her er det naturligvis den tredje strategien som er den mest interessante. Anderson omtaler bidialektisme som en «unexpected development» i den diakrone avviklinga av varietet PDE. Studien føyer seg i så måte inn i rekken av arbeid som betrakter bidialektisme som et stadium i en språk-/dialektdødsprosess (jf. punkt 2.1.4).

Det er ikke bare bidialektisme som utfall av språkkontakt Anderson skisserer. Hun fører i omtalen av dette bevis for at bidialektale språkbrukere både kan eksistere og faktisk eksisterer. Med utgangspunkt i Hazens (2001) kriterier for bidialektisme har hun testet én informant. Hun viser til at flere selvutnevnte bidialektale har vært involvert i studien, og hun skjeler til «social

context data» fra disse i deler av avhandlinga. Disse andre har imidlertid ikke gjennomført hele studien, av grunner vi ikke blir gjort kjent med, og hun gjengir og analyserer derfor bare språklige data fra hovedinformanten «Rachel». Det tjener i denne sammenhengen ingen hensikt å gjengi det metodiske opplegget eller resultatene av Andersons analyse i detalj. Jeg nøyer meg med å gjengi konklusjonen, som er eksplisitt formulert som et svar på Hazens tiltale i den nevnte artikkelen fra 2001.

Rachel meets all of Hazen's (2001: 8–10) criteria for bidialectalism and is thus an «authentic bidialectal» as such, she provides a direct counterexample to combat Hazen's (2001) claim that bidialectals cannot exist. (Anderson 2011: 299)

I diskusjonen av funnene fra studien tar Anderson Hazens kriterier for bidialektisme opp til diskusjon, og hun retter til dels krass kritikk mot en del sentrale momenter ved Hazens perspektiv. Skillelinjene mellom ulike varieteter er ifølge Anderson (Anderson 2011: 300) ikke alltid så distinkte i områder som er preget av utstrakt kontakt mellom varieteter, noe hun mener det må tas høyde for når en utarbeider kriterier for bidialektisme. Videre reiser hun en rekke spørsmål av metodologisk art: Hvilke innfødte språkbrukere skal den bidialektales språkbruk måles mot? Hvilke innfødte språkbrukeres variasjonsmønster skal den bidialektale matche? Hvilke språktrekk må den bidialektale matche? Hvor stort samsvar med «innfødt-normen» er tilstrekkelig? Og – ikke minst – hvilke metoder skal lingvisten anvende for å måle hvorvidt en bidialektal sin språkbruk tilsvarer den innfødtes språkbruk? Hun problematiserer også Hazens prioritering av lingvistens vurdering av hva som er såkalt reell bidialektisme. Det kan potensielt være stor forskjell mellom en lingvists vurderinger av dette og språkbrukerens egen oppfatning, og det er også problematisk å fornekte et språksamfunns aksept av noen som autentisk språkbruker, påpeker Anderson. Et siste moment i Andersons kritikk dreier seg om den forståelsen av bilingvalisme Hazen legger til grunn. Den er ifølge henne altfor rigid: «If bidialectalism is analogous to bilingualism, why should bidialectals be expected to meet standards that bilinguals themselves do not meet?» Anderson tar på bakgrunn av sine funn til orde for en definisjon som er mer fleksibel, og som i større grad inkorporerer språkbrukernes egne vurderinger av hva som konstituerer autentisk dialektbruk. Anderson (2011: 322) lanserer i forlengelsen av sin kritikk en utvidet og modifisert definisjon av bidialektisme:

A bidialectal speaker will exhibit ...

- (1) ability to use two modes of speaking that constitute separate, internally consistent systems of speech patterns and that correspond at multiple (but not necessarily all) linguistic levels with dialects used by members of the speech community of which they are an accepted part

- (2) fluency in both dialects (i.e., the ability of the bidialectal to speak unselfconsciously and with enough native-like competence to be accepted as a member of the community of speakers who speak a certain dialect)

Smith og Durham (2012)

Smith og Durhams (2012) utgangspunkt er et språksamfunn på Shetlandsøyene i Skottland. De har i tidligere arbeid funnet at den lokale dialekten synes å gjennomgå samme nivelleringsprosess som den som er påvist for andre talemål på de britiske øyene. Funnene som mer spesifikt peker i den retninga, er de forskjellene de har funnet mellom generasjoner; yngre språkbrukeres tale er i liten grad preget de distinktive trekkene i det tradisjonelle talemålet på stedet. Dette kan tolkes som at det lokale talemålet er i ferd med å dø ut. Det er imidlertid også en mulighet at utviklinga går i retning av mer utbredt bidialektisme og veksling mellom ulike klart adskilte koder i de oppvoksende generasjonene, og at det er denne utviklinga de uforvarende har dokumentert:

If this is the case, it has important implications for the interpretation of our findings: our results may not indicate rapid dialect obsolescence per se, but merely reflect differing code choice in the sociolinguistic interview setting. (Smith & Durham 2012: 58)

For å avklare hvilken prosess det er snakk om, har Smith og Durham returnert til samme språksamfunn for å utrede den intraindividuelle variasjonen hos de yngre språkbrukerne i undersøkelsen. Studien forholder seg i denne utredninga til Hazens (2001) påstand om at ingen sosiolingvistiske studier har vurdert hvorvidt språkbrukere kan være (reelt) bidialektale, og forholder seg dermed til den kontroversen jeg skisserer her.

For å undersøke dette benyttet Smith og Durham metoder for å framprovosere endret språklig adferd hos individene de allerede hadde intervjuet, etter mal fra Bells (1984) *audience design*. Mer spesifikt lot de en dialekttalende person intervju de som snakket minst dialektpreget i originalopptakene deres, og omvendt for de som framsto som dialekttalende i første runde. Dette materialet ble så utsatt for den samme formen for analyser som ved den første undersøkelsen, i tillegg til at de ble testet for hvorvidt de kunne sies å være bidialektale. De fant at kun halvparten av informantene kunne sies å ha ulike koder til rådighet, og i analysen av disse individenes veksling fant de ikke holdepunkt for at disse er bidialektale etter Hazens definisjon, med klart adskilte dialekter:

[T]his leads us to conclude that these younger speakers in Shetland have one grammar, and within that grammar, two coexistent systems, where rates of use, but not constraints on use, change from one interlocutor to another. In other words, in the supposed switch from one dialect to another, there is no clean break: the constraints «travel» in the same linguistic bag. (Smith & Durham 2012: 79–80)

Samlet sett er alle de tre arbeidene som har blitt gjennomgått i dette delkapittelet – til tross for enkelte vesentlige ulikheter – representanter for det jeg i kapittel 3 vil omtale som en grunnleggende *begrepsrealistisk* forståelse av fenomenet bidialektisme. Før vi ser nærmere på dette perspektivet i et vitenskapsteoretisk lys, skal vi imidlertid ta noen norske arbeid om bidialektisme i betraktning. De representerer alle ei annen tilnærming til fenomenet, men illustrerer også samlet sett hvor lite oppmerksomhet bidialektisme har vært viet i norsk sammenheng.

2.2.3 Norske studier

Blom og Gumperz (1972)

I en artikkel publisert i 1972 skildret Blom og Gumperz hvordan innbyggerne på Hemnesberget veksler mellom den lokale dialekten og en talt variant av skriftnormalen bokmål. Det Blom og Gumperz beskriver i denne studien, er etter alle solemerker et bidialektalt norsk språksamfunn. Det er riktignok ikke dette begrepet de benytter, men de rapporterer systematisk veksling mellom varieteter som er funksjonelt differensierte. Den lokale dialekten omtales som innbyggernes «native speech» og er ifølge Blom og Gumperz en kode som symboliserer lokal tilhørighet, identitet og lojalitet mot lokalsamfunnet og de verdiene det representerer. Den andre koden (omtalt som *bokmål*) omtales på sin side som koden for de offentlige samfunnsdomenene og er en varietet lokalbefolkninga tilegner seg gjennom skolegang: «Education is universal and, allowing for certain individual differences in fluency, all speakers of Ranamål also control the standard» (Blom & Gumperz [1972] 2007: 76). Disse kodene holdes ifølge forskerne klart adskilte og velges ut fra forhold ved situasjonen: «In their everyday interaction, they select among the two as the situation demands. Members view this alternation as a shift between two distinct entities, which are never mixed» (Blom & Gumperz [1972] 2007: 76–77).

Det bør i denne sammenhengen nevnes at Bloms og Gumperz' funn og slutninger har blitt møtt med til dels krass kritikk fra norsk hold. Mæhlum (1996; se også kritiske merknader i Venås [1979] 1997) har for eksempel argumentert for at det umulig kan stemme at innbyggerne på Hemnesberget veksler mellom ulike lingvistiske system på en så systematisk måte som det Blom og Gumperz har hevdet. Den språklige adferden de beskriver, er ifølge henne atypisk sett i forhold til den kunnskapen som har kommet ut av andre kartlegginger av norske talemålsforhold. Og selv om hun medgir at det er teoretisk mulig at talemålsforholdene på Hemnesberget er unike i norsk sammenheng, finner hun ingen særskilte sosiokulturelle faktorer ved dette lokalsamfunnet som tilsier at det skulle være tilfellet. Hun relaterer i stedet Bloms og Gumperz' konklusjoner til

en kombinasjon av manglende innsikt i norske talemålsforhold og til dels alvorlige metodologiske mangler ved prosjektet.

Denne kritikken sår naturligvis tvil om bildet av et norsk bidialektalt – ja, nærmest *diglossisk* – samfunn. Når det er sagt, refererer Mæhlum selv til norske bidialektale språkbrukere i denne artikkelen. Hun oppgir at det er grunn til å tro at det finnes *noen* norske språkbrukere som kan tenkes å veksle mellom ulike varieteter slik Blom og Gumperz skisserer:

Within the socially heterogeneous ranks of speakers of Norwegian who have in some way or another been geographically mobile, I know from experience that there are certain individuals who are able to alternate in a more or less clearcut manner between different varieties, whether it is a question of switching between dialect and spoken standard, or of an alternation between two different dialects. Unfortunately, there have so far been few investigations in Norway of the language used by mobile speakers of this type, and it is therefore difficult to give a detailed description of the nature and extent of this kind of switching. (Mæhlum 1996: 752)

Mæhlum viser her til ustrukturerte observasjoner av bidialektale individer, og hun relaterer praksisen til geografisk mobilitet. Hun betviler med andre ord ikke at norske språkbrukere kan være bidialektale, og at kodeveksling kan observeres hos norske språkbrukere, men tviler like fullt på Bloms og Gumperz' observasjoner av bidialektisme på samfunnsnivå innenfor en norsk kontekst.

Klynderud (1999)

Klynderud (1999) tar i sin hovedoppgave fra 1999 for seg det hun omtaler som «kodeveksling ved bidialektisme». Hun tar utgangspunkt i Weinreichs (1979: 1) klassiske definisjon av bilingvalisme når hun definerer hva hun forstår med termen bidialektisme: «the practice of alternately using two languages will be called BILINGUALISM, and the persons involved BILINGUAL». Hennes egen definisjon er følgende at bidialektisme er ei alternering mellom to dialekter, og at personer som veksler slik mellom ulike dialekter, er bidialektale.

Mer presist har Klynderud studert ett bidialektalt individs språkbruk i fire ulike samtalsituasjoner, definert av samtalepartnerens dialekt og sted for samtalen. Informanten er Klynderuds mor, som har flyttet fra Romsdalen til Østlandet. Hun har observert at mora endrer talemålet sitt radikalt mellom ulike sosiale situasjoner, og dette er observasjoner hun går nærmere etter i sømmene i denne studien. De ulike varietetene som den mobile informanten veksler mellom i dette tilfellet, er henholdsvis en varietet med romsdalstilknytning og en varietet som ligger nær «folkemålet» på Østlandet. De opptakene av mora som Klynderud sammenholder, er hentet fra samtaler mellom henne og (1) en østlending, (2) en romsdaling og (3) samtaler hvor både en romsdaling og en østlending er til stede. De to samtalene hvor både en østlending og en

romsdaling deltar, er tatt opp på ulike steder: på Østlandet og i Romsdalen. I tillegg til å føre bevis for at informanten veksler koder mellom disse situasjonene, peker hun på observasjoner som indikerer intersentensiell veksling innenfor en og samme opptakssituasjon. Klynderud påpeker imidlertid at informanten, «Sara», ikke bruker de to dialektene uten det hun omtaler som interferens fra den andre dialekten, i noen av samtalsituasjonene. Det er særlig trekk fra informantens D1 som ser ut til å være mest standhaftig på tvers av opptakssituasjonene. Samtidig finner hun at romsdalsdialekten til informanten likner det Klynderud (1999) omtaler som «Molde bymål» mer enn dialekten på stedet hun opprinnelig kommer fra, noe hun relaterer til interferens fra den østnorske varieteten informanten har tilegnet seg senere. På bakgrunn av innslagene av interferens vurderer Klynderud hvorvidt begrepet *kodeblanding* kan sies å være et mer treffende begrep for informantens språklige praksis. Hun finner på den andre siden klar *samvariasjon*: Ulike språklige variabler samvarierer innenfor hver av de ulike situasjonene. Av den grunn finner hun grunnlag for å omtale den intersituasjonelle vekslinga hos informanten som kodeveksling.

Klynderud problematiserer i liten grad begrepet *bidialektal* i sitt arbeid, men dveler desto lenger ved termen kodeveksling. Hun problematiserer riktignok Weinreichs definisjon av flerspråklighet idet den forutsetter en form for ideell bilingvalisme som trolig er for rigid til å la seg oppfylle av nær sagt noen bidialektale. Ut over dette tar hun ikke opp til diskusjon hvorvidt den interferensen hun påviser hos informanten, bør få konsekvenser for hvorvidt det er rimelig å kalle informanten bidialektal.

Nilsen (2005) og Indrehus (2014)

Nilsen leverte i 2005 en hovedoppgave om «identitetsrealisering hos personer med to internaliserte dialekter». Mens Klynderud (1999) har anlagt et interaksjonelt perspektiv i sin oppgave, med søkelyset spesielt rettet mot kodeveksling, ser Nilsen (2005) nærmere på de psykologiske sidene ved det å være bidialektal. Nilsens studie er individsentrert, og hun vier de rent lingvistiske og interaksjonelle sidene ved informantenes språkbruk og vekslingspraksis lite oppmerksomhet. Det hun forsøker å utrede, er særlig hva slik vekslingspraksis – eller mer generelt det å ha to ulike koder tilgjengelig – kan ha av konsekvenser for den enkelte språkbrukeren. Fokuset er særlig rettet mot hva vekslinga har hatt å si for «individets etablering av en identitetsfølelse i den viktige utviklingsfasen opp mot voksenlivet» (Nilsen 2005: 6). Videre etterspør hun motivasjonen bak vekslingspraksisen, siden det å veksle mellom ulike dialekter for å gjøre seg forstått normalt sett ikke er nødvendig (Nilsen 2005: 5).

Nilsens undersøkelse er kvalitativt orientert. Hovedinformantene for Nilsens studie er hennes to søsken, og i tillegg trekker hun veksler på egne erfaringer som bidialektal. De veksler

alle mellom en østnorsk og en sørlandsk varietet. Datainnsamlinga fra disse to informantene er gjort gjennom opptak av en samtale mellom henne og de to søsknene med utgangspunkt i en intervjuguide. Disse dataene er videre supplert med data innsamlet gjennom spørreskjema fra 11 sideinformanter som representerer ulike kombinasjoner av norske varieteter. Nilsen trekker fram som et sentralt funn fra undersøkelsen at dialektveksling ser ut til å fungere som «en språkbåren kulturveksling». Flere av informantene hennes – og hun selv – rapporterer imidlertid om problematiske forhold ved det å ha to talemål, deriblant at dialektvekslinga tiltrekker seg uønsket oppmerksomhet. Hun omtaler det som et generelt mønster at barndomsårene har vært en periode av livet hvor dialektvekslinga har blitt opplevd som styrt av automatikk for informantene, mens ungdomstida ser ut til å ha vært forbundet med større bevissthet knyttet til språkvalg og en generelt større bevissthet knyttet til det å være annerledes. Ei annen sentral slutning hos Nilsen, som jeg finner det verdt å nevne i denne sammenhengen, er at vekslingspraksisen har engasjert informantene emosjonelt på et eller annet tidspunkt eller i en eller annen sammenheng. Hun finner samtidig ulikheter mellom dem når det gjelder i hvilken grad dette har innvirket på «identitetsfølelsen» deres. Hun framholder blant annet at

«[...] dersom livssyn og religion, etikk og moral, livsstil og økonomi er svært forskjellige i de to involverte dialektområdene, vil dialektvekslingen ha større forstyrrende effekt på følelsen av å kunne realisere identiteten sin like godt på begge dialekter. (Nilsen 2005: 104)

Ut over dette finner hun at dialektvekslinga er en «selvfølgelig del av identiteten» (Nilsen 2005: 103) for de fleste av informantene.

Indrehus' (2014) masteroppgave er det siste tilskuddet til forskninga på bidialektale språkbrukere i norsk sammenheng. Jeg behandler hennes studie i sammenheng med Nilsens fordi de to har mange likhetstrekk; også Indrehus' studie er kvalitativt orientert og konsentrert omkring forholdet mellom bidialektisme, identitetsopplevelser og identitetsforhandlinger. I likhet med Nilsen har Indrehus et utvalg av informanter som representerer ulike konstellasjoner av norske varieteter, og en siste faktor som gjør arbeidene like, er at heller ikke Indrehus baserer seg på språklige analyser. Hun funderer sine slutninger utelukkende på fortolkninger av informantenes rapporterte språkbruk og opplevelser i tilknytning til det å gjøre språkvalg.

Informantene i Indrehus' studie er fire kvinner, og hun baserer sine analyser på data innhentet gjennom intervju med disse. Et funn Indrehus deler med Nilsen, er at det å gjøre språkvalg ikke alltid oppleves uproblematisk fra den bidialektales side. Det er særlig situasjoner hvor veksling mellom kodene oppleves feil, som blir tematisert i denne studien. Indrehus finner at det ser ut til å være en sammenheng mellom bidialektal kodeveksling og opplevelse av identitet, slik som i det å utspille bestemte roller og relasjoner. Dette siste bidrar til at hun finner det

passende å omtale norske bidialektales ulike dialekter for *relasjonsmarkører*. Det er overordnet sett en lojalitetsdimensjon hun med dét framhever som grunnleggende for informantenes språkvalg. Dette kommer blant annet til uttrykk i følgende utsagn i oppsummeringa av oppgaven:

Med det [at hun omtaler dialektene som relasjonsmarkører] meiner eg at den bidialektale tilsynelatande opplever at det er eit sterkt samband mellom dei ulike rollene deira, og dialektane dei brukar i desse rollene. Det kom også fram at dialekta som kjennest «rett» å bruke, er den dialekta dei har *grunnlagt* den gitte relasjonen på. Vi kan seie det slik at dialekta både markerer og definerer relasjonen. (Indrehus 2014: 90)

Nilsens og Indrehus' studier utgjør begge sentrale bidrag til den samlede kunnskapen om bidialektisme i norsk sammenheng, og noe av det som gjør disse arbeidene interessante, er kanskje nettopp at de – i motsetning til tidligere forskning og omtale i norsk sammenheng – lar de bidialektale språkbrukerne selv komme til orde, i stedet for at (socio)lingvistens observasjoner får snakke for dem. De åpner begge opp for språkbrukerens perspektiver både når det gjelder hva bidialektisme *er* og hva bidialektal veksling *gjør* i interaksjon.

2.3 Oppsummerende om forskningsmessig forelegg

Som vi har sett, omtales bidialektisme og bidialektale språkbrukere innenfor mange og til dels ulike deler av det språkvitenskapelige forskningsfeltet. Gjennomgangen av de mer spredte referansene illustrerer også at bruken av termen bidialektisme bare unntaksvis ledsages av ei utdyping av hva slags språklig praksis eller kompetanse begrepet er en referanse til. Overordnet sett kan en likevel slutte fra referansene til fenomenet at benevnelsen bidialektal brukes både om samfunn og om individer – en kan snakke om bidialektisme på samfunnsnivå og bidialektisme på individnivå. Når språksamfunn omtales som bidialektale, er det ikke nødvendigvis slik at alle språkbrukerne i det aktuelle språksamfunnet er bidialektale. Bidialektale samfunn er mer generelt språksamfunn hvor en finner ei funksjonsdeling og/eller et asymmetrisk statusforhold mellom ulike muntlige varieteter. Bidialektale individer i forskningslitteraturen er på sin side språkbrukere som har produktiv muntlig kompetanse i to (eller flere) varieteter. Det vil si at de kan mer enn å avkode ulike varieteter av et språk (reseptive ferdigheter) – de kan selv produsere det som oppleves som ulike dialekter innenfor det aktuelle språksamfunnet. Selv om en kan forvente å finne bidialektale individer i bidialektale språksamfunn, er ikke fenomenet individuell bidialektisme avgrenset til slike samfunn. En fellesnevner for faktorene som disponerer individer for å bli bidialektale både innenfor og utenfor bidialektale samfunn, er at individer lever under innflytelse av to eller flere talespråksnormer.

Videre viser litteraturstudien tydelig hvordan bidialektisme brukes som en sekkebetegnelse for en form for språklig kompetanse og adferd som i alt det vesentlige likner

bilingvalisme, men som en av ulike grunner har skilt ut som selvstendig konsept. Vel har det blitt gjort forsøk på å definere fenomenet nærmere og avgrense det tydeligere mot andre fenomen, men om en tar resultatet av dette initiativet i betraktning – at en sitter igjen med *én* «ekte» bidialektal person (jf. Anderson 2011) – er det betimelig å spørre om en ikke har gått vel langt i å høvle på virket. Dette er i alle fall et spørsmål det er nødvendig å ta stilling til når en velger å bruke begrepet i forskningsøyemed, noe jeg gjør når jeg i det følgende definerer nærmere hva jeg legger i termen bidialektal innenfor rammene av denne avhandlingen.

Et siste poeng som det er verdt å kommentere i forbindelse med denne gjennomgangen, dreier seg om det bildet som avtegner seg av bidialektismeforskninga i norsk sammenheng. Det er kun Blom og Gumperz (1972) og Klynderud (1999) som viser til språklige data fra norske bidialektale, og i begge disse studiene er østnorsk én av varietetene i informantenes repertoar. Nilsen (2005) og Indrehus (2014) har på sin side begge informanter i sitt utvalg som rår over to ikke-sentraløstnorske varieteter, men i disse studiene vises det kun til rapportert språkbruk. Det vil si at det i norsk sammenheng ikke bare er gjort lite forskning på hvordan bidialektisme arter seg språklig, men at det er en helt hvit flekk på forskningskartet når det gjelder konkrete språklige praksiser blant norske språkbrukere som opererer med to eller flere ikke-østnorske varieteter. Dette har hatt konsekvenser for hvordan jeg har gått fram i rekrutteringa av informanter til dette prosjektet, noe jeg vil kommentere nærmere i kapittel 5.

3 MOT EN DEFINISJON

Hazens (2001) definisjon av bidialektisme er den mest konsise og utførlige som så langt har blitt presentert, og den ligger slik sett svært lagelig til som utgangspunkt for videre forskning. Det er likevel aspekter ved hans perspektiv og definisjon som det er grunn til å problematisere. Det gjelder særlig når en, som jeg, ikke bare har interesse for hvordan bidialektisme arter seg rent språklig, men også for det sosiale og psykologiske reisverket omkring den språklige praksisen som bidialektisme representerer. I det følgende tar jeg opp til diskusjon den forståelsen av konseptet bilingvalisme som Hazen legger til grunn for sin definisjon, og det jeg mener er en underliggende begrepsrealisme i hans tilnærming. Mot dette bakteppet framsetter jeg deretter den definisjonen av fenomenet bidialektisme jeg mener det er mer fruktbart å ta utgangspunkt i.

3.1 Kategorier av definisjoner av flerspråklighet

Hazens (2001) utgangspunkt i artikkelen hvor han presenterer definisjonen sin, er at begrepet bidialektisme er «methaphorically derived» fra termen bilingval, men at det ikke er noen som har utforsket hvor analoge de to konseptene egentlig er. Hans kriterier framstår som en teoretisk fundert gullstandard for «ekte bidialektisme» – et ideal som de som tilsynelatende er bidialektale, kan måles mot for å utforske den konseptuelle koplinga mellom bilingvalisme og bidialektisme. Det er imidlertid problematisk å vektlegge innfødtlik kompetanse i to dialekter såpass sterkt som Hazen gjør, siden slik kompetanse ikke er det eneste som har blitt vektlagt som definerende for flerspråklighet. Jeg har ikke til hensikt å gå inn i ulike definisjoner i detalj her, men vil snarere illustrere med referanse til noen kategorier av ulike definisjoner.

Skutnabb-Kangas (1981) har skilt mellom tre hovedkategorier av definisjoner av bilingvalisme: *kompetansebaserte*, *funksjonsbaserte* og *holdningsbaserte* definisjoner. De kompetansebaserte definisjonene representerer, som termen tilsier, ei betoning av individets kompetanse i ulike språk. Ulike forskere har stilt ulike krav til hvor høy en språkbrukers kompetanse i de ulike språkene må være for at vedkommende skal kunne kalles flerspråklig. Skutnabb-Kangas (1981: 85) skriver om disse at de kan prikkes inn på et kontinuum mellom den kompetansen språkbrukere har på det tidspunktet de kommer i kontakt med det første ordet i et nytt språk, og fullstendig tospråklighet på den andre. Det vil si mellom et *minimum av kjennskap* til et annet språk på den ene siden og *komplett beherskelse* av to eller flere språk på lik linje med innfødte språkbrukere på den andre. Videre kan en differensiere mellom ulike former for språkferdigheter. Én måte å definere kompetanse i et språk på, er at det dreier seg om evnen til å forme språklige ytringer på en grammatisk sett riktig måte. Andre har definert kompetanse videre

og vektlagt såkalt *kommunikativ kompetanse*. Konseptet kommunikativ kompetanse favner både formell kompetanse og sosiolingvistisk kompetanse. Å inneha kommunikativ kompetanse innebærer altså at en kan bruke et språk i samsvar med de formelle reglene som gjelder for språket, men i tillegg har en kunnskap om hvordan en opptrer i tråd med sosiale konvensjoner for korrekt språkbruk på tvers av ulike sosiale situasjoner.

Uansett hvilket aspekt av språklig kompetanse en velger å vektlegge, støter en på en rekke metodologiske utfordringer. Ei av disse har allerede blitt berørt, nemlig å avgjøre hva slags kompetanse som skal måles. Det utgjør også et praktisk problem å finne en metode å måle kompetanse på. Det kan la seg gjøre å vurdere i hvilken grad et individ mestrer de formelle reglene for et språk etter objektive og målbare kriterier. Langt vanskeligere er det å fastsette objektive kriterier for å måle et individs sosiolingvistiske kompetanse. Og selv om en skulle make å etablere slike, kan det være vanskelig avgjøre hvilke språkbrukere en skal måle kompetansen til den flerspråklige opp mot. Det er nærliggende å måle denne kompetansen opp mot sosialt jevnbyrdige monolingvales kompetanse, men som flere har påpekt, er det ikke uproblematisk å anta at en flerspråklig innehar en språklig kompetanse som tilsvarer to monolingvales separate kompetanser. Grosjean (1995: 259) er blant dem som har påpekt dette:

Bilinguals are not the sum of two complete or incomplete monolinguals but have a unique and specific linguistic configuration. They have developed competencies in their languages to the extent required by their needs and those of the environment.

Grosjean (1995: 259) påpeker videre at behovene og bruksområdene for språkene som er involvert, som regel er forskjellige, og at bilingvale derfor sjelden er «equally or completely fluent» i de ulike språkene. Om en legger kompetansekrav til grunn for definisjonen av flerspråklighet, blir det ikke nødvendigvis lettere om en tillater avvik fra en definert norm heller, siden det vil utgjøre ei tilsvarende utfordring å definere hvor stort et avvik kan være. Som Skutnabb-Kangas har påpekt, blir det altså svært vanskelig å avpasse rigiditeten ved kompetansebaserte definisjoner:

Kompetensdefinitionerna blir oftast antingen *för snäva*, så att knappast någon kan anses fylla kraven, eller *för vida*, så at praktisk taget alla människor blir tvåspråkiga. Och en definition som utesluter nästan alla människor eller omfattar nästan alla er praktiken värdelös, eftersom den inte diskriminerar (skiljer åt) tillräkligt väl. (Skutnabb-Kangas 1981: 86)

De mange utfordringene som er forbundet med å bruke kompetanse som kriterium for bilingvalisme, har fått enkelte til å betone andre faktorer. Fellesnevneren for såkalt *funksjonelle definisjoner* er at det er bruken av flere språk og/eller hvordan språkene blir brukt, som definerer flerspråklighet, og ikke selve kompetansen i disse ulike språkene. Skutnabb-Kangas (1981) trekker fram Mackeys (1962) omtale av bilingvalisme når hun redegjør for det som kjennetegner funksjonelle definisjoner: «Bilingualism is not a phenomenon of language; it is a characteristic of

its use. It is not a feature of the code but of the message. It does not belong to the domain of 'langue' but of 'parole'»(sitert etter Mackey [1962] 2000: 26). En ser her hvordan Mackey toner ned det strukturlingvistiske aspektet ved fenomenet flerspråklighet, og i stedet framhever hvordan fenomenet grunnleggende sett handler om *språkbruk*. Et eksempel på en utpreget funksjonell definisjon finner en for eksempel hos Grosjean (1995: 259): «We will call 'bilingual' those people who use two, or more, languages (or dialects) in their everyday lives».

I den siste kategorien av definisjoner, de *holdningsbaserte*, er det språkbrukeres egen opplevelse og vurdering av egen og andres språkbruk som står i sentrum. Det vil noe forenklet si at en person regnes som flerspråklig dersom han eller hun opplever seg selv som flerspråklig og/eller vurderes som flerspråklig av andre. Enkelte vil også vektlegge *identifikasjon* som avgjørende for definisjonen av flerspråklighet. Det vil si at det også er av betydning hvorvidt språkbrukeren identifiserer seg med de aktuelle målspråkgruppene, og om hun blir identifisert som en integrert del av denne gruppa av de respektive gruppene.

Som en ser, kan altså andre faktorer enn kompetanse bli vektlagt i definering av flerspråklighet, enten i stedet for eller i tillegg til kompetanse. Engen og Kulbrandstad (2004: 63) har for eksempel formulert det de kaller en prototypisk beskrivelse av tospråklighet. Denne inneholder punkt som omhandler både kompetanse, bruk (funksjon), holdninger og identifikasjon. En prototypisk tospråklig er ifølge dem en person som

- behersker to språk på relativt høyt ferdighetsnivå
- bruker begge språkene til daglig
- bruker begge språkene til alle formål som er relevante for alder og livssituasjon
- har ei positiv holdning til begge språkene
- identifiserer seg med begge språkene

Tospråklighet er ifølge dem «noe man kan være på ulike måter og i forskjellig grad» (Engen & Kulbrandstad 2004: 62), og det er derfor ikke grunnlag for å slå fast hvilke egenskaper som kjennetegner tospråklighet mer presist enn dette på generelt grunnlag. Ikke alle som behersker og bruker mer enn ett språk, vil nødvendigvis oppfylle denne beskrivelsen på alle punkt, men en finner igjen de ulike faktorene som *kan* være relevante. Skutnabb-Kangas (1981: 93) har også selv framsatt en liknende, utpreget holistisk definisjon av tospråklighet:

Tvåspråkig är den som har en möjlighet att fungera på två (eller flera) språk, antingen i enspråkiga eller tvåspråkiga samfund i enlighet med de sociokulturella krav på en individs kommunikativa och kognitiva kompetens som dessa samfund och individen själv ställer, på samma nivå som infödda talare, samt en möjlighet att identifiera sig positivt med båda (eller alla) språkgrupperna (och kulturerna) eller delar av dem.

Denne definisjonen kommer jeg tilbake til under punkt 3.5, i utmeislinga av en definisjon av bidialektisme.

3.2 Kategorier av definisjoner av bidialektisme

Hvis en ser på definisjoner av bidialektale språkbrukere, kan en grovt sett ordne dem i tilsvarende kategorier som Skutnabb-Kangas (1981) har skissert for tospråklighet: (1) kompetansebaserte, (2) funksjonsbaserte og (3) holdningsbaserte definisjoner. På den ene siden har en perspektivet hos de som har brukt begrepet uten spesifikk referanse til annet enn at flere varieteter er i bruk på samfunns- eller individnivå. Ved omtale av bidialektisme på samfunnsnivå viser en for eksempel til at det er ei funksjonell differensiering mellom ulike varieteter i et samfunn, noe som gjør at mange språkbrukere bruker mer enn én varietet. Dette kan kategoriseres som (2) funksjonsbaserte definisjoner av bidialektisme. Kompetansebaserte og holdningsbaserte definisjoner (1 og 3) finner en hos de som har studert fenomenet mer inngående. På den ene siden har en definisjoner som tar utgangspunkt i hvorvidt språkbrukeren opplever seg som bidialektal og/eller blir oppfattet som bidialektal av andre. De kanskje fremste eksemplene på utpreget holdningsbaserte definisjoner finner en hos Nilsen (2005) og Indrehus (2014), som har studert fenomenet på individnivå. I begge disse arbeidene settes bidialektisme i forbindelse med flerspråklighet, både i definisjonen av bidialektisme og gjennom den teorien som trekkes inn for å belyse informantenes språklige praksiser. Begge prosjektene hviler imidlertid på en annen forståelse av hva som definerer flerspråklighet enn for eksempel Hazens (2001) arbeid gjør. Deres overveiende holdningsbaserte definisjoner reflekterer et perspektiv på bidialektisme som en sosialt meningsfylt praksis først og fremst, og mindre som en spesiell form for kompetanse. Det eventuelle avviket mellom informantenes koder og geografisk definerte språkssystem tematiseres i liten grad i disse to studiene. I avhandlinga si legger Nilsen (2005) definisjonsmakten hos språkbrukeren selv når det gjelder hva som telles som en dialekt: «Jeg velger å tenke på språkbrukerne som enkeltindivider som har sin personlige varietet av språket, og jeg kaller dette vedkommendes *dialekt*» (Nilsen 2005: 8). Hun anerkjenner også språkbrukernes perspektiv på hva som utgjør flerdialektisme: «Jeg tenker selv, og har latt mine informanter tenke, at deres to varieteter av norsk språk, i denne sammenheng oppfattes som to dialekter, om de er 'ekte' eller ei» (Nilsen 2005: 9). Hva som teller som dialekt og flerdialektalitet, er altså relativt til individets oppfatning av dette. Dette framgår også av det perspektivet på kodeveksling Nilsen (2005: 35) legger til grunn, nemlig at «*kodeveksling* innebærer et skifte mellom to koder som har en differensieringseffekt av sosialt funksjonell art». Indrehus (2014: 16) gjør også et poeng av å

vektlegge språkbrukernes opplevelse av språklige forhold framfor lingvistenes perspektiv på det samme:

I praksis betyr det at eg i staden for å gå ut frå ein etablert, nokså streng avgrensing av dei aktuelle varietetane, lyttar til skildringar og opplevingar av sin eigen språklege kvardag. Dersom personen sjølv opplever at ho vekslar mellom to forskjellige dialektsystem, og også blir oppfatta slik av omgjevnadane sine, bør det vere ein god indikator på at denne personen kan kallast bidialektal.

På vei over i den tredje kategorien av definisjoner av bidialektisme, de kompetansebaserte, kan en nevne Klynderuds (1999) studie av kodeveksling ved bidialektisme. Hun analyserer, i motsetning til Nilsen (2005) og Indrehus (2014), hvordan bidialektismen hos informantene arter seg rent lingvistisk, og hun kommenterer blant annet det hun oppfatter som interferens mellom D1 og D2. Det at hun identifiserer slik interferens, har imidlertid ingen konsekvenser for hvorvidt hun kaller informantene bidialektal eller ikke. Det vil si at hun tar informantens kompetanse i betraktning, men hun krever ikke innfødtlik kompetanse i begge kodene for å gå videre og belyse de sosiale og psykologiske faktorene som styrer vekslingen mellom dem.

Til sist har en det som må betegnes som klart kompetansebaserte definisjoner av bidialektisme. Hazens (2001, jf. punkt 2.2.2) definisjon er det ypperste eksempelet i så måte. Sammenliknet med perspektivet i de studiene som har blitt nevnt ovenfor, representerer Hazens definisjon ei betydelig innsnevring av betydningen av begrepet bidialektisme. Det er utvilsomt fokuset på kompetanse som bidrar til denne innsnevringen. Han har riktignok inkludert et sosialt kriterium, men utforskning av dette framstår som sekundært. Kravet om innfødtlik kompetanse framstår ufravikelig i definisjonen av fenomenet, noe som innebærer at ei eventuell utforskning av sosial motivasjon ikke er å betrakte som utforskning av fenomenet bidialektisme dersom ikke de lingvistiske kriteriene allerede er innfridd. Dette ser en også hos Anderson (2011), som har basert forskningen si på bidialektisme i Pennsylvania på Hazens definisjon. Anderson presenterer som nevnt (se punkt 2.2.2) en utvidet og modifisert versjon av Hazens definisjon, men kompetansekravet blir med videre. Hennes første kriterium er ei reformulering av de testbare kriteriene for innfødtlik kompetanse som Hazen har framsatt:

[A] bidialectal speaker will exhibit... [...] ability to use two modes of speaking that constitute separate, internally consistent systems of speech patterns and that correspond at multiple (but not necessarily all) linguistic levels with dialects used by members of the speech community of which they are an accepted part; [...]. (Anderson 2011: 322)

Anderson legger imidlertid til et kriterium som definerer et krav om «fluency», og her kommer det inn et språkbrukerperspektiv som ved første øyekast gir assosiasjoner i retning av mer holdningsbaserte definisjoner av flerspråklighet:

[A] bidialectal speaker will exhibit:] fluency in both dialects (i.e., the ability of the bidialectal to speak unselfconsciously and with enough native-like competence *to be accepted as a member of the community of speakers who speak a certain dialect*) [...]. (Anderson 2011: 322, min utheving)

For å hevde at en språkbruker snakker to dialekter på en måte som tilsvarer *fluency*, krever Anderson kommunikativ kompetanse. Hun spesifiserer dette som innfødtlik grammatisk og sosiopragmatisk kompetanse, samt «[r]ecognition from monodialectal speakers of both dialects that the speaker is a member of the groups which use each respective dialect and is, moreover, an authentic user of each of those codes» (2011: 323). Det første kriteriet bidrar ifølge Anderson til å skille bidialektisme fra andre varietetskontaktfenomen hvor språkbrukerne blander trekk fra ulike dialekter. Det gjør det for eksempel mulig å skille mellom det hun omtaler som «the true dialect speaker» og «the imitator», siden det av en «ekte bidialektal» kreves mer enn utbyttinger på fonologisk nivå og innskudd av enkelte leksikalske trekk (Anderson 2011: 325). Det å trekke inn andre språkbrukeres vurdering av autentisitet mener hun legger til en nødvendig fleksibilitet i definisjonen. Det gjør det mulig for bidialektale å plassere seg innenfor rammene av den språklige variasjonen et gitt språksamfunn tillater når det gjelder bruken av trekk og språklige variasjonsmønstre, uten at de må matche en gitt språkbruker eller et utvalg av språkbrukere eksakt. Men til tross for at Anderson fletter inn språkbrukerperspektivet i definisjonen sin, framstår den likevel ikke som noe regelrett brudd med Hazens (2001) tilnærming. I alt det vesentlige viderefører hun Hazens perspektiv på at bidialektisme er en særegen form for språklig kompetanse, og at det er et fenomen som i kraft av dette er vesensforskjellig fra andre språkkontaktfenomen. Hennes definisjon er også lik Hazens i det at den ikke tar hensyn til den bidialektales egen oppfatning av sin språklige praksis, det vil si hvorvidt språkbrukeren selv er av den oppfatning at han eller hun veksler mellom ulike dialekter.

Disse ulike definisjonene av bidialektisme kommer det åpenbart ulike innsikter ut av når de brukes som utgangspunkt for forskning, og funnene vil ikke nødvendigvis være sammenliknbare. Arbeidene til Hazen og Anderson er tuftet på en definisjon som, sett i forhold til andre definisjoner som har blitt nevnt, er veldig konsis og som fastsetter objektive målepunkt. Men til tross for at definisjonene deres er besnærende presise, illustrerer arbeidene deres at det en først og fremst kommer til økt innsikt om ved å tilnærme seg fenomenet slik, er hvorvidt teoretisk baserte definisjoner er treffende for empiriske observasjoner. Det er også formålet, om enn mest uttalt hos Hazen. Spørsmålet er imidlertid om dette er veien å gå om en stiller med andre forskningsspørsmål, eller om en da kan og bør vektlegge andre aspekt ved bidialektisme enn kompetanse. Det er særlig tre forhold som bidrar til at jeg mener at en kompetansebasert definisjon ikke er den mest fruktbare for min studie. For det første er det svært få – om noen – språkbrukere som ser ut til å innfri så rigide kompetansekriterier som de Hazen har lagt til grunn.

For det andre er den analysen som må til for å avgjøre hvorvidt språkbrukere er «ekte bidialektale», såpass omfattende at det er tvilsomt om en vil ha ressurser til å utforske andre sider av fenomenet når (og dersom) en finner slike språkbrukere. For det tredje setter jeg spørsmålsteget ved hvorvidt det er rimelig å hevde at innfødtlik kompetanse i to eller flere varieteter er det som faktisk kjennetegner fenomenet bidialektisme. Dette siste er et prinsipielt spørsmål jeg vil drøfte i det følgende.

3.3 En teoretisk ekskurs: om forholdet mellom begrep og observasjoner

I vitenskapelig praksis spiller begreper – eller *termer* – en sentral rolle. Forskning arter seg på mange måter som ei kontinuerlig raffinering av et begrepsapparat som er egnet til å beskrive det en forsker på. En er avhengig av begreper for å skille observasjoner fra hverandre i kategorier med definerte grenser mellom. Det er enkelt sagt en av metodene en bruker for å forstå det en observerer, og formidle denne kunnskapen. Tingene i verden som begreper viser til, omtales gjerne som *referenter*. Innenfor språkvitenskapen er de fleste – for ikke å si alle – referentene som omtales og forskes på, abstrakte fenomen som ikke kan erkjennes *apriori*. Det vil si at de alle springer ut av observasjon og systematisering av observasjoner i en eller annen forstand. Dette er i utgangspunktet ikke en kontroversiell påstand, men en kan likevel se antydninger til ei spenning i det språkvitenskapelige feltet mellom ulike perspektiver på forholdet mellom begrepene og begrepenes referenter. Denne spenninga kommer blant annet til uttrykk i diskusjonen omkring termen bidialektisme.

I forrige delkapittel pekte jeg på at ulike forskere har brukt begrepet bidialektal med noe ulik eller vag referanse. Det ligger også nedfelt en kontrovers i litteraturen omkring hva begrepet egentlig viser til, eller kanskje snarere om hvorvidt det finnes en entydig referent for begrepet. Et sentralt punkt i denne diskusjonen er om bidialektisme er et fenomen som er analogt med bilingvalisme – som i seg selv er et ugreit begrep – eller om det i realiteten er en form for stilvariasjon en har observert og kalt bidialektisme. Et spørsmål av vitenskapsteoretisk art som melder seg når en tar denne kontroversen i nærmere øyesyn, er hvorvidt det er grunn til å anta at det er et en-til-en forhold mellom det et begrep viser til i teorien, og det en observerer i empirien. Sagt på en annen måte: Er det fruktbart å lete etter lingvistiske korrelat til et metalingvistisk begrep som bidialektisme? Mitt svar på dette er i utgangspunktet nei. Andre med interesse for fenomenet bidialektisme ser imidlertid ut til å forholde seg noe annerledes til denne problemstillinga. Mer presist mener jeg at en ser en tendens til *begrepsrealisme* i enkelte forskeres definisjoner av og forskning på dette fenomenet.

Hvis en ikke finner språkbrukere som svarer til de kriteriene en har nedsatt for å kunne bruke et bestemt begrep, er det (minst) tre mulige slutninger en kan trekke av dette. En mulighet er naturligvis at fenomenet en har prøvd å fange med definisjonen, ikke finnes. En annen nærliggende konklusjon er at en ikke har funnet språkbrukere som svarer til definisjonen *enda*, enten fordi en ikke har ledd lenge nok, eller fordi en har ledd på feil sted. Hazen (2001: 95) åpner selv for at det kan være nettopp metodologiske grunner til at de så langt ikke har funnet bidialektale språkbrukere, og Anderson (2011) presenterer også kritiske merknader til metodene Hazen og hans forskergruppe har anvendt i jakten på bidialektale. En tredje mulighet er at det er kriteriene det er noe feil med. De kan for eksempel være uforholdsmessig strenge. Eventuelt kan det være at fenomenet unndrar seg observasjon fordi en ikke kjenner fenomenets egenart godt nok, og derfor leter etter andre egenskaper hos språkbrukeren enn de som er relevante. Etter mitt syn er det nettopp kriteriene for bidialektisme det har vært noe feil med. Jeg mener at Hazen har nedsatt mer rigide lingvistiske kriterier enn det er grunnlag for å tro at noen vil innfri, og at det kan betraktes som en følgefeil av ei grunnleggende begrepsrealistisk konseptualisering av fenomenet. Tendensen er særlig klar i Hazens (2001) prosjekt, men den er også til stede i arbeidene som bygger på hans definisjon og perspektiv (f.eks. Anderson 2011).

Min bruk av begrepet *begrepsrealisme* i denne sammenhengen spiller på det idéhistoriske innholdet i termen; det kan sies å være visse konseptuelle likheter mellom det som termen tradisjonelt sett har vist til innenfor filosofien, og det jeg legger i det her. Begrepsrealisme og nominalisme utgjorde ytterpunktene i en filosofisk-teologisk disput i middelalderen omkring eksistensen av såkalte universalier, altså egenskaper og trekk som enkeltting – partikularier – har felles (jf. f.eks. Lübcke 1996: 563–564). Begrepet *partikularier* viser i denne sammenhengen til enkelttingene som er observerbare for oss, f.eks. en person, et skrivebord, en veddeløpshest. Termen *universalier* viser på sin side til mer abstrakte egenskaper ved og relasjoner mellom enkelttingene, det vil si trekk som de uensartede eksemplene av mennesker, bord og hester har felles. Vi bruker for eksempel begrep som *menneskeslekten* eller *menneskeheten* om alle mennesker, og vi kan konstatere at noe er et bord eller en hest selv om de enkeltstående observasjonene av disse objektene kan være nokså ulike. Det er *noe* ved disse enkelttingene som vi gjenkjenner som henholdsvis «menneskelig», «hestete» og «bordete». Ifølge begrepsrealismen er det universaliene som utgjør dette *noe*, og disse universaliene eksisterer i den objektive virkeligheten på linje med enkelttingene selv. Termen *nominalisme* viser på sin side til det perspektivet at bare enkelttingene eksisterer i den objektive virkeligheten. Når vi bruker generelle termer for å vise til flere enkeltting, har disse ifølge nominalismen i realiteten ingenting til felles annet enn at vi refererer til dem med en felles term (Lübcke 1996: 563). Motsetninga mellom begrepsrealisme og

nominalisme kan altså forstås som ei motsetning mellom henholdsvis essensialisme eller realisme på den ene siden og (sosial-)konstruktivisme på den andre.

Den konkrete problematikken jeg retter søkelyset mot her, er hvordan en ser på forholdet mellom det en kan kalle språkvitenskapelige partikularier og universalier. En vanlig framgangsmåte i studiet av språk og språkbruk er å begynne med observasjoner av hvordan individer bruker språket. På bakgrunn av funnene en gjør gjennom studier av enkelttilfeller (partikularier), kan en videre utlede modeller og begrep som har tenkt gyldighet ut over enkelttilfellene. I utledninga av slike modeller og begrep leter en etter og framhever *fellestrekk*. Disse fellestrekkene kan kalles språkvitenskapelige universalier. Dette er i utgangspunktet ikke en problematisk prosess. Det er slik en kan og bør utlede kunnskap. Det kan imidlertid fortone seg mer problematisk dersom en i neste omgang behandler de «typene» som en har generalisert seg fram til, som eksisterende størrelser i den språklige virkeligheten. Sagt på en annen måte: Det er problematisk at en som forsker går ut fra at en kan lete etter – og finne – språkbrukere som framviser språklig adferd som passer med en bestemt modell, eller språkbruk som med rette kan benevnes med et bestemt begrep. Det er dette siste trekket jeg kaller begrepsrealisme her, og som jeg mener preger diskusjonen omkring hva en «ekte bidialektal» språkbruker er. Det dreier seg om en form for *ontologisk realisme*. Hess (1997: 33, min utheving) skriver om ontologisk realisme at den

[...] is usually connected with some theory of scientific progress, such that theories and/or methods describe the real world beyond observations increasingly better over time, *or theoretical terms that seem to be merely instrumental acquire ontological status over time.*

Et godt utgangspunkt for å illustrere det potensielt problematiske med begrepsrealisme kan være Latours (1999) konsept «circulating reference». Latour har mer presist presentert en modell for hvordan referansen til virkeligheten transformeres gjennom vitenskapelig praksis. For hvert suksessive steg bort fra virkeligheten (felt/empiri), blir referansen til virkeligheten omformet, ifølge Latour. De ulike transformasjonene står videre for både tap («reduction») og gevinst («amplification»), noe han betegner som ei avveining. Gjennom suksessive stadier av generalisering og utledning vinner forskeren utsyn, men detaljene blir nødvendigvis mer uklare:

In losing the forest, we win knowledge of it. In a beautiful contradiction, the English word “oversight” exactly captures the two meanings of this domination by sight, since it means at once looking at something from above and ignoring it. (Latour 1999: 38)

Slik jeg leser Latours modell, kan vitenskapens framstillinger av virkeligheten ha sannhetsverdi, og dette gjelder også framstillinger av virkeligheten som er basert på inferens og generalisering. For selv om vitenskapens framstilling av virkeligheten ikke er en tro kopi av virkeligheten, har den *referanse* til virkeligheten. Sannhetsverdien i vitenskapelige utsagn er imidlertid avhengig av at

den vitenskapelige praksisen utgjør en sluttet krets: «Truth-value *circulates* here like electricity through a wire, so long as this circuit is not interrupted» (Latour 1999: 69). Det grunnleggende premisset for at vitenskapelige utsagn er holdbare, er altså at det er en form for forbindelse mellom universalialia og partikularia. Det mer universelle er – og må være – forbundet med det partikulære gjennom den vitenskapelige praksisen.

Det å lete etter sosiolingvistiske idealtyper – slik som for eksempel «ekte bidialektale» – kan være problematisk sett i lys av Latours modell. Generalisering og utledning av idealtyper er å betrakte som en legitim del av vitenskapelig kunnskapsproduksjon. Det gjelder imidlertid bare dersom en kan spore idealtypene tilbake til de partikulariene en har generalisert ut fra. Dette er i tråd med et allment anerkjent prinsipp bak god vitenskapelig praksis, nemlig at en skal kunne identifisere de grepene forskeren har tatt på ulike steg av forskningsprosessen, slik at det framgår tydelig hva som er tapt og vunnet gjennom generaliseringa. Sagt på en annen måte – den vitenskapelige praksisen er holdbar hvis det partikulære på et eller annet vis inngår i det universelle. Men hva om en lar idealtypene en har utledet, være utgangspunktet for studier av andre partikularier? Det er i praksis dette som er tilfellet hvis en går inn for å finne «autentiske» språkbrukere av ett eller annet slag, for eksempel språkbrukere som snakker «ekte dialekt» eller som er «ekte bidialektale». Dette kan betraktes som ei kortslutning av kretsen av «circulating reference». Det vil unektelig innebære å forveksle de ryddige kategoriene som har framtrådt for forskerne gjennom generalisering, med observerbar virkelighet. I tillegg til å være prinsipielt problematisk er dette et grep som også kan få praktiske implikasjoner. I det en forsøker å gjenfinne de størrelsene en har utledet gjennom transformasjoner av virkeligheten, i selve virkeligheten, er en mer eller mindre dømt til å feile. En jakter på en abstraksjon – eller konstruksjon – som ikke har eksistens forut for den vitenskapelige praksisen.

Dyvik (1980) har skrevet om det han kaller begrepsrealisme innenfor den lingvistiske forskningstradisjonen transformasjonell generativ grammatikk, med referanse til de teoriene som har fulgt i kjølvannet av Chomskys arbeid. Begrepsrealismen i denne tradisjonen ligger ifølge Dyvik i at de allmenbegrepene som har blitt brukt innenfor dette teoretiske rammeverket, har blitt tilkjent status som realiteter som eksisterer uavhengig av lingvistenes definisjon av dem. Han (1980: 4) argumenterer på sin side for at alle modeller er abstraksjoner, og at de må forstås som nettopp det:

Idealiseringer og abstraksjoner er naturligvis både legitime og nødvendige, men de må erkjennes som idealiseringer og abstraksjoner. Det at man er i stand til å abstrahere ut et system fra en kompleks virkelighet ved hjelp av et begrepsapparat, impliserer ikke at dette systemet eksisterer som selvstendig, isolert størrelse i «interaksjon» med andre størrelser.

Begrep som *språk*, *dialekt*, *bilingvalisme*, *bidialektisme* og *kodeveksling* har alle i utgangspunktet hatt status som *ad hoc* merkelapper for systematisering av språkvitenskapelige observasjoner. I praksis kan en imidlertid se tegn til at disse begrepene har gjennomgått ei viss «ontologisering», om enn av en noe annen art enn generativistenes mentalistisk funderte realisme. Gardner-Chloros (1995) har for eksempel kritisert deler av kodevekslingsforskninga for å videreføre det hun kaller «the myth of the discreteness of linguistic systems». Det vil si at den er basert på ei oppfatning av at språkssystem er særegne, oversiktlige og helstøpte størrelser som lar seg skille fra andre språkssystem. Hun tar til orde for at kodeveksling heller bør betraktes som en sekkebetegnelse for et mangfold av språkkontaktfenomen, og at systematisk veksling mellom klart definerte språkssystem er å betrakte mer som unntak enn som regelen for slike fenomen (Gardner-Chloros 1995: 68). Gardner-Chloros' angrep på begrepsortodoksien innenfor kodevekslingsforskninga kan leses som ei beskyldning om det jeg har kalt begrepsrealisme. Særlig tydelig blir dette i følgende utsagn: «Like Frankenstein's monster, once invented, code-switching has taken on an existence of its own which is blurring our recognition of its conceptual origins» (Gardner-Chloros 1995: 70).

La oss nå, etter denne vitenskapsteoretiske ekskursen, vende tilbake til kontroversen omkring hva bidialektale språkbrukere er – eller ikke er – og kaste et blikk på de kriteriene som har blitt foreslått brukt for å definere fenomenet. Hazen (2001) har i sitt arbeid vært opptatt av å legge grunnlaget for utforskning av den konseptuelle forbindelsen mellom bidialektisme og bilingvalisme. Hans definisjon av bidialektisme må selvsagt ses i sammenheng med nettopp hans formål med forskninga; det han gjør med sin definisjon, er på mange måter å ta en metalingvistisk term bokstavelig. Han definerer ideen bidialektisme og etterlyser individer som framviser adferd som svarer til den. Rigiditeten i kriteriene og vektlegginga av kompetanse kan også etter mitt syn legitimeres dersom formålet med forskninga er å utrede hvorvidt språkbrukere kan beherske ulike dialekter og holde dem adskilte på samme måte som en idealisert, balansert bilingval vil med ulike språk. Et vesentlig spørsmål av prinsipiell betydning er imidlertid om det er rimelig å forbeholde termen bidialektal for slik kompetanse. Som nevnt ovenfor har flerspråklighet blitt definert på en rekke ulike måter. En har ikke sluttet å bruke termen flerspråklig/bilingval selv om forskning har vist at lingvistisk sett balanserte og fullstendige bilingvale individer hører til unntakene. En har snarere innsett at en bør se bort fra kompetansedimensjonen som eneste faktor til å definere fenomenet flerspråklighet, og også ha blikk for faktorer som funksjon, holdninger og identifikasjon. Skal da negative funn koplet til en analyse av påstått bidialektale språkbrukeres lingvistiske kompetanse få utradere begrepet og fenomenet bidialektisme som sådan? Skal testing

etter rigide kriterier være ei forutsetning for å gå videre inn i utforsking av andre problemstillinger? Mitt svar på disse spørsmålene er *nei*.

Hazens resultatløse jakt på «ekte» bidialektale språkbrukere kan betraktes som en illustrasjon av det problematiske ved å la definisjonen av et fenomen (*universalialia*) gå forut for studiet av enkeltindivider (*partikularia*). De lingvistiske sidene av fenomenet betones, slik jeg ser det, uforholdsmessig sterkt sett i forhold til de observasjonene som begrepet bidialektisme springer ut av. Det kan for eksempel være at fenomenet bidialektisme ikke er så vesensforskjellig fra andre språklige fenomen *rent lingvistisk* at det ikke også kan fanges opp av definisjonene av andre språklige fenomen, slik som f.eks. stilvariasjon. Ei slik slutning betyr imidlertid ikke at begrepet ikke har relevans om en vektlegger andre forhold enn de rent lingvistiske.

En annen teoretisk posisjon som det er naturlig å se i retning av i denne sammenhengen, er det perspektivet på språk som har blitt fremmet av blant andre Jørgensen (se f.eks. Jørgensen 2011; Jørgensen et al. 2011). Det kan sies å stå for et diametralt motsatt syn på hva språk er – og for vårt vedkommende hva bidialektisme kan sies å være i lys av dette. Et så tydelig sosialkonstruktivistisk perspektiv på fenomenet språk er det nærmeste en kommer en språkvitenskapelig nominalisme, og står i sterk kontrast til den begrepsrealismen Hazen (2001) representerer. Blant arbeidene som uttrykker dette perspektivet mest tydelig, er artikkelen «Polylinguaging in Superdiversity» (2011). I denne sammenhengen nøyer jeg meg med å lansere dette perspektivet som ei antydning av ytterpunktet i den andre enden av en tenkt skala for synet på språkets ontologiske status. I kapittel 4.5 utdypes dette perspektivet når jeg redegjør for tilnærminga til konseptet kodeveksling i dette prosjektet, som ei teoretisk virksom – og dermed nyttig – begrepsmessig innfatning for bidialektale språkpraksiser. Det prinsipielle spørsmålet som gjenstår her, er hvorvidt kompetansekriterier utformet av en lingvist med utgangspunkt i analyser av talemålet i et gitt geografisk område skal gis en avgjørende rolle i definisjonen av bidialektisme. For å svare på det må en se nærmere på hva slags fenomen(er) begrepet bidialektisme har blitt brukt om – altså hva det er som blir observert og fortolket som bidialektisme.

3.4 Fenomenet bidialektisme – det som viser seg

Ordet *fenomen* går etymologisk tilbake til det greske verbet *phainesthai* som betyr «vise seg», og innenfor filosofien har det blitt brukt om observerbare ting i verden *slik de viser seg for oss* (Lübcke 1996: 160–161). Felles for forekomstene av begrepet bidialektisme i forskningslitteraturen er at det har blitt brukt om *noe* som viser seg for både lingvister og ikke-lingvister, og som framstår

som flerdialektalitet – at noen (samfunn eller individ) behersker og bruker to eller flere gjensidig forståelige varieteter av et språk. Mange av dem jeg har snakket med om temaet for ph.d.-prosjektet mitt, har ikke kjent til begrepet *bidialektal*. De aller fleste har imidlertid på stående fot kunnet peke på språkbrukere som *er* bidialektale, det vil si språkbrukere som etter deres oppfatning snakker mer enn én dialekt. Oftest har de pekt mot andre språkbrukere, men noen har også pekt på seg selv og sagt at «sånn er jeg», av og til fulgt av en kommentar om at de ikke visste at det fantes et navn for *det de gjør*. Utsagn som dette illustrerer med tydelighet at fenomenet bidialektisme opptrer uavhengig av lingvistiske analyser. Det betyr også at Hazens definisjon er i betydelig utakt med den folkelingvistiske konseptualiseringa av fenomenet. Derfor er det grunnleggende problematisk å se bort fra dette og prioritere lingvistens analytiske tilnærming til språk og språkbruk. Det gjelder spesielt når det er snakk om å berede grunnen for sosiolingvistisk orientert forskning på bidialektisme.

Som blant andre Pedersen (1999) har påpekt, er det forskjell på hvordan en språkbruker og en lingvist vurderer språk. Den allmennelige språkbrukerens tilnærming til språkbruk er i motsetning til lingvistens tilnærming ikke analytisk, men mer holistisk; språkbrukeren vurderer ikke sitt eget eller andres språklige uttrykk på fonem- eller morfemnivå opp imot et på forhånd definert ideal. Pedersen argumenterer for at det språkbrukere selv sier om språk, likevel – eller kanskje nettopp derfor – kan være interessant som en kilde til kunnskap om hva som *teller* som språklige grensdragninger blant aktørene som utgjør et gitt språksamfunn. I forlengelsen av et slikt perspektiv kan en si at språkbrukeres kategorisering av hva som kvalifiserer som bidialektisme, er interessant, siden det belyser hva som nettopp *teller* som bidialektisme i faktisk sosial samhandling.

Det som framfor alt ser ut til å kjennetegne bidialektale språkbrukere, er det at de behersker og bruker det som for dem og relevante andre framstår som to eller flere gjensidig forståelige varieteter av et språk, på en tilsynelatende innfødtlik måte. Om det er noe som er essensen ved fenomenet bidialektisme, så er det evnen til språklig sett å kunne *likne* mer enn ett sosialt og/eller geografisk definert fellesskap. Dette er i alle fall en karakteristikk av fenomenet som har støtte i lekfolks observasjoner. Det er dette som har vist seg, *ergo* er det dette som er fenomenet som skal defineres. Å hevde at det essensielle ved fenomenet bidialektisme er å være språklig *helt lik* definerte andre, derimot, er ei begrepsrealistisk feilslutning.

Det å trekke vekslers på (sosio)lingvistiske ressurser fra ulike geografisk eller sosialt definerte fellesskap er en interessant praksis å studere. Det gjelder uavhengig av hvorvidt språkbrukeren kan påvises å ha en kompetanse som tilsvarer den kompetansen en får om en legger sammen kompetansen til monodialektale. Hvis språkbrukere selv mener at de vekslers

mellom ulike dialekter, og andre omkring dem oppfatter det slik at de gjør det, er det utvilsomt snakk om et fenomen som er sosialt og psykologisk relevant, og sosialt og psykologisk meningsfullt. Det er også grunn til å anta at dette preger disse språkbrukernes selvoppfatning og adferd på en eller annen måte. Ved å legge strenge kompetansekrav til grunn kan en eliminere et åpenbart potensial for å bygge ny kunnskap om forholdet mellom det språklige og det sosiale og psykologiske. Det er grunnleggende problematisk når en vet at det er nettopp språkbrukerens fortolkning av den språklige virkeligheten som øver innflytelse på adferden deres – ikke lingvistens.

Som et lite *apropos* bør det også nevnes at språkvitenskapen ikke står uten ansvar overfor samfunnet når det gjelder sin omtale av språklig variasjon. I den grad språkvitenskapelige funn bidrar til å skape eller opprettholde bestemte folkelige holdninger til språklige praksiser, er det også etisk sett maktpåliggende å vurdere hvilke signaler vår kategorisering og håndtering av språk sender ut til «folk flest». Uttrykk som «knoting», «gebrokkent språk», «dårlig norsk» og liknende er folkelingvistiske benevnelser på bestemte former for språklig praksis. Nærmere bestemt er det negativt ladete begrep med referanse til språklige praksiser som på ett eller annet vis faller mellom to stoler som «urene» når de holdes opp mot idealiserte beskrivelser av språk og varieteter (se f.eks. Mæhlum 2011 med referanser). Dette er språklige «mellomposisjoner» som språkvitenskapen utvilsomt har bidratt til å fylle med mening. Det å avfeie språkbrukere som inautentiske eksempler på bidialektale når vedkommende selv og omgivelsene oppfatter dem som autentiske *noé*, kan bidra til å etablere eller forsterke slike mellomposisjoner. Et utdrag fra et blogginnlegg jeg kom over i forbindelse med at jeg søkte etter omtale av bidialektisme, illustrerer at dette er ei relevant problemstilling. Bloggeren uttaler seg her om sin egen språklige praksis i lys av det hun nettopp hadde lært på ei forelesning i sosiolingvistikkk:

Dette semesteret skriver jeg fordypningsoppgave i sosiolingvistikkk, og på forelesningen i dag gikk den smertelige sannheten opp for meg: jeg er ikke bidialektal, jeg er en knoter! Dagens tema var «flerspråklighet», og vi berørte dette fenomenet også på dialektnivå. Der drøftet vi hva som kan regnes som *kodeveksling* og hva som ikke kan det. Jeg har i alle år trodd at jeg har drevet med nettopp dette (uten å egentlig vite at den korrekte lingvistiske termen for det jeg opplevde var *kodeveksling*) [...] Etter å ha lest og hørt hva kodeveksling og det å være bidialektal i realiteten innebærer, innser jeg at det blir vanskelig å plassere meg og mitt språk rettmessig innenfor disse fagtermene. Jeg veksler ikke mellom to forskjellige og avklarte dialekter - nei, jeg knoter! ("Jeg - en knoter" 2006)

3.5 Bunnlinja: Definisjon av bidialektisme

Som jeg allerede har vært inne på, mener jeg at en begrepsrealistisk definisjon av bidialektisme kan legitimeres om en har til hensikt å utforske de mulighetene og begrensningene som ligger

nedfelt i menneskets språkevne. Som utgangspunkt for mer sosiokulturelt orientert forskning på fenomenet vil jeg imidlertid mene at en bør legge til grunn en mer «romslig» og mindre rigid definisjon. Det blir ikke minst viktig når en har til hensikt å utforske de sosiokulturelle og psykologiske faktorene som skaper og former den adferden som kjennetegner dette fenomenet i praksis. Med et slikt forskningsformål er det grunnleggende problematisk å gi lingvisters analytiske perspektiv på fenomenet prioritet på bekostning av språkbrukerens perspektiv. Det eneste vi vet med sikkerhet om fenomenet bidialektisme, er at både språkvitere og lekfolk har observert *noe* som de opplever som veksling mellom dialekter. En bør derfor holde fast ved at det er dette *noe* som faktisk *er* bidialektisme. Det er et fenomen som noe mer presist kan omtales som språkbrukere som har evne og motivasjon til å likne mer enn ett sosialt og/eller geografisk definert språklig fellesskap. Hva som kreves for å likne, vet vi lite entydig om, og det er dessuten vanskelig både å definere og måle hva som skal til. Det vi vet, er at denne evnen og viljen manifesterer seg som en sosialt meningsfull språklig praksis, både for individet selv og andre. Dette fenomenet ligger altså ikke utelukkende i språkbrukeren som en egenskap. Det ligger også delvis mellom den bidialektale språkbrukeren og de som avleser og fortolker den språklige adferden deres. Mi tilnærming til bidialektisme vil være klart fenomenologisk. Det vil si at jeg betrakter vekslinga mellom språklige koder først og fremst som veksling mellom idealiserte størrelser. Disse får sin sosiale funksjon gjennom å bli behandlet som sosialt relevante i interaksjon. Det sentrale er altså ikke kodenenes lingvistiske beskaffenhet, men deres funksjon som sosiale symbolsystem og identitetsmarkører, sett i forhold til hverandre.

Med utgangspunkt i denne innledende og utpreget fenomenologiske definisjonen nedsetter jeg en noe mer finkornet og mer sosiolingvistisk fundert definisjon. Jeg har valgt å modellere min definisjon av bidialektisme etter Skutnabb-Kangas' (1981) holistiske definisjon av tospråklighet, som ble gjengitt under punkt 3.1. Den varianten av definisjonen som jeg legger til grunn, er som følger:

Bidialektal er den som har mulighet og vilje til å fungere på to (eller flere) dialekter i samsvar med de sosiokulturelle kravene til et individs kommunikative og kognitive kompetanse som stilles av individet selv og medlemmer av de praksisfellesskapene de inngår i, samt har mulighet til å identifisere seg positivt med begge (eller alle) språkgruppene (og kulturene) eller deler av dem.

En mulig innvending mot denne definisjonen er selvsagt at den er *for* vid, og at den i den forstand er lite egnet som utgangspunkt for å snevre inn referansen til begrepet bidialektisme. Sandøy (2009: 27) er blant dem som har pekt på en lite gunstig begrepsoverflod innenfor sosiolingvistikken: «I faget vårt står me svært ofte i den situasjonen at me har både for mange termar og for mange begrep. Dét kan forvirre når me skal drøfte. Strengt teke bør me ikkje innføre nye begrep viss dei ikkje blir skilt klart frå andre». Han hevder vidare at det kan være gode

grunner til å rydde unna begrep som ikke har selvstendig innhold, med referanse til Ockhams økonomiseringsprinsipp¹⁸. Min definisjon utgjør åpenbart ikke et bidrag i så måte. Det er liten tvil om at det er sant som blant andre Hazen og Labov har påpekt, at det er lite forskningsmessig belegg for å hevde at bidialektisme på rent lingvistisk grunnlag lar seg klart adskille fra andre former for intraindividuell språklig variasjon. Det er på den andre siden like uklart om det å fjerne dette begrepet vil bidra til begrepsøkonomisk gevinst på sikt. Om fenomenet for eksempel skulle føyes inn under begrepet stilvariasjon, vil en trolig få behov for andre begreper for å skille mellom det som språkbrukere for eksempel opplever som stilvariasjon etter grad av formalitet ved interaksjonen, og det de opplever som mer regelrett veksling mellom geolekter eller sosiolekter. Bidialektisme fungerer allerede som merkelapp for dette siste fenomenet, og jeg ser liten grunn til å bytte det ut. Bruken av begrepet forutsetter imidlertid utdypning av hva det viser til. Den definisjonen jeg bruker som utgangspunkt, åpner for å ha flere tanker i hodet samtidig, og betrakte fenomenet bidialektisme som noe som (kan) gestaltes av flere ulike faktorer i *samspill*: kompetanse, funksjon og holdninger. Definisjonen reflekterer også at jeg betrakter fenomenet bidialektisme som et sosialt fenomen like mye som en egenskap ved individet. Jeg vil imidlertid understreke at den er å betrakte som en *prototypisk beskrivelse* av bidialektisme (jf. Engen & Kulbrandstad 2004, jf. også punkt 3.1); jeg forutsetter ikke at definisjonen kan anvendes om *alle* bidialektale. Skutnabb-Kangas (1981: 95) har argumentert for at en bør operere med beskrivende *profiler* for tospråkighet i stedet for mer eller mindre fastsatte definisjoner:

[...] om man vill komma vidare, över bristarna i definitionerna, vore det antakligen bäst att, i stället för enkla (eller mer komplicerade) definitioner, också för bedömning av tvåspråkiga använda beskrivande profiler, som på olika sätt karakteriserar de tvåspråkiga (i stället för eller åtminstone i tillägg till att värdera och poängsätta dem).

I utarbeidelsen av slike profiler bør en vurdere alle de ulike faktorene som kan være relevante for definisjonen av tospråkighet, hevder hun. Min definisjon fastsetter ingen målbare kriterier, men den favner de ulike faktorene det er naturlig å ta i betraktning i en beskrivelse av de formene for språklig praksis som fortolkes som bidialektalitet. Bidialektisme blir etter denne definisjonen et arbitrært allmennbegrep som refererer til en kategori av observasjoner. Innunder dette begrepet gjør jeg rom for å etablere et hierarki av beskrivende profiler som deler visse overordnede egenskaper – og derfor er å betrakte som *fasetter* av fenomenet bidialektisme – men som er mer individuerte og presise.

¹⁸ Dette prinsippet har gjerne blitt parafrasert i retning av at mangfold ikke skal antas om det ikke er nødvendig, eller at det er fåfengt å gjøre det med flere ting, det som kan gjøres med færre.

4 OVERORDNEDE TEORETISKE PERSPEKTIV

Noen av de teoretiske perspektivene som lanseres i det følgende, er å betrakte som grunnlag og retningsgivende for forskninga som presenteres i denne avhandlinga, og fungerer som ei antydning av min teoretiske innfallsvinkel og hvilket perspektiv jeg har gått inn i materialet med. Andre passasjer introduserer perspektiver og teorier som vil bli utdypet der jeg kopler dem direkte til datamaterialet, altså i analysen. Noe teori vil også bli introdusert først i forbindelse med analysen, for å belyse de funnene jeg har gjort. Dette er ei disponering som er grunnlagt i to forhold. For det første har jeg et ønske om å gjøre avhandlinga leservennlig, uten unødvendige gjentakelser og uten at en skal måtte se mange deler i sammenheng for å forstå et analytisk resonnement. Dernest har jeg forsøkt å unngå ei såkalt «framtung» disponering av det teoretiske fordi jeg har ønsket at representasjonen av forskninga i størst mulig grad skal reflektere forskningsprosessen. Det er vanlig å skille mellom induktive og deduktive metoder, men innenfor *grounded theory* (Glaser & Strauss 1967), som er den kvalitative metodologien jeg anlegger i denne avhandlinga, er forskningsprosessen også en *abduktiv* prosess i tillegg til å innebære et grunnleggende induktivt forskningsdesign (jf. f.eks. Reichertz 2007). Det vil si at en med utgangspunkt i de teoretiske antakelsene en har, går til empirien, for så å raffinere teorien med utgangspunkt i observasjonene en gjør ved handlinga av empirien. Jeg har i tillegg jobbet abduktivt. Jeg har for eksempel gått til verks med visse teoretisk funderte oppfatninger om forholdet mellom språket og det sosiale. I tillegg har jeg tatt utgangspunkt i visse disiplinspesifikke perspektiver på hvilke forhold det er mest naturlig å konsentrere oppmerksomheten sin om, og jeg har hatt visse teoretisk funderte formeningar om hvordan dette forholdet best utforskes. Noen teoretiske perspektiver og konsept har dermed stått sentralt i arbeidet mitt helt fra begynnelsen av, blant annet som utgangspunkt for en del metodiske valg og avveiningar jeg har gjort. Det er disse underliggende teoretiske funderingene jeg konsentrerer meg om å skissere her. I analysearbeidet har jeg i det øvrige altså vært inspirert av *grounded theory*. Dette er en metodikk jeg beskriver i større detalj i kapittel 5.1.2, men for å foregripe framstillinga noe er det et ideal innenfor denne retninga at teorien skal vokse fram av empirien. Den teorien som har meldt seg som relevant underveis i forskningsprosessen for å forstå og knytte sammen de empiriske observasjonene, blir derfor presentert der hvor den gjør seg gjeldende i rapporteringa av funn.

4.1 Sosiokulturell lingvistikk

«For language is not an organism or a passive reflection, but a social institution, deeply implicated in culture, in society, in political relations at every level.»

Cameron ([1990] 1997: 66)

Jeg har med tida funnet merkelappen *sosiokulturell lingvistikk* mest treffende for den disiplinære tilhørigheten til det prosjektet som presenteres i denne avhandlingen. Denne merkelappen treffer imidlertid først og fremst fordi den favner mange ulike subdisipliner, og ikke fordi den er spesielt presis eller innsnevrende. Selve termen *sosiokulturell lingvistikk* har blitt introdusert for å skille ut et forholdsvis vidt og uensartet segment av metoder og teorier for forskning på forholdet mellom språk, kultur og samfunn (Bucholtz & Hall 2010: 18). Det er særlig Bucholtz og Hall (2005, 2008, 2010) som har stått for presisering av hva begrepet viser til, men også hos dem har det relativt utflytende referanse. Det er også noe av meningen med merkelappen, slik det framgår av følgende definisjon:

By *socio-cultural linguistics*, we mean the broad interdisciplinary field concerned with the intersection of language, culture and society. This term encompasses the disciplinary subfields of sociolinguistics, linguistic anthropology, socially oriented forms of discourse analysis [...] and linguistically oriented social psychology, among others. In incorporating these diverse approaches under a single label, our purpose is neither to deny the differences among them nor to impose new disciplinary boundaries; rather, it is to acknowledge the full range of work that falls under the rubric of language and identity and to offer a shorthand device for referring to these approaches collectively. (Bucholtz & Hall 2010: 18)

Det er altså som en samlekategori for fag og disipliner som studerer forholdet mellom språket og det sosiale i en eller annen forstand, at merkelappen sosiokulturell lingvistikk er relevant. Det er på den ene siden en term som understreker de felles idéhistoriske røttene til mange av «bindestreksdisiplinene» (socio-lingvistikk, språk-sosiologi, lingvistisk antropologi, antropologisk lingvistikk etc.). På den andre siden har *sosiokulturell lingvistikk* vært en merkelapp som mer enn at den har definert hva noe *er*, har vært brukt til å markere hva dette noe *ikke er*. Det er en term som har blitt brukt for å skille forskninga innenfor denne kategorien fra det som tradisjonelt har blitt forbundet med termen *sosiolingvistikk*, nemlig den variasjonistiske, hovedsakelig kvantitativt orienterte sosiolingvistiske forskningstradisjonen (jf. f.eks. Bucholtz & Hall 2010: 28, sluttnote 2; Hodges 2015).

I det følgende vil jeg gi ei skisse av dette uensartede fagfeltet, hvor jeg samtidig plasserer mitt prosjekt i det faglige landskapet. Jeg vil understreke at jeg ikke har til hensikt å gi ei komplett faghistorisk skisse her, da det ville sprengte formatet betraktelig. Jeg vil i stedet gjøre noen

strategiske nedslag og gjennom disse redegjøre for den funksjonen termen sosiokulturell lingvistikk har, og hvorfor jeg har valgt nettopp dette som disiplinær fane.

4.1.1 Idéhistoriske røtter

Hodges (2015) peker på Hymes som en av de intellektuelle fedrene for det sosiokulturelle prosjektet fordi han var blant de første som tok til orde for å kople sammen lingvistikken med fag som blant annet sosiologi og antropologi. Lenge fungerte *sosiolingvistikk* som en term som favnet ulike forsøk på vitenskapelig dialog mellom disse disiplinene. Etter hvert ble det imidlertid en term som ble forbundet med et spesielt segment av forskninga innenfor denne kategorien, noe jeg vil komme tilbake til om litt. Sosiokulturell lingvistikk har i kjølvannet av denne utviklinga blitt til som en mer nøytral paraplybetegnelse for alle de ulike forskningstradisjonene som har arbeidet med forholdet mellom språk, kultur og samfunn, og som til tross for vesentlige forskjeller også deler intellektuelle røtter. Disse er særlig den nordamerikanske antropologiske forskningstradisjonen, med Boas og hans studenters interesse for språket som innfallsvinkel til å forstå et samfunns kultur. Parallelt med dette arbeidet dialektologene med kartlegging av geografisk talemålsvariasjon, og innenfor denne fagtradisjonen ble en også etter hvert klar over sosiologiske forholds betydning for denne variasjonen (Hodges 2015). Det var med dette som empirisk bakteppe at den sosiokulturelle lingvistikken senere tok spenntak i det generative paradigmet for lingvistisk forskning og presenterte ei annen tilnærming til språk, hvor språklig variasjon og heterogenitet ble plassert i fagets midte i stedet for å bli behandlet som et teoretisk irrelevant aspekt. Forholdet mellom denne tilnærminga og den chomskyanske lingvistikken vil jeg komme tilbake nedenfor.

Parallelt med at det generative paradigmet tok over for det strukturalistiske paradigmet dominans innen lingvistikken fra 1960-tallet, utviklet det seg altså en sosiokulturelt orientert gren av språkvitenskapen. Hymes (f.eks. 1964, 1974) sto for nybrottsarbeid innenfor det han kalte *ethnography of speaking*, senere kalt *ethnography of communication*. Den kvantitative korrelasjonslingvistikken var ei annen viktig retning innenfor dette feltet, særlig fra og med Labovs (1966) pionerarbeid i USA. Med dette arbeidet i den tidlige fasen hadde det allerede utviklet seg to ulike måter å belyse forholdet mellom det språklige og det sosiale på.

En tredje streng av arbeid som går inn i det sosiokulturelle konglomeratet av forskning, er den som har hatt diskurs og interaksjon som studieobjekt. Diskurs – enten den er språklig eller i form av annen semiotisk aktivitet (Hodges 2015: 7) – kan belyses på ulike måter. Felles for de tilnærmingene som har diskurs som studieobjekt, er ifølge Hodges (2015) at det dreier seg om «a close and systematic examination of text, talk, or human interaction». Også innenfor denne større

kategorien av arbeid er det understrømmer som har fasong av å være avgrensede fagtradisjoner. Det gjelder ikke minst de ulike metodologiske rammeverkene som er utviklet for diskursanalyse, avhengig av hvilke aspekt ved diskurs forskeren interesserer seg for. Enkelte tilnærminger er konsentrert om de prosessene og mekanismene som driver en samtale og bidrar til at interaksjon er vellykket eller – alternativt – bryter sammen eller fungerer dårlig. Alternativt kan det være makrososiale forhold en utreder med utgangspunkt i diskurs, noe som innebærer at en retter oppmerksomheten mot andre nivå av den teksten en velger å studere. Såkalt kritisk diskursanalyse er på sin side ei tilnærming som kjennetegnes av et fokus på å avdekke hvordan sosiale strukturer, ideologier og maktforhold konstrueres, reflekteres og/eller reproduseres gjennom ulike former for diskurser. Dette er ei tilnærming som har vært særlig relevant der språklige ideologier har stått i søkelyset, og hvordan disse bidrar til eller reflekterer hvordan samfunn forholder seg til og håndterer språklig heterogenitet. Hodges (2015: 7) peker på diskursanalyse som ei tilnærming som har inngått som en viktig del av studier fra ulike stædet innenfor sosiokulturell lingvistik. Den har kanskje framfor alt vært vesentlig i å demonstrere at språk ikke er et «uskyldig» medium som kun reflekterer virkeligheten, men snarere bidrar til å konstituere den samme virkeligheten.

Et siste, vesentlig segment i det sosiokulturelle forskningsfeltet, som delvis overlapper med den diskursorienterte forskninga som akkurat ble omtalt, er den antropologisk orienterte forskninga som har belyst forholdet mellom språk og samfunn særlig ved hjelp av etnografiske tilnærminger. Denne retninga har sine røtter i den amerikanske antropologien og har inspirert metodologiske og teoretiske nyvinninger innen det sosiokulturelle feltet mer generelt helt fram til i dag. Den «tredje bølgen» av sosiolingvistisk forskning, som vil bli nærmere omtalt nedenfor, er ei retning som i så vel valg av metoder som i teorigrunnlag har lent seg på lingvistisk antropologi. I studier innenfor denne retninga kombineres en klassisk variasjonistisk intensjon – å beskrive og forstå språklig variasjon og endring – med en klart antropologisk inspirert etnografisk metodologi og teoretiske konsept som stil, indeksikalitet og praksisfellesskap framfor tradisjonelle konsept som dialekt og språksamfunn (Eckert 2000, 2008, 2012; Eckert & McConnell-Ginet 1999; Podesva 2007; Zhang 2005).

Den antropologiske, etnografisk innrettede forskningstradisjonen har også gått foran i arbeidet med å avdekke språklige ideologier, blant annet gjennom makro-nivåorientert diskursanalyse i kombinasjon med etnografisk observasjon. Språklige ideologier har blitt definert på ulike måter, men én toneangivende definisjon innen det antropologiske paradigmet er Silversteins (1979: 193) definisjon av språklige ideologier som «sets of beliefs about language articulated by users as a rationalization or justification of perceived language structure and use».

Dette er forestillinger som en har lett etter i ulike former for empiri, slik Woolard (1998: 9) peker på som relevant med følgende utsagn om hvor språklige ideologier kan tenkes å være lokalisert: «Ideology is variously discovered in linguistic practice itself; in explicit talk about language, that is, metalinguistic or metapragmatic *discourse*; and in the regimentation of language use through more implicit metapragmatics». Dette er et sentralt perspektiv i analysen min og vil bli nærmere utdypet der jeg redegjør for lesinga av materialet mitt med blikk for språklige ideologier (kap. 8).

Det sosiokulturelle feltet er, oppsummeringsvis, en mangefasettert faglig konstellasjon som forenes av et formål om å belyse forholdet mellom språk, kultur og samfunn. Dette formålet finner en innenfor mange ulike fag og disipliner, og de involverte fagene har grepet over i hverandres metodologier og teoretiske verktøykasser i utforskinga av dette. Innenfor dette feltet kan en likevel – grovt sett – skille mellom to ulike tilnærminger i utredninga av disse forholdene:

A focus on linguistic structure as it relates to variation and change places the lens of inquiry on the social dimensions of language. Yet that focus can also be flipped to examine the linguistic dimensions of society, asking bigger picture questions that deal with how societies use and orient to their languages. (Hodges 2015: 4)

Det Hodges identifiserer i dette sitatet, er en grunnleggende forskjell mellom ulike måter å drive sosiokulturelt orientert forskning på språk på. Termen *sosiolingvistikke* fikk lenge være en dekkende betegnelse for begge disse tilnæringsmåtene. Etter hvert fikk imidlertid det labovske paradigmat, som representerer et fokus på utredning av forholdet mellom lingvistiske forhold og ulike sosiale faktorer, en spesielt framtrædende rolle. En kan på sett og vis si at dette paradigmat gikk fra å være ei av flere sosiolingvistiske tilnærminger til å bli definerende for hva sosiolingvistikkk var eller burde være. Parallelt drev aktører som Hymes (f.eks. 1964, 1974), Fishman (f.eks. 1967), Ferguson (f.eks. 1959) og Gumperz (f.eks. 1972) arbeid som representerte den andre tilnærminga i Hodges (2015) beskrivelse ovenfor, der det var de lingvistiske dimensjonene ved ulike samfunnsforhold som sto i fokus.

Noe av grunnen til at jeg mener at mitt prosjekt først og fremst passer inn under denne merkelappen, ligger i at jeg både i metodologisk og teoretisk innretning har latt meg inspirere på tvers av disse overlappende fagfeltene. Særlig tydelige inspirasjonskilder er sosiolingvistikken, med dialektologi som essensielt redskapsfag, og den lingvistiske antropologien, med sitt blikk for ideologiske overbygninger for språklige praksiser og hvordan disse er sporbare i ulike former for og nivå av diskurs. Ut over dette er det kanskje nettopp posisjoneringa mellom fagfelt som framfor alt karakteriserer tilnærminga mi, og som gjør at jeg mener det er rimelig å ikke spesifisere faglig tilhørighet ut over tilhørigheten til det sosiokulturelle segmentet av lingvistikken. Dette har vært både mest redelig, gitt prosjektets innretning, det mest strategiske, fordi en vil kunne unngå misforståelser om formål og formeninger, og til sist er det et prinsipielt valg fordi

jeg mener det ligger en verdi i det vidsynet som merkelappen *sosiokulturell lingvistikk* representerer. Et slikt vidsyn er, som vi skal se i det følgende, ikke ukontroversielt.

4.1.2 Vitenskapelig dialog og faglig proteksjonisme: sosiolingvistikk og sosiolingvistikk

De aller fleste som befinner seg innenfor det sosiokulturelt orienterte segmentet av lingvistikken, vil mene at det lingvistiske ikke kan holdes adskilt fra det sosiale, slik Labov (1972b: xiii) blant annet har uttrykt det i introduksjonen til boka *Sociolinguistic patterns*: «I have resisted the term *sociolinguistics* for many years, since it implies that there can be a successful linguistic theory or practice which is not social». Et liknende syn finner en også blant forskere innenfor tilgrensende fagfelt som sosiologi og antropologi, som på sin side har betraktet studier av språklige praksiser som en innfallsvinkel til studiet av kultur og samfunn. Men selv om en langt på vei har vært enige om språkets status som et dypest sett sosialt fenomen, og som et fenomen som derfor må studeres i sin sosiale kontekst, er det ulike perspektiver på hvilke spørsmål det er mest interessant å stille i utforskninga av denne koplinga. Det har ikke vært åpenbart hvorvidt det er lingvistiske eller sosiale forhold – eller begge deler – som er, eller bør være, det primære forskningsobjektet for en som kaller seg sosiolingvist. Uenighet knyttet til slike spørsmål løper som en rød tråd gjennom mye forskning på relasjonen mellom språk og sosiokulturelle forhold. Ikke minst har argumentasjonen vært spisset mellom representanter for ulike syn på i hvor stor grad en kan skjule i retning av andre humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag når det gjelder metodologi og teori, for en forlater lingvistikken (se f.eks. Myrvoll 2007).

Da Labov tok til orde for «socially realistic linguistics» på 1960-tallet, var det for å flytte fokuset i forskninga fra *langue/competence*-dimensjonen til *parole/performance*-dimensjonen (jf. f.eks. Chambers 2009). Formålet var å studere den språklige variasjonen som lingvistikken hadde nedtonet og delvis oversett, og det med utgangspunkt i språklige data hentet fra autentiske talesituasjoner. Gjennom å korrelere den språklige variasjonen med sosiale makrofaktorer som kjønn, alder og klasse viste Labov at det var visse regelmessigheter i det som tidligere hadde blitt antatt å være uregelmessig. Dette gikk ikke upåaktet hen, og motforestillingene mot Labovs «oppvigleri» var til dels store. Labov (1972b:xiii) har selv omtalt de ideologiske barrierene hans opprakt til «socially realistic linguistics» møtte:

When I first entered linguistics as a student, in 1961, it was my intention to gather data from the secular world.[...] A simple review of the literature might have convinced me that such empirical principles had no place in linguistics: there were many ideological barriers to the study of language in everyday life.

Motstanden fra andre deler av språkvitenskapen var et symptom på at Labovs perspektiv rokket ved noen fundamentale oppfatninger om hva lingvistikk var og skulle være. Lingvistikken har

siden den gang stått i et nokså tydelig *revisjonsforhold* (jf. f.eks. Sørensen 2008: 20–21) til sosiolingvistikken, og den vitenskapelige dialogen mellom de to fagene har periodevis vært konfliktfylt. En liknende konflikt kan imidlertid også sies å ha preget den vitenskapelige dialogen mellom det jeg i det foregående har omtalt som «labovsk» eller variasjonistisk sosiolingvistikk på den ene siden, og den sosiokulturelle lingvistikken på den andre.

Sosiolingvistikken er i sine røtter tverrfaglig, med særlige slektskap mot sosiologien og antropologien, men også en rekke andre samfunns- og humanvitenskapelige subdisipliner, slik Bucholtz og Hall (2010) poengterer i sitatet som ble anført som definisjon ovenfor. Det er likevel ikke alle som har vært like liberale når det gjelder referansen til begrepet sosiolingvistikk. Cameron ([1990] 1997) har vist til Trudgill som en representant for motstanderne mot å gjøre overslag inn i andre disipliner. Camerons kritikk ble utformet med særlig referanse til den typologien for det sosiolingvistiske fagfeltet som Trudgill presenterte i en introduksjon til boka *Sociolinguistic Patterns in British English* (Trudgill 1978b). Hun peker på det hun mener er en uheldig tendens til «assiduous policing of the disciplinary borders» (Cameron [1990] 1997: 58) i det Trudgill (1978a) presenterer ei tredeling av forskninga på språk og samfunn ut fra målsettingene med forskninga. Det som for vårt vedkommende er det mest interessante momentet i Trudgills typologi, er utsagnene om den kategorien han plasserer bidragene i sin bok innenfor. Dette er – for å sitere Trudgill (1978a: 3) – arbeid som er «[...] aimed ultimately at improving linguistic theory and developing our understanding of the nature of language». Det er denne inngangen til studiet av forholdet mellom språk og samfunn han betrakter som «sociolinguistics proper», og som noe vesensforskjellig fra studier som har som primær målsetting å studere sosiale forhold gjennom språket. De skiller seg også fra arbeid med en delt forskningsintensjon knyttet til både lingvistiske og sosiologiske forhold.

I en anmeldelse av Trudgills (1978a) bok har Gal (1982) bemerket liknende forhold som dem Cameron ([1990] 1997) har pekt på. Gal tilkjenner Trudgills typologi en viss deskriptiv treffsikkerhet og relevans som inngang til artiklene i den aktuelle boka. Samtidig påpeker Gal (1982: 854) at det er noe forkjært over det å tone ned betydninga for lingvistisk teori av arbeid som er dels sosiologisk og dels lingvistisk innrettet: «[...] much of the work in the middle category is significant as an explicit critique of asocial linguistics. This work has contributed to changing what many grammarians take to be their 'linguistic objectives'».

I sin kritikk av den kvantitative korrelasjonslingvistikken relaterer Cameron ([1990] 1997) den faglige proteksjonismen hun leser ut av blant annet Trudgills arbeid, til prestisjeforhold. Hun skriver at «[m]any sociolinguists would like to lay claim to the sort of prestige mainstream

linguistics has achieved over the last 25 years¹⁹; conversely, they would like to distance themselves from the more dubious reputation of contemporary sociology» (Cameron [1990] 1997: 58). Motstanden mot å lefle med teori og betrakningsmåter fra andre fag har altså med akademisk prestisje og vitenskapelig status å gjøre, mener hun. Det er mange faktorer som bidrar til å gi en disiplin akademisk prestisje, hevder Cameron, men en prestisjefylt disiplin vil typisk ha kvaliteter som gir assosiasjoner i retning av tradisjonelle vitenskapelige idealer som teoretisk og metodologisk rigiditet, objektivitet, abstraksjon og lignende. Dette er kvaliteter som lingvistikken har blitt assosiert med, og som Cameron ([1990] 1997: 58) mener ligger til grunn for betoninga av lingvistiske forhold på bekostning av det sosiale:

One achievement of the so-called Chomskyan revolution has been to appropriate this sort of status for linguistics more successfully than previous or alternative paradigms. Little wonder, then, that sociolinguistics should concentrate on the 'linguistics' to the virtual exclusion of the 'socio'.

En kan altså spore tendenser til faglig proteksjonisme og vegring for å gjøre overslag inn i andre disipliner innenfor det variasjonistiske segmentet av sosiolingvistikken. Det må i denne sammenhengen legges til at en kan finne samme tendens innenfor andre human- og samfunnsvitenskapelige disipliner i deres møte med lingvistikkens teori og metoder. Gal og Irvine (1995: 15) viser for eksempel til hvordan forskerne innenfor det som har blitt kalt lingvistisk antropologi, har falt mellom to stoler; de blir referert til som lingvister av kollegaer innenfor andre antropologiske retninger, mens lingvistene kaller dem antropologer.

4.1.3 Skillelinjene består – «It's more socio than linguistic»

Frontene må etter hvert sies å ha blitt mindre harde enn de til tider har vært mellom de som har prioritert utredning av spørsmål om lingvistiske forhold, og de som har ment det primære er utforskning av sosiale forhold. Motsetninga er imidlertid ikke borte. Dette kom senest til uttrykk i desember 2015, da resultatene av review-prosessen for konferansen *Sociolinguistics Symposium 21* (heretter SS21) i Murcia i Spania i 2016 ble offentliggjort. Kort tid etter offentliggjøringa av hvilke bidrag som var antatt, sirkulerte det i sosiale medier en respons på et innsendt sammendrag for et kollokvium under konferansen. For vårt formål her er ordlyden i denne vurderinga interessant, og jeg tillater meg derfor å gjengi de delene av det som ble delt i den offentlige *Facebook*-gruppa for SS21:

The colloquium proposed, while interesting and highly relevant, is not so much a nuclear topic in sociolinguistic research. It's an excellent proposal for AILA or Sociology conferences but not for Sociolinguistics Symposia. It's more socio than linguistic (Milani 2015).

¹⁹ Merk utgivelsesåret 1990.

Det viste seg snart at flere forskere og konstellasjoner av forskere hadde fått ordrett den samme tilbakemeldinga, og samtidig også fått avslag. Tommaso Milani var den som først tok offisielt til orde mot ordlyden i denne anonyme fagfellevurderinga som et uttrykk for håndheving av en snever – og historisk sett kontroversiell – forståelse av hva sosiolingvistikk er. Det åpne brevet til arrangementskomiteen som fulgte kritikken i sosiale medier, inneholdt blant annet følgende formulering med klar brodd mot det variasjonistiske paradigmet:

As sociolinguists with a political commitment to understanding the nexus of power/knowledge, we find it problematic to read that some contributions are more socio than linguistic. This is not an innocuous formulation but has a long history of what counts as sociolinguistic, a history, one should also add, in which the 'linguistic' somehow always have [*sic*] to be given privilege at the expense of the 'socio'. Sociolinguistics Symposium has historically gone against any such disciplinary policing; it has also been one of the very few fora ruled by conviviality among different approaches and epistemologies. From the beginning, variationist and not variationist approaches have coexisted without disciplinary exclusions. (Milani 2015)

I denne teksten er det særlig formuleringa «disciplinary policing» som kopler nokså direkte tilbake til Camerons ([1990] 1997) kritikk av Trudgill, omtalt ovenfor.

Kort tid etter det åpne brevet til arrangørene av SS21 ble offentliggjort, hadde en lang rekke forskere, og blant disse mange framtreddende fagpersoner på tvers av det sosiokulturelle feltet, skrevet under på oppropet. Denne kontroversen er et nokså tydelig uttrykk for at de gamle motsetningene mellom representanter for ulike fortolkninger av hva sosiolingvistikk er eller bør være, slett ikke er et tilbakelagt stadium. Blant innleggene i den til dels opphetede debatten i sosiale medier var det oppfordringer til ny faglig og vitenskapsteoretisk tematisering av denne tilsynelatende seiglivede motsetninga. Det er med andre ord grunn til å tro at siste ord ikke er sagt her, og at det fortsatt er bruk for en alternativ term som *sosiokulturell lingvistikk* for nettopp å markere faglig identitet innenfor det heterogene og til dels motsetningsfylte feltet av forskning på forholdet mellom samfunn, kultur og språk. Det er også mot dette bakteppet jeg har valgt å plassere prosjektet mitt nettopp innenfor sosiokulturell lingvistikk. Perspektivet fra denne tverrdisiplinære posisjonen vil bli utdypet både gjennom den teoretiske redegjørelsen i det følgende; i den metodologiske innretninga for prosjektet som beskrives i neste del av avhandlinga, og i perspektivene jeg legger an i analysen.

4.2 Språkets indeksikalitet

Det har etter hvert blitt et sentralt prinsipp innenfor den sosiokulturelle lingvistikken at språk er bærer av mening på flere nivå enn det rent denotative – det vil si utover forholdet mellom lingvistiske tegn og ting i verden. Språklige ytringer kan i tillegg være bærer av sosial mening. Uttale, ord, fraser, grammatiske mønstre, diskursive mønstre osv. – det vil si språklig praksis i

stort og smått – har den egenskapen at det kan utløse assosiasjoner hos lytteren om talerens geografiske og/eller sosiale tilhørighet, verdier, egenskaper og i mange tilfeller også status. Dette forholdet mellom språkbruk og sosial mening er et indeksikalsk forhold; det er semiotiske forbindelser mellom lingvistisk form på én side og sosial mening på den andre. Disse koplingene er indirekte og blir gjort på bakgrunn av de erfaringene en har om hvilke individer, eller grupper av individer, som uttrykker seg på en bestemt måte – det vil si: hvilke individer som tenderer til å opptre samtidig med bestemte lingvistiske former. På bakgrunn av den kunnskapen en har om disse individene, eller gruppene av individ, kan det videre dras slutninger om talerens egenskaper, verdier, holdninger og status.

Det er særlig de lingvistiske antropologene Ochs (1992) og Silverstein (f.eks. 2003) som har blitt kreditert for å ha brakt indeksikalitet inn i sosiokulturell lingvistikk, men konseptet har sin opprinnelse i semiotikken, nærmere bestemt hos filosofen Peirce. Han utviklet en teori om hvordan ulike former for tegn blir avkodet som meningsfulle. Han definerer et gitt tegn som en *indeks* hvis koplinga mellom tegnet og det som det står for, er basert på at disse tegnene opptre samtidig. For eksempel blir torden etter en slik definisjon en indeks for lyn, og røyk en indeks for ild. Et sentralt begrep i denne sammenhengen er altså konvensjonalisering (jf. f.eks. Johnstone 2010b). Den sosiale meninga er ikke iboende i språket. Indeksing må betraktes som en prosess, og den må ses i sammenheng med den sosiopolitiske og historiske konteksten som den foregår innenfor.

Hvordan tenker en seg så at språk indekseres med sosial mening? Johnstone (2010b) har brukt Aghas (2003) konsept *registrering* (eng. *enregisterment*, min oversettelse) for å skildre progresjonen hvor språktrekk går fra å være ikke-indekserte til å bli en integrert del av et språklig register forbundet med bestemte grupper av mennesker (se også Johnstone, Andrus & Danielson 2006). Det vil si at trekket blir en del av et språklig repertoar som knyttes til bestemte individer eller grupper, og som er indeksert med et bestemt sett av sosiokulturelle verdier.

Johnstone, Andrus og Danielson (2006) har skissert tre nivå av metapragmatisk bevissthet omkring et språktrekks indeksikalske mening med utgangspunkt i Silversteins (2003) konsept *orders of indexicality* og Labovs (1972b) klassifisering av språklige variabler som henholdsvis indikatorer, markører eller stereotyper avhengig av i hvor stor grad de indekserer gruppetilhørighet. På det første nivået er språktrekkene uoppdagede av dem som selv bruker dem, og de er ikke indeksert med sosial mening. Andre, det vil si folk som ikke selv er en del av gruppa, vil imidlertid kunne gjenkjenne de spesifikke trekkene som kjennemerker for denne gruppa. Ifølge Johnstone, Andrus og Danielson (2006) representerer dette nivået *potensiell* indeksikalitet; det er idet noen oppdager relasjonen mellom former og sosiale kategorier at

potensialet for meningsdanning oppstår. Det er i møte med andre at talere blir bevisst på hva som gjør dem ulike andre språklig sett – det er *der* lingvistiske former blir «våre» eller «deres» og knyttes til oppfatninger av sosiale identiteter.

Neste nivå av indeksikalitet er når individer blir bevisste på forskjellene mellom egen språkbruk og andres, og de begynner å bruke språktrekket aktivt i sosial samhandling. Overgangen til dette andre nivået av indeksikalitet kjennetegnes altså av økt metapragmatisk bevissthet, om enn ikke nødvendigvis uttalt bevissthet. Trekket kan nå bli brukt som markører for identitet mer eller mindre bevisst. For å ta et eksempel på denne overgangen: I en studie av språkbruk blant befolkninga på øya Martha's Vineyard utenfor kysten av Massachusetts i USA i USA påviste Labov (1963) at et lydlig trekk ved dialekten der hadde gått fra å være en ren *indikator* på tilhørighet til stedet, til å være en *markør* for ei ideologisk holdning og stedegen identitet. Det gjaldt i dette tilfellet utviklinga av en diftong. I en periode hadde befolkninga på øya fulgt utviklinga av denne diftongen på fastlandet, nemlig at den ble senket. Labov fant ut at en del talere reverserte denne utviklinga. Han mente at dette kunne tolkes som et forsøk på å ta tilbake et språklig trekk som hadde kjennetegnet talemålet på øya, og som et uttrykk for et ønske om å markere en form for stedegen identitet.²⁰

Det tredje og siste nivået av indeksikalitet er når trekket har blitt en naturlig del av diskursen rundt hva som kjennetegner ei gruppe individer. Trekkene har blitt det Labov (jf. f.eks. 1972b) har referert til som *stereotyper*. Trekkene inngår nå for eksempel i lister over ordtilfang i en gitt varietet, og de inngår gjerne i det å «gjøre» en identitet²¹ – ikke sjelden i form av parodiering. Bevisstheten om hvilken sosial mening språktrekkene er indeksert med, er nå så stor at trekkene kan være gjenstand for bevisst lek med eget og andres språk. Slike stereotyper blir for eksempel tydelige når humorister portretterer ulike typer på tv. I utmalinga av slike karakterer velges gjerne en språkdrakt som står til karakterens andre personlige og sosiale karakteristikk. Et eksempel på en overtydlig språklig-sosial stereotypi i populærkulturen finnes i *drag*-karakteren Flettfrid Andrésen fra Øvre Singsaker i Trondheim, som i en årrekke var Jacob Margido Espes alter ego. Hun framstilles som trønder, og som en helt spesifikk type trønder – nærmere bestemt en karikatur av ei dame fra byens øvre sosioøkonomiske sjikt. Hun gestaltes ved hjelp av et bestemt språklig uttrykk – såkalt «fintrønder» (se f.eks. Hoel 2014). Dette er en språklig varietet som på

²⁰ Dette er for øvrig en studie Eckert (2012) har trukket fram som forut for sin tid, og som forløperen til den formen for sosiolingvistisk forskning som hun grupperer inn under den tredje bølgen av variasjonistisk forskning. Labovs noe senere arbeid i New York har blitt brukt som eksempel på klassisk første-bølge-arbeid, og kan sies å representere et perspektivmessig tilbaketog i lys av den utviklinga Eckert har skissert. Det illustrerer samtidig at den kronologien som metaforen «tre bølger» impliserer, ikke er ment bokstavelig. Selv om en ser en viss tidsmessig progresjon når det gjelder hva slags perspektiv som har fått dominere feltet til ulike tider, finner en altså et eksempel på tredje-bølge-arbeid så tidlig som i Labovs første kjente studie.

²¹ Jf. uttrykket «doing identity» i engelskspråklig litteratur.

den ene siden bidrar til å utmale Flettfrids karakter som fintrønder, men som karakteren Flettfrid nok i sin tur har bidratt til å gjøre allment kjent og med det heve fra andre til tredje ordens indeksikalitet.

Den felles forståelsesrammen for hvilken sosial mening ulike språklige uttrykk er indeksert med, er altså en del av kunnskapen som medlemmer av et samfunn deler. Det inngår i det Hymes (i Bright 1966) dømte *kommunikativ kompetanse* (eng. *communicative competence*). For å fungere godt i sosial samhandling holder det ikke nødvendigvis å ha kunnskap om den semantiske betydninga til lingvistiske former. God kodeforståelse inkluderer innsikt i den sosiale koden, og uten innsikt i denne dimensjonen kan en støte på problemer. Dette forholdet kom svært tydelig fram i en historie jeg ble fortalt av en informant som jeg intervjuet i forbindelse med masterprosjektet mitt (Ommeren 2010). Den aktuelle informanten – «Helena» – kommer opprinnelig fra Nederland og fortalte meg om et møte med ei gruppe barn et sted i Trøndelag en stund etter hun kom til Norge:

Jeg ba dem å- om å sette seg på *gølve*. Og da var det ei fireåring da som stilte seg opp og så sa (*bermer dialog*) «du er så overlegen du!» Og så sa jeg «hvordan da?», «nei du sier 'gølve', men vi sier ikke 'gølve' her» Ja- «åha, hvor er det de sier 'gølve'?', «jo, det er i byen det! Er de fine trønderne som sier 'gølve'» Ehm... «Og her sier vi 'gålvet'». «Jaha. Jo, det er fint du sa, da». Men da var jeg veldig flau, ikke sant, for da hadde jeg bomma totalt. Ikke bare det... men- menne- men det var forbundet med at jeg var overlegen. («Helena», tillempet etter Ommeren 2010: 96)

Det Helena forteller om i dette sitatet, illustrerer språkets indeksikalitet. Det illustrerer også at kunnskapen om hvilken mening et tegn er indeksert med, er kulturelt konstruert og ervervet. En voksen innvandrer vil ikke naturlig dele den felles forståelseshorisonen som innfødte medlemmer av et samfunn deler, og den sosiale meninga bestemte språklige former er bærer av, vil derfor kunne gå dem hus forbi. Det semantiske innholdet i formene 'gølve' og 'gålve' er naturligvis den samme, og formen 'gølve' skriker ikke overlegenhet. Egenskapen «overlegenhet» *bor* ikke i denne formen, men meninga er likevel tydelig for individer som har kunnskap om hvilke sosiale kategorier ulike former er koplet til. Selv for et barn er disse koplingene tilsynelatende tydelige. Barnet som Helena siterer, setter her «byfolk» sin språklige praksis opp mot sin egen språklige praksis, og barnet kopler i tillegg bruken av det som anses som ei bymålsform opp mot ei holdning til det barnet selv står for – ei ideologisk fundert indeksikalsk kopling.

I den tidlige sosiolingvistiske forskninga ble språklig variasjon og endring forsøkt forklart ved å korrelere språklig variasjon med makrososiale kategorier som klasse, kjønn og alder. En anla i stor grad det synet at språket reflekterte samfunnet, og at den språklige variasjonen en dokumenterte, sto i en sammenheng med dette. Men selv om språkendringer er et fenomen på makronivå, så foregår de prosessene som til sammen utgjør ei endring, på mikronivå – der individ

møter individ. For å forstå hvilke krefter som ansporer og driver språklige endringsprosesser, må en derfor skaffe seg forståelse for hvorfor individer gjør det de gjør med språk, og individet har etter hvert blitt viet mer oppmerksomhet innenfor sosiolingvistikken. Den delen av forskninga som har tatt for seg språkbruk på mikronivået, har gjerne blitt kalt interaksjonell sosiolingvistikk, og denne forskninga har vært kjennetegnet av et fokus på å beskrive språket som sosial størrelse; språkbruk betraktes som ei sosial handling og som et verktøy for individet i sosial samhandling. Språklig variasjon har innenfor denne retninga blitt betraktet som et uttrykk for språkbrukeres vurderinger, tilpasninger og handlingsmønstre i sosiale sammenhenger.

Individet tilkjennes *intensjon* og en form for valgfrihet i språklig samhandling, og språklig variasjon har i forlengelsen av dette perspektivet blitt antatt å være sosialt meningsfull. Veien til forståelse av språklige endringsprosesser har blitt antatt å gå via innsikt i hvilken sosial betydning språkbrukere legger i egen og andres språkbruk. Indeksikalitet har kommet på banen som forklaringsfaktor først og fremst etter at en har begynt å betrakte individer som handlende aktører på denne måten. Det er semiotiske forhold som har blitt tilkjent forklaringskraft i studiet av de språkvalgene individer gjør, og det vises også til indeksikalitet i forklaringer av de holdningene vi har til andres språkbruk. En teori som har stått sentralt i det å definere språkbrukere som handlende aktører, er Le Page og Tabouret-Kellers (1985) teori om at språkhandlinger som *identitetshandling*. De postulerer følgende:

[T]he individual creates for himself the patterns of his linguistic behaviour so as to resemble those of the group or groups with which from time to time he wishes to be identified, or so to be unlike those from who he wishes to be distinguished'. (Le Page & Tabouret-Keller 1985: 181)

Deres teori har også vært med på å befeste et av sosiolingvistikkens mest sentrale omdreiningspunkt, nemlig hypotesen om at språk og språkbruk står i et nært forhold til identitet, og at aspekter ved dette forholdet kan bidra til å forklare språklig variasjon.

Ifølge Bourdieu (jf. f.eks. Bourdieu 1991) kan språk fungere som en form for kapital i sosial interaksjon. Verdien som ei språklig ytring innehar, vil være i samsvar med den statusen og prestisjen som mottakeren/mottakerne tillegger den på bakgrunn av kunnskapen om hvilke sosiale kategorier språkbruken er knyttet til. Forståelsen av hvilken markedsverdi språk er indeksert med, inngår i *habitus*. Denne termen *habitus* viser i Bourdieus teoretiske rammeverk til disposisjoner for bestemte handlinger og reaksjonsmønstre som er nedfelte i individet gjennom sosialisering (f. eks. Bourdieu 1991: 50–52). Habitus er nedfelt i individer på bakgrunn av erfaringer med sanksjoner og praksiser i et gitt samfunn, og blir på den måten tradert og delt mellom individer innenfor samme gruppe som taus kunnskap. «Reglene» for handling i et gitt samfunn blir overholdt og videreført gjennom praksiser som reproducerer reglene, uten noen

gang å være gjenstand for bevisst omtale eller instruksjon. Et individs habitus kommer til uttrykk som nærmest kroppsliggjorte handlings- og fortolkningsmønstre som ikke er gjenstand for bevisst refleksjon eller manipulasjon. Samtidig determinerer ikke habitus et individs handlinger. Som Thompson (1991: 13) skildrer det, mener Bourdieu at habitus orienterer individets handlinger: «It gives them a ‘feel for the game’, a sense of what is appropriate in the circumstances and what is not, a ‘practical sense’».

De språkvalgene som vi tar, blir i et slikt perspektiv en måte å forholde seg til denne kunnskapen på. Innenfor sosiolingvistikken har disse perspektivene blitt brukt i mange studier. En tenker seg at de vurderingene som blir gjort av språkbrukeren om hvilke språklige praksisformer som har høyest markedsverdi i en gitt situasjon, vil styre hvilke språkvalg han eller hun tar. Vi må på sett og vis ta stilling til den indeksikalske meninga, bevisst eller ubevisst, fordi det å snakke alltid betyr å plassere seg selv i det sosiale landskapet på ett eller annet vis. Men samtidig bidrar indeksikaliteten til å legge føringer for handling. Kunnskapen vi har om hvilken sosial mening som ligger i bestemte former for språklig praksis, vil kunne begrense handlekraften vår i språklig identitetsarbeid.

I språklig samhandling tenker en seg altså at språkbrukere gjør ei løpende vurdering av hva som – forenklet sagt – «lønner seg» for dem. Dette er vurderinger som helt eller delvis kan basere seg på individet selvforståelse – det Giddens (1991) har vist til som *self-identity*²² – eller av forhold i en gitt interaksjon. I språklig identitetsarbeid er det kjennskapet til hva en form for språklig praksis signaliserer, som individet tar utgangspunkt i. Det sosiale innholdet og verdien som språktrekk er indeksert med, vil altså være noe som kan påvirke individers språkvalg, både fra situasjon til situasjon og over tid. Indeksikaliteten er både det som gjør språk til noe som vi kan markere identitet og identifikasjon med, og det som gjør at språkbruk kan tangere ideologiske forestillinger som legger føringer for oss. Indeksikaliteten innebærer et potensial og ei begrensning på en og samme tid. Nettopp dette forholdet mellom individets språklige handlefrihet og språklige ideologier og normers strukturasjon (Giddens 1984, se også kap. 9) av denne handlefriheten, er noe denne avhandlinga vil belyse.

4.3 Språklig praksis som stilistisk praksis

I perspektivet som ble introdusert ovenfor – at språket er en indeks for sosiokulturelle sympatier og egenskaper – ligger det at språket representerer en semiotisk ressurs. Dette er et perspektiv som har ligget latent i mye sosiokulturell teoretisering om språklig variasjon og endring, men som

²² Definert av Giddens (1991: 53) som «the self as reflexively understood by the individual in terms of his or her biography».

særlig innenfor det Eckert (2012) har døpt «den tredje bølgen» av variasjonistisk forskning, har fått en helt vesentlig posisjon i sosiolingvistiske forklaringer. Bølgemetaforen Eckert har benyttet seg av, skal ikke forveksles med en metafor for kronologisk utvikling innenfor fagfeltet der én form for analytisk praksis har avløst den andre. Det er snarere snakk om et uttrykk for ulike analytiske perspektiver og praksiser innenfor det variasjonistiske feltet, og det er også vesentlig at de ulike «bølgene» har bygget på empiriske observasjoner og teoretiske nyvinninger fra tidligere «bølger». Mer spesifikt representerer hennes beskrivelse av tre bølger av variasjonistisk forskning en typologi for ulike sosiolingvistiske studiers håndtering av den sosiale meninga i språklig variasjon.

Eckert (2012) har beskrevet en av de aller første genuint sosiolingvistiske studiene på språksamfunnsnivå som en form for teoretisk frampek til arbeid sent i den andre bølgen og i den fremdeles unge tredje bølgen. Den aktuelle studien er den tidligere omtalte studien Labov (1963) gjorde av språklig utvikling på øya Martha's Vineyard. I denne studien sto den sosiale meninga i ulike realiseringer av en gitt språklig variabel i fokus, en meningsdimensjon Labov fant belegg for gjennom etnografiske studier av det lille lokalsamfunnet. Dette var en metodologi som pekte framover mot den andre og tredje bølgens etnografiske innretning. Den klassiske variasjonistiske metodikken Labov senere gikk i bresjen for å utvikle, utgjør den første bølgen i Eckerts typologi, og representerte et stadium hvor den sosiale meninga i språklig variasjon falt ut av fokus. I stedet konsentrerte en seg om å påvise at den språklige variasjonen på makronivået var sosialt strukturert. Hvilke mekanismer på mikronivået som sto bak de mønstrene en observerte på overindividuell nivå, ble først utforsket nærmere i studier representative for Eckerts (2012) «andre bølge». Denne bølgen av studier kjennetegnes av økt oppmerksomhet omkring sosial meningsdanning omkring språklig variasjon på lokalt nivå og utstrakt bruk av etnografiske metoder. Det er også blikket for lokal mening i språklig praksis Eckert (2012) framhever som «startskuddet» for den andre bølgen. Den tredje bølgen representerte ei videreføring av den etnografisk orienterte metodologien, parett med ei konseptualisering av individers språkbruk som stilistisk praksis innenfor og mellom ulike praksisfellesskap. Det vil si at en i den tredje bølgen ikke har språksamfunnet som ei på forhånd gitt ramme omkring studiet av språklig variasjon og endring. I stedet er det fellesskap som er sosialt konstruerte og dermed dynamiske og sosialt *relevante* på en annen måte enn den forholdsvis statiske sosiale størrelsen språksamfunn (jf. Quist 2003). Videre har språkbruk blitt anerkjent som performativ utnyttelse av semiotiske ressurser, og dermed noe som ikke reflekterer sosial tilhørighet og identitet, men konstituerer dette:

But ethnography brought stylistic practice into view, even if these studies did not deal explicitly with the nature of the indexical relations between variables and social categories. The principal move in the third wave then was from a view of variation as a reflection of social identities and

categories to the linguistic practice in which speakers place themselves in the social landscape through stylistic practice. (Eckert 2012: 93–94)

I takt med at språkbruk har blitt konseptualisert som en sosial praksis på linje med – og i samvirke med – andre sosiale praksiser, har språkbruk altså blitt tilkjent en sentral rolle i konstruksjon av individs og gruppers identitet(er).

Det er et vesentlig aspekt ved konseptualiseringa av språkbruk som stilistisk praksis at valg av språklig stil ikke bare omhandler det å velge et språklig uttrykk som reflekterer hvem en er gjennom å tilstrebe likhet med andre. Det er i like stor grad snakk om utmeisling av *personae*²³ innenfor og i skjæringspunktene mellom ulike sosiale fellesskap gjennom å konstruere sosialt meningsfulle stiler som distingverer en fra andre. Språklige ideologier bidrar til å forme et språklig landskap eller måten det fortolkes på, og det bidrar til å gjøre bestemte språktrekk eller varieteter ulike og til å gi dem ulikt semiotisk innhold. På den måten er ideologier også med på å indeksere språklige praksiser, og på å definere hvilket meningskonstituerende potensial ulike språktrekk får innenfor konteksten av bestemte stiler. Den verdien et gitt trekk har innenfor en lokalt definert og indeksert språklig stil, vil altså ha noe av sitt semiotiske potensial fra allerede etablerte indeksikalske koplinger, men i konstruksjon av stiler skapes noe distinkt nytt.

Kongstanken i den tredje bølgens analytiske perspektiv er altså at enkeltindivider monterer sin(e) stil(er) ved hjelp av de semiotiske ressursene de har til rådighet og på en måte som er representativ for deres rolle innenfor og mellom ulike praksisfellesskap. Den analytiske størrelsen praksisfellesskap vil bli utdypet nedenfor. Det vesentlige i den sammenhengen er at det å betrakte språk som stilistisk praksis innebærer et mer genuint (sosial-)konstruktivistisk perspektiv på språklig identitet enn det tidligere bølger av variasjonsanalyser har båret i seg. Individet bruker språk og andre semiotiske ressurser i stilisering av *personae*. En stil er grunnleggende sett ei sammensetning av ulike symbolske elementer i en helhet, og som innenfor konteksten av en stil får ny mening. Dette kreative elementet, eller elementet av aktiv selviscenesettelse, er sentralt. For det handler her om individers nyttiggjøring av språkets indeksikalitet i konstruksjon av sosial mening – om å sette sammen deler til en helhet – en slags mosaikk – i en innovativ meningsdannende prosess. Eckert har brukt Hebdiges²⁴ (1984) begrep *bricolage* om slike prosesser, hvor individet bruker sine ressurser – for eksempel språklige variabler – i nye sammensetninger, og gjennom dette konstruerer ny mening:

²³ Her bruker jeg termen *personae* med referanse til distinkte identiteter, sosiale typer eller karakterer som individer kan utspille gjennom bruk av ulike semiotiske ressurser, deriblant språket (jf. bruken av termen i det følgende).

²⁴ Begrepet kan føres tilbake til antropologen Lévi-Strauss' (1962) arbeid, men Eckert framhever Hebdiges (1984) konseptualisering av *bricolage* som utgangspunktet for hennes bruk av det i sosiolingvistisk teoretisering.

Stylistic practice is a process of bricolage (Hebdige 1984), in which individual resources (in this case, variables) can be interpreted and combined with other resources to construct a more complex meaningful entity. (Eckert 2008: 456–457)

Den enkelte språklige variabelens bidrag i en stil er ikke fastlagt, og stilstudier undersøker grunnleggende sett stilelementer – dvs. språklige variablers – bidrag i sosiale stiler. Vi er altså ved et perspektiv på språklig variasjon som dveler mer ved enkeltstående språktrekk og hvordan slike – alene eller i klynger – skaper mening. En persons *personae* er ikke noe de *er* og noe som språket reflekterer. *Personae* er noe som blir til gjennom aktiv meningskonstruksjon, blant annet gjennom språklig praksis. Det er prosesser som impliserer at en har tilstrekkelig tilgang til ei gitt gruppe til å ha evne og rett til å iføre seg en språklig stil som tangerer gruppas stil. Individet står heller ikke fritt i konstruksjonen av personlig stil. Som Irvine (2001: 21) har bemerket, må en stil kunne avkodes som sosialt meningsfull av andre:

[...] «style» crucially concerns distinctiveness; though it may characterize an individual, it does so only within a social framework (of witnesses who pay attention); it thus depends upon social evaluation and, perhaps, aesthetics; and it interacts with ideologized representations (the "ideal American girl"; "in fashion").

Begge disse forholdene legger visse føringer for individets handlefrihet.

Grunnen til at konseptet stil har blitt introdusert og fått gjennomslag i sosiolingvistisk teori, er at det på en annen måte enn tidligere teoretisering fanger de semiotiske prosessene på lokalt nivå som får observasjoner fra tidligere studier til å gi mening. Makrososiale strukturer blir altså betraktet som en innbakt del av meningsdannelsen på det lokale nivået. Eckert (2012) framholder at den konkrete indeksikalske verdien i variasjon blir konstruert lokalt, men at den sosiale meninga til en stil – eller trekk som inngår i en stil – konstrueres rundt ideologiske tema som koplek handlinga på det lokale nivået opp til forhold på makronivået. For det er på det lokale nivået at individer lever sine liv, og det er bare der de kan ta stilling og gjøre ideologiske trekk. Dette var også Eckerts eksplisitte formål med å trekke lokal meningskonstruksjon inn i variasjonistisk teori:

I have brought these local meanings into the conversation about variation not in order to dispense with global categories, but to attach them to personal and community experience in such a way that the structure of variation makes everyday sense. (Eckert 2000: 222)

Denne studien er ikke en variasjonistisk studie som kartlegger språklig variasjon og endring innenfor ei større gruppe språkbrukere. Det er snarere en studie som vier et særlig utvalg individer oppmerksomhet. Det er likevel den tredje bølgens perspektiver på forholdet mellom språk, identitet og språklig variasjon i individ og samfunn som ligger til grunn i prosjektet. Selv om studien primært er et forsøk på å kaste lys over hvilke forhold som motiverer og styrer

bidialektale språkpraksiser innenfor en norsk kontekst, er det også en studie som belyser lokal meningsproduksjon med språklige ressurser innenfor svært lokale kontekster. Dette fører oss over i neste teoretiske «ledeord» i denne avhandlingen, som viser til det en kan forstå som en form for språklig-sosial mikroorganisme – nemlig konseptet *praksisfellesskap*.

4.4 Det språklige praksisfellesskapet

Praksisfellesskap, eller *communities of practice*, er et relativt nytt konsept innenfor sosiolingvistikken og den sosiokulturelle lingvistikken mer generelt. Det ble utviklet av de kognitive antropologene Lave og Wenger (1991), og fant deretter sin vei inn i begrepsapparatet til sosiolingvister via arbeidene til Eckert og McConnell-Ginet (1992) som operasjonaliserte konseptet i forskning på forholdet mellom kjønn og språk. De har definert et praksisfellesskap som ei gruppe som kommer sammen om en eller annen felles, målrettet virksomhet. Omkring samhandlinga i dette fellesskapet vokser det fram måter å handle på, måter å snakke på, bestemte oppfatninger, verdier og maktforhold. Det er altså snakk om sosiale praksiser som vokser fram gjennom den felles virksomheten, deriblant språklige praksiser. Et praksisfellesskap er dermed sosialt konstruert, og ikke institusjonelt konstruert. Eckert og McConnell-Ginet (1992: 464) har framhevet at det er ved dette aspektet at praksisfellesskap skiller seg fra måten fellesskap tradisjonelt ble definert: «As a social construct, a CofP is different from the traditional community, primarily because it is defined simultaneously by its membership and by the practice in which that membership engages».

Det som er spesielt verdifullt ved konseptet *praksisfellesskap* for mitt et prosjekt, der individet står i sentrum, er at det er et konsept som gjør det mulig å gripe en språklig-sosial enhet som er mindre enn et lokalsamfunn, og som i større grad enn språksamfunnet er subjektivt relevant – altså relevant for individet. Det teoretiske konseptet *språksamfunn* har framstått mindre relevant etter introduksjonen av analyseenheten praksisfellesskap. Dette har på sin side blitt definert som et samfunn som opererer ut fra felles normer for språklig adferd. Disse felles normene har en ment å kunne observere i medlemmenes uttrykte evaluering av språklig praksis hos seg selv eller andre eller indirekte i sammenfallende variasjonsmønstre (Labov 1972b: 120–121). Det vil si at et språksamfunn vil kunne være svært stort og abstrakt i den forstand at medlemmene ikke behøver å kjenne til hverandre eller en gang samhandle med hverandre. I prinsippet behøver de ikke å være sammen om noe annet enn nettopp språknormer som kun framtrer for forskeren gjennom mønstre for språklig variasjon:

For any linguistic variable, it may be the case that no individual's performance realizes the range of possible variants, but rather that the heterogeneity of all individuals' linguistic behaviour shows consistent effects across an ordered set of domains. (Holmes & Meyerhoff 1999: 178)

Sett i forhold til *språksamfunn* er *praksisfellesskap* en analytisk størrelse av en nokså annen karakter. Ikke minst er det vanligvis snakk om betydelig mindre enheter, og det er også vesentlig at en med dette konseptet har beveget seg bort fra å definere grupper av språkbrukere med utgangspunkt i geografi alene. Det ble også først utviklet for å beskrive nettopp mindre fellesskap, og da mer spesifikt læringsfellesskap. Wenger (1998) brukte konseptet i en kritikk av tradisjonelle læringsmodeller hvor de lærende tas ut av de naturlige, kunnskapsgenererende fellesskapene de er en naturlig del av, og settes til å lære det læreren har tilrettelagt for dem, i et kunstig læringsmiljø. Det å studere praksisfellesskap var ifølge ham en måte en kunne studere naturlig læring på, gjennom å studere det som skjer når personer blir medlem i praksisfellesskap og lærer hvordan de skal te seg innenfor dette fellesskapet. Tanken i sosiolingvistisk sammenheng har vært at sosiolingvistisk kompetanse er en del av det en lærer i en slik sosialiseringssprosess (Holmes & Meyerhoff 1999: 174). Gjennom å studere slike naturlige forsamlinger omkring felles praksis har en dermed et godt utgangspunkt for å avlese den meninga bestemte former for språklig praksis har som uttrykk for identifikasjon og fellesskap. Det gjør det også mulig å studere hvordan språklig praksis samvirker med andre former for sosial praksis i konstitueringa av stiler.

Studiet av språklige praksiser innenfor og mellom praksisfellesskap representerer en studie av den sosiale meninga og – ikke minst – meningsproduksjonen som ligger til grunn for den typen variasjonsmønstre som de som har trådt fram i kvantitative korrelasjonsstudier, mellom språklige variabler og makrososiale kategorier. I det å kartlegge og forstå individers praksiser innenfor og mellom slike fellesskap ligger det et betydelig eksplanatorisk potensial. Som blant andre Cameron ([1990] 1997) har påpekt, har sosiolingvistiske korrelasjonsstudier ikke gjort annet enn å påvise ei kopling mellom sosiale og språklige forhold, noe som ikke må forveksles med det å forklare den samme koplinga. Det å betrakte korrelasjon som forklaring har hun omtalt som «the correlational fallacy». Praksisfellesskap er på sin side en sosial enhet som har vunnet innpass i sosiolingvistisk teoretisering, sammen med konseptet *stil*, som et teoretisk koppel som utgjør ei observerbar kopling mellom individers og grupper språklige praksiser på mikronivået og den større sosiale ordenen. Eckert (2006, min utheving) har formulert det slik i sammendraget for en referanseartikkel om konseptet i *Encyclopedia of Language & Linguistics*: «They provide an *accountable* link, therefore, between the individual, the group, and place in the broader social order, and they provide a setting in which linguistic practice emerges as a function of this link».

Det er ikke alle praksisfellesskap som er kongruente i de praksisene de representerer, og individet kan oppleve at stilene som kjennetegner de fellesskapene de inngår i, ikke er

(sosiokulturelt) kompatible. Både individet og praksisfellesskapene individet inngår i, konstrueres delvis gjennom de identitetshandlingene individet gjør innenfor og mellom dem, slik Eckert (Eckert 2000: 36) har påpekt:

The individual's identity emerges in the process of articulation and resolution of participation in all of these communities of practice, and each community of practice's identity emerges through its participants' joint engagement in this process.

I dette prosjektet operasjonaliseres begrepet *praksisfellesskap* i forbindelse med analysen som betegnelse for de ulike fellesskapene som de bidialektale informantene har blitt språklig sosialisert inn i. Det vil også bli satt i forbindelse med Andersons ([1983] 2006) konsept forestilte fellesskap (*imagined communities*). Disse konseptene vil bli relatert til hverandre for å skildre hvordan bidialektale språkpraksiser ser ut til å vokse fram og få mening og form i skjæringspunktet mellom de semiotiske ressursene og sosiolingvistiske normene individet blir kjent med som en del av både reelle og forestilte praksisfellesskap.

4.5 Fra kodeblanding, kodeveksling og kodekryssing til *linguaging*

4.5.1 Begrepet kodeveksling

I kapittel 3 gjennomgikk jeg ulike teorier om flerspråklighet som en del av innsirklinga av en velfungerende definisjon av konseptet bidialektisme. Før dette igjen, i forbindelse med gjennomgangen av hva slags forskning som tematiserer bidialektisme, ble ulike språkkontakt-situasjoner og deres språklige utfall nevnt, deriblant kodeveksling. Som antydning der finnes det ingen omforent definisjon av kodeveksling. Innenfor feltet av forskning på dette fenomenet har en hatt vanskeligheter med å komme fram til konsensus om hva kodeveksling er, og i enda større grad om hvorvidt – og i så fall på hvilken måte – kodeveksling skiller seg fra andre fenomenen en observerer i flerspråklige kontekster. Denne problematikken er ikke minst et resultat av at ulike forskere har forsøkt å belyse fenomenet med ulike språkvitenskapelige fokus, noe jeg kommer nærmere tilbake til nedenfor. Den videste definisjonen av kodeveksling er at det dreier seg om veksling mellom ulike lingvistiske system. En slik definisjon favner i utgangspunktet både veksling mellom ulike språk og ulike varieteter av samme språk, og både inter- og intrasituasjonell veksling. Den mest utbredte definisjonen reserverer derimot kodevekslingsbegrepet for veksling mellom ulike språk eller varieteter innenfor rammene av én og samme samtalsituasjon. Men uenighetene stopper på ingen måte der. Ulike forskningsfokus og teoretiske rammeverk har fått ulike forskere til å avgrense fenomenet på ulike måter mot andre fenomener, og det er i dag nærmest like mange definisjoner av og teoretiske tilnærminger til kodeveksling som det er

forskere som befatter seg med temaet. Et sitat som kan sette denne problematikken på spissen, finner en i redaktorenes innledning til boka *One speaker, two languages. Cross-disciplinary perspectives on code-switching* (Milroy & Muysken 1995: 12):

When we started working together in the Research Network, one of our first endeavours was to standardise this terminology, with a view to imposing some order on a heterogeneous field of enquiry and ultimately producing rather more reader-friendly publications. This soon turned out to be an impossible task, and as a consequence no clear set of defined terms uniformly used by all authors can be found in this book.

Både termen kodeveksling og de ulike begrepene som brukes om ulike aspekt ved det overordnede fenomenet, kan altså bety ulike ting når de brukes av ulike forskere.

I tillegg til at selve termen *kodeveksling* har vært gjenstand for diskusjon, har også flerspråklighet og flerspråklige praksiser som sådan blitt betraktet på ulike måter opp gjennom lingvistikken historie som vitenskapsfag. I perioder har perspektivet vært at det å beherske og bruke flere enn ett språk i seg selv var skadelig, uheldig eller noe som hørte de lavere sosiale sjikt av samfunnet til. Skutnabb-Kangas (1981: 70) formulerte seg slik om dette på 1980-tallet:

Tvåspråkligheten har betraktas som något ont, som en mellanstation på väg från enspråkighet i ett föraktat lågstatusminoritetsspråk via ett stadium av tvåspråkighet i lågstatusmodersmålet och majoritetsspråket med hög status till enspråkighet i majoritetsspråket. Tvåspråkligheten har varit ett nödvändigt ont enligt den här synen, ett medel som minoritetsmedlemmen måste använda för att bli delaktig i makten og härligheten, dvs majoritetskulturen och majoritetsspråket med alla deras fördelar.

Men som Skutnabb-Kangas også påpeker, har ikke et slikt perspektiv på flerspråklighet som noe lite verdifullt og unaturlig alltid vært det gjeldende; hun peker på at tospråklighet var normen i alle lag av befolkninga før det ideologiske klimaet mot slutten av 1800-tallet ble preget av nasjonalromantisk enhetstankegang og tanken om at én nasjon skulle svare til ett nasjonalspråk (Skutnabb-Kangas 1981: 70).

Det negative perspektivet på flerspråklighet har imidlertid fått råde grunnen i perioder av lingvistikken historie. Blant kjente vitenskapelig anlagte arbeid som har fremmet et syn på flerspråklighet som skadelig, er Cummins' (1976) arbeid knyttet til den såkalte *threshold hypothesis*, som sier at nivået av kompetanse et flerspråklig barn oppnår i sine respektive språk, er av betydning for barnets kognitive utvikling på andre områder. I hans arbeid ligger det riktignok en påstand om at høy kompetanse i de ulike språkene vil borge for bedret kognitiv utvikling, men motsatt ville altså lav kompetanse kunne påvirke den kognitive utviklinga til barnet i negativ retning. Andre forestillinger som har hatt konsekvenser både for forskningsmessig behandling av tema knyttet til flerspråklighet og for folkelingvistiske konseptualiseringer av flerspråkliges språkpraksiser, er den såkalte *deficit hypothesis* og forestillinga om *semilingvalisme*. Den første av disse viser til oppfatninger av at ulike språk står i et hierarkisk forhold til hverandre ut fra hvor

utviklede de er, og semilingvalisme betegner en tilstand hvor en flerspråklig ikke behersker noen av språkene i repertoaret sitt fullt ut (jf. f.eks. MacSwan 2000). Skutnabb-Kangas, som ble sitert ovenfor og som jeg trakk inn som utgangspunkt for min definisjon av bidialektisme i kapittel 3, er for øvrig også blant de som har blitt kritisert for å videreføre forestillinga om at tospråkighet under visse omstendigheter kunne være skadelig, og det altså så sent som på 1980-tallet (Jørgensen 2011; MacSwan 2000). Jørgensen (2011: 171) har formulert den normen et slikt perspektiv kan sies å være et uttrykk for – det han omtaler som «Etspogethedsnormen» – slik: «Personer med adgang til mere end et sprog bør være sikre på å beherske det ene af dem før de giver sig i kast med et andet sprog». Til sist kan en nevne at praksisen med å anvende elementer fra flere språk i samme diskurs – det som fram til nå har blitt omtalt som kodeveksling – lenge ble tolket som et tegn på manglende kompetanse i ett eller flere av språkene som var involverte.

Her har jeg så langt skrevet om disse forestillingene som om de i sin helhet er et tilbaketog stadium. Det er ikke tilfellet. MacSwan (2000) er blant dem som har forsøkt å ta et empirisk basert oppgjør med en del av dette tankegodset og den innflytelsen han har observert at det har i utforming av pedagogiske praksiser fram mot våre dager. Det som er mitt anliggende her, er imidlertid å skissere ei utvikling for det vi med en *ad hoc* betegnelse kan kalle det post-deficitske perspektivet på flerspråklige språkpraksiser, med vekt på synet på bruk av elementer fra mer enn ett (ideologisk definert) språk innenfor rammene av en og samme samtale. For kodeveksling – som er begrepet som her skal få stå som plassholder for mangfoldet av ulike termer som har blitt brukt om slik språklig praksis – er et forskningstema som har stått sentralt i sosiolingvistisk teoribygging i ei årrekke. Forskninga på dette temaet representerer utvilsomt et mer konstruktivt og positivt syn på praksisen med å sammenstille lingvistiske elementer fra ulike språk enn det eksemplene på tidligere konseptualiseringer ovenfor gjorde. Kodevekslingsforskere har imidlertid ikke selv heller gått fri for kritikk.

I forbindelse med at jeg redegjorde for tendensen til ei begrepsrealistisk fortolkning og håndtering av metalingvistiske konsept (kap. 3.3), trakk jeg fram Gardner-Chloros (1995) kritikk av kodevekslingsforskninga. For å rekapitulere har hun kritisert deler av kodevekslingsforskninga for å operere ut fra ei oppfatning av språkssystem som særegne, oversiktlige og helstøpte størrelser som klart lar seg skille fra andre språkssystem. Selv har hun tatt til orde for at kodeveksling heller bør betraktes som en sekkebetegnelse for et mangfold av språkkontaktfenomen, og at systematisk veksling mellom klart definerte språkssystem er å betrakte som unntak. Hun har kort sagt kritisert flerspråklighetsforskere for å ha erstattet én form for ortodoksi – den monolingvale ortodoksien – med en flerspråklighetsortodoksi. Andre har pekt på at det ikke er gitt at bruk av elementer fra flere språk nødvendigvis forstås best i lys av deltakernes status som flerspråklige. Meeuwis og

Blommaert (1998) har for eksempel påpekt at den adferden som har blitt omtalt som kodeveksling, under bestemte forhold kan være en kode i og for seg selv. I deres perspektiv ligger det et betydelig element av ideologikritikk i det de peker på at den måten kodeveksling forstås og beskrives på, er fundert i et vestlig, hovedsakelig europeisk perspektiv. Blant de mest problematiske sidene ved dette er at det ikke er en selvfølge at språklige praksisformer i andre verdensdeler lar seg forstå med utgangspunkt i et slikt perspektiv. Det indeksikalske potensialet i å kombinere elementer fra de ulike kodene har ifølge Meeuwis og Blommaert (1998) blitt forstått primært med utgangspunkt i vurderinger av det de involverte kodene kan sies å symbolisere hver for seg. De peker også på det problematiske ved å betrakte kodeveksling som summen av kompetansen i to språk, mens kodeveksling i områder som kjennetegnes av så stor språklig heterogenitet som deler av det afrikanske kontinentet, meget gjerne kan utgjøre en kode i seg selv. De argumenterer for det de kaller «a monolectal view of code-switching», der kodeveksling som konsept løsrives fra fenomenene språk eller koder på den ene siden, og flerspråklighet eller kompetanse i flere koder på den andre.

Et fenomen som har blitt betraktet som nært beslektet med kodeveksling, men som likevel har blitt omtalt og behandlet som noe annet, er det Rampton (1995a) har kalt *language crossing*, eller bare *crossing*. Dette fenomenet, som vi på norsk kan kalle *kryssing*, har blitt brukt om det å ta i bruk en varietet som ikke regnes som «din egen»: «[...] the use of a language or variety that, in one way or another, feels anomalously 'other.' [...]» (Rampton 1999: 54). Det er videre en form for språklig adferd som typisk innebærer bevegelse på tvers av tydelig opplevde sosiale eller etniske skillelinjer. Det er dermed et sentralt poeng ved kryssing at det gjerne oppfattes som kontroversielt på en eller annen måte – andre vil ikke mene at den som krysser gjør reelt krav på den identiteten som projiseres gjennom språkvalget. I dette forholdet ligger også det semiotiske potensialet i denne formen for språklig adferd. Som Rampton har bemerket, er kryssing noe som kan bli sett på som en form for kodeveksling, men studiet av kryssing har likevel skilt seg fra tilnærminga til kodeveksling. Én årsak til dette mener Rampton (1999: 55) er at det tradisjonelt har vært et utbredt syn at studiet av språk handler om studiet av det som er systematisk og koherent i språk og diskurs. Dette er videre egenskaper ved språk som har blitt forbundet med det å lære å snakke et språk på en grammatisk korrekt og koherent måte som medlem av ei stabil sosial gruppe. Kryssing har i kraft av dette blitt omtalt og behandlet som noe annet enn kodeveksling, og har også blitt studert med blick for andre forhold enn det kodeveksling har blitt. Dette kan sies å illustrere at metalingvistiske merkelapper som kodeveksling ikke nødvendigvis svarer til former for språklig adferd som er udiskutabelt særegne.

Det er med andre ord ikke en selvfølge hvordan praksiser som involverer trekk som er indeksert for ulik sosiokulturell tilhørighet, skal behandles, langt mindre hva en skal kalle slike praksiser. I det følgende vil jeg først kort omtale noen av de sentrale tilnærmingene i sosiolingvistisk forskning på kodeveksling, før jeg omtaler ei teoretisk vending bort fra en forståelse av kodeveksling som alternering mellom distinkte språkssystem mot ei konseptualisering som i større grad tar i betraktning at størrelser som *kode*, *språk* og *dialekt* er ideologisk konstruerte. I den forbindelse vil jeg også presisere hvordan jeg bruker og forholder meg til de ulike begrepene og perspektivene i det følgende. Jeg vil samtidig understreke at jeg i denne omgangen konsentrerer meg om å skissere overordnede teoretiske tilnæringsmåter i studiet av kodeveksling. Mer detaljert framstilling av spesifikke teoretiske bidrag blir tematisert der de gjør seg relevante i forbindelse med analysen.

4.5.2 Innflytelsesrike teoretiske tilnæringer til kodeveksling

Praksiser med å kombinere elementer fra mer enn én varietet innenfor rammene av én og samme interaksjon har blitt studert fra ulike lingvistiske innfallsvinkler. Forskere med mål om å videreutvikle grammatisk teori har brukt kodevekslingsdata for å utforske vår mentale språkkapasitet. Innenfor flerspråklighetsforskninga og forskning på språktilegnelse har kodeveksling blitt tematisert som en del av beskrivelser av flerspråkliges og andrespråksinnlæreres lingvistiske ferdigheter. Innenfor sosiokulturelt orientert språkforskning kan en snakke om to delvis overlappende forskningstradisjoner i utforskninga av kodeveksling, nemlig sosiokulturelt og interaksjonelt orientert forskning. Den første kategorien forskning har vært konsentrert om hvordan sosiokulturelle forhold påvirker språklig praksis og/eller hvordan språklige praksiser kan utforskes med blikk for sosiokulturelle føringer for språkbruk (jf. f.eks. Blom & Gumperz 1972; Heller 1988b; Myers-Scotton 1983; Myers-Scotton & Bolonyai 2001). Den interaksjonelt orienterte forskninga på kodeveksling har på sin side vektlagt kodevekslingas funksjon i interaksjon, herunder hvordan kodeveksling inngår blant de interaksjonelle verktøyene flerspråklige språkbrukere kan benytte seg av og/eller hvordan interaksjonelle forhold bidrar til å strukturere kodeveksling (se f.eks. Auer 1995; Auer 1998b). Begge de to siste retningene utforsker overordnet sett kodevekslingas relasjon til sosiale forhold, men en kan noe forenklet si at de legger sitt primære fokus på ulike sosiale nivå. Et spesielt innflytelsesrikt bidrag innenfor den sosiokulturelt orienterte forskninga på kodeveksling er Myers-Scottons (f.eks. 1983) *Markedness model*. Når jeg i det følgende omtaler kodevalg som henholdsvis *markerte* eller *umarkerte*, er det med referanse til Myers-Scottons teoretisering omkring konseptet markerthet. Kort forklart forsøker Myers-Scotton (1993: 478) med dette teoretiske rammeverket å redegjøre for

kodeveksling som motivert av talerens vurderinger av hvilke språkvalg som er henholdsvis umarkerte eller markerte i en gitt interaksjonell kontekst, og hva taleren ønsker å oppnå:

When they [dvs. språkbrukerne] make these unmarked choices, speakers are saying, in effect, «I accept prevailing norms and all that they entail regarding my position in this rights and obligations balance.» But certain others make marked choices. They are saying, «I perceive my position differently from what is expected or unmarked, and I index my negotiation of a different position by my marked choice.»

Det er imidlertid ikke slik at sosiokulturelt orienterte forskere ikke har hatt blikk for den interaksjonelle konteksten, eller omvendt, men de ulike leirene har typisk lett etter kodevekslingas forklaring på disse ulike nivåene. Forkjemperne for å studere kodevekslingas funksjon i interaksjon har også betegnet tilnærminga si som en form for *missing link* mellom grammatisk og sosiokulturell utforskning av kodeveksling (Auer 1995, 1998a). Dette er et perspektiv Auer (1995: 132) har gjort eksplisitt i sin programmatiske artikkel *The pragmatics of code-switching*:

I have tried to argue that between the grammar of code-alternation on the one hand, and its social meaning for the bilingual community at large on the other, there is a third domain that needs to be taken into account: that of the sequential embeddedness of code-alternation in conversation.

I denne avhandlinga tilnærmer jeg meg alternering mellom koder fra ei hovedsakelig sosiokulturell retning, men der det er relevant, tar jeg også kodevekslingas funksjon i interaksjon i betraktning. Dette er tilnærminger som ikke er gjensidig utelukkende, men som snarere kan avføde innsikter som informerer hverandre. Som Auer (1995) har bemerket, står veksling innenfor en interaksjon i forbindelse med den meninga slik veksling har innenfor det aktuelle språksamfunnet. Det er derfor relevant å ta i betraktning hvilken status og funksjon de involverte kodene innehar, hvordan kodenens status hver for seg står i forhold til den andres status og – ikke minst – hvilke føringer som ligger i språksamfunnet for hvorvidt – og i så fall på hvilken måte – koder kan tas i bruk innenfor rammene av en og samme konversasjon.

4.5.3 (Sosial-)konstruktivistiske tilnærminger

Mange av de mest innflytelsesrike bidragene til kodevekslingsforskninga i senere tid – deriblant de som har blitt nevnt her – kan betraktes som funderte i det Jørgensen (2011) har omtalt som den integrerte flerspråklighetsnormen. Dette er en norm han definerer som at personer som behersker to språk, bruker hele bredden av sin språklige kompetanse tilpasset formålet med interaksjonen og de mulighetene som ligger i den, herunder den språklige kompetansen samtalepartneren(e) besitter (Jørgensen 2011: 176). Dette er et perspektiv som har åpnet for en mer kompleks forståelse for språklige praksiser i flerspråklige miljø enn for eksempel å betrakte kodeveksling som uttrykk for manglende kompetanse. Samtidig viser Jørgensen til forskning som

illustrerer at ikke all språklig adferd en observerer i dagens superdiverse språksamfunn, lar seg forstå som «blanding av språk» eller veksling mellom koder. Ikke minst kommer en slik forståelse til kort i det en observerer at språkbrukere ikke bare tar i bruk elementer av språk de behersker i den grad at de kunne ha konversert ved hjelp av bare dette. For å forstå slik praksis må en forstå den som funksjonell innenfor rammene av en polyspråklighetsnorm:

Hvor den integrerede flersprogedhedsnorm lader sprogere bruge de sprog, som de «kender», når de deler dem med andre, indgår det i *polysprogethedsnormen*, at sprogere kan benytte de træk, de nu kender, uanset hvor meget de kender til det pågældende «sprog». (Jørgensen 2011: 177)

Det som blir det vesentlige under en slik polyspråklighetsnorm, blir de sosiale restriksjonene for hvem som kan gjøre hva med språk, og under hvilke omstendigheter (Jørgensen 2011: 177).

Perspektivet Jørgensen og hans kollegaer (Jørgensen et al. 2011) presenterer i artikkelen «Polylinguaging in Superdiversity», ble i kapittel 3.3 trukket inn som en motsats til begrepsrealisme i lingvistikken. Selv om temaet for avhandlinga mi er bidialektisme, som per definisjon forutsetter ulike dialekter, ligger min posisjon i perspektivet på hva språk er og gjør, nærmere Jørgensens enn f.eks. Hazens (2001). Dette bunner ikke minst i dette perspektivets konstruktivistiske grunntone og anerkjennelse av sosiale forhold og språklige forhold som gjensidig konstituerende. Jørgensen et al. innleder sin artikkel med utsagnet «Humankind is a languaging species» (Jørgensen et al. 2011: 23). Konseptualiseringa av språkbruk som *languaging* eller *polylinguaging* reflekterer det tydelig sosialkonstruktivistiske perspektivet på språk som de funderer sitt syn på, og som har bredt om seg innenfor sosiokulturell lingvistikk mer generelt. Særlig fruktbar har ei slik konseptualisering vist seg å være i møte med språklig komplekse miljøer i urbane sentrum (jf. f.eks. Jørgensen 2011), men denne måten å betrakte språklig sammensatte praksiser på har også vunnet oppslutning mer generelt. Den teoretiske bunnlinja i dette perspektivet er at språk er sosialt konstruerte (jf. f.eks. Blommaert & Backus 2013; Blommaert & Rampton 2011; Heller 2007; Jørgensen 2011; Jørgensen et al. 2011; Makoni & Pennycook 2005; Reagan 2004). Og dette perspektivet gjelder ikke kun språklige størrelser som tradisjonelt har blitt forstått som ulike språk, men også alle andre språkssystem som en har operert med som helhetlige og kategoriserbare med utgangspunkt i substansielle strukturelle forskjeller. Oppgaven til sosiolingvister blir i lys av dette endret fra å beskrive språklige varieteter og variasjon innenfor disse, til å beskrive hvordan varieteter får status som enhetlige – altså hvordan de blir konstruerte – og hvilke følger det har for mennesker og samfunn at slike ideologiske konstruksjoner finnes og brukes. Videre blir fokus endret fra språk som helhetlige system med grenser omkring til bruk av språk mer generelt, og mer spesifikt til strategisk bruk av språktrekk. Nettopp språktrekk får innenfor dette perspektivet større oppmerksomhet, og det på bekostning av språkssystem, som

elementer som i kraft av å ha en historie innenfor bestemte kontekster projiserer sitt forhold til bestemte sosiale konstellasjoner over på brukeren av trekket. Som Jørgensen et al. (2011: 29) har uttrykt det:

The notions of «varieties», «sociolects», «dialects», «registers», etc. may appear to be useful categories for linguists. They may indeed be strategic, ideological constructs for power holders, educators, and other gatekeepers [...] However, what speakers actually use are linguistic features as semiotic resources, not languages, varieties, or lects [...].

En sentral teoretiker i utviklinga av dette overveiende konstruktivistiske perspektivet på språk har vært Blommaert. Blant de tidlige bidragene til utmeislinga av dette perspektivet var hans arbeid med å belyse forholdet mellom språk og de ideologiene som – fram mot våre dager – har bidratt konstituerende og ikke minst legitimerende for inndelinga av Europa i nasjoner. På bakgrunn av diskursanalyse av et materiale bestående av artikler som omhandler etniske konflikter, separatistbevegelser og liknende hentet fra store deler av europeisk dagpresse over en periode på tre måneder i 1991, viste han i samarbeid med Verschueren (Blommaert & Verschueren 1992: 359, utheving i original) hvordan språk som en bestanddel i en større *klynge* av sosiale praksiser har fått fungere som identifikasjonssymbol og – i forlengelsen av dette – har fått funksjon som sosialt differensierende kulturuttrykk:

Descent, history culture, religion, and language are treated as a **feature cluster**. Their identificational function implies separability, a natural discontinuity in the real world. These discontinuities are 'nations' or 'peoples,' i.e. natural groups, the folk perceptions of which conceptualizes them in much the same way as species in the animal kingdom. If feathers are predictive of beaks, eggs, and an ability to fly, so is a specific language predictive of a distinctive history and culture.

Dette er koplinger som Blommaert og Verschueren påpeker er åpenbart konstruerte og dekker over en reell språklig heterogenitet: «If nothing else, this brief study may have revealed a significant discrepancy between an aspect of popular language ideology and the way in which language is used in multilingual societies» (Blommaert & Verschueren 1992: 375). Det tankegodset som i dag er anerkjent som nettopp ideologisk fundert, og som språkvitere bidro til å konstruere, konsolidere og legitimere (jf. f.eks. Blommaert & Verschueren 1992; Gal & Irvine 1995), er med andre ord fortsatt virksomt.

Overordnet sett kan en beskrive perspektivomlegginga som ei endring fra et fokus på språk som system til språk som sosial praksis. Som behandlet ovenfor har en innenfor sosiolingvistikken også i større utstrekning begynt å behandle språk som en av flere sosiale praksiser som er av betydning for konstruksjonen av *personae* – både av flyktig og mer varig art – og opplevelsen av tilhørighet til sosiale fellesskap (jf. f.eks. Eckert 2000, 2001, 2004, 2008; Irvine 2001). I globaliserte samfunn hvor mobilitet og mangfold er normen mer enn unntaket, er det

språkets indeksikalitet og språklige ideologier som blir antatt å være de primære, strukturerende faktorene. Dette perspektivet innebærer ikke at en betrakter størrelsen språk som uinteressant eller ugyldig som analytisk størrelse. I stedet for å se på den som en objektivt tilstedeværende størrelse i sinn og samfunn betraktes imidlertid språk under dette synet som en ideologisk størrelse, og beskrivelser av bestemte lingvistiske praksiser som f.eks. å snakke et språk og å veksle mellom språk – kodeveksling – blir i forlengelsen av dette også et ideologisk grep. Dette er med andre ord snakk om et sterkt sosialkonstruktivistisk perspektiv på den språklige virkeligheten en forsøker å beskrive og forstå. Berger og Luckmann, som har gått foran i teoretiseringa omkring den sosiale konstruksjonen av virkeligheten utenfor lingvistikken, har framhevet språkets rolle i konstituering og omforming av realitet:

Generally speaking, the conversational apparatus maintains reality by 'talking through' various elements of experience and allocating them a definite place in the real world. [...] We have seen how language objectifies the world, transforming the *panta rhei* of experience into a cohesive order. In the establishment of this order language *realizes* a world, in the double sense of apprehending and producing it. (Berger & Luckmann [1966] 1991: 173)

I forlengelsen av et slikt sosialkonstruktivistisk perspektiv på størrelsen *språk* og menneskets utnyttelse av språket som semiotisk ressurs blir det naturlig å stille spørsmålene som utgjorde inngangen til denne studien på en annen måte. I stedet for å spørre hvorfor språkbrukere som rår over ulike sosialt betydningsfulle koder, veksler mellom disse når det ikke er strengt tatt nødvendig, bør en spørre hvorfor de ikke appliserer alle sine ulike lingvistiske ressurser til enhver tid? Det er som en del av svaret på dette spørsmålet at språklige ideologier melder seg som relevante, som strukturerende for individets utnyttelse av de lingvistiske ressursene de har til rådighet.

Dette perspektivet gjør heller ikke konsept som *kodeveksling* irrelevant, gitt at en forholder seg til begrepet som – nettopp – et begrep. Som Jørgensen et al. (2011) har poengtert, er kodevekslingstermen fortsatt relevant. Det er imidlertid ikke relevant som lingvistisk fundert merkelapp, men som en betegnelse på hvordan praksiser som de jeg skildrer her, blir forstått og – gjennom det – får meningsbærende funksjon:

It is of course possible to talk about «code-switching» even with our critical view of the traditional concept of «code» – a code-switch is the juxtaposition of features associated with different codes when both producer and recipient of the resulting complex sign are in a position to understand this juxtaposition as such.²⁵ (Jørgensen et al. 2011: 33)

²⁵ Dette er en definisjon som bygger på Auers (1995: 116) definisjon av *code-alternation*, som han har brukt som en term som favner både kodeveksling og *transfer*.

Min definisjon og bruk av begrep som språk, dialekter og koder er hele veien med referanse til et slikt konstruktivistisk perspektiv. Jeg tilkjenner dem alle eksistens som sosiolingvistiske fenomen, men da primært som ideologiske og sosialt konstruerte innfatninger av praksis som på en og samme tid konstruerer og styrer praksiser, og bidrar til å gjøre observasjoner av språklig variasjon hos individ og grupper forståelig for så vel lekfolk som lingvister. Det er først og fremst koder som sosialt meningsfulle konstellasjoner av språktrekk som er det vesentlige, og ikke språkssystemet. Dette bidrar til å skille mi tilnærming til fenomenet bidialektisme nokså betydelig fra for eksempel Hazens (2001) tilnærming, slik den ble redegjort for som utpreget systemorientert og begrepsrealistisk i kapittel 2 og 3. En kan snakke om en viss grad av teoretisk eklektisme fra min side her; kodeveksling er en term og ei konseptualisering med ei historie, som i denne tillempede fasongen er treffende *noke*. Det er et perspektiv som jeg har funnet virksomt i analysen – det får noe til å framtre, og innsikter til å gå sammen i en helhetlig teori. Sagt med terminologien fra *grounded theory* er det et teoretisk perspektiv som har meldt seg som relevant i empirien, som jeg så har sjekket i videre behandling av empiri.

Det som gjør kodevekslingskonseptet virksomt, er ikke minst at det som prosjektekstern teori representerer et perspektiv på bidialektale språkpraksiser som rommer mer enn *tilpasning*. Som jeg vil komme tilbake til, er bidialektisme en form for praksis som av mange har blitt redusert til en form for «ekstrem» akkomodasjonsstrategi, det vil si som tilpasningsstrategi og – som noen har hevdet – en nøytralitetsstrategi. Min analyse viser at dette kan være noe bidialektale søker gjennom sine praksiser og/eller som praksisene deres forstås som, men det gir ikke et uttømmende bilde. Bidialektale språkpraksiser som kategori inneholder også performative språkhandlinger.

4.6 Narrativer

«Narrative is the proverbial ferry between the abstract and the concrete, between cognition and behavior, and between the symbolic and the material.»

Riessman (2008: 16)

Den aller enkleste definisjonen av termen *narrativ* er at det viser til en eller annen form for fortelling. Det vil si at det dreier seg om noe mer enn enkle utsagn; det å fortelle innebærer å sette ideer, tanker eller begivenheter i en bestemt sammenheng for å formidle et budskap (jf. f.eks. Gubrium & Holstein 1997: 147; Riessman 2008: 3–7). Forskning med fokus på narrativer er derfor – helt basalt – forskning sentrert omkring slike meningsfullt sammensatte helheter formidlet av individ, grupper eller institusjoner. Stadig flere forskere innenfor humanvitenskapene

har vendt oppmerksomheten mot narrativets eiendommeligheter. En har ikke bare dokumentert og anvendt innholdet i narrativer, men også undersøkt dem med blikk for form og hvilke forhold som motiverer narrasjonen (jf. f.eks. Johnstone 2006; Labov & Waletzky 1967; Ochs & Capps 1996; Ochs et al. 1992; Riessman 2008). Det finnes i dag et utall ulike teoretiske og metodologiske tilnæringer til narrativer og ulike begrunnelser for hvorfor de fortjener vår oppmerksomhet. Følgende sitat kan imidlertid fungere oppsummerende når det gjelder hvilke spørsmål som kjennetegner forskninga på narrativer, overordnet sett:

Narrative analysts interrogate intention and language—*how* and *why* incidents are storied, not simply the content to which language refers. For whom was *this* story constructed, and for what purpose? Why is the succession of events configured that way? What cultural resources does the story draw on, or take for granted? What storehouse of plots does it call up? What does the story accomplish? Are there gaps and inconsistencies that might suggest preferred, alternative, or counter-narratives? (Riessman 2008: 11)

Riessman framholder 1980-tallet som en spesielt sentral periode i det som har blitt kalt *den narrative vendinga*. I løpet av dette tiåret vokste narrative studier for alvor fram som et eget og særmerket felt i forskningsfaunaen. Hun trekker fram kritikken mot positivistenes realistiske epistemologi fra 1960-tallet og framover som ei sentral internvitenskapelig forutsetning for og drivkraft bak den metodologiske reorienteringa (Riessman 2008: 14–17). I tillegg kopler hun den økte interessen for narrativer til tilkomsten av sosiale teorier som tilla individet betraktelig større handlekraft i sosial interaksjon enn tidligere, og – ikke minst – framveksten av det postmoderne, konstruktivistiske synet på identitet:

Perhaps the push toward narrative comes from contemporary preoccupations with identity. No longer viewed as given and "natural", individuals must now construct who they are and how they want to be known, just as groups, organizations, and governments do. In postmodern times, identities can be assembled and disassembled, accepted and contested, and indeed performed for audiences. (Riessman 2008: 7)

I dette prosjektet har det også skjedd en form for narrativ vending. Underveis i datainnsamling og koding trådte enkelte av informantenes fortellinger fram som en kategori av fortellinger med liknende strukturer og innhold. Disse narrativenes karakteristikk vil jeg komme tilbake til der det gjør seg relevant i analysen, og både der og i forbindelse med metoderedegjørelsen vil jeg omtale hvordan jeg har tilnærmet meg dem. Her er det imidlertid på sin plass å redegjøre for hva som teoretisk sett er interessant ved narrativer som forskningsmateriale, og med det: hvorfor narrativer har blitt et ledeord i mitt prosjekt.

At narrativer ikke bare reflekterer virkeligheter, men at de også bidrar til å skape vår oppfatning av virkeligheten, er et essensielt teoretisk perspektiv innenfor studier av narrativer. Synet på narrativer som konstituerende gjelder også deres funksjon i konstruksjonen av identitet(er), både kollektive og personlige. Lawler (2008: 13) har skrevet om selvbiografiske

narrativer at forholdet mellom identitet og selvbiografi ikke er det at selvbiografien reflekterer identiteten. Identitet blir snarere produsert gjennom den formen for selvbiografisk arbeid vi daglig driver i og gjennom interaksjon. For forskere som har anlagt et konstruktivistisk perspektiv på identitet, har ulike former for narrativer derfor blitt høyaktuelle som empiri for utforskning av hvordan mennesker konstruerer seg selv og orienterer seg i det sosiale landskapet. Lawler (2008) er også blant dem som har pekt på hvordan personlige narrativer bærer i seg et element av intertekstualitet i kraft av at de må skrive seg inn i de narrative som deles av flere. De bidrar på den måten til å gjøre oss sosiale fordi felles narrativer legger føringer for våre fortellinger om oss selv og – med det – vår forståelse av oss selv og våre handlinger:

We remember and interpret according to social rules and social conventions; 'individual' narratives always incorporate others with them; and our narratives must, to some degree, accord with the narratives of others. (Lawler 2008: 30)

Ut fra en slik tankegang handler narrativer alltid om mer enn individet og individets personlige identitet; de kan også leses som et uttrykk for hvilke kollektive identiteter og normer individet forholder seg til.

Innenfor lingvistikken har forskninga på narrativer overordnet sett vært sortert i to kategorier ut fra hvor fokuset i forskninga ligger: strukturorientert og funksjonsorientert narrativforskning (Gimenez 2010). Gimenez (2010: 202) har omtalt den strukturorienterte tilnærminga innenfor den lingvistiske forskninga på narrativer for «componential analysis», et begrep som er nokså talende for fokuset i slik forskning. Det har i stor grad vært narrativ-interne forhold som har blitt undersøkt, det vil si narrativens basale komponenter og strukturer og forholdet mellom disse – narrativens grammatikk, om en vil. De som har vært mer funksjonelt orienterte, har på sin side vært mer opptatt av å utrede hvilke funksjoner narrativer har; hva narrativer oppnår og – ikke minst – hva fortelleren oppnår med narrasjonen (jf. f.eks. Gimenez 2010). En toneangivende aktør innenfor den strukturorienterte narrativforskninga har vært Labov, som sammen med Waletzky utarbeidet et teoretisk rammeverk for analysen av narrativens bestanddeler og oppbygging på 1960-tallet (jf. Labov & Waletzky 1967). Bakgrunnen for deres interesse for narrativer lå i pionerarbeid innenfor sosiolingvistikken, som på denne tida nylig hadde begynt å ta form. Narrativer spilte en sentral rolle i den metodologien Labov og hans kollegaer forsøkte å utvikle for å belyse sosialt betinget språklig variasjon:

The effort to observe how speakers talked when they were not being observed created the Observer's Paradox. Among the partial solutions to that paradox within the face-to-face interview, the elicitation of narratives of personal experience proved to be the most effective. We were therefore driven to understand as much as we could about the structure of these narratives and how they were introduced into the every-day conversation that our interviews simulated. (Labov 1997: 395)

I mer funksjonelt orienterte arbeid har en vært mer opptatt av forholdet mellom narrasjonen og narrativet og forhold som ligger utenfor narrativet som sådan. Innenfor denne strengen av narrativ-forskninga finner en blant annet studier som belyser den psykologiske og kulturelle motivasjonen for narrasjon, forholdet mellom narrasjon og identitetskonstruksjon, og hvordan personers, grupper og institusjoners narrativer skaper, opprettholder og viderefører ideologier (se bl.a. Fludernik ; Johnstone 2006; Ochs & Capps 1996).

Johnstone (2006) har pekt på det hun mener er et uforløst potensial i å utforske narrativer innenfor sosiolingvistisk forskning, og hennes eget arbeid kan sies å representere et eksempel på funksjonelt orientert sosiolingvistisk forskning på narrativer. Hun viser til at narrativer har vært en sentral bestanddel av sosiolingvisters datasett i lengre tid, men at de ikke har stått i fokus. Hun mener på sin side at narrativer kan tjene en viktig funksjon som data for variasjonistiske²⁶ studier, som utgangspunkt for utforskning av noen av de prosessene en er mest interessert i, men vet minst om – hvordan normer og oppfatninger om ikke-standardvarieteter oppstår: «[...] I suggest that close attention to the structure and function of narrative can, in fact, shed light on a topic of central interest to variationists, namely vernacular norm-formation» (Johnstone 2006: 46).

I artikkelen hvor Johnstone argumenterer for dette synet, retter hun søkelyset mot narrativer om språkbrukeres møter med lingvistisk «annerledeshet». Hun mener disse bidrar til å skape «shared orientations to particular sets of nonstandard linguistic features and link them with region, class, and other sources of identity» (Johnstone 2006: 46). Sagt på en annen måte mener Johnstone at slike narrativer bidrar til å fylle varieteter med sosial mening – en prosess som Johnstone og hennes kollegaer i andre arbeid har omtalt som «enregisterment» (jf. f.eks. Johnstone et al. 2006, jf. punkt 4.2.).

Det er ikke utelukkende *innholdet* i narrativer som Johnstone tar til orde for å granske. Det er også narrativenes *form* og *funksjon*, så også hos Johnstone ser en ei vending fra rene temaanalyser og innholdsanalyser av narrativer til analyser med ei distinkt etnometodologisk og konstruksjonistisk vinkling – hvordan narrative ikke bare reflekterer, men også bidrar til å konstruere og opprettholde forestillinger om sosialt meningsfylt språklig variasjon. Hun mener at narrativer som dette sirkulerer i samfunnet og på den måten bidrar i konstruksjonen av felles normer. Men som hun understreker, er det ikke bestemte narrativer om lingvistiske forskjeller som sirkulerer, men snarere en form for strukturelle skjeletter for slike narrativer. Dette perspektivet – at narrative «skjelett» eller dypstrukturer sirkulerer i samfunnet – er et perspektiv som vil bli tatt opp igjen og utdypet i forbindelse med analysen (se 8.3.3).

²⁶ «Variasjonistisk» viser i denne sammenhengen til sosiolingvistisk arbeid som omhandler mønstrene for sosial og stilistisk språklig variasjon, og termen forbindes først og fremst med arbeid som viderefører den kvantitative metodologien som Labov lanserte med sine studier på 1960-tallet.

Det jeg mener er det største potensialet i ei narrativ tilnærming i sosiolingvistisk forskning, og som ligger til grunn for at jeg anlegger et slikt perspektiv i deler av min analyse, er nettopp den muligheten denne tilnærminga bærer i seg når det gjelder å belyse hvordan kunnskap om og normer knyttet til sosiolingvistiske forhold konstrueres, reproduseres og utnyttes i performativt identitetsarbeid. Ei sentral tese innenfor den sosiolingvistiske forskningen har vært at språkbrukere gjør sine språkvalg med utgangspunkt i internalisert kunnskap om språklig-sosiale forhold. Gjennom sosialiseringa erverver vi oss kunnskap om hvordan språket brukes og betraktes innenfor samfunnet vi lever i. Dette er sosial kunnskap som for en stor del inngår i den tause kunnskapen medlemmene i et samfunn deler og tar for gitt – det inngår i et samfunns *doxa* (jf. f.eks. Bourdieu 1977). Antakelsen om at språkbrukere trekker veksler på denne kunnskapen når de gjør sine språkvalg, er noe av grunnen til at kvalitativt orienterte sosiolingvister har vært interesserte i språkbrukernes perspektiver. En har intervjuet og observert språkbrukerne for å prøve å skaffe seg innsikt i hvilken virkelighetsoppfatning de opererer ut fra. Problemet er selvfølgelig at språkbrukere ikke alltid vil kunne gripe eller ønske å uttrykke seg eksplisitt om slike forhold.

De forestillingene vi har om verden, utgjør en ressurs for narrasjon og – som blant andre Bruner (1991) har påpekt – et utgangspunkt for narrasjon. Bruner skriver at «[f]or to be worth telling, a tale must be about how an implicit canonical script has been breached, violated, or deviated from [...]» (Bruner 1991: 11). Videre hevder han at narrativer grunnleggende sett er et uttrykk for normer: «Because its «tellability» as a form of discourse rests on a breach of conventional expectation, narrative is necessarily normative. A breach supposes a norm» (Bruner 1991: 15). Det er internaliserte forestillinger vi betrakter våre egne og andres språklige praksiser og erfaringer i lys av, og som vi mer eller mindre ubevisst vil trekke veksler på når vi forteller om vår egen praksis og forsøker å gi den mening for oss selv og andre.

I lys av slike teoretiske perspektiver er det altså ikke gitt at tilbakevendende tema og strukturer i ulike informanters narrativer er et uttrykk for like erfaringer og observasjoner. Det kan også være et uttrykk for at individer fortolker og videreformidler erfaringer og observasjoner med utgangspunkt i samme internaliserte kunnskap. De individuelle narrative vil ikke være løsrevne fra den sosiale og kulturelle sammenhengen de inngår i. En analyse med henblikk på hvordan narrative er strukturert og framført, vil derfor kunne generere kunnskap om hvordan vi *gir* våre egne praksiser mening for oss selv og andre, eller sagt med andre ord: Hvordan den språklig-sosiale virkeligheten konstrueres diskursivt og – ikke minst – under påvirkning av innflytelsesrike diskurser i samfunnet. En analyse av den performative utførelsen av narrative vil også kunne belyse hvordan individet *brukes* slik kunnskap til å konstruere seg selv.

Det teoretiske perspektivet på narrativer jeg anlegger i denne avhandlingen, er grunnleggende konstruktivistisk og funksjonelt orientert (jf. Gimenez 2010). Identifisering og beskrivelse av narrativer og narrative strukturer er selvsagt nødvendig i det en nærmer seg narrativer på denne måten også, og i det rent deskriptive er det naturlig å ta utgangspunkt i de rammeverkene som allerede er utviklet av mer strukturelt orienterte forskere. Mest opptatt er jeg likevel av hvilke funksjoner narrativene i mitt materiale tjener. Hvilke psykologiske, kulturelle og kontekstuelle forhold motiverer og påvirker narrasjonen om språkbruk og språklige praksiser? Hvilke ideologiske forestillinger og identitetskonstruksjoner er impliserte i informantenes narrativer?

I framstillinga av narrative metoder siterer Riessman (2008: 16) en av sine studenter slik: «Narrative is the proverbial ferry between the abstract and the concrete, between cognition and behavior, and between the symbolic and the material». Dette sitatet fikk henge over dette delkapittelet fordi det, slik jeg leser det, er et uttrykk for det potensialet som ligger i ei nærmere utforskning av narrativer i datamateriale som omhandler språkbruk. På overflaten består narrativer av utsagn om noe informanten opplever som mer eller mindre håndfast og virkelig. Men selv om narrativer kan være formulert som personlige vitnesbyrd, vil det alltid være flerstemmighet nedfelt i dem, slik blant andre Riessman (2008: 3) påpeker: «Narratives are composed for particular audiences at moments in history, and they draw on taken-for-granted discourses and values circulating in a particular culture». Utforskning av hvordan fortellinger om språkbruk er skrudd sammen, og hvorfor de er skrudd sammen akkurat slik, kan være en innfallsvinkel til å «avlese» den tause kunnskapen medlemmene i et samfunn deler og tar for gitt, og til å forstå hvordan denne kunnskapen virker i individet.

EMPIRI

I denne delen vil jeg gjøre rede for undersøkelsens metodologiske innretning og empiriske grunnlag. Beskrivelsen følger den tradisjonelle kronologien i en empirisk undersøkelse, fra det innledende metodevalget, via planlegging og gjennomføring av feltarbeidet, til bearbeiding og analyse av materialet. Avslutningsvis behandler jeg noen sentrale metodologiske problemstillinger og utfordringer.

5 METODE OG MATERIALE

5.1 Valg av tilnærming

Sosiolingvister har overordnet sett hatt samme fokus: å studere språket *i bruk*. En har imidlertid sett framveksten av ulike skoleretninger i utforskinga av dette, og i perioder har forskere med ulike metodologiske tilnærminger stått nokså steilt mot hverandre. Noe forenklet kan en si at kontroversen har stått mellom talsmenn for ei kvantitativt orientert, mer eller mindre strukturalistisk tilnærming på den ene siden, og de som har tatt til orde for ei mer kvalitativt orientert, hermeneutisk-fenomenologisk tilnærming, på den andre. Den kvasseste debatten mellom talsmenn for de ulike tilnærmingene i det sosiolingvistiske fagmiljøet er i dag over, og det har blitt mer vanlig å betrakte kvalitative og kvantitative tilnærminger til studiet av språklig variasjon som komplementære tilnærminger. Valg av metodologisk tilnærming og eventuelle diskusjoner omkring dette har likevel fortsatt visse ideologiske overtoner. Her vil jeg imidlertid ikke gå inn i ei lengre utlegning om de prinsipielle motsetningene mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger. Gitt de mange hyllemeterne med litteratur som omhandler forholdet mellom de ulike metodologiske tilnærmingene, bør mye av det vitenskapsfilosofiske og faghistoriske konfliktstoffet på dette feltet etter hvert kunne forutsettes kjent. Samtidig mener jeg at tida er inne for ei mer pragmatisk og mindre programmatisk behandling av vitenskapelige praksiser. Metodevalg må stå i forhold til hva det er en ønsker å finne ut noe om, og det er dette jeg bruker som utgangspunkt her. Mer overordnede vitenskapsteoretiske perspektiver og problemstillinger vil bare bli lansert og behandlet der de er relevante for å belyse de valgene jeg har gjort, og dette vil bidra til å plassere prosjektet mitt i et vitenskapsteoretisk og faghistorisk landskap. Det er ellers naturlig å se denne redegjørelsen i sammenheng med det som ble presentert i forrige kapittel. Selv om teori og metode behandles separat, er det ikke vanntette skott mellom disse to delene. Det synet på språk som trer fram mellom linjene i forrige kapittel –

det vil si mitt perspektiv på *hva språk er* – er et ontologisk standpunkt med implikasjoner for min studies fokus og metodologiske innretning.

5.1.1 Kvalitative metoders fortrinn

Den metodologiske tilnærminga i denne studien har vært overveiende induktiv og eklektisk, men særlig inspirert av hermeneutikk, fenomenologi og *grounded theory*. Jeg har søkt framgangsmetoder som har vært egnet til å gi meg den empirien jeg har behovd for finne å svar på forskningsspørsmålene mine. Det overordna målet med denne studien har vært å generere kunnskap om fenomenet bidialektisme. Mer presist har jeg ønsket å beskrive hvordan fenomenet arter seg, og komme fram til en forståelse av hvilke faktorer det er som skaper og styrer den språklige praksisen dette begrepet viser til. Denne todelte forskningsintensjonen – ønsket om både å *beskrive* og *forstå* – har gjort det naturlig å nærme seg fenomenet ved hjelp av kvalitative metoder.

Et sentralt konsept innen hermeneutikken er *den hermeneutiske sirkel*, eller den hermeneutiske spiralen, som den også har blitt omtalt som. Dette er kanskje det nærmeste en kommer en modell av en hermeneutisk fortolkningsprosess, selv om den er mer å betrakte som en metafor for denne prosessen enn ei framstilling av et konkret forløp. Metaforen tjener i alle fall som illustrasjon for prosedyrene som inngår i en kvalitativ, fortolkende analyse. Tanken er den at en som forsker, går til verket med en bestemt forforståelse av fenomenet som studeres. Den videreutviklede forståelsen som kommer ut av det å betrakte fenomenet med utgangspunkt i denne forforståelsen, vil i neste omgang informere analysen. Forskningsprosessen blir slik en kumulativ prosess, der en stadig videreutvikler forståelsen sin av et fenomen.

En vanlig innsigelse mot kvalitative analyser er at selve forskningsprosessen – det vil si de konkrete prosedyrene som fører til innsikt – er tilslørte. Og det er utvilsomt noe sant i dette, men bare i den forstand at en kvalitativ fortolkningsprosess vanskelig lar seg planlegge og framstille som et stringent forløp. Det er mer problematisk å isolere og beskrive separate analytiske operasjoner på den måten en gjør i hypotetisk-deduktive, kvantitativt orienterte studier. Kvalitative forskningsmetoder har imidlertid betydelige fortrinn når en – som jeg – har til hensikt å utforske og beskrive fenomeners særtrekk og egenskaper, og når det en søker, er innsikt framfor oversikt. Som jeg har vært inne på i tidligere kapittel, er ikke bidialektisme et fenomen som enkelt lar seg definere og avgrense mot andre, liknende fenomen. Det er snarere en merkelapp som favner språklige praksiser som *fortolkes* som en distinkt form for språklig praksis – flerdialektalitet. I ei utforsking av dette fenomenet – og de konseptuelle grensene omkring det – har ei overveiende individualsentrert tilnærming vært mest hensiktsmessig. Jeg har valgt å ta

utgangspunkt i enkeltstående representanter for det fenomenet jeg studerer, og tilnærmet meg disse individenes språklig-sosiale praksiser, betraktninger og erfaringer som ulike *kasus*. Slik jeg ser det, er det først og fremst gjennom å sammenholde slike kasus en kan få øye på de mønstrene – og uregelmessighetene – som bidrar til å gi fenomenet form.

Ei kvalitativ tilnærming impliserer også det jeg mener er en fruktbar nærhet til det en studerer. Når en samler inn data hovedsakelig gjennom intervjusamtaler, er en rent fysisk nær det studerte; forskningsprosessen inkluderer interaksjon. En er også nær i overført betydning, gjennom den fokuserte oppmerksomheten som vies det enkelte kaset og dets idiosynkrasier i en overveiende idiografisk studie som denne. Denne nærheten gir rom for fleksibilitet og metodemessige justeringer underveis for å fange opp og utforske perspektiver og problemstillinger som en får innsikt i underveis i forskningsprosessen. Når det gjelder et fenomen som bidialektisme, som potensielt oppleves ulikt av ulike individer, ligger det også et metodologisk fortrinn i kunnskapsinnhenting gjennom interaksjon og dialog. Denne fleksibiliteten utgjør et utvetydig gode når en har til hensikt å generere kunnskap om tema som er så vidt lite utforsket fra før. Med et kvalitativt forskningsdesign er det vesentlig for forskningas reliabilitet og validitet at forskeren benytter seg av denne fleksibiliteten, også der den tar forskninga i uventet retning. Funnene i kvalitative studier utledes og presenteres av forskeren, og i den forstand er det snakk om subjektivt funderte innsikter. I en intervjubasert studie er det også forskeren som planlegger gjennomføringa av intervjusamtalene, og det er en vanlig innsigelse mot kvalitative intervju at de blir lite reliable fordi de baserer seg på ledende spørsmål (Kvale 2001: 202ff). Selv om en forsker kan og bør legge vekt på ikke å lede informantene, er det ingen vei utenom forskerens plan og motiv som retningsgivende for intervjusamtalen i en eller annen forstand. Det er i denne sammenhengen det dialogiske aspektet ved slike samtaler blir avgjørende. I kvalitative forskningsintervju ikke bare *er* det – men *skal* det – være mulig for informantene å lansere nye problemstillinger eller tema, og forskeren har ikke bare *muligheten* – men en forskningsetisk *forpliktelse* – til å utforske slike nye tråder både med den informanten som lanserte dem, og med andre. Intervjuren og de som intervjues, er og skal være aktive medkonstruktører av innsiktene i slike forskningsdialoger.

I lys av et slikt utpreget dialogisk perspektiv på kunnskapskonstruksjon som det jeg legger til grunn her, er det ikke helt uproblematisk å bruke termen *informant* slik jeg gjør i denne avhandlinga. Det er ei benevning som har sitt opphav innenfor en sosiolingvistisk forskningstradisjon som har lagt til grunn en mer realistisk epistemologi enn den jeg føyer meg inn i med mitt perspektiv. Termen kan sies å uttrykke forestillinga om at forskere oppsøker aktører som informerer dem om en sannhet som i utgangspunktet ligger utenfor forskerens

rekkevidde. En mer passende term i så måte er termen *forskningsdeltaker*, som rent semantisk understreker den rollen disse aktørene har som medkonstruktører av den «sannheten» som et kvalitativt, intervjubasert forskningsprosjekt som dette formidler. Når jeg likevel bruker termen *informant* synonymt med *deltaker* i denne avhandlingen, er det ikke for å underslå det dialogiske aspektet ved kunnskapsproduksjonen eller min egen rolle i denne. Det er først og fremst fordi termen er en så integrert del av det tradisjonelle begrepsinventaret i norsk sosiolingvistisk forskning at det har virket kunstig å erstatte det fullstendig med noe annet. Det er dessuten en term som forskningsdeltakerne selv har syntes å oppleve som ei kreditering av deres rolle, som et begrepsmessig uttrykk for den vesentlige rollen de har i prosjektet.

Fokuset på å beskrive, forstå og fortolke individuelle praksiser og fortolkninger i denne studien har hatt konsekvenser for hvor mange individer det har vært mulig og hensiktsmessig å inkludere. Som jeg kommer tilbake til i det følgende, har jeg arbeidet mot *empirisk metning* (jf. 5.1.2). Dette metningspunktet mente jeg å ha nådd etter å ha samlet inn data fra til sammen 13 individer. At innsiktene i denne studien er basert på et slikt grunnleggende strategisk utvalg av relativt beskjeden størrelse, betyr naturligvis at funnene ikke er statistisk sett representative. Innsiktene kan imidlertid være av teoretisk interesse og slik utgjøre utgangspunkt for ei såkalt *analytisk generalisering*. Det vil si at funnene gis overføringsverdi ut fra ei vurdering av likheten mellom den konteksten de ble generert innenfor, og andre kontekster. Slike påstander om generaliserbarhet baseres på assertorisk logikk. Det vil si at forskeren gjør argumentasjonen og bevisene for ei generalisering synlig for leseren, slik at leseren selv skal kunne se og vurdere holdbarheten i påstandene (jf. Kvale 2001: 161–162). Et stikkord blir *gjennomsiktighet*, noe jeg har tilstrebet både i redegjørelsen for datainnsamlingen og i formidlingen av innsikter fra analysen.

5.1.2 Grounded theory

«Grounded theory is a methodology that seeks to construct theory about issues of importance in peoples' lives [...]. It does this through a process of data collection that is often described as inductive in nature [...], in that the researcher has no preconceived ideas to prove or disprove. Rather, issues of importance to participants emerge from the stories that they tell about an area of interest that they have in common with the researcher.»

Mills, Bonner og Francis (2006: 26–27)

Termen *grounded theory* viser kort forklart til et forskningsprogram som dreier seg om gradvis og systematisk utveisling av teori fra empiri. Det er med sitt induktive utgangspunkt ei kvalitativ tilnærming som egner seg godt for utforskning av emner en vet lite om fra før, og hvor det heller

ikke er åpenbart hvor en skal lete etter relevant empiri. I denne studien har jeg vært inspirert av denne metodologiske tilnærminga, og min bruk av begrepet *inspirert* her er valgt med hensikt; det er aspekter ved min studie som *ikke* hører hjemme i innenfor et snevert grounded theory-rammeverk. Innflytelsen fra tankegodset i denne retninga har imidlertid inspirert meg i så stor grad – ikke minst i det praktiske arbeidet med analysen – at det ville være unaturlig å ikke presentere det som nettopp inspirasjonskilder av etterrettelighetshensyn. I tillegg representerer det et rammeverk med etablerte begreper som er egnet til å beskrive mine strategier like godt som andre mer vilkårlig selvvalgte begrep ville gjøre. Den følgende redegjørelsen bidrar til å legitimere de metodologiske valgene jeg har gjort, både der de har brakt meg ut av og inn på denne metodologiske «stien».

Noe av grunnen til at jeg har opplevd grounded theory som velegnet for mitt formål, er at det er ei tilnærming som er pragmatisk i sine grunnvoller, med eklektisme – for ikke å si opportunisme, i positiv forstand – som treffende stikkord for forskningsprosessen. Et sentralt konsept i forskning over denne metodologiske lesten er *theoretical sensitivity*, som viser til at analysen og genereringa av teori er drevet av empiri; det er empirien som skal være retningsgivende for hvilke kategorier som gjøres relevant i analysen. Ingen kategorier skal introduseres uten at det er motivert av empiri. Datainnsamlinga drives videre av de analytiske innsiktene etter prinsippet *teoretisk utvalg* (*theoretical sampling*). Det vil si at en driver teoretisk motivert innsamling av empiri ut fra et ønske om å utvikle en teori om det en forsker på, som er forankret i empirien. Denne gjøres maksimalt robust gjennom kontinuerlig sammenlikning (*constant comparison*) av deler av materialet (kodete deler av rådata, konsept, kategorier av beslektede konsept).

Utvikling av konsepter og kategorier er delmål i genereringa av det som til syvende og sist skal være en empirisk fundert teori. Et sentralt begrep i denne prosessen er *koding*, og gangen i denne kan deles i tre stadier med tilhørende kodingsoperasjoner. Den første operasjonen er *åpen koding*, og i denne runden utforskes materialet med blick for kategorier og tilbakevendende tema. Dette foregår forholdsvis tidlig i forskningsprosessen og ideelt sett fra første stund for å gi retning i den videre datainnsamlinga. Det neste steget i prosessen er såkalt *aksial koding* (Strauss & Corbin 1998), som er en fase av analysen der kategorier utforskes nærmere for hvilke underkategorier og egenskaper som ligger i dem. Videre utforskes forholdet mellom kategorier med blick for mulige sammenhenger og muligheter for å slå sammen kategorier under overordnede teoretiske konsept. Forskeren forsøker kort sagt å raffinere de konseptene eller kategoriene av liknende konsept som har utmerket seg gjennom den åpne kodinga. De utforskes for hvilke egenskaper de har, om de kan brytes ned i underkategorier og – ikke minst – hvordan

de kan relateres til eller eventuelt integreres i andre kategorier. En spesielt sentral fase følger til sist – såkalt *selektiv koding* – hvor forskeren identifiserer en kjernekategori som alle andre kategorier ideelt sett skal kunne relateres til. Denne fasen med integrasjon av kategorier står svært sentralt i teoriutviklinga:

Linking (integrating) categories is essential for developing a story about «what is happening» in the data (explaining phenomena) and relies on the choice of a central category that represents the major theme or «essence» of the research. The central category should be highly frequent and salient, and it should be possible to relate all the major categories uncovered in the data to it. (Benaquisto 2008: 806)

I prosessen fra åpen koding via aksial koding til selektiv koding ligger det også abstraksjon; en beveger seg fra svært «feltnære» koder som bryter opp og forbinder elementer i rådata, til mer abstraherte konsept og kategorier med utvidet relevans og større teoretisk betydning.

Forskningsprosessen loggføres og manøvreres videre gjennom *memoskriving*. Dette er ikke en metodikk som er eksklusiv for forskning innenfor dette kvalitativt orienterte paradigmet, men den gis en svært sentral rolle i denne metodologien. Grounded theory er et rammeverk som legger presumptivt konstruktive føringer for fortolkningsprosessen og utviklinga av forståelse i kvalitative studier. Dette er en prosess som må loggføres. Det er viktig både for at forskeren skal opprettholde en analytisk framdrift gjennom arbeidets ulike faser, og ikke minst er det viktig å gjøre notat av analysemessige framskritt og utvikle ideer som oppstår underveis i prosessen. Corbin (2008: 635) trekker også fram *arligheit* i forskninga som noe som memoskriving bidrar til: «Memos are researchers' records of analysis. Although they take time to write, they are worth doing. Memos are a way of keeping the researcher aware and the research honest».

Innsamling av empiri skal ikke avsluttes før en har nådd det Glaser & Strauss (1967) har kalt *theoretical saturation*, altså en form for metning. Konseptet metning finner en også utenfor grounded theory-paradigmet, men her viser det til en opplevelse av at nye data ikke bidrar med noe i prosessen med å generere kategorier:

Saturation means that no additional data are being found whereby the sociologist can develop properties of the category. As he sees similar instances over and over again. [sic] the researcher becomes empirically confident that a category is saturated. (Glaser & Strauss 1967: 61)

5.1.3 Det (sosial-)konstruktivistiske og etnometodologiske grunnsynet

I det jeg her har skissert de konseptene og metodene som har motivert tilnærminga mi, har jeg forholdt meg hovedsakelig til tidlige formuleringer av metodologien. Det gjelder i særlig grad framstillinga i boka *The Discovery of Grounded Theory*, hvor Barney G. Glaser og Anselm L. Strauss (1967) lanserte tilnærminga første gang, og Strauss' og Corbins (1998) videreføring og utvikling

av den²⁷. Siden den gang har både de to opphavsmennene og andre forskere bidratt med videreutviklinger og nye versjoner av det opprinnelige programmet, og mangfoldet av fortolkninger gjør det i dag problematisk å omtale grounded theory som én klart definert metodologi. Det er nok mer riktig å forstå det som en kvalitativt orientert forskningstradisjon med utspring fra *ei* rot, men med adskillige og til dels uensartede senere konfigurasjoner. Det gjelder ikke minst de epistemologiske grunnlagsposisjonene som ulike forskere legger til grunn. Mills, Bonner og Francis (2006: 25) omtaler grounded theory som en metodologisk spiral:

Grounded theory can be seen as a methodological spiral that begins with Glaser and Strauss' original text and continues today. The variety of epistemological positions that grounded theorists adopt are located at various points on this spiral and are reflective of their underlying ontologies.

Lesere som er kjent med den tidlige litteraturen innen paradigmat, vil kunne oppleve forholdet mellom mitt uttalt konstruktivistiske perspektiv og utsagnene om *ei* grounded theory-inspirert tilnærming som problematisk. Det er en metodologi som – i alle fall historisk sett – hviler på et utpreget realistisk tankegodt. Bare tittelen på det som har blitt stående som grunnboka framfor noen, *The Discovery of Grounded Theory*, impliserer *ei* oppfatning av at virkeligheten finnes «der ute», og at den kan avdekkes av forskeren. Videre skisserer Glaser og Strauss (1967) en forsker som i stor grad observerer og registrerer virkeligheten slik den blir presentert for dem av informantene eller andre kilder. Da rammeverket ble lansert, representerte det også en langt mer rigorøs og strukturert metode for datainnsamling og generering av resultater og teori enn det kvalitativ forskning generelt hadde vært kjent for. Dette ga retninga legitimitet også blant de med en hang til kvantitativt orientert forskning, slik blant andre Charmaz (2004: 442) har påpekt: «Its [realist] cast, rigor, and positivistic assumptions have made it acceptable to quantitative researchers».

Det er samtidig flere som har tatt til orde for at grounded theory er en metodologi som kan fungere utmerket i forlengelsen av et mer konstruktivistisk perspektiv også (se f.eks. Charmaz 2014; Mills et al. 2006, med referanser)²⁸. Det har også blitt hevdet at dette representerer *ei* vesentlig videreutvikling av grounded theory, og at forskeren *bør* komme fram som en mer aktiv medkonstruktør av den «sannheten» som formidles i stedet for å framstå som en mer eller mindre passiv «oppdager» og formidler av sannhet som foreligger forut for forskning (jf. f.eks. Mills et al. 2006: 7). Dette er et perspektiv som finnes nedfelt i metodologien i denne studien.

Skjeler vi til det teoretiske fundamentet for studien, slik dette ble presentert i kapittel 4, kjennetegnes dette av perspektiver som Gubrium og Holstein (1997) har beskrevet som typiske

²⁷ Det er svært mye som kunne ha vært nevnt om utvikling og nyvinning innen grounded theory i denne sammenhengen. Det er det ikke rom for innenfor rammene av denne avhandlinga, men jeg viser til Mills et al. (2006), som gjennomgår en del sentrale utviklingstrekk, deriblant dem jeg nevner her.

²⁸ Se for øvrig Glasers (2002) egen vurdering av denne konstruktivistiske konfigurasjonen av den metodologien han selv bidro til å skape.

for det *etnometodologiske* idiomet for kvalitativ forskning. Innenfor dette idiomet blir folk antatt å inneha «[...] the practical linguistic and interactional competencies through which the observable, accountable, orderly features of everyday life are produced» (Gubrium & Holstein 1997: 40). Temaet for etnometodologisk orienterte studier er hvordan den sosiale virkeligheten skapes og opprettholdes gjennom sosiale praksiser. Mens ei naturalistisk tilnærming innebærer å se på *hva* som blir sagt av informantene og hvordan deres livsverden dypest sett *er*, impliserer ei mer etnometodologisk tilnærming et større fokus på *hvordan* den sosiale virkeligheten «snakkes fram»:

The objective is to describe how order—say, the recognizable structures of observable behavior, systems of motivation, or causal ties between motivations and patterns of behavior—is made visible through members' descriptions and accounts. (Gubrium & Holstein 1997: 44–45)

I utforskinga av hvordan individer og grupper snakker fram virkeligheten, anlegger etnometodologer det Gubrium og Holstein kaller «heuristic distance» mellom seg og informantenes livsverden. Det betyr at en tar noen skritt tilbake og tilstreber å betrakte det hverdagslige og ordinære som noe fremmed (Gubrium & Holstein 1997: 41ff). Det etnometodologiske perspektivet innebærer med andre ord en form for dekonstruksjon av det kjente, for å se hvordan den virkeligheten de fleste – deriblant naturalistiske forskere – tar for gitt, blir diskursivt konstruert. Dette er et perspektiv som ikke minst ligger nedfelt i den teoretiseringa omkring forholdet mellom språket og sosiale forhold som en finner innenfor den tredje bølgen av sosiolingvistisk forskning (jf. kap. 4), men som også løper gjennom mye av forskninga innenfor det som i det foregående ble kalt sosiokulturell lingvistik.

Selv om jeg har latt meg inspirere av tradisjonelle og overveiende realistiske formuleringer av grounded theory²⁹, har jeg altså både underveis i forskningsprosessen og i formidlinga av den vært informert og inspirert av mer tydelig (sosial-)konstruktivistisk innrettede tilnærmingar. Jeg har blant annet inntatt en adskillig mer synlig og åpent aktiv rolle som forsker og medkonstruktør av «sannhet» i denne studien enn en konservativ metodikk legger opp til. Et annet brudd med ei tradisjonell grounded theory-tilnærming ligger i at jeg ikke har tilstrebet å møte empirien uten forkunnskaper, snarere tvert i mot. Jeg tror for det første det er naivt å anta at en kan imøtegå et felt uten noen som helst oppfatning av det en går inn i. For det andre mener jeg at det ville ha vært lite hensiktsmessig. Jeg har i stedet valgt å gripe tak i de konseptene og kategoriene som tidligere forskning har aktualisert, og forsøkt å teste dem mot mitt eget materiale. På den måten har jeg funnet dimensjoner ved tidligere konklusjoner som jeg har valgt å se bort fra eller tone ned betydninga av. Andre dimensjoner har jeg blitt tryggere på betydninga av fordi mine undersøkelser har bekreftet den relevansen tidligere forskning har påvist.

²⁹ Med referanse hovedsakelig til Glasers og Strauss' (1967) originale formulering og Strauss og Corbin (1998).

Med disse metodologiske og teoretiske forholdene som viktige forbehold vil den videre framstillinga likevel illustrere at jeg har vært inspirert av grounded theory i mi tilnærming til datainnsamling og analyse. Det gjelder særlig i at datainnsamling og analyse har vært parallelle prosesser, og i måten jeg har gått fram på i koding og generering av abstraherte innsikter i analysen av materialet.

5.2 Datainnsamling

Det primære datagrunnlaget for undersøkelsen er lydopptak av dybdeintervju med 13 personer. Med utgangspunkt i den informasjonen jeg satt igjen med etter å ha gjennomført intervjuene, ble fem av de 13 informantene bedt om å bidra til en andre runde med datainnhenting. Denne andre runden besto av at informantene selv gjorde opptak av en semi-strukturert samtale mellom dem selv og en person i deres nære omgangskrets (heretter omtalt som *signifikante andre*). I dette delkapittelet redegjør jeg for utvalget av informantene og gjennomføringa av de ulike delundersøkelsene.

5.2.1 Utvalg og informantrekruttering

Den første utfordringa jeg sto overfor i arbeidet med dette prosjektet, var å finne fram til individer som var aktuelle som informanter. Som jeg har vært inne på tidligere, er det forhold som indikerer at det å operere med mer enn én norsk varietet kan oppleves problematisk, eller i alle fall kan vekke oppsikt, innenfor en norsk kontekst (jf. f.eks. 1.1 og 2.2.3). Det norske språksamfunnet kan heller ikke sies å være noe samfunn av bidialektale, slik en finner i mer utpreget diglossiske språksamfunn (jf. f.eks. 2.1.1). I utgangspunktet er det derfor vanskelig å vite hvor en skal lete etter bidialektale språkbrukere her. I tillegg var jeg nødt til å fastsette noen tentative kriterier for utvelgelsen av individer. De skulle på den ene siden ha enkelte karakteristikk *til felles*. Det primære fellestrekket er naturligvis at alle informantene er flerdialektale. Jeg har videre satt som kriterium at informantene skulle være voksne og ha tilegnet seg mer enn én dialekt i barndommen. Jeg har operert med en tentativ grense ved utgangen av barneskolen. Dette kriteriet utelukker individer som i voksen alder har utviklet evnen til å veksle mellom ulike dialekter, eller til å bevege seg langs en akse mellom utpreget dialekt og standard. Bakgrunnen for denne avgrensninga er først og fremst et ønske om å holde enkelte biografiske faktorer så like at det er rimelig å gjøre ei sammenlikning mellom de ulike informantenes dialekttilegneshistorikk. Alle barn og unge har selvsagt unike biografier, men før de forlater skolen og hjemstedet, er det flere forhold i livene deres som er sammenliknbare enn det ville ha

vært 10–20 år senere. Som understreket i kapittel 3 har jeg ikke stilt krav om at språkbrukerne må være «fullstendige» eller «balanserte» bidialektale. Jeg har imidlertid ønsket å konsentrere undersøkelsen om bidialektisme tilsvarende det som innenfor tospråklighetsforskninga går under benevnelsene «early bilingualism» eller «ascribed bilingualism» (se f.eks. Li Wei 2007: 6). Språkbrukere som har operert med flere dialekter siden barndommen, har også en lengre periode som bidialektale bak seg, og siden jeg er spesielt interessert i bidialektales erfaringer innenfor det norske språksamfunnet, anser jeg disse individene som de mest interessante.

Ut over disse fellestrekkene satte jeg ingen begrensninger for hvor ulike informantene kunne være. Jeg åpnet for at informantene skulle kunne representerte ulike kombinasjoner av norske språklige varieteter, og at de hadde – eller har hatt – tilhold på ulike kanter av landet. Det er slik sett bare det språklige fenomenet bidialektisme som gjør dem til ei gruppe, og ikke den språklige eller sosiale konteksten de lever innenfor, ut over at de bor og har bodd i Norge. Den sentrale motivasjonen bak ei slik dialektmessig og geografisk spredning i informantgruppa er at jeg har et ønske om å undersøke om norske bidialektale språkbrukeres språklig-sosiale praksiser og erfaringer kan si noe om hvilke språklige *ideologier* som er virksomme i Norge. Eventuelle fellestrekk ved praksiser, opplevelser og erfaringer hos bidialektale som lever og virker mer eller mindre isolert fra hverandre, kan potensielt relateres til at de lever og handler under innflytelse av de samme overordnede diskursene om språk. Med *diskurs* mener jeg i denne sammenhengen bestemte forestillinger om og måter å snakke om verden eller fenomen i verden på – i dette tilfellet språk (Jørgensen & Phillips 2006: 9). Dette er et perspektiv jeg utdyper i forbindelse med analysen.

Et spørsmål jeg dvelte nokså lenge ved i planleggingsfasen, var hvorvidt jeg skulle åpne for informanter som hadde en standardnær varietet som én av kodene i sitt språklige repertoar. Det finnes som kjent ingen offisielt vedtatt og kodifisert talemålsnorm i Norge. Mange vil imidlertid – som jeg – mene at talemålet i og rundt hovedstaden fungerer som en uoffisiell, men like fullt virksom standardnorm i det norske språksamfunnet (se f.eks. Mæhlum 2009). Forskning har vist at talemålet i denne regionen nyter høyere prestisje enn andre norske varieteter, og at det trolig øver innflytelse på andre norske talemål. Det er på bakgrunn av slike funn grunn til å anta at det kan være en viss forskjell mellom det å operere med to ikke-standardvarieteter, og det å veksle mellom en ikke-standardvarietet og en varietet som har status som standard. I stedet for å formulere et kriterium som utelukket individer med utgangspunkt i denne hypotesen, valgte jeg i stedet å åpne for informanter både med og uten en standardnær varietet for nettopp å potensielt kunne belyse den.

Rekrutteringa av informanter foregikk for en stor del gjennom felles bekjente eller ved at de selv meldte seg som potensielle informanter. Jeg gjorde ett forsøk på å etterlyse informanter ved hjelp av en plakat på universitetscampus Dragvoll i Trondheim, og ved én anledning la jeg ut ei liknende etterlysning på et dialektforum på *Facebook*³⁰. Dette siste gav meg nokså mange tips, men totalt sett munnet disse framstøtene ut i rekruttering av kun to informanter. Grunnen til at jeg brukte disse kanalene bare i beskjeden grad, var at jeg opplevde at jeg fikk mer ut av de tipsene jeg mottok i mer uoffisielle sammenhenger. Så godt som hver gang jeg har nevnt temaet for prosjektet mitt for noen, har jeg blitt fortalt om individer som «passer til beskrivelsen». Dette har vært et godt utgangspunkt for å rekruttere informanter til undersøkelsen. Et sentralt kriterium for at en person kan kalles bidialektal, er jo ifølge min definisjon at de selv betrakter seg som bidialektale og/eller at andre oppfatter dem som det. De som tipset meg om informanter – enten det var informanten selv eller andre – gjorde dette på bakgrunn av mine relativt kortfattede og generelle beskrivelser av hvilken språklig praksis begrepet *bidialektal* viser til. I de fleste tilfeller har jeg bare beskrevet bidialektale språkbrukere som individer som veksler mellom ulike dialekter. De individene som ble trukket fram som eksempler på bidialektale språkbrukere med utgangspunkt i en slik beskrivelse, var per definisjon relevante for prosjektet.

Tipsene om potensielle informanter ble fulgt opp ved at jeg kontaktet dem per telefon, eller unntaksvis ved at jeg sendte dem en e-post. Denne første kontakten ga meg i de fleste tilfellene ytterligere informasjon og en bedre indikasjon på hvorvidt de var aktuelle som informanter. Jeg arbeidet parallelt med informantrekruttering, intervjuing og systematisering av materialet, og da jeg hadde intervjuet 13 informanter, satte jeg strek for rekrutteringa av nye informanter. Én av grunnene til dette var at jeg begynte å nærme meg et praktisk metningspunkt; for å kunne gjennomføre den formen for analyse jeg hadde satt meg fore å gjøre, var jeg nødt til å avgrense utvalget. Samtidig vurderte jeg det dit hen at jeg nærmet meg en form for *teoretisk metning* (jf. punkt 5.1.2).

5.2.2 Intervjuundersøkelsen – planlegging og gjennomføring

Forut for intervjuene sendte jeg ut et enkelt spørreskjema til informantene (se vedlegg 7). Jeg etterspurte her informasjon om biografiske forhold og noen generelle opplysninger om språkbakgrunn og språkbruksmønster. Skjemaet innholdt også et åpent felt for eventuelle kommentarer og utdypinger som skjemaet i det øvrige ikke åpnet for å gi. Formålet med spørreundersøkelsen var primært rekognosering. Til tross for at den var svært enkelt oppsatt, bidro den til at jeg kunne stille mer informert og forberedt til intervjusamtalene. Svarene ga meg

³⁰ Denne etterlysninga ble lagt ut på ei adgangsbegrenset *Facebook*-side for dialektinteresserte.

blant annet muligheten til å legge meg på den samme linja som informantene når det gjaldt en del sentral terminologi. Jeg fikk for eksempel innblikk i hva de selv kalte de ulike varietetene sine, slik at jeg hadde mulighet til å bruke deres begrep i stedet for mine under intervjuet. Spørreskjemaet fungerte også tidsbesparende, siden jeg ikke behøvde å gå i detaljer omkring alle relevante biografiske fakta under intervjuet. I stedet kunne jeg konsentrere meg om å få informanten til å utdype informasjonen de lanserte i skjemaet, og ellers fortelle mer fritt om seg selv. Enkelte benyttet for øvrig anledningen til å konferere med personer i omgangskretsen sin for å finne «rett svar» på spørreskjemaet, for eksempel det som gjaldt når de begynte å bruke de ulike dialektene, flyttemønstre og liknende, slik at disse opplysningene ble mer presise.

Jeg ønsket å legge til rette for at informantene skulle oppleve intervjusituasjonen så naturlig og trygg som mulig, og jeg lot derfor informantene sette premissene når det gjaldt tid og sted for intervjuene. De fleste intervjuene ble av den grunn gjennomført på informantens hjemmebane, enten i informantens hjem eller på arbeidsplassen deres. Formen på intervjuene ble definert ut fra det tredelte formålet med samtalen. Jeg ville for det første innhente relevante opplysninger om informantens bakgrunn og om språkbruksmønsteret deres. Like viktig var det imidlertid å forsøke å danne seg et bilde av informantens holdninger til og oppfatninger om sin egen og andres språklige praksis – ikke minst gjennom å la dem fortelle om seg selv, sin språklige bakgrunn og sine bidialektale språkpraksiser. I dette lå det også at jeg ville høre om deres erfaringer med å være bidialektal, og ha muligheten for å se dette i sammenheng med de oppfatningene de hadde om sin egen språklige praksis. Et tredje formål var å samle språklige data. Det var først og fremst belegg på den ene av kodene jeg søkte i intervjusamtalen, som for hovedinformantenes del skulle sammenliknes med et nytt opptak på et senere tidspunkt. Jeg hadde samtidig et håp om å dokumentere vekslingsforbindelse med intervjuene, men jeg planla ikke spesifikt for å framprovosere dette.

I lys av disse tre målsettingene la jeg opp til en bestemt temaprogresjon i intervjuguiden (se Vedlegg 2). Jeg la vekt på at samtalen skulle innledes med spørsmål om kjente forhold og faktum (biografiske opplysninger, minner og erfaringer o.l.), før jeg dreiet den over på tema som informantene kanskje ikke hadde tenkt på før. Slik håpet jeg å legge til rette for at informanten skulle få bli litt «varm i trøya» i situasjonen før vi gikk over på tema som kunne oppleves som mer sensitive eller utfordrende å svare på. Det var dessuten denne delen av intervjuet jeg først og fremst ville bruke som utgangspunkt for analysen av informantens språkbruk under intervjuet. I denne første delen av intervjusamtalen³¹ forsøkte jeg derfor å holde temaet språk i bakgrunnen og

³¹ Jf. spørsmål 1.1–2.6 i intervjuguiden (vedlegg 2)

heller be informanten fortelle mer fritt om andre tema slik at de ikke skulle vie språklig form spesiell oppmerksomhet.

I den andre delen av intervjuet³² beveget vi oss inn på temaet språk og språkbruk. Jeg innledet her med noen nokså åpne spørsmål om holdninger til skriftspråklig og talespråklig mangfold i Norge. Det var av interesse å belyse informantens uttalte språkholdninger. Disse spørsmålene var likevel valgt ut først og fremst fordi jeg har erfart at de vekker engasjement og derfor stimulerer informantene til komme inn på tema jeg var interessert i å høre dem snakke om uten at jeg spurte direkte. Det gjelder særlig spørsmålet om holdningene til de to skriftnormalene nynorsk og bokmål, som jeg har opplevd at inspirerer til interessante refleksjoner omkring forholdet mellom skriftspråk og talemål, og mellom språklige praksiser og andre sosiokulturelle fenomen og verdier³³.

I den tredje delen av intervjuet³⁴ vendte jeg samtalen inn mot selve fenomenet bidialektisme. Spørsmålene kretset i denne delen omkring informantenes bidialektisme og deres holdninger og erfaringer knyttet til dette. Her la jeg også inn spørsmål om informantene hadde en opplevelse av hvilket språk de tenker, teller innenat og drømmer på. Dette er spørsmål som kan sies å reflektere en tradisjonell flerspråklighetsdiskurs, og jeg var ikke så interessert i de konkrete svarene på disse spørsmålene. Det var spørsmål jeg først og fremst stilte for å kaste lys over hvorvidt slike måter å tenke om flerspråklighet på hadde gjenklang i de bidialektales måte å tenke og snakke om seg selv og sine praksiser på.

Jeg hadde i utgangspunktet formulert konkrete spørsmål i den tro at det ville være lettere for informanten å svare dersom de større problemstillingene jeg var ute etter å belyse, ble brutt ned i mindre delspørsmål. Jeg observerte imidlertid tidlig at flere informanter hadde en form for narrativ «impuls»³⁵ når det gjaldt deres egen språklige praksis og bakgrunnen for denne; flere syntes å ha ei fortelling om og ei forklaring på sin bidialektisme klar. Jeg valgte på bakgrunn av disse observasjonene å innlede den tredje delen av intervjuet med ei mer åpen oppfordring om å fortelle om egen språklig praksis. Deretter brukte jeg de mer konkrete spørsmålene som støtte i å bringe informantenes fortelling og forklaring videre eller over på tema jeg var spesielt interessert i.

Jeg tok i liten grad notater under selve intervjuet, men førte protokoll så fort som mulig etter at intervjuene var avsluttet. I denne noterte jeg opplysninger om konteksten omkring intervjuet, observasjoner og tanker jeg hadde gjort underveis, og eventuelle opplysninger eller utsagn jeg ikke hadde fått festet til lydbandet. Dette fungerte delvis som en del av

³² Jf. spørsmål 3.1–4.3 i intervjuguiden (vedlegg 2)

³³ Jf. drøftinga av språkets indeksikalitet i kap. 4.2.

³⁴ Jf. spørsmål 5.1–8.2 i intervjuguiden (vedlegg 2)

³⁵ Se kapittel 5.4.1 og 8.3.3 for en nærmere beskrivelse og drøfting av disse observasjonene.

datainnsamlinga, og delvis som memo-skriving. Allerede i forbindelse med de første intervjuene begynte jeg å skimte konturer i materialet og utvikle ideer og tanker med relevans for analysen. Disse innsiktene ble også notert underveis med tanke på ei mulig videreutvikling gjennom nye intervju og notat, og senere i koding og analyse av materialet. Dette bidro til at datainnsamling og analyse ble reelt parallelle prosesser som informerte hverandre, i tråd med metodologien for grounded theory. Et godt eksempel i så måte er tendensen til narrasjon som ble nevnt ovenfor, som fikk konkrete følger for hvordan jeg gikk fram i senere intervju.

5.2.3 Egenopptakene: Samtale med «signifikante andre»

Før prosjektstart så jeg for meg at jeg skulle gjøre to runder med intervju. Den første runden skulle favne alle informantene, mens den andre skulle være konsentrert om dem som jeg på bakgrunn av det første intervjuet valgte ut som *hovedinformanter*. Denne planen endret seg tidlig etter at datainnsamlinga tok til. Jeg så at runden med intervjusamtaler ga et materiale som var såpass omfattende og innholdsmessig rikt at det var vanskelig å se hvordan en ny runde med intervju skulle tilføre noe nytt. Bearbeiding og analyse av et intervjumateriale tar dessuten adskillig lengre tid enn det tar å skaffe det til veie, og jeg så det som lite hensiktsmessig å øke mengden data uten at jeg så et potensial for konkrete gevinster. Ett mål med en slik andre runde med intervjuer var å skaffe belegg for den andre dialekten hos dem jeg valgte ut. Dette hadde jeg trodd ville la seg gjøre ved at jeg intervjuet vedkommende sammen med en annen person som ville «utløse» bruk av den andre koden. Så enkelt skulle det imidlertid vise seg å ikke være. En av de første informantene jeg intervjuet, som jeg ønsket å rekruttere som hovedinformant, ga uttrykk for at hun ikke ønsket å gå inn i en slik situasjon sammen med meg. Årsaken var det krysspresst av språklige forventninger det ville implisere. At det å befinne seg i et slikt krysspresst er ubehagelig, var også noe andre informanter inne på i forbindelse med det første intervjuet, noe som bidro til at jeg vurderte denne metoden som uegnet. Jeg vurderte også å sende med hovedinformantene en opptaker som de kunne bruke til å gjøre opptak av situasjoner hvor de brukte den andre koden. En av grunnene til å be informanter gjøre slike egenopptak er et ønske om å skaffe seg opptak av spontan tale i en uformell kontekst. Det er en metodikk som springer ut av et ønske om å komme forbi det såkalte *observatørens paradoks* (jf. Labov 1972b: 209). På den andre siden er det slett ikke uproblematisk å anta at en sitter igjen med data som er helt upåvirket av forskeren selv om en sender med informantene en opptaker inn i deres vanlige omgivelser. I tillegg er det en rekke etiske problemstillinger forbundet med at informanten gjør egenopptak. En er avhengig av å innhente samtykke fra de andre personene som bidrar på opptaket. Disse skal også i utgangspunktet ha informasjon om hva de er med på, forut for at opptakeren settes fram. I

hvilken grad slike foranstaltninger påvirker resultatet, er høyst usikkert, men det er grunn til å tro at det vil kunne påvirke opptakssituasjonen på en eller annen måte. Enda mer problematisk er det dessuten at en kan risikere å sitte igjen med opptak fra en situasjon som forløper alt annet enn naturlig og uformelt. Men fordi en selv ikke har vært til stede eller har kunnet legge premissene for opptakssituasjonen, har en få eller ingen opplysninger om konteksten som en kan analysere opptaket i lys av.

Jeg var likevel interessert i å skaffe til veie data som kunne belyse forholdet mellom kodene til noen av informantene. Jeg valgte derfor å be et utvalg på fem av informantene om å gjøre opptak av en semi-strukturert samtale med det jeg kaller en *signifikant andre person* – en term jeg kommer tilbake til straks – uten meg til stede. Det er disse fem som blir omtalt som hovedinformanter i studien, og som vies spesiell oppmerksomhet i den individentsentrerte delen av analysen. Disse opptakene med hovedinformantene skulle tjene ulike funksjoner som empiri. Ett av hovedsiktemålene var å skaffe til veie belegg for den koden informantene ikke brukte overfor meg under intervjuet. Selv om informantene var klar over at de ble tatt opp, mente jeg at dette la bedre til rette for mer representative opptak av den andre koden enn hva tilfellet ville vært om jeg for eksempel ba dem om å demonstrere bruk av denne i forbindelse med et intervju. De personene som informantene samtalte med, var for øvrig mennesker de kjenner godt, og som også kjenner deres måte å snakke på fra før. Dette legger – i alle fall i teorien – til rette for at informantene under opptaket la seg på en talestil som ikke avviker mye fra den de vanligvis bruker med denne personen.

Ut over at disse opptakene skulle gi språklige data og belyse informantenes påstander om at de behersker og bruker mer enn én varietet, var de ment å skulle gi meg et innblikk i den eller de signifikante andres erfaringer med og perspektiver på informantens språklige praksiser. Selve termen *signifikante andre* har feilaktig blitt tilskrevet sosiologen Mead (1934), og har en til dels uklart og kompleks (virknings-)historie. Dette er ikke forholdet det er hensiktsmessig å rekke etter i full bredde her³⁶, men det bidrar til at ei presisering er nødvendig. På den ene siden bruker jeg termen fordi den nettopp er teoretisk ladet, og dermed har mer spesifikk referanse enn f.eks. «foreldre», som er én av de mer nøytrale termene jeg kunne ha valgt. På den andre siden er det helt spesifikke teoretiske antakelser ordvalget er ment å signalisere i denne sammenhengen. Disse uttrykkes nokså tydelig i følgende sitat av Rye (2013: 169), hvor han peker på *signifikante andre* som et begrep som syntetiserer to helt vesentlige teser innenfor sosiologien:

For det første: Ingen er sin egen øy, atskilt fra resten av menneskeheten. Bare gjennom samhandling med andre blir vi mennesker. *De andre er signifikante*. Dernest: De vi samhandler med,

³⁶ Se f.eks. Rye (2013) for oppsummerende framstilling av dette sakskomplekset.

former oss på forskjellige måter og med ulik styrke. Våre egne foreldre preger oss mer enn andres foreldre, på samme måte som personer i vår umiddelbare nærhet former oss i sterkere grad enn mer perifere aktører. *Noen er mer signifikante enn andre.*

Min bruk av begrepet *signifikante andre* uttrykker at jeg betrakter disse personenes erfaringer og perspektiver som særlig interessante for dette prosjektet av to grunner, og disse kan betraktes som en parallell til det Rye peker på i sitatet over. For det første har disse aktørene – i likhet med andre aktører i informantens tilværelse – samhandlet med og bidratt til å forme informantens praksiser, erfaringer og perspektiver på praksis. For det andre har disse aktørene – i motsetning til andre aktører i informantens tilværelse – stått informanten særlig nær (fysisk og relasjonelt) i en vesentlig formativ periode av livet, gjerne omtalt som primærsosialiseringa³⁷. De ville derfor kunne ha særlig interessante erfaringer med eller perspektiver på informantens praksiser. Min bruk av termen uttrykker altså at jeg på den ene siden legger til grunn at *de andre er signifikante*, og på den andre siden at *noen er mer signifikante enn andre* når det gjelder å belyse disse individenes språklige praksiser.

Hvem informanten skulle samtale med, avtalte vi på forhånd, og de fikk også med seg en samtaleguide som de skulle bruke som utgangspunkt for samtalen (jf. vedlegg 3). Jeg anså denne guiden som ei nødvendig foranstaltning; det er vanskelig å forestille seg hvordan en slik stilisert samtale skulle kunne forløpe uten en igangsetter eller konkrete spørsmål som gir samtalen ei viss retning. Guiden ville samtidig sikre at samtalen dreiet innom de punktene jeg ønsket informasjon om. Med denne samtaleguiden fulgte det også informasjon om hvordan informantene skulle forholde seg til den: Den skulle føre, men ikke diktere innholdet i samtalen.

Samtaleguiden hadde tre deler. Del 1 besto av spørsmål om deltakerne og stedet for samtalen, i tillegg til noen spørsmål som var ment å legge opp til snakking mer generelt. Den vedlagte instruksjonen oppmuntret begge deltakerne til å være aktive i denne delen av samtalen. I del 2 var det den signifikante andre (omtalt som «sideinformanten» i samtaleguiden) som ble oppfordret til å være mest aktiv, eller i alle fall svare på spørsmålene før hovedinformanten bidro med sine perspektiver. I denne delen var temaet sideinformantens språkbruk og forholdet mellom denne og hovedinformantens måte å snakke på. Del 3 var ment som en guide for en løsere samtale omkring hovedinformantens språkbruk og språkbruksmønster. Spørsmålene var her ment å få samtalen innom samtaldeltakernes erfaringer med hovedinformantens bidialektisme, andre personers holdninger til og/eller reaksjoner på denne vekslinga, og deres tanker om bakgrunnen for praksisen.

³⁷ Primærsosialisering har blitt definert av Berger og Luckmann ([1966] 1991: 150) som «[...] the first socialization an individual undergoes in childhood, through which he becomes a member of society. Secondary socialization is any subsequent process that inducts an already socialized individual into new sectors of the objective world of his society».

Fordi jeg la såpass klare premisser for disse samtalene, satt jeg naturligvis igjen med opptak fra en mindre spontan og naturlig interaksjon enn jeg ville gjort om informantene ganske enkelt hadde skrudd på opptakeren ved frokostbordet eller i et familieselskap. Når jeg har hørt gjennom samtalene, har jeg også registrert mange interessante opptak til drøfting som aldri ble tatt videre. Enkelte av hovedinformantene «kuppet» samtalen litt, slik at deres narrativ ble stående som det gjeldende til tross for at sideinformantens utsagn underveis indikerte at de ikke var helt enige i hverandres versjon av historien. Kort sagt fungerte noen av samtalene simpelthen bedre enn andre *som samtaler*. Men selv der samtaleguiden ble brukt mer som et utgangspunkt for kryssforhør av sideinformantene enn som utgangspunkt for dialog og refleksjon, mener jeg at disse opptakene var fruktbare som empirisk supplement til primærundersøkelsen. De samme premisene som bidro til å gjøre samtalen formell og «unaturlig», bidro samtidig til å gjøre samtaleopptakene mer sammenliknbare, og til at jeg hadde bedre kontroll på hva jeg satt igjen med. Slik ble det også mulig å vurdere og håndtere resultatene av dem i forbindelse med analysen.

Disse fem egenopptakene som hovedinformantene gjennomførte, ga meg – som ønsket – belegg for den andre koden, samt muligheten til å sammenholde informantens måte å snakke denne dialekten på med sideinformantens måte å snakke på – i de tilfellene hvor de oppga å snakke den samme dialekten. Det egenopptakene likevel først og fremst representerer av verdi, er at de bekrefter, utfyller og nyanserer hovedinformantenes redegjørelser for sin egen språklige praksis. De har også gitt meg et verdifullt innblikk i en relevant annen persons perspektiv på hovedinformantens språklige praksis.

5.3 Registrering og bearbeiding av empiri

Intervjuene ble foreviget i MP3-format ved hjelp av en digital opptaker. Den lydtekniske kvaliteten jeg ofret med dette formatvalget, ble veid opp for ved at opptakene ble adskillig mer håndterlige og lettere å prosessere for de programmene jeg har brukt i forbindelse med gjennomlytting og analyse. Opptakene ble bearbeidet videre ved hjelp av transkripsjonsprogrammet ELAN³⁸. Hovedgrunnen til at jeg valgte å bruke et program som dette for bearbeidinga, er fordelene forbundet med å arbeide i tilrettelagte modus for segmentering, transkripsjon og annotering. Dette forenkler arbeidet betraktelig, ikke minst fordi tidskodning skjer automatisk, og fordi alle annotasjoner blir festet til det relevante lydsignalet enten det gjelder enkeltstående språkløyer, ord eller større utdrag av diskursen. Det var også mulig å benytte tekniske funksjoner i programmet til å identifisere og markere taleturer og pauser av en definert

³⁸ Programmet er utviklet ved Max Planck Institute for Psycholinguistics (The Language Archive) i Nijmegen i Nederland. Se ELAN (u.å.) for nedlastingsinfo og f.eks. Sloetjes og Wittenburg (2008) for mer detaljerte beskrivelser.

lengde. ELAN er et dynamisk og fleksibelt transkripsjonsverktøy, godt tilpasset gangen i arbeidet i en kvalitativt orientert undersøkelse. En kan tilpasse skjermbildet etter behov når en jobber i selve programmet, og en kan sette opp transkripsjoner for utskrift etter egne ønsker og tilpasset formålet. Programmet har også en søkefunksjon, og en kan søke både intervjuinternt og på tvers av transkripsjonsfiler. Ved å legge en gjennomtenkt strategi for transkripsjon og koding fra begynnelsen av kan en spare seg adskillige vendinger med manuell søking. En annen grunn til at ELAN fungerer godt for kvalitativ analyse, er at det tillater en å jobbe på flere nivå mer eller mindre samtidig; transkripsjon på ulike lingvistiske eller analysemessige nivå kan gjøres parallelt og knyttes til ulike transkripsjonsrader (*tiers*) i programmet. I analysen kan en også på grunn av denne lagdelinga se sammenhenger mellom observasjoner på ulike nivå, for eksempel om bestemte samtaletema utløser økt forekomst av ei bestemt realisering av en språklig variant. En kan også enkelt utforske nye perspektiver ved å legge til en ny transkripsjonsrad for en kategori eller et konsept, men uten at en behøver å «slette» de kategoriene og perspektivene som utgjorde utgangspunktet. Det gjør det mulig å ta et steg tilbake og utforske andre sammenhenger på senere tidspunkt. Slik blir det mulig å etterspore fortolkningsprosessen. Fordi alle annoteringer koples direkte til tidskoder i lydopptaket, har en også alltid mulighet til å jobbe med «råstoff» for analysene, det vil si lydopptakene, som alltid inneholder detaljer og meningsnyanser som nye lesninger må prøves mot.

Mine valg knyttet til skriftfesting av tale og tilhørende transkripsjonskonvensjoner blir konkretisert under punkt 5.5.3. Her vil jeg imidlertid gjøre kort rede for mitt valg av overordnet strategi i skriftliggjøringa av data. En detaljert fulltranskripsjon av alt materialet mitt ville tatt svært lang tid, og det uten at det nødvendigvis ville betalt seg i form av økt oversikt eller innsikt. Mi overordnede tilnærming har vært å gjøre en utpreget *strategisk transkripsjon*. Det vil si at materialet er transkribert så detaljert som samtaletemaet til enhver tid har tilsagt er nødvendig. Alt materiale har blitt segmentert og annotert for tema, og med unntak av ett intervju har også alle intervjuene blitt parafrasert for innhold. Ut over dette har jeg bare fulltranskribert de delene av intervjusamtalene som det har vært relevant å gå i dybden på i analysen. Detaljnivået i disse transkripsjonene har blitt avgjort av bruksområde. Denne strategien har bidratt til at transkripsjonsarbeidet i realiteten aldri har blitt avsluttet. Nye perspektiver i analysen har kastet nytt lys over intervjumaterialet, og jeg har derfor med jevne mellomrom gått inn i materialet på nytt for å fulltranskribere segment som tidligere framsto som mindre relevante.

Etter transkripsjonen av materialet begynte hovedtyngden av arbeidet med koding. En del tema og kategorier begynte å utkrystallisere seg allerede i forbindelse med første gjennomhøring, og ble videre raffinert gjennom de mange gjennomhøringene som måtte til for å segmentere,

temaannotere, parafrasere og eventuelt fulltranskribere segmenter. Disse ble notert umiddelbart og senere grepet fatt i for utdyping. Den formelle kodingsprosessen foregikk i tre stadier, jamfør de tre formene for koding som ble beskrevet for grounded theory ovenfor. Jeg startet med et utvalg koder som lå tett på det tematiske innholdet i diskursen. Noen ble dannet mer eller mindre impresjonistisk ettersom de framtrådte av materialet, mens andre var baserte på temaene intervjuguiden introduserte. Etter hvert som analysen skred fram, ble det naturlig å bryte opp enkelte koder for å fange meningsforskjeller, mens andre kategorier ble slått sammen. I arbeidet med dette var igjen søkefunksjonen i ELAN til stor hjelp, siden det annoterte materialet for en kategori enkelt kunne søkes opp og granskes i sammenheng. Denne prosessen foregikk over forholdsvis lang tid og parallelt med at nye intervju ble gjennomført. I ELAN opprettet jeg dessuten tidlig en egen rad for memo-skriving, i tillegg til de memoene jeg skrev i egne dokumenter knyttet til spesifikke tema. Fordelen med å føre memo i ELAN var at memoet ble koplet til de delene av intervjumaterialet som utløste de analytiske refleksjonene, noe som gjorde det lettere å rekke etter resonnementene som lå nedfelte i memoene, i etterkant.

5.4 Analytiske perspektiver og strategier

De konkrete analyseteknikkene jeg har anvendt, vil bli beskrevet nærmere i forbindelse med selve analysen, siden enkelte av disse har blitt gjort relevant av innsikter generert underveis i analyseprosessen. Her vil jeg nøye meg med å skissere den overordnede tilnærminga i analysen og mer spesifikt de narrative analysestrategiene jeg har anvendt.

For å markere hvordan jeg har tilnærmet meg datamaterialet fra ulike innfallsvinkler, har jeg valgt å bruke termen «lesninger». Dette er en term som er mer vanlig innenfor litteraturvitenskapen, og som gjerne brukes om nettopp det å lese og forsøke å forstå en tekst fra et bestemt teoretisk ståsted. Det er med et intervjumateriale som det er med en hvilken som helst tekst: Det lar seg *lese* på ulike måter. Det finnes ulike nivåer av potensiell mening i et intervjumateriale, og jeg har ønsket å utforske både den meninga som kommer ut av å fortolke materialet med ulikt fokus, og hva som framgår når en i neste omgang ser funnene fra de ulike lesningene – eller analysene – i sammenheng. Helt konkret er analysekapittelet delt inn i tre hoveddeler, som hver svarer til et bestemt perspektiv i lesninga av empirien – det vil si lydopptakene. Bevegelsen mellom ulike lesninger i analysekapittelet svarer også til en bevegelse mellom individnivå (mikronivået), et gruppenivå (mesonivå) og et tenkt samfunnsnivå (makronivå). Deretter følger en fjerde og sammenføyende del, hvor innsiktene fra de ulike lesningene ses i sammenheng.

Det at analysen presenteres i tre bolker på denne måten, viser ikke til tre ulike analytiske prosesser som har foregått isolert fra hverandre eller etter en bestemt kronologi i analysen. Disposisjonen reflekterer imidlertid et ønske om å gi leseren innsyn i forskningsprosessen og en mulighet for å vurdere mine konklusjoner. Som Kvale (2001: 136ff) har påpekt, er kontroll et sentralt aspekt ved analyser som er basert på komplekse intervjutranskripsjoner. Den som leser en slik analyse, vil ikke ha alle data tilgjengelig, og leseren er derfor mer eller mindre prisgitt forskerens utvalg og kontekstualisering av det informantene har sagt. Kvale (2001) omtaler to konkrete muligheter for kontroll av intervjuanalyser i et intervjumateriale. Den ene muligheten er å la flere analytikere se på det samme materialet, og la rapporten gjenspeile den enigheten eller eventuelle uenigheten som kommer til syne gjennom dette. Den andre metoden er det han kaller «redegjørelse for prosedyrer», og det er denne jeg har valgt. Den viser til at forskeren gir leseren innsyn i forskningsprosessen ved å vise til eksempler på det materialet som blir analysert, og ved å forklare leseren hvordan hun har gått fram, trinn for trinn. Dette vil gi leseren opplysninger som gjør det mulig å vurdere holdbarheten i analysen som presenteres. Disponeringa av analysedelen av avhandlinga gjenspeiler denne intensjonen. Ved å dele inn analysen i ulike lesninger såpass eksplisitt gir jeg leseren innsyn i sentrale deler av analyseprosessen. Dette bidrar forhåpentligvis til at leseren kan se og vurdere hva de enkelte lesningene bidrar med hver for seg, og i neste omgang hvordan jeg mener de ulike dimensjonene i analysen går sammen i en mer sammenhengende helhet.

5.4.1 Narrativ analyse

I teorikapitlet beskrev jeg den narrative vendinga innenfor human- og samfunnsvitenskapene, og hvilke overordnede teoretiske funderinger som ligger til grunn for den økte oppmerksomheten omkring narrativer de siste tiårene. I det følgende konkretiserer jeg hvordan det narrative perspektivet har blitt operasjonalisert i min analyse. Innledningsvis skisserer jeg det perspektivet jeg har anlagt, og utdyper motivasjonen for å bringe denne analysedimensjonen inn i prosjektet. Deretter utdyper jeg hva jeg mener ulike narrative analysestrategier kan bidra med i analysene. En redegjørelse for hvordan jeg rent praktisk har gått fram i analysen, gis der hvor funnene fra denne delen av analysearbeidet presenteres, nærmere bestemt i kapittel 8.3.3.

5.4.1.1 Perspektiv

En av de viktigste intensjonene mine da jeg begynte å arbeide med dette prosjektet, var å beskrive hvordan fenomenet bidialektisme arter seg. Jeg har også helt fra skissestadiet av prosjektet

formulert et ønske om å undersøke hvorvidt bidialektale språkbrukeres praksiser og erfaringer kan si oss noe om hvilke språklige ideologier som er virksomme i det norske språksamfunnet. Ikke minst har jeg vært interessert i å utrede forholdet mellom bidialektal språkpraksis og identitet: Hva symboliserer den dialektale vekslinga for bidialektale språkbrukere og omgivelsene deres? Og i hvor stor grad og på hvilke måter står den språklige vekslinga hos bidialektale individer i forbindelse med hvordan de oppfatter deres sosiale identitet(er) og identitetsforhandlinger? Dette var spørsmål jeg i hovedsak så for meg å belyse gjennom en mer eller mindre tradisjonell fortolkende analyse av det informantene fortalte om hvordan de bruker språk, hvordan de selv ser på praksisene sine, og hvilke erfaringer de har med det å handle bidialektalt innenfor det norske språksamfunnet. Men som antydde tidligere oppdaget jeg at mange av informantene hadde en tydelig narrativ impuls knyttet til det at de er bidialektale. Jeg satt etter hvert på flere opptak hvor informantene fortalte om *hvordan* de snakker, *når* de veksler mellom koder og – ikke minst – *hvorfor* de gjør det. Disse fortellingene er i flere tilfeller koplet til en tidsakse; rapporteringene har fasong av en fremadskridende fortelling om hvordan den bidialektale språklige praksisen deres har blitt til og utviklet seg over tid. Flere av rapporteringene er også ispedd fortellinger om spesifikke hendelser som har fått informantene til å tenke eller handle på bestemte måter. Det er for eksempel noen av informantene som forteller om «avgjørende øyeblikk» hvor de har blitt gjort oppmerksomme på at de snakket annerledes enn de andre. Slike ekskurser etablerer et slags skille mellom et *før* og et *etter* i fortellingene om språkbruk: Før var de ikke bevisst på sin egen språkbruk, men etter det som hendte den gangen, begynte de å opptre på en annen måte. Ofte gis også ett eller flere steder en sentral rolle i historien, slik at historier knyttet til opphold på steder og forflytning mellom steder griper inn i historiene om språkbruk. Disse narrative er også befolket av personer som gis en rolle og funksjon i utviklinga av den særmerkede språklige praksisen deres.

Det var med andre ord noen tema og narrative strukturer som gikk igjen i fortellingene om språkbruk. Dette kan på den ene siden leses som et uttrykk for at informantene har like erfaringer eller har gjort like observasjoner. Denne lesninga impliserer at en tar det referensielle innholdet i narrative deres på alvor. Jeg er imidlertid av den oppfatning at en ved å nærme seg materialet ved hjelp av ulike *narrative analysestrategier* kan fravriste dette materialet noe mer enn kunnskap om hvordan individer mener å handle, hvordan de betrakter sin egen språkbruk og sine sosiolingvistiske omgivelser, og hvilke erfaringer de har. Pavlenko (2008: 321) har skrevet om bruken av lingvistiske selvbiografier som empiri innenfor flerspråklighetsforskninga. Hun mener det er uheldig at forskere tenderer til å være for ukritiske til det som faktisk blir fortalt i slike analyser, samtidig som de overser det som *ikke* blir sagt, og i liten grad tar opp til vurdering

hvorfor ting blir sagt på bestemte måter til bestemte tider (Pavlenko 2008: 322). Hun tar til orde for å behandle lingvistiske selvbiografier som de diskursive konstruksjonene de faktisk er:

[...] the seductive ease with which linguistic autobiographies can be obtained should not obscure the fact that participants' stories are interpretations, and not representations, of reality, and are best used in conjunction with other means of data collection. Moreover, precisely because these narratives offer ready-made interpretations, researchers should resist the appeal of a summary and instead attempt to offer analyses that incorporate participants' views but go beyond them. (Pavlenko 2008: 324)

Det er ifølge Pavlenko (2008) tre ulike typer informasjon som kan hentes ut av narrativer om personlige erfaringer. Det hun kaller «life reality», viser til informasjoner om hvordan noe er eller har vært, det vil si til de faktiske forhold i verden som fortelleren hevder å utsi noe om gjennom sitt narrativ. Termen «subject reality» viser på sin side til informasjoner om hvordan det som det fortelles om – det være seg ting, forhold eller episoder – har blitt opplevd av det fortellende subjektet. «Text reality» viser endelig til hvordan det som fortelles, gis fortellings form – eller gjøres til tekst, om en vil. Pavlenko framholder at uansett hvilken av disse realitetene en er mest interessert i, er de tre vanskelig å skille fra hverandre, og selv om en er interessert bare i ett aspekt, må en være bevisst på de to andre.

I analysen av lingvistiske selvbiografier bør en altså ikke bare granske innholdet – det som omhandler *life reality* – men også beskrive dem som fortellinger med utgangspunkt i de lingvistiske, retoriske og interaksjonelle kvalitetene som gjør dem til – nettopp – fortellinger. Videre må fortellingene ses i sammenheng med den konteksten de har blitt til innenfor, både lokalt (intervjusituasjonen) og den mer overordnede makro-konteksten som de sosiohistoriske og sosiolingvistiske forholdene omkring informantene utgjør. I denne kritikken og framlegget til et annet perspektiv kan en se ei dreining bort fra en mer tradisjonell og overveiende naturalistisk behandling av narrativer som data, til et mer distinkt (sosial-)konstruktivistisk perspektiv.

Blant forskere som har konsentrert forskningen si omkring narrativer, er det som antydnet i teoridelen ulike perspektiver på hva narrativer er og hva som – i forlengelsen av dette perspektivet – er interessant med dem. Noen har i den forbindelse omtalt ei ny narrativ vending, med henvisning til den økte oppmerksomheten omkring såkalte *small stories* i stedet for *big stories*, som er den formen for narrativer som tradisjonelt har blitt gransket mest (jf. f.eks. Bamberg 2006a, 2006b; De Fina & Georgakopoulou 2008; Georgakopoulou 2006). De narrative jeg tematiserer i denne avhandlingen, lar seg ikke likefram definere som verken store eller små. De har på den ene siden karakteristikker til felles med det som har blitt omtalt som store fortellinger, for eksempel med utgangspunkt i følgende definisjon av Bamberg (2006a: 64):

'Big Stories' are typically stories that are elicited in interview situations, either for the purpose to create research data or to do therapy – stories in which speakers are asked to retrospect on particular life-determining episodes or on their lives as a whole, and tie together events into episodes and episodes into a life story, so that something like 'a life' can come «to existence».

Det er samtidig også sider ved disse narrativene og måten de opptrer i materialet på, som gjør dem til «small stories». Små fortellinger er typisk veldig korte, og de er fortalt i og integrert i interaksjon. De tematiserer ikke nødvendigvis taleren og hele hans eller hennes liv, men er mindre «hverdagsfortellinger» som er uløselig forbundet med konteksten de framkommer innenfor, både i den enkelte interaksjonen og i den større sosiokulturelle sammenhengen – som «functionally embedded in sociocultural practices» (Bamberg 2006b: 141). Som jeg illustrerer i forbindelse med analysen av narrativene, er det nokså korte narrativer det er snakk om, og selv om de har blitt fortalt innenfor en intervjukontekst, har de ikke alltid vært direkte utbedt, ei heller innevarslet av informantene selv som storstilte og særskilt vesentlige. Noe av narrasjonen jeg tematiserer, er heller ikke basert på faktiske hendelser, men er narrativer om noe informantene mener må ha skjedd. Såkalte små fortellinger i forskningslitteraturen har ikke nødvendigvis den fullendte narrative formen som prototypiske narrativer har. Termen favner videre, slik Georgakopoulou (2006: 123) har pekt på:

[S]mall stories [...] are employed as an umbrella-term that covers a gamut of under-represented narrative activities, such as tellings of ongoing events, future or hypothetical events, shared (known) events, but also allusions to tellings, deferrals of tellings, and refusals to tell.

De metodologiske ulikhetene mellom leirene som gjerne blir gjort til tema når motsetningene mellom forskning på henholdsvis store og små fortellinger skildres – det å framprovosere narrasjon versus det å belyse naturlig forekommende narrasjon – er å betrakte som uttrykk for ulike ontologiske forestillinger om hva narrativer er og gjør i interaksjon. De ulike leirenes tilnærminger har blitt beskrevet på ulike måter og med ulike benevnelser, og det har ingen hensikt å rulle opp kontroversen i sin fulle bredde i denne sammenhengen. Jeg vil nøye meg med å skissere de vesentlige motsetningene og plassere min behandling av narrativer i forhold til disse.

Freeman (2003, se også omtale i Bamberg 2006b; Georgakopoulou 2006) har omtalt de ulike tilnærmingene som henholdsvis *expressivist* og *productivist*, med referanse til hvilken orientering forskere innenfor de ulike leirene har til narrativer. Mens den første kategorien stiller spørsmålet «fortell meg historien din», og betrakter historienes innhold som det vesentlige, vil produktivister være mer interessert i narrativene som språklig praksis, slik Bamberg (2006b: 142) har omtalt sin egen og andres tilnærming i en kritikk av Freemans begrepsbruk:

They analyze people's talk – through, as Alexandra Georgakopoulou and I would like to add, what people *do* with their talk – and note specifically, how they accomplish a sense of self when

they engage in story-telling talk. Even more specifically, productivists analyze when people use narratives in their talk to index who they are.

Narrativene jeg tar for meg i analysen min, er hentet fra ei intervjusetting, og som jeg kommenterer i forbindelse med analysen, er det forhold ved denne situasjonen som – riktignok indirekte, men like fullt – utber fortelling om slike episoder som de som jeg tar for meg. Dette gir disse narrativene karakter av å være store narrativer. Perspektivmessig og med utgangspunkt i måten disse narrativene har gjort seg relevante for prosjektet mitt på, vil jeg likevel mene de først og fremst belyses som små narrativer. I analysen av narrativene i mitt materiale har jeg trukket veksler på begrepsapparat utviklet for analysen av «big stories», og da mest vesentlig på Labovs strukturelle rammeverk, men i tilnærming og perspektiv på hva disse narrativene er og gjør i mitt materiale, er jeg i det mest vesentlige på linje med det De Fina og Georgakopoulou har omtalt som «the social interactional approach». Jeg betrakter narrativene som *talk-in-interaction* (jf. f.eks. De Fina & Georgakopoulou 2008: 379) – direkte oversatt som tale-i-interaksjon, eller simpelthen omsatt til ei konseptualisering av narrativer som praksis. I det ligger det at selv om jeg interesserer meg for og analyserer innholdet og strukturene i disse narrativene, slik en har gjort innenfor tradisjonell analyse av «big stories», er dette forhold som først og fremst blir interessante sett i sammenheng med den konteksten fortellinga finner sin form og sitt innhold innenfor. Jeg betrakter også min rolle som medkonstruktør i narrativene i mitt materiale som helt vesentlig, og narrativene i seg selv om interaksjonelt «emergent, a joint venture and the outcome of negotiation by interlocutors» (De Fina & Georgakopoulou 2008: 379). Bamberg (2006b: 144), som har vært blant de mest sentrale proponentene for denne retninga innen narrativforskninga, posisjonerer denne tilnærminga slik:

We are interested in narrators who are engaging in the activity of narrating, that is, the activity of giving an account; for instance, when we engage in making past actions accountable from a particular (moral) perspective for particular situated purposes.

Som forespeilet i teoridelen er jeg i denne avhandlinga opptatt av hvilken *funksjon* narrativene informantene har – hva narrativene oppnår, eller hva informantene oppnår med sine narrativer. Ei utforskning av dette impliserer å se forbi det rent referensielle og også ta i betraktning strukturelle trekk og kontekstuelle faktorer omkring narrativene. Hvilke verdensbilder presenteres? Hvilke forhold ved den makro-sosiolingvistiske konteksten er narrativene en respons på? Hvilke diskurser dras det veksler på? Hvilke identiteter blir framforhandlet og presentert? Hvordan konstrueres disse identitetene gjennom narrativer, og ved hjelp av hvilke virkemidler? I det følgende presiserer jeg hvilke strategier som har vært involvert når jeg har utforsket spørsmål som dette.

5.4.1.2 *Strategier*

De narrative jeg har konsentrert meg om i mitt materiale, er de jeg har identifisert som eksempler på ett av to *typenarrativer*. Med termen «typenarrativ» mener jeg her narrativer som omhandler likeartede erfaringer og som deler visse sentrale karakteristikk og strukturer (jf. f.eks. Johnstone 2006). Gjennom intervjuene og bearbeidinga av intervjumaterialet framtrådte det to markante typenarrativer i materialet, som jeg har valgt å omtale som *opphavsberetninger* og *narrativer om risikosituasjoner*. Den første typen omhandler hvordan informantene ble bidialektale – hvordan fenomenet ble til, så å si. Den andre typen, narrativ om risikosituasjoner, omhandler på sin side erfaringer med en kategori av situasjoner som – svært forenklet – er skrudd sammen på en måte som utfordrer den bidialektale og gjør at språkvalg oppleves som vanskelige. Begge disse typenarrativene vil bli nærmere beskrevet i forbindelse med analysen. I analysen av disse typenarrativene har jeg hatt blikk for tre ulike dimensjoner: *tematikk*, *struktur* og *performativitet*. Dette er lesninger som svarer til det Riessman (2008) har skildret som tre ulike narrative analysestrategier: tematisk analyse, strukturell analyse og det hun kaller «dialogic/performance analysis».

Tematisk analyse innebærer å granske narrativer mer eller mindre utelukkende med henblikk på *hva* som blir fortalt. Denne tilnærminga har ifølge Riessman mange likhetstrekk med andre kvalitative analysestrategier, slik som grounded theory og fortolkende fenomenologisk analyse. Det er likevel noen sentrale forskjeller. Blant disse er at en tematisk narrativ analyse er mer sentrert omkring det enkelte tilfellet³⁹, og at en er mer tro mot narrativens form (Riessman 2008: 53, 73–76). De brytes ikke opp ved koding og kategorisering av segmenter. Tematisk narrativ analyse har klare likhetstrekk med den måten kvalitativt orienterte sosiolingvister har tilnærmet seg sin empiri på. Det er først og fremst det som blir fortalt om språkbruk, en har lagt vekt på.

Et eksempel som kan være illustrerende når det gjelder forskjellen mellom en mer tradisjonell, fortolkende analyse og en tematisk narrativ analyse, er Røstads (2005) studie av forholdet mellom oppfattet og realisert talemål i Vest-Agder. Ett av Røstads forskningsspørsmål var «[k]va er det typiske og gjennomgåande ved oppfatningane som dei utvalde informantane har om lokale talemålsforhold?» (2005: 17). Fordi hans fokus ligger på «det typiske», framhever han det som er likt i narrative til de ulike informantene. Dette går for eksempel fram av følgende sitat: «Sjølv om informantane på mange vis har sine interesser og ulike innfallsvinklar og perspektiv på dei aktuelle spørsmåla, så fortel dei til sjuande og sist mykje den same forteljinga, éi frå kvar stad» (Røstad 2005: 177). Under overskrifta «'Forteljingar' om talemåla» skriver Røstad

³⁹ Her bruker jeg termen *tilfelle* synonymt med det engelske «case».

de individuelle narrativene sammen til kollektive fortellinger om talemålsforholdene på de ulike stedene, bokstavelig talt. Han kommenterer riktignok avvik i materialet før han presenterer disse kollektive fortellingene, og han gir noen enkeltindivider egne stemmer innenfor de kollektive narrativene der de virker «utdypande eller er interessante og relevante elles» (Røsstad 2005: 178). Ut over dette forblir det særskilte ved hver informants beretning skjult i et slags «kor» av samstemthet.

Sammenskrivinga av ulike narrativer til kollektive fortellinger innebærer ei betoning av det som er likt, på bekostning av det som er ulikt. Dette er for så vidt en helt legitim analytisk operasjon. Jeg vil likevel hevde at det ligger et potensial for kunnskapsbygging i å ta det særmerkede ved enkeltindividers narrativer i nærmere øyesyn, og bevare de narrative sekvensene mer intakte, i tillegg til å se etter fellestrekk. På overflaten kan narrativer se like ut, slik jeg har observert i forbindelse med min studie. Samtidig er det trolig like mange fortolkninger av de sosiolingvistiske forholdene som det er språkbrukere i et språksamfunn. Selv om ulike fortellinger behandler samme tema, er det ikke sikkert at den fenomenologiske opplevelsen av forholdene som berøres, er den samme på tvers av tilfeller (jf. Riessman 2008: 90). Dette er forhold som kan belyses ved å ta utgangspunkt i enkelttilfeller og granske hvordan et tema behandles og settes i sammenheng med andre tema i løpet av en intervju samtale. Slik får en ikke bare fram «life reality», men også «subject reality» – hvordan det som det fortelles om, har blitt opplevd av *individet*.

I en strukturell analyse av narrativer ligger fokuset i analysen mer på narrativenes form enn på innholdet i dem, og særlig språklige elementer vies oppmerksomhet (jf. Riessman 2008: kap. 4). Ei utforskning av hvordan informantene organiserer sine narrativer om språk, og hvilke begrep og metaforer de benytter, kan bidra med innsikt i hvilke semiotiske koplinger som finnes og/eller konstrueres mellom språklig praksis og andre aspekt ved tilværelsen. Gubrium og Holstein (1997: 145) skriver for eksempel følgende om metaforer:

We fashion descriptive metaphors to borrow or transfer meaning between interpretive domains, often importing the typically ordinary in order to interpret something new and unfamiliar, making sense of what might otherwise seem uninterpretable.

En utforskning av metaforbruk kan, i lys av dette utsagnet, gi oss kunnskap om konseptuelle forbindelser som informanten ellers ikke er i stand til å verbalisere.

En narrativ analysestrategi som kan bidra til utdypet innsikt om hvordan koplingene mellom det språklige og det sosiale konstrueres og utnyttes i interaksjon, er den tilnærminga Riessman (2008) har kalt «dialogic/performance analysis». I en slik analyse utforskes narrativer som interaktive iscenesettelser. Det vil si at en fortsatt ser på narrativets innhold og strukturer,

men forskerens blikk hviler tyngst på hvordan narrativene produseres og framføres i interaksjon med omgivelsene: «[...] the dialogic/performative approach asks ‘who’ an utterance may be directed to, ‘when,’ and ‘why,’ that is, for what purposes?» (Riessman 2008: 105) Denne måten å analysere narrativer på trekker i større grad veksler på aspekt ved konteksten som de blir konstruert innenfor; både forskeren og eventuelt annet publikum blir trukket inn i analysen (Riessman 2008: f. eks. 105–107). Blant de trekkene ved narrativer det er interessant å granske i en slik analyse, er hvordan informanter for eksempel gjengir direkte tale eller gjør bruk av ekspressive lyder for å skape narrative effekter. En kan også undersøke hvordan forskeren og annet publikum bidrar i konstruksjonen av narrativet gjennom sin tilstedeværelse, stimuli og respons.

I del III av analysen (8.3.3) belyser jeg det jeg har kalt *opphavsberetninger*. Jeg har i denne analysen hatt blikk særlig for narrativenes tema og interne strukturer, men også det performative aspektet ved disse narrativene – hvilken *funksjon* fortellingene har innenfor intervjuene spesielt, eller som en del av en lingvistisk selvbiografi mer generelt – vil bli trukket fram som relevant for å forstå fenomenet bidialektisme.

5.5 Vurdering av noen spesifikke metodologiske problemstillinger

5.5.1 Forskerens rolle

For å få tilgang til individets erfaringer og refleksjoner knyttet til egen språklig praksis har intervjuamtaler blitt benyttet som primærmetode i denne studien. Disse intervjuene er det jeg som har planlagt og gjennomført, og det er jeg som har bearbeidet og analysert opptakene i etterkant. Jeg har stilt spørsmål og med det bedt om respons knyttet til bestemte tema (og ikke andre), og jeg har lyttet til informantens svar og gitt tilbakemelding. Jeg har kort sagt vært en aktiv deltaker i generering av de dataene jeg baserer konklusjonene mine på. Som både teori- og metodedrøftinga mi allerede har indikert, er det et grunnleggende konstruktivistisk og etnometodologisk syn som ligger under den forskninga jeg rapporterer fra her. Det vil si at jeg ikke betrakter virkeligheten som noe som er gitt og mulig å «avdekke» som en objektiv sannhet, og at jeg som forsker ikke kan unngå å bidra til å skape den virkeligheten jeg skildrer. Men selv om jeg forutsetter at det er slik, er det ikke slik at min rolle og innflytelse ikke er potensielt problematisk. Det impliserer bare at jeg mener en ikke *kan* fjerne forskerens innflytelse, og at en derfor må ha et bevisst forhold til de mulige følgene den har. Det er derfor enkelte fundamentale forhold jeg har måttet tenke inn i analysen og ta med i betraktning når jeg har trukket mine konklusjoner. Det er fem slike forhold jeg vil tematisere spesielt her: forskerens forkunnskaper og

forforståelser, dynamikken mellom forsker og informanter, forskerens språklige praksiser og bruken av opptaksutstyr.

Ut fra en ortodoks grounded theory-metodikk kunne jeg som nevnt i kapittel 5.1.2 ha tilstrebet å møte empirien som en *tabula rasa*, uten forkunnskaper og forforståelser. Dette har jeg imidlertid betraktet som både praktisk sett umulig og uhensiktsmessig å tilstrebe. Det er slik jeg ser det, både mer redelig og formålstjenlig å tilstrebe å være seg sine forkunnskaper og fordommer bevisst; det er noe en kan arbeide *med* som verktøy, og som jeg også har opplevd at en kan få noe konstruktivt ut av å jobbe *mot* gjennom å prøve det en tror og mener, imot det en finner. Mine forforståelser og forkunnskaper har utvilsomt hatt innflytelse på valg jeg har gjort i innrettinga av studien. Jeg har hatt et ønske om å tilføre noe nytt med forskninga mi, og da må en nødvendigvis være orientert nok til å kunne se seg ut ei høvelig nisje i feltet. Forkunnskaper var også virksomme i rekrutteringa av informanter, da jeg silte ut de jeg mente ville bidra med noe til utvalget. Særlig i rekrutteringa av de første informantene var denne kunnskapen sentral, da det var den eneste kunnskapen jeg hadde å ta utgangspunkt i. Forkunnskaper påvirket i neste omgang måten jeg utformet intervjuguiden min på. Jeg valgte å følge opp enkelte perspektiver og funn i tidligere forskning med spørsmål som ville gjøre det mulig å teste hvorvidt hypoteser og funn i tidligere studier hadde klangbunn i mitt utvalg. Videre har min generelle teoretiske utrustning og kunnskap utvilsomt påvirket måten jeg har lest materialet på; hva jeg har betraktet som sentrale informasjoner, og hvilke tema og mønster som har framtrådt som mest interessante å forfølge.

Fordi flere av «tipserne» mine har vært personer i bekjentskapskretsen min, har flere av de jeg har blitt tipset om, vært i den utvidede bekjentskapskretsen min. Det betyr at jeg har hatt noe kjennskap til enkelte av informantene fra før, og at noen av dem også har kjent til meg. Videre har det hatt den utilsiktede konsekvensen at noen av dem kan sies å gjenspeile den sosiokulturelle profilen som jeg og mine omgivelser har. Jeg har blant annet – mer eller mindre utilsiktet – endt opp med flere informanter som på en eller annen måte er forbundet med det norske folkemusikkmiljøet, som jeg selv er en del av. Geografisk sett er de imidlertid spredt ut over landet, så de representerer ingen ensartet gruppe. Dette kan likevel ha bidratt til at utvalget har en overvekt av informanter som deler sosiokulturell orientering og verdier. Dette er en potensiell slagside jeg har vært bevisst på gjennom hele prosessen, og jeg mener at det jeg har hatt av kvaler med nettopp dette trekket ved utvalget, har bidratt til at denne dimensjonen har blitt behørig belyst. Det at jeg har hatt kjennskap til enkelte av informantene fra før, mener jeg ut over dette ikke har bidratt til å vri verken datainnsamling eller analyse i noen bestemt retning. I den grad det har bidratt med noe, er det en viss grad av familiaritet i intervjusituasjonen, noe jeg har opplevd som et gode.

I sosiolingvistiske studier er det vanlig at refleksjon omkring forholdet mellom forskerens og informantenes talemål tas opp til drøfting som en del av en metodekritikk. Bakgrunnen for selvransakelsen på dette punktet ligger i tradisjonen for å tilstrebe å nøytralisere eller komme rundt det såkalte *observatørens paradoks*: «[T]he aim of linguistic research in the community must be to find out how people talk when they are not being systematically observed; yet we can only obtain these data by systematic observation» (Labov 1972b: 209). Ved å være til stede som observatør, og ikke minst ved å bidra til å drive samtalen framover som intervjuer, er det sannsynlig at jeg med min deltakelse – og da særlig mitt talemål – har påvirket måten mine informanter har snakket på. Jeg er oppvokst i bygda Oppdal lengst sør i Sør-Trøndelag. Selv om jeg stort sett har bodd andre steder siden jeg var 16 år, peker nok talemålet mitt fortsatt tydelig i retning av dette stedet, og om ikke dette spesifikke stedet så i alle fall i retning av ikke-urbane strøk av Trøndelag. Ut over at talemålet mitt kan ha påvirket informantenes språkvalg, ligger det også sosial informasjon i min måte å snakke på som kan ha øvet innflytelse på informantene. Den sosiale profilen som talemålet mitt, forskningsinteressene mine pluss eventuell bakgrunnskunnskap om meg⁴⁰ avtegner samlet sett, kan for eksempel tenkes å ha preget samtalen. Det kan ha påvirket måten informantene snakker på, og hva de har følt seg komfortable med å uttrykke. I forbindelse med bearbeidinga av materialet har jeg observert at min språkbruk varierer en del innenfor og mellom intervju, og jeg har gjort observasjoner som tilsier at min måte å snakke på har øvet innflytelse på informantenes språkvalg. Dette – det vil si meg selv og mitt språk – er en faktor jeg ikke har kunnet eliminere, og det er også vanskelig å kontrollere for dette på andre vis enn å ha det i bakhodet i forbindelse med analysen. Bevisst som jeg har vært på min innflytelse på informantenes uttalelser – både i form og innhold – har jeg også flere ganger opplevd at talemålet mitt har vært en katalysator i positiv forstand i møte med enkelte informanter. Det var flere informanter som gjorde et poeng ut av mitt talemål i forbindelse med intervjuet, og som responderte på dette med både beskrivelser, fortolkende resonnement og språklig adferd som har informert prosjektet. Slike kommentarer har ikke først og fremst dreiet seg om måten jeg har snakket på, men talemålet mitt har ved flere anledninger blitt brukt som eksempel i informantenes forsøk på å beskrive og forklare språkbruksmønstrene sine. En av informantene som hadde en trønderisk varietet som én av sine to koder, opplevde det for eksempel ikke som naturlig å bruke denne i møte med meg, selv om hun hørte at jeg var trønder. Dette var noe hun tok opp og brukte noe tid på å forklare under intervjuet, og også hos andre informanter utløste mitt talemål liknende redegjørelser for språkvalg og språkbruksmønster.

⁴⁰ I disse dager er det imidlertid vanskelig å møte til avtaler som et ubeskrevet blad, og flere informanter ga uttrykk for at de hadde gjort egne forundersøkelser (les: de hadde «googla» meg).

I forlengelsen av ei slik drøfting av hva jeg som person og forsker har brakt med meg inn i forskningsprosessen, som kan ha påvirket for data og funn på ulike måter, er det også naturlig å ta opp de verktøyene jeg har brukt. Lydutstyr er et slikt verktøy, og det er et verktøy som bare i egenskap av å være til stede kan påvirke, og ganske sikkert *har* påvirket, empirien i en eller annen forstand. Som Labov har bemerket, er intervju tatt opp på bånd «[...] the most obvious kind of systematic observation» (Labov 1972b: 209). Lydopptakeren er på den ene siden et essensielt hjelpemiddel som jeg ikke kunne vært foruten. På den andre siden har dette klassiske «forsker-tilbehør» utvilsomt bidratt til å gjøre min rolle og mitt formål mer framtrædende i samtalen.

Opptakeren lå plassert synlig for informantene under intervjuene, noe som først og fremst ble gjort for å sikre at lyd kvaliteten på opptakene ble optimal. Selv om en skjult eller mindre prangende opptaker kunne ha bidratt til at den i mindre grad var i informantens bevissthet, anså jeg det som etisk sett best dersom samtalene ble dokumentert med full åpenhet hele veien. Og selv om opptakeren *var* såpass synlig, opplevde jeg det ikke slik at informantene ble påvirket av den i særlig grad. Den så ut til å være i informantenes tanker først og fremst like etter den ble introdusert og skrudd på. Ellers var opptakeren i stor grad en forlengelse av meg og den rollen jeg hadde i samtalen, så i den grad intervjuet fungerte etter intensjonen – som en uformell samtale – opplevde jeg tilstedeværelsen av opptakeren som en marginal kilde til innflytelse.

5.5.2 Rapportert språkbruk – muligheter og begrensninger

I denne avhandlingen lener jeg meg forholdsvis mye på rapportert språkbruk som data, noe som er potensielt problematisk. I det jeg tar opp rapportert språkbruk som ei metodologisk problemstilling her, er det imidlertid ikke for å drøfte hvorvidt en faktisk kan stole på informantene, men snarere for å belyse det jeg mener er et uforløst potensial i denne empiritypen som utgangspunkt for kunnskapsbygging innenfor kvalitativt orientert sosiolingvistisk forskning.

Sosialt betinget språklig variasjon, som er sosiolingvistikkenes studieobjekt, er et fenomen som viser seg for både «mannen i gata» og språkforskere. «Mannen i gata» vil derfor som regel være i stand til å uttale seg om hvordan han eller menneskene omkring ham snakker, eller hvilken retning han mener den språklige utviklinga går i. Slike utsagn – såkalt *rapportert språkbruk*⁴¹ – kan utgjøre empiri for sosiolingvister. Innenfor alle skoleretninger av talemålsforskninga har en spurt vanlige språkbrukere om hvordan de bruker språket, og også hvordan de opplever andres måte å snakke på. Synet på hvilken status og funksjon slike rapporterte data har som språkvitenskapelig

⁴¹ I denne framstillinga viser begrepet rapportert språkbruk om rapporteringer innsamlet i forskningsøyemed. Termene brukes videre kontrastivt med termene *faktisk* eller *realisert språkbruk*, som på sin side viser til observert språkbruk – den «harde» språklige empirien, om en vil.

empiri, har imidlertid endret seg over tid. Røstad (2005: 54) er blant dem som har pekt på at synet på språkbrukeren har endret seg med sosiolingvistikkenes framvekst som en egen gren av talemålsforskninga: «Forskarane blei etter kvart grunnleggjande mistenksame til det folk sa om sitt eige talemål». En kan trygt fastslå at den mistilliten som ble språkbrukerne til del da, fortsatt henger ved dem. Bruken av rapportert språkbruk som data følges ofte – for ikke å si alltid – av en god porsjon vitenskapelig artikulert skepsis når det gjelder hvorvidt en kan feste lit til det informantene forteller, og hva en kan tillate seg å *bruke* slike data til.

Sosiolingvistikken etablerte seg i 1960-årene som en forholdsvis empiritung forskningstradisjon. En sentral premis for arbeidet innenfor det sosiolingvistiske paradigmet har siden den gangen vært at utgangspunktet for beskrivelser og analyser må være observasjoner av *autentiske* språkbruk. Det var den naturlige forekommende språklige variasjonen i samfunnet som var sosiolingvistikkenes *eksplanandum*. Dette perspektivet har i seg selv konsekvenser for hvilken status rapportert språkbruk får som empiri. En vel så viktig grunn til at en anla et skeptisk syn på selvrapporterte data, var imidlertid at de nye tekniske hjelpemidlene og analysemetodene gjorde det mulig å sammenlikne det språkbrukere sa at de sa, med det de faktisk sa. Språkbrukerne kom ikke godt ut av slike sammenlikninger, da de viste at selvrapportering – som var den typen data en først og fremst hadde benyttet seg av innenfor den klassiske dialektologien – ikke nødvendigvis var en god metode for kartlegging av faktisk språkbruk (jf. f.eks. Labov 1966: 479–480).

Når det er sagt, har ikke sosiolingvister gått bort fra å bruke selvrapporterte data selv om en har observert at de kan være misvisende. En har snarere fått interesse for misforholdet mellom rapportert og faktisk språkbruk og teoretisert omkring hvorfor det er slik (jf. Røstad 2005: 54). Den tesen som kanskje har blitt mest sentral, er at feilrapportering kan reflektere språknormer og prestisjeforhold mellom ulike språklige varianter. Labov mente for eksempel at feilrapportering av egen språkbruk var et uttrykk for språkholdninger: «[...] when the average New Yorker reports his own usage, he is simply giving us his norm of correctness» (Labov 1966: 455). Overrapportering, det vil si å hevde å bruke flere standardformer enn en i virkeligheten gjorde, tolket Labov som et tegn på lav språklig selvtillit. Dette var en tilstand han mente bidro til å forklare den sosiale distribusjonen av språklig variasjon i New York; den disponerte for å legge vekk stigmatiserte trekk til fordel for trekk som var forbundet med større sosioøkonomisk prestisje (Labov 1966: kap. XII).

Utforsking av forholdet mellom språkholdninger og språkbruk har utgjort en sentral del av den sosiolingvistiske forskninga siden Labovs teoretiske og metodologiske anslag. Ikke minst har den jevne språkbrukerens perspektiver blitt belyst innenfor disiplinen *folkelingvistikk*, som har

hatt nettopp folkelige oppfatninger og kunnskaper om språklig variasjon som sitt empiriske omdreiningspunkt (Niedzielski & Preston 2003). Interessen for rapportert språkbruk har altså ikke avtatt, men den kan sies å ha endret karakter. Som ei foreløpig oppsummering kan en si at korrelasjonslingvistikken endret synet på og bruken av selvrapporterte språkdata. Det ble satt spørsmålsteget ved den objektive sannhetsverdien i selvrapporterte data, og i hvilken grad en kan tillate seg å bruke slike data som kilde til kunnskap om faktisk språkbruk. Den mistilliten som ble språkbrukeren til del innenfor dette paradigmet, har blitt med videre som en del av den nye disiplinens metodologiske fundament. Rapporter om språkbruk ble imidlertid tilkjent verdi når det gjelder den forklaringsdimensjonen av forskninga. Dette siste framgår enda tydeligere innenfor den kvalitativt orienterte sosiolingvistikken.

Den såkalt «post-labovske» sosiolingvistikken framstår svært mangfoldig både når det gjelder teoretiske og metodologiske perspektiv, men et fellestrekk ved mye av den er at *individet* har fått utgjøre et sentralt teoretisk og analytisk omdreiningspunkt. Innenfor den labovske sosiolingvistikken var språkbruken innenfor ulike sosiale kollektiv som sto i sentrum, og individets språkbruk framsto som mer eller mindre determinert av sosiale faktorer. Den mer interaksjonelt orienterte sosiolingvistikken har på sin side tillagt individet adskillig mer egenvilje og handlekraft. Språkbruk har blitt betraktet som ei intensjonal handling, og som et uttrykk for individets personlige identitet og sosiale orientering. Dette perspektivet har hatt metodologiske konsekvenser. Forklaring av språklig variasjon har fra et slikt perspektiv måttet bygge på *fortolkning* av hva språkbruk symboliserer innenfor bestemte samhandlingssituasjoner. Forskerne har søkt å komme til en mer inngående forståelse av hvilke sosiale og psykologiske mekanismer som er virksomme når individet gjør sine språkvalg i interaksjon med sine sosiale omgivelser.

Med et slikt forskningsfokus blir det maktpåliggende å komme nær språkbrukeren, både for å kunne observere hvordan individet bruker språket i interaksjon, men også for å skaffe seg innsikt i hvilke rasjonaler den enkelte språkbrukeren opererer ut fra. En har derfor sett ei disiplinær dreining mot en mer kvalitativt orientert, hermeneutisk-fenomenologisk forskningspraksis innenfor deler av fagfeltet. Intervju av den typen Kvale (2001) har kalt «det halvstrukturerte livsverden-intervjuet» har for eksempel vært en essensiell del av forskningsdesignet i mange interaksjonelt orienterte studier. Formålet med slike intervju er ifølge Kvale «[...] å innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomenene»(Kvale 2001: 21).

Innenfor den klassiske korrelasjonslingvistikken ble det også trukket veksler på kvalitative data for å belyse språkoppfatninger og holdninger til ulike former for språkbruk, men det er grunn til å hevde at den mer hermeneutisk-fenomenologisk orienterte sosiolingvistikken har latt

informantene kommet til orde i større grad. En har også tilnærmet seg informantenes utsagn på en annen måte. Når det gjelder undersøkelsene av *faktiske* språklige forhold, er det fortsatt lingvistens observasjoner som har nytt størst autoritet, og det er følgelig disse som har blitt viet mest oppmerksomhet i utredninger av språkstrukturelle forhold. For å komme nærmere en forståelse og ei forklaring av det en observerer, har en imidlertid ofte foretatt en form for empirisk krysspeiling, der den faktiske språkbruken og informantenes utsagn om egen og andres språkbruk ses i sammenheng. Det må også nevnes at enkelte forskere har hevdet at rapportert språkbruk ikke nødvendigvis er så misvisende. Flere studier har påvist mindre avvik mellom faktisk og rapportert språkbruk enn det for eksempel Labov (1966) fant i New York⁴². Andre har anlagt et annet perspektiv på misforholdet mellom det informantene sier, og det språkviterne har observert og ment. I sin undersøkelse av forholdet mellom rapportert og faktisk språkbruk i østre Vest-Agder fant for eksempel Røstad (2005) at en god del av informantenes oppfatninger var i overensstemmelse med det realiserte talemålet. Det gjaldt både rapporteringer av generell og mer detaljert art. Han fant riktignok at noen av språkoppfatningene til informantene var ulik de som språkviterne har hatt, men han påpeker at dette ikke nødvendigvis kan relateres til lavt kunnskapsnivå eller mangel på språklig bevissthet fra informantenes side. Ut fra en kunnskaps sosiologisk tenkemåte kan diskrepansen også være et resultat av at de ulike partenes kunnskaper er konstruert innenfor ulike kontekster, påpeker Røstad (2005: 44–45).

Et annet bruksområde for rapportert språkbruk har vært der det skorter på «hard empiri». Noen ganger kan det være vanskelig å skaffe dokumentasjon på realisert språkbruk. Det gjelder særlig når en forsker på språklig praksis som er spesielt stigmatisert, eller som er knyttet til grupper eller kontekster som det kan være vanskelig å få tilgang til. Et godt eksempel i så måte finnes i Hårstads (2010) avhandling om talemålet i Trondheim. Informantene hans rapporterte under intervjuene om at en multietnolektisk⁴³ språklig stil var i bruk i byen, men det viste seg umulig å få festet denne språklige stilen på bånd. Hårstads (2010: 226) betraktninger omkring sine metodiske valg og analytiske fokus i denne sammenhengen kan sies å reflektere noen av de forholdene som har blitt berørt så langt i denne framstillinga:

En deskriptiv studie med vekt på formmessige forhold er med andre ord utelukket, og jeg må i stedet konsentrere meg om å drøfte noen av de *sosiopragmatiske* sidene ved slik språklig atferd. [...] Derimot må jeg nøye meg med å studere en rapportert stilistisk praksis slik den kommer fram gjennom informantsamtalene. Som vi snart skal se, klarer informantene bare i begrenset grad å gi konkrete beskrivelser av de multietnolektiske praksisformene i Trondheim, og min analyse må derfor konsentreres om denne språklige stilen som en *semiotisk størrelse*. Jeg vil bruke

⁴² Se f.eks. Røstad 2005: 54–56 med referanser for eksempler på dette.

⁴³ En etnolekt er en variant av majoritetsspråket som innehar trekk som markerer talerens tilknytning til ei bestemt etnisk gruppering. En multietnolekt er en stil som inneholder språktrekk som peker i retning av *flere* etniske grupper.

informantenes utsagn til å se på hvordan denne talestilen står i kontrast til andre stiler i samme språkfelleskap, og dermed klargjøre hvilken sosial mening som ligger i en slik praksis.

På den ene siden avtegnes det tradisjonelle statusforholdet mellom rapportert og realisert språkbruk i dette sitatet. Det er den realiserede språkbruken som er den foretrukne empirien. Hårstad må «nøye seg» med å forsøke å trekke mening ut av de sporene av den stilistiske praksisen som finnes nedfelt i informantenes rapporteringer. På den andre siden velger han å bruke informantenes selvrapporeringer for det de er verdt. Den rapporterte språkbruken betraktes som brukbar når det gjelder å skaffe seg innsikt i denne talestilens sosiale mening i det språkfelleskapet den inngår i.

Ut over det at Hårstads sitat fungerer oppsummerende for det som har blitt sagt om rapportert språkbruk i det foregående, peker det også framover faghistorisk sett. Da tenker jeg spesielt på begrepene *stilistisk praksis*, *språklig stil* og *semiotisk størrelse*, som står sentralt i det Eckert (2012) har kalt «den tredje bølgen» av variasjonsstudier, og som også står sentralt i denne avhandlingen. Sammenholdt med Gubrium og Holsteins (1997) beskrivelse av ulike idiommer for kvalitativ forskning, er det grunn til å hevde at utforskinga av informantenes utsagn om språk «forut» for den tredje bølgen har vært gjort fra en hovedsakelig naturalistisk innfallsvinkel: Kvalitativt orienterte sosiolingvister har for en stor del arbeidet mot å avdekke en virkelighet som foreligger ute i felten, men som det gjenstår for oss å «komme nær nok» til å avlese. I dette prosjektet utforsker jeg imidlertid språkbruk som en meningskonstituerende sosial praksis først og fremst, noe som – som nevnt – bidrar til å situere prosjektet mitt innenfor det Gubrium og Holstein (1997) har omtalt som det etnometodologiske idiommet for kvalitativ forskning. Når informanter forteller en forsker om sin egen eller andres språkbruk, er det fra et etnometodologisk synspunkt ei meningskonstituerende og performativ handling forskeren er vitne til; informanten gjør krav på en sannhet om sin egen måte å bruke språket på. Det ligger, slik jeg ser det, et potensial i å tilnærme seg slike fortellinger som situerte narrativer, og i å utforske dem ved hjelp av ulike narrative analysestrategier.

Noe av grunnen til at en er skeptisk til lekfolks egenrapportering om språkbruk, er at de kan tenkes å svare ut fra ei oppfatning av hva de tror forskeren vil høre, eller hvordan de ønsker å framstå. En kan imidlertid også se på intervjuets dialogiske karakter som en analytisk ressurs. Selv om forskningskonteksten i de fleste tilfeller vil skille seg fra «vanlige» kommunikasjonssituasjoner, er det like fullt en sosial situasjon. En kan analysere narrativer med henblikk på hvordan språkbrukeren konstruerer seg selv gjennom fortellinga om sin språkbruk under intervjuet, og hvordan språket utnyttes som virkemiddel i narrasjonen. Denne tilnærminga til rapportert språkbruk impliserer å legge spørsmålet om objektiv sannhetsverdi til side og nærlese fortellingene med blikk for både hva som blir fortalt, hvordan det blir fortalt og hvorfor det blir

fortalt slik. Ved å tilnærme seg materialet på denne måten kan det potensielt fravristes mer enn kunnskap om hvordan individer mener å handle, hvordan de betrakter sin egen og andres språkbruk, og hvilke erfaringer de har. Nærlesing av narrativer om språkbruk kan på den ene siden bidra til den samlede kunnskapen om hva ulike former for språklig praksis signaliserer innenfor et gitt språksamfunn, noe sosiolingvister for så vidt alltid har vært opptatt av. Vel så viktig er det imidlertid at en på denne måten får belyst hvordan koplinger mellom det språklige og det sosiale konstrueres diskursivt, og hvordan språkbrukere utnytter de semiotiske forbindelsene mellom det språklige og det sosiale til å konstruere seg selv og posisjonere seg i det sosiale landskapet.

5.5.3 Skriftfesting av tale

I forbindelse med de innledende rundene med bearbeiding av datamaterialet brukte jeg en del tid på å avgjøre hvordan tale skulle gjengis i avhandlinga. Det er flere måter å gjøre dette på, som alle har fordeler og ulemper knyttet til seg, og det er derfor på sin plass å redegjøre kort for de strategiene jeg har valgt. Jeg tar først opp hvordan jeg gjengir informantene der det er *innholdet* i diskursen som er det vesentlige for framstillinga, før jeg kommenterer hvordan informantenes tale gjengis der lingvistiske forhold er av særlig interesse. Noe som gjelder for begge formene for skriftfesting av tale, er at jeg har valgt en representasjonsmåte som tjener mitt formål. Som nevnt tidligere har jeg valgt en utpreget strategisk transkripsjonsmåte, og denne gjenspeiles også i avveiningene mellom presisjon og lesbarhet jeg gjør rede for i det følgende; formålet har vært å transkribere detaljert *nok*.

I gjengivelsen av informantenes tale der innholdet i utsagnene deres er det mest interessante, har jeg valgt en enhetlig representasjonsmåte – bokmål. Dette har jeg gjort først og fremst for at ikke selve transkripsjonsmåten skal ta fokus vekk fra det jeg har ønsket å rette oppmerksomheten mot i disse transkripsjonene: Det proposisjonelle innholdet og resonnementene de er uttrykk for. Jeg vil imidlertid understreke at analysene jeg presenterer av dette materialet, først og fremst er basert på *lydopptakene*, og ikke den langt mer ryddige bokmålsgjengivelsen av informantenes tale i avhandlinga. Gjengivelsen av utdrag er kun ment å bidra til at leserne skal se det jeg har sett – eller retttere sagt hørt. Av den grunn har jeg også brukt komma og punktum for å markere perioder i disse utdragene, for å lette lesinga. Der analytiske poeng er knyttet til spesielle lingvistiske trekk som transkripsjonen ikke fanger, gjør jeg oppmerksom på det.

Jeg vurderte også å representere tale på en måte som var mer tro mot formen til informantenes utsagn, men likevel innenfor rammene av norsk normalortografi og uten ekstra

tegnsett. Det ville i praksis si transkripsjon som er dialektnær og som på andre måter speiler det muntlige preget i naturlig diskurs. Dette kan sies å fange noe vesentlig ved utsagnene. Det ville for eksempel kunne bidra til at informantenes (ulike) «stemmer» og personlige uttryksmåter kom tydeligere til uttrykk i avhandlinga. Forskning har imidlertid vist at det ikke er vilkårlig hvordan en velger å representere tale. Selv standardtalemål uttrykt i skrift på en måte som avviker fra standard skriftnorm, har vist seg å kunne utløse bestemte sosiokulturelle assosiasjoner hos leserne. I artikkelen «The li'l Abner Syndrome: Written representations of speech» (1985) rapporterer Preston fra en studie av lekfolks holdninger til det han kaller «allegro speech forms». Dette er ifølge Preston én av tre måter tale typisk gjengis på, og viser til forsøk på å bruke ikke-standard stavemåter for å fange det at naturlig tale er uformell, ikke nøye utformet, avslappet og noen ganger preget av slang. De to andre typene av det han kaller «respellings» av tale er «dialect respellings» og «eye-dialect forms». Den første kategorien av disse viser til forsøk på å fange regionalt og sosialt distribuerte uttaletrekk, mens «eye-dialect forms» på sin side viser til skrivemåter som ikke egentlig reflekterer fonologiske særdrag, men som typisk utnyttes for å karikere spesielle sosiale typer. Preston påviser at dette er avvik fra standarden som kan påvirke lesernes evaluering av de personene som gjengis. Han fikk ei gruppe av språkbrukerne til å tippe klassetilhørigheten til ulike språkbrukere på bakgrunn av en skriftlig gjengivelse av talen deres. To av de fire talerne i studien ble gjengitt med såkalte «allegro speech forms»; en av dem ble gjengitt uten ikke-standardformer, mens den andre hadde en ikke-standardform i tillegg til at det som ble sagt, var gjengitt med muntlig preg. Det var med andre ord snakk om en form for skriftlig *matched guise*-test (jf. 2.1.5). Resultatene viste at skriftfestet tale kan utløse sosiale evalueringer på linje med tale, selv når det de vurderer i realiteten bare er skrivemåter, og ikke tale med reelle avvik fra standard uttale:

What is strikingly different is that the negative responses are attached to the spellings themselves and not to the pronunciations represented. Totally unwarranted demotions of social status are brought about by honest attempts to imitate in writing something of the impression created by rapid, casual speech. (Preston 1985: 334)

I forlengelsen av dette er det ifølge Preston problematiske sider ved at slike måter å representere tale på også finnes i akademiske tekster:

Though such attitudes may be productively manipulated by creative writers, the use of respellings by linguists, sociologists, anthropologists, folklorists, psychologists, and others who want authentic reports of spoken language with a minimum of phonetic detail may be seriously questioned. (Preston 1985: 335–336)

Særlig forsiktig mener Preston at lingvister må være med å representere tale slik, siden andre vil kunne se på deres arbeid som eksempler til etterfølgelse når det gjelder metoder for

datarapportering. Selv om lingvister selv verken ser ned på bestemte former for tale, eller har til hensikt å presentere talere på en uheldig måte, er det ikke sikkert at ikke-lingvister og deres lesere er like relativistiske, påpeker han (Preston 1985: 329).

Et viktig forhold bak mitt valg om å gjengi alle informanter på bokmål, er at enkelte norske varieteter står i et mer direkte forhold til den skriftlige standarden jeg uttrykker meg på i brøtteksten for øvrig, enn andre. Selv om bokmålet ikke har en gjennomført ortofon skrivemåte sett i forhold til noe norsk talemålsområde, er det likevel liten tvil om at en talt form for bokmål vil ligge nært svært nært talemålet i og rundt hovedstaden. Ikke minst er dette en måte å tenke om forholdet mellom bokmål og talemål på, som må kunne betegnes som utbredt. I kraft av dette vil talemålet til personer som snakker en varietet fra dette området, kunne være privilegert jamført med personer som snakker andre varieteter. Det vil være lettere å fange de sosiolingvistisk vesentlige trekkene ved deres tale uten at skriftbildet avviker i særlig grad fra det en finner i normert skriftspråk. I lys av Prestons (1985) funn er det grunn til å vurdere behovet for å gi hver enkelt informant med sin egen stemme gjennom skriftbilledlige distinksjoner. Hans forskning er ikke gjort innenfor en norsk kontekst, og det er grunn til å tro at språkholdningsklimaet er et annet her enn der han har gjort forskninga si, nemlig USA. Det kan imidlertid ikke utelukkes at slike forhold vil kunne prege hvordan transkripsjonene av de ulike talerne tolkes, og hvilke assosiasjoner de utløser. I tillegg ville det by på ei praktisk utfordring både å etablere og redegjøre for de mange ulike skriftfestingskonvensjonene jeg ville måtte operere med for å få fram informantenes ulike dialektale stemmer her. Disse forholdene har samlet motivert mitt valg om å gjengi alle informanter på bokmål der innholdet i utsagnene deres står i fokus. Nynorsk kunne selvsagt ha vært en mulighet som mal for gjengivelse av noen av kodene i utvalget. Det er imidlertid langt fra alltid at det er opplagt hva som er en «nynorsklik» kode, og hvilke koder som ligger bokmålet nærest, og jeg så ingen grunn til å bringe inn en potensielt ideologisk ladet distinksjon i utvalget.

Der jeg siterer informanter og de konkrete lingvistiske realiseringene deres er et poeng, bruker jeg tegn fra det internasjonale fonetiske alfabetet (IPA). Det sentrale har også i transkripsjonene på dette nivået vært å sørge for at jeg satt igjen med materiale som var egnet for både analysen og rapporteringa fra prosjektet, og systemet jeg har valgt, er i den forstand *ad hoc*. Jeg har vært nødt til å representere noen uttaledistinksjoner som ikke er fonologisk relevante, for å fange de sosiolingvistisk signifikante trekkene ved informantenes kode. Jeg har derfor valgt å gjengi – så detaljert som nødvendig – hvordan kodene *børes ut*. Jeg holder meg hovedsakelig til grov fonetisk transkripsjon med IPA-tegn, markert med hakeparenteser. Også i disse transkripsjonene har jeg gjort enkelte tillempinger for lesbarhet, noe jeg kommenterer i det

følgende. På bakgrunn av disse tillempingene grenser de grovfonetiske IPA-transkripsjonene i avhandlinga mot fonemisk transkripsjon som skriftbilde betraktet, i alle fall på enkelte punkt.

Jeg har lagt vekt på at transkripsjonene skal fange distinktive og sosialt meningsbærende språktrekk, men uten å introdusere større detaljnivå enn det som er strengt nødvendig for å fange nettopp dette. Jeg markerer for eksempel bare for hvorvidt informanten uttaler /r/ som uvular frikativ [ʁ], eller om den uttales som trille eller tapp (begge transkribert med symbolet [r]). Uttalen av /r/ har ikke har betydningsskillende funksjon semantisk sett, men den er sosiolingvistisk sett betydningsfull innenfor en norsk kontekst. På motsatt vis har jeg valgt å ofre presisjon til fordel for leservennlighet når det gjelder representasjonen av variasjon i realiseringa av enkelte språklyder. På samme måte som jeg bruker symbolet [r] for alle ikke-dorsale uttalevarianter av /r/, bruker jeg gjennomført tegnet for alveolar uttale av lateral approksimant [l] selv om uttalen enkelte ganger ligger nærere en retrofleks lateral approksimant. Spesielle uttalevarianter kommenteres kun der distribusjonen av den retroflekse lateralen anses å være potensielt sosiolingvistisk relevant. I de tilfellene hvor variasjonen i realisering er av betydning for analysen, kommenteres også dette spesielt.

Samme forhold – lesbarhet vurdert opp mot lingvistisk presisjon og sosiolingvistisk relevans – har vært styrende for gjengivelsen av vokalkvalitet i transkripsjonene. Jeg bruker ikke ulike IPA-tegn for kort og lang variant av vokalene, men holder meg i stedet til de tegnene som ligger nærmest norsk normalortografi. Eneste unntak fra dette er at jeg markerer kort, trykklett /e/ (ə). Dette er et valg som er motivert av det potensielle vellet av ulike kvaliteter som er representert i utvalget, og at variasjonen på dette punktet ligger på et detaljnivå som ikke har vært nødvendig for analysen min. Jeg benytter IPA-symbolene [ø(:)] og [ɔ(:)] for norsk *ø* og *å* for å unngå den perseptuelle konflikten mellom de internasjonale IPA-symbolene [u] og [o] og norsk normalortografi. Jeg legger ellers til grunn at vokallengden er distinktiv i norsk, og markerer kun for lang vokalisme.

Tabell 1: Tegnforklaringer transkripsjon – oversyn vokaler

Vokaler ⁴⁴	Fremre		Midtre		Bakre
	urundet	rundet	urundet	rundet	rundet
Høy	i	y		u	ʊ
Mellomhøy	e	ø	ə		ɔ
Mellomlav	æ				
Lav	a				

Tabell 2: Tegnforklaringer transkripsjon – oversyn konsonanter

Konsonanter ⁴⁵	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Retrofleks	Palatal	Velar	Uvular	Glottal
Plosiv	p/b			t/d		t̪/d̪	c/ɟ	k/g		
Affrikat										
Nasal	m			n		ɳ	ɲ	ŋ		
Trill				r*						
Tap/flap						ɾ				
Frikativ		f/v*		s		ʃ*	ç		ʁ*	h
Approsimant		/v*					j			
Lateral approsimant				l		ɭ	ʎ/ʟ			

Tabell 3: Andre tegnkonvensjoner

Diakritiske tegn

Lang kvantitet – :

Andre tegnkonvensjoner

[IPA-transkripsjon]	–	grov fonetisk transkripsjon ⁴⁶
/IPA-transkripsjon/	–	fonemisk transkripsjon
//tekst//	–	informantsitat gjengitt med normalortografi
(.)	–	pause på 0,5 sekunder eller mindre
(tall)	–	pause på over 0,5 sekunder, angitt
=tekst=	–	pauselyder
...	–	fortsettelsesintonasjon/nøling
[TEKST]	–	elementer tatt ut/gjort mer generelle av hensyn til anonymitet
[[tekst/transkripsjon]]	–	overlappende tale
(<i>tekst</i>)	–	ekstra- og paralingvistisk kommunikasjon (latter, gester, bevegelse i rommet etc.)
(uft)	–	uforståelig tale
(transkripsjon)	–	usikker transkripsjon/uttale
tekst-	–	avbrutt ytring
tekst-tekst	–	sammendragning (særlig i IPA-transkr.)
[...]	–	utelatelse

⁴⁴ Plasseringa av tegnene i tabellen gjenspeiler at disse tegnene er gitt noe mer generell referanse og dermed favner videre enn de konvensjonelt gjør, samt hvilke uttalevarianter de ulike tegnene kan sies å representere i transkripsjonene. Jeg gjør ellers oppmerksom på at tegnene i kursiverte transkripsjonsutdrag kan avvike noe fra tegnene i denne oversikten, uten at det viser til annen uttale. Avvikene er her størst for [a] og [æ], som kursivert framstår som henholdsvis [a] og [æ].

⁴⁵ Tegn foran og bak skråstrek viser til hhv. ustemte og stemte lyder. Asterisk markerer tegn som avviker fra IPA-konvensjonen og/eller der ett tegn er satt opp som representant for flere tegn/uttaler.

⁴⁶ Avvikende markering for grov fonetisk transkripsjon forekommer, og kommenteres der det er aktuelt.

ANALYSE

Fordi innsiktene fra arbeidet det rapporteres fra her, springer ut av en flerfoldig analyseprosess, er det naturlig å også rapportere fra analysen i flere omganger. De tre hoveddelene i denne delen av avhandlinga svarer hver for seg til et bestemt perspektiv i lesinga av empirien – det vil si lydopptakene. Det er naturligvis ikke slik at alle funn og perspektiver i avhandlinga springer entydig ut av samme lesning av materialet. Poenget med inndeling i de tre delene er å framheve at disse ulike lesningene får fram noe eget ved fenomenet, samtidig som de også gjensidig informerer hverandre på en vesentlig måte. Og samtidig som bevegelsen mellom ulike lesninger i analysen svarer til ulike forskningsintensjoner, representerer den som nevnt i kapittel 5.4 også en bevegelse mellom et individnivå, et gruppenivå og et tenkt samfunnsnivå. Nivået av abstraksjon blir også større i det jeg hever blikket gjennom disse tre delene.

Som nevnt i innledninga har en todelt forskningsintensjon drevet dette prosjektet: Jeg har ønsket å både *beskrive* og *forklare* bidialektisme som språklig og (psykologisk-)sosialt fenomen. I Del I presenteres de funnene som er koplet til den deskriptive intensjonen i prosjektet. Det drivende spørsmålet bak framstillinga i denne delen er «hvordan arter bidialektisme seg?». Her behandler jeg bidialektisme som språklig fenomen og forsøker å beskrive fenomenet slik det framtrer gjennom mitt materiale. Del II og III forholder seg på sin side til den eksplanatoriske dimensjonen av prosjektet, og her presenteres analyser og innsikter knyttet til min intensjon om å komme nærmere en forståelse av hvilke faktorer som former og påvirker bidialektale individers språklige praksis. Mer presist presenterer del II funn knyttet til bakgrunnen for og motivasjonen bak bidialektale språkbrukeres språkvalg, mens fenomenet og den adferden det representerer settes inn i en større samfunnskontekst i del III. Der behandles sider ved materialet som indikerer at også normer og ideologier på makronivået er av betydning for hvordan fenomenet bidialektisme kommer til uttrykk og hvordan det fortolkes. I del IV – Sammenføyninger – forsøker jeg å trekke trådene i de ulike delene sammen og vise hvordan innsiktene på de ulike analysenivåene er sammenkoplede. Mer spesifikt viser jeg til noen sentrale teoretiske konsept som jeg mener kopler innsiktene sammen i en mer overordnet, substantiv teori (Glaser & Strauss 1967: 32ff, se også kap. 5.) om hvordan fenomenet bidialektisme arter seg, oppleves og forklares innenfor en norsk kontekst.

6 DEL I: BIDIALEKTISME SOM SPRÅKLIG FENOMEN – HVORDAN DET ARTER SEG

6.1 Kodene og forholdet mellom dem

I det følgende presenteres en sammenliknende analyse av kodene som de fem hovedinformantene mine rår over, slik de kommer til uttrykk gjennom intervju og egenopptak⁴⁷. Den språklige analysen innledes av et informantportrett som beskriver informanten i to steg; den sosiale profilen gir et bilde av informantenes bakgrunn og sosiale innretning, mens den språklige profilen er ei skisse av informantens språklige praksiser, med vekt på den flerdialektaliteten som har gjort dem interessante for min studie.⁴⁸

I ei avhandling som dette, hvor en skal stoppe opp og lytte til mange stemmer underveis, er det praktisk talt umulig for leseren å ikke miste en del sentrale opplysninger om den enkelte informanten av syne. Jeg har forsøkt å gjøre den innledende portretteringa av informantene relativt kortfattet, men samtidig informativ nok til at disse portrettene kan fungere som et oppslagsverk for leseren. Det avsluttende oversynet over sentrale biografiske og språklige opplysninger i tabellform (Tabell 9: Informantoversyn, sentrale språklige og biografiske opplysninger) er utformet av samme grunn. Ei åpenbar utfordring ved å forsøke å gi en slik kortfattet presentasjon av hele individer er å velge ut hva som er essensiell informasjon om dem. En del av den informasjonen som ville kunne høre naturlig til disse portrettene, har jeg også valgt å vente med til den blir relevant i senere analysedeler. De fleste informantene vil på den måten bli skrevet fram gradvis i løpet av avhandlinga.⁴⁹

Den prioriteten jeg gir informantenes egne perspektiver og livshistorier her, følger opp det grunnleggende fenomenologiske perspektivet i studien. Samtidig er det også et element av analyse i dette delkapittelet. Jeg vet naturligvis bare det informantene selv valgte – og rakk – å fortelle meg i løpet av intervjuet, og jeg har ut over dette vært nødt til å syntetisere og prioritere når jeg har skrevet fram disse individene av de dataene jeg har hatt. Jeg har også tilstrebet å vektlegge de forholdene de selv betonte under intervjuene. Men selv om jeg har forsøkt å være

⁴⁷ Portretter av de åtte sideinformantene finnes som vedlegg.

⁴⁸ Informantene er av personvern hensyn gitt fiktive navn. Av hensyn til informantenes anonymitet er også en del biografiske opplysninger utelatt eller gjort mer generelle. Det gjelder blant annet opplysninger som eksakt bosted og flyttemønster, alder, yrke og spesielle familie- eller arbeidsforhold.

⁴⁹ Utgangspunktet for portrettene er det informantene har fortalt om seg selv og sin språklige praksis i forbindelse med spørreundersøkelse og intervju. I portretteringa av disse fem hovedinformantene har jeg også støttet meg på opplysninger som framgår av egenopptakene, der opplysninger fra samtalepartneren – som i regelen er familiemedlemmer – også er med. Portrettene av de øvrige informantene, som er lagt ved, er utelukkende basert på de opplysningene de selv har delt med meg i forbindelse med planlegging og gjennomføring av intervju.

tro mot informantenes framstilling av seg selv og sine språklige praksiser, er portrettene likevel min *representasjon* av dette, og i en forskers representasjon vil det alltid ligge et element av fortolkning. Jeg har imidlertid forsøkt, i den grad det har vært mulig, å gjøre mine analytiske grep synlige i teksten ved å indikere hvilke fortolkninger og slutninger som er mine, og hvilke som er informantens egne.

Utgangspunktet for beskrivelsen av forholdet mellom informantenes koder er den kontrasten mellom kodene som informantene selv og deres omgivelser oppfatter og beskriver som sosialt meningsfull. Vekten i analysen ligger på det som skiller kodene fra hverandre. Dette er interessant fordi det er i denne påståtte kontrasten at parallellene mellom veksling mellom beslektede varieteter og kodeveksling mellom ulike språk gjør seg gjeldende. Som Ervin-Tripp (2001: 47) påpeker i sin omtale av parallellene mellom stilveksling og kodeveksling: «Shifts of style appear to be like code-switching in invoking contrastive implications of the linguistic features». Min primære interesse i denne kontrasten ligger altså ikke i den enkelte koden og å teste hvorvidt kodene holdes strengt adskilt som ulike grammatiske system, slik mange av informantene hevder at de gjør. Jeg er snarere opptatt av å belyse hvor ulike og hvor klart adskilte kodene behøver å være for å bli opplevd som nettopp *kodeveksling*.

Fokuset i de to neste hoveddelene av analysen vil være den sosiale meninga i bidialektal veksling. Det er i et slikt perspektiv også naturlig å se informantenes koder i sammenheng med talemålet innenfor de områdene som de selv mener deres koder hører hjemme i. Informantenes koder beskrives derfor ikke utelukkende med blick for ulikhetene mellom dem, men også for likheten mellom de ulike kodene og talemålet i bestemte sosiale fellesskap. Sagt på en annen måte: Kodene vil bli gransket med blick for hvilke sosiale og/eller geografiske identiteter de peker i retning av for norske språkbrukere som ikke kjenner den enkeltes biografi. Som påpekt i kapittel 4.3 er konseptet språklig stil på den ene siden noe som vil kunne være karakteristisk for et individ, men stilen kan bare fortolkes som distinkt innenfor bestemte sosiale rammer. Individuelle stiler vil alltid vil stå i forbindelse med *ideologiserte* representasjoner, slik blant andre Irvine (2001) har påpekt.

I det følgende behandles altså informantenes koder som mer eller mindre enhetlige språklige varieteter som står i kontrast til andre språklige varieteter. I senere kapitler vil jeg argumentere for at de kodene som behandles som adskilte «-lekter» her, best betraktes som ulike språklige stiler. Det kan sies å være noe forkjært over det å sammenstille konseptene *dialekt* og *stil* i ei og samme avhandling på denne måten. Hovedgrunnen til at jeg likevel gjør det, ligger i min intensjon om å ta informantenes forståelse og fortolkning av fenomenet bidialektisme på alvor. De mener selv de veksler mellom dialekter, og som vi skal se, synes også sentrale aktører i deres

sosiale omgivelser å oppleve det som veksling mellom dialekter. Men selv om konseptet *dialekt* folkelingvistisk sett er relevant, er det samtidig gode grunner til å modifisere tradisjonelle dialektologiske definisjoner av hva det viser til.

Som tidligere kapittel bør ha gjort tydelig, hviler denne avhandlingen på ei betydelig sosialkonstruktivistisk konseptualisering av hva et språk og en dialekt er. Mer bestemt er det en grunnleggende sosialkonstruktivistisk fundert forståelse av språklig praksis som legges til grunn her, særlig inspirert av Eckerts (2000, 2004, 2008; 2001) teoretisering omkring konseptet *stil*. Stilkonseptet erstatter langt på vei ulike varianter av «-lekter» innenfor nyere sosiolingvistisk forskning, både i omtale av den språklige variasjonen en observerer, og i teoretisering omkring hvilke forhold som strukturerer denne variasjonen. Men også innenfor en slik betraktningssmåte, der en ser på individets språklige praksis som en performativ stilistisk praksis, mener jeg at konseptet dialekt – betraktet som en ideologisk konstruksjon – er et relevant konsept.

Dialekt har gått fra å opprinnelig være en språkvitenskapelig term til å være en vesentlig del av de fleste norske språkbrukeres konseptuelle verktøykasse. Som en del av denne verktøykassen fungerer det som en sentral premissleverandør når språklige praksiser fortolkes. Det har en sentral, sorterende funksjon når mennesker forsøker å sette ord på den språklige variasjonen de ser omkring seg, og ikke minst det denne variasjonen betyr. Ifølge Eckert har ikke språktrekk spesifikk sosial mening, men hun ser det snarere slik at språktrekk har et indeksikalsk potensial. Mer spesifikk sosial mening får de først når de går sammen med andre språktrekk innenfor konteksten av en språklig stil, som videre inngår som en bestanddel i språkbrukerens praksiser av både språklig og ikke-språklig art (jf. f.eks. Eckert 2004; Eckert 2008). Jeg vil argumentere for at de ulike kodene til mine informanter – eller stilene om en vil – har en betydelig del av sitt indeksikalske potensial fra nettopp det å bli forstått som dialekter. De vil innenfor en norsk kontekst bli satt i forbindelse med bestemte grupper av språkbrukere i kraft av de indeksikalske koplingene mellom bestemte språktrekk og bestemte sosiokulturelle fellesskap, ofte knyttet til konkrete geografisk definerte områder. Konseptet dialekt er slik med på å definere hvilket semiotisk innhold som blir med inn i den språklige stilen.

Formålet med framstillinga her er ikke å vurdere hvorvidt kodene er «autentiske» uttrykk for spesifikke sosialt eller geografisk definerte talemålsnormer, slik klassiske dialektologiske studier har definert slike. Formålet blir snarere å belyse hvilke ideologiske representasjoner de ulike kodene forholder seg til. I senere kapittel skal vi så se hva denne kontrasten mellom kodene betyr for informantene, hvordan den utnyttes i interaksjon, og hvordan omgivelsene oppfatter og fortolker den.

Hver av de språklige analysene i dette kapittelet består av to komponenter. Først presenteres prøver på hver av kodene som informanten rår over, anført av merknader om konteksten for opptaket og informasjonen om kodene. Disse prøvene er hovedsakelig hentet fra de innledende delene av intervju og egenopptak, hvor språk ikke er tema for samtalen. Der det er gjort unntak for dette, er det kommentert. Prøvene er av noe varierende lengde, men de er valgt ut for å være så representative som mulig for det øvrige materialet. Forskjellene i lengde gjenspeiler først og fremst individuelle forskjeller når det gjelder hvor meddelssomme informantene har vært. For noen informanters del gjenspeiler lengden også hvor lange sekvenser med tale som har vært aktuelle for analyse når en forsøker å unngå deler av opptakene som framstår som lite egnet for formålet.

Andre komponent av den språklige analysen er en kondensert analyse av informantens koder i tabellform, ledsaget av eksempel fra prøvene så langt det er mulig, og av eksempel fra andre deler av materialet der det har vært nødvendig. Dette etterfølges av en kommentar om vesentlige forhold ved det som gjør kodene forskjellige. Kommentarer fra informantene om kodene eller forholdet mellom dem trekkes også inn, der det er relevant.

Det er resultatet av en utpreget utforskende analyse som presenteres også her, og ikke resultatet av en tradisjonell sosiolingvistisk variabelanalyse. I dette ligger det at noe av variasjonen i materialet når det gjelder hvordan enkelte språktrekk realiseres, ikke blir tematisert spesielt. Jeg har snarere ønsket å danne meg en kvalitativ forståelse av informantenes koder som semiotiske størrelser mer enn som språkssystem. Det har jeg gjort ved å ta utgangspunkt i mitt inntrykk – *impresjonen* – av dem, og deretter undersøkt og systematisert videre observasjoner med utgangspunkt i dette. Utgangspunktet ligger i mine egne vurderinger av hva som framstår som særtrekk ved enkeltkodene, og hvordan slike trekk går sammen i konstellasjoner som gir den enkelte informantens språklige uttrykk særpreg og potensial som bærer av sosial mening. Dette er ikke nødvendigvis metalingvistiske vurderinger som enhver norsk språkbruker vil gjøre når de hører disse kodene, i alle fall ikke bevisst. Den dialektologiske kunnskapen jeg som talemålsforsker har, kunne jeg imidlertid ikke kaste av meg, og jeg har derfor valgt å betrakte min egen informerte interesse for andres talemål som min fremste ressurs i det å peke på særtrekk ved kodene. Hva som er særtrekk, har jeg på én side vurdert som relativt til de trekkene en finner i den eller de andre kodene informantene rår over. På den andre siden har jeg vurdert trekk med utgangspunkt i deres geografiske utbredelse og hvilket potensial de i lys av dette har som sosiokulturell indeks, både alene og i konstellasjon med bestemte andre trekk. For eksempel er det tradisjonelle målmerket retrofleks flap av norrøn / et nokså utbredt trekk som av den grunn ikke har noe stort potensial til å indeksere geografisk tilhørighet alene. Som del av en trekk-klynge

med for eksempel høytonerealiserings av tonelag, stiller det seg annerledes. Krysspeiling av isoglossene for den tradisjonelle utbredelsen av nettopp disse to trekkene reduserer det potensielle området for heimfesting til Nordland (jf. f.eks. Skjekkeland 2005: 202–203). Underveis i transkripsjon og koding har jeg gjort merknader for trekk som med bakgrunn i dette framstår som *saliente*, og disse mer eller mindre impresjonistiske notatene har så fått danne utgangspunktet for mer systematisk analyse av materialet. I den sammenhengen har jeg også sett mine observasjoner og vurderinger i sammenheng med dialektologiske opptegetninger for de ulike områdene som informantene knytter kodene til. Tradisjonelle dialektologisk orienterte arbeid har gjerne hatt som mål å dokumentere nettopp hvilke trekk eller konstallasjoner av trekk som tradisjonelt har kjennetegnet ulike geografiske områder. Samtidig er dette studier som har inngått i den ideologiske konstruksjonen av ulike dialekter og språklige regioner, og som også i den forstand er relevante som referansepunkt for analysen her. Jeg vil understreke at jeg ikke har til hensikt å kontrollere hvorvidt informantenes koder *er lik* gitte dialekter, men snarere – som omtalt ovenfor – å belyse hvilke språkgeografiske områder kodene vil kunne være *lik nok* til å indeksere tilknytning til. På denne måten håper og tror jeg at jeg har maktet å fange de mest vesentlige sidene ved det som gjør vekslings mellom de kodene som beskrives, sosialt meningsfull.

6.1.1 «Line»

Alder ⁵⁰	Føde-/oppvekststed	Bosted	D1	D2
25–30	Indre Helgeland (sør)	Indre Helgeland (sør)	Midtøstlandsk (Akershus)	Sørlig nordlandsk (Indre Helgeland)

6.1.1.1 Sosial profil

På intervjuetidspunktet bor Line sammen med mann og barn i ei noe avsidesliggende grend på Indre Helgeland. Huset som familien bor i, ligger like ved den gården hun vokste opp på. I oppveksten bodde hun sammen med foreldrene sine og fire søsken. Besteforeldrene på morssiden bodde like ved gården mens Line vokste opp. Mormora hennes kommer opprinnelig fra Østfold, nærmere bestemt fra Fredrikstad-området, mens morfaren er født og oppvokst i Oslo. I tillegg hadde Line jevnlig kontakt med farens foreldre, som bodde i det nærmeste tettstedet. I dag regner hun mannen sin og barna som sin nærmeste familie, i tillegg til foreldrene. Av søsknene er det i hovedsak en yngre bror som bor i nærområdet, hun har kontakt med i det daglige.

Line gikk i barnehage noen dager i uka fra hun var fire år og fram til skolestart. Ifølge henne selv var det først etter at hun begynte på skolen at hun fikk nære venner, noe som nok

⁵⁰ Se tabell nederst i kapittel 6.1 for merknader om benevnelser og anonymisering av informasjonen i disse innledende oversiktene.

delvis henger sammen med at de bodde et godt stykke unna nærmeste tettsted. Mens hun gikk på barneskolen, fikk hun ofte overnattingsbesøk på gården, og hun var også ofte på besøk hos andre. Etter at hun begynte på ungdomsskolen, kom hun inn i en større ungdomsgjeng, og hun har fremdeles kontakt med mange av dem hun ble kjent med da. Med unntak av sju år som borteboer i forbindelse med skolegang og studier har Line bodd i samme bygd og grend hele livet, og hun var ofte hjemme på besøk de årene hun bodde borte. At hun og kjæresten flyttet til hjembygda hennes da hun var ferdig med studiene, var heller ikke tilfeldig. Hun har etter eget utsagn alltid vært «heimkjær» og ønsket å slå seg ned på hjemstedet. Samlet sett framstår Line som orientert mot og engasjert i det lokalsamfunnet hun og familien er en del av, og denne orienteringa synes å ha vært framtredd hos henne gjennom store deler av livet.

6.1.1.2 *Språklig profil*

Line rapporterer om å bruke to dialekter. Den ene hjemfester hun til Akershus, nærmere bestemt i kommunen der hennes mor vokste opp. At denne dialekten er koplet til nettopp mors hjemsted og ikke Oslo, var noe hun både understreket og utdypet under intervjuet. Denne dialekten har Line snakket så lenge hun kan huske, og den omtales følgelig som hennes D1. Lines D2 er den dialekten som er i bruk på stedet hun har vokst opp, som ut fra tradisjonelle dialektologiske skillelinjer kan klassifiseres som en sørhelgelandisk varietet⁵¹. Hun mener selv å ha tilegnet seg denne dialekten etter hun begynte på skolen, uten at hun kan tidfeste dette eller beskrive tilegnelsesprosessen mer presist. Hun gjengir imidlertid enkelte episoder fra den første tida på skolen som vitner om at hun i denne perioden ble oppmerksom på og reflekterte over forskjellene mellom hennes D1 og den dialekten de andre på stedet brukte. Noen av de som jobbet på skolen da hun begynte der som barn, husker ifølge Line at hun snakket D1 da hun begynte på skolen. De skal også ha gitt uttrykk for at de ikke var klar over at hun fortsatt bruker den dialekten hun snakket den gangen. Dette tilsier at hun i løpet av skoletida må ha lagt om talemålet sitt på en måte som omgivelsene har tolket som et dialektskifte.

Selv mener Line at hun i liten grad blander de to

Line

Kart 1: Lines koder
© Kartverket

⁵¹ Alle henvisninger til dialektologiske benevnelser i dette kapittelet er basert på inndelinga av det norske dialektlandskapet i Mæhlum og Røyneland (2012), som videre er basert på Hallfrid Christiansens (1946–1948) firedeling av norske målformer i ei nordnorsk, trøndersk, vestnorsk og østnorsk gruppe.

dialektene sine. Hun vil kunne bruke noen ord på å «omstille seg» fra den ene til den andre dialekten av og til, forteller hun, og nevner «tonefal» som et trekk som av og til kan bli med over vekslingsgrenser på denne måten. Det rammer imidlertid sjelden mer enn de innledende ordene etter veksling, og hun opplever det ellers ikke slik at hun må tenke seg spesielt om når hun går over fra den ene til den andre dialekten. Line ser altså ut til å operere med et konseptuelt skille mellom språklig tilpasning, dialektveksling og en form for interferens.

6.1.1.3 Prøver⁵²

D1-prøva nedenfor er hentet fra egenopptaket Line gjorde av en semi-strukturert samtale med mora si,⁵³ som opprinnelig kommer fra et mindre sted i Akershus. Line bruker under denne samtalen den av kodene sine som hun mener svarer til moras måte å snakke på, og som hun som nevnt kopler til mors hjemsted i det midtøstlandske talemålsområdet. Prøva er tatt fra den første delen av samtalen mellom Line og mora hennes, der de tar for seg introduksjonsspørsmålene fra samtaleguiden (jf. vedlegg 3). Prøva på Lines sørhelgelandske D2 er hentet fra den innledende delen av intervjusamtalen⁵⁴.

Prøve D1

- 1 **Line**⁵⁵ (uft) də ska væ:rə sɔn (.) da: æ: dɔ i ɡaŋ (.) de stɔ:r spøʃmɔ:ɾ ɔm vɔr vi jɛnɔmfɔrə ʃamta:ln
 2 (uft) det skal være SÅNN (.) da er det i gang (.) det står spørsmål om *hvor vi gjennomfører*
 3 *samtalen*
 4 (3.94)
 5 **Mor** [[på [STED]]]
 6 **Line** [[de: æ pɔ]] [STED] (.) jemə hʊs [MOR] (.) sɔ stɔ: dɔ vɛm sɔm æ: tɔ stɛ:də de: æ:r (.)
 7 [LINE] ɔ [MOR] (.) sɔ stɔ: dɔ hæ:r vilkən relasjɔ:n də æ:r melɔm ɔs
 8 [[dét er på]] [STED] (.) hjemme hos [MOR] (.) så står det *hvem som er til stede*, det er
 9 [LINE] og [MOR] (.) så står det her *hvilken relasjon det er mellom oss*
 10 (1.98)
 11 **Mor** vi er mor og datter
 12 **Line** fɔrhɔ:pəntlivi:s (.) =ə= (.) ja: (.) de: va:r et pøɲt fɔr (uft) di: sɔm ikə ær i ʃlekt ɔ fami:liə
 13 =əm= (.) sɔ stɔ: dɔ i vilkə samənheɲər trefəs derə va:nli:vɪ:s ɔ sirka vɔr ɔftə trefəs de:rə (.) də
 14 æ: lit =ə= vanskəli ɔ sva:rə pɔ
 15 forhåpentligvis (.) =e= (.) ja, det var et punkt for (uft) de som ikke er i slekt og familie =em=
 16 (.) *så står det i hvilke sammenhenger treffes dere vanligvis og cirka hvor ofte treffes dere?*
 17 (.) det er litt =e= vanskelig å svare på
 18 (1.53)
 19 **Mor** to ganger i uka
 20 **Line** tru: dʊ de: (.) ja:… fɔrestn
 21 tror du det? (.) ja… forresten
 22 (1.14)
 23 **Mor** det (uft) litt opp og ned
 24 **Line** jɛnɔmsnitli kənʃə tɔ: ɡaŋər i ʊ:ka da
 25 gjennomsnittlig kanskje to ganger i uka, da

⁵² I prøvene her og i det følgende er kodene eksemplifisert gjennom grov fonetisk transkripsjon ved bruk av IPA-tegn, som omtalt i kapittel 5.

⁵³ Tidskode egenopptak: 00:00:00–00:02:08

⁵⁴ Tidskode intervju: 00:02:39–00:03:59

⁵⁵ Nøkkel for sitatmarkeringer: *kursiv* = lest/forholder seg til spørsmål, **fet skrift** = emfase.

26	Mor	okei
27	Line	ɔ i vilkə samənhejər (.) də æ: jʊ i fami:ljesamənhej (.) (<i>leende</i>) elər va: man
28		[[ska kalə de:]]
29		og i hvilke sammenhenger? (.) det er jo i familiesammenheng (.) (<i>leende</i>) eller hva man
30		[[skal kalle det]]
31	Mor	[[nød- nødvendigvis]] (<i>latter</i>)
32	Line	nødvendivi:s (.) sɔ stɔ: dɔ hæ:r ɔm vi ha <i>spesiellə feləs intəresər</i> (.) <i>fɔtəl</i>
33		nødvendigvis (.) så står det her om vi har <i>spesielle felles interesser, fortell</i>
34		(1.97)
35	Mor	ungene ⁵⁶
36		(0.51)
37	Line	a: de ha: vi jʊ (.) (uft) ja: (.) strikiŋ
38		a, det har vi jo (.) (uft) ja (.) stricking
39	Mor	ja?
40	Line	ɔ sɔn də:r tiŋ
41		og sånn der ting
42		(2.41)
43	Mor	=knirkelyd=
44		(1.54)
45	Line	flɛktsfɔjknɪŋ [[lit (.)]] jə æ:(r) lit intrəseɪ i de: (.) eləf kanʃə ikə
46		slektsforskning, [[litt! (.)]] jeg er litt interessert i det (.) ellers kanskje ikke
47	Mor	[[<i>(latter)</i>]] (7.0) (nei) =knirkelyd=
48		(0.7)
49	Line	vi li:kə jʊ di samə tiŋenə men jə vet ikə akurat va:...
50		vi liker jo de samme tingene men jeg vet ikke akkurat hva...
51		(0.76)
52	Mor	ja språk og sånne finurligheter [[kanskje]]
53	Line	[[ja: də li:kə]] vi (uft) ɔsɔ (.) ɔ:... (.) a d-ə lit vanskəli ɔ sva:rə pə e:gentli da (.) men də mɔ: jʊ
54		kanʃə bɪ tɪŋenə (.) i fɔʃtə ɔmgəŋ
55		[[ja]] det liker vi (uft) også (.) og... (.) ja det er litt vanskelig å svare på egentlig, da (.) men
56		det må jo kanskje bli ungene (.) i første omgang
57	Mor	ja

Prøve D2

1	Rikke	men hvordan var det å vokse opp her, da?
2		(0.74)
3	Line	(det var) bra: (.) a:vsi:dəs (<i>leende</i>) lisɔm d-e: jʊ a:vsi:dəs dəer ɔpə
4		(det var) bra. (.) avsides (<i>leende</i>) liksom, det er jo avsides der oppe
5	Rikke	ja?
6	Line	d-e: jʊ fju ɕilɔme:tər fra: e:sæksn hæ:r (.) (ɔ) ɔp ɔ da e- d-e: bære tre: (.) hu:s
7		det er jo sju kilometer fra E6-en her (.) (og) opp, å da- det er bare tre... (.) hus
8	Rikke	--ja--
9		(0.66)
10	Line	sɔ d-e: jʊ- va: jʊ a:vsi:dəs men də va: bra: lism (.) trykt ɔ: (.) gret (.) va: də
11		så det er jo- var jo avsides, men det var bra liksom (.) trygt og... (.) greit (.) var det
12	Rikke	men du gikk jo- gikk du på...
13		(0.8)
14	Line	skʊ:ŋ pɔ [[[STED]]]
15		skolen på [[[STED]]]
16	Rikke	[[skolen]] på [STED]
17		(0.81)
18	Line	(uft) sɔ vi: vaɪ ɕɔ:t ne: hi:t [[(.)]] mæ bi:l ɔsɔ mət vi:... ta bus... vi:dərə
19		(uft) så vi ble kjørt ned hit [[(.)]] med bil og så måtte vi... ta buss... videre
20	Rikke	[[--ja--]] (3.14) ja
21		(0.88)

⁵⁶ Her bruker Lines mor den tostava formen [tʊŋan], som svarer til formene i best. form fl. som Line bruker når hun snakker D2, jf. eksempel i tabellen nedenfor.

22	Line	sɔ:...
23		så...
24		(1.23)
25	Rikke	men alle fra [GREND] tok buss?
26	Line	ja:
27		ja
28	Rikke	ja
29		(1.17)
30	Line	ja: ves (də) ikə va:- had- vaʔ çø:t̪ ein elər ana da:g men ə trʉ: nɔk di fʁæstə tøk bus
31		ja hvis (det) ikke va- had- ble kjørt en eller annen dag, men jeg tror nok de fleste tok buss, ja
32	Rikke	ja
33		(0.93)
34	Line	de: jø: dʒi
35		det gjorde de
36		(1.57)
37	Rikke	=m= (.) hvordan trives du med å bo her nå, da?
38	Line	vældi bra:
39		veldig bra
40	Rikke	mm
41		(0.54)
42	Line	de: jæ:r ə æ kan ikə tæŋk mə ɔ fʁøt
43		det gjør jeg, jeg kan ikke tenke meg å flytte
44		(0.51)
45	Rikke	--nei--
46		(0.62)
47	Line	sɔ:...
48		så...
49		(2.09)
50	Rikke	men bor du- (.) bor du der du vokste opp eller på et [[(uft) hus attmed]]
51	Line	[[((uft)]] bɔ:r ə- ə bɔ:r i- (.) asɔ nɔr ɔ mama fʁøta ɔp hi:t sɔ fʁøta fɔreldrən henəs ætər
52		[[((uft)]] bor e- jeg bor i- (.) altså når ho mamma flytta opp hit så flytta foreldrene hennes etter
53		
54	Rikke	å ja
55	Line	ɔ bygd sæ ət hus i fæm-ɔ-ɔti elə nɔ: ɔ de: hu:sə ha:r vi: tat ɔ:vər
56		og bygde seg et hus i fem-og-åtti eller noe og det huset har vi tatt over
57	Rikke	--ja--
58	Line	d-e: sækshunər me:tər unna gɔ:ŋ
59		det er sekshundre meter unna gården
60	Rikke	okei
61		(0.59)
62	Line	e: də sɔ brʉ:ŋ min ha tat ɔvər gɔ:ŋ ɔ bɔ dæ: dɑ:
63		er det, så broren min har tatt over gården og bor der, da
64	Rikke	ja?
65		(0.75)
66	Line	mən də e: jø: (.) ræt- li:kə ve:
67		men det er jo (.) rett- like ved
68	Rikke	ja
69		(0.53)
70	Line	mm
71		mm

6.1.1.4 Sammenlikning⁵⁷

Tabell 4: Sammenlikning av koder – Line

D1 – MIDTØSTLANDSK KODE ⁵⁸	D2 – SØRLIG NORDLANDSK KODE ⁵⁹
østlandsk lavtone	nordnorsk høytone
jf. analyse nedenfor	jf. analyse nedenfor
÷ kløyvd infinitiv, ÷ apokope	÷ kløyvd infinitiv, + apokope
[dø ska væ:rø sön] (1.1) (norr. <i>vera</i>) [dø æ: lit =ə= vanskæli o sva:rø pø] (1.14) (norr. <i>svara</i>) [elər va: man ska kalə de:] (1.27–28) (norr. <i>kalla</i> , overv.ord) [ikə de: at jæi kan huskə akurat] (norr. <i>hugsa</i>)	[ə kan ikə tæŋk_ mə o fʀøt_] (1.42) (<i>tenke</i> , av ty., som overv.ord, <i>flytte</i> , inf., jf. norr. norr. <i>flytja</i> , overveksord) [at ø sku prøv_ o læg_ sə tel ən sön d(æ)r- (.) sön mō:tə o les_ pø] (overveksord av norr. <i>prófa</i> og <i>leggja</i> og jamveksord av norr. <i>lesa</i>)
+ retrofleks flap av opph. l + andre retrofleks	+ retrofleks flap av opph. l og rð + andre retrofleks
ʀ (av l i lå nord): [de stō:r spøfmō:ʀ om] (1.1) ʀ (av opph. l): [etər at han fʀøta hi:t] ʀ (av opph. rð): ÷ r+d > d: [da: æ: dʰ i gən] (1.1) r+t > t: [lit intræset] (1.45) r+s > f: [vør vi jenømførə fāmta:ln] (1.1) r+l > l: [dū snakər kanʃə mō: jikt sòm mæi] ʀ+n > ŋ: [hø kōmō fōbi: skv-øn]	ʀ (av opph. l): [sön d(æ)r i fʀækan] ʀ (av opph. rð): [sø va dæ jø gō:ʀa runt] r+t > t: [sø vi: vaʃ çø:ʀ] (1.18) r+n > ŋ + r: [ə tru: ŋøk di fʀæstə] (1.30) r+d > d: [de: jø: dʰ] (1.34)
norr. hv- > [v-]	norr. hv- > [k(v)]
[elər va: man ska kalə de:] (1.27–28) [jæ vet ikə akurat va:...] (1.49) (<i>hva</i> , pron., jf. norr. <i>hvat</i>) [dø spøf vēm dū snakə mē:] (<i>hvem</i> , pron., jf. norr. <i>hveim</i>)	[veit jv-kə ke di: ha dre:və mæ] (<i>hva</i> , pron., jf. norr. <i>hvat</i>) [e tæŋkə a:v o te: pø kʷfŋ fəʃk snakə o ke sòm hō:rəs- əs kʷfŋ dū hō:rə (uft) spesiələ smō dətəljə] (<i>hvordan</i> , adv., jf. norr. norr. <i>hvar</i> og <i>hvat</i>) [k(æ)m sòm va: dær] (<i>hvem</i> , pron., jf. norr. <i>hveim</i>) [fəʃtʷ: ikə helt (.) kʷfər hū:] (<i>hvorfor</i> , adv. jf. norr. <i>hvar fyrir</i>) [f(ø)r at vi sku: fō: kva:r vōrəs da:g fōr əs fō:ʀ] (<i>hver</i> , det., jf. norr. <i>hvarr</i>) [han snakə my: fi:nar ən mē: væt fa] (.) ætə kvaʃ] (<i>etter hvert</i> , adv., jf. norr. <i>hvarr</i>)
÷ palatal uttale av historiske alveolarer	+/- palatal uttale av historiske alveolarer i trykksterk stilling
	[gret] (1.10) [de: jør ə əpsølut] [æi jentə] [ə kan ikə husk də]

⁵⁷ Gjengivelse av språktrekk gis i den skjematisk oversikten her og for de øvrige hovedinformantene ved dialektnær transkripsjon ved hjelp av normalortografiske tegn supplert med IPA-symbol ved referanse til språklyder som ikke har en konvensjonalisert representasjon i norsk normalortografi (f.eks. palataler og retrofleks). Trekkene blir så eksemplifisert med den samme formen for grov fonetisk transkripsjon av materialet som finnes andre steder i avhandlinga hvor språklig form står i fokus, og de formene som er av spesiell interesse for den enkelte kategorien markeres med fet skrift. Jeg legger til grunn at vokallengden er distinktiv i norske dialekter, og markerer kun for lang vokalisme, med mindre annet er angitt. Dette er blant tillemplingene som bidrar til at transkripsjonene som skriftbilde betraktet grenser mot fonemisk transkripsjon, som nevnt i redegjørelsen for skriftfesting av tale i kapittel 5. Formpar skilt ved bindestrek representerer henholdsvis subjekt- og objektformer der det er forskjell mellom disse. Ved skråstreker viser formene til uttale i henholdsvis *trykketung/trykklett stilling*. Parenteser antyder alternative uttaler som forekommer i materialet, og spørsmålstegn viser til manglende entydige forekomster. Det henvises ellers til eksempler fra de respektive prøvene med linjenummerhenvisning i parenteser. Der slike parenteser mangler, er det aktuelle eksempelet tatt fra andre deler av materialet. Der opphavelige norrøne former er angitt, er disse i tråd med oppføringer ved oppslagsord i nettutgavene av *Bokmålsordboka* eller *Nynorskordboka* (UiO/UiB/Språkrådet 2016). Det er i alt det vesentlige Skjeggelands (2005) oversiktsverk *Dialektar i Noreg. Tradisjon og fornying* som er brukt som dialektologisk referanseverk.

⁵⁸ Jf. Skjeggeland (2005: 180ff)

⁵⁹ Jf. Skjeggeland (2005: 157ff)

	[mən ə jʊ: ɲɔk ikə dæ: tə aʃ]																																				
+ /-r/ i ub. fl. av substantiv og presens av sv. verb	÷ /-r/ i ub. fl. av substantiv og presens av sv. verb																																				
[vi jənɔmførə ʃamta:ln] (l. 1) [kanʃə tʊ: ɡaŋər i u:ka] (l.24) [ɔ i vilkə samənheŋər] (l.27) [mən jə huskər at mn kunə hør:rə də]	[e tæŋkə_ a:v ɔ te: pə kʊʃn fɔŋk snakə_ ɔ ke sɔm hør:rəs-asə kʊʃn du hør:rə (uft) spesiələ smə dətalja_] [ə huskə_ liksm at də va sta:s] [ə huskə_ jʊ at ə prøvd...] [ə veit ikə ɔm ə nɔn ɡɔŋ ha fɔt (.) kʊmænta:ra pə: də]																																				
nektingsadverb: ike (-ke)	nektingsadverb: ike (-ke)																																				
[eləʃ kanʃə ikə] (l.45) [du snakə jʊ ikə sɔn] [nɔ: æ:r ɔ jʊ-kə sɔ: me: leŋə dɑ]	[ə kan ikə tæŋk mə ɔ fʊt] (l.42, emfatisk) [ja: ves (də) ikə va:- had- vaʃ ɔt:] (l.30) [veit jʊ-kə ke di: ha dre:və mə]																																				
pers. pron.	pers. pron.																																				
<table border="1"> <tr> <td>sg.</td> <td>1. pers.</td> <td>jæi (jæ:) /jæ (je) – mæ(i)</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>jæ: l. 49 [ikə de: at jæi kan huskə] [mən du snakə(r) kanʃə mə: [ikt sɔm mæi nɔ dʊ snakə mə mæi]</td> </tr> <tr> <td></td> <td>2. pers.</td> <td>6.1.1.5 du(:) – ?</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>[də spɔʃ vəm dʊ snakə me:] jf. også sekvenser markert med * nedenfor</td> </tr> <tr> <td></td> <td>3. pers.</td> <td>han, ho:/(h)ɔ – ho:/o, den, de(:)</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>[a mən han ha: jʊ-kə nʊ] [sɔ den hør:rər jemə hæ:r] [de: æ pɔ] (l.6) jf. også sekvenser markert med * nedenfor</td> </tr> </table>	sg.	1. pers.	jæi (jæ:) /jæ (je) – mæ(i)			jæ: l. 49 [ikə de: at jæi kan huskə] [mən du snakə(r) kanʃə mə: [ikt sɔm mæi nɔ dʊ snakə mə mæi]		2. pers.	6.1.1.5 du(:) – ?			[də spɔʃ vəm dʊ snakə me:] jf. også sekvenser markert med * nedenfor		3. pers.	han, ho:/(h)ɔ – ho:/o, den, de(:)			[a mən han ha: jʊ-kə nʊ] [sɔ den hør:rər jemə hæ:r] [de: æ pɔ] (l.6) jf. også sekvenser markert med * nedenfor	<table border="1"> <tr> <td>sg.</td> <td>1. pers.</td> <td>e(:) (æ) – me(:)</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>e(:): l. 30, 42, 51 me(:): l. 42</td> </tr> <tr> <td></td> <td>2. pers.</td> <td>du(:) – de(:)</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>[nɔ dʊ ə akurat fylt seisn ɔ:r] [mən dʊ hør:rər jʊ a:v ɔ tel [...]] [sɔ snakə dʊ (pə-n mətə) tə də sjø:t] [sku jæ:ŋə a jit də ət (latter) (ʃikəli) sva:r]</td> </tr> <tr> <td></td> <td>3. pers.</td> <td>(h)an, (h)ɔ(:), den, de: (dæ:)/de (d-)</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>[at hʊ: e: lit trøndə dɑ:] [ə had ikə løst ɔ fɔrvir ɔ] [ə trur barə han hɔd-ə ən da:g [...]] ikə nɔ prɔbʊ:em (mə ɔ) snak dən østlansdialækta mə han] [fɔr at ə levd heilə mit vɔksnə li:v mə den] [de: jʊ: dʃi] (l. 34) [d-e: sækshunər me:tər una ɡɔ:ŋ [...]] e: də sɔ brʊ:ŋ min] (l.58–62)</td> </tr> </table>	sg.	1. pers.	e(:) (æ) – me(:)			e(:): l. 30, 42, 51 me(:): l. 42		2. pers.	du(:) – de(:)			[nɔ dʊ ə akurat fylt seisn ɔ:r] [mən dʊ hør:rər jʊ a:v ɔ tel [...]] [sɔ snakə dʊ (pə-n mətə) tə də sjø:t] [sku jæ:ŋə a jit də ət (latter) (ʃikəli) sva:r]		3. pers.	(h)an, (h)ɔ(:), den, de: (dæ:)/de (d-)			[at hʊ: e: lit trøndə dɑ:] [ə had ikə løst ɔ fɔrvir ɔ] [ə trur barə han hɔd-ə ən da:g [...]] ikə nɔ prɔbʊ:em (mə ɔ) snak dən østlansdialækta mə han] [fɔr at ə levd heilə mit vɔksnə li:v mə den] [de: jʊ: dʃi] (l. 34) [d-e: sækshunər me:tər una ɡɔ:ŋ [...]] e: də sɔ brʊ:ŋ min] (l.58–62)
sg.	1. pers.	jæi (jæ:) /jæ (je) – mæ(i)																																			
		jæ: l. 49 [ikə de: at jæi kan huskə] [mən du snakə(r) kanʃə mə: [ikt sɔm mæi nɔ dʊ snakə mə mæi]																																			
	2. pers.	6.1.1.5 du(:) – ?																																			
		[də spɔʃ vəm dʊ snakə me:] jf. også sekvenser markert med * nedenfor																																			
	3. pers.	han, ho:/(h)ɔ – ho:/o, den, de(:)																																			
		[a mən han ha: jʊ-kə nʊ] [sɔ den hør:rər jemə hæ:r] [de: æ pɔ] (l.6) jf. også sekvenser markert med * nedenfor																																			
sg.	1. pers.	e(:) (æ) – me(:)																																			
		e(:): l. 30, 42, 51 me(:): l. 42																																			
	2. pers.	du(:) – de(:)																																			
		[nɔ dʊ ə akurat fylt seisn ɔ:r] [mən dʊ hør:rər jʊ a:v ɔ tel [...]] [sɔ snakə dʊ (pə-n mətə) tə də sjø:t] [sku jæ:ŋə a jit də ət (latter) (ʃikəli) sva:r]																																			
	3. pers.	(h)an, (h)ɔ(:), den, de: (dæ:)/de (d-)																																			
		[at hʊ: e: lit trøndə dɑ:] [ə had ikə løst ɔ fɔrvir ɔ] [ə trur barə han hɔd-ə ən da:g [...]] ikə nɔ prɔbʊ:em (mə ɔ) snak dən østlansdialækta mə han] [fɔr at ə levd heilə mit vɔksnə li:v mə den] [de: jʊ: dʃi] (l. 34) [d-e: sækshunər me:tər una ɡɔ:ŋ [...]] e: də sɔ brʊ:ŋ min] (l.58–62)																																			
<table border="1"> <tr> <td>pl.</td> <td>1. pers.</td> <td>vi(:) – ås</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>[ɔm vɔr vi jənɔmførə ʃamta:ln] (l.1) [vilknə relaʃjʊ:n də æ:r melɔm ɔs] (l.7)</td> </tr> <tr> <td></td> <td>2. pers.</td> <td>?</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>3. pers.</td> <td>di(:) – di(:)</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>[et pɔŋt fɔr (uft) di:] (l.12) jf. også sekvenser markert med * nedenfor</td> </tr> </table>	pl.	1. pers.	vi(:) – ås			[ɔm vɔr vi jənɔmførə ʃamta:ln] (l.1) [vilknə relaʃjʊ:n də æ:r melɔm ɔs] (l.7)		2. pers.	?					3. pers.	di(:) – di(:)			[et pɔŋt fɔr (uft) di:] (l.12) jf. også sekvenser markert med * nedenfor	<table border="1"> <tr> <td>pl.</td> <td>1. pers.</td> <td>vi(:) – ås</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>vi: l. 18, 55 [ɔ læg ɔs ɔm pə lit fi:nar sprɔ:k] [vi e: jʊ ɡanskə ɔptat a d(æ) (.) sɔn heimə tə ɔs]</td> </tr> <tr> <td></td> <td>2. pers.</td> <td>? (dåker – dåker)⁶⁰</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>[vi sei (jʊ) kʊ:sa dɔkə dɔkər]⁶¹</td> </tr> <tr> <td></td> <td>3. pers.</td> <td>di(:) – di(:)</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>di: l.34 [di tru:r at ə snakə sɔn] [ə snaka kanʃə ikə sɔ my mə: di]</td> </tr> </table>	pl.	1. pers.	vi(:) – ås			vi: l. 18, 55 [ɔ læg ɔs ɔm pə lit fi:nar sprɔ:k] [vi e: jʊ ɡanskə ɔptat a d(æ) (.) sɔn heimə tə ɔs]		2. pers.	? (dåker – dåker) ⁶⁰			[vi sei (jʊ) kʊ:sa dɔkə dɔkər] ⁶¹		3. pers.	di(:) – di(:)			di: l.34 [di tru:r at ə snakə sɔn] [ə snaka kanʃə ikə sɔ my mə: di]
pl.	1. pers.	vi(:) – ås																																			
		[ɔm vɔr vi jənɔmførə ʃamta:ln] (l.1) [vilknə relaʃjʊ:n də æ:r melɔm ɔs] (l.7)																																			
	2. pers.	?																																			
	3. pers.	di(:) – di(:)																																			
		[et pɔŋt fɔr (uft) di:] (l.12) jf. også sekvenser markert med * nedenfor																																			
pl.	1. pers.	vi(:) – ås																																			
		vi: l. 18, 55 [ɔ læg ɔs ɔm pə lit fi:nar sprɔ:k] [vi e: jʊ ɡanskə ɔptat a d(æ) (.) sɔn heimə tə ɔs]																																			
	2. pers.	? (dåker – dåker) ⁶⁰																																			
		[vi sei (jʊ) kʊ:sa dɔkə dɔkər] ⁶¹																																			
	3. pers.	di(:) – di(:)																																			
		di: l.34 [di tru:r at ə snakə sɔn] [ə snaka kanʃə ikə sɔ my mə: di]																																			
trestava best. form flertall av substantiv (ending (-ene/))	tostava best. form flertall av substantiv (ending /-an/)																																				
[vi li:kə jʊ di samə tiŋenə] (l. 49) [də mɔ: jʊ kanʃə bʊi ɔŋenə] (l.53–54) [kan man si: nʊ ɔm di andrə sɔsknənə minə kanʃə]	[sɔ fʊtə fɔrelɔdran henəs ætər] (l.51) [də e: jʊ di dagan vi har...] [di fɔʃtə ɔ:ran] [di snakə helt... ɡɔt pə bæɡə sprɔ:kan]																																				
÷ kløyvd femininum	+/- kløyvd femininum: Endinga [-o] i best. form av svake fem. sub.																																				
[fɔr at vi: hadə teləʃjʊ:n pə stu:a] [tʊ: ɡaŋər i u:ka dɑ] (l.24)	[einastə kveln i u:kʊ] men [sʊsialis:rəs ein da:g i u:ka] [di kan jʊ fin pə ɔ sei ikə ɡa:tʊ mən ɡa:dʊ] ⁶² [vi ka(l)ə jʊ də hæ: fɔr hyjʊ liksɔm]																																				

⁶⁰ Dette er ei form som kun framgår i metakommentar, der Line hevder at de (dvs. de som bor i hennes D2-område) har /dåker/ som både subjekt- og objektsform.

⁶¹ Merknad: i rapportert språkbruk.

⁶² Merknad for dette eksempelet og neste: Framkommer i eksemplifisering som del av metakommentar om tradisjonell lenisering noen steder på Sør-Helgeland (jf. Skjekkeland 2005: 76).

Lines østnorske kode var den hun tilegnet seg først, og hun kopler den primært til mor og andre medlemmer av den nære familien – det vil si familien hun vokste opp innenfor. Sammen med sin egen lille familie, bestående av ektemannen og to barn, har hun brukt den nordnorske D2-koden. Som nevnt ovenfor kjenner hun D1-koden først og fremst som moras talemål, og mindre som en kode med et spesifikt geografisk omdreiningspunkt og ei definert gruppe av brukere. Hun kopler den eksplisitt til moras oppvekststed, men selv har hun tilbrakt lite tid der. Den eksplisitte metalingvistiske kunnskapen hennes om denne koden og det språksamfunnet hun kopler den til, er ikke like stor som den hun har om D2-koden, som hun knytter til oppvekststedet. Hun har mange og lingvistisk sett treffende betraktninger omkring egen og andres måte å snakke den nordlandske D2-koden på; hun beskriver både tradisjon og variasjon i den språklige praksisen blant de hun kjenner som D2-brukere og i områdene omkring. D1-koden synes hun det er vanskeligere å si noe om når jeg ber henne beskrive kodene sine og hvilke områder hun kopler dem til:

//den andre dialekta (.) er kanskje vanskeligere for meg å beskrive for det at jeg har ikke noe- (.) jeg har ikke noe grunnlag for å plassere den sånn egentlig, altså jeg (.) ja (.) det er jo bare sånn som ho mamma prater liksom og jeg vet jo ikke egentlig om hun prater sånn som hun skulle ha snakket hvis hun hadde bodd der... (.) hun kommer ifra [...] men det er jo ei- (*kremt*) det er jo ei type østlandsdialekt som er litt. (.) =e= (.) ja, hva man skal si, ikke så fin, ikke noe bydialekt, men... (.) litt mer sånn (.) ja//⁶³ (Line)

Dette var noe hun uttalte i den andre delen av intervju samtalen, som vi gjennomførte dagen etter vårt første møte. Den første dagen berørte vi karakteristikkene og stedbindinga til D1-koden hennes i forbindelse med at jeg ba henne omtale moras måte å snakke på. Da var hun noe mer konkret i sine refleksjoner omkring opplevelsen av at moras dialekt ikke er en «bydialekt»:

Rikke men hvordan- (.) er det- snakker hun noe slags sånn (.) =em= talemål som du vil si er typisk for akkurat der hun er fra eller (.) er det noen særtrekk ved den?
Line de snakker jo annerledes enn de gjør inne i Oslo [...] men =e= er ikke så inne på- de er jo [KOMMUNE] liksom, det er jo et eget (.) =e= (.) du, det har jeg ikke helt peiling på, for å være ærlig (.) jeg har ikke truffet mange andre utenom slekta mi derfra

Hun innser altså, mens vi samtaler om det, at hun hovedsakelig har sin språklige referanse for denne koden i mor og hennes slektninger. Da jeg oppmuntret henne til å gjøre et forsøk på å sette ord på hva hun la i forskjellen mellom denne koden og Oslo-mål, som hun berører i sitatet over, utdypet hun med referanse til at de på moras hjemsted bruker former som [gra:sə] i stedet for [gresə] og [fi:nt] i stedet for [pe:nt]. Dette er eksempler som ikke er spesielt talende isolert sett, og hun går ikke lenger i utbroderinga av lingvistiske forskjeller. Ut fra Lines måte å ordlegge seg

⁶³ I intervjuopptaket følger denne sekvensen omtalen av hvordan hun snakker den nordnorske koden i sitatet nedenfor.

på om forholdet mellom hennes D1 og talemålet i Oslo kan det likevel synes som om det er en form for konservativt bokmålsnært talemål hun sammenlikner med. Hennes kode er «breiere» enn oslomålet, sier hun, og antyder her en liknende akse mellom «bred» og «fint» talemål. Dette er en dimensjon ved folkelingvistiske konseptualiseringer av variasjon innenfor dialekter som sosiolingvister har funnet også andre steder (jf. f.eks. Hårstad 2010; Røyneland 2005). Dette er ei lesning jeg finner støtte for i de kulturelle opposisjonene Line skisserer like etterpå:

//den er nok breiere liksom, hvis du kan si det [Rikke: mm] den dialekta, og litt mer sånn her bode... bondelandet, vil jeg tro [Rikke: akkurat, ja] når mamma vokste opp der så var det jo gårder rundt liksom og det var jo ikke noe sånn som det er nå [Rikke: --nei--] det var ikke noe [STED] storsenter liksom, det var (.) ja, det var jo bondelandet, egentlig// (Line)

Talemålet i området som Line stedfester sin D1 til, har tradisjonelt hatt flere former til felles med områdene nord for Oslo, mot det nordøstlandske talemålsområdet, enn det som preger Lines D1. Noen trekk peker likevel klart i retning av det tradisjonelle talemålet i det midtøstlandske området, slik som pronomenforma [hø:] (*hun*, pron.), ikke minst foranstilt som prepropriell artikkel. Dette er et trekk som har vært utbredt i store deler av landet, men som er på retur (jf. f.eks. Håberg 2010; Johannessen 2008). D1-koden hennes er i det øvrige preget av bokmålsnære midtøstlandske varianter, med noen innslag av former forbundet med de tradisjonelle østnorske dialektene, slik som for eksempel adverbforma *åssen* (*hvordan / på hvilken måte*) og former som [fø:t] (*selv*, det.). Det er likevel en «dialekt» sentraløstnorsk varietet Line selv opplever at hun opererer med, og denne kontrasterer hun altså med en mer konservativ norm, ikke minst gjennom kontrastering av formene *gress* og *gras*. Dette er former jeg mener en kan betrakte som *stereotypier* (Labov 1972b, se også 6.2.3) og ikoniske representasjoner (jf. f.eks. Irvine & Gal 2000) for en subtil, men sosiolingvistisk sett megetsigende kontrast mellom ulike talemålsnormer; begge med klare forbindelser til språket i hovedstaden og skriftnormalen bokmål, men likevel med ulike konnotasjoner på bakgrunn av historiske og sosiokulturelle forhold (jf. f.eks. Stjernholm 2013).

D2-koden til Line knytter hun til et område som ligger innenfor det som har blitt omtalt som sørlig nordlandsk i det foregående (jf. inndeling i Mæhlum & Røyneland 2012). Skjekkeland (2005: 182ff) omtaler samme talemålsområde som helgelandsmål. Line selv omtaler også regionen hun tilhører som Helgeland, og er av den oppfatning at de i et område omkring hennes hjemsted snakker noenlunde likt. Hun omtaler imidlertid både talespråklig variasjon mellom generasjoner og mellom individ på samme alder, som i disse utdraga:

// den nordlandsdialekta mi vil jeg jo si er... (.) ganske lik d- altså det er jo [D2-sted]-dialekt, liksom (.) men kanskje ikke så... (.) =e= utprega... (.) som... (.) eldre folk her snakker (.) jeg sier jo for eksempel- jeg sier «ikke», jeg sier ikke «ikkje» (.) det er mange her som sier «ikkje», men det sier jeg ikke (.) (*latter*) [Rikke: nei] og så... ja en del sånne der ting, da (.) =e= jeg sier for eksempel «ting», jeg sier ikke «teng»// (Line)

//men du hører jo for eksempel ho [VENNINNE], hun har jo ei breiere dialekt enn meg, altså hun sier jo «ikkje» (.) som... i hvert fall som regel// (Line)

Vi ser her at Line omtaler sin nordlandske kode som «ikke så utprega», noe som i og for seg stemmer godt overens med det inntrykket en får når en sammenholder hennes måte å snakke på med beskrivelser av det tradisjonelle helgelandsmålet.

Overordnet sett framstår Lines D2 som preget av en konstellasjon av trekk som peker nokså entydig i retning av det nordnorske talemålsområdet, ikke minst på prosodisk nivå. Det er samtidig enkelte trekk som kan betraktes som modifiserte varianter, og som peker i retning av bymål i regionen eller mer generelt mot yngre bygdemål; koden er preget av flere av de trekkene som er i endring på Helgeland spesielt, men også i Nordland mer generelt. Dette gjelder for eksempel realiseringa av nektingsadverbet som [ike] i stedet for den tradisjonelle nordnorske formen [içe] (Jahr & Skare 1996; Skjekkeland 2005: 186) og alveolar uttale av tradisjonelle palataler (Skjekkeland 2005: 186). Forskjellen mellom henne og en del andre i hjembygda når det gjelder målmerket palatalisering, reflekterer hun også over under intervjuet, og hun eksemplifiserer forskjellen mellom egen og andres varianter. Hun forteller blant annet at mora hennes skal ha påpekt at Line hadde lagt seg til en spesiell uttale av ordet «bolle». Lines mor forbandt denne uttalen med sin mor, og hun relaterte den derfor til det at Line hadde tilbrakt tid med bestemora i den perioden hvor hun ble oppmerksom på denne særskilte uttalen. Line eksemplifiserer denne uttalen med retrofleks lateral eller en mellomting mellom dette og en postalveolar lateral [l]: «at jeg sa «bolle» (uttalt [bɔ̞lə]) når jeg hadde vært der istedenfor «bolle» (uttalt [bɔ̞lɔ̞]).» Dette er ut fra konteksten å dømme noe mora hennes skal ha bemerket som et trekk ved Lines østnorske D1. Line viser imidlertid like etter til en tilsvarende ikke-palatal uttale av historisk alveolar /l:/ som noe som kjennetegner hennes D2 jamført med andre språkbrukeres palatale lateral i ord som *bolle*:

//bolle...(uttalt [bɔ̞lə]) jeg sier jo det enda, så andre folk som snakker (.) =e= [D2] (uft) vil kanskje kanskje si «bolle» (uttalt [bɔ̞lɔ̞]) (.) men jeg sier jo fremdeles «bolle» (uttalt [bɔ̞lɔ̞]) eller «bolle» (uttalt [bɔ̞lə]) (*latter*) sånn der... ja// (Line)

Line følger opp denne metaspråklige refleksjonen og eksemplifiseringa med å si at det nok er «en del ting som man kan avsløre meg på, tror jeg (.) hvis man hører godt etter». Line ser altså selv ut til å relatere en del av de trekkene hun «mangler» jamført med andre i samme område, til det at hun ikke har snakket denne dialekten hele livet. Hun er samtidig klar på at hun verken tror eller har fått kommentarer som tilsier at hennes måte å snakke på skiller seg spesielt ut, slik hun uttrykker når jeg spør henne om hun har fått kommentarer på sin måte å snakke den dialekten på:

Line [...] så det er nok litt forskjell, men... (.) det er jo litt forskjell på alle (i altså)

	[...] jeg tror den er ganske tilnærmet lik, jeg tror ikke folk flest hører forskjell, nei
Rikke	når at folk kommenterer, eller- hvis du har fått kommentarer på- på den dialekten, hva er det folk kommenterer som spesielt med den? hva er det er det liksom som kjennetegner den?
Line	jeg tror aldri jeg har fått kommentarer på det, for jeg tror folk flest de vet ikke at jeg har ei anna dialekt [...] de tror at jeg snakker sånn, eller at jeg bestandig har snakka sånn

Som Line peker på her, er disse «modifiserte» trekkene ved hennes helgelandske kode trekk som *kan* fortolkes som uttrykk for sen eller ufullstendig tilegnelse av D2, eller som en form for interferens dersom det er kjent at vedkommende ikke har snakket slik hele livet. Alternativt kan det tolkes som språklig tillemping i retning av en regional eller nasjonal standard. Det er klart overlapp mellom de trekkene Line trekker fram som «avslørende» for helgelandsmålet som hennes D2, og trekk ved yngre bygdemål i regionen, slik som for eksempel tendensen til avpalatalisering (jf. f.eks. Skjekkeland 2005: 73–75). En uttalevariant som vaker mellom alveolar og palatal, er rapportert som en mellomvariant hos yngre språkbrukere i områder som preges av avpalatalisering. Det er vist til som en tendens i nordnorske talemål, særlig i byer og større tettsteder (jf. f.eks. Jahr & Skare 1996: 75, med ref.; Nesse 2008: 93; Skjekkeland 2005). Ser en ut av det nordnorske talemålsområdet, har Hårstad (2010: 196ff) for eksempel funnet dette hos flere av de unge språkbrukerne han undersøkte i Trondheim, og det samme er dokumentert hos yngre språkbrukere på Røros (Røyneland 2005) og i Melhus kommune (Ulset 2002) i det trønderske talemålsområdet. Dette er en tendens som i flere studier har blitt fortolket som framvekst av det en kan kalle *kompromissvarianter* som både perseptuelt og psykologisk inntar en mellomposisjon mellom det utpregede, tradisjonelle og det mindre utpregede, modifiserte:

Tradisjonelle palatale varianter står på en *fin–bredt*-skala i et motsetningsforhold til dentale/alveolare varianter, og de postalveolare eller retroflekterte lydene må også ses som en mellomposisjon på denne skalaen. De er «finere» enn vanlige palataler, men innebærer likevel ikke en komplett «forfining» i form av full modifisering i tråd med standard østnorsk. (Hårstad 2010: 199)

Dette er en skala Line indirekte plasserer seg på. Hun kontrasterer sin ikke-palatale – eller i praksis semi-palatale – uttale av ordet «bolle» med den tradisjonelle palatale uttalen hos andre i bygda, som prater «breiere». Jeg vil ikke gå dypere inn i verken de artikulatoriske detaljene ved disse mellomvariantene eller hva de kan tenkes å signalisere innenfor dette språksamfunnet. Det som for vår del er det vesentlige, er at både Lines erfaringer og ei jmføring av det språklige belegget med tendenser i regionen tilsier at hennes D2-kode vil finne sin naturlige plass innenfor den interindividuelle variasjonen på stedet. Det er flere trekk ved koden som det er sannsynlig at vil indeksere tilhørighet til Nord-Norge for språkbrukere som ikke er fra denne regionen selv, om enn ikke spesifikt til sørlige deler av Helgeland.

Som nevnt ovenfor er det særlig på prosodisk nivå en finner trekkene – eller trekkkonstellasjonene – som bidrar til å skille Lines D2 tydeligst fra D1-koden⁶⁴. I tabellen ovenfor førte jeg opp nordnorsk høytone som et trekk ved Lines D2, kontrastert med den gjennomgående østnorske lavtone-realiseringa i opptaket hvor hun bruker den østnorske D1-koden. Dette er termer som viser til den kontrasterende realiseringa av tonelag i norsk. Norske talemål kan grunnleggende sett deles inn i to intonasjonssystem – lavtone- og høytone-dialekter. Hvert system kan beskrives med en prototypisk tonebevegelse i realiseringa av de to tonelaga. I en lavtone-dialekt, vil en tonelag 1-aksentfrase⁶⁵ ha tonal bevegelse fra lav til høy (**LH**)⁶⁶. I en lavtone-dialektal tonelag 2 kommer det inn en høytone før lavtonen, slik at den leksikalske ordtonen blir HL. Tonelag 2-aksentfraser i en lavtone-dialekt kjennetegnes dermed av en høy-lav-høy-bevegelse (**HLH**). Høytone-dialekter har den motsatte tonale bevegelsen av lavtonesystemet, det vil si med tonegangen **HL** for tonelag 1 og **LHL** for tonelag 2 (jf. f.eks. Nilsen 1992: 25ff). Nedenfor ser vi den prototypiske tonegangen for tonelag 1-ordet ¹bønder i begge systemer. Til venstre ser vi en prototypisk lavtone-realisasjon (**LH**), og til høyre en realisasjon typisk for høytone-dialekter (**HL**):

Det er ikke nødvendigvis realiseringa av tonelagsmotsetninga som er det eneste prosodiske trekket av betydning for inntrykket av en henholdsvis østnorsk og nordnorsk kode hos Line, men snarere konstellasjoner av prosodiske fenomen og interaksjonen mellom dem. I norsk sammenheng er det vanlig å bruke prosodi som et samlebegrep for trykk, kvantitet, tonelag og intonasjon, og jeg vil berøre fenomen som tangerer andre prosodiske trekk enn tonelag under punkt 6.2 nedenfor. Her vil jeg imidlertid konsentrere meg om å gi en enkel analyse av en intonasjonskontur fra hver av Lines koder, med blikk for tonelagsrealisering. Formålet med

⁶⁴ Analysene av prosodiske forhold som presenteres her og videre under punkt 6.2, er gjort i samarbeid med Perlaug Kveen, og ble først presentert som en del av et felles innlegg ved *the Norwegian Graduate Student Conference in Linguistics and Philology* (NoSLiP 1) i Tromsø i januar 2015. Det er Kveen som har stått for de detaljerte prosodiske analysene ved hjelp av programmet *Praat* (Boersma & Weenink 2015) og rammeverket Trondheimsmodellen (Nilsen 1992).

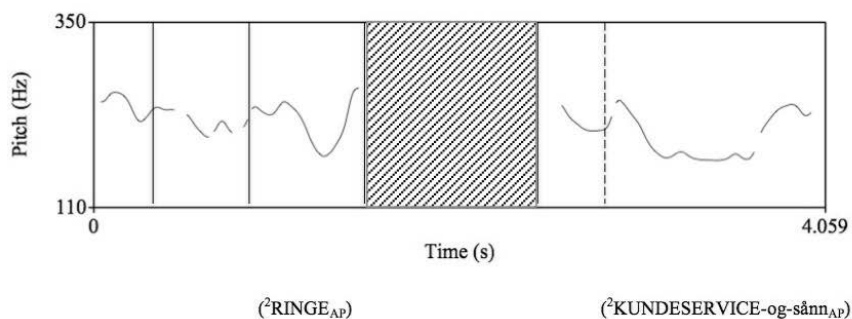
⁶⁵ Ei aksentfrase (også omtalt som tonal fot, jf. Nilsen 1992: 28) består av en initial tonelagsrealisering (ordtone) og en avsluttende fraseaksent. Den strekker seg altså normalt fra én aksentuert stavelse fram til, men ikke inklusive neste. Fraseaksenten kan uttales fokalt eller ikke-fokalt. Ei fokalt aksentfrase har en avsluttende fraseaksent som ender i en høy grunntonetopp i lavtone-dialekter. Den fokale aksentfrasen skiller seg slik fra den ikke-fokale aksentfrasen, som på sin side vil ha en fraseaksent med en grunntonekontur som ender lavere.

⁶⁶ Utheving antyder her hvor en har primærtrykk, og dermed tonelagsrealisering. Det er som vi ser den relative tonehøyden i trykkstavinga i tonelag 1 som har gitt navn til de to hovedsystemene.

denne korte ekskursen inn i intonologisk farvann er først og fremst å gi et visuelt uttrykk som støtte for min rapportering av et auditivt inntrykk av forholdet mellom Lines koder.

Fordi mitt materiale ble samlet inn uten bruk av testsetninger, har det vært umulig å sammenlikne samme ytring uttalt med ulike intonasjonsmønstre. Ord og frasers plassering i en talestreng, samt kontekstuelle forhold, vil også prege realiseringa av enkeltstående ord i den grad at ei direkte sammenlikning av enkeltord som forekommer både i D1- og D2-materialet har lite for seg. Vi skal isteden se på hvordan hovemønsteret for realisering av tonelagene kommer til uttrykk i to lengre talestrenger hentet ut av intervjumaterialet. Det eneste parameteret som lå til grunn for utvalget av illustrerende utdrag for analyse her, var at de ideelt sett skulle inneholde sammensatte ord. Dette ble satt som kriterium fordi sammensatte ord vanligvis vil gi bedre forutsetninger for analyse gjennom å gi tonelag og fraseaksent en lengre aksentfrase å «spille seg ut» over, slik at mønsteret for tonegangen blir mer tydelig i konturer generert ved hjelp av dataprogrammet *Praat* (Boersma & Weenink 2015). Eksemplene ble altså ikke valgt ut med spesielt blikk for hvordan tonelag ble realisert i dem.

Den første talestrengen er hentet fra egenopptaket av samtalen mellom Line og mora hennes, og her bruker altså Line sin lavtone-kode. I det aktuelle utdraget er det flere lavtonedialektale tonelag 2-aksentfraser med en HLH-tonebevegelse⁶⁷.

IPA: [veldi ɔftə vis jæ ska riŋə (*latter*) sɔn dær kundəsø:rvis ɔ sɔn]

BM: veldig ofte hvis jeg skal ringe <latter, pause> sånn der kundeservice og sånn

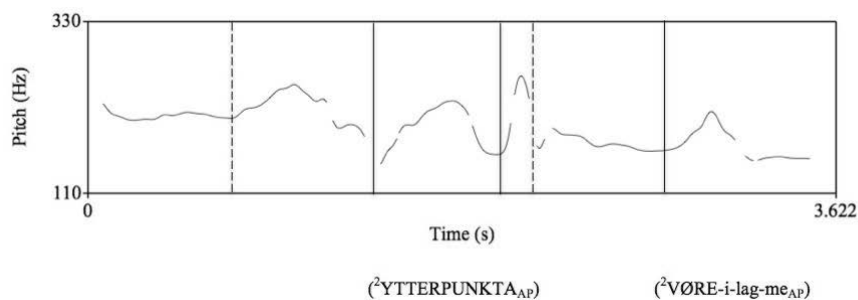
Intonologisk transkripsjon:

((²veldig_{AP})(²ofte-hvis-jeg-skal_{AP})(²RINGE_{AP})IP)...((sånn der (²KUNDERSERVICE-og-sånn_{AP})IP)IU)...

Det typiske mønsteret HLH for realiseringa av tonelag 2-aksentfraser i lavtonedialekter framgår tydeligst i aksentfrasene (²RINGE_{AP}) og (²KUNDERSERVICE-og-sånn_{AP}). Dette HLH-mønsteret kan vi så sammenlikne med tonegangen i tonelag 2-aksentfraser i den nordnorske

⁶⁷ Merknad: Ytringa som står mellom de to pausene, markert som skravert i konturen og med «...» i den intonologiske transkripsjonen, er en innskutt IU2. Denne står egentlig midt i IU1 (hovedytringa), men resten av denne er utelatt av plasshensyn.

høytonekoden til Line. Her er hovedmønsteret for realisering av tonelag 2 påviselig «speilvendt» av det vi så ovenfor, det vil si at tonegangen i aksentfrasen er LHL i stedet for HLH.

IPA: [næi ə ha:r hat vældi stv:rə ytərpøŋta i kem e ha:r vø:rə i lamæ]

BM: nei jeg har hatt veldig store ytterpunkt i hvem jeg har vært i lag med

Intonologisk transkripsjon:

((nei e har hatt (²vældi-store_{AP})(²YTTERPUNKTA_{AP})_{IP})(i (¹kem-e-har_{AP})(²VØRE-i-lag-me_{AP})_{IP})_{IL})

I denne talestrengen er det også flere forholdsvis område-typiske realiseringer av tonelag 2-aksentfraser, og tydeligst framgår mønsteret i tonelag 2-aksentfrasene (²YTTERPUNKTA_{AP}) og (²VØRE-i-lag-me_{AP}). Her ser en i begge konturene en LH-bevegelse i tonelagsrealiseringa initialt i aksentfrasen, og fraseaksenten realisert med en relativt sett lav tone.

Det at hovedmønstrene – eller rettere sagt hovedmotsetninga – kommer så pass tydelig til uttrykk i disse to mer eller mindre tilfeldig utvalgte strengene med tale, illustrerer at dette er en tonal opposisjon som gjør seg gjeldende i materialet nær sagt hvor enn en velger å zoome inn. Dette er en visuell representasjon av den tonelagsrealiseringa hos Line som jeg bemerket i tabellen ovenfor: At realiseringene av tonelag i D1 følger mønsteret innenfor det østnorske lavtoneområdet, mens realiseringene i D2-koden er typiske for det nordnorske høytoneområdet. Dette er for øvrig også ei påvisning av at vekslingsdataene innsamlet fra Line representerer eksempler på ei dialektologisk sett «fullstendig» alternering mellom ulike geografisk indekserte koder mellom situasjoner, ulikt det Klynderud (1999) dokumenterte i sin studie av kodeveksling ved bidialektisme; hos hennes informant skal prosodien knyttet til D1 – romsdalsk – ha vært med over i den andre koden ved veksling.

Selv om ulikheter i tonelagsrealisering vil bli nevnt som relevant sosiolingvistisk distinksjon mellom kodene for flere av informantenes vedkommende, vil jeg ikke presentere flere konturer med analyse av denne typen i denne sammenhengen. Line får i stedet fungere som protoeksempel. Når jeg i det følgende viser til realiseringa av tonelag som distingverende målmerke for andre hovedinformanter, er det med referanse til liknende motsetninger som disse jeg har pekt på her. Jeg kommer imidlertid til å presentere funn knyttet til det folkelingvistiske konseptet

«tonefall» under punkt 6.2. Mer spesifikt redegjør jeg der for konseptet «tonefall» som folkelingvistisk term for språklig variasjon på prosodisk nivå, og hvordan slike trekk framstår svært saliente som sosialt differensierende språktrekk. Dette er et konsept alle informantene med unntak av én – Jon – trekker veksler på når de skal sette ord på forskjellen mellom egne koder og ulike former for språklig praksis.

6.1.2 «Jon»

Alder	Føde-/oppvekststed	Bosted	D1	D2
45–50	Romerike	Oslo	Midtøstlandsk (Akershus/Oslo)	Midlandsk (N-Gudbrandsdal)

6.1.2.1 Sosial profil

Jon bodde på intervju tidspunktet med samboer og barn et stykke utenfor bykjernen på østkanten av Oslo, og det er i denne delen av byen han har bodd siden han ble voksen. Fram til Jon begynte på videregående, bodde han i et mindre tettsted nord for Oslo, i Akershus fylke, sammen med mor og far. Der gikk han i barnehage og på grunnskolen. Først da Jon begynte på videregående, flyttet han og foreldrene inn til Oslo. Familien hadde jevnlig kontakt med Jons familie som bodde i Oslo i hans oppvekst. Ut over dette hadde de hele slekta si i Nord-Gudbrandsdalen, der begge foreldrene hans vokste opp, og ifølge Jon reiste de dit på besøk så ofte de hadde mulighet til det.

Jon omtaler seg selv som «todelb» når det blir snakk om vennekretsen hans under intervjuet; han har én vennekrets i Oslo og én i Nord-Gudbrandsdalen, og han beskriver disse som nokså forskjellige. Vennekretsen i Oslo består av folk som han har hatt omkring seg i mange år, og som han i stor grad har blitt kjent med gjennom sportsaktiviteter. Den andre vennegjengen har han blitt en del av gjennom interessen for musikk, som han har hatt som en av sine fremste fritidsinteresser siden han var åtte–ni år gammel. Kontakten med de ulike leirene skildrer han som kontrastfylt, både når det gjelder hvilke interesser som har ført dem sammen, og den kulturen – eller stilen – som har kjennetegnet de ulike vennegjengene: Før var det «diskotek og langt hår og den stilen der» i Oslo, og så dro han jevnlig på ymse spilleoppdrag og arrangement i musikkmiljøet med vennene i Gudbrandsdalen, omtrent på samme tid. Vennekretsen i Gudbrandsdalen var «annerledes», forteller Jon. Han utdyper annerledesheten som en forskjell mellom bygd og by, og setter opp en form for dikotomi mellom miljøet for tradisjonsmusikk på den ene siden, og «diskotek og pub» på den andre. Jon kopler, som vi skal se nærmere på i det følgende, den språklige todelinga til denne delinga mellom to ulike sosiale sfærer med ulike geografiske omdreiningspunkt.

Slik jeg forstår Jon, har musikkinteressen og vennekretsen knyttet til denne interessen, vært en viktig grunn til at han både har fostret og opprettholdt ei sterk binding til Nord-

Gudbrandsdalen opp gjennom livet og fram til i dag; den har trukket ham til området relativt jevnlig og gitt ham en stor sosial kontaktflate der, uavhengig av familieforbindelser og til tross for at han aldri har vært bosatt der selv.

6.1.2.2 Språklig profil

Jon oppgir at han bruker to dialekter til daglig. Han oppgir at «oslodialekten» (D1) er hoveddialekten hans, og han mener selv at han snakker «skikkelig østkantdialekt». Det er denne dialekten han lærte først og som han i dag bruker «til vanlig» – det er slik han *egentlig* snakker, sier han. Rent dialektgeografisk er det naturlig å plassere denne varieteten i det midt-østlandske talemålsområdet. Den andre dialekten hjemfester han i Nord-Gudbrandsdalen, nærmere bestemt til kommunen foreldrene hans opprinnelig kommer fra. Han mener imidlertid at hans måte å snakke denne varieteten på er preget av at han har tilbrakt mye tid med venner som kommer fra andre kommuner i Nord-Gudbrandsdalen. Den plasserer seg like fullt i det midlandske talemålsområdet ut fra tradisjonelle dialektologiske skillelinjer.

Jon oppgir at han begynte å bruke D2 da han var mellom ti og tolv år gammel. Selv husker han ikke eksakt når han tilegnet seg og begynte å bruke denne varieteten, og han er av den oppfatning at det skjedde helt ubevisst. Hans egen tidfesting og beskrivelse av dette er først og fremst basert på det hans mor har fortalt om at han i den perioden begynte å slå om fra D1 til D2 når de passerte Mjøsbrua, på vei til Gudbrandsdalen. Hvorvidt dette narrativet gir et korrekt bilde av hvordan Jons bidialektisme utviklet og artet seg, er selvsagt noe usikkert, men som metafor for Jons bidialektale praksiser synes det uansett treffende. Slik Jon beskriver sin egen språklige praksis, utgjør Oslo et omdreiningspunkt for D1, og Nord-Gudbrandsdalen et liknende stedlig nav for D2.

Det er med Jon som med de andre informantene: Det er få holdepunkter for å trekke bastante slutninger om hvorfor de på et bestemt tidspunkt begynte å bruke mer enn én dialekt. Jon beskriver imidlertid praksisen sin som et uttrykk for bindinger til ulike regioner og sosiale sfærer. Det er dermed vanskelig å se forbi sammenfallet mellom tidspunktet for at han begynte å bruke D2, og at han i samme periode utviklet ei binding til D2-området som gikk utover familieforhold; hans tiltakende interesse for tradisjonsmusikk bidro til at han fikk venner i D2-området, og at han reiste dit jevnlig. Begge foreldrene til Jon snakket D2, og selv om han mener at deres dialekt har vært preget av at de hadde bodd i og rundt Oslo, har de utvilsomt utgjort en sentral språklig sosialiseringssinstans for Jon. Det er sannsynlig at

Jon

Kart 2: Jons koder
© Kartverket

Jon var reseptivt bidialektal før han var ti–tolv år gammel, men at D2 ble aktualisert i hans tilværelse på en annen måte i denne perioden. Det blir ikke minst fristende å trekke denne parallellen når en tar i betraktning det Jon forteller om det han opplevde som en kontrast mellom miljøene han var en del av i henholdsvis Oslo og Nord-Gudbrandsdalen i ungdomsårene, og det språkbruksmønsteret han beskriver – og demonstrerer – i dag.

6.1.2.3 Prøver

Jon brukte begge kodene sine overfor meg under intervjuet, og prøvene på hans to koder er derfor begge hentet fra intervjuopptaket. Grunnen til at jeg ikke viser til utdrag fra egenopptaket for Jons vedkommende, er først og fremst at intervjuet framstår som det opptaket som er mest egnet for formålet. Det var i dette opptaket Jon snakket mest og var mest selvdrevet. Under egenopptaket tok han derimot rollen som intervjuer og drev hovedsakelig samtalen framover ved å stille sideinformanten spørsmål fra samtaleguiden, mer eller mindre eksplisitt på mine vegne. Egenopptakssituasjonen bærer preg av å være nokså stiv og formell i Jons tilfelle, og i den forstand mindre representativ for hvordan han ellers uttrykker seg. I samtalen med meg derimot vekslet Jon vekslet fram og tilbake mellom de to kodene flere ganger i løpet av intervjuet, og ulike deler av intervjuet kunne slik sett fungert som illustrasjon her. Jeg har likevel valgt utdrag fra intervjuets innledende fase, da det er der han bruker begge kodene over noe tid, uten at språk samtidig er det eksplisitte temaet for samtalen. Jon brukte sin D2 overfor meg både da vi hadde telefonkontakt da jeg rekrutterte ham som informant, og da vi møttes før intervjuet. Det eneste unntaket fra dette var i samtale med meg og barna hans før intervjuet tok til. Da var det barna og barnas aktiviteter som var i sentrum for samtalen, og vi samtalte om dem og med dem. Ut over dette holdt Jon fast ved D2 overfor meg da vi gikk inn i et annet rom for å gjennomføre intervjuet. Prøva på D2 er hentet fra den innledende fasen av intervjuopptaket, forut for at jeg stilte mitt første spørsmål.⁶⁸ Vi samtaler i dette utdraget løst om opptaksutstyret og hvordan intervjuet skulle gjennomføres. Jon gikk delvis rundt i rommet mens vi snakket sammen, men takket være opptakerens *gain*-funksjon er det likevel mulig å høre ham godt.

Da jeg hadde stilt første spørsmål, vekslet Jon til D1 etter en nokså lang pause (4.46 sek.). Prøva på D1 er tatt fra delen som følger direkte etter dette første spørsmålet⁶⁹. Jeg har med hensikt gjort denne prøva lengre enn de øvrige prøvene for at den skal strekke seg ut over den aller første fasen av den formelle delen av intervjuet, som bar noe preg av «stundens alvor». Det er et inntrykk som forsterkes av den lange pausen mellom mitt spørsmål og Jons svar i

⁶⁸ Tidskode intervju: 00:00:00–00:01:03

⁶⁹ Tidskode intervju: 00:01:03–00:04:24

begynnelsen av utdraget. Om Jon her tenkte på hvilken kode han skulle bruke, er vanskelig å fastslå, men det er sannsynlig.

Prøve D1

1	Rikke	slutt på skrivinga nå, du skal bare få- (.) begynner med litt sånn spørsmål om- om bakgrunnen din
2		og sånn jeg, da, for å- (.) for eksempel når og hvor du var født og oppvokst og sånn
3		(4.46)
4	Jon	jæi æ:r føt (.) pø a:kær sykøhus
5		jeg er født (.) på Aker sykehus
6	Rikke	jaha
7		(0.76)
8	Jon	ɔsɔ æ jæ ɔpvøkst pø [STED]
9		og så er jeg oppvokst på [STED]
10	Rikke	mm (.) når var du født (.) sa du?
11	Jon	[ÅR]
12		[ÅR]
13	Rikke	[ÅR], ja
14	Jon	mm (.) skrø:stre:k [ÅR]
15		mm (.) skråstrek [ÅR]
16	Rikke	ja?
17	Jon	də sie jæi- də si: jæ alti [[(.)] d-æ bæ rø fæm dɔgɔ- d-æ barø fem da:gør ɔm ɔ jø:rø
18		det sier jeg- det sier jeg alltid [[(.)] det er bare fem dager- det er bare fem dager om å gjøre
19	Rikke	[[mm]] (1.89) ja (.) men-ehm... (.) hvordan var det å vokse opp på [sted] (da), var det ved [STED
20		med presisering] eller var det-
21	Jon	[STED]
22		[STED]
23	Rikke	ja
24	Jon	mm (.) (det) va veldi bra:
25		mm (.) (det) var veldig bra
26	Rikke	ja?
27	Jon	veldi fi:nt fɔr ɔŋər
28		veldig fint for unger
29	Rikke	ja?
30		(1.04)
31	Jon	stilə ɔ rø:li
32		stille og rolig
33		(0.94)
34	Rikke	mm
35		(2.15)
36	Jon	masə grøntarə:l
37		masse grøntareal
38	Rikke	mm
39	Jon	veldi myə =e= ja (.) fi:nt ɔ gɔ pø ji: fi:nt ɔ sparkə fʊ:tbal
40		veldig mye =e= ja (.) fint å gå på ski, fint å sparke fotball
41		(0.54)
42	Rikke	ja
43	Jon	fi:nt ɔ gɔ pø fjøytər (.) də va:r alt mu:li
44		fint å gå på skøyter (.) det var alt mulig
45	Rikke	mm
46		(1.02)
47	Jon	dæ ʃɔm [PERSON] ⁷⁰ (uft) bɔ: ŋɔ: də va: rə- elə də: ʃɔm [PERSON] bɔ: ŋɔ: də: va rə iŋən tiŋ
48		der som [PERSON] (uft) bor nå der var de- eller dær som [PERSON] bor nå, der var det ingen ting
49	Rikke	--(uft)--
50		(0.78)
51	Jon	dæ va tre:ningsru:ta vɔ: ŋɔ: vi: va u:tə ɔ hadə læŋtre:niŋ pø fɔtpal sɔ lø:p vi ɔpi skʊ:gøn də: dæ va: rø
52		ikə ət hʊ:s
53		der var treningsruta vår når vi var ute og hadde langtrening på fotball så løp vi oppi skogen der, der
54		var ikke et hus

⁷⁰ Personen Jon refererer til her, er en felles bekjent av oss.

55	Rikke	nei (.) er det- hvor nytt er det oppover der egentlig, da?
56		(5.32)
57	Jon	s- (uft) vi fɿyta fra [STED]... (.) sötiseks... öti (.) töt:-ö-öti (.) da: va: dæ ikæ bynt ö bygd nöt.ön tinɿ
58		s- (uft) vi flytta fra [STED]... (.) sötiseks... ätti (.) to-og-ätti (.) da var det ikke begynt og bygd
59		noen ting
60	Rikke	mei (.) så [[det er ganske (uft)]]
61	Jon	[[jæ trö- (.) (uft) trö: däm byntö]] i de: mötmanö:... som vi: fɿyta (<i>snyfs</i>)
62		[[jeg tro- (.) (uft) tror dem begynte]] i det momentet... som vi flytta (<i>snyfs</i>)
63	Rikke	ja (.) jeg tro... ja, det er ganske mye nye hus oppover der
64		(0.78)
65	Jon	masö
66		masse
67	Rikke	ja (.) men =em= har du- =e= eller hvor bor du nå i dag liksom?
68		(1.65)
69	Jon	i nörögös höt:vödsta:d ö]löt:
70		i norges hovedstad, Oslo!
71	Rikke	ja?
72	Jon	mhm (.) pö [BYDEL]
73		mhm (.) på [BYDEL]
74	Rikke	ja?
75		(1.98)
76	Jon	de æ vel ikæ nöt s- drabantby i sö: mö:tö män dö ligö =æ= (.) ve si:dn a riksvæi fi:rö elör kömör inpö
77		riksvæi fi:rö dö çö:rö fra: sinsnkrysä ö mö:t jö:vik (.) sö ligö-ä... nepö trönæimsvæin
78		det er vel ikke noe s- drabantby i så måte men det ligger =e= (.) ved siden av riksvei fire, eller
79		kommer innpå riksvei fire, du kjører fra Sinsenkrysset og mot Gjøvik (.) så ligger det... neppå
80		trondheimsveien
81	Rikke	m
82	Jon	dæ (ligö) [STED]
83		der (ligger) [STED]
84		(1.56)
85	Rikke	men da er det- (.) hva er det som kjennetegner den her delen av byen vil du si? hva er det som har
86		gjört at du havna... (.) her? (.) er det noe spesiell grunn (til det)?
87	Jon	nhæi (.) tilfeldigötör
88		nhei (.) tilfeldigheter
89	Rikke	ja? (.) har du bestandig bodd på den delen her av byen?
90	Jon	mm (.) ö]löt öst
91		mm (.) Oslo öst
92	Rikke	ja?
93	Jon	mm
94		mm
95		(1.05)
96	Rikke	ja for jeg mener en gang vi var på besök hos [NAVN] eller hvor det var... (.) da for vi nå forbi der
97		du var oppvokst tror jeg
98		(1.18)
99	Jon	(uft) æ ret ba:k hær pö [BYDEL]
100		(uft) er rett bak her, på [BYDEL]
101	Rikke	ja nettopp [[(uft)]]
102	Jon	[[mm]] (.) dö va dæ: vi fɿyta nö vi fɿyta fra [STED] sö fɿyta vi:... di:t
103		[[mm]] (.) det var der vi flytta når vi flytta fra [STED] så flytta vi dit
104	Rikke	okei
105	Jon	mm
106		mm

Pröve D2

1	Rikke	[...] så greit å teste lyden litt sånn med- når det er folk (.) i nærheten, for den tar inn ganske bra.
2		Jeg har prøvd den med spilling også
3	Jon	kæ-rö häitö fö nögö egentle
4		hva det heter for noe egentlig?
5		(0.6)
6	Rikke	det der?
7	Jon	ja:

8		ja
9	Rikke	nei det er nå en sånn (.) digital opptaker
10		(2.14)
11	Jon	e ha set før men d- ə çòm içə hʊg kæ-rə hæitə ə tru: də æ ət namn pə də men e çòm-çə hʊg kæ də
12		æ fə ɲɔgə
13		jeg har sett det før, men d- jeg kommer ikke i hug hva det heter, jeg tror det er et navn på det, men
14		jeg husker ikke hva det er for noe
15	Rikke	(uft) (akkurat) den er nå Roland, da (uft) mp3-spiller, altså den tar opp- kan ta opp i mp3 og så
16		kan den ta opp i (.) sånn (.) nesten sånn som du har på CD-kvalitet
17	Jon	mm
18		mm
19		(0.83)
20	Rikke	innmari imponert over lyden egentlig
21		(2.21)
22	Jon	e tru [PERSON] ⁷¹ ha ʃlik vis ə içə hʊksa əldələs fæil
23		jeg tror [PERSON] har slik hvis jeg ikke husker aldeles feil
24	Rikke	[[og så bruker de det når de drar me-]]
25	Jon	[[hæin h- (.) hæin ha:]] mə se (uft) dæ:r (uft) æilə (stan) dær ən fæ:r
26		[[han h- (.) han har]] med seg (uft) der (uft) alle (steder) der han drar
27	Rikke	og så bruker de det når de drar rundt med NRK (.) tror jeg faktisk (.) har noe som likner på
28		de der
29	Jon	ja:... dæ kæn nək hændə stæme (.) va-rə spøʃmɔɾ (ær æv)
30		ja... det kan nok hende stemmer (.) var det spørsmål (her òg)?
31		(1.09)
32	Rikke	ja (uft) jeg skal nå bare stille dem deg [[(uft)]]
33	Jon	[[ɔ ja ɔ:kei]] sɔ e- (stotring) e [[ska çə skri:və nɔgə næi]]
34		å ja okei, så e- (uft) jeg [[skal ikke skrive noe nei]]
35	Rikke	[[((uft) trenger ikke å skriv-]] nei, nei, nei
36	Jon	da: æ də græit
37		da er det greit

6.1.2.4 Sammenlikning

Tabell 5: Sammenlikning av koder – Jon

D1 – MIDTØSTLANDSK KODE ⁷²	D2 – MIDLANDSK KODE ⁷³
÷/(+) kløyvd infinitiv	+ kløyvd infinitiv (og (til-)jamning)
[barə fem da:gør ɔm ɔ jø:rə] (l.17) (norr. <i>gøra</i>) [fi:nt ɔ sparkə] (l.39) (norr. <i>sparka</i>) [ɔ nɔ:... æ-rə du: sɔm sva:rə pə detə hæ:r] (norr. <i>svara</i>)	[e [[ska çə skri:və nɔgə] (l.33) (norr. <i>skrifa</i> , altså kortstava, men i all moderne norsk behandlet som overvektsord) [dæ kæn nək hændə] (l.29) (norr. <i>hønd</i>) [vist hʊ fi:nə fru:a pə væstkantn pra- gɔ:r in fɔr ɔ pra:tə fint] (<i>prate</i> , inf.) [e æ pə i:sɔkikamp el æ pə fʊ:pælkamp kɔntra ɔ væra pə æin [ARRANGEMENT]] (norr. kortstava <i>vera</i>) [[næi] d-æ vəl vanskələ ɔ svɔrə pə də egentlə au] (norr. kortstava <i>svara</i>)
Unntak (i forbindelse med sekvens med mye vekslning mellom koder): [ɔ væra pə jv:ɔal amfi:] (norr. kortstava <i>vera</i>)	
+ retrofleks flap av opph. / og andre retrofleks	+ retrofleks flap av av opph. / og rø og andre retrofleks
r+d > d̥ og ɾ (av /): [də va dæ: vi fɾyta nɔ vi fɾyta fra [STED]] r+s > ʃ: [dæ ʃɔm] (l. 47) r+n > ɲ: [dæ: ʃɔm [PERSON] bʊ: ɲɔ:] (l.47) r+t > t̥: [de svafə jæ jv e:gəntli pɔ:]	ɾ (av opph. <i>rø</i>): [e: ha ʃlikə v:ɾ ɔ utryk fə lɔm egentlə] ɾ (av /): [kva:r gɔɲ ə (uft) sakt garə] r+n > ɲ: [kæ-rə hæitə fə ɲɔgə] (l.3) r+d > d̥: [ə tru: də æ ət namn] (l.11) r+t > t̥: [də hørəs sikəʃ hæilt vilt ɔ dømt ut]
norr. hv> [v-]	norr. hv>[k(v)-]
[vɔr i by:n tru dʊ hu: hæ: fra øst elə vest] (<i>hvor</i> , adv., norr. <i>hvar/hvárr</i>)	[kæ-rə hæitə](l.3) (<i>hva</i> , pron., jf. norr. <i>hvat</i>) [çəm-çə hʊg kæ də æ fə ɲɔgə] (l.11–12) (<i>hva</i> , pron., jf.

⁷¹ Personen Jon refererer til her, er en felles bekjent av oss.

⁷² (jf. Skjeggeland 2005: 157ff)

⁷³ (jf. Skjeggeland 2005: 164ff)

		norr. <i>hvat</i> [e æ nɔk inum ɔ pra:ta [D2] umtrænt kɔ ɔɑ:g] [kva:r ɡɔŋ ə (uft) sakt ɡaʔə] (nn. <i>kvar</i> , norr. <i>hvár</i> / <i>hvárr</i>)
+[-r] i ub. flertall av substantiv og presens av sv. verb	÷[-r] i ub. flertall av ub. fl. av substantiv og presens av sv. verb (+ skille mellom a-verb (-a/ og e-verb (-e/ i presens)	
[veldi fi:nt fɔr ɔŋɔr] (1.27) (<i>unger</i> , m.) [barə fem da:ɡɔr ɔm ɔ jø:rə] (1.17) (<i>dager</i> , m.) [nhæi (.) tilfeldietɔr] (1.87) (<i>tilfeldigheter</i> , m.) [mən də ligɔr] (1.76) (<i>ligger</i> , pres.) [sɔ ligɔr-ə... nepɔ trɔnæimsvæin] (1.79–80) [elə ʃɔ va:r-rə ba:rə kaməra:tɔr] (<i>kamerater</i> , m.) [dm si:ɔr at d-æ fɔʃel pɔ ɔst ɔ vest da] (<i>sier</i> , pres.)	[dæ kæn nɔk hænda stæme_] (1.29) (<i>stemmer</i> , pres.) [vis ə içə huksa_] (1.22) (<i>husker</i> , pres.) [kə-rə hæitə_] (1.3) (<i>heter</i> , pres.) [d-æ bære ʃlik du høyrə dæ:] (<i>hører</i> , pres.) [d-æ bære fæm dɔɡɔ-] (Prøve D1: 1.17) (<i>dager</i> , m.) [a e: pra:ta_ nɔ [D2] ɔɑ:] (<i>prater</i> , pres.)	
Pers. pronomen	Pers. pronomen	
sg.	1. pers. jæ(i) – ? [jæi æ:r fɔt] (1.4) [jæ ha-kə teŋt ɔ:və rə] 2. pers. du(:) – ? [vɔr i by:n tru ɔu hu: æ: fra] 3. pers (h)an, hu(:), d(e)n, de(:) (-re) [ɔŋkæn mi: han bɔ ɔær enda] [hu: va fra vest fɔ hu: pra:ta fi:nt] [dɔ sie jæi- dɔ si: jæ alti] (1.17) [jæ ha-kə teŋt ɔ:və rə] [dm si:ɔr at d-æ fɔʃel pɔ ɔst ɔ vest da]	sg.
pl.	1. pers. vi(:) – ? [dæ: va: vi ɔftə] 2. pers. ? 3. pers. d(e)m – ? [(uft) trɔ: ɔm byntə i de: mɔmanə] (1.61) [dm si:ɔr at d-æ fɔʃel pɔ ɔst ɔ vest da]	1. pers. e(:) – me(:) [e høyrə dæ e: vist e leg mærcə (uft) sɔ høyr-ə dæ ɡɔt eɡentlə] [sɔ dɔm ha içə pɔ:virka me: i hæilə tat] 2. pers. du(:) – de(:) [d-æ bære ʃlik du høyrə dæ:] [sikəʔ pra:ta østlansdialækt və de: nɔ:] 3. pers (h)æin/-(e)n, ho(:)/o, (dæ:)/de (d-) [hæin h- (.) hæin ha: mæ se] (1.25) [æilə (s)tan dær ən fæ:r] (1.25) [e høyrə dæ e: vist e leg mærcə] [hɔr vaʔ nestn sint pɔ me:] [d-æ bære ʃlik du høyrə dæ:]
		pl.
		1. pers. ås – ? [ner: ɔs pasedə mjɔ:sbruə] 2. pers. ? 3. pers. dɔm/dem – dɔm/dem [sɔ dɔm ha içə pɔ:virka me: i hæilə tat] [ne: ɔm høyrə at e: pra:ta] [hæin æ æin tɔ dɔm sɔm tyçy dæ æ:]
nektingsadverb [ike] /[-ke]	nektingsadverb [içə] /[-çə]	
[dæ va: rə ikə ət hu:s] (1.51–52) [da: va: ɔɔ ikə bynt ɔ bygd nɔ: ɔn tiŋ] (1.57) [jæ ha-kə teŋt ɔ:və rə]	[ə ɔm içə hɔɡ] (1.11) [men e ɔm-çə hɔɡ kə dæ æ] (1.11–12)	
sterke verb: tostava presensformer uten omlyd	sterke verb: enstava presensformer med omlyd	
[elər kɔmər inpɔ riksvæi fi:rə] (1.76) (jf. bm. <i>kommer</i>) [sɔ ligɔr-ə... nepɔ trɔnæimsvæin] (jf. bm. <i>ligger</i>) [nɔ jæ æ:r i by:n ɔæ= pɔ pɔb ɔ drikɔr øl] (jf. bm. <i>drikker</i>)	[men e ɔm-çə hɔɡ] (1.11) (jf. nn. <i>kjem</i>) [dær ən fæ:r] (1.25) (jf. nn. <i>fer</i>) [vis dæ ɔm æi fi:nerə byfruə sɔm ɔm frɔ:... (.) sme:sta fɔr esæmpəl] (jf. nn. <i>kjem</i>) [e leg mærcə (uft) sɔ høyr-ə] (jf. nn. <i>legg</i>)	
÷ Kløyvd femininum, palatal diftongering og pal. avvelarer i innlyd	+ Kløyvd femininum (sv. [-a], st.[-e])	
	[da: bi dæ dæ:- dæin dialæktə] [dær ha: ɔu dæin setiŋjə] (<i>setting</i> , f., fra eng.) [æin sm hadə fy:ʔ mæ ɔ smika mæ pɔ hɔnda vi- kva:r ɡɔŋ ə (uft) sakt ɡaʔə] [dæ æ atmɔsfæ:ra rɔnt] [vist hɔ fi:nə fru:a pɔ væstkantn pra- ɡɔ:r in fɔr ɔ pra:tə fint]	

palatal diftongering ⁷⁴
[hæin h- (.) hæin ha: mə se (uft) də:r (uft) æilə (s)tan] (l.25) (<i>han</i> , pron., <i>alle</i> , det.) [da: æ də græit] (l.36) (<i>greit</i> , adj.) [dær ha: dʒu dəin setijjə] (<i>den</i> , pron.) [hæin væk]la myçy] (<i>han</i> , pron.)
Palatalisering av hist. velarer i innlyd
[e: ha ʃlikə ʊ:ɾ ɔ utryk fə ləm egentlə sɔm a vərə sɔ myçə i ləm] (<i>mye</i> , adj., norr. <i>mykit</i>) [d-æ væʃfal içə nɔgɔ negatift məint] (<i>ikke</i> , adv., jf. norr. <i>ekki</i>) [vist e leg mærcə (uft) sɔ høyr-ə də gət] (<i>merke</i> , n., jf. norr. <i>merki</i>) [dær ha: dʒu dəin setijjə] (<i>setting</i> , f., av eng.) [æin tɔ dɔm sɔm tyçy də æ:] (nn. <i>tykkjer</i> , jf. norr. <i>þykkja</i>)

De to kodene til Jon stedfestes begge innenfor det som i dialektologisk sammenheng har blitt omtalt som østnorske målfører. Mer finmaska inndelinger av dette området vil imidlertid sortere områdene som hans D1 og D2 hører til, som tilhørende ulike underinndelinger. Jamført med den inndelinga jeg har valgt å bruke i denne avhandlinga, er det nærmere bestemt snakk om henholdsvis en østlandsk og en midlandsk kode (Mæhlum & Røynealand 2012). Under disse igjen hører Jons koder til det midtøstlandske området av østlandsk – alternativt presisert til oslomål, siden Jon har bodd der store deler av livet – og (Nord-)Gudbrandsdalen (Skjeggeland 2005: 157–167).

Tabellen ovenfor, og ikke minst de korte prøvene, illustrerer nokså tydelig at det er substansielle forskjeller mellom Jons koder både når det gjelder lyd- og formverk, og det går også fram at forskjellene mellom dem ligger der en klassisk dialektolog ville forvente å finne dem. Et generelt inntrykk ved kodene er at D1-koden til Jon har mange trekk fra Oslo bymål, og at trekkene som kjennetegner koden, stemmer godt over ens med hans egen plassering av denne koden på Oslos østkant; det er flere drag ved talemålet som peker mot en «dialektal» variant av oslomålet. Med dialektal mener jeg her en oslomålsvarietet med trekk fra de tradisjonelle østnorske dialektene (jf. f.eks. Stjernholm 2013). I en hovedoppgave fra 2001 undersøkte for eksempel Løken (2001) seks eldre språkbrukere (62–82 år) ut fra hvor de plasserte seg på et kontinuum mellom Oslo øst og vest med utgangspunkt i et utvalg variabler, deriblant +/- rester av jamvekt, +/- tjukk l av begge opphav, +/- a-endinger i preteritum og perfektum av a-verb og best. form entall av substantiv og i bestemt form flertall av hankjønns- og intetkjønnsord. Jeg finner ikke mange jamvektsformer i Jons D1, og det til tross for at kløyvd infinitiv som vi skal se

⁷⁴ Diftongeringa er her gjengitt som diftong for lesbarhetens skyld, men diftongen er i disse eksemplene av en annen kvalitet. Den vil ikke svare til en lang vokal slik for eksempel diftongen i [hæitə] på linje 3 i D2-prøva ovenfor gjør. Diftongeringa av denne typen er beslektet med palataliseringa i f.eks. Trøndelag, men i utkanten av området for palatalisering har utviklinga vært slik at det palatale elementet i den palatale konsonanten har blitt overført til vokalen, og det har med det blitt utvikla en (kort) diftong med høy (palatal) sistekomponent (Skjeggeland 2005: 75).

er et trekk ved D2-koden hans, men hans realiseringer av de øvrige trekkene nevnt fra Løkens oversikt plasserer ham mot øst på et slikt tenkt kontinuum mellom øst- og vest-varieteteten. Det gjelder ikke minst sett i forhold til Stjernholms (2013: 151) nyere undersøkelse og slutning om at

[...] [l]itt forenkla har de fleste oslofolk tilgang på den stedsnøytrale standarden, men når man velger bosted, kan man også velge å signalisere livsvalg ved å benytte seg av noen språklige markører som understreker dette valget. I denne sammenhengen får vekslinga -a/-en i endingssuffikset i bestemt form entall av substantiv en indekserende funksjon knytta til øst eller vest.

Om Jons D1 kan sies å være indeksert med spesifikk stedstilknytning, gjelder dette i enda større grad for hans D2. Han forteller også selv at folk fra D2-stedet har bemerket at han snakker en «brei» variant av talemålet på stedet, noe som jeg tolker som en påstand om at han skal ha mange tradisjonelle trekk fra det tradisjonelle målføret på stedet i sin D2. Dette stemmer også godt overens med mine observasjoner. Jons D2 preges av mange av de tradisjonelle målmerkene for Nord-Gudbrandsdalen, slik som tjukk l av begge opphav, retrofleksjer, kløyvd infinitiv, kløyvd hunkjønnskategori, r-bortfall i presens av svake verb og ubestemt form flertall av substantiv, palatal diftongering og ellers de øvrige trekkene jeg har gjort merknader for. Jeg vil for Jons del gå så langt som å hevde at det for de som er kjent med talemålet i Nord-Gudbrandsdalen, er få om noen trekk ved Jons D2 som indikerer noe annet enn at han er født og oppvokst i området.

6.1.3 «Tone»

Alder	Føde-/oppvekststed	Bosted	D1	D2
25–30	Molde/Trondheim	Trondheim	Trøndersk (S-Trøndelag)	Nordlig nordlandsk (Bodø)

6.1.3.1 Sosial profil

Tone bodde på intervju tidspunktet i Trondheim sammen med samboeren sin. Hun hadde da bodd i byen siden hun begynte å studere. Trondheim var også Tones første bosted. Hun og familien bodde i byen fram til hun var om lag seks år gammel. Da flyttet de til Bodø, hvor Tone ble boende fram til hun var 18 år gammel og flyttet hjemmefra, først til Oslo og senere til Trondheim. I oppveksten bodde Tone sammen med foreldrene sine og en eldre bror. Foreldrene gikk fra hverandre da hun var omkring 16 år, men de ble begge boende i Bodø. Tones mor kommer opprinnelig fra Nord-Trøndelag, mens faren vokste opp på Sør-Vestlandet. De hadde dermed ingen familie omkring seg i Bodø, men Tone hadde likevel nokså mye med moras foreldre å gjøre. De bodde i Nord-Trøndelag, og Tone og familien reiste på besøk til dem flere ganger i året i forbindelse med ferier og liknende. Besteforeldrene i Trøndelag var imidlertid ikke trøndere opprinnelig, men kom fra Oslo og Helgeland. Tone begynte på skolen like etter at

familien flyttet til Bodø, ett år før hun egentlig skulle begynne. Før dette hadde hun gått ei tid i barnehage i Trondheim.

Selve flyttinga fra Trondheim til Bodø husker ikke Tone så mye av, og hun kan heller ikke huske å ha reflektert så mye over den ut over at hun syntes det var trist å flytte fra bestevenninnen sin i Trondheim. I dag opplever Tone det slik at tilhørigheten til Bodø og Nordland er den mest uttalte for henne, og at hun har mye av identiteten sin knyttet til denne byen og landsdelen. Vennekretsen Tone ble en del av i ungdomsårene, har hun fortsatt kontakt med, deriblant ei god venninne som bor i nærheten og som hun møter jevnlig. Hun forteller også at hun opplever det som «frigjørende» å være sammen med andre nordlendinger siden hun da føler at hun kan leve ut de sidene ved identiteten sin som hun definerer som typisk nordlandske. Når Tone fortalte om hva hun assosierer med Bodø, medga hun at hun gjerne betoner dimensjoner som ligger nært opp til stereotypiene knyttet til landsdelen. Hun trekker blant annet fram at hun av natur ikke er så «prippen» eller er ei «jente-jente». Sammen med andre nordlendinger opplever hun at hun kan være mer direkte, og at en kan tillate seg å være mer «vulgær». Det er særlig naturforholdene og folkelynet hun trekker fram som særmerket ved landsdelen, og hun mener at deler av identiteten hennes er bundet opp i nettopp dette, eller mer generelt de verdiene hun setter i forbindelse med det. Hun føler seg mer i kontakt med disse verdiene når hun er i Bodø, forteller hun.

Tone framsto som en svært åpen og reflekterende informant. Intervjusamtalen hadde karakter av å være ei utforskning av en tematikk som Tone åpenbart har tenkt en del på tidligere, men som hun kanskje i liten grad har hatt grunner til å sette ord på i den grad intervjuet innbød til. I denne sammenhengen er det dessuten verdt å nevne at psykologi er ett av de fagene Tone har studert. Tones måte å snakke om seg selv og den flerdialektale praksisen sin på bar preg av at hun har et faglig begrepsapparat og et metaspråk som gjør henne i stand til å sette ord på det hun opplever som psykologiske og emosjonelle sider ved sine språklige praksiser.

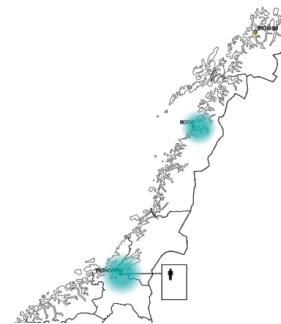
6.1.3.2 Språklig profil

Tone oppgir å ha to distinkte dialekter i sitt språklige repertoar. Den varieteten hun lærte først, stedfester hun til Trøndelag, og hun kopleer denne trønderske varieteten sin til Trondheim by, og ikke moras oppvekststed og talemål fra Nord-Trøndelag. Den andre koden omtaler hun oftest som nordlending, og hun stedfester den til Bodø. Hun husker ikke eksakt når tilegnelsen av denne tok til, annet enn at det var etter at hun og familien flyttet til Bodø. Dette tilsier at tilegnelsen tok til omkring skolestart da hun var seks år. Hun minnes at hun ble litt ertet i løpet av den første tida på skolen fordi hun snakket trønder, noe som indikerer at hun ikke snakket D2

før ei tid etter hun begynte på skolen. Den eldre broren hennes skal også ha tilegnet seg Bodø-dialekten etter at de flyttet til byen, og i likhet med Tone holdt han også fast ved trøndervariateten parallelt med dette. Tone kan ikke huske at hun var klar over denne parallelle utviklinga og at hun tok etter brorens adferd på noen måte, selv om det er en mulighet, gitt søsknenes liknende strategi.

Tone fortalte under intervjuet at hun ikke betrakter noen av dialektene sine som «helstøpte». Trøndervariateten hennes er det hun kaller «avslepen». Hun omtaler den som «pen» og mener selv at hun ikke bruker så mange «spesielle dialektord». Videre forteller hun at det er et visst overlapp mellom de to kodene som «egentlig ikke skal være der», slik som når hun sier «vart» (*ble*, *v.*, *pret.*) i stedet for «blei», slik hun egentlig «skal» som bodøværing. Ut over dette betrakter hun de to dialektene som adskilte systemer som hun holder klart fra hverandre og veksler mellom dersom forhold ved konteksten endrer seg. Hun er også av den oppfatning at hun ikke behersker begge dialektene sine like godt. Denne vurderinga kopler hun til at de har tjent ulike funksjoner i livet hennes. D1 har først og fremst vært brukt innad i familien, og den er derfor først og fremst koplet til tema som hører familiedomenet til. D2 er på sin side den koden hun har brukt mest og i flest ulike situasjoner, inkludert i forbindelse med jobb og studier. Tone presenterte under intervjuet noen svært interessante refleksjoner omkring forholdet mellom de ulike kodene og ulike sider av identiteten og personligheten sin. Disse perspektivene kommer jeg nærmere tilbake til i kapittel 7. I denne sammenhengen er det imidlertid verdt å merke seg at Tone ikke relaterer den nokså klare funksjonsdelinga mellom kodene til manglende kompetanse i noen av dialektene. Hun kopler det i stedet til en opplevelse av at hun i bestemte situasjoner er *ekstern* (henvender seg utover) eller *intern* (henvender seg innover, mot det nære/familiære/emosjonelle). Hun mener for eksempel at hun rent «teknisk» ville kunne ha holdt et foredrag på D1, men at opplevelsen av dette ikke ville være den samme; hun ville ha følt seg mer usikker. Jeg tolker det Tone forteller, dithen at hun opplever en klar forbindelse mellom de ulike kodene og ulike domener og sosiale roller og relasjoner. Tone er for øvrig den av informantene som går lengst i å beskrive flerdialektaliteten sin som problematisk i enkelte sammenhenger. Det synes imidlertid ikke å være vekslinga mellom ulike dialekter som sådan hun finner problematisk. Det er snarere de rollekonfliktene som oppstår når representanter for de ulike språklige norminstansene møtes. Dette er perspektiver og erfaringer jeg lar ligge i denne omgang, men som jeg kommer tilbake til i forbindelse med analysen.

Tone

Kart 3: Tones koder
© Kartverket

6.1.3.3 Prøver

Jeg gir to prøver av Tones D1 her, begge hentet fra egenopptaket. Den første prøva er hentet fra den innledende delen av egenopptaket.⁷⁵ Fordi denne prøva er forholdsvis kort, og fordi Tone generelt sett ikke snakker så mye i forbindelse med at de gjennomgår den første delen av samtaleguiden, har jeg valgt å supplere med et utdrag fra den andre delen av samtalen.⁷⁶ Her bidrar Tone med mer tale, og selv om samtalen kretser omkring temaet språk, framstår samtalen mer uformell i dette utdraget enn i det første.

Prøva på D2-koden, som hun stedfester til Bodø, er hentet fra intervjuopptaket. Temaet for samtalen er i denne sekvensen hvordan det var å vokse opp der hun gjorde i Nord-Norge, som er det stedet hun har flest oppvekstminner fra. Samtalen dreier også inn på hennes betraktninger om hvordan mye av hennes selvoppfatning og identitet er forbundet med regionen hun vokste opp i.⁷⁷ Her svarer Tone nokså fritt og utfyllende på mitt innledende spørsmål, og jeg betrakter derfor denne prøva som representativ nok til tross for at den er forholdsvis kort.

Prøve D1

D1 – 1⁷⁸

- 1 **Tone** mm (.) *ha: vi opplevd noka samn som ha væt spesielt minnævædi (.) (latter)*
2 mm (.) *har vi opplevd noe sammen som har vært spesielt minneverdig? (.) (latter)*
3 **Mor** jaa, jeg har nå opplevd (*latter*) mye som jeg husker bedre enn deg i oppveksten, men vi har jo
4 hatt- jeg husker nå tilbake på (.) mange fjellturer, også =knirkelyd= de siste årene har vi jo hatt-
5 (.) hatt =knirkelyd= fjellturer
6 **Tone** mm
7 mm
8 **Mor** og så er det klart (.) alt omkring [BARNEBARN] er jo minneverdig (.) og [[fødsel...]]
9 **Tone** [[d-e]] sant
10 [[det er]] sant
11 **Mor** for [NAVN] i oktober i f- fjor
12 (0.77)
13 **Tone** ja: [[(uft)]]
14 ja [[(uft)-]]
15 **Mor** [[var jo for]] meg minneverdig på min måte og- og for deg... helt annerledes selvsagt
16 (0.83)
17 **Tone** ja: de: som bi:drø: spesielt va jø at vi bød jø samn mæ dæ: [[da:]] æ: o [SAMBOER]
18 ja det som bidro spesielt var jo at vi bodde jo sammen med deg [[da]], jeg og [SAMBOER]
19 **Mor** [[ja]] (.) -ja--
20 (0.64)
21 **Tone** di [[sistø]]... tre:... (.) [[tre: mōnan av]] svaŋø[ka:pø o sō bød vi jø dær te [DATTER] va: et ha|t ør
22 de [[siste]] tre- (.) [[tre månedene av]] svangerskapet og så bodde vi jo der til [DATTER] var et
23 halvt år
24 **Mor** [[gjorde det]] (.) [[-ja-- bodde i huset mitt, ja]] (.) ja
25 (0.57)
26 **Tone** i pø:ventø av at vørøs hus skul bli fæ:dj
27 i påvente av at vårt hus skulle bli ferdig

⁷⁵ Tidskode egenopptak 1: 00:01:46–00:03:09

⁷⁶ Tidskode egenopptak 2: 00:14:16–00:16:31

⁷⁷ Tidskode intervju: 00:04:38–00:06:34

⁷⁸ Nøkkel for sitatmarkeringer: *kursiv* = lest/forholder seg til spørsmål.

28	Mor	--ja--
29	Tone	mm
30		mm
31	Mor	mm
32		(1.15)
33	Tone	mn de-e jʊ fɔ̃v: vit minnevædʒi d-e jʊ-kə [[aʌə]] sɔm bʊ:r ʃamən mə mʊ:ra si: [[(.)]] i ən aʌdər av
34		[ALDER] [[[latter] (uft) fʃytə in (.) ijæn me:]] maɪ ɔ: baɪ
35		men det er jo forsåvidt minneverdig, det er jo ikke [[alle]] som bor sammen med mora si... [[(.)]]
36		(latter) i en alder av [ALDER] [[[latter] (uft) flytter inn (.) igjen, med]] mann og barn
37	Mor	[[ja]] (.) [[nei da]] (.) [[[latter] nei]] (.) [--nei-- flytter inn (uft) nei]] ja
38		(0.65)
39	Tone	ja:
40		ja
41	Mor	og barn i magen, først
42	Tone	ba:ɪ i ma:gən ja
43		barn i magen, ja
44	Mor	mm
45	Tone	mn ə jik jʊ vældi bra
46		men det gikk jo veldig bra
47	Mor	ja da (.) tror ikke (uft) var noen konflikter (.) noen uoverensstemmelser
48	Tone	næi (.) næi ɔ:vəraskendə bra
49		nei (.) nei (uft) overraskende bra
50	Mor	mm
51	Tone	(uft) (.) =em= (.) <i>kodan feira vi søtnə ma.i i år?</i> ⁷⁹
52		(uft) (.) =em= (.) <i>hvordan feira vi søttende mai i år?</i>

Prøve D1 – 2

53	Tone	(uft) (.) sɔ (uft) barə (uft) næ: næi nɔ la:r vi də sku:r ɔ gɔ: mən prɔble:mə e jʊ dæm... (.) sɔm- (.) i
54		bɔ:də sm e vant tə at ə snakə trøndər (.) (latter) (.) ɔf ja (uft) ə mɔ: nɔ ba:rə byɪ et ste: tɛɪkə ə
55		(latter) (.) <i>nɔr by:nt ə ɔ snak di u:likə dialektan</i>
56		(uft) (.) så (uft) bare nei nei nå lar vi det skure å gå, men problemet er jo de (.) som (.) i Bodø
57		som er vant til at jeg snakker trønder (latter) (.) off, ja ja! nei! (uft) må nå bare begynne et sted
58		tenker jeg (latter) (.) <i>når begynte jeg å snakke de ulike dialektene?</i>
59		(0.62)
60	Mor	ja det er jo veldig greit synes jeg å tidfeste, det var jo når vi flytta til Bodø og du begynte i
61		førsteklassen (.) så tror jeg du slo om ganske fort når du begynte på skolen og [[møtte]] de andre
62		ungene
63	Tone	[[ja]] (1.29) ja: [[æ k- æ ka(n) jʊ-]] æ ha: jʊ ikə nɔ:... (hʊ)kɔmɛlsə a:v (.) den prɔsəsən
64		[[ja]] (1.29) ja [[jeg k- jeg kan jo-]] jeg har jo ikke noe hukommelse av (.) den prosessen
65	Mor	[[sånn som jeg husker det]] (5.23) for det var jo aldri kommentert på skolen du ble jo aldri mobba
66		for dialekten din og [[sånt]]
67	Tone	[[jʊ:] asa de: huskə æ [[at æ ble: lit sɔn]] æʃa fɔdʒi at ə snaka anɔle:dəs (.) sɔ æ: inbilə mæ jʊ at
68		də va: dæfɔ dɑ: at ə lism- at də va: ət ɔnskə ɔm ɔ pas in ɔ...
69		[[jo]] altså det husker jeg [[at jeg ble litt sånn]] erta fordi at jeg snakka annerledes (.) så jeg
70		innbiller meg jo at det var derfor at jeg lism- at det var et ønske om å passe inn og...
71	Mor	[[at du ble det?]] (8.25) --ja-- jo jo
72	Tone	mən- mən æ ha jʊ-kə nɔ ɔple:velsə av at ə hadə də vældi fæ:t ɔ sɔ at də va en lɔ:snij e:gəntli da
73		mən... (.) də va jʊ lit ra:t at bɔ:də æ ɔ [BROR] jʊ:r... (.) as (uft) vi ʃifta dialækt utafɔr jæmə men
74		ikə jæmə
75		men- men jeg har jo ikke noe opplevelse av at jeg hadde det veldig fælt også at det var en løsning
76		egentlig, da, men (.) det var jo litt rart at både jeg og [BROR] gjorde (.) altså (at) vi skifta dialekt
77		utafɔr hjemmet men ikke hjemme
78	Mor	det er vel kanskje ikke så uvanlig akkurat det da? jeg vet ikke?
79		(0.83)
80	Tone	næi mən han va: jʊ ganskə- asa han va: jʊ ti: ɔ:r (.) [[ɔ æ va sæks]]
		nei, men han var jo ganske- han var jo ti år (.) [[og jeg var seks]]

⁷⁹ Spørsmålet som stilles her, ble lagt til samtaleguiden etter at noen av hovedinformantene hadde gjennomført sine samtaler. Det ble lagt til for å stimulere til noe mer snakking i den første delen av samtalen enn det mer åpne spørsmålet om minneverdige opplevelser gjorde (jf. vedlagt samtaleguide).

81	Mor	[[ja va- ja, --ja--]]
82	Tone	sə e:gentli sɔ nɔ man tæŋkə pɔ sɔn sprɔ:kutvikliŋspæriɔ:da ɔ sɔn (.) ʊs ba:ŋ_ɔ: (.) sɔ va: də vætfa]
83		seint for han da
84		så egentlig så når man tenker på sånn språkutviklings-perioder og sånn (.) hos barn så (.) så var
85		det hvert fall sent for han, da
86	Mor	ja
87	Tone	=m= (.) men =e= (.) fɔ vi had jʊ (uft)- vi had jʊ barə kuna fifta.. (.) dialækt jæmə ɔ:
88		=m= (.) men =e= (.) for vi hadde jo bare (uft)- vi hadde jo bare kunnet skifta (.) dialekt hjemme
89		og
90	Mor	--ja--
91		(0.57)
92		
93	Tone	d-e jʊ maŋe ʊŋa sɔm jø: [[dɛ:]]
94		det er jo mange unger som gjør [[det]]
95	Mor	[[ja]]
96		(1.39)
97	Tone	[[(uft)]]
98		[[(uft)]]
99	Mor	[[ja]] nei og jeg- jeg- jeg tenkte jo aldri på det så det ble heller aldri sånn at jeg snakka med dere
100		om at dere- kanskje det var lurt at dere snakka [[nordlending hjemme og sånn da- at det- (uft) helt
101		ute av...]]
102	Tone	[[(latter) næi (latter)]]
103		[[(latter) nei (latter)]]
104	Mor	ute av tanken og jeg- jeg vet ikke om dere følte det som et problem den gangen heller altså
105		(0.66)
106	Tone	næ.æi (.) æ jʊ: jʊ eŋkli ikə de: an- enst- (uft) də va jʊ- pæriɔ:də va də jʊ eŋkli me: fɔn mɔsɔmt
107		ikə sant vist- (.) etə væt sɔm bynt ɔ fɔ: mɔbi:lteləfɔ:n ɔ sɔn (.) ɔ fɔlk liksm... høt fɔn vis du riŋt ɔ
108		æ (.) snaka me: dæ: i dæmɔf nærvær sɔ (uft) æhæhæ mɔsɔmt liksom (.) [=ə=]
109		neei (.) jeg gjorde jo egentlig ikke det an- eneste- det var jo en periode var det jo egentlig mer
110		sånn morsomt ikke sant hvis (.) etter hvert som (vi) begynte å få mobiltelefon og sånn (.) og folk
111		liksom hørte sånn hvis sånn du ringte og jeg (.) snakka med deg i deres nærvær så (var det sånn)
112		"æhæhæ morsomt" liksom (.) [[=e=]]
113	Mor	[[ja]]

Prøve D2

1	Rikke	hvordan var det å vokse opp i Bodø da?
2		(1.55)
3	Tone	(latter) sɔn (uft) pɔ si: fɛnɔrelt (.) de va: =ə= (.) va bra: (.) væli =ə= (.) ætər at æ (holdt) pɔ si bynt ɔ
4		bli vɔksn sɔ ha:r æ lisɔm tæŋt lit pɔ də (her) mə identite:t ɔ sɔn da (.) =e= ɔ æ ha: jʊ (.) ha jʊ my a
5		identite:tn min knyta tɔ de: ɔ væ ŋv:læniŋ
6		(latter) sånn (uft) på å si generelt? (.) det var =e= (.) va bra (.) veldig... (.) etter at jeg holdt på å si
7		begynte å bli voksen så har jeg liksom tenkt litt på det her med identitet og sånn da (.) =e= og jeg
8		har jo (.) har jo mye av identiteten min knytta til det å være nordlending
9	Rikke	jaha [[ja]]
10	Tone	[[mærk]] æ =em= (.) nʊ i hælga va: æ pɔ:... (.) pɔ (sånn) tu tɛ çɔbənhamn me dɛŋ jæŋən min fra
11		bɔ:də da væninna (.) (vi) va fæm jænta dær ɔ de ɔ tilhø:r (.) ja (.) lit ən sɔn (.) kultu: ɔa vis (en kan)
12		kal də de: [[e]] (jo) væli ɔ:kei (.) sɔ də va bra: ɔ vɔks ʊp i bɔ:də =em= (.) de:- aps- ja m.m men də
13		va jʊ asa vi va jʊ væli- sant vi va jʊ inflytəra da i mɔ:tsætniŋ til for eksæmpəl til alə di: væninan
14		mi:nə (.) va jʊ alə fra: (.) fami:liə fra bɔ:də elər ɔmrɔ:dan (.) sɔn fle:rə led tɔba:kə da
15		[[merker]] jeg =em= (.) nå i helga var jeg på... (.) på (sånn) tur til København med den gjengen min
16		fra Bodø da, venninner (.) (vi) var fem jenter der, og det å tilhøre (.) ja (.) litt en sånn (.) kultur da
17		hvis en kan kalle det det, [[er]] jo veldig ok (.) så det var bra å vokse opp i Bodø =em= (.) det- abs-
18		ja mm, men det var jo- altså vi var jo veldig- sant vi var jo innflyttere da, i motsetning til for
19		eksempel alle de venninnene mine (.) var jo alle fra (.) familie fra Bodø eller områdene (.) sånn
20		flere ledd tilbake da
21	Rikke	[[mm]] (19.82) ja
22	Tone	sɔ de: sɔn sɔm i dən hæ:r kontekstn nɔ dɔ jel (.) (pɔ si:) dialækt ɔ divæfɛ sɔnt sɔ: (.) sɔ- ja va: jʊ de
23		vældi ty:dəli at vi ikə had nɔ tilknytniŋ (.) sɔn da

24	så det sånn som i den her konteksten når det gjelder (.) (på å si) dialekt og diverse sånt så... (.) så-
25	ja var jo det veldig tydelig at vi ikke hadde noe tilknytning(.) sånn da
26	Rikke åkei, ja
27	Tone mm
28	mm
29	(0.72)
30	Rikke men merka du at du var innflytter på noen annen måte?
31	(1.18)
32	Tone =e= (.) ja e- lit søn (.) (smattelyd) at vi ikə- at =e= (for eksempel) =knirk= (uft) æ veit ikə kor Bret
33	du vil æ ska gə: men- men søn søm ɔp mət- æ ha jə tænt lit pə kɔfər fifta æ dialækt [[da]] æ flyta
34	dit (.) æ tru: jə lit av grun te: (.) =e= te de: va jə ɔsə f- =em= fər at alə søm =əm= bədə i bə:də
35	hadə liksom gət fə(r) eksəmpəl i samə ba:ŋəha:gən əl- li:tə... (.) søn e: də jə kanfə alə plasa men- (.)
36	men fəlk vist a vərandrə da
37	=e= (.) ja e- litt sånn (.) (smattelyd) at vi ikke- at =e= (.) for eksempel- (knirkelyd) (uft) jeg vet
38	ikke hvor du vil jeg skal gå men sånn som opp mot jeg har jo tenkt litt på hvorfor skiftet jeg
39	dialekt, [[da]] jeg flytta dit (.) jeg tror jo litt av grunnen til (.) =e= til det var jo også f- =em= for at
40	alle som... bodde i Bodø hadde liksom gått for eksempel i samme barnehagen, lite... (.) sånn er det
41	jo kanskje alle plasser, men (.) men folk visste av hverandre da

6.1.3.4 Sammenlikning

Tabell 6: Sammenlikning av koder – Tone

D1 – TRØNDERSK KODE ⁸⁰	D2 – NORDL. NORDLANDSK KODE ⁸¹
trøndersk laytone	nordnorsk høytone
÷ kløyvd infinitiv, +(/÷) apokope i inf. og pret.	÷ kløyvd infinitiv, +(/÷) apokope i inf. og pret.
[vi bəd_ jə samən mə də:] (1.17) [nɔr by:nt_ æ ə snak_ di u:likə dialæktan] (1.55) (Merknad: i opplesing/parafraze av spørsmål i samtaleguiden) [sə bəd_ vi jə dər te [DATTER] va: et ha t ɔr] (1.21) [i pə:ventə av at vərəs hus skul_ bli fə:dj] (1.26) [nə la:r vi də sku:r_ ə gə:] (1.53) [ə mə: nə ba:rə byn_ et ste:] (1.54) [də va: ət ɔnskə ɔm ə pas_ in ə...] (1.68) [mə: jə (pə-n mətə) prə:v_ ə vərə:r_ kɔnsistent] [i kraft av ə vərə: dj: datər] men også realiseringer som f.eks.: [nə ɔple:vəlsə av at æ hadə də vældi fə:t] (1.72)	[ha jə my a identite:tn min knyta tə de: ə və ŋv:læniŋ] (1.4–5) [de ə tilhø:r_ (.) ja (.) lit ən søn (.) kultu: dɑ] (1.11) [də va bra: ə vɔks_ ɔp i bə:də] [kan vərə:r_ fər at æ praktise:rə dn mɛ:r] [dæm ska jə sikət kɔm_ jəm tə ɔs] [at vi ikə had_ nɔ tilknytniŋ] (1.23) [hadə liksom gət fə(r) eksəmpəl i samə ba:ŋəha:gən] (1.35) [fəlk vist_ a: vərandrə da] (1.36) [ə vɔstə a:v familian ə] [fər at alə søm =əm= bədə i bə:də] (1.34)
+ / ÷ retrofleks flap av opph. l, + andre retrofleks	÷ retrofleks flap av opph. l, + andre retrofleks
mange eks. uten retr. flap av opph. l: [fə:lə æ fə:l] [mən prɔble:mə e jə dæm...] (1.53) [at æ ble: lit søn ætə fədj at æ snaka anəle:dəs] (1.67) [nə man tæŋkə pə søn sprɔ:kutvikliŋspæri:s:da ə søn (.) ɔs ba:ŋjə:] (1.83) [da (.) fənt_ æ at də va fle:rə søm mæ:] [andrə fəlks dialækt] men også realiseringer som f.eks.: [dæ:r bɔŋkə de:] [fɔtət in (.) ijæn, mɛ: mən ə: ban] (1.34) [də a væt lisəm fɔtut ə...] r+d > d: [lit søn ætə fədj at æ snaka anəle:dəs] (1.67)	Eks. ikke retr. flap av opph. l: [nɔ i hælgə va: æ pə:...] (1.10) [vi va jə inflytərə da] (1.13) [søn fle:rə led təba:kə] (1.14) [da æ flyta dit] (1.33–34) [men fəlk vist a vərandrə] (1.36) r+n > ŋ: [ha jə my a identite:tn min knyta tə de: ə və ŋv:læniŋ] (1.4–5) r+d > d: [lit ən søn (.) kultu: dɑ] (1.11) r+t > t: [pə (sənn) tu tɛ ɔbənəhəvn] (1.10)

⁸⁰ Jf. Skjekkeland (2005: 167ff)

⁸¹ Jf. f.eks. (Skjekkeland 2005: 180ff)

r+t > t: [æ hadə də vældi fæ:t] (1.72) r+t > t: [də va jʊ lit ra:t at bə:də æ ɔ [BROR] jʊ:r] r+n > ŋ: [elə ŋɔr æ ə i bʊ:də]	
+/- palatal uttale av historiske alveolarer i trykksterk stilling	÷ palatal uttale av historiske alveolarer i trykksterk stilling
[d-e jʊ-kə aʎə sɔm bʊ:r] (1.33) [mɛ: maɪ ɔ: baŋ] (1.34) [i ən aʎdər av] (1.33–34) [mə ʊplæg fra mɔran tɔ kveʎ] [ka: vi ska kaʎ hʊ: da]	[vi va jʊ inflytəra da] (1.13) [da æ flyta dit] (1.33) [fɔr at aʎə sɔm =əm= bʊdə i bʊ:də] [vis (en kan) kaʎ da de:] (1.11–12)
men også realiseringer som f.eks.: [i pɔ:ventə av at vɔrəs hʊs skuʎ bli fæ:dʒi] (1.26)	
÷ [-r] i ub. fl. av subs. og pres. av sv. verb	÷ [-r] i ub. fl. av subs. og pres. av sv. verb
[dæm... (.) sɔm- (.) i bʊ:də sm e vant tɔ at æ snakə_ trøndər] (1.53–54) [nɔ man tæŋkə_ pɔ sɔn sprɔ:kutvikliŋspærɪs:da] (1.83) [d-e jʊ maŋe ʊŋa sɔm jø: dɛ:] (1.93) [dæ:r bɹiŋkə_ de:] [kɔr jænɔmfɔrə_ vi: samta:n] (merknad: i opplesing/parafraze av spørsmål i samtaleguiden) [sɔm hɛ:tə_]	[fra bʊ:də da, vænɪnna_ (.) (vi) va fæm jænta_ dær] (1.10–11) [sɔn e: dɛ jʊ kanfə aʎə plasa_] (1.35) [æ huska_ fɔ(r) eksæmpəl fɔftə skuʎəda:g] [hæ:r pasə_ æ ikə he:lt in da]
norr. hv> [k(v)] (men noen real. med [v-])	norr. hv> [k(v)] (men noen real. med [v-])
[kɔr jænɔmfɔrə vi: samta:n] (merknad: i opplesing/parafraze av spørsmål i samtaleguiden) (<i>hvor</i> , adv. jf. norr. <i>hvar</i>) [kæm e: tɔ stɛ:da] (merknad: i opplesing/parafraze av spørsmål i samtaleguiden) (<i>hvem</i> , pron., jf. norr. <i>hveim</i>) [ɔ sirka kɔr ɔftə træfəs vi] (merknad: i opplesing/parafraze av spørsmål i samtaleguiden) (<i>hvor</i> , adv. jf. norr. <i>hvar</i>) [kɔdʌn feira vi] (merknad: i opplesing/parafraze av spørsmål i samtaleguiden) (<i>hvordan/hvilken</i> , jf. norr. <i>hvar</i>) [ka: ə aksɛptɛ:tɔ ikə da:] (<i>hva</i> , pron., jf. norr. <i>hvat</i>) [ka: vi ska kaʎ hʊ: da] (<i>hva</i> , pron., jf. norr. <i>hvat</i>)	[æ veit ikə kɔr bɹɛt du vil æ ska gɔ:] (<i>hvor</i> , adv. jf. norr. <i>hvar</i>) [æ ha jʊ tæŋt lit pɔ kɔfɔr ʃifta æ] (1.33) (<i>hvorfor/hva for</i> , adv., jf. norr. <i>hvar</i> (<i>fyrir</i>)) [kɔdʌn man fɔrhɔʎ sæ tɔ de:] (<i>hvordan/hvilken</i> , jf. norr. <i>hvar</i>) [aʎt etə sɔm kæm æ snaka mɔ] (<i>hvem</i> , pron., jf. norr. <i>hveim</i>) [ka ʎlaks dialækt] (<i>hva</i> , pron., jf. norr. <i>hvat</i>) [ka æ ska si:] (<i>hva</i> , pron., jf. norr. <i>hvat</i>)
men også realiseringer som f.eks.: [i vilkə samənhæŋa træfəs vi va:nli:vɪ:s] (i opplesing/parafraze av spørsmål i samtaleguiden) (pron., jf. norr. <i>hvilikr</i>) [sɔ da: ha:r vi feira vær e:nestə sɔtnə mai samən] (<i>hver</i> , jf. norr. <i>hverr</i>)	men også realiseringer som f.eks.: [værandrə] (1.36) (<i>hverandre</i> , pron., jf. norr. <i>hverr annan</i>) [mən sɔ: ætə væt sɔm li:və da lism] (<i>hvert</i> , jf. norr. <i>hverr</i>) [væɹ a dæm fɔ: nɔyə] (<i>hver</i> , jf. norr. <i>hverr</i>)
pers. pron.	pers. pron.
sg.	sg.
1. pers. æ(:) – mæ(:)	1. pers. æ(:) – mæ(:)
[sɔ æ: inbilə mæ jʊ at dɛ va: dæfɔ dɑ:] (1.67–68) [da (.) ʃɔnt_ æ at dɛ va fle:rə sɔm mæ:] [fɔ mæ ɔ- fɔr eksæmpəl ʎɔbsamənhæŋ]	[sɔ ha:r æ lisɔm tæŋt] (1.4) [sɔ fɔ mæ: sɔ ha dɛ: rɛprɛsɛntɛ:t] [sɔm kʊn ʊ:tfɔdɹə mæ lit da]
2. pers. du(:) – dæ(:)	2. pers. du(:) – dæ(:)
[vis du riŋt ɔ æ (.) snaka mɛ: dæ: i dæmɛf nærvær sɔ (uft) æhæhæ mɹʃɔmt liksɔm] (1.107–108) [va jʊ at vi bʊd jʊ samən mɔ dæ: [[da:], æ: ɔ [MANN]]	[aʎt du har mɛ: dæ av asʊsʎaftɔna]
3. pers han/-an/, (h)ɔ(:), den, de(:) (d-)	3. pers han/-an/, (h)ɔ(:), den, de(:) (d-)
[mən han va: jʊ ganskə- asa han va: jʊ ti: ɔ:r] (1.80) [hʊ: jʊ dɛ samə da] [nɔr æ snakə den sɔ e: æ jʊ...] [d-e jʊ maŋe ʊŋa sɔm jø: dɛ:] (1.93) [dɛ: sɔm bi:dɹʊ: spɛsielt] (1.17)	[i utgæŋspɔŋtə sɔ sku: vɛʎ han a snaka my mɛ:r] [hʊ: skriv ny:nɔʎk fʊtʃat] [sɔ dɛ: sɔn sɔm i dən hæ:r kontekstn nɔ dɛ jel (.) (pɔ si:) dialæktə ɔ divæfɛ sɔnt] (1.22) [dɛn ha: liksm ikə] [kan væɹ fɔr at æ praktise:rə dɪ mɛ:r]
pl.	pl.
1. pers. vi(:) – os	1. pers. vi(:) – os
[vi bʊd jʊ samən mɔ dæ: [[da:], æ: ɔ [MANN] (1.17)	[vi va jʊ inflytəra da] (1.13) [nɔ dæm kɔm jæm da tɔ ɔs]

<table border="1"> <tr> <td>2. pers.</td> <td>dåker – dåker</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[at da kôm døkə t̥ə ɔ f̥ə h̥o:r mə snak b̥ø:dodialækt]</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[ve ɔ ikə snak mə dæm i næ:retn a døkər ɔ ɔmvent]</td> </tr> <tr> <td>3. pers.</td> <td>dæm – dæm</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[mən pr̥øble:mə e j̥ø dæm... (.) s̥om- (.) i b̥ø:dø sm e vant t̥ə at æ snakə tr̥øndər] (1.53–54)</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[ve ɔ ikə snak mə dæm i næ:retn a døkər ɔ ɔmvent]</td> </tr> </table>	2. pers.	dåker – dåker	[at da kôm døkə t̥ə ɔ f̥ə h̥o:r mə snak b̥ø:dodialækt]		[ve ɔ ikə snak mə dæm i næ:retn a døkər ɔ ɔmvent]		3. pers.	dæm – dæm	[mən pr̥øble:mə e j̥ø dæm... (.) s̥om- (.) i b̥ø:dø sm e vant t̥ə at æ snakə tr̥øndər] (1.53–54)		[ve ɔ ikə snak mə dæm i næ:retn a døkər ɔ ɔmvent]		<table border="1"> <tr> <td colspan="2">[dæm ska j̥ø sikət kôm j̥æm t̥ə ɔs p̥ø b̥æsø:k]</td> </tr> <tr> <td>2. pers.</td> <td>? – ?</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[no dæm kôm j̥æm da t̥ə ɔs]</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[dæm ska j̥ø sikət kôm j̥æm t̥ə ɔs p̥ø b̥æsø:k] [men: ən de:l a di: æ blei çent me]</td> </tr> </table>	[dæm ska j̥ø sikət kôm j̥æm t̥ə ɔs p̥ø b̥æsø:k]		2. pers.	? – ?	[no dæm kôm j̥æm da t̥ə ɔs]		[dæm ska j̥ø sikət kôm j̥æm t̥ə ɔs p̥ø b̥æsø:k] [men: ən de:l a di: æ blei çent me]	
2. pers.	dåker – dåker																				
[at da kôm døkə t̥ə ɔ f̥ə h̥o:r mə snak b̥ø:dodialækt]																					
[ve ɔ ikə snak mə dæm i næ:retn a døkər ɔ ɔmvent]																					
3. pers.	dæm – dæm																				
[mən pr̥øble:mə e j̥ø dæm... (.) s̥om- (.) i b̥ø:dø sm e vant t̥ə at æ snakə tr̥øndər] (1.53–54)																					
[ve ɔ ikə snak mə dæm i næ:retn a døkər ɔ ɔmvent]																					
[dæm ska j̥ø sikət kôm j̥æm t̥ə ɔs p̥ø b̥æsø:k]																					
2. pers.	? – ?																				
[no dæm kôm j̥æm da t̥ə ɔs]																					
[dæm ska j̥ø sikət kôm j̥æm t̥ə ɔs p̥ø b̥æsø:k] [men: ən de:l a di: æ blei çent me]																					
nektingsadv. [ike]/[ke] [d-e j̥ø- kə [[a/ə]] s̥om b̥ø:(r) f̥amən mə m̥ø:ra si:] (1.33) [æ ha: j̥ø ikə n̥o:... (h̥u)k̥omelsə a:v (.) den pr̥øsəsn] (1.63) [ve ɔ ikə snak mə dæm i næ:retn a døkər ɔ ɔmvent] [ka: ə aksəpte:t̥ ɔ ikə da:]	nektingsadv. [ike]/[ke] [vældi ty:dəli at vi ikə had n̥o tilkn̥ytn̥iŋ] (1.23) [at vi ikə- at =e= (for eksempel) =knirk= (uft) æ veit ikə kor bret] (1.32)																				
endingene [-a]/[-an] i ubest. og best. pl. i substantiv ⁸² [di sistə... tre:... (.) tre: m̥ənən av] (<i>månedene</i> , m.) (1.21) [n̥or by:nt æ ɔ snak di <i>u:likə dialæktaŋ</i>] (<i>dialektene</i> , m. el. f.) (1.55) [n̥o man t̥æŋkə p̥ø s̥on spr̥ø:kutvikliŋsp̥æri:s:da ɔ s̥on] (<i>perioder</i> , m.) (1.83) [d-e j̥ø maŋe ʊŋə s̥om j̥ø:] (<i>unger</i> , m.) (1.93) [vilkə sam̥nhæŋə tr̥æf̥əs vi va:nli:v:s] (<i>sammenhenger</i> , m.) [di sistə çuə... ɔtə çuni: ɔ:ran] (<i>årene</i> , n.) [ha:r vi sp̥esiələ f̥eləs int̥ərəsa] (<i>interesser</i> , m.) [(når æ) hadə vænina p̥ø b̥æsø:k](<i>venninner</i> , f) [syns j̥ø dialækta ə fint a.] (<i>dialekter</i> , m. el. f.)	endingene [-a]/[-an] i ubest. og best. pl. i substantiv [væninna (.) (vi) va f̥æm j̥ænta dær] (<i>venninner</i> , f., <i>jenter</i> , f.) (1.11) [alə di: væninan mi:nə (.) va j̥ø alə fra: (.) fami:liə fra b̥ø:dø elər ʊmr̥ø:dan] (<i>venninnene</i> , f., <i>områdene</i> , n.) (1.14) [s̥on e: d̥ə j̥ø kan̥ʔ alə plasa men-] (<i>plasser</i> , m.) (1.35) [ɔ vistə a:v familian ɔ] (<i>familien</i> , m.) [d̥ə va: di: s̥om va h̥øvəd =əm= vænan mi:nə] (<i>vennene</i> , m.) [f̥ørel̥dr̥an d̥æm̥əf spr̥aŋ ɔr̥j̥ənt̥e:riŋ] (<i>foreldrene</i> , m.) [andr̥ə n̥ø:æniŋəl] (<i>nordlendinger</i> , m.) [at d̥ə kan utviklə s̥æ dialækta] (<i>dialekter</i> , m. el. f.)																				

Tones koder framstår som tydelig forankrede innenfor de ulike dialektområdene som er skissert, men begge framstår samtidig som modifiserte utgaver av henholdsvis trøndersk og nordnorsk sett i forhold til tradisjonelle dialektologiske beskrivelser. Begge kjennetegnes av trekk som kan ses i forbindelse med endringstendenser i de aktuelle regionene eller i norske talemål generelt. Ut over det som er av tradisjonelle likheter mellom talemålet i de to områdene Tone sokner til språklig, slik som for personlige pronomen og bortfall av utlydende [-r] i presens og ubestemt form flertall av substantiv, er det derfor trekk ved kodene som bidrar til at likhetene blir større enn en kunne forvente. Et vesentlig bidrag i så måte er det at Tone ikke har spor av det trønderske jamvektssystemet i den trønderske D1-koden. Fordi den nordnorske D2-koden hennes også kjenntegnes av apokope, og at jamvektssystemets avvikling i trøndersk resulterer i apokopering av historiske jamvektsord, får en sammenfall mellom kodene hennes ved denne variabelen. Det gjelder også sammenfallet av bøyingsendinger for substantiv der det tradisjonelt har vært et skille (Skjekkeland 2005: 139ff). I begge kodene bruker også Tone formen *ikke* som

⁸² Jf. tendens til sammenfall til én bøyingsklasse nord for Dovre, som beskrevet hos Skjekkeland (2005: 144).

nektingsadverb på bekostning av den tradisjonelle trønderske formen [ic] og formen [içe] i det nordnorske talemålsområdet. En finner dermed likhetstrekk ved kodene der en tradisjonelt ville kunne forvente å finne en kontrast.

Et stikkord for begge Tones koder ved flere trekk er variasjon, og det gjelder særlig for lydlige realiseringer. Som bemerket i tabellen finner jeg variable realiseringer av historiske palataler i Tones D1-kode, og i D2-koden er det heller ingen entydig palatalitet til tross for at det også på D2-stedet er et tradisjonelt trekk. Enkelte steder er det også til dels vanskelig å avgjøre hvorvidt det er snakk om palatal uttale fordi realisasjonen vaker et sted mellom palatal og alveolar eller postalveolar uttale. I begge koder finner jeg eksempler på uttale som heller mer mot retroflekser der en fra et dialektologisk perspektiv skulle kunne forvente palataler. Dette siste gjelder særlig gjelder /l/ i trykkning stilling, som ofte uttales som en retrofleks lateral [l̥]. Dette er et trekk ved lydverket i D2-koden som trolig føyer seg til en tendens til avpalatalisering mer generelt i bymåla i Nord-Norge, som bemerket i forbindelse med gjennomgangen av trekk ved Lines D2 ovenfor, men som også er belagt blant blant yngre språkbrukere i Trøndelag (jf. Hårstad 2010).

Den samme formen for variasjon ved ett og samme dialektologiske målmerke finner jeg for realiseringa av retrofleks flap. Retrofleks flap av norrøn / er et trekk som har preget hele det trønderske talemålsområdet. I den delen av Trøndelag som hennes mor kommer fra, og også i Trondheim, som er det trønderske språksamfunnet som Tone vokste opp innenfor, har en også hatt retrofleks flap for norrøn *ɱ*. Jeg finner imidlertid få realiseringer med retrofleks flap i Tones trønderske D1-kode. I D2-koden, som ligger i et område som har hatt retrofleks flap av opphavelig /, finner jeg gjennomgående ikke retrofleks flap. Det som tradisjonelt ville vært et skille mellom kodene i realiseringa av den retroflekse flapen, blir mindre framtreddende som kontrast når realiseringa av denne språklyden er så pass varierende.

Noe av poenget mitt med oversikten i tabellen ovenfor, og også for den skriftlige oppsummeringa her, er å gi et bilde av graden av sammenfall mellom kodene til Tone. Vi skal samtidig merke oss at det til tross for substansielle likheter mellom Tones koder, ikke er slik at bruken av den ene eller den andre går for det samme, sosiolingvistisk sett. Tones ulike koder framstår som nevnt som forankret i ulike dialektale hovedområder – både for meg som er språkviter, for henne selv og for dem omkring henne. Som i analysen av Lines koder ovenfor melder prosodiske trekk seg igjen som særlig relevante for å forklare hvorfor den sosiolingvistiske distinksjonen blir så tydelig. Da vi så på Lines koder, ble det pekt på en klar forskjell mellom hennes lavtone-pregede D1 og karakteristiske nordnorske høytone-realiserings i D2-koden. Hos Line var det imidlertid relativt sett flere trekk som skilte kodene fra hverandre på andre

lingvistiske nivå, enn tilfellet er for Tone. Når kodene i form- og lydverk blir så like hverandre som Tones koder, spiller prosodiske trekk – og da mer spesifikt den trønderske lavtonen versus den nordnorske høytonerealiserings av tonelag – kanskje en enda mer framtrædende rolle som indeks for geografisk tilknytning.

6.1.4 «Gunnar»

Alder	Føde-/oppvekststed	Bosted	D1	D2
30–35	Trondheim	Trondheim	Trøndersk (Nordmøre)	Trøndersk (Trondheim og omland)

6.1.4.1 Sosial profil

Da jeg møtte Gunnar til intervju, bodde han i Trondheim sammen med samboeren sin og jobbet mot en mastergrad ved NTNU. Han ble også født i Trondheim og bodde der fram til han flyttet til en kommune i Trondheims omland da han var ti år. På dette nye stedet bodde Gunnar fram til han vendte tilbake til byen for å studere der. I oppveksten bodde Gunnar sammen med faren sin, som han har hatt et nært forhold til. Han har også hatt kontakt med mor, men ikke på daglig basis. Gunnar har ikke søsken, så gjennom store deler av oppveksten hans var det bare han og faren hans som bodde sammen, med unntak av en kortere periode da en av moras slektninger bodde hos dem.

Gunnars foreldre kommer begge fra Nordmøre, men fra ulike kommuner. Det er imidlertid først og fremst farens familie og hjemsted som har utgjort Gunnars base i den regionen. Han og faren var jevnlig på besøk hos familien på Nordmøre, og i perioder bodde han hos familien der i forbindelse med skoleferier. Faren hans har for øvrig vært engasjert i lokale forhold i hjembygda selv om han og Gunnar har bodd i Trøndelag, så vendinga mot denne regionen ser ut til å ha innbefattet mer enn det å opprettholde kontakten med familien. Gunnar forteller at han har følt seg som en integrert del av miljøet på Nordmøre, blant annet gjennom å ha hatt en vennekrets der som han har glidd naturlig inn i til tross for at han bare har vært der på besøk nå og da.

Før Gunnar begynte på skolen, hadde han vært hos to ulike dagmammaer og hadde i tillegg gått ei tid i barnehage både før og etter det. Da de flyttet fra Trondheim, innebar dette skoleskifte og ny vennekrets for Gunnars del. Han minnes denne flytteprosessen som lite lystbetont, men at han fant seg relativt fort til rette på det nye stedet. Selv om han har følt på statusen som innflytter i kraft av å ha stilt med et litt annet talemål enn de lokale barna og fordi han ikke hadde et navn som indikerte lokalt opphav, trivdes Gunnar godt der. Han ble fort en del av en større vennegjeng med flere felles interesser, og det er fortsatt vennene fra dette stedet han omgir seg mest med utenom den mer omskiftelige gruppa av studievenner.

Det framstår for meg som at Gunnar til ulike tider har følt tilhørighet til ulike steder. I Trøndelag var det først Trondheim som var «hjemme», men etter flyttinga tok det noe mindre lokalsamfunnet de flyttet til, over som hovedtilknytning. Parallelt med dette har han også soknet til foreldrenes oppvekstregion, og i praksis særlig til farens hjemsted og familie der. Den hyppige kontakten med Nordmøre har avtatt noe etter Gunnar ble voksen og flyttet hjemmefra, er opplevelsen hans av tilknytning til Nordmøre der fortsatt, om enn ikke like sterk som i barndommen. Hans primære lenke til Nordmøre er i dag faren, som han har jevnlig kontakt med.

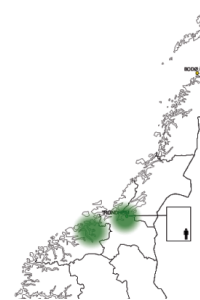
6.1.4.2 *Språklig profil*

Gunnar oppgir at han snakker to ulike dialekter. D1 er en dialekt som han kopler til foreldrene sine, men som han først og fremst mener likner den varieteten faren bruker, og som er knyttet til det stedet faren opprinnelig kommer fra. Den andre hjemfester han i Sør-Trøndelag, og han beskriver den som en mellomting mellom Trondheimsmål og talemålet på stedet han flyttet til som tiåring. Gunnar tilegnet seg nordmørsvarieteten først, noe han relaterer til at det var den foreldrene brukte. Han husker ikke eksakt når han tilegnet seg den andre varieteten, men han mener at han hadde tilegnet seg noe fra D2 før han begynte på skolen. Tilegnelsen mener han skjedde gradvis ved at han i stadig økende grad ble eksponert for denne gjennom tida hos dagmamma⁸³, i barnehagen, blant venner og til sist gjennom skolen. I tillegg mener han at moras talemål var preget av

talemålet i Trondheim i den grad at han også fikk noe D2-innput gjennom henne. Skolestart synes likevel å ha utgjort et vannskille i tilegnelsen av D2 i den forstand at han ble konfrontert med konkrete forskjeller mellom den koden han hadde med seg hjemmefra, og den koden som var i bruk i omgivelsene hans. Han husker blant annet at han ikke hadde tilegnet seg de tallordene som hørte D2 til, da han begynte på skolen, og at han da ble bevisst på forskjellene mellom dialektene på dette punktet. Ut over dette minnes ikke Gunnar tilegnelsen av D2 som en bevisst prosess. Det eneste han kan fastslå, er at han parallelt med tilegnelsen av D2 som «utekode», det vil si den koden han brukte utenfor hjemmet, holdt fast ved D1 overfor foreldrene sine og slektningene på Nordmøre.

Begge varietetene til Gunnar er dialektologisk sett trønderske talemål, og han framhever også selv de mange likhetene mellom dem. Det han opplever som forskjeller er særlig det han

Gunnar

Kart 4: Gunnars koder
© Kartverket

⁸³ Gunnar husker ikke hvor den første dagmammaen han gikk hos, var fra, men den andre mener han var fra Trondheim.

omtaler som en annen «melodi» og forskjeller i ordforrådet. Akkurat hva han refererer til når han snakker om melodi, er det naturligvis vanskelig å si noe sikkert om, men det er nærliggende å tro at han her refererer til prosodiske trekk. De faktiske språklige forskjellene mellom Gunnars to koder kommer jeg nærmere tilbake til, men fra Gunnars synsvinkel *er* det signifikante forskjeller mellom dem, og han forteller at han har vekslet mellom dem som distinkte dialekter. Dette perspektivet kom spesielt tydelig fram når han under intervjuet fortalte om erfaringer fra en bestemt type sosiale situasjoner. Han har nemlig opplevd det som «strevsomt» når det har vært representanter for begge de språklige normgruppene til stede samtidig. Selv har han opplevd det slik at hele «stemmeuttrykket» hans endrer seg når han legger om fra den ene dialekten til den andre, og han har følt ubehag ved å eksponere dette. Han har også opplevd at det har blitt kommentert når andre har blitt vitne til at han vekslet mellom kodene, eller mer generelt at han har brukt en annen kode enn de har vært vant til å høre ham bruke. Dette siste tilsier for øvrig at det ikke bare er Gunnar selv som har opplevd det slik at han har vekslet mellom distinkte varieteter. Gunnar opplever valget av språklig kode som lite bevisst annet enn i slike situasjoner hvor representanter for begge språknorminstansene har vært til stede. Det å veksle mellom kodene er med andre ord enkelt så lenge konteksten er «rett».

Gunnar mener at distinksjonen mellom de to kodene hans var mer tydelig før enn den er i dag. I dag opplever han det slik at han svinger mer mellom kodene enn han gjorde før, og at de lingvistiske forskjellene mellom dem ikke er like markante lenger. Før innebar veksling et klarere brudd. Det er selvsagt ikke gitt at denne endringa i hans egen opplevelse av den språklige praksisen sin, har en lingvistisk parallell i den faktiske språkbruken hans. Det er likevel nærliggende å se Gunnars perspektiv på språkbruken sin før og nå i sammenheng med utviklinga i livet hans fra barndommen og inn i voksenalivet. Han var sosialt sett mer vendt mot Nordmøre tidligere, da han både tilbrakte mer tid innenfor D1-gruppa på D1-stedet, og bodde sammen med faren sin og snakket D1 med ham hver dag. At de konseptuelle grensene mellom kodene har blitt mer utflytende når kontakten med Nordmøre har avtatt, er ikke unaturlig.

6.1.4.3 Prøver

Gunnars D1-prøve er hentet fra egenopptaket Gunnar gjorde, og samtalepartneren her er faren hans. Mer spesifikt er utdraget tatt fra første del av egenopptaket, hvor tema for samtalen er hvor ofte og i hvilke sammenhenger han og faren treffes, hvilke felles interesser de har og om de har

opplevd noe spesielt minneverdig sammen.⁸⁴ Gunnars D2-prøve er en del av intervjuopptaket, og den er hentet fra et godt stykke inn i opptaket av intervjusamtalen.⁸⁵

Prøve D1

- 1 **Gunnar** o=e= (.) vi træfəs nɔ: [[=knirk=]] (.) i ʊ:li:kə sa:mənhæŋə (*latter*)
 2 å =e= (.) vi treffes nå [[=knirk=]] (.) i ulike sammenhenger (*latter*)
 3 **Far** [[ja-]] (2.13) (*latter*) ja det er nå klart det er nå sånne ulik- altså- men =e= men nå de siste årene så
 4 (uft) vel- kan vi si at (.) det er nå noen ganger for måneden, da, at vi [[møtes]]
 5 **Gunnar** [[ja]] (.) de: (uft)
 6 [[ja]] (.) det (uft)
 7 **Far** men så er det klart det noen ganger blir det oftere også
 8 (1.44)
 9 **Gunnar** ja ɔ d-e: nɔ sɔn fami:liə- (.) fami:liəbəsɔ:k ɔ...
 10 ja, og det er nå sånn familie... (.) familiebesøk og...
 11 **Far** ja
 12 (1.3)
 13 **Gunnar** vi e nɔ pɔ bəsɔ:k mə kvatəŋər
 14 vi er nå på besøk hos hverandre
 15 **Far** ja
 16 **Gunnar** ja: (.) =əm= (.) spesiələ intrəsə (.) feləs d-e nɔ:...
 17 ja (.) =em= (.) spesielle interesser (.) felles det er nå...
 18 (2.1)
 19 **Far** ja og så (.) jeg- (*latter*) jeg tenker nå på at- i alle fall slik som det er nå- har vært nå i det siste så er
 20 det nå at vi... ser fotball og- og- [[og]] slik i lag da, men så- så vi er nå interessert i historie i alle
 21 fall og...
 22 **Gunnar** [[ja]] (4.46) ja:
 23 [[ja]] (4.46) ja
 24 (0.52)
 25 **Far** =knirk=
 26 (0.63)
 27 **Gunnar** tru ŋɔ d-e: histɔ:riə ɔ sprɔ:k ɔ...
 28 tror nå det er historie og språk og...
 29 **Far** ja
 30 **Gunnar** ɔ: fɔ:tbaʎ i tilæg tɔ at vi e: fami:liə... [[(latter)]] i la:g e nɔ:...
 31 og fotball i tillegg til at vi er familie... [[(latter)]] i lag er nå...
 32 **Far** [[ja]] (2.05) det er nå vel det som er [[=knirk=]] hovedsaken, ja
 33 **Gunnar** [[e: hɔ:vədsə:kən]]
 34 [[er hovedsaken]]
 35 (0.8)
 36 **Gunnar** ja (.) ɔ sɔ va: də ta (der) me =h=e= ɔm (vi) ha ɔplevd nɔ sɔ vɔrə spesielt minəværdi ɔ de:-
 37 ja (.) og så var det det (der) med =h=e= om (vi) har opplevd noe som har vært spesielt minneverdig
 38 og det-
 39 (0.76)
 40 **Far** ja da tenkte jeg **du** [[måtte si noe først før =e=]]
 41 **Gunnar** [[(latter)]] ja æi d-e: ʊ lit- d-e jɔ (egentlig) maŋ tɪŋ fɔ dɛ ha nɔ vɔrə myç sɔ vɔrə minəværdi
 42 liksom nɔŋ ha vɔksə ɔp =knirk= ɔ e: i fami:liə sɔn sɔ:... tru-çə də e: nɔ:... (.) də e: eŋklə vanskelə ɔ
 43 treçə fram nɔ sɔn spesielt mn də ha: nɔ vɔrə... aʎ frɔ fe:ria i ba:ŋdɔmən te:... (.) (uft) va pɔ
 44 æŋlɔstɔ:r i la:g [[har vi vɔrə tɔ: gɔŋ]]
 45 [[(latter)]] ja, nei det er jo litt- det er jo egentlig mange ting for det har nå vært mye som har vært
 46 minneverdig liksom når en har vokst opp =knirk= og er i familie sånn, så... tror ikke det er noe...
 47 (.) det er egentlig vanskelig å trekke fram noe sånn spesielt, men det har nå vært... alt fra ferier i
 48 barndommen til... (.) (uft) var på Englands-tur i lag [[har vi vært to ganger]]
 49 **Far** [[ja den der turen til]] London og- og...
 50 **Gunnar** ja:
 51 ja

⁸⁴ Tidskode egenopptak 00:00:31–00:03:14

⁸⁵ Tidskode intervju 00:23:40–00:25:22

52	Far	stonehenge og greier det synes nå jeg [[er-]] og så er det en del sånn opplevelser som jeg husker fra- fra barndommen med- ja =knirk= (.) fotballkamper og ferieturer som du sa, ja, og... første skoledagen og slike ting og [[er]] nå sånn...
53		
54		
55	Gunnar	[[ja ja ja]] (.) ja (.) så e: də nɔ sɔn kvaɔkʃlɔ tɪŋ sɔ defɪnɛt mit- asɔ at vi ha bʊd i trɔnɛim mɛn vi ha fɔrɔ- fɔrɔ myçy tɔ nɔ:rmɔ:rɔ ɔ... vɔrɔ myçy pɔ nɔ:rmɔ:rɔ ɔ...
56		
57		[[ja ja ja]] (.) ja (.) så er det nå sånn hverdagslige ting som definerte mit- altså vi har bodd i Trondheim, men vi har dratt- dratt mye til Nordmøre og... vært mye på Nordmøre og...
58		
59	Far	ja, ei stund for vi nå veldig mye til Nordmøre, [[da...]] når du var (.) mindre og
60	Gunnar	[[ja]] (.) ja
61		[[ja]] (.) ja
62		(1.54)
63	Far	hadde de der søskenbarna som var nesten jevn gammel og slik, da
64	Gunnar	mm d-e: nɔ:- də e: nɔ ty:pisk [...]
65		mm, det er nå... (.) det er nå typisk [...]

Prøve D2

1	Rikke	--ja-- (.) =em= omgås du mye... (.) andre slektninger, altså slektninger av mor eller far, sånn... ikke så s- ofte men omgås du dem?
2		
3	Gunnar	æ ʊmɡɔ:s dæm ja =ə= æ vil si at nɔr æ:... mens æ vɔkst ʊp sɔ: (.) had æ ganskə my: kʊntakt sɔn... samənlɪŋnə mɔ vænan mi:nə...
4		
5		jeg omgås dem ja =e= jeg vil si at når jeg... mens jeg vokste opp så (.) hadde jeg ganske mye kontakt sånn... sammenlikner med vennene mine...
6		
7	Rikke	mm
8	Gunnar	sɔ had æ my: kʊntakt me: fami:liən tɔ fa:ŋ min spesie (tə) så hadde jeg mye kontakt med familien til faren min spesielt, (da)
9		
10	Rikke	--ja--
11	Gunnar	=ə= ɔnə ʃlæktniŋə =ə= fɔdɛ at =ə= (.) (snufs) (.) fa:ŋ min va my pɔ:... çæm jɔ fra nɔ:rmɔ:rɔ hɔŋ va my: pɔ- (.) my: pɔ nɔ:rmɔ:rɔ dæ:r bɔ: ŋɔ (.) brɔ:ŋ hɔnəs (blant) ɔnə hɔŋ ha:r jɔ mɔŋ sɔskən =əm= (.) ɔ vi va: ɔftə- my pɔ bəsɔ:k =ə= dæ:r (.) ɔ æ: had jɔ pæriɔ:da... (.) had jɔ pæriɔ:da kɔr æ bʊd hɔs nɔ tanta elɔr... (.) va: my samən me sɔskənba:nən minə (uft) sɔskənba:ŋ sɔm e (.) bære et ɔ:r eʌɔr ɛŋ mæ =e= andre slektninger =e= fordi at =e= (.) (snufs) (.) faren min var mye på... kommer jo fra Nordmøre, han var mye på- (.) mye på Nordmøre, der bor nå (.) broren hans (blant) anna, han har jo mange søsken =em= (.) og vi var ofte- mye på besøk =e= der (.) og jeg hadde jo perioder... (.) hadde jo perioder hvor jeg bodde hos noen tanter eller... (.) var mye sammen med søskenbarna mine (uft) hadde mange søskenbarn som er (.) bare ett år eldre enn meg
12		
13		
14		
15		
16		
17		
18		
19		
20		
21	Rikke	mm
22	Gunnar	va my samn mɔ dæm... (.) sɔmɔrferia ɔ (.) aʌt sɔnt dær var mye sammen med dem... (.) sommerferier og (.) alt sånt der
23		
24	Rikke	og da var det på Nordmøre du...
25	Gunnar	da va: pɔ (nordmøre)
26		da var det på (Nordmøre)
27	Rikke	Mm
28		(1.02)
29	Gunnar	he:lt kɔr:t pɔ- pɔ nɔ:rmɔ:rɔ [[(uft)]]
30		helt klart på- på Nordmøre [[(uft)]]
31	Rikke	[[ja]] (1.43) =m= (.) er det noen som- av de slektningene dine, søskenbarn eller noe sånn som bor i Trondheim så du omgås dem til daglig eller er det-
32		
33	Gunnar	næið de- d-e nɔn a dæm sɔm bɔ:r i trɔnɔjæm el ha:r bʊd i trɔnɔjæm mɛn =ə= (uft) e:-c sɔn a(t) æ akʊrat har ʊmɡɔtəs dæm sɔn tɔ da:gli næi nei det- det er noen av dem som bor i Trondheim eller har bodd i Trondheim, men =e= (uft) er ikke sånn a(t) jeg akkurat har omgått dem sånn til daglig nei
34		
35		
36		
37	Rikke	Nei
38	Gunnar	træfə dæm ɪnɪmelɔm =ə= jɔ:r æ treffer dem innimellom =e=, gjør jeg
39		
40	Rikke	mm
41	Gunnar	mɛn ətɔvæt ʃɔm (uft) bɔɪt eʌdrɔ sɔ ha dɔ bɔɪt miɔnɔr kʊntakt me dæm ɔ: fɔʃv:ɪt da men etter hvert som (uft) har blitt eldre så har det blitt mindre kontakt med dem og for så vidt, da
42		

43	Rikke	--ja--
44		(0.67)
45	Gunnar	sɔ:... ja
46		så... ja
47	Rikke	mm
48	Gunnar	mən =ə= men æ træf æm nɔ:... (sånn) ən gɑŋ i bʀɑŋc
49		men- men jeg treffer dem nå... (sånn) en gang i blant
50	Rikke	mm

6.1.4.4 Sammenlikning⁸⁶

Tabell 7: Sammenlikning av koder – Gunnar

D1 – TRØNDERSK KODE (Nordmøre) ⁸⁷	D2 – TRØNDERSK KODE (Sør-Trøndelag) ⁸⁸
+ kløyvd infinitiv (utlydende fullvokal og jamning i hist. jamvektssord, apokope/vokalred. i hist. overvektssord)	+ kløyvd infinitiv⁸⁹ (apokope i både hist. jamvektssord og overvektssord)
<p>Jamvektssorformer (fra norr. kortstava ord):</p> <p>[ɑna ən kɔləs (æ) vila tala i la:g mə- me: dæm da] (norr. <i>tala</i>)</p> <p>[dæm a hæʃt at æ a taɾa mə dæ: ɔm də (.) at vi: ska færa ɔt [STED]] (norr. <i>fara</i>)</p> <p>[sɔ (skulle) æg- bæra koma ɔpi trɔpən ɔ bæra sæi frɔ ɔm et-lər ɑna] (norr. <i>koma</i>)</p> <p>[(det at) dæm ɔftə viʎa at æ skuʎ taɾa sɔn ɔt dæm] (norr. <i>tala</i>)</p> <p>[leksɔm væ:ʃt ɔ jæra ec nɔmə ʃɔ də] (norr. <i>gøra</i>)</p> <p>Overvektssorformer:</p> <p>[vanskələ ɔ treçə fram nɔ sɔn spesielt]⁹⁰ (1.42–43)</p> <p>[mən ɔ liksɔm bru:k də pɔ nɔ sɔn natulə mətə də fungeʃ leksɔm içə] (fra lavtysk)</p> <p>[çɔʃə ɔ:red fæ:r ɔ mət_ ɑna dialæktə] (norr. <i>móta</i>)</p> <p>[[NAVN] ɔ-n [NAVN] kup_riþə ɔt [STED]] (norr. <i>hringja</i>)</p> <p>men også realiseringer som f.eks.:</p> <p>[ɔ sɔ kup æ kɔm_ ne:at ijæn] (norr. kortstava <i>koma</i>)</p>	<p>[sɔ læŋ æ kap husk_] (norr. langstava <i>hugsa</i>)</p> <p>[æ træf_ æm nɔ:... (sånn) ən gɑŋ i bʀɑŋc] (1.48) (fra tysk)</p> <p>[va: vɔʃ me: pɔ ət li:tə sɔnt fɔʃk pɔ (ɔ) sta:ʃ_ (uft) ny:nɔʃkʀasə] (fra engelsk)</p> <p>[trɔ æ nɔ haŋ ə mæst ɔptat a:v- a:v sprɔ:k ɔ: at də p-n mətə ska væ:r_... (.) fɔʃtɔli] (norr. kortstava <i>vera</i>)</p> <p>[kap vær_ lit vanskli ɔ... fɔ mə sæ:] (norr. kortstava <i>vera</i>)</p> <p>[asɔsiera nɔk də dæ:r me: ɔ tæŋk_ =e= (.) me: ɔ vær_ =e= (.) =eh= (.) me: ʃɔn (uft) fɔʃkəli ɔ jv:ŋæ:r] (fra tysk <i>denken</i>, samme ord som norr. <i>þekkja</i>)</p> <p>[d-e: me: ʃiŋ sm æ ha ʃe:æŋna mæ jænɔm ɔ læ:s_ ɔ- ɔ snak_ mɔ:...] (fra hhv. norr. kortstava <i>lesa</i>, <i>snakke</i> kommer fra tysk)</p>
pal. av historiske alveolarer i tykk tung og trykklett stilling	pal. av historiske lange alveolarer i tykk tung stilling, + pal. av historiske lange alveolarer i trykklett stilling⁹¹
<p>[kap heŋ at du hu:sə l- mæ:r iþ mæ eʎ asɔ-]</p> <p>[(va nå) liksɔm kɔmʉnɔgɔɔpsɔ mæsta myʎ...]</p>	<p>[sɔ læŋ æ kap husk]</p> <p>[æ træf æm nɔ:... (sånn) ən gɑŋ i bʀɑŋc] (1.48)</p>

⁸⁶ jf. Skjekkeland (2005: 167ff)

⁸⁷ Det kan i denne sammenhengen nevnes at det som er notert som utlydende [-a] i historiske jamvektssord her, nokså gjennomført blir uttalt mer sentralisert, i retning av den vokalkvaliteten det er gjort merknad for i fotnote om former med monoftongering, der notert [æ]. Det samme gjelder for øvrig vokalkvaliteten til trykklett /a/ i andre posisjoner, slik som i endinga for substantiv. Dette er en kvalitativ distinksjon som ikke gjør seg gjeldende på samme måte i Gunnars D2.

⁸⁸ Jf. Skjekkeland (2005: 167ff)

⁸⁹ Gunnar har gjennomgående apokope i både historiske jamvektssord og overvektssord i D2.

⁹⁰ I nordmørske talemål har enkelte overvektssinf. holdt på utlydende (reduisert) -e (se f.eks. Skjekkeland 2005: 168).

⁹¹ I den kommunen i Trondheims omland hvor Gunnar har bodd store deler av oppveksten, har en tradisjonelt hatt palataler både trykk tungt og trykklett, slik som i området lenger sør mot Dovre. Mangelen på dette er et trekk som har bidratt til å gruppere talemålet i Trondheim til de uttrønderske talemåla, hvor en kun har hatt palatalitet i trykk tung stilling (jf. f.eks. Hårstad 2010: 194). Dette er altså et trekk ved Gunnars tale som peker i retning av bymålet. Det kan være et trekk han har tilegnet seg gjennom den betydelige rollen Trondheim har hatt som påvirkningsinstans i det området utenfor Trondheim som han har vokst opp i, men det kan også være et trekk som kan relateres til at Gunnar begynte tilegnelsen av den (sør-)trønderske koden i Trondheim by, før han og faren flyttet ut av byen.

[kamæra:taŋ min] [kamæraŋ min he:r pø- o de: (uft) o de: ha æ veŋ muligens sakt ot dæm] [d-ø jø nø: mæ liksm sitvaŋv:naŋ]	[sø ha dø bŋit mijør køntakt me dæm o: fəʃə:vit da] (1.41) [brø:n haŋəs (blant) aŋa, haŋ ha:r jø maŋ søskøn] (1.12) [samənliŋnə mæ vænan mi:nə] (1.4) [va: my samən me søskənba:ŋan minə] (1.14)
norr. hv>[k(v)]	norr. hv>[k(v)] (men noen real. med [v-])
[vi e nø pø bæso:k mæ kvaŋaŋør] (1.13) (<i>hverandre</i> , pron., jf. norr. <i>hverr annan</i>) [aŋa əŋ køləs (æ) vila taŋa] (<i>hvordan/hvorledes</i> , adv. jf. norr. <i>hvar</i>) [sø e: dæ nø søn kvaðaklfə tiŋ sø definət mit- aso at vi ha bød i trønæim] (1.55) (<i>hverdagslig</i> , adj., jf. norr. <i>hverr dagr</i>) [ka sø a:vjæ:r køs dialækt] (<i>hva</i> , pron., jf. norr. <i>hvat</i>)	[at dæm ic fənt ka æ sa:] (<i>hva</i> , pron., jf. norr. <i>hvat</i>) [ætør kæm æ snaka mæ] (<i>hvem</i> , pron., jf. norr. <i>hveim</i>) [ja d-e: jø lit begreŋsa eŋkli kør- =ə= kør øftə dæ:- kør øftə dæ ʃe:r o:] (<i>hvor</i> , adv., norr. <i>hvar</i>) [køðan =ə= køðan dialækt-n skuł =ə= (køðan) dialækt-n sku snak] (<i>hvordan/hvilken</i> , jf. norr. <i>hvar</i>)
÷ [-r] i ub. form pl. av substantiv, ulike endinger	÷ [-r] i ub. form pl. av substantiv, ending -/a/ for alle mask. og fem. subst.
[spesiələ intresø (.) feləs d-e nø:..] (1.16) [vi træfəs nø: =knirk= (.) i ø:li:kə sa:mənhæŋa (<i>latter</i>)] [çøŋə ø:red ʃæ:r o møt aŋa dialæktə] [içə sø sæŋ e:gəntlə o ha: ø:li:kə dialæktə]	[søm e: knyta te:- te deŋ e:ne- te deŋ e:nə dialæktə o- o bøstæmtə pæfə:na søn søm förekran mi:nə o de æ huskə av bæstəførelrə o øŋkla tanta o søskənbaŋ væna] [had jø pæriø:da kør æ bød høs nø tanta elər] (1.13–14)
pers. pronomen	pers. pronomen
sg.	sg.
1. pers. æ(:) – mæ(:)	1. pers. æ(:) – mæ(:)
[fifta æ mijør nør æ taŋa mæ:- nør æ taŋa mø dæ:] [o de: bŋi nø mæ: da]	[mens æ vøkst øp sø: had æ ganskə my: køntakt] (1.3) [bæra et ø:r elər eŋ mæ] (1.14–15)
2. pers. du(:) – dæ(:)	2. pers. du(:) – ?
[kaŋ heŋ at du hu:sə l- mæ:r iŋ mæ el aso-] [fifta æ mijør nør æ taŋa mæ:- nør æ taŋa mø dæ:] [nø dø va: ən sitvaŋv:n dær æ taŋa mæ bødə dæ: o dæm samti:di]	[vis du ha:r tø: pæfə:na i samə røm] 3. pers (h)aŋ, (h)u, de(:) (d-), deŋ (- n) [ræŋnə vøŋ me: hu:] [hu a hølc pø:-n hu: o ja] [haŋ ha:r jø maŋ søskøn] [d-e nøn a dæm søm bø:r i trønæim] [syns nø: e:ŋkli de: va he:lt greit]
3. pers haŋ (-n) ⁹² , (h)ø ⁹³ , de(:) (d-), deŋ	
[haŋ =e= [NAVN] o...] [[NAVN] o-n [NAVN] kuŋ riŋə ot [STED]] [vis æ vøŋə hæ:m i la:g mæ ø [NAVN]] [tru ŋø d-e: histø:riə o sprø:k o...] [ja: deŋ- deŋ- deŋ ha: æ nø (uft) hæ:t]	pl.
pl.	1. pers. vi(:) – os
1. pers. vi(:) – ?	[o vi va: øftə- my pø bæso:k =ə= dæ:r] [o haŋ bød samən m-øŋ]
[fö:tbæl i tilæg tø at vi e: fami:lie...](1.30) [møn vi ha föŋə- föŋə myçy tø nø:rmø:rə o..] (1.55–56)	2. pers. ? – ?
2. pers. ? – ?	
3. pers. (d)æm – (d)æm	3. pers. (d)æm – (d)æm
[o dæm riŋt =ə= [NAVN] o-n [NAVN] kuŋ riŋə ot [STED]] [nø dø va: ən sitvaŋv:n dær æ taŋa mæ bødə dæ: o dæm samti:di]	[d-e nøn a dæm søm bø:r i trønæim] (1.33) [va my samn mæ dæm] (1.22) [at dæm ic fənt ka æ sa:]

⁹² Kun belagt som prepropriell artikkel.

⁹³ Kun belagt som prepropriell artikkel.

<p>+ Ulike endinger i sterke og svake femininum, best. form sg. (hhv. [-a] og [-ɔ])⁹⁴</p> <p>[(va nå) liksøm kømunøgrepsə mæsta mylɔ...]⁹⁵ [ha tøkt də ha vərə intrəsant pɔ-n mətə də ər ømlægjɪnə]</p>	<p>+ Ulike endinger i sterke og svake femininum, best. form sg. ([-a] i begge kat.)</p> <p>[d-e: jʊ ic sɔ laŋt fra liksøm kømu:nøgrepsə meløm] [m-e: ŋatu:li ɔ sat (uft) fylkøsgrepsə] [d-e: jʊ dialækta tə...] [ndrə ʃlæktɪŋə =e= pɔ mø:ʃiə] [snaka (ən) gʊ: de:l ɔm mø:ra mi] [ɔ liksøm sku fɔʃæ:ʃ fɔʃk ɔm bygda dæməʃ]</p>
<p>nektingsadv. [içə]/[çə]</p> <p>[də fʊŋget leksøm içə] [ta de:r (uft) içə aʃ (uft) də he:r æ kaŋ mən...] [sɔ:... tru-çə də e: nɔ:... (.) də e: ɛŋklə vanskelə ɔ treçə fram nɔ sɔn spesielt] (1.42–43)</p>	<p>nektingsadv. [ic]/[-c] (emfatisk: [ike])</p> <p>[at dæm ic ʃont ka æ sa:] [æ ha:-c jɔ sɔskən] [e:-c sɔn (at) æ akʊrat har ɔmgotəs dæm sɔn tə da:gli næi] Emfatisk: [sɔ tru æ də e bəvisthe:t ɔ ikə jø dɛ]</p>
<p>+ dativformer</p> <p>[vi: va: jʊ ni çelara he:r [...sɔ (skulle) æg- bæra koma ɔpi trəpən ɔ bæra sæi frɔ ɔm et-lər ɔnə] + i flere eksemplifiseringer av [PREP] + stedsnavn [DAT] i rapportert språkbruk/metadisk. omkring dativ som målmerke</p>	
<p>+ palatalisering av velarer i innlyd</p> <p>[fɔ dɛ ha nɔ vərə myçy sɔ vərə minəværdi liksøm nɔŋ ha vɔksə ɔp =knirk= ɔ e: i fami:liə sɔn, sɔ:... tru-çə də e: nɔ:... (.) də e: ɛŋklə vanskelə ɔ treçə fram nɔ sɔn spesielt] (1.41–43) [mən vi ha fərə- fərə myçy tə nɔ:rmø:rə ɔ... vərə myçy pɔ nɔ:rmø:rə ɔ...] (1.55–56) [ha tøkt də ha vərə intrəsant pɔ-n mətə də ər ømlægjɪnə] [nɔ: sɔ teŋçə æ də at æ: s-] [[NAVN] ɔ-n [NAVN] kaŋ riɲə ɔt [STED]]</p>	
<p>monoftongering⁹⁶</p> <p>[ta de:r (uft) içə aʃ (uft) də he:r æ kaŋ mən... (<i>latter</i>) ha: nɔ hæ:t ə] (<i>hørt</i>, perf., jf. norr. <i>heyra</i>) [kaŋ heŋ at du hu:sə l- mæ:r iŋ mæ eʃ asɔ-] (<i>mer</i>, subs., jf. norr. <i>meiri</i>) [nɔr æ ha taʃa: mə dæm ɔ dæm a hæ:t də sɔa dæm a hæ:t at æ a taʃa mə dæ:] (<i>hørt</i>, perf., jf. norr. <i>heyra</i>) [ɔ at də liksm va: hæ:lt ɔnə] (<i>helt</i>, adv., jf. norr. <i>heill</i>) [vis æ vərə hæ:m i la:g mə ɔ [NAVN]] (<i>hjemme</i>, adv., jf. norr. <i>heima</i>, <i>heimi</i>)</p>	

Gunnars to koder er dialekttypologisk sett nært beslekta og har som nevnt blitt sortert under samme hoveddel av dialektlandskapet – det trønderske talemålsområdet (jf. f.eks. Skjekkeland 2005). Det var dermed grunn til å forvente betydelig sammenfall mellom Gunnars to koder når det gjelder mange av de målmerkene som har blitt tillagt mest vekt i tradisjonelle talemålsbeskrivelser. Dette var også noe av bakgrunnen for at Gunnar ble med i informantutvalget; han ble valgt ut for å representere bidialektale med relativt sett like varieteter i

⁹⁴ Jf. f.eks. kart i Mæhlum og Røynealand (2012: 189–90)

⁹⁵ Merknad: Dette er eneste entydige realisering av denne kategorien, og den følger kort tid etter faren har brukt samme ord med denne samme endinga.

⁹⁶ På Nordmøre har monoftongeringa resultert i egne fonem (Skjekkeland 2005: 48, 169). Dette er noe en ser spor av i Gunnars D1, hvor vokalkvaliteten i disse monoftongene ikke gjennomgående er artikulatorkisk sammenfallende med det som er gjengitt fonetisk som [æ] her. I vår sammenheng her er det imidlertid primært distinksjonen mellom realiseringa i D1 og D2 som er det sentrale, og jeg har valgt å ikke operere med et større detaljnivå i transkripsjonen enn nødvendig for å få fram distinksjonen +/- monoftongering.

repertoaret. Dette er en karakteristikk han for øvrig deler med sideinformanten Einar, som også rapporterer å bruke en sør-trøndersk og en nordmørsk varietet (jf. informantportrett av Einar som vedlegg 1). Når forventningene om likhet med dette er presisert, må det også nevnes at det også tradisjonelt er en god del trekk som skiller de to talemålsområdene som Gunnar har stått i forbindelse med. I dag er mange av de trekkene som har særpreget talemålet på Nordmøre jamført med talemålet i Trøndelag, i variasjon med modifiserte former som heller mer mot varianter en finner i øvrige deler av Trøndelag (jf. f.eks. Fivelstad 2012). I den grad tradisjonelle nordmørske trekk finnes i Gunnars D1-kode, er det imidlertid språktrekk med en betydelig symbolfunksjon, og kanskje særlig innenfor det trønderske talemålsområdet. Dette var for øvrig noe informanten Einar bemerket spesielt i forbindelse med intervju samtalen; ikke alle ville høre forskjell mellom sør-trøndersk og nordmørsk, men de er likevel klart ulike for folk med kjennskap til trønderske talemål. Dette var noe av det som bidro til å gjøre kombinasjonen av koder hos disse to informantene interessant som utgangspunkt for utforskning av fenomenet bidialektisme. Som system av distinksjoner (jf. Irvine 2001: 22) er deres koder sosiolingvistisk sett like relevante som andre kombinasjoner av koder, selv om de kanskje ikke framstår som distinkte for alle norske språkbrukere og derfor vil kunne ha mindre potensial som sosialt differensierende.

Det er samlet sett mer som forener enn som skiller de to kodene når det gjelder mange av de målmerkene som er mest brukt for å inndele det norske dialektlandskapet. Det er dessuten trekk ved Gunnars versjon av begge kodene som til tross for at de har en naturlig plass innenfor den språklige variasjonen på de ulike stedene, bidrar til å gjøre kodene hans mer like hverandre enn mer alderdommelige versjoner av talemålet på de ulike stedene ville være. Jeg har ikke gjort en systematisk, komparativ analyse av Gunnars D1 og farens versjon av samme varietet, men det er distinkte forskjeller mellom de to når det gjelder forekomsten av visse tradisjonelle målmerker for talemålet på Nordmøre. Faren til Gunnar har for eksempel gjennomgående dativ, mens Gunnars dativbruk ikke er like systematisk. Flere steder framstår også Gunnars bruk av dativformer som leksikalsk betinget og i den forstand som stivnet i stedet for produktiv, særlig ved stedsnavn. Dette er for øvrig noe som Gunnar og faren også tematiserer i egenopptaket. De synes begge å være enige om at det er trekk ved Gunnars D1 som er ulik farens nordmørske dialekt, blant annet når det gjelder bruken av dativformer. Når det er sagt, er trekkene som skiller talemålet til Gunnar i de ulike opptakssituasjonene fra hverandre, av en slik karakter at det er grunn til å tro at han sender nokså ulike signaler til omgivelsene om den sin sosiokulturelle bakgrunn og orientering ved bruk av de ulike kodene. I framstillinga av trekk som sammen bidrar til å gjøre Gunnars to koder distinkte (jf. tabellen ovenfor), har trekk som er å betrakte som tradisjonelle og til dels alderdommelige, blitt trukket inn. Fivelstad (2012) gjorde i 2012 en

undersøkelse av ungdoms talemål i Rindal, som er en kommune i samme region som D1-stedet til Gunnar. Blant de talemålstrekkene hun lister opp som tradisjonelle for rindalsmålet, og også andre dialektologisk definerte varieteter i regionen, er monoftongering, palatalisering i trykksterk og trykklett stilling, palatalisering av velarer i innlyd, tallord som går tilbake på norrøne former, jamning og senking. Dette er alle trekk som jeg finner i Gunnars D1, om enn som varianter han bruker parallelt med modifiserte former. Fivelstad fant i sin studie at endringsraten i rindalsdialekten synes å være lavere enn en del andre steder i Trøndelag, og hun ser denne stabiliteten i lys av «eit sterkt og solidarisk identifikasjonsfellesskap blant ungdommane i Rindal, der bygda og dialekten er viktige faktorar i dette fellesskapet» (Fivelstad 2012: 59). I hvilken grad de samme mekanismene som Fivelstad har beskrevet for Rindal, gjør seg gjeldende på Gunnars kontaktpunkt på Nordmøre, er selvsagt ikke noe jeg kan gjøre annet enn å spekulere i. Jeg mener imidlertid det er liten tvil om at Gunnars D1-kode inkluderer varianter med et betydelig potensial for å signalisere tilhørighet til om ikke et helt spesifikt avgrenset sted på Nordmøre, så i alle fall til Nordmøre som større identifikasjonsregion. Dette gjelder for eksempel formen [içə]/[çə] av nektingsadverbet og de særpregede monoftongeringsproduktene. Dette er trekk som i trønderisk sammenheng peker nokså entydig mot Nordmøre når de opptrer sammen.

Koplinga mellom det tradisjonelle talemålet på Nordmøre og bestemte sosiokulturelle verdier og orienteringer er også noe begge informantene med nordmørstilknytning berørte i forbindelse med intervjuet. Informanten Einar forteller for eksempel om hvordan han – i alle fall tidligere – koplet den nordmørske D1-koden sin til skriftnormalen nynorsk og det han mener denne skriftspråksvarieteteten er ladet med av verdier og sosiokulturelle konnotasjoner i motsetning til bokmålet og et sentraløstlandsk talemål. I denne sammenhengen skal vi særlig merke oss holdninger som dette som en indikator for det potensialet de typisk nordmørske språktrekkene har i å signalisere noe ganske annet enn Gunnars D2-kode gjør. Han kopler interessant nok også sin D1 til en tradisjonsdimensjon når han kommenterer hvordan han mener det vil være lettere å uttrykke seg om bestemte tema med de ulike språklige kodene. Og som Einar setter også han nordmørskoden i forbindelse med skriftnormalen nynorsk og de verdiene han synes å kople denne til:

- Gunnar** [...] du spurte om verdier og tidligere... og- og- og... og jeg merker det at det er lettere (leende) for meg å... det er lettere for meg å... (.) =knirkelyd= framheve... (.) (uft) ha bestemte verdier, uttrykke bestemte verdier (.) =e= på... (.) på... (.) (smattelyd) (.) på [NORDMØRS]-dialekt (.) enn det er på trønderdialekt
- Rikke** (uft-) har du noe eksempel på... på ting som er... (.) lettere å uttrykke på... [[[NORDMØRS]-dialekt]]

- Gunnar** [[(uft)]] (.) nei jeg tror nok jeg er mer =em= (.) tror nok- altså det kan nå være- rett og slett være... (uft) nynorsk, dialekter.. =knirkelyd= lettere (.) (uft) har jo med faren min å gjøre selvfølgelig òg⁹⁷, men- men altså... (.) lettere å være positiv [...] vanskeligere å stille kritiske spørsmål (.) =e= om =e= om nynorsk på [NORDMØRS]-dialekt (*latter*) [[enn det er på trønderdialekt]]
- Rikke** [[er det noe du har erfart eller er det bare sånn...]]
- Gunnar** nei, ja, jeg- det er nok noe jeg har- det er nok noe jeg har erfart, tror nok jeg er mindre... jeg er nok mer =e= (.) er nok mer =e= (.) sikker på at =e= nynorsken har bra verdi på [NORDMØRS]-dialekt (.) enn hva jeg er på.. (.) =knirkelyd= altså jeg høres nok mer sikker ut (hvert fall) jeg føler at jeg høres tryggere og sikrere ut [...] når jeg skal uttale meg om det [...]på [NORDMØRS]-dialekt, uten at jeg egentlig (uft) føler jo ikke at jeg egentlig skifter mening, men- men noe med liksom måten en uttrykker seg på på... (.) jeg tror nok jeg kunne ha... (.) overbevist mer =e= (leende) hvis jeg skulle gjort det på [NORDMØRS]-dialekt [...]det er andre ting òg forsåvidt altså sånn behov for (.) ja... (.) skulle til å si sånn =e= vekst og vern-akse i forhold til liksom lokalsamfunn og- og sånn (uft)

Det er også verdt å bemerke i denne sammenhengen at Gunnar betrakter sin variant av talemålet på det stedet han har vokst opp i Trøndelag, som ikke «ordentlig» og lite «markant». Han trekker indirekte fram palatalisering i trykklett stilling som eksempel på et tradisjonelt trekk når han eksemplifiserer «ekte» talemål fra dette stedet med formen [bakəŋ] (*bakəkene*, m.pl.). Dette er et trekk han mener at han ikke har i sin D2, og som jeg heller ikke finner belegg for i opptaket. Han har imidlertid palataler av gamle, lange alveolarer i trykklett stilling i D1-koden, som eksemplifisert i tabellen. Det er med andre ord et trekk som han har i det språklige repertoaret sitt og kjenner distribusjonen av, men som han ikke operasjonaliserer som en del av den sør-trønderske koden.

6.1.5 «Mari»

Alder	Føde-/oppvekststed	Bosted	D1	D2	D3
20–25	Akershus (vest)	Oslo	Midtøstlandsk (Akershus vest)	Sorvestlandsk (Hordaland)	Nordlig nordlandsk (Salten)

6.1.5.1 Sosial profil

Mari bodde i Oslo sammen med samboeren sin da jeg møtte henne til intervju. Før hun flyttet inn til Oslo i forbindelse med at hun begynte å studere, hadde hun bodd i Akershus, nært Oslo, hele sitt liv. Gjennom store deler av barndommen bodde hun under samme tak med både mor, far og sin eldre bror. Unntaket var en periode på fire år i barndommen, men også i denne perioden bodde familien nært hverandre og hadde jevnlig kontakt. Fordi begge foreldrene til Mari er innflyttere til Østlandet – far fra Nordland og mor fra Hordaland – har hun ikke hatt besteforeldre og onkler og tanter omkring seg i det daglige. De har imidlertid besøkt foreldrenes hjemsteder i feriene, og særlig moras hjemsted og familie på Vestlandet har vært hyppig besøkt. Mormora og farmora har også besøkt dem, forteller Mari, og hun trekker fram forholdet til

⁹⁷ Gunnar har tidligere fortalt om faren som nynorskbruker og hans engasjement for språk og språkpolitiske spørsmål.

mormora si som særlig nært. Hun ser ellers ut til å betrakte tilhørigheten til Vestlandet som ei binding til *regionen* mer enn til moras eller besteforeldrenes oppvekst- og bosted spesielt. Også farens familie i Bodø har blitt besøkt i forbindelse med skoleferier, men kontakten denne veien har ifølge Mari vært mindre hyppig, og slik jeg tolker henne, har ikke tilknytninga til farens hjemsted vært like sterk som den hun har følt til moras hjemsted. Som jeg vil komme tilbake til nedenfor, ser dette ut til å ha hatt ei viss betydning for hennes opplevelse av mestring av det talemålet hun har i sitt repertoar som hun knytter til farens hjemsted.

I barneårene tilbragte Mari mye tid sammen med faren sin. Han hadde en jobb som innebar at han var mye hjemme på dagtid, og hun var også ofte med ham på jobb på kveldene når arbeidsoppgavene hans tillot det. De gangene hun ikke kunne være med ham, var hun hos en dagmamma som bodde i nærheten. Da Mari var fire år, begynte hun i barnehagen, og hun gikk der til hun begynte på skolen.

6.1.5.2 *Språklig profil*

Mari er den eneste av informantene som betrakter seg selv som *tridialektal*. De tre dialektene hun oppgir å operere med stedsfester hun til henholdsvis oppvekststedet sitt i Akershus (D1), moras oppvekstregion på Vestlandet og mer spesifikt mormoras hjemsted i Hordaland (D2), og faren og hans oppvekststed i Bodø-regionen (D3). Hvilken av disse hun tilegnet seg og brukte først, vet ikke Mari. Før vi møttes til intervju, hadde hun snakket med ulike familiemedlemmer for å forsøke å bringe dette på det rene, men endte opp med mange og til dels sprikende versjoner av tilegneshistorikken. Jeg har derfor valgt å omtale kodene hennes som D1, D2 og D3 ut fra hvilke varieteter hun mener hun bruker mest og behersker best i dag, og ikke ut fra kronologien i tilegnelsen av dem.

Mari kan ikke huske annet enn at hun alltid har hatt de tre kodene i sitt språklige repertoar, og hun kan heller ikke huske at tilegnelsen av dem har vært forbundet med noen form for bevissthet. Valget mellom dem i interaksjon er også sjelden forbundet med bevissthet, men hun forteller at hun gjerne blir bevisst på sine språkvalg dersom det ikke er åpenbart hvilken dialekt hun skal bruke. Hun trekker fram «diffuse» språkbrukere eller folk som har en «slip» dialekt i denne sammenhengen. Dersom noen snakker «en mellomting» mellom ulike varieteter, for eksempel at de snakker vestnorsk med klare

Mari

Kart 5: Maris koder
© Kartverket

østnorske drag som følge av flytting eller liknende, kan hun bli i tvil om hvilken kode hun skal velge overfor disse.

6.1.5.3 Prøver

Maris D1 brukte hun overfor meg både ved førstekontakt og da vi møttes til intervju, og prøva på denne dialekten er henta fra den innledende bolken av intervjusamtalen.⁹⁸ Prøvene på D2 og D3 er hentet fra egenopptaket, der Mari samtaler med mor og far. Som jeg vil komme tilbake til flere ganger i det følgende, veksler Mari mellom sin D2 og D3 kontinuerlig gjennom hele dette opptaket. Av den grunn har det vært vanskelig å gi prøver på lengre, representative sekvenser med tale der bare en kode er representert, så her gis det to kortere prøver på hver av disse kodene.

Prøvene på Maris D2, den vestnorske koden, er tatt fra deler av intervjuet der tema for samtalen er henholdsvis mors og fars språkbruk (prøve D2 – 1) og når hun og broren tilegnet seg de ulike kodene (prøve D2 – 2).⁹⁹ Prøvene på D3 omhandler Maris observasjoner av at foreldrene tilpasser seg språklig til omgivelsene (prøve D3 – 1), og om ei endring av språklig praksis som Mari forteller at hun gjennomførte for noen år tilbake (prøve D3 – 2).¹⁰⁰ Både prøvene på D2 og D3 tematiserer med andre ord språk i en eller annen forstand, men dette har det vært vanskelig å unngå fordi samtalen så raskt vendte inn på temaet språk, og fordi den fortsatte å kretse omkring dette gjennom hele opptaket. Jeg har derfor valgt å prioritere det som er å betrakte som gode eksempler; utdragene er valgt for å være maksimalt representative og illustrerende for forskjellene mellom kodene, og ikke utdrag som ikke eksplisitt handler om språk. Mari er for øvrig blant de informantene det vil bli vist til flest eksempler fra i avhandlinga, slik at hennes ulike koder samlet sett vil bli godt eksemplifiserte.

Prøve D1

- 1 **Rikke** =em= (.) gikk du i- ja du- du skrev at du gikk hos dagmamma og så du ei periode i barnehage
2 **Mari** mm
3 mm
4 **Rikke** hvordan var de fordelt sånn [[når og hvor lenge og sånn]]
5 **Mari** [[=em= jæ]] byntə i ba:ŋəha:gə fəjt nɔ jæ va fi:rə år
6 [[=em= jeg]] begynte i barnehage først når jeg var fire år
7 **Rikke** mm
8 **Mari** men nɔ jæ va li:tn sɔ: jɔba mama ɔ papa (.) ja va va: dɛ mama jɔba da:g ɔ papa jɔba kvel
9 men når jeg var liten så jobba mamma og pappa (.) ja hva var det, mamma jobba dag og pappa
10 jobba kveld
11 **Rikke** mm
12 **Mari** so da: kunə jæ væ:rə myə jemə sɔ jæ tru jæ va: veldi myə mə papa

⁹⁸ Tidskode intervju: 00:07:39–00:09:26

⁹⁹ Tidskode egenopptak: 00:11:11–00:11:23 og 00:37:28–00:37:50

¹⁰⁰ Tidskode egenopptak: 00:10:43–00:11:09 og 00:17:51–00:18:15

- 13 så da kunne jeg være mye hjemme, så jeg tror jeg var veldig mye med pappa
- 14 **Rikke** mhm
- 15 **Mari** nɔ jæ va li:tn
- 16 når jeg var liten
- 17 **Rikke** mm
- 18 **Mari** jæ va: me han pɔ:- (.) ja nɔr han hadə kɔ:r ɔ- (.) alt mu:li... sɔnə tiŋ sm ɔn hadə pɔ kveln
- 19 jeg var med han på- (.) ja når han hadde kor og- (.) alt mulig... sånne ting som han hadde på
- 20 kvelden
- 21 **Rikke** mm
- 22 **Mari** kulturelə tiŋ sɔ va: jæ me: han ɔ sat ɔ hɔ:tə pɔ (.) ɔ pɔ da:gən ɔ: sɔ va: jæ sam-ə han
- 23 kulturelle ting, så var jeg med han, og satt og hørte på (.) og på dagen og så var jeg sammen med
- 24 han
- 25 **Rikke** --ja--
- 26 **Mari** =e= men nɔr han da: ikə kʉnə- də va-kə nɔ sɔn fast tru jæ mə da:gmama də va: li(t) sɔn inimelɔm
- 27 men hu: bɔdə (.) tre: hu:s bɔʃafɔr sɔ də va:r veldi ɛŋkəlt
- 28 =e= men når han da ikke kunne- det var ikke noe sånn fast tror jeg med dagmamma, det var litt
- 29 sånn innimellom, men hun bodde (.) tre hus bortafor så det var veldig enkelt
- 30 **Rikke** åkei (.) så det var i nærmiljøet en person
- 31 **Mari** ja:
- 32 ja
- 33 **Rikke** var det er person dere kjente [[liksom eller?]]
- 34 **Mari** jæ tru dɔ var e:n di: ʃentə (j-æ) ikə he:lt sikər [[(uft)]] men =e= (.) ja:
- 35 jeg tror det var en de kjente, (jeg er) ikke helt sikker [[(uft)]], men =e= (.) ja
- 36 **Rikke** [[nei]] (1.36) mm (.) men... (.) var det- jeg skal bare så jeg har det re- var det dagmamma først og
- 37 så barnehage eller hadde du [[(uft) ja]]
- 38 **Mari** [[ja:]] (.) =e= de va da:gmama ɔ: papa sku-tə-si fɔʃt ɔ sɔ: ba:ŋəha:gə nɔ jæ va fi:rə
- 39 [[ja]] (.) =e= det var dagmamma og pappa skulle jeg til å si først og så barnehage når jeg var fire
- 40 **Rikke** mm, så du gikk ikke til dagmamma hver dag, da, med andre ord?
- 41 **Mari** næi de trɔ: jæ-kə
- 42 nei det tror jeg ikke
- 43 **Rikke** nei
- 44 **Mari** (det var) inimelɔm ɔ pɔ kveln elɔr...
- 45 (det var) innimellom og på kvelden eller...
- 46 **Rikke** ja
- 47 **Mari** (det) va sɔn pas nɔ dɔ treŋtəs tru jæ
- 48 (det) var sånn pass når det trengtes, tror jeg
- 49 **Rikke** ja (.) husker du noe fra tida hos ba- dagmamma, da?
- 50 **Mari** ja: de jø: jæ
- 51 ja det gjør jeg
- 52 **Rikke** ja?
- 53 **Mari** huskə dɛ va: kɔ:ʃli de: [[(latter)]]
- 54 husker det var koselig, det [[(latter)]]
- 55 **Rikke** [[ja (latter)]] (.) hva slags type dagmamma hadde du, var det mange unger der og sånn eller?
- 56 **Mari** næi də va: ba:rə hu: sɔ də va-jʉ me ʃɔm ɔn ba:- ba:ŋəpasər [[sku-jæ-tl]] ɔ si: ja: (.) (uft) ja: lit sɔn
- 57 som æi bestəmɔ:r pɔ-n mɔ:tə hadə drɔps sɔ du kʉnə fɔ: [[dær ɔ:... kɔʃli]]
- 58 nei det var bare henne så det var jo mer som en ba- barnepasser [[skulle jeg]] til å si, ja (.) (uft) ja,
- 59 litt sånn som ei bestemor på en måte, hadde drops som du kunne få [[der og... koselig]]
- 60 **Rikke** [[ja]] (6.19) [[(latter)]] ja?
- 61 **Mari** ja:
- 62 ja
- 63 (0.67)
- 64 **Rikke** ja var hun fra nærområdet der hun da eller?
- 65 **Mari** ja: hu va: ɔʃʃt bæ:rum... da:mə tru jæ [[ja:]]
- 66 ja hun var Oslo/Bærum...dame tror jeg, [[ja]]
- 67 **Rikke** [[ja]], mm
- 68 **Mari** pra:ta sɔn vætʃal
- 69 prata sånn hvert fall
- 70 [...]

Prøve D2

Prøve D2 – 1

- 1 **Mari** haʁ bæʁə vɔ:kə (søn) kʊʁt inɔm
2 [[har bare]] vært (sånn) kort innom
3 **Mor** mm
4 **Mari** spe:lt lit fɔʁ- nɔʁ dɔ:kə ha dansa elə nɔ:kə [[sønt liksom]]
5 spilt litt for- når dere har dansa eller noe [[sånt, liksom]]
6 **Mor** [[ja]], ja
7 (0.5)
8 **Mari** mən ə mæʁkə də pɔ beɔə dɔ:kə at dɔ:kə...
9 men jeg merker det på begge dere at dere...
10 **Mor** --ja--
11 **Mari** endʁə ɔ:g nɔʁ dɔ:kə ʧe:m (.) tə hæimtraktnə dɔ:kəʁs [[(uft)]]
12 endrer òg når dere kommer (.) til hjemtraktene deres [[(uft)]]

Prøve D2 – 2

- 13 **Mari** ja: næi fɔʁ han- ja də sa: me kanʃə i sta: ɔg mən ə ʁiŋtə jɔ han ɔ:g ɔ han (.) hɔksa jɔ iʧə nɔ:kə
14 ja nei for han- ja det sa vi kanskje i sta og, men jeg ringte jo han [broren] (.) også og han husker jo
15 ikke noe
16 **Mor** nei
17 **Mari** han hɔksa iʧə at han a sakt da: fɔʁ eksempəl ɔ an hɔksa iʧə ɔm- (.) elə han tʁudə jɔ bæʁə at alti a
18 pʁa:ta (lə) dialektə ɔ:g ɛŋkli
19 han husker ikke at han har sagt det for eksempel og han husker ikke om- (.) eller han trodde jo bare
20 at jeg alltid har prata (alle) dialekter og egentlig
21 **Mor** mm
22 **Far** --ja--
23 **Mari** (fɔ-n) hɔksa iʧə nɔ:kə a: da
24 (for) han husker ikke noe av det
25 **Far** [[nei]]
26 **Mor** [[--ja--]]
27 (1.56)
28 **Mari** (uft)
29 (uft)
30 **Far** nei
31 (0.79)
32 **Mari** d-e lit vanskli ɔ [[sæi]] mən də mɔ: (nɔ) a ʃed i ba:ʁndɔmən ən ɔŋ væʁtʃal
33 det er litt vanskelig å [[si]], men det må (nå) ha skjedd i barndommen en gang hvert fall
[...]

Prøve D3

Prøve D3 – 1

- 1 **Mari** ɔ æ mæʁkə jɔ at dɔ:kəʁ... (latter)
2 og jeg merker jo at dere... (latter)
3 **Far** knoter [[litt, ja?]]
4 **Mari** [[ja:]] dɔ:kə(r) knɔ:ta lit
5 [[ja]], dere knoter litt
6 **Mor** [mm]
7 **Mari** (ɔ) æ ha: liksom tenʃ at e: də ɛŋkli nɔdvendi at dɔ:kəʁ jɔ: dɔ
8 (og) jeg har liksom tenkt at er det egentlig nødvendig at dere gjør det?
9 **Far** mm
10 **Mor** mm
11 **Mari** fɔ (uft) ha: jɔ fɔt ɔp- næi intryk av at du kanʃə pəpa jɔ: dɔ lit me:r fɔʁ ɔ:- at di ska fɔʃtɔ: de
12 for (uft) har jo fått opp- nei inntrykk av at du kanskje pappa gjør det litt mer for å- at de skal forstå
13 det
14 **Mor** [[mm]]
15 **Far** [[mm]]
16 **Mari** [[(men)]] æ tru ɲɔk at di fɔʃtɔ:r he:lt fi:nt e:gəntli
17 [[(men)]] jeg tror nok at de forstår helt fint egentlig
18 **Far** (uft) det er jo kanskje for at du har vært mest i kontakt med meg i sånt, har du det, eller?

- 19 **Mari** jø: æ ha: ɲɔk væt me:r mə [[dæ: i unərvi:snis-...]]
 20 jo, jeg har nok vært mer med [[deg i undervisnings-]]
 21 **Far** [[fordi du var ett år på]] jobben min, sant?
 22 [...]

Prøve D3 – 2

- 23 **Mari** æ jø: dɛ: men æ jø: dɛ ikə tɔ dæ: leɲɔr
 24 jeg gjør det, men jeg gjør det ikke til deg lenger
 25 **Far** [[nei]]
 26 **Mari** [[de:]] pra:ta vi ɔ: (om) sist
 27 [[det]] prata vi og (om) sist
 28 **Far** akkurat
 29 **Mari** fɔdʒi: dɔ va: fɔ ɲɔn ɔ ʃia sɔ bynt æ ɔ- ɔ rul
 30 fordi det var for noen år siden så begynte jeg å- å rulle
 31 (0.98)
 32 **Mor** [[-ja-]]
 33 **Far** [[ja]]
 34 **Mari** pɔ:- ja: nɔ:læniɲ ɔ: østleniɲ [[men ikə vest(lenning)]]
 35 på- ja nordlending og østlending, [[men ikke vestlending]]
 36 **Mor** [[mm]]
 37 **Far** [[var det noe bevisst fra]] deg, eller?
 38 **Mari** de: va [SAMBOER] sɔ pɔ:pe:kt de: [[fɔdʒi]] at æ skara he:lə tia sɔ hn pɔ:pe:ktə de: ɔ [[lu:t]] pɔ
 39 kɔfɔr æ jø dɛ:
 40 det var [SAMBOER] som påpekte det, [[fordi]] at jeg skarra hele tida, så han påpekte det og
 41 [[lurte]] på hvorfor jeg gjorde det
 42 **Far** [[akkurat]] (2.42) [[akkurat]]
 43 **Mor** [[m]]
 44 **Mari** ɔ: da:... (.) de: syns han ikə æ ska jø: dɔ da sɔ...
 45 og da... (.) det syns han ikke jeg skal gjøre da, så...

6.1.5.4 Sammenlikning¹⁰¹

Tabell 8: Sammenlikning av koder – Mari

D1 – MIDTØSTLANDSK KODE ¹⁰²	D2 – SØRVESTLANDSK KODE ¹⁰³
Østnorsk lavtone	Vestnorsk høytone
endinger i infinitiv: [-e]	endinger i infinitiv: [-a]
[sɔ da: kʉnə jə væ:rə myə jemə] (1.12) (norr. <i>vera</i>) [by:ntə ɔ spelə [INSTRUMENT 1]] (fra lavtysk, har utvikla seg som jamvektssord i enkelte deler av jamvektssomr.) [by:ntə ɔ spelə] [INSTRUMENT 2] [karʃə di vilə u:vi:də] (norr. <i>viða</i>) [me:nər jə ɔ huskə] (norr. <i>hugsa</i>) [fɔr ɔ skri:və ny:nɔ]k da:] (norr. <i>skrifa</i> , har utvikla seg ulikt i ulike deler av jamvektssområdet) [at man da: mɔ finə vɔdʒan ska jə teɲkə pɔ dɔ hæ:r ɔ] (norr. <i>finna</i> og norr. <i>þekja</i>) [vɔdʒan ska dɔ virke lɔ:gisk] (norr. <i>verka</i>) [jə ve:t ikə va: (jə) ska kalə dɔ] (norr. <i>kalla</i>) <u>Unntaksvis realiseringer med apokope:</u> [dɛ: kan væ: ʃɔnə smɔ:tiɲ tru jə: sɔm kan jø: dɔ] (<i>være</i> og <i>gjøre</i> , jf. norr. <i>vera</i> og <i>gøra</i>).	[letakə ɔ (.) hɔpa inɔm fɔ:ɳ] (norr. <i>hoppa</i>) [sɔ du laɳ dɔ pɔ:viɳka av dæi] (norr. <i>verka</i>) [ska: æin e:gəntli ɔvdla] (fra lat.) [(uft) (mɔ) bæɳə velga lit] (norr. <i>velja</i>) [nɔɳ bəy:ntə hɔ:vədinʃmanti ɔ snaka dæi ulikə dialektanə] (Merknad: i oppløsing av spørsmål) (fra l.ty.) [fɔlk fɔ nɔ ɔpda:ga da ʃɔ:l ɔm dæi ha lyst tɔ da:] (fra lavtysk) [ɔ fɔɳ ɔple:va da ɔ bliɳ ekspɔne:ɳt fɔɳ] (norr. <i>lifa</i>)

¹⁰¹ Gjennomgangen av trekk i D3 har jeg for lesbarhetens skyld vært nødt til å behandle i en egen tabell nedenfor i stedet for i en tredje kolonne.

¹⁰² Jf. Skjekkeland 2005: 157ff

¹⁰³ Jf. Skjekkeland (Skjekkeland 2005: 174ff)

uttale av /r/: alveolar tap/flap	uttale av /r/: uvular frikativ
Jf. gjennomgående realiseringer transkribert med symbolet [r] i prøve D1	Jf. gjennomgående realiseringer transkribert med symbolet [ʀ] i prøve D2 – 1 og D2 – 2
+/- retrofleks flap av opph. l, + andre retrofleks	÷ retrofleks flap av opph. l og andre retrofleks
Overvekt av realiseringer uten retr. flap, som f.eks.: [ba:ŋəskʰɔ:lə ɔ tɪŋdɔmskʰɔ:lə ɔ vi:drəɔɔ:nə] [fɔlkəmʊsɪkfɔkʊs i stɑ:tɪŋ] [pɔ skʰɔ:ln] Enkelte realiseringer med retrofleks flap, som f.eks.: [sɔ fʁɪtɑ vi tɔbɑ:kə] [vɪl jə pɔ:stə fʁɔ:t] [hɛlɔr stɔlt a də (uft) ən fʁɔ:u] [mən sɑnti:di sɔ ɡrɪ: jə jɔ] [jə pʁæɪɔr ɔ skri:və myə bɔ:kɪmɑl pɔ fejsbʊk] Andre retrofleks: r+d > d: [ja va va: dɛ] (1.8) [jə tru dɛ var e:n di: ɕentə] (1.34) r+t > t: [mən hu: bɔdə (.) tre: hu:s bɔtɑfɔr] (1.27) [fɔlkəmʊsɪkfɔkʊs i stɑ:tɪŋ] [ɾ+n > ŋ + r+s > j: [=em= jə byntə i ba:ŋəhɑ:gə fɔft nɔ] (1.5)	Kun enkelte realiseringer som <i>kan</i> tolkes som retrofleks: [sɔ d-ə-ɕe (uft)- e da fɔdʒi at dæi iɕə fɔbʰstɔ:ɔ inimelɔm ɔ:g elə e da mest fɔb pɔ:vɪkɪŋ] ¹⁰⁴ [kʰɔfɔ dɑ:] ¹⁰⁵ [ha: ŋɔ jɔvɔt my:ɕə i la:g da ha: me fɔksɔ:vɪt] ¹⁰⁶ [(ja) fɔ dɛ-ɕə ɔ: dʊ bɔu:ka tɔ me:g əin ɡɔŋ helək] ¹⁰⁷
norr. hv>[v-]	Utvikling av norr. hv>[k(v)-]
Gjennomgående realiseringer med [v], som f.eks.: [ja va va: dɛ] (1.8) (<i>hva</i> , pron., jf. norr. <i>hvat</i>) [at man da: mɔ fɪnə vɔdʒɑn ska jə tɛŋkə pɔ də hæ:r ɔ] [vɔdʒɑn ska də vɪrkə lɔ:ɡɪsk] (<i>hvordan</i> , adv., jf. norr. <i>hvar</i> og <i>hvat</i>) [by:ntə ɔ spelə [INSTRUMENT] etə væt] (<i>etter hvert</i> , adv., jf. norr. <i>hvárr</i> , <i>hvarr</i> , <i>hverr</i>) [hʊskɔr ikə vɔfɔr jə fik] (<i>hvorfor</i> , adv. jf. norr. <i>hvar fyrir</i>) [va: jə bru:kər vɔr elə nɔr] (<i>hva</i> , pron., jf. norr. <i>hvat</i> + [tə vɛrɑnrə] (jɑmfɔr norr. <i>hverr annan</i>) [ɔsn jə tɛŋkə pɔ de: lɪsɔm?] (<i>åssen</i> , adv., jf. norr. <i>hossu</i> eller <i>hvorsu</i> , av <i>hversu</i>)	[kʰɔfɔ dɑ:] ¹⁰⁸ (<i>hvorfor</i> , adv. jf. norr. <i>hvar fyrir</i>) [ɔ kʰɔ ɡɑmɑl vɑ: ə da: sɑ dʊ:] (<i>hvor</i> , adv. jf. norr. <i>hvar</i>) [ja mən kʰɔv ɔftə e: nɔ:-] (<i>hvor</i> , adv. jf. norr. <i>hvar</i>) [bʊvɔtset fɪɑ kɑ eg a hɔ:vɔt kɑŋʃə] (<i>hva</i> , pron., jf. norr. <i>hvat</i>) men enkelte realiseringer med hv>v, som f.eks.: [i vɪlkə sɑmɔnhɛŋɡəɔ tɔfɛfəs dɛvə vɑ:nɪvɪ:s ɔ sɪkɑ vɔv ɔftə tɔfɛfəs dɛvə?] (<i>hvilken</i> , det., jf. norr. <i>hvillikr</i>) (Merknad: I opplesing av spørsmål. Her er det også andre «uvanlige» former for Mari, som formen «dere»)
÷ palatalisering av opph. velar /k/ i innlyd	+ palatalisering av opph. velar /k/ i innlyd
	Hovedsakelig av ustemt velar plosiv /k/ i formene <i>ikke</i> og <i>mye</i> [ha: ŋɔ jɔvɔt my:ɕə i la:g da ha: me fɔksɔ:vɪt] [li:kə myɕə tɔ:nɔfal] jf. også eksempler for nektingsadverb ovenfor. men også realiseringer som f.eks.: [e: tɛŋkə iɕə nɔkə spesiɛlə tɪŋ ɛŋkli]

¹⁰⁴ Statusen til retrofleksen som er transkribert her, er noe uklar. Mari har retrofleks i de andre kodene sine, og det er noe vanskelig å vite om det her er den vestnorske koden som er «aktivert» hos Mari. Kvaliteten på de alveolare språklydene i Maris D2 er noe ulik den hun framviser i de øvrige kodene. /t/, /d/, /n/ og /l/ uttales gjennomgående noe mer i retning av retrofleks enn i det øvrige materialet. Det som i dette eksemplet ser ut som en retrofleks [d] for sambandet [r] + [d] eller [ʀ] + [d], kan også være en utelatt utlydende [ʀ] etterfulgt av en retrofleks,[d]. En slik tolkning, som er den jeg heller mot, innebærer at retrofleksen her ikke er et assimilasjonsprodukt, men snarere en kodeavhengig, særskilt uttale av /d/. Jeg presenterer likevel noen eksempler på denne uttalen her fordi disse språklydene i denne distribusjonen tangerer målmerket retrofleksing i stor grad, og trolig vil bli avlest som nettopp det.

¹⁰⁵ Jf. kommentar ang. tvetydig realisering av retrofleks ovenfor.

¹⁰⁶ Jf. kommentar ang. tvetydig realisering av retrofleks ovenfor.

¹⁰⁷ Jf. kommentar ang. tvetydig realisering av retrofleks ovenfor.

¹⁰⁸ Jf. kommentar ang. tvetydig realisering av retrofleks ovenfor.

÷ [-r]-bortfall i presens av sv. verb og ubest. form flertall av substantiv		+ [-r]-bortfall i presens av sv. verb og ubest. form flertall av substantiv																									
[huskə dɛ va: kʊ:ʃli de:] (1.53) [də va-jʊ me ʃəm ən ba:- ba:ŋəpasər] (1.56) [va:liə nʊ:tər] [də ha væt veldi myə fe:riər]		[vi du səi at du pʊata_ den dialekt n me: alə ɔ i alə sitʊafʊ:na_] [də-e: sɔm dɔ:kə sæiə_ i: undəvi:sniŋsituaʃv:na mest] [(ja) fɔ də-çə ʊ: dʊ bʊu:ka_ tə me:g əin ɡɔŋ heləʊ]																									
pers.pron.		pers. pron.																									
sg.	<table border="1"> <tr> <td>1. pers.</td> <td>jæ(i) (j-) – mæ(i)</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[=em= jæ byntə i ba:ŋəha:ɡə fɔʃt nɔ jæ va fi:rə år] (1.5) [(j-æ) ikə he:lt sikər] (1.34) [jæ kan væt fal tenkə mæ at də æ dɛ: jæ]</td> </tr> <tr> <td>2. pers.</td> <td>du(:) – dæi/dæ</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[hadə drɔps sɔ du kunə fɔ: dær] (1.57) [ɔ: til dæi] [sku pra:tə vestleniŋ tə dæi nɔ:]</td> </tr> <tr> <td>3. pers.</td> <td>han/-(a)n, hu(:) (-u/-a), de(:), d(e)n/-n</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[jæ va: me han pɔ:- (.) ja nɔr han hadə kʊ:r ɔ:] (1.18) [næi də va: ba:rə hu:] (1.56) [men hu: bʊdə (.) tre: hu:s bʊʃafər] (1.27) [ja va va: dɛ] (1.8) [næi də trʊ: jæ-kə] (1.41) [jæ tru-kə a (hadə) brukt-n sɔ myə] (om fiolin)</td> </tr> </table>	1. pers.	jæ(i) (j-) – mæ(i)	[=em= jæ byntə i ba:ŋəha:ɡə fɔʃt nɔ jæ va fi:rə år] (1.5) [(j-æ) ikə he:lt sikər] (1.34) [jæ kan væt fal tenkə mæ at də æ dɛ: jæ]		2. pers.	du(:) – dæi/dæ	[hadə drɔps sɔ du kunə fɔ: dær] (1.57) [ɔ: til dæi] [sku pra:tə vestleniŋ tə dæi nɔ:]		3. pers.	han/-(a)n, hu(:) (-u/-a), de(:), d(e)n/-n	[jæ va: me han pɔ:- (.) ja nɔr han hadə kʊ:r ɔ:] (1.18) [næi də va: ba:rə hu:] (1.56) [men hu: bʊdə (.) tre: hu:s bʊʃafər] (1.27) [ja va va: dɛ] (1.8) [næi də trʊ: jæ-kə] (1.41) [jæ tru-kə a (hadə) brukt-n sɔ myə] (om fiolin)		sg.	<table border="1"> <tr> <td>1. pers.</td> <td>e(:)g (e(:)) – me(:)g</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[e: tenkə içə nɔkə spesiələ tiŋ enkli] [men ə mæŋka də pɔ beɡə dɔkə at dɔ:kə...] (1.8) [ja: næi fɔk han- ja də sa: me kanʃə i sta: ɔɡ mən ə ʋiŋtə jʊ han ɔ:g ɔ han (.) hʊksa jʊ içə nɔ:kə] (1.13) [ja içə sant ə kan jʊ səi ən setniŋ tə de:g ɔ ʃɔ: inɔm papa ɔ:g men =knirkelyd= eg sɔ:g jʊ təba:kə tə de:g (uft)] [dɔ e: da (.) me:g [NAVN]]</td> </tr> <tr> <td>2. pers.</td> <td>du(:) – de(:)g</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[ɔ du: dɔ:? sæŋtɔk vɔ di:n dialekt?] [ja içə sant ə kan jʊ səi ən setniŋ tə de:g ɔ ʃɔ: inɔm papa ɔ:g men =knirkelyd= eg sɔ:g jʊ təba:kə tə de:g (uft)]</td> </tr> <tr> <td>3. pers.</td> <td>(h)an, (h)ɔ(:), da(:)/de (d-), ?</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[han hʊksa içə at han a sakt da:] (1.17) [d-e lit vanskli ɔ [[sæi]], mən dɔ mɔ: nɔ a ʃed i ba:ʋndəmən ən ɡɔŋ værtfəl] (1.32) [men ə mæŋka də pɔ beɡə dɔkə at dɔ:kə...]</td> </tr> </table>	1. pers.	e(:)g (e(:)) – me(:)g	[e: tenkə içə nɔkə spesiələ tiŋ enkli] [men ə mæŋka də pɔ beɡə dɔkə at dɔ:kə...] (1.8) [ja: næi fɔk han- ja də sa: me kanʃə i sta: ɔɡ mən ə ʋiŋtə jʊ han ɔ:g ɔ han (.) hʊksa jʊ içə nɔ:kə] (1.13) [ja içə sant ə kan jʊ səi ən setniŋ tə de:g ɔ ʃɔ: inɔm papa ɔ:g men =knirkelyd= eg sɔ:g jʊ təba:kə tə de:g (uft)] [dɔ e: da (.) me:g [NAVN]]		2. pers.	du(:) – de(:)g	[ɔ du: dɔ:? sæŋtɔk vɔ di:n dialekt?] [ja içə sant ə kan jʊ səi ən setniŋ tə de:g ɔ ʃɔ: inɔm papa ɔ:g men =knirkelyd= eg sɔ:g jʊ təba:kə tə de:g (uft)]		3. pers.	(h)an, (h)ɔ(:), da(:)/de (d-), ?	[han hʊksa içə at han a sakt da:] (1.17) [d-e lit vanskli ɔ [[sæi]], mən dɔ mɔ: nɔ a ʃed i ba:ʋndəmən ən ɡɔŋ værtfəl] (1.32) [men ə mæŋka də pɔ beɡə dɔkə at dɔ:kə...]	
1. pers.	jæ(i) (j-) – mæ(i)																										
[=em= jæ byntə i ba:ŋəha:ɡə fɔʃt nɔ jæ va fi:rə år] (1.5) [(j-æ) ikə he:lt sikər] (1.34) [jæ kan væt fal tenkə mæ at də æ dɛ: jæ]																											
2. pers.	du(:) – dæi/dæ																										
[hadə drɔps sɔ du kunə fɔ: dær] (1.57) [ɔ: til dæi] [sku pra:tə vestleniŋ tə dæi nɔ:]																											
3. pers.	han/-(a)n, hu(:) (-u/-a), de(:), d(e)n/-n																										
[jæ va: me han pɔ:- (.) ja nɔr han hadə kʊ:r ɔ:] (1.18) [næi də va: ba:rə hu:] (1.56) [men hu: bʊdə (.) tre: hu:s bʊʃafər] (1.27) [ja va va: dɛ] (1.8) [næi də trʊ: jæ-kə] (1.41) [jæ tru-kə a (hadə) brukt-n sɔ myə] (om fiolin)																											
1. pers.	e(:)g (e(:)) – me(:)g																										
[e: tenkə içə nɔkə spesiələ tiŋ enkli] [men ə mæŋka də pɔ beɡə dɔkə at dɔ:kə...] (1.8) [ja: næi fɔk han- ja də sa: me kanʃə i sta: ɔɡ mən ə ʋiŋtə jʊ han ɔ:g ɔ han (.) hʊksa jʊ içə nɔ:kə] (1.13) [ja içə sant ə kan jʊ səi ən setniŋ tə de:g ɔ ʃɔ: inɔm papa ɔ:g men =knirkelyd= eg sɔ:g jʊ təba:kə tə de:g (uft)] [dɔ e: da (.) me:g [NAVN]]																											
2. pers.	du(:) – de(:)g																										
[ɔ du: dɔ:? sæŋtɔk vɔ di:n dialekt?] [ja içə sant ə kan jʊ səi ən setniŋ tə de:g ɔ ʃɔ: inɔm papa ɔ:g men =knirkelyd= eg sɔ:g jʊ təba:kə tə de:g (uft)]																											
3. pers.	(h)an, (h)ɔ(:), da(:)/de (d-), ?																										
[han hʊksa içə at han a sakt da:] (1.17) [d-e lit vanskli ɔ [[sæi]], mən dɔ mɔ: nɔ a ʃed i ba:ʋndəmən ən ɡɔŋ værtfəl] (1.32) [men ə mæŋka də pɔ beɡə dɔkə at dɔ:kə...]																											
pl.	<table border="1"> <tr> <td>1. pers.</td> <td>vi(:) –</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[sɔ ʃyta vi təba:kə] [ha: jʊ kɔmə ɔ bəsɔ:kt lit ɔs]</td> </tr> <tr> <td>2. pers.</td> <td>dere – ?</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[vʊfɔ prætər ikə de:rə vestleniŋ samən?]</td> </tr> <tr> <td>3. pers.</td> <td>di(:) – ?</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[jæ tru dɛ var e:n di: çentə] (1.34) [kanʃə di vilə u:vi:də]</td> </tr> </table>	1. pers.	vi(:) –	[sɔ ʃyta vi təba:kə] [ha: jʊ kɔmə ɔ bəsɔ:kt lit ɔs]		2. pers.	dere – ?	[vʊfɔ prætər ikə de:rə vestleniŋ samən?]		3. pers.	di(:) – ?	[jæ tru dɛ var e:n di: çentə] (1.34) [kanʃə di vilə u:vi:də]		pl.	<table border="1"> <tr> <td>1. pers.</td> <td>me(:) – ?</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[ja: næi fɔk han- ja də sa: me kanʃə i sta: ɔɡ mən ə ʋiŋtə jʊ han ɔ:g ɔ han (.) hʊksa jʊ içə nɔ:kə] (1.13) [[ja:] d-ə dæfɔk me: jæŋ da (latter)]</td> </tr> <tr> <td>2. pers.</td> <td>dä(:)ke – dâ(:)ke</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[spe:lt lit fɔk- nɔk dɔ:kə ha dansa elə nɔ:kə sɔnt liksɔm] (1.4) [men ə mæŋka də pɔ beɡə dɔkə at dɔ:kə...] (1.8)</td> </tr> <tr> <td>3. pers.</td> <td>dæi – dæi</td> </tr> <tr> <td colspan="2">[sɔ d-ə-çə (uft)- e da fɔdʒi at dæi içə fɔksto:k inimelɔm ɔ:g elə e da mest fɔk pɔ:viŋkiŋ] [sɔ du læk də pɔ:viŋka av dæi]</td> </tr> </table>	1. pers.	me(:) – ?	[ja: næi fɔk han- ja də sa: me kanʃə i sta: ɔɡ mən ə ʋiŋtə jʊ han ɔ:g ɔ han (.) hʊksa jʊ içə nɔ:kə] (1.13) [[ja:] d-ə dæfɔk me: jæŋ da (latter)]		2. pers.	dä(:)ke – dâ(:)ke	[spe:lt lit fɔk- nɔk dɔ:kə ha dansa elə nɔ:kə sɔnt liksɔm] (1.4) [men ə mæŋka də pɔ beɡə dɔkə at dɔ:kə...] (1.8)		3. pers.	dæi – dæi	[sɔ d-ə-çə (uft)- e da fɔdʒi at dæi içə fɔksto:k inimelɔm ɔ:g elə e da mest fɔk pɔ:viŋkiŋ] [sɔ du læk də pɔ:viŋka av dæi]	
1. pers.	vi(:) –																										
[sɔ ʃyta vi təba:kə] [ha: jʊ kɔmə ɔ bəsɔ:kt lit ɔs]																											
2. pers.	dere – ?																										
[vʊfɔ prætər ikə de:rə vestleniŋ samən?]																											
3. pers.	di(:) – ?																										
[jæ tru dɛ var e:n di: çentə] (1.34) [kanʃə di vilə u:vi:də]																											
1. pers.	me(:) – ?																										
[ja: næi fɔk han- ja də sa: me kanʃə i sta: ɔɡ mən ə ʋiŋtə jʊ han ɔ:g ɔ han (.) hʊksa jʊ içə nɔ:kə] (1.13) [[ja:] d-ə dæfɔk me: jæŋ da (latter)]																											
2. pers.	dä(:)ke – dâ(:)ke																										
[spe:lt lit fɔk- nɔk dɔ:kə ha dansa elə nɔ:kə sɔnt liksɔm] (1.4) [men ə mæŋka də pɔ beɡə dɔkə at dɔ:kə...] (1.8)																											
3. pers.	dæi – dæi																										
[sɔ d-ə-çə (uft)- e da fɔdʒi at dæi içə fɔksto:k inimelɔm ɔ:g elə e da mest fɔk pɔ:viŋkiŋ] [sɔ du læk də pɔ:viŋka av dæi]																											
nektingsadverb [ike] ([-kel])		nektingsadverb [içə] ([-çə])																									
[=e= men nɔr han da: ikə kunə-] (1.26) [j-æ ikə he:lt sikər] (1.34) [næi de trʊ: jæ-kə] (1.41)		[ɔ han (.) hʊksa jʊ içə nɔ:kə] (1.13) [ja içə sant ə kan jʊ səi ən setniŋ tə de:g ɔ] [næi ə bli: çə fɔkviŋka]																									
÷ enstava presensformer med omlyd av sterke verb		+ enstava presensformer med omlyd av sterke verb																									
		[endʁa ɔ:g nɔk dɔkə çe:m (.) tə hæimʁaktə dɔkəs] (1.11) [ja: d-ə dæfɔk me: jæŋ da] [ja da jæŋ e] [næi da tʁeŋ me içə sæi dɔ:] [kan hena də e: fɔdʒi: ə le:s fɔk ækə ɔ (da)]																									

D3 – NORDLIG NORDLANDSK KODE ¹⁰⁹	
Noe diffus/utypisk nordnorsk høytone (jf. videre omtale nedenfor)	
+/- retrofleks flap av opph. l, + andre retrofleksjer	Uttale av /r/: alveolar tap/flap
<p><u>Svært varierende realisering av opph. l:</u> [(j)a:ja] dæ bli: jv lit sön anöle:dös] [æ huska de: fra i sömär at du ble: de:] [ö so e: dæ jv öftö de: at =öm= (.) vis man ha:r fölk pö bäsö:k elör fölk sö öpda:ga de:] [de: va pö förijö intöju: da: brö den brukt fritil] [ska brj:- förbjri: sön] [dæ e: jv sönä gamlä höldniija]</p> <p><u>Gjennomgående funn av andre retrofleksjer:</u> [jv: æ ha: nök væt me:r mä dæ: i unörvi:snijs...] (1.19) [æ jö: de: men æ jö: dö ikä tö dæ: lejör] (1.23) [æ tru nök at di föftö:r he:lt fi:nt e:göntli] (1.16) [m.m (.) ö æ riht jv mörmör ö hös: me:nt jv at æ hadö pra:ta nö: enij nör æ: va li:tn]</p>	<p>Jf.gjennomgående realiseringer transkribert med symbolet [r] i prøve D3 – 1 og D3 – 2</p>
÷ palatalisering av opph. velarer i innlyd	+ [-r]-bortfall i presens av sv. verb og ubest. form flertall av substantiv
<p>jf. f.eks. formen [ike/-ke] av nektingsadverbet</p>	<p>[ö so: pö kværanör söm östleniija_ da siköt] [æ huska_ de: fra i sömär at du ble: de:] [fölk sö öpda:ga_ de:] [kanje ikä nöka sö utmärka_ sö] [sönä gamlä höldniija_]</p>
endinger i infinitiv: apokope (unntaksvis trykklett /-e/)	norr. hv->[k(v)-]
<p>[födj: dæ va: fö nöön ö jia sö bynt æ ö- ö rul_] (1.29) [de: syns han ikä æ ska jö: dö så...] (1.44) [ö da: by:n vi öftö ö pra:t_ öm dæ liksöm] [ka: vi du trek_ fram söm] [at du: ha vætäl mu:lihetn til ö pra:t_ bræiar da en ka æ: ha:r] [vilkön dialekt ö de: ö kör vil du pñase: dö i lanö] (Merknad: i opplesing av spørsmål) [ö da: by:n vi öftö ö pra:t_ öm dæ liksöm] [vi fö: nö ba:rö by:n_ pö sta:tn da] [jv: dæ va: lit vansköli födj at vi had jv vent ös pö: ö pra:t_ östlenij i la:g] [da mö: di liksöm pas_] [fö at æ ska bru:k_ di] [æ kan jö: dö vis æ e: i [STED] fö eksempel] [dæ had væt vanskli ö fin_ nöön söm æ kanjö pra:ta heilt likt mö] [ja de: kan hen_]</p> <p>men enkelte realiseringer uten apokope, dvs. med utlydende /-e/: [mö barö jö:rö öt valg] [mön dæ e: jv let ö- let ö pra:tö me: ö da] [mä dæ-ö jv ön sön bävist græie ö ha jv fö för ö endrö mö da]</p>	<p>[sö hn pö:pe:ktö de: ö lu:t pö köföör æ jv de:] (1.38–39) (hvorför, adv. jf. norr. hvar fyrir) [ka: vi du trek fram söm] (hva, pron., jf. norr. hvat) [ö so: pö kværanör söm östleniija da siköt] (hverandre, pron., jf. norr. hverr annan) [kæm æ se:r pö:] (norr. hveim, dativ av spørrepron hverr 'hvem')</p>

¹⁰⁹ Jf. f.eks. (Skjekkeland 2005: 180ff)

nektingsadv. [ikə]	pers. pron.	
[æ jø: ɔ: men æ jø: ɔ: ɔ: ikə tə dæ: leŋər] (1.23) [pɔ:- ja: nɔ:læniŋ ɔ: østleniŋ men ikə vest(lenning)] (1.34) [de: syns han ikə æ ska jø: ɔ: ɔ: sɔ:..] (1.44) [kanʃe ikə nɔ:kə sɔ utmærka sɔ]	sg.	1. pers. æ(:)/?
		[jɔ: æ ha: ŋɔk væt me:r mə dæ: i unərvi:sniŋs...] (1.19)
		[ɔ æ mæarka jɔ at dɔkər...] (1.1)
		2. pers. du(:) – dæ(:)
		[ha: jɔ fɔt ɔp- næi intryk av at du kanʃə papa jø: ɔ: ɔ: lit] (1.11)
		[æ jø: ɔ: men æ jø: ɔ: ɔ: ikə tə dæ: leŋər] (1.23)
	pl.	3. pers. han/ ((h)n), (h)ɔ(:), de(:)
		[hn pɔ:pe:ktə de: ɔ lu:t pɔ kɔfər æ jɔ ɔ:] (1.38–39)
		[vilkən dialekt ə de:]
		[men vi-du si: at du bʃi pɔ:virka sɔn sɔm ɔ mama si: at ɔ bʃi:r]
		[m.m (.) ɔ æ riŋt jɔ mɔrmør ɔ hɔ: me:nt jɔ at æ hadə pra:ta nɔ:leŋiŋ nɔr æ: va li:tn]
		1. pers. 6.1.5.5 vi(:) – os
[de: pra:ta vi ɔ: (om) sist] (1.26)		
[jɔ: də va: lit vanskəli fɔɔi at vi had jɔ vent ɔs pɔ: ɔ pra:t østleniŋ i la:g]		
2. pers. dāker – dāker		
[ja: dɔkə(r) knɔ:ta lit] (1.4)		
[ɔ æ mæarka jɔ at dɔkər ...] (1.1)		
[da e: də vəl bādə- ja: sɔn sɔm nɔ: nɔr æ e pɔ midag hɔs dɔkər]		
3. pers. di(:) – di(:)		
[me:r fɔr ɔ:- at di ska fɔftɔ: de] (1.11)		
[æ tru ŋɔk at di fɔʃtɔ:r he:lt fi:nt e:gəntli] (1.16)		
[fɔr at æ ska brɔ:k di]		

Den vestnorske koden stedfester Mari innenfor det som har blitt kalt det sørvestlandske amålsområdet, og nærmere bestemt stedfester hun koden til det som mellom andre Skjekkeland (2005: 174) viser til som «den indre sørvestlandske målgreina». Som nevnt ovenfor kopler hun koden til mor og hennes familie, men også til bestemoras hjemsted, som ligger noe nærmere Bergen enn stedet mora hennes vokste opp på. Dette er også et tema i samtalen med foreldrene: at moras talemål er preget av ulike vestnorske talemål som har vært representert i familien, og at Maris kode av den grunn også kan være vanskelig å plassere presist innenfor det vestnorske området på grunn av ulik vestnorsk innput. Det er en del som skiller Maris måte å snakke D2-koden på fra moras talemål, noe de også tematiserer. Maris mor mener at Maris vestnorske dialekt har mer av bestemoras vestnorske varietet i seg, og hun underbygger dette med referanse til Maris realisering av flertallsformene av andrepersonspronomen. Mora sier – ifølge seg selv – [de:] og [dikan], med «en mellomting mellom e og i» i subjektsform. Mari har på sin side formen [dɔ:ke], som Maris mor altså relaterer til bestemoras dialekt. Nettopp bestemor er for øvrig et familiemedlem som Mari har tilbrakt nokså mye tid sammen med i oppveksten, og som hun er nært knyttet til. Hypotesen til mora til Mari om hennes språklige innflytelse er slik sett plausibel. At Mari har hatt annen vestnorsk innputt enn kun mor, blir også tydelig av kontrastene mellom

hennes og moras talemål. Mora hennes framviser for eksempel realiseringer for noen av de lydlige særdragene for området, med tendens til den tradisjonelle diftongeringa i området (Skjekkeland 2005: 174) samt til segmentering av norrøn // til [dl], det siste særlig ved omtale og demonstrasjon av særtrekk ved tradisjonelt talemål der hun vokste opp.

Uavhengig av stedfesting av kodene til Mari er hun og foreldrene enige om at både D2-koden og D3-koden peker klart i retning av en region, og at det er snakk om henholdsvis vestnorsk og nordnorsk regiontilknytning. Maris egen oppfatning av den vestnorske koden sin er – som foreldrene også berører – at den er mer en generelt vestnorsk kode enn den er knyttet til et spesifikt sted. Hun tematiserte under intervjuet en opplevelse av tilknytning på Vestlandet, og den vestnorske koden synes å være en integrert del av å leve ut denne tilknytninga. Det er mange drag ved D2-koden hennes som går sammen i et distinkt vestnorsk uttrykk, slik som førstepersonspronomen-formen hennes i entall og flertall, subjektsform, [e(:)g] og [me(:)], uvular frikativ [ʁ], former med [ç] for opphavelig velar [k] og ingen realiseringer med retrofleks flap. Uvular frikativ [ʁ] er for øvrig et særdrag som Mari også deler med mora si, og som mor også tematiserer som noe som skiller hennes talemål, og muligens andre deler av familiens talemål, fra tradisjonelt talemål på stedet hvor hun har vokst opp:

- Mor** nei (.) og så skarrer jeg- altså ikke sant jeg skarrer på r-en fordi- meg og mamma (.) i steden for å «rodla på r-en så dei gjer» (uttalt med utpreget alveolar trill).
Mari skal en egentlig rulle? (Uttalt: [ska: æin e:gəntli ʁødla])
Mor [de (andre) som bor på D2-sted] «rodla», ja
Mari i [GRENDE] og?
Mor ja
Mari okei, ja for jeg var litt i stuss på-
Mor nei, for skarringa det kommer i fra- i fra [BESTEMORS OPPVEKSTSTED]
Mari ja, det er derfor vi gjør det... (*latter*)

I denne sekvensen ser vi for øvrig at Mari gjør bruk av formen [ʁødla] (*rulle*, inf.), med segmentert norrøn //>[dl], slik en finner i tradisjonelt talemål i store deler av det sørvestnorske målområdet. Det er imidlertid en form som følger etter samme form med samme lydlige trekk hos mor. Sett i forhold til Maris D2 for øvrig er det grunn til å relatere denne formen til dette, og ikke som et gjennomgående trekk ved koden.

Sammenlikninga av Maris tre koder skiller seg noe fra sammenlikninga av særlig de to sist omtalte hovedinformantene – Tone og Gunnar – i det at de tre kodene er nokså ulik hverandre på nokså mange måter. Det dreier seg også om forskjeller når det gjelder trekk som har stått sentralt i inndelinga av det norske dialektlandskapet, slik som endinger i infinitiver, retrofleksjer og i realisering av tonelag. Selv om det er en viss varians og tvetydighet i enkelte realiseringer, er det distinkte forskjeller når det gjelder hvilke trekk som samvarierer i materialet. Om en for eksempel

ser på et trekk som utviklinga av utlydende vokaler i infinitiver, representerer Maris koder henholdsvis et system med utlydende [-e](D1), sørvestnorsk a-mål med endinga [-a] (D2) og nordnorske apokoperte endinger (D3). Realiseringa av /r/ som alveolar tap/flap i D1 og D3 versus realiseringa som uvular frikativ i den vestnorske D2-koden er blant de mest markante trekkene i det å differensiere mellom D2 og D3 i samtalen mellom Mari og foreldrene hennes. Denne siste uttalevarianten er for øvrig noe som Mari forteller at hun har brukt i alle kodene sine inntil nylig (jf. utsagn i prøve D3-2 ovenfor). Etter kommentarer på dette fra samboeren skal hun ha endret praksis til alveolar flap, og beholdt såkalt «skarre-r» bare i den vestnorske koden, der denne lyden «hører hjemme».

Maris D2 og D3 deler tradisjonelt visse sentrale karakteristikk, noe som har ført til at de i enkelte inndelinger har blitt gruppert sammen under fanen vestnorsk (jf. Christiansen 1946–1948; Skjeggeland 2005). Blant disse likhetene har mangelen på jamvekt vært den mest vesentlige. Dette er imidlertid en distinksjon mellom ulike verbgrupper som ikke finnes i Maris D1. At hun har gjennomgående [-e]-ending i så vel historiske jamvektsord som overvektsord i denne koden, bidrar imidlertid til at det likevel er en distinksjon mellom kodene ved denne grammatiske kategorien når en sammenholder Maris tre koder, selv om den tradisjonelle kløyvinga av infinitivskategorien er borte i D1.

En annen tradisjonell likhet mellom vestnorsk og nordnorsk er at de begge er høytonemål. Forskjellen i realiseringa av høytonen i det vestnorske og nordnorske er imidlertid betydelig. Selv om alle andre forskjeller i morfologi og lydverk skulle trekkes fra, ville det fortsatt stått igjen en nokså markant forskjell i tonelagsrealiseringene i disse områdene. Det gjelder også for forholdet mellom høytonerealiseringa i Maris D2 og D3. Et påfallende trekk ved Maris D3 er imidlertid en nokså særpreget tonegang for D3-koden, som ikke synes å følge det generelle mønsteret for høytonerealisering i området hun stedfester den til. Hennes intonasjonsmønster skiller seg også noe fra farens. Det er vanskelig å peke på konkrete forhold ved intonasjonen til Mari som bidrar til dette særpreget. Det er imidlertid interessant hvordan disse forholdene avtegner seg som en talemelodi som har visse likhetstrekk med den en finner i dialektologiske «grenseområder» som Romsdalen og i nordlige deler av Trøndelag/sørlige deler av Helgeland. Det er ikke slik at intonasjonen gjennomført peker mot disse regionene, men i enkelte partier er høytonesystemet diffust realisert hos Mari.

At norske språkvarieteter under forhold preget av intens språkkontakt kan prege hverandre eller gå sammen i mønster som kjennetegner andre områder, er for øvrig observert tidligere. Mæhlum (1992) fant i sin studie på Svalbard en språkbruker som hadde et nettopp romsdalsk preg på intonasjonen sin, uten at det var åpenbare sosiale faktorer som tilsa at så skulle

være tilfellet. Hun konkluderte på bakgrunn av intonologiske analyser med at det i dette tilfellet var snakk om en form for språkkontaktrelatert prosodisk legering mellom en østnorsk lavtone og nordnorsk høytone som lå til grunn for det romsdalske preget, og det at denne legeringa indekserte akkurat romsdalsk tilknytning, var «et lingvistisk sammenfall av tilfeldigheter» (Mæhlum 1992: 197). Romsdalen er kjent som et såkalt overgangsområde når det gjelder tonelagsrealisering, med karakteristikk fra både høytoneområdet og lavtoneområdet, som denne regionen rent geografisk ligger i skjæringspunktet mellom (Fretheim & Nilsen 1989; se også Nilsen 2001). Samme forhold er for øvrig omtalt for overgangsområdet mellom lavtone- og høytone realisering på Sørlandet (Nilsen 2001), og på samme måte i grenseområdene mellom Nord-Norge og Trøndelag, med Brønnøy og deler av Bindal som eksempel (jf. Kristiansen 2013; Mæhlum & Røyneland 2012: særlig 109, 112; Skjekkeland 2005: 184f, med referanser).

Det er grunn til å tro at det prosodiske særpreget for Maris D3-kode kan relateres til de samme forholdene som Mæhlum har vist til som utfall av språkkontakt på Svalbard. I denne sammenhengen vil det imidlertid føre for langt av sted å gjøre en analyse av hvilke forhold det mer konkret er som bidrar til dette særpreget, ikke minst fordi trekk ved slike overgangs- eller blandingsforhold er lite kartlagt. Nedenfor vil jeg imidlertid omtale det folkelingvistiske konseptet «tonefall» mer generelt som kategori i materialet mitt, og belyse hvilke prosodiske forhold mine informanter ser ut til å vise til når de refererer til dette. Ut over dette henviser jeg til beskrivelsene av hvordan høy- og lavtone realiseres for Line ovenfor, samt beskrivelser av liknende fenomen hos Mæhlum (1990). For mitt formål er det vesentligste at det er en forskjell mellom kodene til Mari, også når det gjelder tonelagsrealisering. Dette gjelder uavhengig av hvorvidt trekkene er typiske for et gitt område. Siden prosodiske trekk indekserer geografisk definerte identiteter, er det vesentlig at Maris koder er ulike nettopp på dette punktet, og at kodene også på prosodisk nivå peker i retning av de områdene hun føler tilknytning til og mener å signalisere språklig tilhørighet til.

For forholdet mellom Maris D1 og D3 får de prosodiske særdragene relativt mye å si. Mari har sin østnorske kode fra et område som hun selv forbinder med et annet talemål enn det hun opplever å bruke selv – talemålet der er «finere» enn hennes østnorske varietet. At hun selv har en kode som på enkelte punkt avviker fra talemålet i dette området, relaterer hun til språklig innflytelse fra samboeren. Uten at jeg med sikkerhet kan slå fast at det er samboeren som er kilden til de trekkene ved Maris D1 som peker ut av det sentrale østlandsområdet, representerer han en nordøstlandsk varietet som har mange av de samme trekkene som Mari har i sin D1. Selv sier hun følgende om disse trekkene i denne koden:

Mari: //mer sånn at jeg har litt sånn der (.) «hu» og (.) «trur» og (.) at jeg tar litt sånne endinger som [SAMBOER] og kanskje har da//
 [mɛ:r sɔn at æ ha: [ɪt sɔn (d)æɾə (.) hu: ɔ (.) tru:r ɔ (.) at æ ta: [ɪt sɔnə eniɲa sɔm [SAMBOER] kanʃə ha: ɔa]

Den nordnorske koden omtaler både Mari og faren hennes som en lite utpreget eller stedsspesifikk, men likevel klart nordnorsk kode. Det er enkelte vesentlige forskjeller både i form- og lydverk, men i enkelte passasjer er nettopp den prosodiske distinksjonen helt vesentlig for det at kodene framstår som ulike.

Tabell 9: Informantoversyn, sentrale språklige og biografiske opplysninger

Navn ¹¹⁰	Alder ¹¹¹	Føde-/oppvekst-sted	Bosted ¹¹²	Flyttemønster	D1 ¹¹³		D2
«Line»*	(25–30)	Indre Helgeland (sør)	Indre Helgeland (sør)	Indre Helgeland (sør), Mosjøen, N-Trøndelag, Indre Helgeland (sør)	Midtøstlandsk (Akershus)		Sørlig nordlandsk (Indre Helgeland)
«Jon»*	(45–50)	Romerike	Oslo	Akershus (Romerike) – Oslo	Midtøstlandsk (Akershus/Oslo)		Midlandsk (N-Gudbrandsdal)
«Tone»*	(25–30)	Molde/Trondheim	Trondheim	Molde, Trondheim, Bodo, Oslo, Trondheim	Trøndersk (S-Trøndelag)		Nordlig nordlandsk (Bodo)
«Gunnar»*	(30–35)	Trondheim	Trondheim	Trondheim, S-Trøndelag (Trondheim omland), Trondheim	Trøndersk (Nordmøre)		Trøndersk (Trondheim og omland)
«Mari»*	(20–25)	Akershus (vest)	Oslo	Akershus (nært Oslo), Oslo	D1 Midt-østlandsk (Akershus vest)	D2 Sør-vestlandsk (Hordaland)	D3 Nordlig nordlandsk (Salten)
«Knut»	(50–55)	N-Gudbr.-dalen	N-Gudbr.-dalen	N-Gudbrandsdalen, Gjøvik-området, Oslo, Gjøvik-området, N-Gudbrandsdalen	Midlandsk (N-Gudbrandsdal)		Østlandsk (Mjøsregionen)
«Solveig»	(55–60)	Hardanger	Trondheim	Hardanger, Trondheim	Sørvestlandsk (Hardanger)		Trøndersk (Trondheim)
«Øyvind»	(30–35)	Valdres	Valdres	Valdres, Indre Sogn, Sørvestlandet, Akershus, Telemark, Valdres	Midlandsk (Valdres)		Sørvestlandsk (Indre Sogn)
«Elise»	(25–30)	Østerdalen, sør	Østerdalen, sør	Østerdalen (sør), Hamar, Lillehammer, Steinkjer, Østerdalen (sør)	Nordlig nordlandsk (Salten)		Østlandsk (Østerdalen, sør)
«Einar»	(30–35)	Nordmøre	Utenlands	Nordmøre, S-Trøndelag, Trondheim, Oslo, Sunnmøre, studiested i utlandet, nåværende bos.	Trøndersk (Nordmøre)		Inntrøndersk (S-Trøndelag)

¹¹⁰ Informantene er av personvern hensyn gitt fiktive navn. Navn markert med asterisk er de som har blitt behandlet som hovedinformanter i studien, og som har blitt portrettert ovenfor. De øvrige informantene finnes portrettert på tilsvarende måte i Vedlegg 1. Sideinformantene har imidlertid ikke blitt gjort til gjenstand for samme type språklige analyse som de fem hovedinformantene.

¹¹¹ Informantenes alder oppgis i femårsintervall, med utgangspunkt i det informanten oppga som alder i spørreskjemaet like forut for at intervjuet ble gjennomført.

¹¹² Bosted er oppgitt ved region dersom det er snakk om et mindre tettsted. Bosted i større byer og tettsted er oppgitt der det ikke er sannsynlig at det vil rokke ved informantens anonymitet.

¹¹³ Kodene er her angitt ved tilhørighet til tradisjonelle dialektologiske hovedområder, jf. Mæhlum og Røynelands (2012: 179) inndeling og benevnelse. I tillegg oppgis mer konkret stedbinding i parentes. Der det er snakk om mindre tettsteder, oppgis stedbinding ved region av personvern hensyn. Stedbindinga til større byer og tettsteder er oppgitt der det ikke er sannsynlig at dette rokker ved informantens anonymitet.

«Kari»	(45–50)	Romsdal/ S-Trøndelag	Akershus	Molde, S-Trøndelag (sør), Trondheim, Oslo, Akershus	Nordvestlandsk (Romsdal)	Inntrøndersk (S- Trøndelag)
«Cecilie»	(25–30)	Indre Helgeland (nord)	Trondheim	Indre Helgeland (nord), Bergen, Trondheim	Trøndersk (N- Trøndelag)	Sørlig nordlandsk (Indre Helgeland)
«Kristin»	(40–45)	Hedmark (tettsted i Mjøs- regionen)	Hedmark (tettsted i Mjøs- regionen)	Hedmark (fødested), Østerdalen (nord), Telemark, Troms, N- Gudbrandsdalen, Alta, Trondheim, Hedmark (nåværende bosted)	D1-sekvenser: Østlandsk (Hedmark) → Troms- og finnmarksmål (Troms) → Midlandsk (N-Gudbrandsdal) → Østlandsk (Hedmark)	

6.2 «Tonefall» som distingverende språktrekk ved bidialektisme¹¹⁴

I flere av analysene av forholdet mellom kodene hos bidialektale ovenfor ble prosodiske trekk trukket inn. Ved informanten Line viste jeg til tonelagsrealisering for å illustrere ei motsetning mellom kodene hennes på prosodisk nivå. Tonelagsrealisering har tradisjonelt vært behandlet som et av de mest sentrale målmerkene i inndelinga av det norske dialektlandskapet. Det er imidlertid ved analyser av dette en gjerne har stoppet i klassisk dialektologiske og i senere sosiolingvistiske studier som har med norske dialekter å gjøre, og det til tross for at en har anerkjent variasjon på dette nivået som blant de mer saliente trekkene ved norske talemål (jf. f.eks. Christiansen 1973 [1954]; Skjekkeland 2005). Paradoksalt nok er prosodiske trekk blant de minst kartlagte aspektene ved norsk talemålsvariasjon, i alle fall sammenliknet med den innsatsen som har blitt lagt ned i kartlegginga av morfologiske og segmental-fonologiske trekk.

Det er etter hvert nokså mange eksempler på norske sosiolingvister som i arbeidet med et prosjekt har innsett at prosodiske trekk spiller en viktig rolle i det bildet de forsøker å pusle sammen (se f.eks. Klynderud 1999; Kristiansen 2013; Mæhlum 1990). Dette prosjektet føyer seg inn i denne rekken, med de mange bemerkningene om prosodiske trekkets betydning i det å gjøre kodene til informantene ulike og gi dem ulike språklig-geografisk referanse. På tilsvarende vis fant for eksempel Kristiansen (2013), som skrev ei masteravhandling om språksamfunnet Bindal i Nordland, at intonasjon synes å spille en avgjørende rolle i den folkelingvistiske konstitueringa av et dialektalt skille mellom ulike deler av dette språksamfunnet. I sitt avslutningskapittel skriver han at «[i]ntonasjon ble vurdert til å være et for omfattende og komplekst nivå å trekke inn i denne oppgaven, likevel ser det ut til å være et kritisk moment i besvarelsen av min problemstilling» (Kristiansen 2013: 119). Videre påpeker Kristiansen følgende:

¹¹⁴ Analysen som presenteres her, er gjort i samarbeid med Perlaug M. Kveen, og ble først presentert som en del av et felles innlegg ved *the Norwegian Graduate Student Conference in Linguistics and Philology* (NoSLiP 1) i Tromsø i januar 2015. Det er Kveen som har stått for de detaljerte prosodiske analysene ved hjelp av programmet *Praat* (Boersma & Weenink 2015) og rammeverket *Trondheimsmodellen* (Nilsen 1992).

Begrepene som ble brukt av informantene for å kommunisere dette bildet, kan i svært mange tilfeller tolkes til å være *relatert til intonasjoner*. De relativt små nyansene i setningsmelodiene i sørlige, vestlige og nordlige Bindal blir tydelig definert som «trønderske» versus «sørhjelgelandiske». (Kristiansen 2013: 120, min utheving)

I det første sitatet ovenfor berører Kristiansen det kanskje største problemet sosiolingvister har når de konfronteres med prosodiske særdrag som sosiolingvistisk distingverende språktrekk, og trolig en av grunnene til at prosodiske forhold er understuderte som målmerker: De er vanskelige å beskrive for de som ikke har inngående kjennskap til prosodiforskningas metoder, teoretiske modeller og tekniske verktøy. Som Mæhlum og Røyneland (2012: 29–30) påpeker i sin innføringsbok i norske talemålsforhold, er det et problematisk forhold mellom den betydninga ord- og setningsmelodi blir tilkjent av ikke-lingvister, og den oppmerksomheten slike trekk har blitt viet i tradisjonelle dialektologiske beskrivelser. Dette relaterer de til «problemene med å få beskrevet intonasjonsforskjeller på en tilstrekkelig enkel og presis måte» (loc.cit.). Dette misforholdet mellom folkelingvistiske oppfatninger og lingvisters utforskning har ikke blitt mindre problematisk etter at sosiolingvistikken flyttet noe av fokuset i talemålsforskninga ned på individnivået og til den sosiale *betydninga* som språklig variasjon kan ha.

Et annet trekk ved prosodiske særdrag som gjør dem vanskelige å operasjonalisere i sosiolingvistiske analyser, i alle fall i kvantitativt orienterte variabelanalyser, er at de ikke er diskrete trekk; det er snarere snakk om klynger av trekk som på ulike måter interagerer med hverandre. Det å beskrive slike trekk – og ikke minst hvordan de samvirker – er ingen enkel oppgave uten kjennskap til de tekniske verktøyene og teoretiske rammeverkene som blir brukt av de som studerer prosodi mer inngående. Og skulle en komme forbi vanskelighetene som ligger i å beskrive særtrekk som dette, er de uansett vanskelige eller umulige å telle. Det at man gjerne ikke kan telle prosodiske trekk, betyr imidlertid ikke at de ikke *teller*. Dette blir svært tydelig når en ser på metadiskursen omkring forholdet mellom lokal identitet og lokale talemål i Norge. Termen «tonefall» og liknende begrep opptrer hyppig, og mitt materiale er ikke noe unntak i så måte. Men hva viser termer som «tonefall» til? Mine informanter bruker – eller har brukt – to eller flere norske dialekter, i alle fall slik de og omgivelsene ser det. Dette gir dem tre fortrinn som utgangspunkt for en analyse av hva den folkelingvistiske termen «tonefall» viser til: (1) De kjenner mer enn én varietet fra et språkbrukerperspektiv, noe som gir dem et utmerket utgangspunkt for sammenlikning; (2) de har med dette et annet metalingvistisk fundament for refleksjon enn «monodialektale», og sist men ikke minst – (3) de har lingvistiske ressurser som gjør det mulig for dem å forklare hva de refererer til med eksempler som kan holdes opp mot hverandre.

Her vil jeg forsøke å oppsummere noen av de interessante forholdene som har kommet fram ved en analyse av datasettet mitt hvor referanser til konseptet «tonefall» opptrer. Denne

analysen er konsentrert omkring den delen av materialet hvor dette konseptet dukker opp uten å være direkte motivert av spørsmålene mine. I tillegg trekker jeg veksler på funn i deler av intervjuene hvor informasjon om konseptet tonefall er tilgjengelig ved inferens. Videre vil jeg vise til en analyse som understøtter at nettopp prosodiske forhold er blant trekkene som bidrar til å gjøre bidialektale praksiser sosiolingvistisk meningsfulle, slik jeg har pekt på i analysene av informantenes koder ovenfor. Dette er vel å merke ikke en analyse som gjør bot for den uforholdsmessig lille oppmerksomheten prosodiske trekk ble tilkjent i analysen ovenfor og i avhandlinga for øvrig, sett i forhold til antallet referanser som peker i retning av slike trekk. Det er snarere ment som et forsøk på å presentere og tillegge folkelingvistiske konseptualiseringer av prosodiske trekk den oppmerksomheten de fortjener som sosiolingvistiske data, og samtidig ta til orde for forskning på slike data som legger til rette for å kunne ta konsekvensen av dette i videre sosiolingvistisk forskning.

6.2.1 Referanser til «tonefall» som kategori i materialet

Av de 13 informantene mine er det 12 som eksplisitt eller indirekte tematiserer «tonefall» når de omtaler sin eller andres måte å snakke på, eller kjennetegn ved disse ulike kodene. Bare på bakgrunn av dette synes det rimelig å slutte seg til at «tonefall» er et velkjent begrep blant ikke-lingvister, og at termen er en mer eller mindre fast del av metadiskursen omkring dialekter i norsk sammenheng. Et spørsmål som de mange referansene til begrepet reiser, er hva det er de viser til. Er det snakk om referanser til faktiske fenomen som vi burde ta i betraktning i sosiolingvistiske analyser? For min studies del kan dette spørsmålet presiseres ytterligere: Er det slik at prosodiske særdrag spiller en spesielt viktig rolle som sosiolingvistisk distinksjon mellom kodene hos bidialektale? Enkelte sider ved materialet mitt antyder at dette siste er et relevant spørsmål, ikke minst fordi flere av informantene ser ut til å være i stand til å isolere bestemte prosodiske særdrag ved de ulike kodene sine. Dette kan på den ene siden være et uttrykk for at disse språkbrukerne har høy metalingvistisk kompetanse, og at de i kraft av dette har evnen til å sette ord på hva de mener gjennom å eksemplifisere, noe som gir lingvisten et utgangspunkt for analyse. Det kan på den andre siden betraktes som et uttrykk for saliensen ved de trekkene som gjerne sorterer under den folkelingvistiske betegnelsen «tonefall».

Det har utkrystallisert seg tre underkategorier i referansene til «tonefall» og beslektede nevninger i materialet mitt. Det er på den ene siden det en kan kalle *tomme referanser*. Dette er referanser det ikke er mulig å utlede noe videre av på grunn av mangel på utdyping av hva det er snakk om. Kvantitativt sett er det imidlertid færre slike «tomme» referanser enn det var sosiolingvistisk sett *meningsfulle referanser*. Det jeg kaller meningsfulle referanser, er referanser som

er konkrete eller utdypet nok til at en kan utlede noe substansielt om hva informanten viser til. I det følgende skal vi se på tre eksempler på sosiolingvistisk sett meningsfulle referanser, og hva analyse av disse eksemplene kan avdekke om «tonefall» som sosialt meningsbærende språktrekk.

6.2.2 «Tonefall» som sosialt meningsbærende språktrekk – tre eksempler

De ulike referansene til «tonefall» og beslektede konsepter opptrer i hovedsak i tre ulike kontekster i materialet:

- (1) Der dialekter blir beskrevet
- (2) Der dialekter blir sammenliknet og kontrastert
- (3) Der «blanding» av dialekter blir beskrevet (som noe annet enn *veksling*)

Spesielt interessant er omtalen av prosodiske forhold i den siste av disse tre kontekstene, og vi skal først se på ett slikt eksempel. I dette eksempelet er det informanten Line som trekker inn begrepet tonefall når hun forsøker å sette ord på forskjellen mellom sin måte å *veksle* mellom dialekter på, og det hun opplever som *blanding* av dialekter hos broren sin:

//så han =e= snakker jo (.) **mer** likt dialekta her, men fremdeles så hører du at (.) at han e- at han har et litt sånn- (.) (ja) hva skal jeg si, det e jo ei blanding av (.) [D2-sted] dialekt og østlending, men den tilnærmer seg mer det som er her når han snakker med lokale folk (.) snakker han med meg så er det ganske sånn- (.) ja det er en slags- det er en slags blanding- han har nok kanskje **ordene** og (.) alt det som hører til **her**, men han har helt feil tonefall [...] eller han har det tonefallet som hører til østlandsdialekta (.) så jeg tror han også sliter litt der (*latter*)// (Line)

At det er noe vesentlig ulikt mellom kodene til Line når det gjelder intonasjonsmønster, berører hun også i en annen sammenheng, i det hun forteller om ei jente hun har hatt som elev i skolen. Denne eleven skal ifølge Line ha lest med østnorsk «tonefall» til tross for at hun hadde trøndersk dialektbakgrunn. Som en del av fortellinga om dette demonstrerer Line bokmål lest med henholdsvis nordnorsk og østnorsk leseintonasjon.

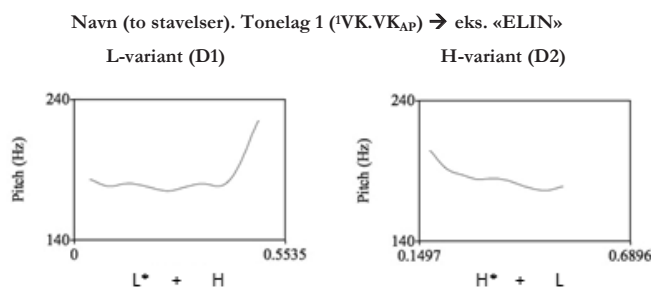
//det var en ting jeg tenkte på en dag, for at jeg hadde ei... (.) når vi leser (.) her- når vi leser bokmål (.) så leser vi jo liksom «*det var en gang en liten elefant som skulle ut å gå*» (hermer nordnorsk leseintonasjon), ikke sant, vi har fremdeles tonefallet [Rikke: mm?] selv om vi leser liksom ordene på bokmål (.) så hadde jeg ei jente i klassen min og hun var... hun var trønder, altså veldig sånn der- (.) og hun leste på bokmål, hun leste altså «*jeg skal ut å gå en tur, blablabla*» (hermer østnorsk leseintonasjon), så tenkte jeg at, hvorfor leser du sånn som jeg egentlig snakker, du snakker jo trønder, altså jeg forsto ikke helt (.) hvorfor hun- hun gjord- (uft) altså vet ikke hvorfor hun gjorde det, foreldrene var lærere og kanskje hadde tenkt at hun skulle prøve å legge seg til en sånn der (.) sånn måte å lese på, men da husker jeg at jeg reagerte sånn på det for jeg tenkte liksom hvorfor kan ikke du lese som alle andre her, for jeg følte liksom at det der er jo sånn som jeg ville ha lest (.) hvis jeg hadde vært hjemme og skulle ha lest leseleksa mi høyt til ho mamma liksom, så hadde jeg jo kommet til å lest sånn (.) så det tenkte jeg litt på en dag (.) at det er noe med det og at hvis jeg skal lese ei bok til ungene på skolen så leser jeg fremdeles ikke på bokmål, jeg leser jo ordene sånn som de skal være [ja?] men det er jo fremdeles «*den lille elefanten skulle ut å gå*» (hermer nordnorsk leseintonasjon) ikke sant [[sånn der]] [[Rikke: akkurat, ja]] =e= og det er jo òg litt ratt

(.) for at man skulle jo tro at jeg egentlig kunne ha lest det... (.) på... (.) bok- altså på østlandsdialekt, men det gjør jeg nå ikke.// (Line)

I de partiene hvor Line eksemplifiserer her, markert med kursiv, er det en form for talt bokmål hun anvender. I det øvrige bruker hun den nordnorske koden hun brukte med meg gjennom hele intervjuet. Jeg vil ikke gå inn i en detaljert analyse av disse kursiverte eksemplene her, men konkluderer uten videre med at dette i ørene på en norskspråklig vil bli oppfattet som østnorsk om en ser bort fra intonasjonen. Av dette utdraget kan en uavhengig av videre analyse slutte seg til noen vesentlige innsikter omkring intonasjon som semiotisk ressurs. Det framgår av dette utdraget at Line opplever at det er en forskjell mellom D1 og D2, og at denne vil være der selv om en skriftlig standard ligger til grunn for lyd- og formverk. Det er altså snakk om trekk som varierer mellom de to kodene uavhengig av ytringas overflateform for øvrig. Lytter en til Lines eksemplifisering, er det kun intonasjonsmønsteret som synes å variere. En kan videre tolke Lines refleksjon over denne jentas adferd som en indikasjon på at variasjon på nettopp dette nivået kan ha en sosial symbolfunksjon uavhengig av andre talemålstrekk. Selv når budskapet for øvrig er talt bokmål, er prosodien avgjørende for – eller en indikasjon på – hvilket språklig «modus» Line opplever at hun er i. Bokmål med nordnorsk intonasjon er ikke det samme som bokmål med østnorsk intonasjon, og bokmål med nordnorsk intonasjon synes å være en *valgbar* språklig kode som representerer et ideologisk alternativ til bokmål med østnorsk intonasjon for Line. Eller sagt på en annen måte: Det er ikke sosiolingvistisk sett vilkårlig hvilket intonasjonsmønster som legges til en ellers lik streng med tale.

Et annet interessant eksempel illustrerer hvordan språkbrukere uten lingvistisk utdanning kan ha evnen til å isolere prosodiske trekk. Dette eksempelet er hentet fra intervjusamtalen med informanten Cecilie. Hun opererer med én kode knyttet til Nord-Trøndelag og én kode knyttet til Nordland. Trønderdialekten stedfestes innenfor lavtoneområdet, mens den nordlandske dialekten er en høytonedialekt, og det er nettopp distinksjonen mellom realiseringa av tonelag i de to områdene som isoleres gjennom de eksemplene vi skal se på her. I løpet av intervjuet påpekte Cecilie flere ganger at «tonefallet» var blant trekkene som var ulikt i de to kodene hennes. Hun gjorde også et poeng ut av forskjellen i tonefall i måten hun uttaler (det egentlige) fornavnet sitt på, i de to dialektene. Realiseringa av fornavnet ble trukket fram som eksempel i forbindelse med at hun forklarte hvordan hun en gang skal ha introdusert seg selv ved bruk av «feil» dialekt under ei familietilstelning. Av hensyn til informantens anonymitet kan ikke fornavnet hennes oppgis eksakt her. For argumentasjonens del er det vesentlige at navnet består av to stavelser og at det uttales med tonelag 1 av informanten selv, og vi kan for analytiske formål kalle henne «Elin» i samband med eksemplifiseringa her. «Elin» demonstrerte altså forskjellen i den

intonasjonsmessige realiseringa av navnet sitt i D1 og D2, som vi kan se i de to intonasjonskonturene under:

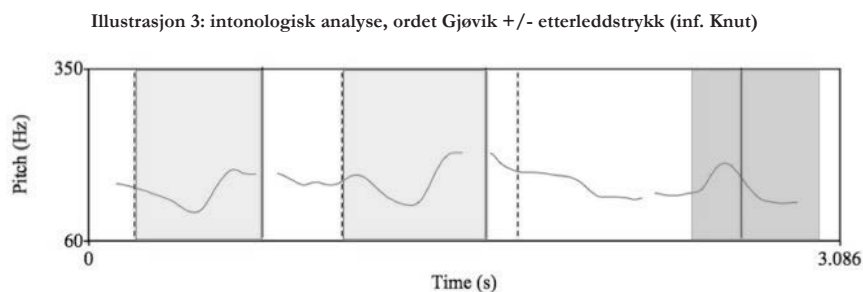
Illustrasjon 2: høytone realisering vs. lavtone realisering av navn (inf. Cecilie)

Den første konturen viser lavtone-realiseringa av navnet, det vil si D1-realiseringa hennes, og den andre konturen viser høytoneversjonen, altså D2. Begge kan analyseres som tonelag 1-fraser innenfor Trondheimsmodellen, men med ulike realiseringer i tonegang. Mer presist ser vi en bevegelse fra lav til høy tone i lavtonevarianten, og fra høy til lav i høytonevarianten, selv om forskjellen er nokså subtil i sistnevnte, i det minste.

Informanten omtalte andre steder i intervjuet at hun opplevde nettopp «tonefall» som et av trekkene det kunne være vanskelig å veksle abrupt mellom ved veksling innenfor en og samme situasjon. Det er trolig dette som er bakgrunnen for at hun ved eksemplifiseringa av distinksjonen mellom D1- og D2-varianten av navnet sitt la uforholdsmessig stor vekt på tonegangen i ordet, i den grad at resultatet også framsto som noe tilgjort og åpenbart eksemplifiserende. Når det er sagt, er eksemplene like fullt illustrerende. Både i utvalget av ord å sammenstille som eksempel og i den intonasjonsmessige realiseringa av disse viser Cecilie at hun evner å isolere et spesifikt prosodisk fenomen som varierer geografisk, nemlig tonegangen i tonelag 1-ord i henholdsvis lav- og høytoneområdet. Videre er det rimelig å anta at dette i det minste utgjør ett av de trekkene Cecilie refererer til når hun bruker termen «tonefall». Det er trolig flere aspekter i hennes forståelse av konseptet enn dette, men dette er hva vi har mulighet til å fastslå med utgangspunkt i mine data. At hun selv omtaler den variable uttalen av navnet sitt som et språkvalg, tjener også som illustrasjon av den betydninga intonasjon kan ha som indeks for region og sosial identitet.

Et siste eksempel vi kan se på som også illustrerer en evne til å isolere prosodiske trekk, er hentet fra intervjuet med informanten Knut. Hans viser mer spesifikt at han er i stand til å isolere et spesifikt prosodisk fenomen som varierer innenfor det østnorske talemålsområdet: etterleddstrykk (jf. f.eks. Kveen 2011; Skjekkeland 1997: 29). Hans bidialektale repertoar består av to østnorske koder, hvorav den ene tilhører det nordøstlandske området og den andre er en

midlandsk kode. Begge disse områdene tilhører det østnorske lavtoneområdet. Knut peker under intervjuet på at det er flere likheter mellom de to dialektene hans, for eksempel når det gjelder leksikon, men han hevder at det ofte vil være en forskjell i «tonefall» der uttalen ellers er lik. Han bruker faktisk termen «intonasjon» for å understreke hva han legger i «tonefall» i den aktuelle sekvensen, og måten han videre omtaler dette konseptet på, antyder at han peker på noe mer enn «bare» tonelag. Mer spesifikt ser han ut til å peke på intonasjonsmønster som strekker seg over lengre sekvenser av tale. Et av eksemplene hans på forskjellen i «tonefall» mellom de to kodene han opererer med, er uttalen av ordet *Gjøvik*, som illustrert i den transkriberte ytringa nedenfor.

Intonologisk trans.¹¹⁵: ((på²gjøvik_{AP})så sier du²GJØVIK_{AP})_{IP})/((å¹HER-si-u-gjø_{AP})_{IP})(¹vik_{AP})_{IP})

IPA: [pɔ²jø:vik sɔ si: dɥ²jø:vik ɔ¹hæ: fɪ u jø¹vi:k]

BM: På Gjøvik så sier du «Gjøvik» og her [dvs. Nord-Gudbrandsdalen] sier du «Gjøvik»

Transkripsjonen ledsages her av en intonasjonskontur for talestrengen, frambrakt ved hjelp av *Praat*. De markerte feltene i konturen svarer til de understrekede partiene i transkripsjonen. De første to forekomstene av ordet *Gjøvik*, har tonelag 2-realiserings, med primærtrykk på førstestavinga. Den andre av disse er realisert som ei fokal aksentfrase¹¹⁶, som går fram av den høye tonetoppen i konturen, og er markert med versaler i transkripsjonen. Forleddstrykk med tonelag 2 i dette ordet (stedsnavnet) svarer til typisk lavtonedialektal realisering, herunder det nordøstlandske området, hvor Knuts D2 hører hjemme. Den siste realiseringa av ordet *Gjøvik*, derimot, representerer et brudd med dette mønsteret. Det en ser her, er fenomenet etterleddstrykk, slik dette realiseres i talemålene i Nord-Gudbrandsdalen, deriblant i Knuts D1. I forenklaede termer betyr dette at primærtrykket realiseres på det andre ordet eller elementet i ei sammensetting. I dette tilfellet er det andre elementet *vik*, uttalt som *gjø¹vik*), altså med elementet

¹¹⁵ Transkripsjonen følger her Trondheimsmodellen (Nilsen 1992). Fet skrift viser for øvrig til den delen av ytringa hvor Knut veksler til sin Nord-Gudbrandsdalske D1-varietet.

¹¹⁶ Se forklaring av termen *fokal aksentfrase* i fotnote under punkt 6.1.1.4.

vik i en post-fokal aksentfrase med tonelag 1. Som en konsekvens av dette blir de to elementene i ordet *Gjøvik – gjø* og *vik* – realisert innenfor to ulike aksentfraser.

Dette eksempelet på metalingvistisk eksemplifisering hos Knut viser at han er i stand til å isolere en spesifikk prosodisk distinksjon mellom de to dialektene han har i sitt repertoar. En kan peke på andre indisier også som tilsier at akkurat dette intonasjonsfenomenet er et velkjent dialekttrekk for Nord-Gudbrandsdalen. Det utnyttes for eksempel ofte av komikere når de imiterer eller parodierer dialekter fra denne regionen. Et av de mer kjente eksempler i denne sammenhengen er Pål Espen Kilstads parodiering av kjendis-kokken Arne Brimi fra Vågå i rollen som kokken Bjarne Rimi i ulike medier. Dialekten spiller en sentral – for ikke å si den sentrale – rollen som parodisk moment i gestaltninga av denne figuren, og etterleddstrykket i vågåmålet er blant språktrekkene Kilstad utnytter. De ordene som får etterleddstrykk i disse sketsjene, er ikke alltid de som ville fått det i vågåmålet, da de bryter med vilkårene for fenomenet (jf. Kveen 2011). Trekket er uavhengig av dette så kjent som trekk ved talemålet i Nord-Gudbrandsdalen at det indekserer tilhørighet der. Bevisst bruk av dette trekket i nettopp slike framstillinger bidrar trolig også i indekseringa av dette språktrekket.

6.2.3 Prosodiske trekk indeksikalitet

Som nevnt i kapittel 4.2 har Johnstone et al. (2006) skissert tre nivå av metapragmatisk bevissthet omkring et språktrekks indeksikalske betydning. For å rekapitulere kort: Det første nivået av indeksikalitet er at det aktuelle trekket er «oppdaget» av de som bruker trekket. Overgangen til «second-order»-indeksikalitet er karakterisert av økt metapragmatisk bevissthet, og på dette andre stadiet i det en kan kalle et språktrekks virkningshistorie, kan det brukes som en identitetsmarkør mer eller mindre bevisst. Det siste og høyeste nivået av indeksikalitet er karakterisert av at trekket er en naturlig del av diskursen omkring ei gruppe av individer og det som gjør dem til ei gruppe. Trekkene har på dette tredje nivået blitt det Labov (f.eks. 1972b) har omtalt som *stereotypes*. På dette nivået er trekkene typisk involvert i det å «gjøre» identiteter, for eksempel i parodiske framstillinger.

Mitt materiale knyttet til et utvalg norske bidialektales metalingvistiske refleksjoner omkring «tonefall» som sosiolingvistisk distingverende språktrekk indikerer at prosodiske trekk figurerer høyt i et tenkt hierarki av indeksikalitet ved ulike dialekttrekk i norsk sammenheng. Den kvalitative analysen av dette materialet viser at termen ofte blir brukt med referanse til supra-segmentale trekk, og at flere av informantene er i stand til å isolere prosodiske trekk og den sosiale meninga slike trekk har, enten alene eller i konstellasjoner som interagerer. Mine undersøkelser på dette området er naturligvis ikke omfattende nok til at en kan tillate seg å generalisere på bakgrunn av dem, men konturene i materialet indikerer at det kan være et

betydelig potensial i videre utforskning av prosodiske trekk som sosiolingvistisk betydningsfulle språktrekk. Ikke minst er det behov for videre tverrdisiplinær (sosiolingvistisk og intonologisk) utforskning av folkelingvistikken i tilknytning til slike trekk, for slik å kunne utrede videre den sosiale meninga i prosodisk variasjon. Som Johnstone et al. (2006) har pekt på, er det når lingvistiske trekk blir registrert av lekfolk som typiske for ei gitt gruppe, at trekkene blir bærere av sosial mening. Dette gjør lekfolks perspektiv på slike trekk til et åpenbart utgangspunkt i jakten på sosiolingvistisk relevante prosodiske faktorer. Bidialektale språkbrukere framstår i forlengelsen av dette – og i lys av mine funn – som særlig interessante informanter for slike studier. De har inngående kjennskap og produktiv kompetanse i mer enn én språklig varietet, og har med dette gode forutsetninger for å sammenlikne og sette ord på forskjeller og likheter.

6.3 Bidialektale vekslingspraksiser

Den første og mest generelle definisjonen som ble gitt av bidialektisme i denne avhandlinga, var at det er en form for språklig adferd som så vel språkvitere som ikke-lingvister har forstått og omtalt som bruk av to eller flere norske dialekter. En av de vesentlige karakteristikkene ved norske bidialektale språkbrukere blir dermed evnen til å *veksle* mellom ulike norske talemål, her forstått som språklige koder som peker i retning av ulike sosiale og/eller geografiske fellesskap. I det følgende tar jeg for meg å beskrive nettopp bidialektales vekslingspraksiser, slik de kommer til uttrykk i mine data.

Som nevnt da termen bidialektisme ble definert i kapittel 3, tar jeg utgangspunkt i at språkbrukere er bidialektale hvis *de selv* opplever det slik at de alternerer mellom ulike norske talemål, og dersom også *omgivelsene* deres avleser den språklige adferden deres slik. Denne fenomenologiske inngangen til temaet gjør det naturlig å ta i betraktning både hvordan fenomenet framtrer for de bidialektale selv og for deres omgivelser, i tillegg til hvordan det rent lingvistisk manifesterer seg i mine data. Vi skal derfor først se nærmere på de overordnede språkbruksmønstrene som informantene selv skisserer, før vi ser på noen eksempler på de formene for veksling som ble framvist i forbindelse med datainnsamlinga.

Fordi empirien jeg baserer meg på, har blitt innhentet primært gjennom semi-strukturerte intervju og samtaler, kan de vekslingsdataene som gjengis her, vanskelig betraktes som eksempler på såkalt naturalistisk eller spontan veksling mellom koder. Ei kartlegging av dette ville kreve mer utstrakt bruk av observasjon og opptak av informantene i ulike sosiale sammenhenger. Jeg mener likevel at det som finnes av dokumentert veksling i materialet mitt, er interessant å se nærmere på. For det første er bidialektal veksling knapt dokumentert og omtalt i norsk sammenheng tidligere, noe som i seg selv utgjør et argument for å gjengi og se nærmere på mine belegg. Klynderud

(1999) er den som i senere tid har gått lengst i retning av en empirisk understøttet beskrivelse av bidialektal veksling. Hun analyserer én informants språk i tre ulike interaksjoner: (1) i samtale med en D1-talende, (2) i samtale med en D2-talende og i (3) samtale med både en D1- og en D2-talende. Denne tredje typen situasjon ble i tillegg duplisert ved at en slik samtale ble gjennomført og tatt opp på to ulike steder.¹¹⁷ Klynderuds analyse viste at leksikalske, fonologiske og morfologiske variabler koplet til de ulike dialektområdene samvarierte ettersom situasjonene skiftet hos denne ene informanten: «De er definitivt mer østnorske i situasjon 1 og 4, og klart mer romsdalske i situasjon 2 og 3» (Klynderud 1999: 124).

På bakgrunn av funnene sine argumenterer Klynderud for at det er rimelig å omtale informantens «noe komplekse språkbruk» som kodeveksling, med «ett stort unntak, og det er intonasjonen. Den er en fast størrelse som verken veksler mellom eller innenfor de fire situasjonene» (Klynderud 1999: 122). Med unntak av manglende veksling på prosodisk nivå mener altså Klynderud å ha påvist intersituasjonell kodeveksling hos informanten sin. Dette framgår også nokså tydelig av de transkripsjonene som er lagt ved som eksempler fra det empiriske forelegget for analysen. Hun finner imidlertid ikke kategorisk veksling hos informanten innenfor de blandede situasjonene, slik en ut fra forhold ved konteksten skulle forvente. Hun viser riktignok til at informanten beveger seg i retning de ulike kodene i flere av samtalsituasjonene, når samtalen dreier inn på tema som er spesielt knyttet til D1- eller D2-stedet. Klynderud omtaler imidlertid dette uten å vise til eller kommentere konkrete eksempler på slik veksling, noe som gjør at leseren i liten grad får innsikt i hvordan denne formen for intrasituasjonell bidialektal veksling arter seg.

I tillegg til at bidialektale vekslingspraksiser i liten grad er tematisert og beskrevet i forskningslitteraturen, er en annen og viktig motivasjon for en så vidt detaljert presentasjon av data og funn at jeg mener å ha belagt former for bidialektal veksling som ikke tidligere har blitt omtalt i norsk sammenheng. Det gjelder spesielt vekslinger som jeg senere vil argumentere for at illustrerer hvordan bidialektale ikke bare er «papegøyer» som hermer siste taler, men at de kan – og vil – utnytte sine koder retorisk og performativt.

6.3.1 Rapporter om språkbruksmønster

I forbindelse med datainnsamlinga bidro alle informantene med sine perspektiver på når de bruker de ulike kodene sine og hvilke forhold som er avgjørende for deres språkvalg. Selv om det for manges del er snakk om språkvalg som oppleves som automatiserte (jf. 7.2.1), har de fleste

¹¹⁷ Det dreiet seg her om det jeg i det følgende vil komme til å referere til som en *blandet sosial* situasjon, det vil si at det er mer enn en person til stede og der disse normalt sett vil utløse ulike koder hos informanten dersom de møttes alene.

likevel ei oppfatning av *hvem* de bruker de ulike dialektene overfor, *når* og *hvor* – kort sagt hva som kjennetegner de sosiale situasjonene som typisk omgir gitte språkvalg. Selv om alle informantene bidro med slike rapporteringer i en eller annen forstand, konsentrerer jeg meg her om hovedinformantenes rapporteringer. En av grunnene til denne prioriteringa er at språkvalgsmonster var et oppgitt tema for egenopptaket jeg ba hovedinformantene gjennomføre, og at jeg derfor har rapporteringer fra flere hold når det gjelder deres praksiser. De ble også valgt som hovedinformanter nettopp fordi jeg mener de kan fungere som representanter for bredden av ulike praksiser og språkbruksmønstre innenfor det større utvalget.

Jeg presenterer informantenes egenrapporteringer først gjennom et referat av det de har rapportert om språkbruksmønstre, før opplysningene sammenfattes noe forenklet i matrisformat. Matrisene gir ei forenklet framstilling av de sosiale situasjonene som kjennetegner bruken av de ulike kodene for den enkelte; det vil nærmere bestemt si de typiske romlige, temporale og sosiale rammene omkring et gitt kodevalg. Oppsettet er modellert etter matriser som Fishman (1970: 47ff) har vist til i en redegjørelse for konseptet «The social situation». I en sosial situasjon ligger det ifølge Fishman følgende komponenter: *place* (sted eller lokalitet), *roles* (roller) og *time* (tid). Oversiktsmatrisene nedenfor består av fire rubrikker, hvor tre viser til disse komponentene ved en sosial situasjon. Felt 1 indikerer hvilket kodevalg matrisen gjelder for. Videre angis det stedet – eller de stedene – som typisk utgjør den fysiske rammen om et gitt kodevalg der informantene angir slike som spesielt relevante (felt 3). De to andre feltene angir på samme måte det tidspunktet eller de tidspunktene et gitt kodevalg vanligvis opptrer innenfor (felt 2), og hvilke aktører som vanligvis er til stede og/eller hvilke roller disse spiller i informantens liv (felt 4).

1. Kodevalg	2. Temporale rammer (hvis relevant)
3. Spesielle stedlige rammer	4. Aktører/roller/relasjoner¹¹⁸

Hver informant har en matrise for hver av sine koder. I matrisene for de enkelte kodene symboliserer + foran en aktør i feltet for roller/aktører at et gitt kodevalg er regelen ved tilstedeværelsen av denne aktøren, eventuelt at tilstedeværelsen av en eller flere av disse aktørene er nødvendig for at det aktuelle kodevalget blir gjort. Symbolet ± indikerer på sin side at aktøren *kan* utløse et gitt kodevalg, men at andre faktorer – som andre aktører, sted for samtalen og/eller aktivitet eller tema for samtalen – kan

¹¹⁸ Aktører opptrer som grupper med mindre det er spesielle grunner til at de ikke skal behandles slik. Hvis informanten bruker ulike koder overfor ulike foreldre, vil for eksempel kategorien «foreldre» være brutt opp til «far» og «mor», men ellers ikke. Det kan også nevnes at alle omtalte aktører er tatt med i oversikten, uavhengig om de var en del av informantenes tilværelse på intervjuetidspunktet. I enkelte tilfeller innbefatter derfor matrisene også aktører som har gått bort.

være mer avgjørende og medføre at andre valg enn dette blir gjort. Det er med andre ord aktører som har en mer «fri rolle» i informantens språkbruksmønster. Symbolet X markerer aktører som med sin tilstedeværelse utelukker et gitt kodevalg, i tilfeller hvor dette er oppgitt.

Informanten Line kan fungere som illustrerende eksempel for systemet. Hun hevder at hun i regelen vil snakke sin østnorske kode med helbroren sin, slik de gjorde hjemme i oppveksten, men at hun av og til kan være i tvil om hvilken kode hun skal velge overfor ham. Hun kan også av og til bruke sin D2 med ham, avhengig av hvilke andre som er til stede. Han er derfor anført med \pm i matrisen for hennes D1, fordi han kan – men ikke nødvendigvis vil – være forbundet med dette kodevalget. Når det gjelder de andre nære slektningene hennes, bruker hun i regelen D1, og de er derfor markert med pluss i matrisen for denne koden. De samme aktørene utelukker bruk av D2 eller veksling mellom kodene, og er derfor anført av X i matrisen for D2. Det er kun rapportene om intersituasjonell veksling som finnes oppsummert i matriseformat. Veksling innenfor en og samme situasjon kan sies å konstituere et eget språkvalg, og kunne slik sett ha vært representert gjennom en egen matrise i oversikten. Det er imidlertid sjelden tilstedeværelsen av *én* aktør eller det å befinne seg på ett sted til én bestemt tid blir omtalt som et premiss for intrasituasjonell veksling alene, slik tilfellet oftere er for valget av én kode framfor en annen. Det er snarere bestemte konstellasjoner av aktører, steder og temporale rammer som gjør intrasituasjonell veksling til en naturlig strategi. Disse forholdene – og samspillet mellom dem – har det vært vanskelig å framstille i et forenklet matriseformat, men de vil bli viet desto mer oppmerksomhet både i referatene her og i de to neste delene av analysen.

Jeg vil understreke at det ikke ligger noen teoretiske påstander i bruken av disse matrisene; det er ikke bare de faktorene som trekkes inn i matrisene, som er av betydning for de språkvalgene informantene forteller om. Matrisene gir først og fremst et plassøkonomisk oversyn over det informantene mener er de grunnleggende premissene for at gitte kodevalg finner sted. Det ligger ulike sosiale situasjoner nedfelt i dem; hver matrise kan i prinsippet konfigureres på ulike måter både når det gjelder tid, sted og aktører. Først i neste analysedel går jeg dypere inn i de forholdene som ser ut til å være av betydning for bidialektales språkvalg – deriblant de som inngår i matrisene – og hvordan disse forholdene også bidrar til å konstituere informantenes opplevelse av det å være bidialektal og påvirker hvordan de handler.

6.3.1.1 «Line»

Line opererer som nevnt med to koder. Hennes D1 omtaler hun som en variant av moras østlandske varietet, mens D2 er den varietet som er i bruk i den bygda i Nordland hvor hun er født og oppvokst, og hvor hun fremdeles bor. Som vi skal se, rapporterer hun primært om

intersituasjonell veksling, men hun beskriver også enkelte situasjoner som kan medføre intrasituasjonell veksling, selv om dette er noe som ikke skjer ofte.

Lines D1 har i dag et betydelig mer begrenset bruksområde enn D2 har. Hun anslår selv at hun bruker D2 95% av tida. Det er denne koden hun i hovedsak vil bruke i interaksjon med alle som ikke tilhører den familien hun hadde rundt seg i barndommen, inkludert ektemannen og barna. D1 fungerer på sin side som familiespråk. Hun bruker den nesten utelukkende overfor den delen av familien som hun hadde rundt seg gjennom oppveksten, det vil si med foreldre, søsken, besteforeldre (på begge sider) og andre slektinger. Det eneste unntaket fra denne regelen er hennes noe eldre halvbror. Han har det ifølge Line alltid vært vanskelig å velge kode overfor, og broren har ifølge henne også hørt henne snakke D2, som eneste representant for familien hennes. Hun tror dette har med å gjøre at de har vært så nær at det har vært vanskelig å skjule at hun har operert med flere koder. I tillegg tror hun at det er av betydning at brorens talemål er mer som hennes D2, slik at det å snakke D2 med han føles mer naturlig enn med for eksempel mor. Broren snakker ifølge Line en «mellomting» mellom nordlending og østlending, og hun tror dette har bidratt til at det har vært vanskelig for henne å velge kode overfor ham.

Det at D1 hører familien til, ser for Lines del ut til å overstyre andre forhold som kunne tenkes å være relevante for språkvalg, slik som for eksempel hvilken dialekt de ulike slektingene snakker. Både faren og farens foreldre snakker en varietet som hun opplever som tilnærmet lik hennes D2, men til tross for dette har hun brukt D1 overfor dem. Hun fastholder faktisk at hun aldri har brukt D2 overfor, eller i nærheten av, dem hun vanligvis snakker D1 med. Dette er noe hun aktivt har forsøkt å unngå, og hun mener å ha vært så konsekvent når det gjelder dette at faren hennes ikke en gang har vært klar over at hun har behersket og brukt D2. Dette var ei oppfatning jeg utfordret mot slutten av intervjuet, blant annet med henvisning til det hun hadde fortalt om at hun hadde opptrådt offentlig i lokalmiljøet i ulike sammenhenger. Hadde foreldrene heller ikke da hørt henne snakke D2? Hun medga da at foreldrene hennes nok *må* ha hørt henne snakke D2 ved enkelte anledninger, men det framgikk tydelig at hun i utgangspunktet har ei klar oppfatning av at foreldrene bare kjenner henne som monodialektal D1-bruker.

Moras svar på spørsmålet om hun har hørt Line snakke på en annen måte enn hun vanligvis gjør med henne, nyanserte også Lines egen oppfatning av hvor kjent mora er med at hun bruker en annen kode: «[...] jeg har jo hørt at du snakker den ... dialekten som er lokal for her omkring». «Her omkring» viser i denne sammenhengen til talemålet på Lines oppvekst- og bosted, som er der egenopptaket fant sted. På spørsmål om hvilken dialekt Line har brukt overfor henne, svarte hun imidlertid «østlandsk bokmål», noe som understøtter Lines rapporter

om at hun primært har brukt sin D1 i interaksjon med mora si og resten av den nærmeste familien.

Det er flere bekjente av Line som har bekreftet at de er kjent med Lines veksling mellom det de opplever som ulike dialekter. Det gikk også fram av samtalen mellom henne og mora at mora opplever Line som bidialektal mellom en østnorsk varietet og dialekten på stedet i Nordland hvor de begge bor:

- Line**¹¹⁹ [...] =e= *bva vil du kalle den dialekten som hovedinformanten snakker med deg, og hvor i landet hører den hjemme (latter)*
(1.22)
- Mor** det... (.) er... (.) østlandsk bokmål
- Line** ja (.) =e= *snakker du og hovedinformanten samme dialekt når dere snakker sammen, hvis ja vil du si at dere snakker likt*
(1.75)
- Mor** ikke helt likt tror jeg ikke
- Line** men du snakker kanskje mer likt som meg når du snakker med meg...
(1.07)
- Mor** ja
- Line** enn når du snakker med noen andre, da
- Mor** ja
(0.9)
- Line** men kanskje ikke helt likt, da (.) *har du hørt hovedinformanten snakke på en annen måte enn han/hun vanligvis gjør med deg eller hørt noen andre fortelle om dette, hvis ja vil du kalle dette for en annen dialekt, hvor i landet mener du den hører hjemme (.) bva vil du trekke fram som særtrekk ved denne dialekten (.)* det var mange spørsmål i ett spørsmål
- Mor** du s- du =h= (.) jeg ha- jeg har jo hørt at du snakker den... dialekten som er lokal for her omkring
(0.59)
- Line** så den hører hjemme **her**
- Mor** ja
(0.89)
- Line** *bva vil du trekke fram som særtrekk ved den dialekten?*
(2.78)
- Mor** (latter) det var et vanskelig spørsmål
- Line** (det) var et litt vanskelig spørsmål
(0.91)
- Mor** den bærer preg av å høre hjemme her

En ser i dette utdraget at Lines mor antyder en forskjell mellom sin egen måte å snakke på og Lines D1. Disse kodene betraktes samtidig som mer like enn det moras varietet og Lines D2 gjør.

Ut over at Line bruker D1 med den nærmeste familien, kan hun av og til bruke østlandsdialekten i møte med andre som snakker dialekter som hun opplever som lik denne. Det er imidlertid avhengig av konteksten og hvorvidt det er representanter for D2-gruppa til stede. Hun fortalte også at hun aktivt forsøker å motarbeide refleksjonen til å slå over til D1 dersom hun har innledet samtalen på D2.

Rikke men =e= brukte du... (.) eller bruker du den østlandsdialekten din noe når at du treffer

¹¹⁹ Kursiverte partier i transkripsjonen viser til opplesing av spørsmål fra samtaleguiden.

- andre fra Østlandet eller er det kun familie?
- Line** det der er litt vanskelig for av og til så treffer jeg folk fra Østlandet, men så er det i en sånn sammenheng... (.) det har noe med sammenhengen å gjøre òg (.) =e= hvis jeg for eksempel hadde truffet noen fra Østlandet på toget... (.) så har jeg sikkert snakka østlandsdialekt til de
- Rikke** --ja--
- Line** men hvis jeg er på noe sånn [HOBBY]-ting for eksempel og treffer folk fra Østlandet... (.) så snakker jeg fremdeles sånn her [D2] (.) og jeg tror det er for det at =e= da er jeg liksom i en setting der jeg er vant til å snakke sånn (0.66)
- Rikke** mm
- Line** men jeg kjenner noen ganger at- (.) at det blir feil (.) at jeg føler at- ja... (.) men det kommer litt an på, ja, men hvis jeg treffer en vilt fremmed liksom så snakker jeg nok østlandsdialekt

Line rapporterer om at hun av og til kan veksle situasjonsinternt mellom de ulike dialektene, for eksempel når hun og familien er på besøk hos foreldrene hennes. Da vil hun snakke D1 så lenge foreldrene er i nærheten, men blir hun alene med barna eller ektemannen, veksler hun gjerne over til D2. Generelt sett er det likevel sjelden hun veksler slik mellom dialektene situasjonsinternt. Det er først og fremst snakk om veksling fra én situasjon til en annen, avhengig av hvem hun interagerer med. De fleste som er en del av den nære omgangskretsen hennes, vet at hun snakker en annen dialekt med familien sin enn hun gjør med dem. Dette er noe de gjerne blir vitne til fordi hun konsekvent bruker D1 dersom noen i slekta hennes er til stede, eller dersom noen av disse ringer henne. Det å veksle til D1 i nærvær av D2-gruppa i slike situasjoner opplever hun stort sett som uproblematisk. Å eksponere D2 overfor D1-gruppa er derimot mer eller mindre utenkelig.

- Rikke** men hvis du er i en situasjon, da, der du (.) prater en av dialektene, la oss si østlending eller-
- Line** ja
- Rikke** eller [D2-STED]-dialekt (.) og så skjer det liksom en sånn ting som [[gjør at]] det vil være naturlig å legge om, at det kommer noen inn i rommet [[eller at telefonen]] ringer (uft), hvordan opplever du det, er det uproblematisk eller er det problematisk?
- Line** [[mm]] (.) [[mm]] (.) hvis jeg er (.) med familien (.) og snakker østlandsdialekt med de og telefonen ringer og det er noen som jeg føler jeg må snakke (.) den **her** dialekten med, da går jeg ut
- Rikke** mm
- Line** hvis det er omvendt, så kan det godt hende jeg bare tar telefonen
- Rikke** --ja-- (1.18)
- Line** =ehm= (.) det er liksom mye lettere **den** veien

Et interessant aspekt ved Lines egenrapportering er at hun skildrer et rom for variasjon innenfor D2, som er den koden hun bruker mest og i flest sammenhenger. Hun mener for eksempel at hun snakker en mindre utpreget variant av D2 enn enkelte andre i omgangskretsen hennes, men uten at hennes måte å snakke denne dialekten på skiller seg merkbart ut. Hun vil tilpasse seg språklig når hun snakker med folk fra andre landsdeler for å gjøre seg forstått, slik andre i omgangskretsen hennes gjør, men dette tilsvarer ikke *veksling* til D1.

- Rikke** men når du ringer te- i telefonen for eksempel, sånne... (.) i offisielle eller i jobbsammenheng eller ett eller [[annet sånt]]
- Line** [[da snakker]] jeg bestandig [D2-sted]-dialekt (.) [[faktisk]]
- Rikke** [[selv om]] det er østlendinger som...
(1.69)
- Line** ja
- Rikke** du prater med
- Line** det tror jeg (.) jeg kan ikke huske- huske at jeg har gjort noe annet i hvert fall
(0.54)
- Rikke** nei
- Line** men vi bruker jo som regel å legge oss om på litt finere språk, da, når folk ringer for at- (.) (hvertfall) hvis det ringer sørfra eller det er mange som ikke forstår dialekt (.) så- det hører jeg jo at mange gjør både på jobben og han som jeg bor i lag med òg at vi liksom... (.) ja (.) legger om litt, men jeg bruker ikke å (uff) østlandsdialekt, nei

Oppsummeringsvis kan en si at Line har to koder som hun operasjonaliserer etter relativt fastsatte regler. Den koden med mest begrenset bruksområde er hennes D1, som primært er koplet til interaksjon med familien hun vokste opp under samme tak som. Veksling mellom kodene innenfor en og samme situasjon forekommer, men dette forutsetter ei substansiell endring i samtalsituasjonen, og det forutsetter at ingen fra den nære familien er til stede. Ut fra Lines egenrapporteringer om sin språkbruk vil hun dermed framstå som bidialektal bare for en del av den sosiale omgangskretsen sin.

D1	Temporale rammer Familiesammenkomster/- sammenhenger	D2	Temporale rammer Uavhengig
Spesielle stedlige rammer Uavhengig	Roller/aktører + Foreldre + Halvsøsken + Besteforeldre ± Helbror + Andre familiemedlemmer og nære venner av familien ± Ukjente som snakker en liknende varietet dersom ingen andre er til stede	Spesielle stedlige rammer Uavhengig	Roller/aktører + Ektemann + Barn + Venner og bekjente + Kollegaer + Ukjente (i regelen, men ikke uten unntak) ± Helbror X Foreldre X Halvsøsken X Besteforeldre

Kodevalgsmatriser 1: Line – D1 og D2

6.3.1.2 «Jon»

Som nevnt i informantportrettet av Jon rapporterer han å bruke to ulike dialekter. Den han lærte først, knytter han til det sentrale Østlandet, og mer spesifikt til Oslo, hvor han har bodd store deler av livet. Den andre koden knytter han til foreldrenes oppvekststed i Nord-Gudbrandsdalen. Jons egenrapportering vitner om relativt hyppig intersituasjonell veksling, og han er den av informantene som på bakgrunn av egenrapporteringene ser ut til å veksle mest mellom kodene innenfor en og samme situasjon.

De to sentrale stedene i Jons tilværelse – Oslo og Nord-Gudbrandsdalen – utgjør også sentrum for de ulike sosiale sfærene han har beveget seg i. Det er disse ulike «atmosfærene», som Jon selv omtaler det som, han mener utløser bruken av de ulike kodene. De to språklig-sosiale sfærene defineres av ulike konstellasjoner av steder, personer, praksiser og miljø. Han kopler for eksempel de to sentrale fritidsinteressene sine, musikk og sport, til ulike deler av bekjentskapskretsen sin, og samtidig til ulike steder eller regioner. Den koden han hjemfester i Oslo, er koplet til nettopp byen og aktiviteter og personer som hører hjemme i livet hans der, inkludert samboeren og barna. I praksis er det denne koden han normalt vil bruke med mindre det er bestemte andre faktorer som gjør seg gjeldende, slik som for eksempel kontakt med personer som han kopler til D2-regionen eller musikkmiljøet han er en del av.

Det er samtidig ikke gitt at koplinga mellom en person og en interessesfære utløser bruk av en bestemt kode, forteller Jon. Som eksempel trekker han fram personer i musikkmiljøet han er en del av, som er fra Oslo eller omegn. Om han møter personer som snakker tilnærmet likt han selv, vil han bruke sin D1 selv om han befinner seg på et sted eller i en sammenheng som har med interessen for musikk å gjøre. Og dersom slike personer er til stede i samme situasjon som de han bruker D2 med, vil han veksle mellom dialektene alt etter hvem han henvender seg til. Det samme skjer dersom personer fra D2-kretsen til Jon er med ham inn i hans D1-kontekst. Vekslinga mellom de ulike dialektene er noe han opplever at han ikke kan styre, til tross for at det er en praksis som han har erfart at tiltrekker seg mye oppmerksomhet.

Overfor foreldrene har Jon brukt begge kodene, avhengig av hvilken kontekst de har vært i. Faren hans lever ikke lenger, men han har jevnlig kontakt med mor. Hun bor også i Oslo og snakker en varietet som peker klart i retning av Nord-Gudbrandsdalen. Jon snakker likevel ikke konsekvent D2 med mora si, forteller han. Dette ble også bekreftet da jeg ba ham om å gjøre egenopptak av en samtale med mor. Da jeg skulle oversende opptaksutstyr til Jon før egenopptaket, spurte han om hvilken dialekt *jeg* ville at han skulle bruke i forbindelse med egenopptaket. Jeg ønsket ikke at informantene skulle ha fokus på hvordan de snakket, og jeg ønsket i alle fall ikke å legge føringer for språkvalgene deres. Derfor svarte jeg at dette var noe han ikke behøvde å tenke over spesielt, men at han skulle snakke slik med mora si som han vanligvis ville gjøre. Han ga da uttrykk for at det ikke var noe fast mønster for dette. Både språkbruken hans i forbindelse med samtalen, og det Jons mor forteller om hans språkbruk, bekreftet dette:

Jon¹²⁰ [...] *hva vil du kalle den dialekten som [INFORMANTEN] snakker med deg, og hvor i landet bærer den hjemme?*

¹²⁰ Kursiverte partier i transkripsjonen viser til opplesing av spørsmål fra samtaleguiden.

- (1.11)
- Mor** ja vet du når han [NAVN] prater med meg, så hører jeg ikke om han prater slik eller slik
(.) prater vi [MUSIKK] så kan jeg tenke over det etterpå at da har han- da prater han døl
(.) prater vi om folk oppi dalen, så prater han døl (.) når han har med seg ungene og
kommer oppå til meg, så prater han slik som han sikkert prater til... (.) daglig, her i byen
- Jon** --ja--
(0.85)
- Mor** men jeg tenker ikke over det, han kan godt prate byspråk til meg eller [D2], så tenker jeg
ikke over det, så det vet jeg egentlig ikke

Mor foregriper her spørsmålene som følger senere i samtaleguiden, som omhandler informantens veksling mellom koder (jf. samtaleguide, vedlegg 3). Hun forteller om Jons veksling mellom koder allerede når hun får spørsmål om hvilken dialekt Jon snakker til henne. Spørsmålet er formulert slik at det egentlig forutsettes at informanten bruker bare én kode overfor sekundærinformanten. Det blir tydelig at Jons kodevalg overfor henne varierer i den grad at dette spørsmålet vanskelig lar seg besvare uten nyansering, og hun vitner her om både inter- og intrasituasjonell veksling: Så vel tema for samtalen som andres tilstedeværelse kan påvirke hvilken kode Jon bruker når de er sammen, i den grad at hun ikke tenker over hvilken kode han bruker. Dette verifiseres for så vidt også gjennom samtalen. Jon veksler mellom de to kodene sine flere ganger i løpet av egenopptaket, uten at det blir kommentert.

Oppsummeringsvis rapporterer altså Jon – og mora hans – at han opererer med to koder, og valget mellom disse styres ifølge ham selv av to forhold: (1) Hvilken varietet samtalepartneren bruker, og (2) hvilken interessesfære han møter samtalepartneren innenfor, eller mer generelt hvilken av de to primære språklig-sosiale sfærene i livet hans han forbinder den aktuelle samtalepartneren med.

D1	Temporale rammer Arrangement knyttet til interessen for sport eller generelt tilværelse i Oslo (inkl. jobb)	D2	Temporale rammer Arrangement knyttet til interessen for musikk
Spesielle stedlige rammer Oslo og omegn	Roller/aktører ± Foreldre + Samboer + Barna + Venner fra skolen/barne- og ungdomstida i og rundt Oslo + Venner gjennom interessen for sport og/eller andre aspekt ved tilværelsen i og rundt Oslo + Kollegaer/folk han møter i jobbsammenheng + Ukjente som snakker en liknende varietet	Spesielle stedlige rammer (N-)Gudbrandsdalen	Roller/aktører ± Foreldre ¹²¹ + Slektninger og venner fra Nord-Gudbrandsdalen + Venner som er knyttet til interessen for musikk + Ukjente som snakker en liknende varietet

Kodevalgsmatriser 2: Jon – D1 og D2

¹²¹ Foreldrene til Jon har fått plass i matrisen for både D1 og D2 fordi det på bakgrunn av rapporteringene ikke framgår noen klar preferanse.

6.3.1.3 «Tone»

Tone oppgir at hun bruker to koder. Den ene relaterer hun til oppveksten i Trondheim og til moras trønderske varietet, mens hun stedfester den andre til Bodø, hvor hun bodde fra hun var om lag fem år gammel og til hun flyttet hjemmefra etter videregående. Egenrapporteringene hennes går først og fremst på intersituasjonell veksling, men hun beskriver også særskilte forhold som impliserer intrasituasjonell veksling.

Tone hevder selv at bruken av de ulike kodene er koplet til ulike relasjoner, og ikke til hvilken dialekt samtalepartneren bruker, stedet for samtalen eller temaet for samtalen. D1 har nærmest utelukkende vært forbeholdt familien, og hun har brukt den overfor familiemedlemmer uavhengig av hvilken varietet de ulike familiemedlemmene selv snakker. Både Tones far, hans familie og moras foreldre kommer for eksempel opprinnelig fra andre talemålsområder enn det trønderske. I familien er det dermed kun mor og bror som snakker en form for trøndersk, men Tone har likevel brukt sin trønderske varietet i kontakt med *all* familie. Hun har også brukt D1 overfor venner av foreldrene som Tone kjenner som familievenner. Disse har hun snakket D1 med fordi de har opptrådt sammen med foreldrene. Med alle andre – det vil si folk som ikke tilhører familien – snakker Tone etter eget utsagn sin D2. Det gjelder også overfor andre trøndere, selv nå som hun bor og arbeider i Trondheim.

Da Tone drøftet sin språklige praksis med mora si under egenopptaket, bekreftet mora at hun hadde hørt Tones ulike koder, og at hun tolker disse som ulike dialekter. Tones mor snakker selv en nordtrøndersk varietet, og selv om hun mener hun til tider modererer sin måte å snakke på, er hun klar på at det er en viss forskjell mellom den trønderske varietet hun bruker, og den Tone bruker. At det er en varietet med tilknytning til Trøndelag som Tone bruker når de snakker sammen, er hun imidlertid tydelig på:

- Tone** =em= (.) har du hørt at jeg (.) har snakket på en annen måte enn jeg vanligvis gjør med deg? (.) eller hørt at andre har (.) fortalt om det?
(0.74)
- Mor** nei jeg har ikke hørt andre fortalt om det, bortsett fra at du sjøl har fortalt om det
(0.53)
- Tone** ja
- Mor** og så har jeg jo hørt det
- Tone** mm
- Mor** i- i situasjoner hvor- hvor det da er folk som kjenner deg fra andre (.) sosiale settinger enn- enn =e= enn det som naturlig tilhører meg og deg, da (.) altså at det kommer inn folk som kjenner deg fra andre situasjoner hvor jeg ikke har vært (.) sentral, for å si det sånn
(0.55)
- Tone** mm (.) ja, det [[må kanskje utdypes litt eller sånn-]]
- Mor** [[og det er jo ikke så mange-]] det er jo ikke så mange- vi møtes jo ikke i så mange sånne- sånne settinger da men- (.) men =em= jeg kan synes å huske på når vi har vært i [STED] (.) kanskje at du har snakka med- [[med [SLEKTNING] eller...]]
- Tone** [[nei (.) det har]] jeg aldri gjort

Mor nei (.) men med foreldrene til [EKTEMANN] til stede da?
(0.62)

Tone ja
(0.68)

Mor ja?

Tone ja det- det er jo der-

Mor og så har jeg jo hørt venninner når du har snakka med (.) selvsagt bodøvenninnene =e= i =e= =knirkelyd= de få gangene det har vært aktuelt så har du jo snakka- (.) i bryllupet for eksempel så [[snakka]] du nordlending

Tone [[mm?]] (1.51) mm
(1.44)

Mor eller bodøværing, da
(0.55)
[...]

Moras utsagn i dette utdraget indikerer også at hun har vært vitne til intrasituasjonell veksling hos Tone. Det bekrefter Tones rapporter om at dette av og til kan forekomme når familie og representanter for hennes øvrige omgangskrets møtes. Tone forteller ellers at hun har tilstrebet å holde seg til den nordlandske varietet overfor alle i slike sammenhenger. Dette innebærer altså å bruke en annen kode overfor f.eks. mor enn hun vil bruke om de to er alene sammen. Moras rapporter om Tones språkbruk harmonerer slik sett godt med Tones egne rapporter om hvordan hun opererer i sosialt sammensatte situasjoner.

I forbindelse med egenopptaket drøftet Tone og mora også framtida for Tones to koder, i lys av det Tone deler med mora si om det hun opplever som problematiske aspekt ved det å operere med flere dialekter. Det framgår av deres samtale at Tone nylig har gått inn for å endre språklig praksis overfor faren sin. Han er blant dem hun alltid har snakket den trønderske koden med. Nå i senere tid har hun imidlertid gått aktivt inn for å forsøke å gå over til å bruke den nordlandske koden overfor ham. Her er det altså snakk om en bevisst revisjon av det etablerte språkbruksmønsteret.¹²²

Videre går det fram av samtalen at Tone varierer i språkbruken sin overfor enkelte aktører. En av disse aktørene, er ektemannen. Han er fra Trøndelag, men Tone fortalte at hun i regelen har brukt sin nordlandske varietet overfor ham, slik hun har gjort med andre som hun ikke kjenner gjennom familierelasjoner. Men fordi han i stadig større grad har glidd over i kategorien familie, har hun føyet ham til den gruppa av aktører som hun bruker D1 med, men bare innenfor enkelte kontekster. Når de er alene sammen, snakker hun fortsatt D2, men hun har etter eget utsagn «vent ham til» å høre henne snakke trøndersk i familiesammenhenger.

En annen aktør som Tone rapporterer om at hun varierer sin språklige praksis overfor, er datteren. Ut fra det mora til Tone sier i det følgende utdraget fra egenopptaket, ser det ut til at Tone har snakket nordlending med datteren sin når Tones mor har vært til stede. Tone forteller

¹²² Bakgrunnen for denne revisjonen blir nærmere belyst i 8.3.2.

på sin side at hun også bruker den trønderske koden overfor datteren når de er alene sammen, noe som synes å være ukjent informasjon for mora hennes:

Mor	men =e= og du vil jo- det er klart jeg etter hvert som [DATTER] vokser opp, da (.) hun vil jo [[snakke trønder]]
Tone	[[ja (<i>latter</i>)]]
Mor	[[og-]] men de- sant? (.) så =m= så blir det jo kanskje (.) litt rart hvis du skal legge om når- når mormor kommer (.) sant? [[at du]] da snakker (.) [[e- en annen type språk]] til henne, da?
Tone	[[ja]] (.) [[men det- jeg snakker jo-]] (.) (uft) men det verste er- [[eller verste... altså jeg snakker jo trønder til henne når det er bare jeg og henne (<i>latter, leende</i>) (uft) liksom kosespråket (<i>latter, leende</i>) men da snakker jeg trønder og litt sänn...]]
Mor	[[(<i>latter</i>)]] (.) (<i>lattermild</i> :) ja vell!
Tone	så det må jeg jo ikke gjøre, da
Mor	hvorfor må du ikke det, da?
Tone	nei fordi (uft) stakkars lille jenta blir jo forvirra! (<i>latter</i>)

Tone ser altså ut til å variere hvorvidt hun bruker sin D1 eller sin D2 overfor datteren. Det som antydes av tvil omkring hvorvidt denne formen for veksling overfor datteren er et «riktig» og «naturlig» valg, skal vi i denne omgang la ligge. Men dette er en tråd som vil bli plukket opp igjen når vi skal se på forhold knyttet til motivasjon bak språkvalg og innflytelsen av normer i del II og III av analysen.

En siste og noe mer perifer aktør som Tone rapporterer om å ha variert språkbruken sin overfor, er en venn av mora hennes: //jeg tenker på han [MORS VENN] stakkars, han må nå ha reagert for (.) når jeg treffer han bare med [[deg snakker jeg trønder og når han var her på søttende mai så snakka jeg (plutselig bodødialekt)]//.

Oppsummeringsvis kan en altså slå fast på bakgrunn av Tones og moras rapporteringer at hun opererer med to koder, hvorav den ene primært er koplet til familien og familiære relasjoner. Med stort sett alle andre bruker hun D2. Unntakene gjelder aktører som har blitt koplet til familien i senere tid, og som hun uten denne familietilknytninga ville ha brukt D2 overfor. Eksempler på slike aktører er ektemannen og moras venn.

D1	Temporale rammer Familiesammenhenger	D2	Temporale rammer Jobb/-fritid i Trondheim uavh. av familien
Spesielle stedlige rammer Uavhengig	Roller/aktører + Mor ± Far ± Datter + Bror og brors samboer + Mors og fars familie og slektninger ± Enkelte mer perifere slektninger hun også har møtt i sammenhenger som ikke er direkte knyttet til familien. ¹²³ + Nære venner av familien	Spesielle stedlige rammer Bodø	Roller/aktører ± Samboer ± Datter ¹²⁴ + Samboers familie + Venner + Kollegaer + Ukjente

Kodevalgsmatriser 3: Tone — D1 og D2

6.3.1.4 «Gunnar»

Gunnar rapporterer om å bruke to koder, hvorav én er koplet til den regionen foreldrene kommer fra opprinnelig – Nordmøre – og den andre er koplet til Trondheim og omland, hvor han selv er oppvokst. Han rapporterer primært om intersituasjonell veksling, men også han rapporterer om at situasjoner hvor de to språklige «sfærene» Nordmøre og Trøndelag føres sammen, har medført intrasituasjonell veksling.

Valget av kode er ifølge Gunnar selv kontekststøttet, og det er spesielt personene han snakker med, og relasjonen mellom ham og dem han mener er førende når han gjør språkvalg. I dag bruker han D1 først og fremst med foreldrene sine, men også med slektninger fra Nordmøre. Ut over dette – på «nøytralt territorium» så å si – er det i regelen den trønderske D2 han vil benytte. Det er imidlertid ikke gitt at han velger nordmørskoden med alle slektningene fra Nordmøre. Måten de snakker på, kan også være av betydning for hvilke språkvalg han gjør. Noen av disse har – som ham – bodd i Trøndelag ei tid, og han opplever det slik at de har tilpasset talemålet sitt i retning av trøndersk. Det gjør at han av og til kan innlede samtaler med dem på D2, og da særlig dersom de innleder med utsagn som han opplever som mest lik sin trønderske D2. De har imidlertid en tendens til å gli over til å samtale på D1 dersom samtalen varer en stund, forteller han.

I utgangspunktet er det ingen situasjoner som utelukker bruk av noen av kodene, men det er situasjoner der han opplever valget av henholdsvis D1 eller D2 som mer og mindre naturlig. Innenfor D1-konteksten har han i hovedsak hatt familie og venner som han har snakket om «dagligdagse ting» med. Han har for eksempel aldri snakket fag med medstudenter på D1, og det

¹²³ Eksempel på en slik aktør er søskenbarn som hun har møtt i forbindelse med at de har studert ved samme institusjon, hvor Tone vil bruke D2. Hun rapporterer for eksempel om det å ha snakket både D1 og D2 overfor et søskenbarn som hun har møtt både i en studiekontekst og i familiesammenheng.

¹²⁴ Datteren til Tone har fått plass i matrisen for både D1 og D2 fordi det på bakgrunn av rapporteringene ikke framgår noen klar preferanse.

er derfor noe han tror ville være vanskelig. Motsatt mener han at det ville være unaturlig å snakke med faren sin på D2. Det er nordmørskoden som hører til de temaene de to vanligvis snakker om, og som hører til relasjonen mellom dem. Han uttrykker det slik at det er «en hel geograf» forbundet med Nordmøre, og denne geografien er videre besatt med bestemte sosiale aktører som han kopler til en bestemt språklig kode.

Da Gunnar i egenopptaket samtaler med faren sin om hvilken dialekt han snakker når de to er sammen, bidro Gunnars far med interessante nyanseringer av Gunnars egne oppfatninger. På spørsmålet om hvilken dialekt Gunnar snakker med ham, svarte faren følgende:

//jeg har ikke- egentlig ikke tenkt [[over det så veldig jeg, men]] =e= =knirk= altså.. nå så.. vil jeg vel si at det er trøndersk, men det er- når du snakker med meg så er du farga av- det blir en del sånn nordmørsk og [STED]-sk =knirk=//

Dette kommer de tilbake til i flere omganger gjennom samtalen. Dialogen nedenfor følger rett etter sitatet ovenfor, og her er det Gunnars far som uttaler seg om hvordan han har observert at Gunnar snakker med andre enn ham:

- Gunnar**¹²⁵ =e= (uft) blir nå nesten samma spørsmålet kanskje, men sn- =e= *snakker du og hovedinformanten samme dialekt når dere snakker sammen? (.) hvis ja, vil du si at dere snakker likt?*
- Far** nei, vi snakker ikke likt vet du
- Gunnar** nei
- Far** det... (.) men =uft= (.) (*latter*) altså ka- det- det- hva som er forskjellen og [[ka- det]] er ikke- altså jeg tenker mer på sånn (.) det er noen ord som du bruker når du snakker med meg som du kanskje ikke bruker når du snakker med =e= andre trøndere da
- Gunnar** [[(*latter*)]] (.) mm
0.88)
- Far** slik som «e» og «ikkje» og «værre» og... noe slikt tror jeg
- Gunnar** mm (.) ja (.) ja (uft) jeg tror nå i alle fall det sjøl [[sæe...]] (.) =em= (.) ha- =e= (uft) siste spørsmålet her var *har du hørt =e= hovedinformanten snakke på en annen måte enn han/bun gjør vanligvis gjør med deg eller hørt andre fortelle om dette, hvis ja (.) vil du kalle dette for en annen dialekt (.) hvor i landet mener du den borer hjemme*
- Far** [[ja]] (.) altså (uft) da er det nå trøndersk, da (.) og... (.) (uft) vi sa nå det i sta ikke sant at [[det var]] ikke noe annen dialekt men- men altså når du snakker med meg så er det mer innslag av nordmørsk vi jeg si, da
- Gunnar** [[mm]] (.) ja ja ja
- Far** og =e= (.) og alle fall- alle fall- når du va- før så tror jeg- tror jeg det (der) var tydeligere, [[at du-]] når du var i [FARS OPPVEKSTSTED] og- da... (.) da tror jeg du snakka [D1], men når du var her og prata med han [VENN] og [VENN] [[så]] var det- da var du trønder og [D2-STED]-ing
- Gunnar** [[mm]] (.) [[ja ja ja]] (.) ja for det er nå sånn som jeg opplevde det
- Far** ja?
- Gunnar** sjøl da
- Far** ja?
- Gunnar** at jeg skifta (.) og jeg merker jo hvordan jeg snakker nåå at det er noe annet enn hvordan jeg ville prata (.) i lag med- med dem, da
[...]

¹²⁵ Kursiverte partier i transkripsjonen viser til opplesing av spørsmål fra samtaleguiden.

Mot slutten av utdraget kommer faren inn på hvordan han mener Gunnar opererte med de ulike kodene før, og han antyder at forholdet mellom kodene til Gunnar har endret seg over tid. Hans oppfatninger harmonerer her – som Gunnar også påpeker i utdraget – godt med det Gunnar selv tenker om sin praksis, og det harmonerer også med det han fortalte meg under intervjuet om at han mener forskjellen mellom de to kodene hans har blitt mindre enn den var.

Oppsummeringsvis kan en si at Gunnar rapporterer om å bruke to nært beslektede koder, hvorav den ene er koplet til familien og særlig faren og hans familie. Den andre koden er den han i regelen vil bruke overfor alle som ikke hører familiesfæren til. Han rapporterer om intrasituasjonell veksling dersom de ulike sfærene føres sammen, for eksempel når venner har vært på besøk hos familien. De to kodene hans er imidlertid så pass sterkt koplet til sosiale sfærer som i liten grad tangerer hverandre, at han bare framstår som bidialektal for de som står ham nær nok til å være med inn i begge «deire» og med det bli vitne til den språklige omlegginga.

D1	Temporale rammer Familiesammenhenger
Spesielle stedlige rammer Fars (og mors) oppvekststed på Nordmøre	Roller/aktører + Far + Mor + Mors og fars slektninger + Venner fra D1-sted

D2	Temporale rammer Uavhengig
Spesielle stedlige rammer Uavhengig	Roller/aktører + Samboer m/familie + Venner + Ukjente

Kodevalgsmatriser 4: Gunnar – D1 og D2

6.3.1.5 «Mari»

Mari opererer med tre koder. Den ene er koplet til oppvekststedet hennes i Akershus (D1). De to andre kopler hun som tidligere omtalt til henholdsvis mor og hennes oppvekststed/-region på Vestlandet (D2) og faren og hans oppvekststed i Bodø i Nordland (D3). Hun rapporterer om et språkbruksmønster som har implisert hyppig inter- så vel som intrasituasjonell veksling mellom alle disse tre kodene – ikke minst innenfor familien.

Maris D1 omtaler hun nokså konsekvent som «østlending», og det er denne koden hun har hun brukt mest utenfor hjemmet i oppveksten, med venner i nærmiljøet og på skolen. Innenfor familien har Mari brukt D2 overfor mor, bror og mors familie fra Vestlandet. Med faren og farens slektninger har både hun og broren snakket D3. Dette er imidlertid ikke en regel uten unntak. Hun forteller for eksempel om et søskenbarn på farssiden som har vokst opp på Vestlandet og som derfor snakker en vestnorsk varietet. Med ham snakker dermed Mari sin vestnorske kode, og ikke den nordnorske slik familierelasjonen skulle tilsi.

I familiesammenhenger vil både Mari og broren veksle mellom koder alt etter hvem de henvender seg til. De snakker begge vestnorsk med mora si og med hverandre, men dersom faren

deltar i samtalen, vil de begge veksle til D3 overfor han. Hun og broren snakker ifølge Mari konsekvent D2 med hverandre, også hvis de er sammen med felles venner som de begge snakker D1 med.

Det er altså slik at Maris D1, som er den varieteten som har vært i bruk i samfunnet rundt Mari og familien i oppveksten hennes, ikke har vært i bruk i hjemmet. Dette overordnede språkbruksmønsteret tilsier videre at intrasituasjonell veksling har vært regelen snarere enn unntaket for Mari. Hun bruker både D2 og D3 mindre i dag enn før, siden hun har flyttet hjemmefra, men når familien samles, er det fortsatt veksling mellom mor og bror på den ene siden og far på den andre, som er mønsteret.

I motsetning til det mange av de øvrige informantene beskriver som en gang etablerte og relativt fastlagte språkvalgsmønster, mener Mari at hennes språkvalg først og fremst gjøres ut fra ei vurdering av hvilken av hennes koder som likner samtalepartnerens dialekt mest. D1 er den dialekten hun i utgangspunktet vil bruke overfor fremmede. Dersom det viser seg at de snakker det hun opplever som «vestlending», vil hun imidlertid veksle over til D2. Det samme gjelder D3, selv om hun opplever denne koden som den hun behersker dårligst av de tre, og som den hun bruker relativt sett mest sjeldent. Disse rapportene impliserer et dynamisk språkbruksmønster, og det tilsier også at det vil kunne variere fra tid til annen hvilken av kodene hun bruker mest.

Mari fortalte for øvrig om en opplevelse hun hadde hatt nokså nylig da vi møttes til intervju. Da hadde hun oppdaget at en bekjent av henne var bidialektal slik som hun selv, og vekslet mellom en østnorsk og en vestnorsk varietet. Mari hadde fram til dette ble kjent, alltid snakket sin østnorske varietet med henne fordi hun tilsynelatende bare snakket østnorsk. Da det kom for en dag at de begge hadde en vestnorsk kode i repertoaret sitt, bestemte de seg for å skifte til å bruke vestnorsk overfor hverandre. Både dette møtet og omlegginga av praksis ble bekreftet av rapporter som foreldrene til Mari bidro med i forbindelse med egenopptaket, og episoden bekrefter inntrykket av at Maris språkbruksmønster er omskiftelig.

Mari og foreldrene bidro under samtalen med en interessant diskusjon omkring forholdet mellom hennes og deres måte å snakke D2 og D3 på. De synes å være enige om at de og Mari ikke snakker likt; både mora og faren omtaler Maris koder som mindre utpregede, mindre stedsspesifikke eller – som faren uttrykker det – «normaliserte» varianter av talemålet i deres oppvekstregioner. Det forandret imidlertid ikke hovedlinjen i rapporteringene deres. Slik de ser det, veksler Mari mellom vestlending, nordlending og østlending avhengig av kontekstuelle forhold. Faren oppsummerte dette perspektivet slik etter at Mari har lest opp spørsmålet i samtaleguiden om hvorvidt de har hørt hovedinformanten snakke på noen annen måte enn hun vanligvis gjør med dem:

Mor ja ja, det var jo det vi sn- akkurat har snakka om
Far ja?
Mor at når du- at når du er i lag med østlendinger så snakker du østlending
Mari ja
Far [[ja]]
Mor [[og]] så er det jo når du har kjæreste fra [STED], at du da faktisk har begynt å ta etter sånn [STED]-uttrykk òg
Mari ja, litt hvert fall
Mor ja
Far ja (.) ja da, men det er nå- det som du har =e= (.) klarest er jo at du skifter etter hvem du snakker til
Mari mm
(0.63)
Far da snakker du enten- det repertoaret du har kan du si av dialekter, det er jo nordlending, vestlending og østlending
Mari mm
Mor mm (.) [...]

Ellers utbroderes dette perspektivet med noen flere detaljer etter som de vender tilbake til beskrivelsen av Maris praksis gjentatte ganger i løpet av intervjuet. De forteller om observasjoner av intrasituasjonell veksling, og de stadfester flere ganger ei felles oppfatning av at Maris veksling er drevet av samtalepartneren. Like klar er de på at overgangen mellom kodene ved denne typen veksling oppleves som tydelig:

Mari¹²⁶ [...] *oppleves vekslingen som en brå overgang fra en dialekt til en annen eller er overgangen mer glidende?*
Mor nei!
Far nei den er brå
(0.61)
Mor den er brå
Mari den er [[brå, det er jeg og enig i]]
Far [[den er enten eller]]
Mor enten eller, ja
Mari ja
(0.66)
Far ja (.) aldri glidende der [[(uft)], (*leende*) det [[tror jeg ikke du behersker!]]
Mari [[nei (*latter*)] (.) [[nei (*latter*)]]
Mor [[men det er jo det som er- d- ikke sant det- det er jo veldig]] forskjellig tonefall (.) så... (.) =knirkelyd= jeg skjønner ikke liksom hvordan du klarer det der sånn... en er ikke i tvil liksom (.) at nå er det nordlending, vestlending, østlending
Far --nei--
Mor men at du liksom forskj- (*knipser*) forandrer på syntaksen og (uft)...
Mari (*latter*)
Far jo men det er jo.. [[(.) hallo!]]
Mor [[og det er veldig kult!]]

Oppsummeringsvis kan en slå fast at Mari er blant de informantene som ser ut til å være mest åpen overfor omgivelsene om sin status som tridialektal. Hun er blant de som ut fra egenrapporteringene å dømme eksponerer denne egenskapen ved seg selv mest og i flest ulike

¹²⁶ Kursiverte partier i transkripsjonen viser til opplesing av spørsmål fra samtaleguiden.

situasjoner. Hun rapporterer om å operere forholdsvis jevnlig med alle de tre kodene, både intersituasjonelt, men også innenfor en og samme situasjon der premissene ligger til rette for det.

D1	Temporale rammer Familiesammenhenger
Spesielle stedlige rammer Eget oppvekststed/-region Østlandet	Roller/aktører + Samboer + Venner og ukjente som snakker en varietet som ikke hører til regionen for D2 eller D3.

D2	Temporale rammer Uavhengig
Spesielle stedlige rammer Primært uavhengig, men særlig knyttet til mors oppvekststed/-region Hordaland/Vestlandet generelt	Roller/aktører + Mor + Bror + Mors slektninger + Venner som er fra Vestlandet/ snakker en liknende varietet + Fars slektninger som er fra Vestlandet/ snakker en liknende varietet + Ukjente som er fra Vestlandet/ snakker en liknende varietet

D3	Temporale rammer Uavhengig
Spesielle stedlige rammer Primært uavhengig, men særlig knyttet til fars oppvekststed/-region Bodo/Nord-Norge generelt	Roller/aktører + Far + Fars slektninger som snakker en liknende varietet + Ukjente som er fra Nord-Norge/ snakker en liknende varietet

Kodevalgsmatriser 5: Mari – D1, D2 og D3

6.3.2 Dokumentert intrasituasjonell veksling

Det jeg har av språklig belegg for at hovedinformantene veksler mellom kodene sine intersituasjonelt, ble behandlet ovenfor ved gjennomgangen av forholdet mellom hovedinformantenes koder. Selv om fokuset der lå på de ulike kodenenes lingvistiske beskaffenhet, eller mer presist på deres status som kontrasterende språkssystem, påviser analysen også *at* kodene deres er ulike, og *at* de blir operasjonalisert i ulike kontekster i tråd med informantens egenrapporteringer. Det er derfor ikke hensiktsmessig å gå inn på disse beleggene igjen her. I denne delen konsentrerer jeg meg i stedet om intrasituasjonell veksling. For ut over rapporter om og opptak av bidialektal veksling *mellom* ulike samtalsituasjoner har flere av informantene også fortalt om – og demonstrert – at de operasjonaliserer ulike koder *innenfor* en og samme situasjon.

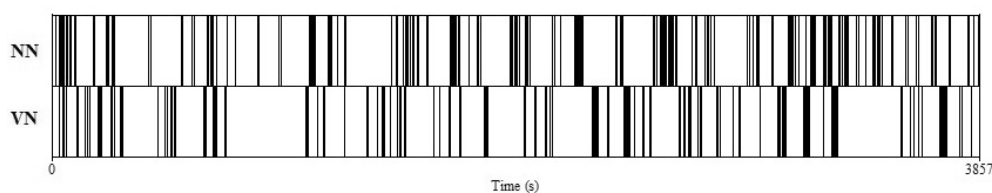
Når jeg i det følgende tar for meg å beskrive ulike former for intrasituasjonell veksling som opptrer i mitt materiale, er det hovedinformanten Mari som skal få stå for eksemplene. Flere informanter rapporterer om språklig adferd som synes å likne hennes rapporter, og noen tilfeller av intrasituasjonell veksling har jeg også dokumentert hos andre enn henne. Av praktiske årsaker vil likevel Mari få fungere som et eksempel *par excellence* i denne framstillingen av hvordan slik

veksling kan arte seg. For det første står hun for en overveldende andel av de dokumenterte eksemplene på intrasituasjonell veksling mellom kodene. For det andre demonstrerer hun hele bredden av ulike former for veksling sett ut fra hvor i diskursen skiftet synes å inntreffe. Ellers er det også sider ved konteksten for beleggene som gjør hennes vekslinger egnet som prototypiske eksempler. Hun var den eneste av hovedinformantene som hadde mulighet til – og var villig til – å gjøre opptak av en samtale med mer enn én person, og hvor disse personene utløste forskjellige koder. Mari var også vant med å være i en slik blandet situasjon, noe som bidro til at hun i større grad enn noen av de andre framviser eksempler på veksling som ikke har karakter av å være tydelig performativ. Dette siste – at noen vekslinger synes å være mer performative enn andre – er noe som vil bli utdypet i del II av analysen, der fokus rettes mot motivasjonen bak veksling og de ulike funksjonene vekslinga tjener i interaksjon. Der vil eksempler på veksling også hos andre informanter bli viet mer oppmerksomhet og bidra til å utfylle det bildet som skisseres her med utgangspunkt i data fra Mari.

6.3.2.1 Intrasituasjonell veksling – det store bildet

Vi skal først se nærmere på det overordnede bildet av informantens Maris veksling i forbindelse med egenopptaket av samtalen mellom henne og foreldrene hennes. Jeg delte denne samtalen inn i taleturer fra de ulike aktørene, inkludert overlapping og kortere tilbakemeldingssignal. Deretter ble taleturene fordelt på to separate rader – en for hver av kodene Mari brukte under intervjuet¹²⁷. Figur 1 viser et oversyn over Maris taleturer gjennom hele intervjuet, her representert ved hjelp av programmet *Praat* (Boersma & Weenink 2013) etter eksportering av radene for informantens taleturer fra ELAN. Detaljnivået står her i forhold til størrelsen på utvalget. De enkelte taleturene står fram som mer distinkte jo mindre utvalget er, noe som framgår tydelig om en sammenholder figur 1 med de respektive sekvensene i de øvrige figurene. Det som framstår som fullt ut skraverte perioder i oversikten i figur 1, viser derfor ikke til sammenhengende tale, men snarere perioder med stor aktivitet på radene for de ulike kodene. Til tross for at denne framstillingsmåten ikke gir et detaljert oversyn over vekslingene, tjener den til å illustrere hvordan Mari kontinuerlig veksler fram og tilbake mellom sin vestnorske og nordnorske kode i løpet av den drøye timen samtalen varer.

¹²⁷ Det er kun taleturer hvor kodevalget lot seg identifisere, som ble tatt med i denne analysen. Taleturene hvor det er tvil om kodevalg eller hvor det er for lite eller for uklare data til å avgjøre det, er ikke tatt med på disse radene.

Illustrasjon 4: Intrasituasjonell veksling, egenopptak – oversyn (inf. Mari)

I denne samtalen med foreldrene, som varte 1 time og 4 sekunder, har jeg identifisert hele 77 vekslingsgrenser. Det vil si punkt hvor Mari veksler fra den ene koden til den andre. Vekslingene er ikke avgrenset til en spesiell del av intervjuet, men er fordelt nokså jevnt ut over opptaket. I neste kapittel skal vi se nærmere på hva det er som motiverer disse vekslingene i ulike sekvenser av intervjuet, og da særlig hvordan Maris vekslinger er forbundet med hvordan mora og faren forholder seg til henne i løpet av samtalen. I denne omgang skal vi konsentrere oss om hvordan vekslingene arter seg rent lingvistisk. Hovedtyngden av Maris vekslinger skjer mellom taleturer, men det er også eksempler på vekslinger innenfor grensene av en taletur, helt ned på setningsnivået. I det følgende skal vi se på tre utdrag av intervjuet som alle inneholder minst ei vekslingsgrense, og som eksemplifiserer henholdsvis veksling mellom taleturer og inter- og intrasentensiell veksling innenfor taleturer.

6.3.2.2 Kodeveksling mellom taleturer

Det første eksempelet viser hvordan Mari veksler mellom kodene mellom to taleturer. I dette første utdraget er det to vekslingsgrenser, markert ved endret formatering av tekst og av en asterisk i deltakerkolonnen.

Eksempel 1¹²⁸

- Mor** så nå når du bor i byen så er det litt sjeldnere at vi møtes
(0.72)
- Mari** **letaxə ɔ̃ (.) hɔpa inɔm fɔ:ɐ**
lettere å (.) hoppe innom før
- Mor** ja (.) og når vi ringer og lurert på om vi kan komme på kaffe så
er det ikke alltid dere er hjemme
- Far** nei
- Mor** nei
- Mari** nei
nei

¹²⁸ Nøkkel for sitatmarkeringer: **Uthevet** = vestnorsk/mot vestnorsk kode (D2), normal = nordnorsk/mot nordnorsk kode (D3), *kursiv* = *lest/forholder seg til spørsmål*, understreket = ikke spesifiserbar/usikker kodetilhørighet.

Mor	(uft)
Far	sånn er det
Mari	<u>ja</u> (.) =em= <i>ha:ɤ deɤə ɔplevd nɔe samən sɔm haɤ vɛɔt spesielt minəvɛɔdi fɔɔtɛl</i> (.) oi!
	<u>ja</u> (.) =em= <i>har dere opplevd noe sammen som har vært spesielt minneverdig, fortell</i> (.) oi!
Mor	hm
Far	a det der spørsmålet er vel mer sånn hvis man kanskje ikke er så nær slekt (0.57)
Mari	<u>ja</u> <u>ja</u> (2.44)
Far	[[klart vi har opplevd]] mange minneverdige ting (.) [[hele livet]] egentlig
*Mari	[[<u>(uft)</u>]] (.) [[<u>ja</u>]] (.) (vel) kanskje ikə nɔka sɔ utmɛrka sɔ (veit ikke) (.) (<i>latter</i>) [[<u>(uft)</u>]] (.) [[<u>ja</u>]] (.) (vel) kanskje ikke noe som utmerker seg (vet ikke) (.) (<i>latter</i>)
Mor	(uft) det va jo (.) altså det er jo selvfølgelig veldig spesielt det der (uft) (.) første skoledag og siste skoledag og- og sånne ting (.) [[det er jo sånn-]] sånne minner som sitter (.) bursdager og jul og...
Far	[[<u>ja</u>]] (1.44)
Mari	<u>ja</u> <u>ja</u> (0.92)
Mor	(uft) hva tenker du?
*Mari	e tɛŋkə iɔə nɔkə spesiəɔ tɪŋ ɛŋkli jeg tenker ikke noen spesielle ting egentlig (1.18)
Far	nei (.) (uft) ikke vært så [[spesielt]]
Mari	[[<u>(uft)</u>]] ha: ŋɔ jɔvɛt my:ɔə i la:g da ha: me fɔɔsɔ:vit [[<u>(uft)</u>]] nå gjort mye i lag, det har vi for så vidt
Far	[[<u>ja</u>]]
Mor	[[<u>ja</u>]]

Mari innleder, som vi ser, denne sekvensen med en taletur jeg har tagget som tilhørende den vestnorske koden. I denne første taleturen er det særlig bruken av uvular frikativ [ɣ] som peker mest entydig mot vest, men komparativforma [lettaɔrɔ] (*lettere*, adj.) er også entydig vestnorsk sett i forhold til hvordan Mari realiserer tilsvarende former i den nordnorske koden. Den andre av de innledende vestnorske taleturene inneholder lesing av spørsmål fra samtaleguiden, men også ved lesing heller hun tydelig mot den vestnorske koden. Det som først og fremst peker i den retningen, er igjen realiseringene med uvular frikativ [ɣ]. Ut over dette er det særlig prosodiske drag som gir assosiasjoner til vestnorsk i denne taleturen, siden formene hun bruker i det øvrige er hentet fra det skrevne spørsmålet.

Som vi ser, opptrer den uvulære frikativen ikke i den taleturen som er merket med asterisk for kodeskifte. Hun bruker også formen [ikə] av nektingsadverbet og formen [nɔka] (*noe*, det.),

mot realiseringa av nektingsadverbet med palatal frikativ [ç] og formen [nøkə] (*noe*, det.) to taleturer etter, der hun faller tilbake til den vestnorske koden. Ut over dette er det prosodiske drag som også bidrar til at denne taleturen framstår som distinkt nordnorsk og ikke østnorsk, jamfør de dragene som ble pekt på i den komparative analysen av kodene hennes.

Etter denne taleturen på D3 vender hun igjen tilbake til den vestnorske koden i de to siste taleturene i denne sekvensen. Her leser hun ikke, slik som i den forrige vestnorske taleturen, og en finner flere klart vestnorske former i disse taleturene. I tillegg til de som ble bemerket som ulike de nordnorske realiseringene i avsnittet ovenfor, finner en igjen den uvulære frikativ [ɣ]. Andre former som peker i samme retning, er formene [my:çə] (*mye*, adv), formen [da] (*det*, det.) og pronomenforma [me] (1. pers. pl. subjektform), som alle skiller seg ut som realiseringer tilhørende D2 i Maris repertoar.

6.3.2.3 Kodeveksling innenfor taleturer

Vekslinger innenfor taleturer er det også flere eksempler på i materialet fra Mari. Vi skal her se på to utdrag fra egenopptaket hvor Mari veksler mellom D2 og D3 innenfor en og samme taletur. Dette er ett av de få eksemplene på veksling innenfor en enkelt taletur i det totale datatilfanget hvor vekslinga ikke har fasong av å være en demonstrasjon av de ulike kodene, eller hvor vekslinga på annet vis er åpenbart overlatt og performativ.

Eksempel 2¹²⁹

Mor	og det er et ord som du aldri ville kommet til å bruke? (0.62)
Mari	næi ə ha-çə bœukt də nei jeg har ikke brukt det
Far	men du hadde [[forstått]] det?
Mor	nei
Mari	jä jä (0.71)
Far	[[(uft) har hørt-]]
*Mari	[[ja]] də e jʊ maŋə v:r æ kan fɔʃtɔ: sɔm [[bægə]] døkər brʉ:k da [[ja]], det er jo mange ord jeg kan forstå som [[begge]] dere bruker, da
Mor	[[--ja--]] (1.31) ja
Mari	men sɔm ikə... (.) ha falt in i mit vɔkabula:r [[(på en) mɔ:tə]] men som ikke... (.) har falt inn i mitt vokabular, [[(på en) måte]]
Mor	[[(uft)]]
Far	[[--nei--]] (.) nei (.) nei, nei, men det er jo litt sånn passivt og aktivt språk

¹²⁹ Nøkkel for sitatmarkeringer: **Uthevet** = vestnorsk/mot vestnorsk kode (**D2**), normal = nordnorsk/mot nordnorsk kode (**D3**), *kursiv* = *lest/forholder seg til spørsmål*, understreket = ikke spesifiserbar/usikker kodetilhørighet

Mari	mm mm
Far	kan man vel si (1.64)
Mari	næi men de handla vel om at æ- (.) æ e jø tilpasningsdykti nei, men det handler vel om at je- (.) jeg er jo tilpasningsdyktig
Mor	mm (0.88)
Far	[[ja, men det-]]
Mari	[[i alə]] dialektan fɔfɔ:vit (.) [[tru: æ]] [[i alle]] dialektene for så vidt (.) [[tror jeg]]
Mor	[[mm]] (0.58)
*Mari	vætʃal sən østleniŋ ɔ sə ikə sant æ henta tʃ:r fra de [SAMBOER] si: ɔ æ henta [[tʃ:r]] vis æ e: pə [STED I VALDRES] ¹³⁰ elə tʃm əg e: pə [STED PÅ VESTLANDET]-kurs elə... hvert fall sånn østlending og så ikke sant jeg henter ord fra det [SAMBOER] sier og jeg henter [[ord]] hvis jeg er på [STED I VALDRES] eller hvis jeg er på [STED PÅ VESTLANDET]-kurs eller...
Far	[[ja]]
Mor	[[mm]]
Far	ja (.) [[ja-]]
Mari	[[sɔ:-]] endrə sə lit mən içə nʃ sən ø:və- (uft) ø:və vɔlsəmt kanfə [[sə-]] endra seg litt, men ikke noe sånn ove- (uft) over voldsomt kanskje
Mor	mei
Mari	østleniŋən ha: kanfə endrə sə lit vil ə səi østlendingen har kanskje endra seg litt vil jeg si

I sekvensen ovenfor er det to vekslingsgrenser, også her markert med asterisk i deltakerkolonnen. Den første av vekslingene skjer, som vi ser, mellom taleturer, slik forrige utdrag også viste eksempel på. Den andre vekslingsgrensen ligger derimot midt inne i en uavbrutt taletur. Vekslinga skjer innenfor grensene av ei setning her, og verken Mari eller foreldrene gjør mine til å ta notis av denne vekslinga. Mari følger opp denne intrasentensielle vekslinga gjennom kodevalget i de påfølgende taleturene.

Til sist i denne overveiende deskriptive gjennomgangen av bidialektale vekslingspraksiser skal vi se på ei veksling som også forekommer innenfor en taletur, slik som i det forrige eksempelet. Vekslinga her er imidlertid av en annen og mer distinkt performativ karakter. Her inngår vekslinga i Maris resonnering omkring sin egen språklige praksis. Mer spesifikt skjer vekslinga etter at mora til Mari har kommet med en påstand om at Mari blir forvirret når hun i denne situasjonen må se både på mor og far. I forbindelse med at hun tilbakeviser denne påstanden, veksler Mari her tilsynelatende bevisst mellom kodene midt i en taletur som en slags retorisk støtte for argumentasjonen.

¹³⁰ Det er her snakk om et arrangement Mari har besøkt flere ganger i oppveksten, og som er forbundet med interessen hennes for musikk og dans.

Eksempel 3¹³¹

Mor	men du blir jo forvirra nå når du både skal se på meg og på [FAR], sant?
Mari	næi ə bli: ɕə fɔrvirə nei, jeg blir ikke forvirra
Mor	å nei
*Mari	(uft) mɔ: bæxə velgə lit [[nɔ:]] seɕ e pɔ de:g sɔ nɔ: pɕata e [[vestleniŋ]] ɔ sɔ bytə æ: ɔ sɔ [[pra:t æ]] tɔ dæ: (uft) må bare velge litt, [[nå]] ser jeg på deg så nå prater jeg [[vestlending...]], og så bytter jeg og så [[prater]] jeg til deg

Med dette siste utdraget fra egenopptaket Mari gjorde, har vi sett på et lite, men forholdsvis representativt utvalg av eksempler på ulike former for veksling i materialet når det gjelder hvor i diskursen vekslinga skjer. I neste del av analysen vendes oppmerksomheten mot de forholdene som ser ut til å motivere vekslinga. Der vil det bli vist til et større utvalg eksempler hentet fra flere informanter, som vil supplere disse som det har vært vist til så langt.

¹³¹ Nøkkel for sitatmarkeringer: **Uthevet** = vestnorsk/mot vestnorsk kode (D2), normal = nordnorsk/mot nordnorsk kode (D3), *kursiv* = *lest/forholder seg til spørsmål*, understreket = ikke spesifiserbar/usikker kodetilhørighet

7 DEL II: BIDIALEKTISME SOM SOSIOLINGVISTISK FENOMEN – BAKGRUNN OG MOTIVASJON

I forrige del sto det bidialektale individet i sentrum. Vi så nærmere på de fem hovedinformantenes rapporter om egne språkbruksmønstre, og vi så også konkrete eksempler på hvordan fenomenet bidialektisme kan arte seg som veksling mellom koder. Her var det disse fem individene som fikk stå som representanter for det større utvalget. I denne delen har analysen sitt utspring i hele gruppa av informanter. Graden av abstraksjon og generalisering blir følgelig større og detaljnivået mindre når jeg her presenterer en analyse av sentrale bakgrunnsfaktorer for bidialektisme og motivasjonen bak bidialektales språkvalg. Mer presist omhandler kapittel 7.1 de forholdene som står sentralt når bidialektisme oppstår, konsolideres og opprettholdes over tid. I kapittel 7.2 beskrives sider ved materialet som indikerer hvilke forhold som motiverer bidialektales språklige praksiser, med vekt på hva som motiverer veksling mellom kodene. Her går jeg via kategorier i egenrapporteringene til innsikter som kan utledes av konkrete språkvalg informantene gjorde i forbindelse med intervju og egenopptak.

I denne delen av analysen vil jeg holde redegjørelsen for funn forholdsvis empirinær. Jeg konsentrerer meg her om å gjøre rede for kategorier som har utkrystallisert seg gjennom innsamling, bearbeiding og analyse av datamaterialet mitt. Jeg vil imidlertid foregripe den forespeilede teoretiske sammenbindinga i del IV av analysen på to måter. I forbindelse med analysen av intrasituasjonell veksling mellom koder skjeler jeg til et utvalg vesentlige bidrag fra kodevekslingsforskninga som jeg mener er egnet til å kaste lys over de formene for veksling jeg har dokumentert hos mine informanter. Ut over dette bringer jeg også inn teori når jeg drar sammen innsiktene fra denne delen av analysen ved hjelp av konseptet *praksisfelleskap*.

7.1 Bakgrunnsfaktorer

Ett av spørsmålene som motiverte dette prosjektet, var hvorfor bidialektale individer veksler mellom ulike koder når det verken er forventet av dem eller helt nødvendig for å gjøre seg forstått innenfor en norsk kontekst. Et mer fundamentalt spørsmål er hvilke forhold som bidrar til at noen språkbrukere tilegner seg mer enn én varietet i utgangspunktet, og i forlengelsen av dette – hva gjør at de faktisk holder fast ved å bruke flere varieteter parallelt opp gjennom livsløpet når det verken er forventet eller nødvendig for å kunne kommunisere effektivt?

Det er særlig to faktorer som har stukket seg ut som avgjørende når jeg har gransket materialet med blick for bakgrunnsforholdene for utvikling av bidialektale språkpraksiser. Disse blir behandlet under hver sin underoverskrift i det følgende: (1) *mobilitet* og (2) *flerdialektalitet* i

familien. Etter redegjørelsen for disse to bakgrunnsfaktorene presenterer jeg en modell som illustrerer hvordan de ulike informantenes bakgrunn står i forhold til de to faktorene, og – med det – hvordan de to faktorene virker sammen og hver for seg.

Selv om funnene som rapporteres her, er baserte på det informantene har fortalt, er innsiktene utledet på gruppenivået. De befinner seg dermed på et nivå av abstraksjon som innebærer at det ikke vil være noe en-til-en-forhold mellom noen enkeltinformants språklige biografi og de forholdene som presenteres som typiske for biografien til norske bidialektale her. Informantenes egne oppfatninger om hvorfor de ble bidialektale, skal vi for øvrig la ligge i denne omgang. Disse vil bli tatt opp som en særskilt kilde til kunnskap om fenomenet bidialektisme i del III, der betraktet som narrativer.

7.1.1 Mobilitet

De to kategoriene av bakgrunnsforhold som presenteres her – *mobilitet* og *flerdialektalitet i familien* – blir ikke behandlet i en rekkefølge som gjenspeiler hvor viktige de er. Det er likevel grunn til å framheve mobilitet som en spesielt sentral bakgrunnsfaktor, og i mitt utvalg er det geografisk mobilitet som skiller seg ut som den vesentlige formen for mobilitet. Prinsipielt sett er det ikke noe som tilsier at sosial mobilitet skiller seg fra geografisk mobilitet som sentral bakgrunnsfaktor for bidialektisme. Begge disse formene for mobilitet skaper de språkmøtene som er avgjørende for utviklinga av et språkkontaktfenomen som bidialektisme. Som jeg var inne på i gjennomgangen av tidligere forskning, beskrives innbyggerne i diglossiske språksamfunn gjerne som bidialektale. I tråd med den klassiske definisjonen av diglossi er ikke H-varieteteten noens morsmål. Den må læres (jf. f.eks. Ferguson 1959). Det innebærer for det første at H-varieteteten er forbundet med skolegang og utdanning. For det andre er bruken av denne varieteteten i stor grad koplet til offisielle, formelle domener. Det å tilegne seg og bruke H-koden er med andre ord koplet til sosial mobilitet: Mobilitet oppad i samfunnet innebærer – og krever – utvikling av bidialektal kompetanse, og bevegelse mellom ulike samfunnsdomener innebærer – og krever – utvikling bidialektale språkpraksiser.

I mitt utvalg – og kanskje i norsk sammenheng mer generelt – er det likevel forflytning mellom *steder* som i første rekke ser ut til å skape de språkmøtene som bidialektisme springer ut av. Informantene mine har imidlertid nokså ulike forhistorier når det gjelder når, hvor og hvordan de har tilegnet seg de ulike kodene, og de skiller seg også fra hverandre i måten de operasjonaliserer de ulike kodene sine på. Et slags minste felles multiplum er likevel at deres bidialektalitet kan koples til geografisk mobilitet, og da mer spesifikt mobilitet mellom de områdene de stedfester sine respektive koder til. Det er ikke dermed sagt at alle informantenes

språklige praksiser kan relateres til at *de selv* har vært geografisk mobile i løpet av livet, i alle fall ikke i den forstand at de alle har flyttet, og at de har tilegnet seg én kode før flytting og én kode etter flytting.

De bidialektale informantene fordeler seg i to hovedgrupper sett ut fra hvordan praksisen deres forholder seg til faktoren mobilitet. Den ene gruppa er det vi kan kalle de *geografisk mobile bidialektale*. Av informantene er det Tone, Knut, Solveig og Einar som tilhører denne kategorien. Den andre gruppa består av det en kan kalle *ikke-mobile bidialektale*, og de utgjør flertallet i mitt utvalg: Line, Jon, Øyvind, Elise, Kari¹³², Cecilie, Gunnar og Mari er alle ikke-mobile. Disse har ikke selv flyttet mellom de stedene de stedfester sine koder til, men har vokst opp under innflytelse av familiemedlemmer som har vært mobile – typisk én av foreldrene eller begge. De ikke-mobile bidialektale kan slik sett sammenliknes med flerspråklige andregenerasjons innvandrere. De har tilegnet seg og utviklet én kode (eller flere) gjennom tilværelsen i den «språkbobla» familien har utgjort, og én kode (eller flere) under innflytelse av den dominerende varieteten i omgivelsene.

En av informantene faller mellom to stoler i denne inndelinga, og det er informanten Einar. Har var etter eget utsagn bidialektal allerede før han flyttet fra D1-stedet på Nordmøre og til D2-stedet i Sør-Trøndelag. Mora og faren hans kom fra disse stedene og sto for bidialektal språklig innputt i hjemmet før flyttinga. Einar er altså pre-mobilt bidialektal, men flyttinga innebar ifølge ham et skifte av språklige tyngdepunkt fra den nordmørske koden til den trønderske koden. Det er den trønderske koden han har brukt mest etter flyttinga. Hans egen mobilitet fungerte dermed primært konsoliderende for en språklig praksis som hadde etablert seg allerede før han flyttet.

At mobilitet er en sentral bakgrunnsfaktor for utvikling av bidialektale språkpraksiser, er tematisert tidligere i norsk sammenheng (jf. f.eks. Mæhlum 1996). Jeg mener på bakgrunn av mine undersøkelser at det er rimelig å holde fast ved slutninga om geografisk mobilitet som ei sentral forutsetning for utvikling av bidialektale språkpraksiser. Samtidig er det ikke gitt at noen blir bidialektale av å flytte på seg, eller av å være i kontakt med noen som selv har flyttet. Informanten Kristin er et godt eksempel på at mobilitet på ingen måte alene predikerer bidialektalitet. Hun og familien flyttet mange ganger opp gjennom hennes oppvekst, og hun rapporterer selv å ha snakket ulike dialekter til ulike tider i løpet av oppveksten som en følge av dette. Hun har imidlertid ikke holdt fast ved de ulike kodene slik at hun på noe tidspunkt har brukt dem parallelt (jf. omtale av «Kristin» som særtilfelle i utvalget i vedlegg 1). Dette er ett av

¹³² Kari flyttet fra Romsdal til Sør-Trøndelag som barn. Dette skjedde imidlertid før hun hadde lært seg å snakke, og hun husker selv ikke noe fra flyttinga. Jeg fant det derfor ikke rimelig å omtale henne som geografisk mobil, selv om hun strengt tatt har vært det. De andre mobile informantene – Tone, Knut og Einar – har alle minner fra sin flytting mellom stedene.

flere funn som indikerer at mobilitet må ledsages av andre forhold for at bidialektisme skal bli utfallet.

7.1.2 Flerdialektalitet i familien

Den andre kategorien av bakgrunnsforhold jeg har identifisert i materialet, er den jeg har valgt å gi overskrifta *Flerdialektalitet i familien*. Her er det altså snakk om det de språklige praksisformene som er representerte i nær familie. For noen av informantenes del har nemlig familien utgjort den primære kilden til innputt fra den koden som ikke har vært representert i individets nærmiljø.

Med unntak av for én informant – Solveig – har én eller begge foreldre fungert som representant for det stedet eller den gruppa som de bidialektale informantene¹³³ forbinder sin «andre kode» med – det vil si den koden de ikke har hatt omkring seg i nærmiljøet. For flere informanters del har også den språklige innflytelsen fra familiemedlemmer gått forut for innflytelsen fra D2, slik at deres D1 har vært en annen varietet enn den som har vært i bruk i lokalmiljøet. Tilegnelsen av en ny kode og konsolideringa av bidialektale språkpraksiser har for disse fulgt i kjølvannet av sekundærsosialiseringa, gjerne i forbindelse med at de har begynt i barnehage eller førskole, eller ved skolestart. Som vi skal se i del III, figurerer skolestart og møtet med konformitetspress fra jevnaldrende også i mange av informantenes narrativer om hvordan og hvorfor de ble bidialektale.

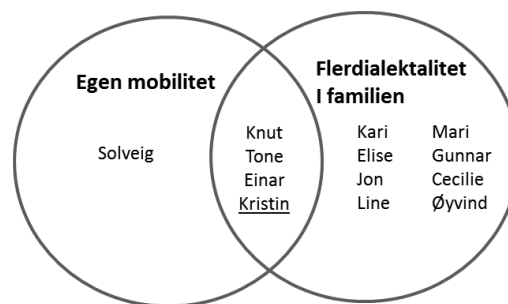
Solveigs bakgrunn skiller seg fra de øvrige informantenes ved at hun gjennom store deler av oppveksten ikke har bodd sammen med representanter for noen av de varietetene hun har i sitt repertoar. Faren hennes kom opprinnelig fra Hardanger, men foreldrene til Solveig gikk fra hverandre mens hun var relativt ung, og hun hadde ikke så mye kontakt med far etter at foreldrene skilte lag. Det synes dessuten ikke som om Solveig har koplet faren så sterkt til det stedet hun beskriver som omdreiningspunkt for sin D1. Som det framgår av informantportrettet (se vedlegg 1), beskriver Solveig de to stedene i tilværelsen sin – Hardanger og Trondheim – som ulike verdener som i svært liten grad tangerte hverandre mens hun var barn. I Hardanger var Solveigs bestemor den sentrale skikkelsen, og Solveig kopler først og fremst D1 til nettopp bestemora og den kulturen hun opplevde at hun og de andre på og rundt slektsgården i Hardanger representerte. Selv om relasjonen til Hardanger har vært av familiær karakter, er det flyttinga til D2-stedet Trondheim og den varige opplevelsen av tilhørighet og identifikasjon med familien og kulturen i Hardanger etter flyttinga som framstår som den mest vesentlige, praksiskonsoliderende faktoren i Solveigs bakgrunn og profil.

¹³³ Jeg holder i denne sammenhengen informanten Kristin utenfor, siden hun ikke er bidialektal ut fra den gjeldende definisjonen her.

Det at flerdialektalitet følger *etter* den primære sosialiseringssfasen, er en beskrivelse som er treffende for den rapporterte tilegnelsehistorikken for hovedinformantene Line, Tone og Gunnar, og i det større utvalget også for Mari, Cecilie og Elise. Det vil si at for over halvparten av informantene har familien fungert som en form for «språkboble» der de har tilegnet seg og brukt en kode før de har blitt introdusert for språket i lokalmiljøet. Etter dette gjelder det som nevnt for alle informantene unntatt Solveig at en eller begge foreldre har fungert som representant for den koden som ikke har vært i bruk i omgivelsene. Flere av informantene har operert med én kode som en «inne-kode» eller familiekode, som har stått i motsetning til den «ute-koden» de har brukt i møte med venner og andre i lokalmiljøet. Dette forholdet mellom familiekode og «ute-kode» kommer vi tilbake til under kapittel 7.2, der jeg går mer i detalj omkring informantens rapporteringer om hva som motiverer deres språkvalg.

7.1.3 Samspillet

Etter gjennomgangen av de to kategoriene av bakgrunnsfaktorer for utvikling av bidialektale språkpraksiser skal vi se på hvordan de ulike informantenes bakgrunn og tilegnelsehistorikk forholder seg til disse bakgrunnsfaktorene. Dette er framstilt nedenfor i form av et Venn-diagram hvor de 13 informantene er plassert i forhold til to sirkler som er forbundet med bakgrunnsfaktorene som ble omtalt ovenfor. Navnet til de som har en bakgrunn som forbinder dem med bare én av faktorene, er plassert innenfor den delen av den aktuelle sirkelen som ikke overlapper med den andre. De som har en bakgrunn som forbinder dem med begge faktorene, ligger i feltet hvor de to sirklene overlapper. Kort rekapitulert fra gjennomgangen ovenfor viser faktoren *flerdialektalitet i familien* her til at én eller flere i den nære familien til informantene har vært en kontinuerlig tilstedeværende representant for den koden som de ikke har hatt omkring seg i nærmiljøet. Faktoren *egen mobilitet* viser til at informantene *selv* har vært mobile mellom stedene de kopler kodene sine til. Faktoren mobilitet er altså i dette diagrammet relatert kun til mobiliteten til den bidialektale selv.

Illustrasjon 5: Bakgrunnsfaktorer

I feltet i midten, hvor en finner de som både har vært mobile mellom D1- og D2-stedet, og som i tillegg har hatt representanter for «den andre koden» innenfor den nære familien, er det fire informanter som er plassert. Her er det på sin plass med en kort kommentar til plasseringa av Tone i dette feltet. Hun er plassert så hun tangerer begge sirklene fordi hun i modellens

strengeste tolkning hører hjemme der. Ser en nærmere på redegjørelsene hennes, forholder hun seg primært til den høyre sirkelen. Hun flyttet fra D1-stedet Trondheim til D2-stedet Bodø da hun var om lag seks år gammel, og hun betoner i liten grad tida på D1-stedet som noe som har preget henne. Hun er blant de informantene som betoner hvordan en av kodene – D1 – har fungert som familiekode.

Som vi ser, er åtte av de tolv bidialektale informantene er i hovedsak koplet til faktoren flerdialektalitet i familien. Til sammenlikning er det bare informanten Solveig som forholder seg utelukkende til mobilitetsfaktoren, av grunner som ble omtalt ovenfor. Ut fra historikken til mitt utvalg å dømme framstår sammensatte språkforhold i familien som en sterkere prediksjonsfaktor for bidialektisme enn hva egen mobilitet gjør. Dette diagrammet er imidlertid først og fremst ment å illustrere hvordan disse to faktorene både hver for seg og sammen kan disponere for utvikling av bidialektalitet hos individet. Det at ikke alle informantenes bakgrunn kan relateres til disse to kategoriene av forhold, utgjør en vesentlig innsikt i seg selv. Det er verken én enkeltstående faktor eller summen av bestemte faktorer som bidrar til utviklinga av bidialektisme. Hver for seg er dette forhold som på ulike vis ser ut til å kunne tilskynde utvikling av bidialektale språkpraksiser. Det er samtidig ikke gitt at eksponering for mer enn én geografisk definert språklig varietet – enten som en følge av egen mobilitet eller som en følge av at ulike varieteter er representerte innenfor familien – fører til et livsløp preget av bidialektale språkpraksiser. Informanten som er merket med understreking i diagrammet, Kristin, illustrerer dette. Som omtalt i det vedlagte informantportrettet har hun brukt ulike koder til ulike tider, alt etter hvor hun og familien har bodd. Hun har som nevnt ikke holdt fast ved noen av disse kodene parallelt, og hun verken er eller har vært bidialektal etter den definisjonen som legges til grunn i denne avhandlinga. Hun har snarere utviklet seg som sekvensielt monodialektal under innflytelse av skiftende språklige normer i omgivelsene. I tillegg til at Kristin har blitt eksponert for ulike koder i kraft av at hun har vært mobil selv, har hun også hatt familiemedlemmer som har utgjort en fast språklig innflytelse for andre koder enn de hun har møtt i omgivelsene. Kristins mor kommer for eksempel fra det stedet som var Kristin og familiens første bosted, og den språklige innflytelsen fra mor kunne ha disponert Kristin for bruk av denne koden i tillegg til de kodene hun til enhver tid har brukt som medlem av ulike lokalsamfunn. Det at Kristin ikke har blitt bidialektal til tross for at bakgrunnen hennes likner de bidialektale informantenes bakgrunn, illustrerer at bakgrunnsfaktorene *egen mobilitet* og *flerdialektalitet i familien* ikke predikerer bidialektisme. Hvilke andre forhold som må tas i betraktning, vil den videre analysen belyse.

7.2 Språkvalg

«It seems clear, however, that habitual language choice is far from being a random matter of momentary inclination, even under those circumstances when it could very well function as such from a purely probabilistic point of view.»

Fishman (1965: 67)

Som en del av konsolideringa av praksisen med å operere med to eller flere ulike koder etableres også et mønster for språkvalg. Slike språkbruksmønstre ble beskrevet fra informantenes perspektiv i del I. Dette er naturligvis ikke mønstre som oppstår tilfeldig, men snarere mønstre som framtrer som summen av en rekke små sosiale valg fra språkbrukerens side.

Vi skal nå se nærmere på informantenes språkvalg igjen, men denne gangen skal vi se forbi de overordnede mønstrene – hvem som snakker hvordan til hvem og når – og forsøke å komme nærmere en forståelse for hva som *motiverer* språkvalgene. Det blir gjort i tre omganger. Først vil jeg belyse de delene av materialet som omhandler graden av bevissthet og intensjon som er involvert når informantene gjør sine språkvalg. Deretter skal vi se nærmere på hva informantene selv sier om hva som motiverer deres valg av koder, før jeg til sist redegjør for hva som kan utledes om motivasjonen for språkvalg fra de dokumenterte tilfellene av inter- og intrasituasjonell bidialektal veksling i materialet.

7.2.1 Intensjon vs. automatikk

Både begrepet *språkvalg* og begrepet *motivasjon* impliserer i en eller annen forstand intensjonalitet, eller i det minste at språkhandlingene – som er de som søkes forklart her – er handlinger med en eller annen form for viljestyrt rettethet. Noen av de vitenskapsteoretiske og faghistoriske problemstillingene et slikt perspektiv berører, ble tatt opp i teorikapittelet, og jeg har ikke til hensikt å virvle opp disse igjen her. I stedet vil jeg forsøke å belyse dette sakskomplekset gjennom den empirien jeg har tilgjengelig. Vi skal først se på rapporteringer som omhandler graden av bevissthet knyttet til språkvalg. Sagt på en annen måte: hvor automatisk eller hvor bevisst informantene opplever at de er når de velger mellom kodene sine. Deretter skal vi se nærmere på en spesiell kategori av rapporteringer som omhandler det jeg har valgt å kalle *risikosituasjoner*. Disse rapporteringene kretser i stor grad omkring opplevelser av å *måtte* velge kode og erfaringer med å velge «feil» kode. Dette er en del av materialet jeg mener er særlig egnet til å kaste lys over på hvilket nivå av bevissthet bidialektale opererer språklig. I dette delkapitlet ligger fokuset på hva rapporteringene om risikosituasjoner forteller om graden av – eller kanskje snarere formen for – bevissthet og intensjon som de bidialektale opplever at språkvalgene deres er forbundet med. Det

som blir sagt om denne typen sosiale situasjoner her, vil i del III av analysen bli tatt opp igjen som empirisk springbrett for ei drøfting av forholdet mellom aktørens handlefrihet vs. strukturelle føring og begrensninger for denne.

7.2.1.1 Om default-koder, viten og vilje – rapporter

Noe som gjelder alle informantene i utvalget mitt, er at de på ett eller annet tidspunkt omtaler språkvalgene sine som automatiserte og noe de ikke forbinder med bevisste overveielser, slik for eksempel Mari gjør i dette utdraget:

//jeg har jo prøvd liksom tenke meg åssen høres det egentlig ut når jeg prater så mye... (.) rart, forskjellig, det kan jo sikkert høres ut som et sammensurium bare (.) når jeg bytter om, jeg vet ikke det kan hende er system for andre, men for meg så er det et veldig tydelig system [...] eller veldig tydelig skille, da, og helt automatisk// (Mari)

Dette er for øvrig noe Mari berørte i samtalen med foreldrene sine også, og deres oppfatninger synes å være på linje med hennes. Språkvalgene hennes *framstår* altså også som forbundet med automatikk. Det er – som mora hennes formulerer det – ikke noe hun ser ut til å gjøre for å «briljere». Sammen med informanten Knut kan Mari tjene som eksempel på bidialektale som omtaler språkvalgene sine nærmest som en impuls de ikke kan kontrollere. Når jeg ber Mari redegjøre for hva som styrer hennes språkvalg, vektlegger hun måten samtalepartneren snakker på. Hun er blant de informantene som relaterer de ulike kodene sine mer til regioner enn til spesifikke steder, og vil etter eget utsagn bruke sin vestnorske D2 med alle hun avleser som vestlendinger, sin nordnorske D3 med alle hun oppfatter som nordlendinger, og sin østnorske kode med østlendinger og andre som ikke kan koples til de to øvrige regionene. Dette oppleves ifølge Mari som noe som skjer automatisk. Det er bare to typer situasjoner Mari forteller om, hvor språkvalgene kan arte seg mindre som automatiske justeringer til samtalepartnerens dialekt. Den ene typen situasjoner er for eksempel da hun holdt tale foran et blandet publikum i forbindelse med konfirmasjonen sin. Dette er ei rapportering som vi skal se forholder seg klart til det som blir beskrevet som «risikosituasjoner» nedenfor. En annen situasjon hun forteller at hun kan oppleve som mindre opplagt språkvalgmessig, er samtaler med personer hun finner det vanskelig å plassere geografisk fordi de har avslepen dialekt eller «knoter», som hun sier:

//[...] det er noen ganger jeg har slitt litt, men det er mest med folk som (.) som er slipte i dialekta, da, som knoter eller som ikke har en sånn bestemt dialekt, hvis det er en vestlending, da, som har flytta til Oslo// (Mari)

Ut over dette mener Mari at hun vil veksle mellom kodene avhengig av hvem hun henvender seg til, også der det innebærer intrasituasjonell veksling.

kan selvsagt gjøre det nå, nå prøver jeg å prate lite grann begge deler slik at du skal få høre at jeg gjør det, men til deg ville nok jeg prate døl (.) for det at det er nærmere, føler jeg... beslekta, (uft) kanskje lettere for en oppdøl å skjønne døl enn å skjønne totning

- Rikke** ja, akkurat, [[mm]]
- Knut** [[så det]] er liksom det... det er (nok) det som ligger bakafor der at jeg prøver å tilnærme meg den jeg prater med
- Rikke** ja (.) men =em= (.) er det noe- altså hva er det som- du- nå sa du at du tilnærmer deg, men er det noen andre ting som du tror eller som du mener at spiller inn når du (.) bestemmer deg for- eller- ja
- Knut** nei, det kommer- det kommer av seg sjøl, det bare... jeg bare prater og så renner det som ert ut av en sekk å... menne- (.) jeg har nå (.) skjønt det at det (.) jeg tenker aldri over egentlig (.) hva for en dialekt jeg prater (.) når jeg prater med andre, tenker ikke over det for det at det liksom (.) det bare kommer av seg selv, av og til så (.) oi, prater jeg... døl nå, ja, ja, (.) ja, ja (.) å... (.) det er liksom det der jeg... (.) jeg prøver å tilnærme meg at =e= (.) skal prate det som er lettest å skjønne for den jeg prater med
- Rikke** mhm (.) men hvis du treffer slike som er mer nøytral, da, hvis en- (.) som ikke er- (uft) som ikke er knytta til noe sånn (uft) [[verken nærme]] det ene eller det andre?
- Knut** [[hvis det er-]] (.) hvis det er bo- rent bokmål de prater, da, slik som i Oslo der prater jeg totning
- Rikke** akkurat (.) hva er grunnen til at det er det som...
- Knut** =e= det er for det at =e= [D2-sted] er nærmere Oslo (ja) (*latter*)
- Rikke** tenker du språklig eller geografisk da, da?
- Knut** =e= begge deler egentlig =e= det er liksom- (.) det er bare slik

Det er ikke mulig å utrede eksakt hvordan disse ulike forholdene Knut berører her, går sammen i den enkelte informants definisjon av konseptet språklig nærhet. Selv om jeg senere vil argumentere for at prestisjeforhold spiller en rolle i slike vurderinger, er det åpenbart at individuelle forhold som holdninger og sosial orientering og identitetsoppfatninger også vil spille en rolle. Line skisserer for eksempel et forhold mellom kodene sine som er nærmest speilvendt av hva en kanskje skulle forvente når det gjelder bruksområde. Hennes D1 hører til i de private domene, til tross for at den ligger svært nært opp til talemålet i Oslo. Selv om hun relaterer denne koden eksplisitt til det sentrale Østlandet, og til og med omtaler den som «bokmål» gjentatte ganger i løpet av intervjuet, vil hun normalt sett ikke veksle til denne i møte med aktører hun ser et behov for å tilpasse seg til. Hun vil da heller tilpasse seg innenfor sin nordnorske D2-kode, forteller hun:

- Rikke** men når du ringer te- i telefonen for eksempel, sånne... (.) i offisielle eller i jobbsammenheng eller ett eller [[annet sånt]]
- Line** [[da snakker]] jeg bestandig [D2-sted]-dialekt (.) [[faktisk]]
- Rikke** [[selv om]] det er østlendinger som...
- Line** ja
- Rikke** ...du prater med
- Line** det tror jeg (.) jeg kan ikke huske- huske at jeg har gjort noe annet i hvert fall
(0.54)
- Rikke** nei
(1.56)

Line men vi bruker jo som regel å legge oss om på litt finere språk, da, når folk ringer for at- (.) (hvert fall) hvis det ringer sørfra eller det er mange som ikke forstår dialekt (.) så- det hører jeg jo at mange gjør både på jobben og han som jeg bor i lag med og at vi liksom... (.) ja (.) legger om litt, men jeg bruker ikke å (uft) østlandsdialekt, nei

Det er altså den nordnorske koden som fungerer som Lines nøytrale kode – det er i regelen den hun vil bruke i sammenhenger hvor familiemedlem ikke er til stede.

Et interessant aspekt ved Lines rapporteringer i vår sammenheng her er for øvrig det konseptuelle skillet hun introduserer mellom det å veksle mellom dialekter og det å «legge om» på talemålet. Dette er hun ikke den eneste som tar opp, og det er en tendens til at det å veksle mellom dialekter – slik de bidialektale gjennomgående opplever at de gjør – omtales som noe som skjer mer eller mindre automatisk, mens det å tilpasse seg språklig på andre måter koples til vilje. Det «å knote» er for eksempel noe som flere av informantene uttaler seg svært negativt om, og når de utdyper holdningene sine overfor slik praksis, ser det ut til at vurderinger av hvor mye intensjon som ligger bak, er av betydning. Noe forenklet framstilles veksling som noe som i de fleste tilfeller skjer automatisk, mens «knoting» framstilles som noe som *gjøres* med et bestemt mål for øyet.

Den informanten som uttalte seg mest og mest eksplisitt om koplingene intensjon–knot og automatikk–veksling, var informanten Kari. Under intervjuet spurte jeg henne om hva hun begrunner dialektvekslinga si med dersom noen spør direkte om bakgrunnen for denne praksisen. Svaret hennes kopler nokså eksplisitt veksling til en form for automatikk, og det beskrives som noe hun ikke kan velge om hun vil gjøre eller ei: //da sier jeg bare det at jeg da har to dialekter og jeg får ikke til å så prate [D2] med mor og far min (*latter*) for det er stort sett dem du- du prater med når de andre spør//(Kari). Senere i intervjuet ba jeg henne utdype forskjellen mellom veksling og det å tilpasse dialekten sin til samtalepartnern. Dette var et konseptuelt skille som jeg oppfattet som underliggende i mye av det hun sa i løpet av intervjuet:

Rikke men ka- du har jo snakka litt om det her med å tilpasse dialekta si eller å u- utvatna dialekter og sånne ting, =em= (.) da oppfatta nå jeg det sånn at det er ikke noe å skryte av, på en måte

Kari nei! det er absolutt ikke noen ting å skryte av

Rikke nei

Kari nei [[*latter*]]

Rikke [[men hva- hva tenker du er liksom sånn for deg]] forskjellen på det å legge om- (.) å tilpasse seg eller forandre på måten sin å prate på i retning av for eksempel... (.) oslomål, da, og det å veksle i mellom to sånn som- eller sånn som du gjør, da?

Kari mm (.) =em= (.) jeg vet ikke fordi at- (uft) (altså) det som er med mine er at det er noen ting som jeg aldri har- jeg har aldri **bevisst** gått inn for å lære meg to (0.5)

Rikke nei

Kari det har bare kommet automatisk omtrent som at du da har prata- at du da vokser opp i en spansk og engelsk familie, så lærer du både spansk og engelsk helt automatisk for det blir... (.) [[prata]] begge deler

Rikke [[mm]] (0.58) ja?
Kari =em= (.) så =em= (uft) når jeg tenker da på at det da blir u- altså det blir utvatna =eh= (.) =m= (.) skyter meg sikkert i foten her, men det er... (lang pause) =e= hva jeg skal si for noen ting, da? (.) jeg synes rett og slett det høres helt forferdelig ut når du begynner å- (uft) sånn som jeg kaller for å- når du begynner å knot- skikkelig knoter deg fram, hvis- altså det er én ting på det at da- at det blir utvatna og at du da får ett og annet ord som ikke da er på plass lenger, altså det er faktisk greit, for sånn blir det

Rikke mm
Kari det ser jeg, men... (.) *hvis jeg nå skulle begynt å snakke sånn som det her her, så er ikke det veldig pent* (hermer noe i retning standard østnorsk)

Rikke mm
(0.94)

Kari det er forferdelig feil *det altså* (hermer som over) (.) sånn som det der der!
Rikke mm?
Kari åhhh (jeg)- ooo jeg- det **klør** i meg!
Rikke ja? (uft) nå [[illustrerte du jo med Oslo, hadde det ville vært det samme om en]] person plutselig liksom... (.) la seg til å snakke romsdaling, da, eller [[[D2]]] for eksempel

Kari [[*latter*]] (3.82) [[ja]] mm

Noe senere i samme sekvens av intervjuet kommer hun også inn på hvorfor hun er så negativ til at noen «knoter», og her relaterer hun det igjen til at det er noe som gjøres bevisst:

Kari [...]altså at ting kommer- (.) at det kommer gradvis...
Rikke mm
Kari det forstår jeg (.) men hvorfor skal du da være nødt til å... (.) **bevisst...** (.) **forandre** på deg sjøl for jeg mener det at det dialekta er noen ting som er av deg

Rikke mm
Kari =em= (.) og nesten så du kan sammenlikne det med en plastisk operasjon spør du meg altså på det at ja det er greit nok at du kan rette opp på noen småfeil fordi at du skal se bedre ut og at du da... (.) bruker noen andre ord for at du skal (uft)- bli forstått (.) men (.) du trenger ikke å så rette på noen ting som f... (.) er fint (*lattermildt*) fra før (*latter*)

Kari betrakter altså i utgangspunktet vekslinga mellom dialekter som noe hun har begynt med uten å ha *villet* det – det har skjedd automatisk, og uten at hun har ment noe med det. Det hun kaller «knoting», derimot, ser hun ut til å oppfatte som en form for bevisst manipulasjon av språklig uttrykk, og hun tolker det tilsynelatende som å gjøre krav på en annen identitet. Disse utsagnene fra Kari, og liknende utsagn fra andre informanter, skal vi komme tilbake til i del III der vi ser nærmere på en distinkt dialektpurisme og autentisitetets-diskurs som kan sies å løpe som en rød tråd gjennom mye av materialet. I denne sammenhengen får imidlertid Karis utsagn stå som betegnende for omtalen av graden av bevissthet og intensjon forbundet med bidialektale språkpraksiser.

Som jeg allerede har vært inne på, er det hos mange bidialektale ei viss funksjonsdeling mellom kodene de har i repertoaret sitt. Det ser også ut til å være relativt vanlig at den ene koden får funksjon som «standard», det vil si som en kode som normalt blir brukt med mindre andre, spesielle forhold tilsier bruk av den andre koden. Denne koden framstilles gjerne som den

enkeltes nøytrale, umarkerte språkvalg, og valget av denne koden omtales typisk som ubevisst. Det er for eksempel tilfellet for informanten Jon, som omtaler den Oslo-forankrede koden sin som den han snakker «til vanlig». Bruken av den andre, midlandske koden forutsetter på sin side spesielle omkringliggende forhold. Hos de informantene som har en kode som hører hjemme på det sentrale Østlandet, slik som Jon, er det helst denne som får fungere som nøytral kode¹³⁴. Det er imidlertid interessant hvordan de som ikke har en direkte standardnær kode i sitt repertoar, også tilkjenner en av kodene status som den som er mest nøytral. En som omtaler dette, er informanten Einar. Han veksler mellom to dialektologisk sett nært beslektede varieteter som begge sorterer under det trønderske dialektområdet. Den ene stedfester han på Nordmøre og den andre i Trøndelag. Det er den trønderske koden han omtaler som «default»-dialekten sin, og det er denne han vil bruke dersom han møter folk som ikke tilhører den delen av det trønderske dialektområdet han betrakter som språklig nær den nordmørske koden:

- Rikke** kan du fortelle litt om =em= (.) om din måte å bruke språk på, det her at du har to dialekter og sånn, hva vil du si er bakgrunnen for det og hvordan er det det arter seg =e= sånn i det daglige, hvordan...
- Einar** nei det- jeg prater stort sett dial- (uft) stort sett ubevisst i og med at jeg har veksla ubevisst mellom mor og far, og... (.) å- og slekt (.) i og med at (uft) slekta er nå halvparten prater trøndersk og halvparten prater... (.) an- (uft) (.) (noen) prater litt blanding av trøndersk og nordmørsk av og til og noen prater bare... nordmørsk
- Rikke** mm
- Einar** (uft)- [D1], [dialekt fra D1-område] (.) så da... og da er det bare historisk, rett og slett, hvem- (.) de som prater den dialekten, da er det ganske enkelt, da prater jeg [D1] med dem (.) og trønderdialekt med... (.) =e= med dem som har trøndersk, da, som... morsmål kan du si, morsmålsdialekt
- Rikke** mm
- Einar** men ellers så var det jo før, når jeg møtte... (.) (uft) litt mer vanskelig er (det) når jeg møter folk som ikke prater noen av de (der) to dialektene
- Rikke** mhm
- Einar** da... var det jo fram til jeg var tretten-fjorten år [D1] som var hovedmålet, fordi det er (jo) det jeg bruker mest (.) etter hvert så har det blitt trøndersk, så nå er det trøndersk som er slags sånn *default*... (.) ta- *default*-dialekt når jeg prater med... ikke-trøndere og ikke... ikke-nordmøringer

I dette utdraget ser vi at Einar mener at han stort sett veksler ubevisst mellom kodene sine. Han omtaler også språkvalg overfor bestemte aktører nærmest som en vane – det er noe som er «historisk» betinget. Samtidig omtaler han også hvordan denne vanen har endret seg over tid, etter som han har flyttet på seg og blitt satt i andre sosiale situasjoner enn de han har vært i tidligere; han omtaler hvordan den trønderske koden først og fremst fikk status som nøytral kode da han var i militæret og møtte flere som ikke var fra verken D1- eller D2-området:

//[...] jeg merka ikke noe forskjell på- (uft) jeg begynte ikke å (uft) bevisst på at jeg faktisk- at det var- at jeg- på hvilken dialekt jeg prata før jeg tror jeg flytta til... Oslo eller flytta for å være i

¹³⁴ Også Elise og Mari omtaler sin østnorske kode som den som fungerer som nøytral kode.

militæret, for da var det jo fullt av... (.) av folk som var verken (uft) trøndere eller nordmøring... (.) og da... måtte jeg jo kanskje ta et mer bevisst a- valg, da, på hva som skal være en slags standard... (uft) dialekta som var utgangspunktet [Rikke: mm] og da... og da hadde jeg ta- allerede prata trøndersk i fem år (.) mest, altså bruka mest trøndersk i hverdagen (uft) så da tror jeg bare (jeg) ubevisst fortsatte å ha... (.) trøndersk som sånn =e= (.) standardmål overfor dem som kom fra resten av landet// (Einar)

Situasjoner som den Einar beskriver her, leder oss over til neste tema, risikosituasjoner, som kjennetegnes nettopp av at den bidialektale opplever å måtte *velge* mellom kodene sine mer bevisst.

7.2.1.2 Risikosituasjoner

I forrige del har jeg pekt på at mange av intervjuene inneholder rapporter om at den bidialektale i de aller fleste sammenhenger opplever valget mellom koder som noe som skjer automatisk. Et annet trekk som går igjen på tvers av utvalget, er rapporter om at informantene i bestemte sosiale situasjoner opplever det å gjøre språkvalg som mer av et bevisst valg. Mange av informantene beskriver også disse situasjonene som problematiske.

Nilsen (2005) vier i sin masteroppgave forholdsvis mye plass til det problematiske – eller potensielt problematiske – ved å operere med mer enn én norsk varietet. Hun er selv bidialektal, og hun trekker vekslers på sine egne erfaringer i beskrivelsen av dette:

I situasjoner der begge dialekter var representert, kunne det negativt ladede ordet «knoter» dukke opp. Og begge dialektenes representanter hevdet at jeg «knotet», fordi begge parter mente å vite hva slags dialekt som var naturlig for meg. Dette opplevdes ubehagelig, og resulterte senere i at jeg tvang meg til å holde meg til den ene dialekten i slike situasjoner. (Nilsen 2005: 11)

Nilsen (2005: 63) omtaler slike situasjoner som «dialektkollisjoner», og i sin studie etterspør hun liknende erfaringer hos et større utvalg bidialektale informanter. Funnene hennes indikerer at hun ikke er alene om å oppleve enkelte sosiale situasjoner som utfordrende og ubehagelige.

Nilsens (2005) omtale av slike dialektkollisjoner vekket min interesse før jeg gikk i gang med dette prosjektet. I forbindelse med datainnsamlinga ønsket jeg derfor å legge til rette for å utforske hvorvidt dette var rapporter som ga gjenklang i mine informanternes erfaringer. Jeg inkorporerte spørsmål i intervjuguiden som etterlyste erfaringer av den typen Nilsen hadde rapportert om, og da jeg var ferdig med datainnsamlinga, hadde jeg dokumentert mange fortellinger om liknende situasjoner. Noen av fortellingene fulgte av mine spørsmål, men flere informanter brakte slike situasjoner på bane på eget initiativ. Ofte kom slike rapporter i forbindelse med at intensjon og bevissthet knyttet til språkvalg ble omtalt. Jeg har valgt å kalle den typen språkvalgsituasjoner som beskrives slik, for *risikosituasjoner*. Fordi dette er første gang slike situasjoner tematiseres i avhandlinga, bruker jeg en del plass på å beskrive disse situasjonene

her. Mer presist vil jeg omtale hva som typisk kjennetegner dem, hvordan de oppleves av de bidialektale, og hvordan de håndteres.

Selve termen «risikosituasjoner» ble lansert av én av informantene, Tone. Gjennom analysen har jeg gitt Tones begrep status som merkelapp for hele kategorien av rapporteringer om denne typen språkvalgssituasjoner. Det er ikke den eneste mulige merkelappen, men jeg mener den fanger noe vesentlig ved disse situasjonene, slik de framstår etter gjennomgangen av alle rapportene: Det er noe ved disse situasjonene som gjør dem risikable, og som vi skal komme tilbake til i del III, mener jeg internaliserte språkholdninger og ideologier spiller en sentral rolle i å skape denne opplevelsen av risiko. Et forhold som likevel må sies å gå forut for opplevelsen av at disse situasjonene i en eller annen forstand er risikable, og som slik sett kan sies å være det primære trekket ved disse situasjonene, er en opplevelse av at situasjonene krever *bevisste valg*, og at ingen valg rent intuitivt framstår som ideelle.

En rapport hentet fra intervjuet med informanten Øyvind¹³⁵ utgjør et godt utgangspunkt for en nærmere redegjørelse for hva en risikosituasjon er, og hvordan den kan oppleves. Han beskriver ved hjelp av nokså få ord det typiske dilemmaet bidialektale står overfor i slike situasjoner – valget mellom ulike koder under innflytelse av kryssende forventninger fra omgivelsene:

//og jeg merka jo litt det når jeg feira 30-årslaget mitt for... (.) [X] år siden på... (.) på samfunnshuset så kom det jo mye folk ifra Sogn (.) og da med var det var det litt vanskelig (når jeg) skulle prate, (liksom) ønske velkommen til ei stor forsamling der halvparten- der alle hadde- var sogninger og den andre Valdres... (.) hva jeg skulle ta for noe.// (Øyvind)

En informant som vitner om en liknende situasjon, er Kari, som i forlengelsen av ei fortelling om hvor lite bevisst hun som regel er sine språkvalg, forteller om én enkeltstående situasjon som hun har opplevd som utfordrende. Også for Kari dreiet det seg om å velge kode i forbindelse med at hun skulle holde tale:

Kari	eneste gangen at jeg har problemer og ikke helt vet på hva jeg skal (.) =e= gjøre, det var i konfirmasjonen til ungene (0.59)
Rikke	mhm
Kari	fordi da- (.) alle de som kjenner meg her og slekta hans [EKTEMANN] (.) vet at jeg- altså kjenner meg som [D2-sted]-ing ¹³⁶
Rikke	okei
Kari	=e= og når jeg snakker til ungene så snakker jeg [D2]
Rikke	mm (0.89)
Kari	=e= da kom også mye av slekta mi, som jeg da snakker

¹³⁵ D1: Valdres, D2: Indre Sogn.

¹³⁶ Kari's D2 er en trøndersk varietet hun stedfester i oppvekstkommunen sør i Sør-Trøndelag, jf. **Tabell 9: Informantoversyn, sentrale språklige og biografiske opplysninger.**

	romsdaling med
Rikke	mm
Kari	og da ble jeg litt sånn forvirra kjente jeg fordi at når at jeg da holdt på her sånn så- (uft)- og så jeg tenkte ikke noen ting over det når jeg snakka da med folk sånn én til én, sånn der (.) jeg bare så på hvem det var, antakeligvis så er det ett eller annet oppi... hypofysen der som sier det at okei ζn^{137} romsdaling og $\zeta n!$ [D2], jeg vet ikke, men akkurat når jeg da skulle holde talen
Rikke	mm (1.68)
Kari	det ble rart (0.7)
Rikke	jaha?
Kari	for da snakka jeg faktisk [D2] overfor slekta og det har jeg aldri gjort før (0.61)
Rikke	å nei
Kari	jeg har aldri snakka [D2] til- til dem (.) (smattelyd) så det var- det var litt sånn snålt, men så fant jeg ut at nei, men jeg må nå bare- (.) jeg må- jeg må nå bare ta det sånn som jeg er vant med å (.) snakke til dem, da
Rikke	mm
Kari	det var jo det som ble riktig, men det var- det var- det var snålt, det var første gangen det at jeg har merka det at jeg- ja at jeg slet littegrann med (.) (uft) det her her ble... (.) =knirkelyd= trasig

Både Øyvind og Kari beskriver ellers det å operere med mer enn én kode som noe de sjelden tenker over i det daglige. Det er en praksis som oppleves uproblematisk så lenge de får forholde seg til én side av familien om gangen, noe Kari viser eksplisitt til når hun beskriver praksisen sin under konfirmasjonsselskapet ovenfor. Det føltes ikke problematisk så lenge hun forholdt seg til én person av gangen. Hun opplever det som om det er noe i «hypofysen» som styrer språkvalgene hennes, en begrepsbruk jeg mener det er rimelig å tolke som en referanse til en opplevelse av at språkvalgene er unndratt vilje og bevisste overveielser. Men det ble altså annerledes da hun måtte henvende seg til forsamlinga som helhet i form av en tale.

Det disse to rapportene har felles, er at de beskriver situasjoner hvor publikum er språklig sett sammensatt. De har en forhistorie når det gjelder språklig praksis overfor alle i forsamlinga de er ment å tale for, men de kan ikke følge opp tidligere språkvalg overfor én del av forsamlinga uten å bryte med forventningene til den andre delen. Og dette er felles for de situasjonene som her omtales som risikosituasjoner: Det er snakk om situasjoner som utfordrer bidialektales tilvente og mer eller mindre internaliserte mønstre for språkvalg, og tvinger fram mer bevisste valg eller refleksjon omkring språkvalg de allerede har gjort.

Dorian (1981) og Hultgren (1986) har omtalt liknende dilemma i forbindelse med studier i henholdsvis Storbritannia og Sverige. Den konkrete referansen hos Dorian opptrer i rapporteringa fra en studie av utviklinga av en skotsk-gælisk dialekt i East Sutherland. Hun omtaler her situasjoner hvor det oppstår ei «lingvistisk dobbeltbinding» for bilingvale medlemmer av det aktuelle språksamfunnet: «Bilingual members of the fishing communities can sometimes

¹³⁷ Informanten lager her en lydeffekt som jeg tolker som et uttrykk for en opplevelse av automatiske, nærmest maskinelt utførte vekslinger, jamfør videre omtale nedenfor.

feel caught in a linguistic double bind, where any linguistic choice they make is wrong from someone's point of view» (Dorian 1981: 78, sitert etter Hultgren 1986: 90). Hultgren viser til Dorians observasjoner som en parallell til egne funn i forbindelse med feltarbeid i øvre Dalarna i Sverige på 1980-talet. Dette er et område Hultgren omtaler som diglossisk. De som bruker den lokale dialekten, omtales som bidialektale mellom denne varieteten og standardspråket, og en side ved språkmiljøet i denne regionen er ifølge Hultgren (1986: 89) kodeveksling mellom standardspråket og den lokale dialekten avhengig av hvem som tiltales. I en artikkel som mer spesifikt omhandler samtalestrategier i slike bidialektale språkmiljø, beskriver Hultgren rapporteringer om situasjoner hvor bidialektale språkbrukere opplever en rollekonflikt:

En del informanter har i enkätstudien givit exempel på samtal där det känns opassande att använda det lokala målet [...]. Den typ av talsituation som av många upplevs som särskilt problematisk är samtal där både dialektalande och icka dialektalande ingår [...]. Den som kan tala dialekt upplever här en inter-rollkonflikt, en konflikt mellan olika roller. (Hultgren 1986: 89)

Situasjoner som de Øyvind og Kari beskriver, og som informanter i Dorians og Hultgrens studier også har omtalt¹³⁸, er den mest typiske formen for situasjoner som beskrives som problematiske – eller potensielt problematiske – av mine informanter: Det er situasjoner hvor representanter for flere språklig-sosiale leire møtes og samhandler.

Andre situasjoner som beskrives som utfordrende på samme måte, er situasjoner hvor informantene opplever å ha innledet en samtale med en ukjent person på én dialekt, for så å oppdage ved neste taletur at dette valget var «feil». Line forteller om en slik episode når jeg spør om hun har opplevd det slik at hun har valgt feil dialekt noen gang:

//ja! (*latter*) det gjorde jeg en gang i fjor eller det va- nei ikke i fjorsommer, det er to somre siden, da var jeg på besøk til ei dame i Oslo (.) og da... by- da begynte jeg- da snakka jeg nordlandsdialekt (.) når vi var kommet liksom- når vi hadde sittet og pratet ei stund så tenkte jeg bare at nei, det her (.) det er helt feil, men da måtte jeg bare fortsette for jeg hadde ikke lyst å forvirre henne, jeg kjente henne ikke så godt liksom [...] men det gikk jo greit liksom (.) men sånn ellers så er det jo sjelden, det er jo veldig fastsatte situasjoner der jeg bruker den østlandsdialekta egentlig, så som regel så vet jeg jo godt (.) når jeg skal bruke den og ikke// (Line)

Her er det altså snakk om en situasjon hvor informanten underveis i en samtale blir bevisst sitt språkvalg og at det ikke oppleves som det riktige. Line rapporterer også om typiske overveielser som dette kan utløse: Skal en holde fast ved det språkvalget en allerede har gjort? Alternativet er å gjøre et nytt språkvalg – men er det sosialt hensiktsmessig, eller kanskje uheldig?

Enkelte av de bidialektale forteller om situasjoner hvor liknende spørsmål har meldt seg i forbindelse med at de står overfor valget mellom å eksponere det faktum at de opererer med mer

¹³⁸ Se også Palmén (2014) for omtale av hvordan kodeveksling i retning av standardvarieteten representerer både et potensial og en risiko i språklig samhandling i Finland.

enn én kode, eller å ikke gjøre det. Det problematiske kan også være å håndtere det de opplever som automatiserte disposisjoner for språkvalg i språklig sammensatte situasjoner. Dersom en ikke ønsker å eksponere at en er bidialektal mellom dialekt A og B, kan det for eksempel oppleves problematisk å samhandle med representanter for dialekt A og B samtidig fordi en opplever at en må legge bånd på seg for *ikke* å veksle. Problematikken kan også være bundet opp i mer innflokke forhold, som det å holde styr på tidligere språkvalg og harmonere disse når en møter de samme aktørene i nye sosiale situasjoner. En rapport fra informanten Tone setter på spissen hvor komplisert dette siste kan fortone seg når familieforhold er omskiftelige. Tone snakker til vanlig sin trønderske D1 bare med familiemedlemmer, mens hun snakker sin nordnorske D2 med alle andre. Jeg har forut for dette utdraget akkurat spurt om hun noen gang har følt at hun har valgt feil kode:

Tone	ja, at jeg har =knirkelyd= ikke vært forberedt på... (.) og på en måte avklart relasjonen på forhånd, da
Rikke	mhm
Tone	=em= (.) sist- eller sånn siste tydelige eksempelet var vel i (.) i... (.) om det var før jul (uft) jeg skulle (.) til Bodø (.) og så... (.) =em= (smattelyd) (.) så kommer jeg- ja, så kommer jeg på flyplassen i Bodø (smattelyd) og så har- uten at jeg visste det, da, så (.) skulle pap- for pappa skulle hente meg der, da =em= og uten at jeg visste at det var avtalt så skulle han også hente (.) =knirkelyd= nevoen til stemora mi
Rikke	mhm (0.78)
Tone	og hans kjæreste, som også bor i Trondheim, de er fra utenfor Bodø et sted, da (.) =o= og det medførte jo at jeg møtte dem litt sånn plums på flyplassen og sånn «å ja vi venter og på faren din, vi skal sitte på han» =e= (.) og da var liksom ikke jeg- hadde i- var ikke jeg forberedt på =e= hva er lurt (.) å snakke med dem, fordi at de- i utgangspunktet så er de jo- de er noen år yngre enn meg (.) (smattelyd) =e= (.) og jeg treff- altså de er jo ikke i familie egentlig, sånn at da hadde jeg jo kunnet snakke nordlending til dem med det jeg ikke- så det begynte jeg å gjøre, skjedde litt sånn, så jeg tok på en måte de ytre (<i>latter</i>) karakteristikkene (.) men så ikke sant i det jeg har snakka liksom noen setninger så (.) så begynner jeg jo å kjenne at jammen (.) de skal jo sikkert komme hjem til oss på besøk
Rikke	mm
Tone	og vi skal ha felles middager og... (.) sånn (.) så det beste er jo å snakke trøndersk med dem (.) og det var det jeg gjorde sist gang (.) jeg møtte dem kj- kjente jeg da eller kom på da (.) og da... (.) holdt jeg nå fast på nordlendingen i bilturen og så skifta jeg (.) nei jeg hold f- (.) ja skifta da til trøndersk liksom (.) (uft) når de kom hjem, da, til oss
Rikke	mhm (.) var det noe du tenkte mye på, da, i den situasjonen?
Tone	ja
Rikke	ja
Tone	for det ble flaut liksom for de kjenner jeg egentlig ikke

Det ligger altså nedfelt en form for dilemma i risikosituasjoner. Mer konkret framstår dilemmaet som et valg mellom koder og/eller et valg mellom å eksponere at en opererer med mer enn én kode, eller ikke. Det er ikke alle informantene som opplever slike situasjoner som like problematiske, selv om de fleste beskriver situasjoner som impliserer et slikt dilemma i en eller annen forstand. Informanten Knut kan få stå som representant for de som i liten grad lar seg

hefte ved slike situasjoner. Jeg spurte også han om han har opplevd å velge feil kode, og satte i den forbindelse i spill noen av de andre informantenes rapporteringer for å prøve disse mot Knuts erfaringer:

Rikke	har du noen gang vært i en situasjon der du har- (.) har tenkt at du har valgt feil? (0.55)
Knut	nei, nei det har jeg [[aldri]] reflektert over
Rikke	[[--nei--]] nei (1.37)
Knut	nei det kommer helt av seg selv å (.) er bare slik
Rikke	--ja-- nei for jeg vet det er noen som forteller at de liksom for eksempel (.) har truffet noen og så begynner de å prate før den andre og så... =ee= (.) viser det at de snakker den andre, [[ikke sant, og så får de behov]] for å legge om og så blir det- for noen oppfattes det som (.) vanskelig, da, at da har de på en måte tatt steget så kan de ikke snu, da, hvis du skjønner
Knut	[[å ja ja nei men du-]] (6.52) å ja ja nei nei aldri vært noe bekymring det, det hender jeg prater til folk og så skjø- prater med dem i telefonen og av og til så tenker jeg over det selv at nå snakker jeg døl og så slår jeg plutselig over
Rikke	--ja--
Knut	da- det hender jeg tenker over det for det at oi, den der han-, ja, ja, skitt! (0.53)
Rikke	akkurat, [[mm]]
Knut	[[(latter)]] (0.79)
Rikke	[[du kan bli]] var det men du... [[du gjør ikke noe]] av å veksle du da i [[sanne situasjoner]]
Knut	[[å-]] (.) [[ja ja]] (.) [[nei nei nei nei nei]]
Rikke	[[nei]] (.) nei skjønner
Knut	=e= kan hende det at de- det er av og til jeg tenker over det at (.) kanskje de synes det er veldig rart, men pytt sann, slik er det, så det er ikke noe mer å bry seg om

Knut bryr seg altså etter eget utsagn lite om hva andre måtte mene om måten han handler på språklig. Det han sier i siste taletur av utdraget her, illustrerer imidlertid et sentralt poeng i vår sammenheng, som vi også skal komme tilbake til: Selv om bidialektale språkbrukere ikke nødvendigvis er opptatt av å skjule vekslinga si, og i stor grad følger sine språklig-sosiale preferanser uansett situasjon, er de likevel ikke blinde for at deres språklige adferd kan bli gjenstand for oppmerksomhet fra andre.

«Risikosituasjoner» er som nevnt bare et begrep som ble brukt av én informant, og det er kun ett av flere begrep som har blitt brukt om denne typen situasjoner, og som uttrykker en underliggende problematikk. Andre begrep som forekommer i redegjørelser for slike situasjoner, er «konfliktsituasjon», «stress-situasjoner», «kombo-situasjoner» og «miks av roller». Informantenes fortellinger om opplevelsen av å stå i slike situasjoner er også spekket med ord av negativ valør, slik som «kaotisk», «stressende», «komplisert», «vanskelig», «feil», «styrete», «ekkkelt og flaut og forstyrrende», «slitsomt», «frustrerende», «snålb», «trasig» og «unaturlig».

Det er overordnet sett to dimensjoner ved disse situasjonene som synes å være det informantene opplever som problematisk. Det er på den ene siden det en kan kalle praktiske eller lingvistiske dimensjoner. På den andre siden har en det som framstår som en mer sosialt betinget dimensjon. De som framhever praktiske eller lingvistiske forhold som problematiske ved det å gjøre språkvalg i risikosituasjoner, fokuserer gjerne på konsekvensene valget mellom koder – eller det å veksle kontinuerlig – har for kommunikasjonsflyten eller mer generelt evnen til å kommunisere effektivt. Øyvind var blant de som betonte de praktiske aspektene. Han omtaler situasjoner hvor representanter for både D1- og D2-gruppa er til stede, som stressende, og når jeg lurte på hva som er stressende med situasjonen, svarer han følgende:

- Rikke** men hva vil du si er det- hva er det som **er** stressende med den situasjonen, er det- (.) det språklige byttet... =e= eller er det det at (.) =e= d- du må- altså selve vekslinga i en sånn sosial sammenheng (.) hvis du skjønner hva jeg [[mener, hva er det- hva er]] det du vil si er det stressende med den situasjonen
- Øyvind** [[ja det er litt-]] (2.5) (uft) litt begge deler av de tinga du sa- det er jo litt det ene er jo at det er- det f- er jo (.) med og gjør det litt tungvint, da, liksom [[[*latter*]]] å holde sam- (uft) som å få prata om ting
- Rikke** [[mm. (*latter*)] (3.1) mm (1.27)
- Øyvind** og så er det- (.) det er jo veldig greit å prate hvis jeg prater mye med deg og så æ- den tredje personen er- har mest observerende rolle som bare kommenterer litt i ny og ne
- Rikke** mhm
- Øyvind** men hvis det er en sånn trio der en kaster ball hele tida...
- Rikke** ja (0.5)
- Øyvind** da (.) for at noen ganger så da- som sagt du nesten endrer hvem du prater til i løpet av setninga (.) og da blir det en litt slik konfliktsituasjon for jeg vet jo ikke helt (.) =em= (.) hva slags dialekt jeg skal bruke og det... eller- (.) og en sier jo ting- (uft) jeg vet ikke helt hva det er jeg, men det... (.) det- det er jo noen automatiserte reflekser, sant, som... (.) som du blir (.) klunder med [[[*latter*]]]

For Øyvinds del krever situasjonen altså ekstra tankevirksomhet, og på grunn av dette opplever han at kommunikasjonen blir mer «tungvint». Andre trekker fram hvordan krysspreset av normer bidrar til at kodene deres flyter mer sammen enn de liker at de gjør, eventuelt at de velger det de opplever er «feil» dialekt sett i forhold til etablerte språkbruksmønstre.

De som vektlegger de sosiale dimensjonene ved slike situasjoner, berører på sin side hvordan det å gjøre språkvalg i slike situasjoner tangerer en identitets- eller lojalitetsdimensjon, eller hvordan veksling mellom dialekter bryter med oppfatninger av hva som er *normalt* innenfor en norsk kontekst. Dette siste er informanten Cecilie et eksempel på. Hun forteller under intervjuet om at hun i en periode forsøkte å legge bort den trønderske koden sin fordi vekslinga mellom koder «hørtes rart ut», og videre forklarer hun dette med at «[...] det er liksom ingen som gjør det. Man prater jo en dialekt i gang- eller sånn, sitter ikke og veksler fram og tilbake». Andre forteller at de opplever det slik at de *er* annerledes når de snakker ulike dialekter. Tone uttaler for

eksempel under intervjuet at hun i perioder har ønsket at hun ikke vekslet mellom dialekter på den måten hun gjør. Det å gå over til å bruke bare én av kodene har likevel ikke framstått som et alternativ, og særlig ikke overfor foreldrene. Det ville være å kvitte seg med et viktig aspekt som preger relasjonen mellom dem. Denne måten å se på sin egen adferd på illustrerer hvordan språklig praksis kan oppleves som en vesentlig del av sosiale roller og relasjoner, noe vi skal komme tilbake til snart. Mer generelt illustrerer Tone og Cecilies rapporteringer og refleksjoner imidlertid hvordan veksling mellom koder kan sette forestillinger om identiteter og lojaliteter i spill.

Når det gjelder de strategiene informantene rapporterer om i forbindelse med risikosituasjoner, kan disse ordnes i to hovedkategorier. På den ene siden har en det en kan kalle unnvikelsesstrategier. Unnvikelse kan arte seg som ei generell skjerming for risikosituasjoner. En av informantene mine som vitner om en slik strategi, er Line. Hun fortalte under intervjuet om hvordan hun har klare minner knyttet til at de fikk trådløs telefon hjemme. Før dette hadde telefonen vært en del av inventaret i fellesarealet til familien, og for å unngå at familien hørte henne snakke den andre dialekten, skal hun bevisst ha unngått å ringe til representanter for D2-gruppa med mindre familien var borte:

//jeg husker jo første gangen han [EKTEMANNEN] ringte meg, da hadde vi jo fremdeles den der som hang på veggen (.) (uft) gammel svart telefon (.) og jeg var sånn der at =ee= (.) ja at (uft) måtte liksom spørre- enten så måtte jeg ringe når **jeg** visste at det ikke var noen inne (.) eller så måtte jeg be han om å ringe når jeg visste at det ikke **var** noen inne for jeg sto liksom ikke i stua og tok de telefonene (.) det gjorde jeg ikke// (Line)

En annen strategi som kan kategoriseres som en unnvikelsesstrategi, er det flere informanter forteller om å forholde seg taus eller mer tilbakeholden i språklig og/eller sosialt sammensatte situasjoner. Tone svarte for eksempel følgende da jeg lurte på om hun noen gang har lagt vekt på å skjule sin bidialektisme:

// ikke sånn det faktum at jeg driver på å mikser dialekt og sånn eller skifter dialekter, det... (.) det har jeg ikke prøvd å skjule men jeg har prøvd og liksom (.) begrenska skaden av det (.) =e= sånn... (.) typisk =knirkelyd= hvert fall før var det sånn hvis mamma eller pappa skulle kjøre til (.) fiolinøvelse eller til trening (.) så liksom (.) snakka jeg ikke med dem i bilen (*latter*) for eksempel [...] for å skjule liksom (.) at jeg ikke klarte å la være å snakke trønder med dem, da// (Tone)

Denne formen for unnvikelse av situasjoner som impliserer et dilemma knyttet til språkvalg, finner en også rapporter om fra forskning i andre språksamfunn enn det norske. I en artikkel fra 1960-tallet omtaler Lambert ([1967] 2003) hvordan individer i hans omgangskrets behersker ulike dialekter av fransk. Det er særlig et narrativ om datteren til Lambert vi skal stoppe opp ved i denne sammenhengen. Ifølge Lambert snakket datteren både engelsk og fransk, og hun behersket også to ulike dialekter av fransk: europeisk fransk, som var den varieteten hun lærte på skolen, og

fransk-canadisk fransk, som hun brukte med venner. I artikkelen beskriver Lambert en episode som inntraff da han ved ei anledning skulle kjøre sin datter til skolen. De stoppet for å ta med ei venninne av datteren, og samtalen mellom de to venninnene foregikk da på det Lambert omtaler som «*French–Canadian French style*». Kort tid etter skal Lambert ha forsøkt å stoppe for å plukke opp ei annen venninne av datteren, men fikk da beskjed av datteren om å bare kjøre videre, uten å ta med den andre venninnen. Da Lambert senere konfronterte datteren med episoden, og lurte på hva som var problemet, skal han ha fått til svar at det ikke var noe problem, men at det kunne blitt det dersom de hadde tatt med den andre venninnen. Venninnen som de passerte langs veien, var nemlig fra Frankrike og snakket en annen fransk varietet enn den som datteren til Lambert brukte overfor sin fransk-canadiske venninne. Dersom de hadde stoppet og tatt med den europeisk-franske venninnen, ville det oppstått et dilemma for Lamberts datter, som behersket begge de ulike franske varietetene:

[...] then my daughter would have been forced to show a linguistic preference for one girl or the other. Normally she could escape this conflict by interacting with each girl separately, and, inadvertently, I had almost put her on the spot. (Lambert [1967] 2003: 306)

Ved å unngå at faren tok opp den andre venninnen, unngikk altså datteren det lingvistiske krysspresset en samtale mellom de tre venninnene ville implisere.

Andre strategier informantene mine forteller om, innebærer mer aktiv håndtering av normkonflikten som ligger nedfelt i risikosituasjoner, for eksempel gjennom å gjøre et valg av kode og holde seg til det, selv om dette innebærer å handle på tvers av vanlige mønster overfor noen. En annen aktiv håndteringsstrategi er det å gå bevisst inn for å velge kode etter hvordan de blir tiltalt i sosialt og språklig sammensatte situasjoner. Dette impliserer intrasituasjonell veksling, og valget av en slik strategi krever at dette er noe den enkelte er komfortabel med å eksponere.

Oppsummeringsvis kan en si at det i mitt materiale, samt i en rekke uavhengige arbeid sentrert omkring flerdialektale samfunn og språkbrukere, blir beskrevet en type sosiale situasjoner som bidialektale språkbrukere opplever som problematiske i en eller annen forstand. Jeg kaller dem *risikosituasjoner* – et valg av term som vil bli videre utdypet i det følgende (se 8.5). Et fellestrekk ved omtalen av slike situasjoner er at det dreier seg om sosiale situasjoner som er skrudd sammen på en slik måte at den flerdialektale språkbrukeren opplever en normkonflikt – det er ikke opplagt hva som er det «riktige» språkvalget. Et annet fellestrekk ved informantenes rapporteringer om risikosituasjoner er at de opplever å måtte gjøre språkvalg på et høyere nivå av bevissthet enn de opplever at de gjør ellers. Det som ellers oppleves som en språklig «autopilot», som under nivået av bevissthet opererer regulerende for hvilke språkhandlinger som gjøres, koples i disse situasjonene ut fordi ingen språkvalg rent intuitivt framstår ideelle. Det også et

trekk ved rapporter om denne typen situasjoner at slike normkonflikter oppleves som problematiske.

7.2.2 Motivasjon for språkvalg: rapporter

Noe av det jeg og informantene brukte mest tid på å snakke om i forbindelse med intervjuene, var hvilke forhold de selv mener motiverer de språkvalgene de gjør. Det var også et tema som mange av hovedinformantene dvelte ved i forbindelse med egenopptakene. I redegjørelsen for funn her tar jeg utgangspunkt i kategoriene som har utkrystallisert seg i materialet som omhandler motivasjon for språkvalg. Informantene behandles – som forespeilet – som ei gruppe representanter for en særmerket form for praksis. Materiale fra dem alle legges dermed til grunn, og rapporteringer knyttet til enkeltinformanter vil bare bli brukt som illustrerende eksempler på de abstraherte kategoriene.

Jeg bruker termen kategorier her med referanse til den grounded theory-metodikken som har inspirert meg i innsamling, bearbeiding og analyse av materialet (jf. 5.1.2). Jeg vil samtidig understreke at motivasjon for språkvalg som sådan ikke kan betraktes som en kategori som helt uten videre har gjort seg gjeldende i materialet. Spørsmål om dette var en del av intervju- og samtaleguiden helt fra begynnelsen, noe som bryter med idealet for en ortodoks grounded theory-metodologi. Det har samtidig aldri vært gitt hva informantene skulle svare på mine spørsmål om motivasjon for språkvalg, og det er altså kategorier i dette materialet som står i fokus her. I tillegg har disse kategoriene vært virksomme påvirkningsinstanser i datainnsamlinga. Flere av dem utkrystalliserte seg tidlig og øvet innflytelse på hvordan temaet motivasjon ble utforsket, blant annet gjennom at ulike perspektiver på dette ble prøvd mot hverandre i løpet av datainnsamlinga.

7.2.2.1 Sosiale roller og relasjoner

Konseptene *roller* og *relasjoner* opptrer i flere intervju der informantene selv setter ord på hva de forbinder med de ulike kodene sine, og hva som er retningsgivende for deres språkvalg. Noen av informantene beskriver hvordan de opplever at bestemte relasjoner impliserer at de spiller bestemte roller – for eksempel som forelder, barn eller mer generelt som familiemedlem – og at det i forlengelsen av en slik rolle har ligget føringer i retning av bestemte språkvalg. Her skal vi se spesielt på eksempler knyttet til de tre informantene Line, Elise og Tone.

Line og Elise er ikke-mobile bidialektale, og de har til felles at de har vokst opp i det som tidligere har blitt omtalt som ei «språkboble». De har begge tilegnet seg sin mors varietet først, og

dét innenfor en språklig-sosial kontekst som ellers var dominert av andre varieteter. Tone har en bakgrunn som likner mye på Lines og Elises, men hun er blant de mobile informantene og har altså bodd på de to stedene hun kopler kodene sine til – Trondheim og Bodø. Tone relaterer også sin D1 til mor, men i motsetning til Line og Elise stedfester hun den ikke spesifikt til mors hjemsted. Tones mor kommer opprinnelig fra Nord-Trøndelag, men Tone kopler sin D1 til sitt eget kontaktpunkt i Trøndelag, Trondheim. Etter flyttinga fra Trondheim har Tones trønderske kode fått funksjon som familiekode. Hun har brukt den overfor begge foreldrene sine, broren sin og i tillegg alle slektninger og venner av familien som hun har møtt innenfor familiekonteksten. Det samme mønsteret skal også gjelde for broren hennes.

Et fellestrekk ved disse tre er at deres D1 er en kode med begrenset bruksområde, og den beskrives som særlig tilknyttet bestemte sosiale roller og relasjoner. Koplinga mellom denne koden og bestemte steder framstår mindre prominent. Line, Elise og Tone beskriver alle sin D1 som koplet til familien, og det er for alles del en variant av deres mors varietet som har fungert som familiekoden. Denne har vært forbeholdt familiemedlemmer eller aktører som har vært nært tilknyttet familien, og det er slik sett sosiale relasjoner som ser ut til å ha lagt føringer for deres språkvalg. For eksempel har alle tre fedre som snakker en annen kode enn mor, uten at det har implisert bruk av en annen kode overfor far. Line og Elise har til og med fedre som snakker en varietet som de mener svarer til deres D2, men de kopler begge tilegnelsen av D2 til skolestart og har brukt D1 også overfor far¹³⁹. De har i tillegg holdt fram med å bruke D1 overfor familien – inkludert far – selv om de tilegnet seg en annen kode.

I disse tre informantenes beretninger framstår familiekoden som relativt fristilt fra de respektive kodenenes tradisjonelle geografiske og sosiale omdreiningspunkt. Da jeg ba Line beskrive kodene sine, ga hun for eksempel uttrykk for at hun egentlig har lite kunnskap om hvordan folk snakker der hennes mor er fra. Hennes referansepunkt for denne koden er mora, slik hun omtaler i følgende utdrag, som har blitt vist til tidligere:

//den andre dialekta [dvs. D1] (.) er kanskje vanskeligere for meg å beskrive for det at jeg har ikke noe- (.) jeg har ikke noe grunnlag for å plassere den sånn egentlig, altså jeg (.) ja (.) det er jo bare sånn som ho mamma prater liksom og jeg vet jo ikke egentlig om hun prater sånn som hun skulle ha snakket hvis hun hadde bodd der... (.) hun kommer ifra// (Line)

Vi skal først dvele litt ved noen sekvenser av informanten Elises omtale av sin egen motivasjon for å bruke to ulike koder. Hennes betraktninger belyser for det første relevansen til nettopp roller og relasjoner som motivasjonsfaktor. Videre illustrerer hennes utsagn hvordan roller og relasjoner ikke er statiske, men kan endre seg over tid. Et siste forhold de illustrerer, er hvordan

¹³⁹ Det må her nevnes at Elise har gjort endringer i sitt språkbruksmønster når det gjelder faren og hans familie, uten at hun er i stand til å tidfeste dette eksakt. Hun omtaler dette i sitatet nedenfor.

den meninga en kode lades med i kraft av å være koplet til bestemte relasjoner, kan legge føringer for hvilke språkvalg individet tar når det går inn i liknende roller og relasjoner med andre personer.

Elise har en nordnorsk D1 som hun framstiller som sterkt forankret i familiesfæren, i den grad at hun opplever det som vanskelig å bruke denne koden overfor andre. I barndommen brukte hun ifølge seg selv denne nordnorske koden overfor alle familiemedlemmer, men hun har gjort endringer i dette mønsteret slik at hun i dag bruker D1 hovedsakelig med familiemedlemmer som selv snakker nordnorsk. Utenfor familien bruker hun med andre ord ikke den nordnorske koden, noe hun utdyper i følgende utdrag:

//jeg vet ikke når det endra seg, det endra seg i hvert fall en eller anna gang senere, at jeg slo om også til dem [...] sånn [at] **nå** har jeg kun beholdt de som snakker nordlending [...] men jeg snakker kun nordlending til (*latter*) de i familien, jeg snakker ikke hvis jeg skulle møtt noen fra [D1-sted], som [jeg] ikke kjenner (.) så slår jeg ikke om [...] da er det ikke snakk om, de- det er skikkelig ubehagelig, det går ikke¹⁴⁰// (Elise)

Samtidig som Elise har snevret inn utvalget av familiemedlemmer hun benytter D1 overfor, har hun likevel inkludert nye aktører i dette utvalget, ettersom nye personer har trådt inn i familiesfæren. Det gjelder i første rekke samboeren hennes, som hun snakket østlandsvarietetten sin med da de først fant sammen, til tross for at han er fra et sted i Nord-Norge:

//og så snakker jeg nordlending til [SAMBOER] i og med at han er fra [BY I NORDLAND] (0.88) [...] men det brukte jeg et halvt år på å starte med [...] for det syns- jeg syns det er **skikkelig** ekkelt, å prate nordlending med folk som jeg ikke har gjort det med tidligere, det er **så** ubehagelig [...] så det... (.) =em= (.) jeg begynte ikke med det før han hadde vært nede her på besøk (.) med mamma [...] **da**, da greide jeg å få det til (.) men etter det, da, så har jeg holdt på det [...] og familien hans òg, da, for de òg er f- nordfra//¹⁴¹ (Elise)

Elise kontrasterer praksisen sin overfor disse aktørene med praksisen sin overfor ei venninne som også kommer fra Nordland: Hun har ikke vært en del av familien, og Elise har derfor alltid brukt sin østnorske D2 overfor henne.

Et interessant trekk ved Elises fortelling om og refleksjoner omkring egen praksis er omtalen av hvordan hennes mønster for språkvalg har endret seg – og kan komme til å endre seg – over tid. Det er i den forbindelse det også blir tydelig hvor sentrale hennes oppfatninger av roller og relasjoner synes å være for hvilke språkvalg hun finner naturlig. Hun forteller for eksempel om de yngre brødrene sine som personer det i senere tid har blitt mer problematisk å

¹⁴⁰ Markeringene for utelatelser viser til korte tilbakemeldingssignaler fra intervjueren.

¹⁴¹ Markeringene for utelatelser viser til korte tilbakemeldingssignaler fra intervjueren.

velge kode overfor, noe hun relaterer til at brødrene er i ferd med å bli voksne og med det vokser ut av rollen som barn:

//og så er det =m= (.) enkeltpersoner som jeg er litt usikker på... hvor hører hjemme hen [...] for det... (.) =e= det gjelder brødrene mine for de snakker bokmål (.) men jeg har alltid- (.) =e= (.) han yngste er åtte (.) og han eldste han er tjue (.) så jeg er- (.) =e= jeg er jo eldre- mye eldre enn alle de tre [...] så de har alltid vært (.) =e= på en måte barn, da (.) når jeg har vært ungdom så har de vært barn, og jeg har alltid hatt- syntes at det er mer naturlig å prate nordlending til barn [...] så jeg har alltid gjort det til de, selv om de har snakka bokmål [...] =em= (.) men nå er de så store eller sånn det har endra seg der så nå er jeg litt usikker på hva- (.) (uft) altså han eldste er jo voksen nå, så da føler jeg- da er det helt unaturlig for meg å prate nordlending til han nå//¹⁴² (Elise)

Et voksen-til-barn-forhold ser på bakgrunn av dette ut til å implisere andre språkvalg enn et voksen-til-voksen-forhold for Elise, og dette er tilfellet selv når det er snakk om familiemedlemmer. Hun trekker språkvalg overfor datteren sin inn i det samme resonnementet. Da jeg oppfordret til refleksjon omkring dette med språkbruk overfor barn, gjorde Elise koplinga mellom språkbruk, roller og relasjoner mer eksplisitt gjennom ei presisering av at hun forbinder D1 med moderlighet:

Rikke	men det her du (skriver) [jf. svar i spørreskjema] med dia- at du prater liksom den her nordlendings... (.) dialekten, da, som- (.) =em= til unger, hva er- (.) har du nå tenkt over hvorfor... (1.13)
Elise	jeg tror- jeg tror nok det er fordi mamma prata det (.) til meg, så... (.) jeg føler at det er mest moderlig (.) det er det egentlig jeg har tenkt, at da... (.) =em= (.) ja
Rikke	[[ja?]]
Elise	[[jeg]] (har) bare videreført det (eller) (uft) jeg føler at det er mer mamma, da er jeg mer mamma hvis jeg gjør det

Jeg finner det ut fra blant annet disse betraktningene rimelig å tolke Elise slik at hun har overført forholdet mellom språkvalget D1 og relasjonen mellom henne og mora hennes, til å gjelde et forhold mellom D1 og relasjonen voksen-barn mer generelt, og morsrollen spesielt. Og også overfor datteren ser Elise for seg at hun vil endre praksis etter hvert som datteren vokser til. Det er med andre ord ikke et fastsatt språkvalg, men noe som endrer seg dynamisk med selve relasjonens beskaffenhet.

Den siste informant som beskrev det opplevde forholdet mellom bestemte språkvalg og bestemte roller og relasjoner, var Tone. Hun forteller om tilfeller hvor personer hun i utgangspunktet har hatt en ikke-familiær relasjon til, har blitt en del av familien. En person hun nevner i den forbindelse, er samboeren sin. Hun forteller om å ha «vent» ham til å høre henne snakke D1 når de er sammen med familien hennes. Relasjonen dem i mellom er fortsatt den samme når de er sammen med hennes familie. I situasjoner hvor det er rollen som familiemedlem

¹⁴² Markeringene for utelatelser viser til korte tilbakemeldingssignaler fra intervjueren.

som er den betonte for henne (som datter og/eller søster), ser imidlertid rollen som familiemedlem ut til å «trumfe» rollen som kjæreste, og hun velger da – ifølge seg selv – å holde seg til det språkvalget rollen som familieforholdet impliserer og bruke D1 også i samtale med ham.

Et par utdrag fra intervjuet med Tone illustrerer hvordan koplinga mellom koder og roller har bidratt til at hun assosierer ulike ting med de ulike kodene. Ved to anledninger under intervjuet kommer hun inn på hva hun assosierer den trønderske koden sin med, som bare har vært brukt overfor familiemedlemmer eller personer som hun har kjent gjennom familien. Første gang hun omtaler dette, sier hun følgende:

Tone	=em= og jeg tror jo (.) eller det jeg føler nå (.) når jeg snakker trønder er at jeg blir... (.) jeg blir yngre (0.81)
Rikke	jaha?
Tone	(<i>latter</i>)
Rikke	ja?
	(0.83)
Tone	=em= (0.82)
Rikke	på hvilken måte da? (1.81)
Tone	akkurat som jeg ikke i- like lett får tilgang på... (.) den voksne delen av meg, da, jeg føler at jeg (<i>latter</i>) det her høres litt rart ut, har ikke sagt til noen, men =e= (.) jeg føler at jeg blir litt dummere, at jeg blir mindre verbalt oppegående [...]
Rikke	men hva tror du det kommer av da, er det (.) er det... (.) noe du føler eller har det med... evnen din til å uttrykke deg på de ulike.. (1.9)
Tone	jeg tror det har med at... (.) (uft) i utgangspunktet så har jeg snakka trøndersk med folk som (.) jeg har en (.) holdt på å si en underdanig posisjon i forhold til, da, litt sånn i hermetegn, sånn som mamma og pappa og broren min, der jeg alltid har vært den minste
Rikke	mm
Tone	(uft) tror liksom den opplevelsen av å være... (.) =em= (.) å være på en måte... (.) intern i familien i motsetning til eksternt

Den andre gangen hun berører dette, har hun akkurat gjort rede for at hun assosierer den nordnorske koden med det hun opplever som typisk nordnorsk natur, væremåte og verdier. Når vi vender samtalen over på assosiasjoner knyttet til den trønderske koden, er det igjen aspekt ved rollen som barn eller datter hun trekker fram:

//den har liksom ikke (.) (uft) har ikke en sånn veldig identitet knytta til den (.) det- jeg føler meg jo veldig som liksom (.) eller jo jeg har jo en identitet til den det er jo liksom det å være (en) unge eller datter =e= (.) det å være mindre (.) =e= mindre direkte mindre... (.) mindre konfronterende (.) =em= (.) ja, litt mer sånn... (.) mild og rund i kantene// (Tone)

Både Line, Elise og Tone er det en kan kalle *kontekstuel angrenset bidialektale*. Denne termen viser til individer som i liten grad handler bidialektalt intrasituasjonelt ved å veksle mellom kodene sine

innenfor en og samme situasjon. De reserverer i stedet hver av kodene til interaksjon i ulike sammenhenger, overfor helt bestemte aktører eller bestemte grupper av aktører. De vil slik framstå som monodialektale for de aller fleste de er i kontakt med. Bare aktører som er i posisjon til å observere dem på tvers av sosiale situasjoner, vil oppleve dem som bidialektale.

Kategorien kontekstuellet avgrenset bidialektal kan utdypes med utgangspunkt i Tone. Hun holder i stor grad kodene sine adskilte til bruk i ulike sosiale situasjoner, og hun forteller både i forbindelse med intervjuet og egenopptaket om de kvalene som sosialt sammensatte situasjoner fører med seg for henne. Poenget i denne sammenhengen er at noen av de situasjonene Tone og andre kontekstuellet avgrensede bidialektale beskriver som problematiske, synes å være problematiske nettopp fordi de er så nært forbundet med bestemte roller og relasjoner. Fordi de ulike kodene tilhører ulike roller og relasjoner, driver disse informantene en form for sosiolingvistisk bokføring. Det vil si at de mer eller mindre bevisst holder et visst oversyn over hvem de har brukt hvilken kode med tidligere. Det å holde regnskap over etablerte språkbruksmønstre på denne måten er en strategi som i hovedsak er proaktiv. Det er «system» som – i den grad de lar seg opprettholde – bidrar til at uavklarte språkvalgsituasjoner sjelden oppstår.

Flere av de problematiske situasjonene Tone forteller om, har oppstått fordi hennes etablerte mønstre for språkvalg har blitt utfordret, eller at det over tid har blitt vanskelig å opprettholde konsistens i mønstret fordi roller og relasjoner endrer seg. For eksempel har aktører som har hørt til gruppa hun i utgangspunktet har villet bruke sin nordlandske D2 ovenfor, blitt en del av familien gjennom at nye relasjoner har blitt dannet. Andre ganger kan det være det å opprettholde oversikten over hvilke språkvalg en har tatt overfor hvem i hvilke situasjoner, som i seg selv har bidratt til opplevelsen av problematikk. Dette siste framgår i følgende utdrag fra intervjuet, der jeg forsøker å få Tones tilbakemelding på mitt sammendrag og tolkning av det hun nettopp har fortalt:

Rikke	hvis jeg forstår det rett nå da så er det- (.) det er hvilken rolle eller hvilken relasjon det er mellom deg og den du prater med... (.) som i hovedsak har... (.) har regulert det her, da
Tone	ja
Rikke	men så er det spesielle situasjoner der det... (.) kommer i konflikt og da blir det litt mer [[(uft)]]
Tone	[[ja]] og det er liksom toppen av det er jo når... (.) mamma- for nå har jo jeg og samboeren min kommet dit at liksom våres foreldre... (.) møtes
(0.53)
Rikke	å ja
Tone	så toppen av ulykke (leende) er jo når ma- mamma... =em= (.) de to gangene hun har vært med og drukket kaffe hos mine svigerforeldre, da (.) for da er det litt sånn... (.) sånn som samboeren min er jo vant til at jeg snakker trønder, så jeg kan snakke trønder til han og (.) =e= men det er jo ikke de (.) =e= også har jeg vært så uheldig at jeg ikke huska hva slags dialekt jeg brukte sist jeg var der, [[(leende)]] når vi

var i den settingen, så jeg tror jeg har liksom- første gangen så kjørte jeg liksom nordlending *all over* (.) for å gjøre det minst mulig vanskelig overfor svigerforeldrene mine, mens andre gangen så tror jeg det ble (.) jeg tvinga gjennom trøndersk og da ble det litt sånn inkonsistent, da

Et trekk ved de kontekstuelle avgrensede bidialektale er også beskrivelser av det en kan kalle *kontekstbeskjæring*. Med det menes det her ei stadig innsnevring av forumet for bruk av den av de bidialektales koder som har mest avgrenset bruksområde. Noen informanter antyder en mer eller mindre monodialektal framtid for seg selv i takt med at aktørene de bruker en av kodene med, faller fra. Dette er en kategori av rapporteringer som understreker hvor intimt forbundet fenomenet bidialektisme kan være til sider ved det bidialektale individets sosiale omgivelser.

Line var blant dem som reflekterte over framtidsutsiktene for den ene koden sin, nærmere bestemt hennes østnorske D1, som i all hovedsak har fungert som familiekode. Hun kom inn på dette i forbindelse med at jeg spurte om det er noen av kodene hun bruker mer enn den andre:

//ja, jeg vil jo- (uft) bruker jo [D2-sted]-dialekta sikkert nittifem prosent [...] det gjør jeg jo, det er jo kun når jeg snakker med ho mamma eller han pappa eller... (.) =h= søsknene mine [...] (.) eller morfar (.) så... (.) det er jo de dagene vi har familie... (.) [uft]- altså de er på besøk eller snakker i telefonen og sånn der [...] så den har jo liksom blitt mer og mer borte// (Line)

Senere kommer hun også inn på det som svar på spørsmål om hun har vurdert å gå over til å bruke bare én kode:

//men jeg har aldri vurdert det og jeg tror det bare- (.) =e= ja (.) men jeg tror jo at det- jeg tror at den forsvinner jo på en måte mer og mer den østlandsdialekten (.) i fra livet mitt ettersom sant hvis mamma og pappa går bort (.) hvem har jeg igjen da å snakke den dialekten med// (Line)

For noen av de som har koder som hører bestemte aktører eller grupper til, kan altså konteksten for bruk av kodene bli innsnevret i takt med at sentrale aktører faller fra, eller ved at de ikke lenger tilbringer så mye tid med målgruppa som før.

7.2.2.2 *Steder*

Omtale av relasjonen mellom informantenes koder og konkrete *steder* opptrer med jevne mellomrom i materialet fra både intervju og egenopptak. Delvis har dette sammenheng med at jeg har brakt denne koplinga inn i samtalene gjennom mine forberedte spørsmål, men mange informanter har også selv trukket inn en geografisk dimensjon i sine forklaringer av hva som motiverer språkvalget deres. Dette skjer i hovedsak på én av to måter. Den første typen referanser er til steder som omdreiningspunkt for bestemte koder og – med det – bestemte språkvalg. Noen av de rapporteringene vi skal se på nedenfor, skisserer til og med hvordan

ankomsten til eller passeringa av bestemte geografiske punkt utløser veksling mellom kodene deres. Den andre formen for stedsreferanser er til stedet mer som ei ramme omkring aktører, grupper, praksiser og annet som informanten forbinder koden med.

Vi skal først se på to referanser til steder som fysisk lokalitet for språkvalg, og mer presist eksempler på rapporteringer om hvordan bestemte geografiske punkt utløser veksling mellom kodene. Ett av mine spørsmål til informanten Gunnar var om de ulike kodene hans ga ham assosiasjoner i retning av ulike steder, ting, verdier eller følelser. Han svarte at han opplever sin nordmørske D1 som koplet til «en hel geografi»:

//=eh= ja (.) det gjør de (.) =em= (.) altså hele... (.) (*latter*) ja (.) nå mø- nå begynte jeg å tenke på det og da tenker jeg (uft) det er jo nesten- det er jo en hel- det er jo en hel geografi liksom, på Nordmøre (*latter*) =e= sånn- som er knytta til- til den ene- til den ene dialekten, og- og bestemte personer sånn som foreldrene mine og... (.) det jeg husker av besteforeldre og onkler og tanter og... søskenbarn (.) venner og sånn (.) på- på den sida (.) =e= (.) verdier òg? ja, jeg tror kanskje det og =æ= (.) tror nok det er litt sånn// (Gunnar)

Det er altså både sted og personer som er koplet til denne koden. Det distinkt stedbundne ved Gunnars D1 kommer også tydelig fram gjennom det han fortalte om et punkt på veien mellom Trøndelag og Nordmøre som har fungert som ei grense mellom D1 og D2 for ham og faren:

- Rikke** =em= (.) er det ellers noe sånn spesielle episoder (.) knytta til det at du kan... (.) veksle som du s- som du husker spesielt godt av en eller annen grunn, som du... (.) kan nevne, (uft)?
(2.4)
- Gunnar** jeg hadde en sånn- (.) (uft) og det er jo egentlig ikke- det- tror ikke helt det- altså d-det.. stemmer jo ikke fordi at jeg snakka jo [STED]-dialekt sammen med faren min, men- men jeg husker når jeg var liten så hadde jeg en sånn leik (.) =e= var bestemt.. punkt =e= når vi kjørte til Nordmøre
- Rikke** mm
- Gunnar** et bestemt punkt på veien (.) =e= (.) (husker jeg) sånn øverst oppi Surnadalen, hvor jeg bestemte meg for at- hvor jeg liksom hadde et punkt hvor jeg sa til meg selv at nå måtte jeg huske å- å skifte og jeg brukte å liksom si det til han pappa at nå kommer vi dit nå skal jeg skifte dialekt (.) jeg tror egentlig ikke jeg skifta så veldig mye =e= for det at jeg snakka jo mer eller mindre [D2-STED]-dialekt med han uansett, men- men... (.) men det ble liksom punktet på en måte, og det er noe som vi har snakka om (etter-) det er derfor jeg husker det fordi vi liksom snakka om det der og vi kan nevne det fremdeles på en måte, når vi passerer det punktet
- Rikke** å ja?
- Gunnar** (uft) det var mer en sånn der- det var en (uft) leik da (.) (uft) kom **dit**, da... (.) da skifta jeg dialekt

Som Gunnar påpeker her, har det nok ikke vært slik at han nødvendigvis har vekslet fra D1 til D2 når de har passert dette punktet. I samtale med faren har han som nevnt brukt den nordmørske koden uavhengig av hvor de har vært. Dette punktet øverst i Surnadalen er nok derfor mer å betrakte som ei symbolsk grense mellom de regionene han har følt tilhørighet til, og som er knyttet til bruken av ulike språklige koder.

En annen informant som bidro med ei liknende fortelling om veksling mellom D1 og D2, var Jon:

Jon [...] de sier det at jeg begynte å prate [D2] når jeg var en elleve-tolv år
Rikke jaha?
Jon og når vi da kjørte til [D2-sted]...
Rikke mm
Jon så sa moder'n det at når vi passerte Mjøsbrua, da slo jeg om (.) hvorfor det vet jeg ikke (.) men det var da jeg slo om, når jeg liksom følte det at nå er vi snart i [D2-sted] eller nå skal vi begynne å kjøre Gudbrandsdalen
Rikke --ja--
Jon da la jeg om (.) men det husker jeg ikke selv

Da Jon viste til denne fortellinga om Mjøsbrua i forbindelse med samtalen med mor, bekreftet mora oppfatninga av at forflytning mellom D1- og D2-stedet medførte veksling. Hun korrigerste imidlertid Jons versjon av historien når det gjelder det eksakte stedet vekslinga skal ha skjedd. Hun kopler vekslinga hans mer generelt til bevissthet om forflytning mellom stedene:

Mor når jeg var gift med han [INFORMANTENS FAR] så prata jo vi døl oss i mellom hele tida og det er vel kanskje grunnen til at **du** begynte å prate og snakke døl så tidlig som du gjorde- at du i det hele tatt begynte å prate døl for det er veldig uvanlig av en unge som er født og oppvokst i Oslo (.) og plutselig når du kommer ut i bilen og skal til [D2-sted] så prater du [D2] og ellers så prata du østlandsdialekt oslodialekt
Jon kom til Mjøsbrua så slo jeg om?
Mor nei, lenge før det, når vi kom på veien!

På samme måte som for Gunnar indikerer Jons og hans mors narrativ om veksling ved reise mellom steder at de ulike kodene har ulike «habitat». Ingen av dem har reservert bruken av kodene til området innenfor disse habitatene, men det er tydelig at både de og omgivelsene deres fortolker kodevalget som forbundet med bestemte steder. Verken Gunnar eller Jon har flyttet mellom de stedene de knytter kodene sine til, men begge omtaler sin språklige praksis som et uttrykk for dobbel tilknytning. Narrativer som disse om vekslingspunkt «langs ruta» er imidlertid ikke bare indikasjoner på dette forholdet til ulike steder. Det er trolig også narrativer som har vært konstituerende for det samme forholdet, noe vi skal komme tilbake til i del III.

En kodes primære habitat kan altså være et sted, noe fortellinger som de ovenfor antyder, men det kan også være andre forhold som utgjør språklige kodes omdreiningspunkt. Selv om språkvalg eksplisitt knyttes til steder, synes referanser til steder ofte å stå for noe mer enn et bestemt utsnitt av et landskap. Dette *noe* er typisk det som bebor eller på annet vis opptar eller forbindes med et spesielt geografisk rom, slik som personer, gjenstander, praksiser, verdier, holdninger, livsanskuelser, følelser og liknende.

I likhet med Jon og Gunnar har informanten Solveig også en versjon av ei fortelling om hvilke punkt som rent fysisk har markert grensa mellom de ulike språklige sfærene. Det var ifølge henne selv på ferja hun la om dersom hun kom til Hardanger med buss, og på Flesland dersom hun tok fly. Ut over dette bidrar Solveig med interessante og svært eksplisitte uttalelser om hvordan hennes forhold til D1-koden og hennes assosiasjoner til denne koden er farget av stedet hun kopler den til. Det er særlig i to sekvenser av intervjuet dette blir tematisert. Første gangen er når jeg spør om hun opplever vekslinga si som bevisst eller ubevisst. Hun forteller da at graden av bevissthet varierer med hvem hun veksler overfor. Overfor barndomsvenninna si – som er den hun oftest praktiserer D1 med – oppleves det naturlig:

//jeg tror ikke hun legger merke til det, men jeg s- for meg er det helt naturlig, jeg føler meg nærmere henne, da [...] Føler meg nærmere Hardanger og nærmere den jeg var da når jeg var der og (.) og d- jeg husker jo veldig godt at æ- (.) men én gang jeg slo over til harding så ble det my- (uft) jeg ble mye mer knytta an til den familien sånn interessemessig og sånn, ble veldig opptatt av været og... ble liksom bonde, da, fruktbonde =æ= for morellene kan sprekke, sant, hvis det kommer en dråpe på dem og... når de er m- fullmoden og... så jeg ble- jeg ble opptatt av liksom helt andre ting, da// (Solveig)

Her ser en også hvordan Solveig kopler det å slå over språklig til det å blir mer som personene hun hadde et forhold til i Hardanger. I det neste utdraget utdyper Solveig denne koplinga mellom D1 og det Hardanger representerer i hennes bevissthet. Hun antydde like før at hun kopler Hardanger-koden til noe jordnært, og som respons på min oppfordring til utdyping av dette, ramset hun opp en rekke verdier, objekter og praksiser som hun setter den i forbindelse med. Det hun nevner er tydelig relatert til de erfaringene hun har fra sin tilværelse i Hardanger i sommerferiene:

Rikke så du ha tenkt attem... harding, det er noe jordnært?
Solveig ja, veldig jordnært, knytta til v- til jorda og til været og til frukta og- og til åkrene og rabarbraen og potetene og- og sylting og safting og veving og strikking og hånarbeid, og matlaging og slakting og høst- bæring av høy og... få låven full og trække silo og- og... alt det der **helt konkrete, dønn** konkrete, da

I dette utdraget ser en tydelig hvordan praksiser hun forbinder med Hardanger, har bidratt til å fylle hardangerkoden med mening for henne.

Et mer kuriøst, men likevel talende eksempel på hvordan steder og det som stedet favner – slik som praksiser, personer og ting – settes i forbindelse med hverandre i informantenes rapporteringer, er det når Øyvind lattermildt rapporterer om hans og familiens språkbruk overfor familiens hund:

Rikke [...] men hvordan har du- har du tilegnet deg sognamålet vil du si?
(4.71)

Øyvind	vi prata... (lang pause) jeg vet ikke... (.) =em= (.) vi var jo veldig mye i Sogn (0.51)
Rikke	så det var der du liksom (.) aktivt prata det? (0.57)
Øyvind	ja, og så når telefonen ringte og det var i fra Sogn
Rikke	--ja-- (0.82)
Øyvind	=e= og så prata- vi kjøpte jo hunden vår i Sogn, da, når jeg var to år
Rikke	jaha?
Øyvind	og var jo der hele sommerferien med hunden, og den prata vi jo sogning med all vår dag, til og med i Valdres (<i>latter</i>) (0.51)
Rikke	jaha?
Øyvind	siden, så hol- den hunden hadde jeg fra jeg var to til... (.) jeg var tolv (.) og den prata vi sogning til hele familien all- hele tida i Valdres (.) [[siden]]
Rikke	[[for den]] bu- den var her i Valdres sammen med dere?
Øyvind	ja, men han var jo i Sogn med oss de første to månedene da (1.37)
Rikke	det var en hund fra Sogn [[det, da (<i>latter</i>)]]
Øyvind	[[ja, sogning]] (<i>latter, lattermildt</i>) det skratta jo veldig mange her i Valdres av når de kom innom på besøk, at vi prata sogning til hunden vår (<i>latter</i>)

Om dette stemmer, vet vi selvsagt ikke sikkert, men som bilde fungerer fortellinga om hunden til Øyvind godt. Selv om hunder nok kan oppleves som gode lyttere, er de som regel relativt dårlige samtalepartnere. Likevel har den vært implisert i den gruppa som snakker sognemål. Dette setter på spissen hvordan personer, praksiser, roller, relasjoner – og i dette tilfellet dyr – rent fenomenologisk kan bli satt i forbindelse med steder og det steder representerer. Slik blir det en stedlig dimensjon ved de fleste forholdene som trekkes fram som motivasjon for språkvalg, også når det er andre faktorer enn sted som blir vektlagt.

En siste dimensjon det er relevant å utdype i denne sammenhengen, er graden av spesifikkhet i de stedlige referansene for informantenes koder. Dette er ikke minst relevant fordi det varierer så mye, fra stedlige referanser som er presise ned til navngitte gårder og grender, til referanser som er adskillig mer diffuse og omtrentlige. Eksempel på en informant som stedfester sine koder svært presist, er Øyvind. Han kopleter sin D2 til det stedet mora hans kommer fra, og videre er det slektsgården i Sogn som er det sentrale omdreiningspunktet. Det er der han har tilbrakt mest tid og blitt eksponert for sognevarietetet i den grad at den har blitt en del av hans språklige repertoar. Han skisserer riktignok et videre område i Sogn som kjennetegnes av varieteter som er tilstrekkelig lik hans D2 til å «utløse» den koden hos han. Likevel er han bevisst på språklige forskjeller mellom det stedet han kopleter sin kode til, og omkringliggende steder.

Andre informanter har skissert en langt mer diffus og utflytende geografisk cirkumferens om sine koder. Dette rokker ikke ved den betydninga stedet tilkjennes som en del av motivasjonen for språkvalg, men de stedlige referansene for kodene er mindre presise. Det kanskje fremste eksempelet på dette siste er informanten Mari. Som nevnt tidligere omtaler Mari kodene sine som henholdsvis «østlending», «vestlending» og «nordlending». Selv om hun relaterer

sin østnorske D1 til oppvekststedet i Akershus' vestre del, sin vestnorske D2 til mors og mormors oppvekststed og sin nordnorske D3 til farens oppvekststed, gir hun ikke kodene sine svært spesifikke stedskoplinger:

- Mari** [[ja]] (*latter*) det er vanskelig (.) ja (.) =e= jeg prater jo, ja, østlending, da, det er jo det jeg prater nå til deg (.) =e= på et vis i hvert fall
- Rikke** mm
- Mari** =e= ja, jeg vet ikke hva jeg skal kalle det, østlending har jeg sagt, men det er jo egentlig alt for vidt (.) veldig mye som er østlending, men ja Oslo-mål, da, på et vis (.) =em= (.) og det prater jeg jo da til (.) alle som prater østlending og til deg fordi jeg ikke har noe annen dialekt som passer til det du prater
- Rikke** =eh= ja?
- Mari** for eksempel
- Rikke** mm?
- Mari** så det er det som jeg bruker... (.) bruker som mitt hovedmål
- Rikke** mm
- Mari** og så prater jeg vestlending (.) heh det er jo òg veldig vidt begrep, vestlending, men det er ikke- fordi mamma er jo fra [STED] omtrent, men jeg prater ikke [MORS DIALEKT] (.) det er ikke dét det er heller, det er mye mer- jeg har i hvert fall fått høre at det er mye mer likt det mormor prater, da, som er fra [STED]
- Rikke** åkei
(0.59)
- Mari** men samtidig så er det ikke akkurat likt det heller
- Rikke** nei
(0.98)
- Mari** =em= (.) men, ja (.) man kan kanskje si at det er [MORMORS OPPVEKSTSTED]-dialekt, da (.) [[(nærmere)]]
- Rikke** [[så-]] men d- ja du =eh= altså en ting er jo hvor andre plasserer den, men **du** kopler den til [MORMORS OPPVEKSTSTED], du da?
- Mari** jeg har ikke gjort det så mye før
- Rikke** nei?
- Mari** jeg har mest bare sagt at jeg prater vestlending
- Rikke** åkei
- Mari** men det er jo ingen som har spurt liksom å, ja, men hvor er det?
- Rikke** ja, skjønner
- Mari** det- jeg har sagt at mamma er derfra og derfra og derfor prater jeg vestlending
- Rikke** mm
(0.51)
- Mari** men, ja (.) og så er det jo da den bodøværing... (.) sdialekten
- Rikke** mm
- Mari** fordi pappa er fra Bodø

Foreldrene til Mari gir heller ikke kodene hennes mer spesifikke stedlige referanser, men gir i stedet Maris perspektiv støtte ved å omtale hvordan trekk ved hennes måte å snakke de ulike kodene på peker mer i retning av områder og regioner enn konkrete steder. Denne konseptualiseringen av kodene som relatert til mer diffuse regioner, kan også ses i sammenheng med måten Mari mener å velge kode ut fra hvilken dialekt samtalepartneren bruker. Som vi var inne på i under punkt 7.2.1.1, vektlegger hun hvilken dialektregional tilhørighet samtalepartneren uttrykker: Hun snakker etter eget utsagn D2 med vestlendinger, D3 med nordlendinger og D1 med østlendinger eller andre som ikke kan relateres til Vestlandet eller Nord-Norge.

En liknende regional tilknytning omtaler informanten Elise. Hun er som nevnt blant informantene som har tilegnet seg D1 i en «språkboble», og som kopler denne koden til bestemte personer og relasjoner mer enn steder. Dette forholdet framgår særlig i måten hun omtalte de ulike kodene på i spørreskjemaet hun fikk tilsendt før intervjuet. På spørsmål om hvilke dialekter hun snakker, svarte hun følgende:

Dialekt nr. 1:

Dialekten har ikke noe spesielt navn, men den er knyttet til [OPPVEKSTSTED ØSTERDALEN]. Jeg har derimot ikke en utpreget utgave ettersom jeg har vokst opp i sentrum og at det er stor forskjell mellom bygd og by i [STED].

Dialekt nr. 2:

«Nordlandsk» - knyttet til Nordland og er mest preget av Bodø-dialekten. Min pratemåte er derimot mer generell (Nord-Norge) enn spesiell (Bodø). Dette er fordi jeg har vokst opp i [OPPVEKSTSTED ØSTERDALEN].

Elise er seg altså kodenens stedbundethet bevisst, men i stedet for å binde D1 spesifikt til mors oppvekststed, kopler hun sin måte å snakke denne koden på til regionen Nord-Norge mer generelt.

7.2.2.3 Tema for samtalen

Tema for samtalen er en faktor som både direkte og mer indirekte trekkes inn som en motiverende faktor for språkvalg. Det relateres av enkelte helt eksplisitt til konkrete kodevalg, mens samtaletema andre ganger blir mer indirekte koplet til språkvalg gjennom rapporter om hvordan det for noen er slik at bestemte koder følger bestemte sosiale sfærer eller domener. Et skille det er vanlig å omtale i relasjon til flerspråklighet eller flerdialektalitet, er skillet mellom den offentlige og den private sfæren. Også for flere av informantene er de ulike kodene forbundet med henholdsvis det private og det offentlige, og i kraft av denne koplinga følger det forhold mellom bestemte koder og bestemte samtaletema.

Vi skal bruke Jon som eksempel på omtale av samtaletema som utløsende for språkvalg. Han snakket under intervjuet om hvordan ulike «atmosfærer» er det som utløser hans kodevalg, og i konseptet *atmosfære* ser han ut til å inkludere både personer, steder, aktiviteter og tema for samtalen. I den delen av intervjuet hvor jeg spør direkte om hvordan vekslingspraksisen hans arter seg og hva som utløser de ulike kodene, ble samtaletemaet omtalt som en slik utløsende faktor:

Rikke

veksler du oftest mellom ulike situasjoner (altså) når du går fra en situasjon til en annen, eller er det... (.) mellom personer... (.) eller kan det òg skje midt i ei setning for eksempel?

	(2.78)
Jon	det kan skje... (.) alle steder, og det kan skje absolutt når som helst, bare det er situasjonen tilsier at det er- (.) at det atmosfæra kan skje akkurat der og da at det er folk- ja, som jeg sa i ((sted)) at det er folk fra der på den sida og folk fra der på den sida...
Rikke	mm [...]
Rikke	ja for du- du skifta jo midt inni her nå i sted når at du begynte å prate om... (.) om =e= [D2-sted] [[(,vet jeg?)]]
Jon	[[mm]]
Rikke	ja (0.64)
Jon	nei, vi begynte å prate om hobby
Rikke	ja, hobby var det, ja [[mm]]
Jon	[[mm]] (0.72)
Rikke	va- er det et sånt tema som du da... (.) forbinder med... (0.62)
Jon	ja (uft) folkemusikk (da-) da er det dialekt med en gang
Rikke	ja
Jon	men som sagt (uft) at- atter en gang det er ikke bevisst, det er bare noe som faller seg helt naturlig

Jeg viser i dette utdraget til Jons veksling fra D1 til D2 da vi skiftet samtaletema under intervjuet. Jeg oppfattet denne vekslinga som temarelatert, og Jon gjorde også et nummer av sammenhengen mellom det han gjorde språklig, og temaet vi beveget oss inn på. Dette er et forhold som vil bli videre omtalt i det følgende. Vi kan i denne omgang slå fast at Jon både demonstrerer og omtaler et kausalt forhold mellom bestemte samtaletema og bestemte språkvalg. Jons mor omtaler for øvrig også temarelaterte vekslinger hos Jon ved flere anledninger. Jon kan ifølge henne bruke ulike koder når de er sammen, og hun nevner nettopp tema som en av de faktorene som er avgjørende for hva han faktisk velger i en gitt situasjon – i tillegg til andre samtalepartnere. Det gjør hun blant annet i det følgende sitatet, som har vært trukket fram tidligere:

//ja vet du når han [JON] prater med meg, så hører jeg ikke om han prater slik eller slik (.) prater vi gammeldans så kan jeg tenke over det etterpå at da har han- da prater han døl (.) prater vi om folk oppi dalen, så prater han døl (.) når han har med seg ungene og kommer oppå til meg, så prater han slik som han sikkert prater til... (.) daglig, her i byen// (Jons mor)

Rapporteringa til Jons mor her er på linje med det Jon selv forteller om hvordan D2 er koplet til musikkinteressen hans.

Det er Jon som uttaler seg mest eksplisitt om veksling ved temaskifter som en motivasjon for språkvalg. Gjennomgangen av ulike eksempler på veksling i materialet vil vise at han også er blant dem som demonstrerer veksling som jeg mener det er naturlig å se i sammenheng med tema for samtalen. Det gjelder også informanter som selv ikke omtaler tema for samtalen som trigger for språkvalg, eller som direkte avviser at samtaletema er av betydning.

7.2.3 Motivasjon for språkvalg: utledet

Ovenfor var det de forholdene som informantene rapporterer om som motivasjon bak sine språkvalg, som sto i sentrum. Fortsatt vil spørsmålet om hvilke forhold som synes å påvirke og styre bidialektales språklige praksiser, drive framstillinga, men som i del I av analysen vil jeg også her gå fra analyse av rapporteringer til analyse av konkrete eksempler på intrasituasjonell veksling. Etter ei kort presisering knyttet til terminologi og fokus i analysen her beskriver jeg tre overordnede kategorier av bidialektal kodeveksling som har framtrådt i mitt materiale. Deretter går jeg nærmere inn på vekslinger hos tre av deltakerne i studien – Mari, Jon og Knut – som alle har bidratt med eksempler som er egnet til å illustrere og utdype sentrale sider ved én eller flere av de tre vekslingstypene. Til sist drøfter jeg hvordan vekslingspraksisene ikke bare reflekterer kodenes «boende» mening og individets sosiale motivasjoner, men også hvordan individets bruk av kodene fungerer meningskonstituerende med referanse til ulike «dag» av kontekst.

7.2.3.1 Innledende presisering

Det konstruktivistiske perspektivet på språk som har blitt presentert som fundamentet for denne avhandlinga, har også konsekvenser for konseptualiseringer av språklige praksiser som involverer elementer fra ulike sosiokulturelt definerte varieteter. Dersom en legger til grunn at det ikke finnes noe som på objektivt grunnlag kan kalles *et språk*, kan det nødvendigvis heller ikke finnes *flere språk*, ei heller hos ett og samme individ eller innenfor ei gruppe av språkbrukere. I forlengelsen av dette resonnementet har et slikt perspektiv naturligvis også implikasjoner for hvordan en forstår og beskriver et fenomen som kodeveksling. Jørgensen et al. (2011) er som nevnt i kapittel 4.5 blant dem som har tematisert hvilke implikasjoner den moderne sosiolingvistiske oppfatninga av konseptet språk har for et konsept som kodeveksling. De tilkjenner dette fenomenet en rolle som analytisk størrelse, men de forutsetter ei re-konseptualisering for at begrepet skal være relevant:

It is of course possible to talk about «code-switching» even with our critical view of the traditional concept of «code» – a code-switch is the juxtaposition of features associated with different codes when both producer and recipient of the resulting complex sign are in a position to understand this juxtaposition as such. (Jørgensen et al. 2011: 33)

Det er en slik forståelse av kodeveksling som legges til grunn her; det jeg omtaler, er måten deltakerne kombinerer trekk forbundet med ulike sosiale og/eller geografiske fellesskap innenfor rammene av en og samme interaksjon. I tillegg forsøker jeg altså å skildre de funksjonene slik sammenstilling av ulike språklig-sosiale koder har innenfor den aktuelle interaksjonen, hvilke

effekter det skaper, og hva en kan utlede om motivasjonen bak de språkvalgene som gjøres på bakgrunn av dette.

Det finnes som nevnt ulike måter å tilnærme seg kodevekslingsdata på innenfor språkvitenskapen (jf. 4.5), og i den følgende analysen er det fra et i hovedsak *interaksjonelt* perspektiv (jf. f.eks. Auer 1998b) deltakernes demonstrerte kodevekslingspraksiser vil bli belyst. Det er altså den funksjonen vekslinga ser ut til å tjene innenfor den aktuelle interaksjonen som står i sentrum for framstillinga. Analysen vil riktignok også berøre hvordan deltakerne trekker veksler på forhold og diskurser som er eksterne for den aktuelle interaksjonen, men bare i den grad det er relevant for å belyse den meningsdanninga som kan sies å finne sted innenfor interaksjonen. Den neste delen av analysen (Del III) vil utfylle dette perspektivet med analyser som illustrerer hvordan en ikke kan forstå bidialektales språklige praksiser uten å også ha blick for de sosiokulturelle implikaturene ved bidialektal veksling.

7.2.3.2 Tre typer bidialektal kodeveksling

I dette prosjektet har jeg som nevnt arbeidet systematisk med å utlede kategorier og mer overordnede konsept av empirien, i tråd med metodikken for *grounded theory* (jf. 5.1.2). Det vil rent praktisk si at jeg har tilstrebet å sortere mangfoldet i materialet inn i kategorier av observasjoner som det ikke gir mening verken å bryte opp eller slå ytterligere sammen. Som nevnt ovenfor har det utkrystallisert seg tre slike mer eller mindre solide kategorier av bidialektal kodeveksling i mitt materiale, ut fra hva som synes å motivere vekslinga, og hvilken funksjon vekslinga tjener i interaksjonen. I utgangspunktet opererte jeg med ei todeling. Den ene kategorien svarte under denne todelinga til vekslinger jeg tolket som relatert til forhold ved situasjonen omkring individet, herunder forhold ved samtalepartneren. Den andre kategorien favnet det som nedenfor er omtalt som performative vekslinger. Jeg endte imidlertid opp med ei tredeling, inspirert av de tre kategoriene Ervin-Tripp (2001) har skissert for stilveksling (*style-switching*). Type 1- og type 2-vekslinger i min typologi svarer til det Ervin-Tripp har skissert som vekslinger motivert av henholdsvis (1) forhold ved samtalepartneren og (2) forhold ved situasjonen. Den tredje kategorien her svarer til Ervin-Tripps kategori *rethorical shifts*.

Type 1: Forhold ved samtalepartner

Dette er – som overskriften antyder – en type vekslinger som primært ser ut til å være motivert av forhold ved den eller de som den bidialektale samtaler med. Det kan være samtalepartnerens talemål som utløser vekslinga, men det kan også være andre forhold, slik som relasjonen mellom

den bidialektale og samtalepartneren. I de sammenhengene hvor språkvalget til informanten framstår som et uttrykk for tilpasning til en konkret samtalepartner, inntreffer vekslinga karakteristisk nok der hvor den bidialektale henvender seg til eller responderer på tiltale fra denne aktøren. I mitt materiale er det flere tilfeller av veksling som det er naturlig å tolke som nettopp en form for språklig tilpasning. Om det er snakk om ei tilpasning til *talemålet* til samtalepartneren, er det likevel vanskelig å avgjøre siden jeg hovedsakelig har opptak av informantene i samtale med meg og signifikante andre. De ulike språkvalgene og vekslingene som opptrer når samtalepartnerne byttes ut i mitt materiale, *kan* derfor være tilpasning til samtalepartnerens talemål. Det kan imidlertid også være andre forhold ved samtalepartneren som motiverer til veksling, slik som relasjonen mellom den bidialektale og samtalepartneren – for eksempel om de er i familie med hverandre, eller om de ikke kjenner hverandre fra før.

Type 2: Forhold ved samtalsituasjon

Denne typen favner intrasituasjonell veksling som inntreffer ved endringer i samtalsituasjonen som ikke kan relateres til forhold ved samtalepartneren, men til endringer i andre, omkringliggende forhold for en interaksjon. I denne kategorien inkluderer jeg veksling som er motivert av at det impliserte publikumet for yringer endrer seg og/eller der veksling utløses av endringer i grad av formalitet. I mitt materiale dreier det seg om overgang fra spontan til mer bevisst og omhyggelig utformet tale, slik som ved eksemplifisering av spesielle språktrekk eller overgang fra ikke-monitorert¹⁴³ og uformell tale til en mer formell talesituasjon. En annen form for veksling som sorterer under denne kategorien, er veksling relatert til skifte av samtaletema. Vekslinger som kan betraktes som temarelaterte, grenser mot performativ veksling. Jeg har imidlertid sortert slike som type 2-vekslinger med mindre hensikten med vekslinga ved temaskifter er åpenbart performativ. Dette er en grenseoppgang jeg vil belyse ytterligere i forbindelse med at kategorien koples til eksempler nedenfor.

Type 3: Performativ veksling

Som Ervin-Tripp (2001: 49) har påpekt i det hun omtaler som «rhetorical shifts» mellom språklige stiler, kan det være grunner til at språkbrukere tyr til bruk av andre språklige varieteter eller stiler selv om alle forhold ved en gitt samtalsituasjon holdes konstant: «Even within fixed interlocutor and situation arrangements, speakers use register, language, or dialectal features as resources for conveying meaning». Det jeg kaller performativ veksling, er veksling som tjener en

¹⁴³ I motsetning til interaksjon som blir tatt opp på bånd, og dermed har et tenkt publikum ut over samtalepartneren.

kommunikativ funksjon i samtalen i kraft av å være bærer av (sosial) mening. Denne kategorien veksling grenser mot den som ble omtalt ovenfor, men skillet settes her ved det jeg opplever som et distinkt performativt aspekt ved denne kategorien. Innunder denne kategorien plasseres vekslinger som bidrar til å skape bestemte retoriske effekter, eller som gjennom å spille på etablerte semiotiske koplinger mellom språklig form og bestemte sosiale identiteter brukes til å konstruere identiteter i interaksjon – egen eller andres. Det kan for eksempel dreie seg om veksling i gjengivelsen av dialoger, som del av ei dramatisering av ulike karakterers bidrag til en samtale. Det er en praksis som kan relateres til Bakhtins (se f.eks. 1984; [1975] 1981: 324ff) konsept *double-voicing* som viser til tilfeller hvor en taler drar veksler på en annen talers språk eller måte å snakke på, og med det introduserer en annen semantisk intensjon enn den allerede rådende i en gitt diskurs (1995a: 218–219; 1995b: 505–506). Det er flere av informantene som bruker veksling mellom kodene de har til rådighet, til å gestalte personer – deriblant seg selv – eller typer og til å mane fram språklig-sosiale stereotypier. Dette skiller seg fra det å demonstrere uttale av enkeltstående fraser eller eksemplifisering av dialekttrekk generelt, som i regelen vil være å betrakte som ei type 2-veksling.

Når en betrakter språket som et sosialt fenomen, er det vanskelig å se en hvilken som helst språkhandling som noe annet enn performativ, grunnleggende sett. Jeg vil derfor understreke at utkrystalliseringa av en egen kategori performative vekslinger har vært nødvendig for å fange det jeg mener er en vesentlig side ved materialet. Det har mer presist vært nødvendig for å beskrive det jeg opplever som en forskjell i graden av eksplisitt performativ utnyttelse av kodenens semiotiske potensial alene eller i sammenstilling. Det betyr ikke at ikke valg av kode ut fra forhold ved samtalepartner eller situasjon ikke også er å betrakte som performative i interaksjon.

7.2.3.3 Eksemplifisering

Formålet med de eksemplene som blir presentert i det følgende, er å konkretisere og nyansere kategoriene som ble beskrevet ovenfor. I beskrivelsene er de tre typene av vekslinger og forskjellene mellom dem gjort så tydelige som mulig, og kategoriene ser dermed ut til å favne helt bestemte typer vekslinger og ikke andre. Likevel er og blir ei fordeling av vekslinger mellom de tre kategoriene et forsøk på strukturering av et materiale som i realiteten er svært variert og langt vanskeligere å dele inn. Eksemplene er derfor valgt ut like mye for å gi et innblikk i mangfoldet *innenfor* typekategoriene som for å utdype forskjellene *mellom* dem.

Som vi skal se i denne gjennomgangen av eksempler, er det gjerne slik at ei og samme veksling kan være åpen for ulike fortolkninger. Analysen av eksemplene vil dermed fungere både som ei eksemplifisering av hvilke fortolkninger jeg sorterer under hvilke kategorier, og hvordan ei

og samme veksling kan tjene ulike funksjoner. Dette er også en vesentlig side ved kodeveksling mellom dialekter i enhver sammenheng: Enten ei veksling er overlagt eller underbevisst, og hvorvidt den er gjennomført for å skape en bestemt effekt eller ikke, har slik veksling et stort meningsskapende potensial. Hvordan dette potensialet realiseres i interaksjon, er avhengig av så vel aktørene, deres individuelle fortolkningsrammer og de fortolkningene som åpner seg gjennom interaksjonen.

De tre deltakerne Mari, Jon og Knut får her stå som representanter for det øvrige utvalget. Mari og Jon er hentet fra utvalget av hovedinformanter, mens Knut har status som sideinformant. Disse tre og de ulike eksemplene som er utvalgt for hver enkelt av dem, er ikke representative i kraft av å være eksempler som likner flest mulig andre eksempler. De er tvert i mot svært klare eksempler på de tre formene for veksling jeg har dokumentert.

Alle data tatt i betraktning er det flere eksempler på performative vekslinger enn vekslinger som framstår spontane, slik tradisjonelle kodevekslingsstudier gjerne har søkt å dokumentere og beskrive. Det har typisk vært gjort gjennom etnografi og ved å følge et svært begrenset utvalg språkbrukere tett over tid. Gitt karakteren til mitt datamateriale kan en ikke generalisere fra dette til at norske bidialektale framfor alt eller som regel veksler performativt. Til det er opptakssituasjonene mine for tydelig influert av formålet med dem: forskning. Informantenes egenrapporteringer indikerer heller ikke at veksling innenfor en og samme situasjon er noe som forekommer ofte hos alle; mange avviser tross alt at de gjør det i det hele tatt. Men som nevnt tidligere mener jeg likevel at dette er interessante data, ikke minst fordi slik intrasituasjonell bidialektal kodeveksling er svært lite utforsket og dokumentert i norsk sammenheng så langt, med Blom og Gumperz' (1972) og Klynderuds (1999) studier som hederlige unntak. Dernest fordi nettopp det performative potensialet i bidialektal kodeveksling – spontan eller overlagt – er lite utforsket i norsk sammenheng. Denne formen for veksling har også fått en mer befestet posisjon som språkvitenskapelig empiri under de nye perspektivene på hva språk er. Moderne, konstruktivistisk sosiolingvistikk har generelt viet større oppmerksomhet til utforsking av fenomen som impliserer mer eller mindre bevisst lek med koder for å spille på aspekt ved gruppeidentiteter som en kan ha – men ikke behøver å ha – ei varig tilknytning til (se f.eks. Blommaert & Backus 2013; Jørgensen et al. 2011; Rampton 1995a). Som en del av dette bildet mener jeg bidialektales performative utnyttelse av sine språklige ressurser også innenfor en intervju samtale er av forskningsmessig interesse.

Eksempel 1: Mari

I intervjuet med meg brukte Mari kun sin D1, som er en kode som kan betegnes som standard østnorsk. Under egenopptaket brukte hun derimot de to kodene jeg ikke fikk belagt under intervjuet. Hun snakker konsekvent en distinkt vestnorsk kode med mor, og en kode med nordnorske trekk – som hun selv omtaler som «nordlending» – med far. I denne samtalen med foreldrene, som varte i overkant av én time, har jeg som nevnt i kapittel 6.3.2.1 identifisert 77 punkt hvor Mari veksler fra én kode til en annen. Majoriteten av vekslingene er det naturlig å lese som type 1-vekslinger, relatert til forhold ved dem hun samtaler med. Vekslinga som ble brukt som eksempel på intrasituasjonell veksling mellom taleturer i forrige analysedel, representerer ett eksempel på veksling som åpner for ei slik tolkning. I følgende utdrag ser vi at Mari veksler flere ganger mellom kodene sine, avhengig av hvem av foreldrene hun henvender seg til eller responderer på henvendelser fra. For å gjøre dette forholdet synlig har jeg markert spesielt relevante sekvenser av taleturer.

Eksempel 1.1¹⁴⁴ – type 1

Mari	<i>vem æ: t̥ə ste:də? d̥ə e: da (.) me:g [Mari]...</i>
Mor	<i>hvem er tilstede? da er det meg [Mari]...</i> mamma [NAVN]
	(0.65)
Far	og pappan [NAVN]
*Mari	ja (.) ə <i>vilkən</i> (latter) <i>relaʃ:n</i> də ble j̥ɔ sakt ja (.) og <i>hvilken</i> (leende:) <i>relasjon</i> , det ble jo sagt
Mor	ja
Mari	ja
	ja
Far	ja
Mor	mamma-
*Mari	(uft) <i>f̥œldvænə mi:nə</i> (uft) foreldrene mine
Mor	ja
	(1.07)
*Mari ¹⁴⁵	=əm= <i>vis derə ikə ær i s̥lekt fami:liə- næi da t̥vɛj me içə sæi d̥ə: (latter) (.) i vilkə samənhengəʊ t̥vɛfəs d̥və vɑ:nli:v s ə siʁkə v̥ɔʁ ɔftə t̥vɛfəs d̥və? (.) =knirk= (.) (uft)</i> =em= <i>hvis dere ikke er i slekt familie- nei det trenger vi ikke si da (latter) (.) i hvilke sammenhenger treffes dere vanligvis og cirka hvor ofte treffes dere? (.) =knirk= (.) (uft)</i>
Far	vi treffes nå vel [[ukentlig, kan vi ikke si det?]]
*Mari	[[ja u:kəntli]] kan vi si: [[ja, ukentlig]] kan vi si
Mor	mm

¹⁴⁴ I prøvene her og i det følgende er kodene eksemplifisert gjennom grov fonetisk transkripsjon ved bruk av IPA-tegn, som omtalt i kapittel 5. Nøkkel for sitatmarkeringer oppgis for hvert eksempel. For dette eksempelet gjelder følgende: **Uthevet** = vestnorsk/mot vestnorsk kode (**D2**), normal = nordnorsk/mot nordnorsk kode (**D3**), *kursiv* = *lest/forholder seg til spørsmål*, understreket = ikke spesifiserbar/usikker kodetilhørighet.

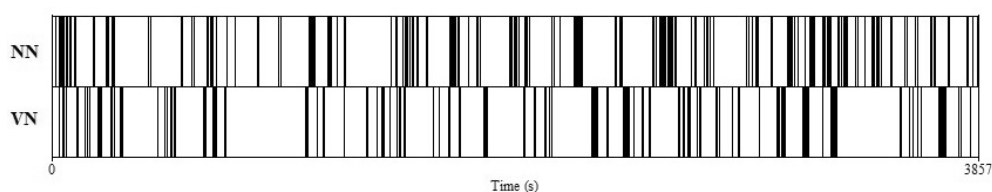
¹⁴⁵ Vekslinga i denne taleturen er ikke markert fordi jeg mener det er snakk om ei type 2-veksling, nærmere bestemt som veksling som skaper et skille mellom opplest spørsmål og den øvrige dirskursen, jf. det som vil bli omtalt som kontekstualisering i 1.3.

Mari	[[da e: də vəl]] bɔ:də- ja: sɔ n sɔm nɔ: nɔr æ e pɔ midag hɔs dɔkər (.) ə: [STED] (uft) ə vi ha (uft) fɔlkəmʊsɪk- =e= [[da er det vəl]] bɑde- ja sɑnn som nɑ nɑr jeg er pɑ middag hos dere (.) og [STED] og vi har (uft) [INTERESSE]- =e=
Far	[[(uft)]] (8.07) ja sɑnn ulike sɑnn [INTERESSE]-høve, ɔg
Mor	ja
Far	vi ferdes jo delvis i samme miljø
Mari	də jø:r vi det gjør vi
Mor	--ja-- (0.64)
Mari	ja (.) =e= ha: dɛrə spesiələ feləs intəresər fɔtel (.) ja: (.) [INTERESSE] [[ə INTERESSE]] ja (.) =e= har dere spesielle felles interesser fortell (.) ja (.) [INTERESSE] [[og INTERESSE]]]
Far	[[og [INTERESSE]]]
Mor	[[[INTERESSE]]] (.) mm
Far	[[(ja)]] (2.08)
Mari	jɑ (1.42)
Far	eller kultur og forsåvidt altså, det hender [[jo at vi treffes i]] andre [[kultur-]]
Mari	[[ja de jø:r (uft) jɔ]] [[ja det gjør (uft) jo]] (0.69)
Mor	[[at]] vi går på teater i lag eller [[(uft)-]]
Far	mm (0.52)
*Mari	mm (.) men høvədsɑ:kli dɔ: eŋkli [INTERESSE]-miljø:ə [[dɔ]] mm (.) men høvədsɑ:kelig dɑ egentlig [INTERESSE]-miljøet, dɑ
Mor	mm [[-ja--]]
Far	[[mm]]

De kursiverte delene av Maris utsagn i dette utdraget angir partier hvor hun forholder seg til spørsmål i samtaleguiden. Uttalen hennes i disse kursiverte partiene skiller seg fra måten hun snakker sin østnorske D1 på, som er den av kodene hennes som formelt sett ligger nærmest den språklige formen spørsmålene er gitt i samtaleguiden. Det trekket som kanskje først og fremst bidrar til å gi de leste partiene karakter av å tilhøre den ene eller den andre av disse kodene, er hvorvidt hun bruker uvular frikativ [ɣ] eller ikke. Men ut over dette er det også andre trekk – og i særlig grad prosodiske drag – som bidrar til avkodning i den ene eller den andre retninga. Det er derfor angitt i hvilken retning av henholdsvis vestnorsk (kursiv + uthevet skrift) eller nordnorsk (kursiv + ikke uthevet skrift) de leste sekvensene peker.

Eksempler som disse illustrerer det som hos Mari framstår som et klart mønster: I de fleste tilfellene hvor Mari veksler, er det nærliggende å relatere det til forhold ved samtalepartneren(e). Det vil si at det er type 1-vekslinger som dominerer i samtalen mellom Mari og foreldrene hennes. Regelmessigheten ved hennes orientering mot samtalepartnerne framgår tydelig om en sammenholder Maris bruk av de ulike kodene i løpet av egenopptaket og foreldrenes aktive deltakelse i samtalen. I del I av analysen så viste jeg til en *Praat*-representasjon av Maris bruk av

kode sine i forbindelse med egenopptaket, og vi skal ta den fram igjen her. Denne gangen skal vi imidlertid se nærmere på mønsteret som framtrer av å sammenholde hennes bruk av den nordnorske og vestnorske koden på en side, og foreldrenes aktive deltakelse i samtalen på den andre. Vi begynner med å kaste et nytt blikk på figuren fra 6.3.2.1 som viste et oversyn over Maris taleturer identifisert som henholdsvis nordnorsk (NN) eller vestnorsk (VN) gjennom hele intervjuet. Jeg minner igjen om at detaljnivået står i forhold til størrelsen på utvalget i disse figurene, og at det som framstår som fullt ut skraverete perioder i utvalget over, ikke viser til sammenhengende tale, men snarere perioder med stor aktivitet på radene for de ulike kodene.¹⁴⁶

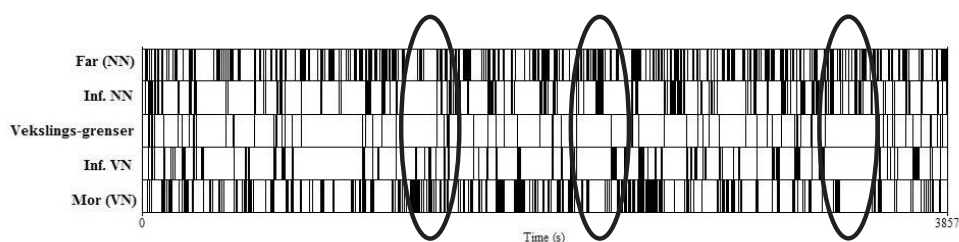
Illustrasjon 6: Intrasisituasjonell vekslings, egenopptak – oversyn (inf. Mari)

I skjemaene nedenfor vises et nytt oversyn over dette egenopptaket av samtalen mellom Mari og foreldrene. Her er også foreldrenes taleturer satt inn i oversynet¹⁴⁷. Farens taleturer er lagt inn øverst og mors taleturer nederst. I midten ligger en rad som viser vekslingsgrenser hos Mari, og utenfor ligger de to radene som viser taleturer som kan relateres klart til de ulike kodene (jf. punkt 6.3.2.1). Taleturer som kan identifiseres som tilhørende den nordnorske koden, ligger øverst av disse to.

Dette oppsettet gjør det mulig å sammenholde Maris vekslings mellom koder med de to foreldrenes aktive deltakelse i samtalen. Vi ser her at perioder med mange taleturer som lar seg identifisere som vestnorsk hos Mari, sammenfaller med taleturer hvor Maris mor bidrar aktivt til samtalen. På samme måte sammenfaller taleturer identifisert som nordnorske med perioder som domineres av fars aktive bidrag til samtalen. Mønsteret er slett ikke alltid like tydelig, og det er heller ikke uten unntak. Jeg mener likevel det er illustrerende for det mønsteret som framgår ved gjennomlytting av materialet, hvor majoriteten av vekslingene synes å være relatert til hvem Mari til enhver tid er vendt mot. I figuren under, som gir et oversyn over hele egenopptaket, har jeg ringet inn tre partier hvor korrelasjonen mellom radene framstår som særlig tydelig:

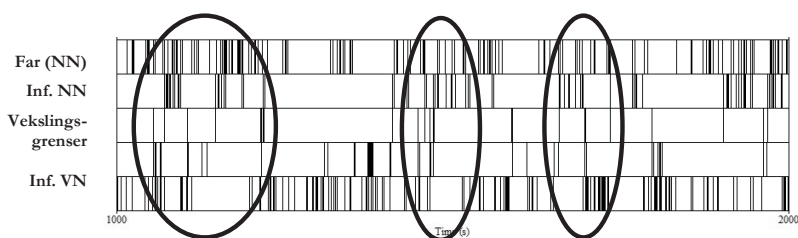
¹⁴⁶ Jeg minner igjen om at det kun er taleturer som det har vært mulig å tilkjenne en kode, som er med i denne figuren. Taleturer med korte tilbakemeldingssignaler eller ikke forståelig innhold (f.eks. latter) ikke er inkludert.

¹⁴⁷ Korte taleturer uten identifiserbart innhold (latter, korte tilbakemeldingssignaler o.l.) er ikke tatt med, i et forsøk på å få det til å framgå av disse oversynene hvor de to er mest aktive bidragsytere i samtalen.

Illustrasjon 7: Intrasituasjonell veksling, egenopptak – oversyn med interaksjon (inf. Mari)

Enda tydeligere blir dette forholdet om en gjør utvalgene av intervjuet mindre, slik at detaljnivået blir større. I figuren under ser en samme oppsett som over, men for et mindre utsnitt av egenopptaket (1000–2000 sek), også her med markeringer for noen spesielt tydelige segmenter:

Illustrasjon 8: Intrasituasjonell veksling, egenopptak – utsnitt med interaksjon (inf. Mari)

En term som er egnet for å sette ord på det inntrykket en får av å lytte til dette opptaket, og som også framgår av disse figurene, er *samvariasjon*. Dette er en term som Klynderud (1999: 123–124), inspirert av Thelander (1974), har brukt om det hun observerte av veksling hos sin bidialektale informant:

Thelander mener at dersom flere variabler samvarierer i forhold til de ulike situasjonene [...], blir det relevant å bruke begrepet kodeveksling. Variablene kan således settes sammen i bunter for å måle samvariasjonen. Ut fra Thelanders forståelse av begrepet, blir det relevant å bruke kodeveksling om Saras dialektbruk. Dersom jeg «bunter sammen» variablene innenfor leksikon, morfologi og fonologi finner jeg at disse utvilsomt samvarierer ettersom situasjonene skifter.

Som omtalt i del I av analysen opererer deltakerne mine med ulike språklige koder som framstår som distinkte og særmerkede jamført med hverandre: Det gjør de i kraft av å være konstellasjoner av trekk som peker i retning av ulike sosiale og/eller geografiske fellesskap. Maris veksling innenfor én og samme situasjon i forbindelse med egenopptaket demonstrerer hvordan de ulike kodene operasjonaliseres med rettethet mot ulike språklig-sosiale fellesskap, her representert ved mora og faren hennes.

Det er imidlertid ikke alle Maris vekslinger som framstår som motivert av forhold ved dem hun samtaler med. Som eksempel på ei type 2-veksling hos Mari skal vi se på et utdrag som

ble brukt som eksempel på veksling innenfor en og samme taletur i del I av analysen (6.3.2.3). Vekslinga det er snakk om her, fra den nordnorske koden til den vestnorske, skjer når samtalen dreier inn på et tema Mari forbinder med Vestlandet. Det er nærmere bestemt snakk om et årvisst arrangement på Vestlandet, som hun deltok på som barn. Det Mari snakker om før vekslinga inntreffer i dette utdraget, er samboeren sin – som er fra Østlandet – og et arrangement som finner sted i østlandsregionen.

Eksempel 1.2¹⁴⁸ – type 2

Mari næi men de handla vel om at æ- (.) æ e jø tilpasningsdykti
nei, men det handler vel om at je- (.) jeg er jo tilpasningsdyktig

Mor mm
(0.88)

Far [[ja, men det-]]

Mari [[i alə]] dialektan fəʃə:vit (.) [[tru: æ]]
[[i alle]] dialektene for så vidt (.) [[tror jeg]]

Mor [[mm]]
(0.58)

***Mari** væʃfəl sən østleniŋ ə sə ikə sant æ henta ʊ:r fra de [SAMBOER] si: ə æ henta
[[ʊ:r]] vis æ e: pə [STED I VALDRES]¹⁴⁹ elə ʊm əg e: pə [STED PÅ
VESTLANDET]-kurs elə...
hvert fall sånn østlending og så ikke sant jeg henter ord fra det [SAMBOER] sier og jeg
henter [[ord]] hvis jeg er på [STED I VALDRES] eller hvis jeg er på [STED PÅ
VESTLANDET]-kurs eller...

Far [[ja]]

Mor [[mm]]

Far ja (.) [[ja-]]

Mari [[sə:-]] endbə sə lit mən içə nʊ sən ø:və- (uft) ø:və vɔlsəmt kanfə
[[sə:-]] endra seg litt, men ikke noe sånn ove- (uft) over voldsomt kanskje

Mor mei

Mari østleniŋən ha: kanfə endbə sə lit vil ə səi
østlendingen har kanskje endra seg litt vil jeg si

Som nevnt tidligere er dette ett av få eksempler på veksling innenfor én og samme taletur i materialet hvor vekslinga ikke har karakter av å være en demonstrasjon av beherskelsen av ulike koder, eller at vekslinga på annet vis er tydelig overlagt. Jeg forstår dette som ei spontan veksling relatert til forhold ved situasjonen, og i dette tilfellet er det ei endring i samtaletemaet som synes å utløse vekslinga hos Mari. Dette eksempelet skiller seg dermed fra de to neste eksempelutdragene, som jeg fortolker som mer performative demonstrasjoner som understøtter

¹⁴⁸ Nøkkel for sitatmarkeringer: **Uthevet** = vestnorsk/mot vestnorsk kode (D2), normal = nordnorsk/mot nordnorsk kode (D3), *kursiv* = *lest/forholder seg til spørsmål*, understreket = ikke spesifiserbar/usikker kodetilhørighet.

¹⁴⁹ Det er her snakk om et arrangement Mari har besøkt flere ganger i oppveksten og som er forbundet med interessen hennes for musikk og dans.

det Mari forsøker å formidle. Det første eksempelet er som det forrige brukt tidligere som eksempel på veksling innenfor en taletur:

Eksempel 1.3¹⁵⁰ – type 3

Mor men du blir jo forvirra nå når du både skal se på meg og på [FAR], sant?

Mari næi ə bli: çə fərvirə
nei, jeg blir ikke forvirra

Mor å nei

***Mari** (uft) mɔ: bæɾə velgə lit [[nɔ:]] sɛɾ e pɔ de:g sɔ nɔ: pɾatə e [[vestleniŋ]] ɔ sɔ bytə æ: ɔ sɔ [[pɾa:t æ]] tɔ dæ:
(uft) må bare velge litt, [[nå]] ser jeg på deg så nå prater jeg [[vestlending...]], og så bytter jeg og så [[prater]] jeg til deg

Det andre eksempelet likner det første i at samtalen dreier seg om vekslingspraksis. Den første gangen Mari veksler i dette utsnittet, tolker jeg det som ei type 1-veksling av den typen Mari har svært mange av, som en respons på et utsagn fra mor. Den andre vekslinga skiller seg på sin side ut som mer tydelig performativ; her veksler hun fra sin vestnorske kode og til den nordnorske koden som en aktiv demonstrasjon av det hun sier om egen adferd i samme taletur.

Eksempel 1.4¹⁵¹ – type 3

Far den bare er der altså, hvis- hvis du snakker østlending til meg så tror jeg jo at du driver ap med meg

Mari (*latter, leende:*) [[ja næi de:- fe:r ikə (uft) (*latter*)]]
(*latter, leende:*) [[ja nei det- (uft) skjɛr ikkə (uft) (*latter*)]]

Mor [[(*latter*)]] [[nei (uft)]]

Far [[(uft)]] han [BROR] har prøvd faktisk [[(uft)]]

Mor [[ja,]] men jeg tror faktisk aldri du- (uft) du trår aldri feil (.) altså hvis en kan si det er en feil, at du snakker- glemmer deg og- og snakker en annen dialekt (.) selv om [[du skifter midt i setningen]], sant...

Mari [[(*latter, leende:*) nei]] (.) ja, ja

Mor så er det helt konsekvent

***Mari** ja içə sant ə kan jɔ sæi ən setniŋ tɔ de:g ɔ fɔ: inɔm papa ɔ:g men =knirkelyd=
eg sɔ:g jɔ tɔba:kə tɔ de:g (uft)
ja ikkə sant jeg kan jo si en setning til deg og se innom pappa òg, men =knirkelyd=
jeg så jo tilbake til deg (uft)

Mor ja

Far [[ja]]

***Mari** [[ja]] nɔ: kan æ byt da sɔ se:r æ ba:rə pɔ dæ d-e [[greit mən...]]

[[ja]], NÅ kan jeg bytte, da, så ser jeg bare på deg, det er [[greit, mən...]]

Far [[ja]]

¹⁵⁰ Nøkkel for sitatmarkeringer: **Uthevet** = vestnorsk/mot vestnorsk kode (D2), normal = nordnorsk/mot nordnorsk kode (D3), *kursiv* = lest/forholder seg til spørsmål, understreket = ikke spesifiserbar/usikker kodetilhørighet.

¹⁵¹ Nøkkel for sitatmarkeringer: **Uthevet** = vestnorsk/mot vestnorsk kode (D2), normal = nordnorsk/mot nordnorsk kode (D3), *kursiv* = lest/forholder seg til spørsmål, understreket = ikke spesifiserbar/usikker kodetilhørighet.

I både 1.3 og 1.4 er det altså snakk om mer en eksplisitt utnyttelse av kodene – og ikke minst distinksjonen mellom dem – som en form for retorisk virkemiddel for å understøtte påstander og demonstrere poeng.

Eksempel 2: Jon

Mens det var type 1-vekslinger som dominerte i materialet innsamlet fra informanten Mari, er det desto flere eksempler på vekslinger av type 2 og 3 hos de neste to informantene som er valgt ut til eksemplifisering. De har på sin side færre vekslinger som det er naturlig å relatere til forhold ved samtalepartnern. Det er først og fremst naturlig å se deres vekslinger i sammenheng med forhold ved selve opptakssituasjonen for deres del. Fordi Mari gjorde egenopptak sammen med både mor og far, som er aktører som utløser ulike koder hos henne, ble intrasituasjonell veksling fanget på opptaket.

Når det gjelder Jon, har jeg kun opptak av han og meg i samtale, og han og mora i samtale i forbindelse med egenopptaket. Jon brukte ikke bare én av kodene sine med verken meg eller mora, og de fleste vekslingene i opptakene av ham har jeg kategorisert som eksempler på type 2 eller 3. Jeg kan imidlertid legge til at jeg *observerte* intrasituasjonell veksling jeg mener det er rimelig å betrakte som motiverte av forhold ved samtalepartnern. For eksempel ble jeg servert kaffe av Jon før selve intervjuet tok til, og vi satt da sammen med barna og samboeren hans. Da vekslet Jon mellom kodene sine avhengig av om han tiltalte meg eller de andre som var til stede. Han brukte konsekvent sin midlandske D2 overfor meg, noe han også gjorde da vi var i kontakt for å planlegge intervju og egenopptak, mens han brukte D1 med både samboeren og barna. Dette er observasjoner som støtter opp om Jons egenrapporteringer og moras rapporter om at Jon snakker sin østnorske D1 når hun møter ham sammen med barna. Vi skal imidlertid vende oppmerksomheten mot et utvalg dokumenterte vekslinger fra intervjusamtalen og egenopptaket Jon bidro med.

Det første utdraget er hentet fra den innledende delen av intervjuet, omkring det tidspunktet jeg stilte Jon det første spørsmålet i intervjuguiden. Dette vil leseren gjenkjenne som deler av intervjuet som ble brukt som prøver på kodene til Jon, men nå er det altså overgangen fra D2 til D1 som står i fokus. Før dette småprater vi om hvordan intervjuet vil foregå, og kort om opptakeren jeg har med meg. Jon bruker sin midlandske D2 i hele denne sekvensen, slik han også gjorde før jeg satte i gang opptakeren. Vekslinga (markert med asterisk i deltakerkolonnen) inntreffer i det jeg har stilt mitt første spørsmål:

Eksempel 2.1¹⁵² – type 2

- Rikke** [...] så greit å teste lyden litt sånn med- når det er folk (.) i nærheten, for den tar inn ganske bra, jeg har prøvd den med spilling også
- Jon** **kə-rə hæitə fə ɲəgə egentle?**
hva det heter for noe egentlig?
(0.6)
- Rikke** det der?
- Jon** ja:
ja
- Rikke** nei det er nå en sånn (.) digital opptaker
(2.14)
- Jon** **e ha set før: men d- ə çəm içə hʊg kə-rə hæitə ə tru: dʌ æ ət namn pə də men e çəm-çə hʊg kə də æ fə ɲəgə**
jeg har sett det før, men det- jeg kommer ikke i hug hva det heter, jeg tror det er et navn på det, men jeg husker ikke hva det er for noe
- Rikke** (uft) (akkurat) den er nå Roland, da (uft) mp3-spiller, altså den tar opp- kan ta opp i mp3 og så kan den ta opp i (.) sånn (.) nesten sånn som du har på CD-kvalitet
- Jon** mm
mm
(0.83)
- Rikke** innmari imponert over lyden egentlig
(2.21)
- Jon** **e tru [NAVN] ha ʃlik vis ə içə hʊksa aldələs fæil**
jeg tror [NAVN] har slik hvis jeg ikke husker aldeles feil
- Rikke** [[og så bruker de det når de drar me-]]
- Jon** [[hæin h- (.) hæin ha:]] **mə se (uft) dæ:r (uft) æilə (s)tan dær ən fæ:r**
[[han h- (.) han har]] **med seg (uft) der (uft) alle steder der han drar**
- Rikke** og så bruker de det når de drar rundt med NRK (.) tror jeg faktisk (.) har noe som likner på de der
- Jon** **ja... dæ kæn nək hændə stæme (.) va-rə spøʃməɾ (ær æv)?**
ja... det kan nok hende stemmer (.) var det spørsmål her òg?
(1.09)
- Rikke** ja (uft) jeg skal nå bare stille dem deg [[(uft)]]
- Jon** [[ɔ ja ɔ:kei]] **sə e- (stotring) e [[ska çə skri:və nəgə næi]]**
å ja okei, så e- (uft) jeg [[skal ikke skrive noe nei]]
- Rikke** [[(uft) trenger ikke å skriv-]] nei, nei, nei
- Jon** **da: æ də græit**
da er det greit
Rikke	slivinga nå, du skal bare fä- (.) begynner med litt sånn spørsmål om- om bakgrunnen din og sånn jeg, da, for å- (.) for eksempel når og hvor du var født og oppvokst og sånn
(4.46)
*Jon	jæi æ:r fət (.) pə a:kær sy:kəhʊs
jeg er født (.) på Aker sykehus
- Rikke** jaha
(0.76)
- Jon** ɔsə æ jæ ɔpvəkst pə [STED]
og så er jeg oppvokst på [STED]
- Rikke** mm (.) når var du født (.) sa du?
- Jon** [ÅR]
[ÅR]
- Rikke** [ÅR], ja
- Jon** mm (.) skrɔ:stre:k [ÅR]
mm (.) skråstrek [ÅR]
- Rikke** ja?
- Jon** də siə jæi- də si: jæ alti [[(.)]] **d-æ bæɾə fæm dɔgə- d-æ barə fem da:gør ɔm ɔ**

¹⁵² Sitat (uthevet = midlandsk kode (D2), normalt uthevet = østlandsk kode (D1), kursiv = lest/forholder seg til spørsmål, understreket = ikke spesifiserbar/usikker kodetilhørighet)

jø:rə
det sier jeg- det sier jeg alltid [[(.)]] **det er bare fem dager-** det er bare fem dager om å gjøre

Rikke [[mm]] (1.89) ja (.) men-ehm... (.) hvordan var det å vokse opp på [sted] (da), var det ved [STED med presisering] eller var det-

Jon [STED]
[STED]

Rikke ja

Jon mm (.) (det) va veldig bra:
mm (.) (det) var veldig bra

Rikke ja?

Jon veldig fi:nt før t̃ñər
veldig fint for unger

Rikke ja?
(1.04)

Jon stilə ɔ rø:li
stille og rolig
(0.94)

Rikke mm
(2.15)

Jon masə grøntarə:l
masse grøntareal

Rikke mm

Jon veldig myə =e= ja (.) fi:nt ɔ gə pə ʃi: fi:nt ɔ sparkə fɔ:tbal
veldig mye =e= ja (.) fint å gå på ski, fint å sparke fotball
(0.54)

Rikke ja

Jon fi:nt ɔ gə pə ʃøytər (.) də va:r **alt** mu:li
fint å gå på skøyter (.) det var **alt** mulig

Vekslinga fra den midlandske D2-koden til den sentraløstlandske D1-koden i denne sekvensen følger etter en lang pause (4.46) sekunder, og framstår abrupt og markert. Jeg gjorde notat av Jons veksling til D1 etter første spørsmål da det inntraff, noe som i seg selv er et uttrykk for hvor markert dette språkvalget var. Dette var også første gang Jon brukte sin D1 overfor meg i forbindelse med planlegging og gjennomføring av intervju og egenopptak. Jeg hadde altså hørt ham bruke D1 tidligere, blant annet like forut for intervjuet i samtale med barna og samboeren, men overfor meg brukte han konsekvent D2. Jeg forstår dette som ei kodeveksling motivert av forhold ved samtalekonteksten, nærmere bestemt av ei endring av formalitetsgrad ved interaksjonen, og – samtidig – ei rekonfigurering av rollebeskrivelsen i interaksjonen: Ved første spørsmål innledes det formelle intervjuet, og vi går fra å være kjente som samtaler om løst og fast, til å være forsker og intervjuobjekt. Denne nye konfigurasjonen av formalitet og rolleforhold medfører altså at Jon veksler til D1. Den relativt sett lange pausen forut for vekslinga bidrar til at jeg opplever vekslinga som bevisst fra Jons side, og da i betydninga overveid. I tillegg til den lange pausen forut for vekslinga indikeres denne bevisstheten også av trekk ved den taleturen som er markert med understreking i deltakerkolonnen. Den uthevede sekvensen av denne taleturen er et utsving fra den østnorske D1-koden og inn i den midlandske D2-koden, noe som

blir ekstra tydelig fordi Jon avbryter utsagnet og gjentar samme frase med entydige østnorske D1-former:

IPA: [də sie jæi- də si: jæ alti [[(.)]] **d-æ bærə fæm dɔgɔ-** d-æ barə fem da:gør ɔm ɔ jø:rə]

BM: det sier jeg- det sier jeg alltid [[(.)]] **det er bare fem dager-** det er bare fem dager om å gjøre

Det innledende ikke-uthevede partiet kjennetegnes som vi ser av to D1-realiseringer av 1. personspronomenet i entall, [jæi] og [jæ], som skiller seg fra realiseringene av samme form som [e] i de uthevede sekvensene før vekslinga. Etter en kort pause hvor jeg overlapper ham med et kort tilbakemeldingssignal, svinger Jon over i en sekvens med flere D2-pregede realisasjoner som svarer til andre, D1-fargede realisasjoner etter avbruddet: jf. [bærə] vs. [barə], formen [fæm] av tallordet *fem* vs. påfølgende form [fem] og formen [dɔgɔ] (*dager*, m. pl.) med r-bortfall vs. formen [da:gør]. Jeg tolker dette utsvinget som en indikasjon på at Jon her opplever at han handler på tvers av sine disposisjoner og aktivt må legge bånd på seg for å holde seg til D1.

Også i forbindelse med egenopptaket veksler Jon, og vi skal se nærmere på ei ny type 2-veksling. Under egenopptaket samtaler Jon med mora si, men de forholder seg begge nokså tydelig til meg som implisitt publikum for samtalen. Som nevnt i forbindelse med analysen av Jons to koder framstår egenopptakssituasjonen nokså formell i deres tilfelle, og både Jon og mora henvender seg direkte så vel som indirekte til den tenkte lytteren. De glir imidlertid stadig inn i samtale som er mer entydig mellom dem to, og når det skjer, skifter Jon fra sin østnorske D1 – som han bruker henvendt til lytteren – til D2. Dette er veksling som kan leses som ei type 1-veksling, relatert til forhold ved samtalepartneren. Jon snakker gjerne D2 med mor i andre sammenhenger også. Jeg mener likevel at det at han veksler til D1, ved dette tilfellet må relateres til forhold ved situasjonen framfor sider ved den tenkte samtalepartneren, som jo er meg. Som nevnt ovenfor er det primært D2 han har brukt overfor meg, og det at han bruker D1 i forbindelse med egenopptaket når han ikke er henvendt til mor, framstår derfor som en respons på at situasjonen er formell, og ikke på at jeg er implisitt tilhører.

Vi skal se på et utdrag hvor vi kan se at Jon benytter D1 i forbindelse med opplesing av et spørsmål fra samtaleguiden, men D2 når han samtaler med mor i framforhandling av omforent svar på spørsmålet. Jons mor snakker her om Jon i tredjeperson, tydelig henvendt mot meg, og Jons veksling til D1 mot slutten av dette utdraget tolker jeg som ei tilsvarende vending bort fra mor og mot en implisert tilhører:

Eksempel 2.2¹⁵³ – type 2

Mor	nei, få se lite grunn (.) [JON] har selv fortalt at han snakker mer enn én dialekt, spørsmålene under er kun ment som utgangspunkt for samtale og refleksjon omkring dette, samtalen omkring de ulike spørsmålene behøver ikke å kunne ut i en konklusjon, det er fint om dere berører alle problemstillingene, men de må ikke tas opp i noen bestemt rekkefølge, og dere må gjerne komme inn på andre tema enn de som er angitt, er dette med [JONS] dialektveksling noe dere har snakket om før (.) ja (.) det kan jeg si, det er veldig mange som sier til meg at «kan ikke skjønne at han [JON] prater [D2] (.) eller prater dialekt (.) nei, sier jeg, det er helt uvanlig (.) skal jeg ta fram ett eksempel (.) når han var i følge med =knirkelyd= ei fra [D2-region] for mange mange år siden, så var hun på besøk hos oss i Oslo (.) og så fikk han [Jon] telefon i fra kamerater som bodde i Oslo og da (.) prata han jo selvsagt... (.) østlandsdialekt (.) og når han la på røret så sier hun det... (.) «hvorfør knoter du slik, da?»(hermer)
Jon	(latter) (.) ja [[hø-]] (.) hør: vaʃ sint da! (latter) (.) ja [[ho-]] (.) hun ble sint, da!
Mor	ja, det er [[veldig rart (.) nå kan du si-]] se jeg sa «veldig rart»
Jon	<u>mm</u> <u>mm</u>
Mor	jeg har lite grunn til [[å legge om jeg óg]]
Jon	<u>[[ja-, ja:]] da du ha: qæ: (.) (leser:) nør by:ntə [JON] ɔ snakə di u:likə dialektnə (.)</u> <u>[[ja, ja]] da du har det (.) (leser:) når begynte [JON] å snakke de ulike dialektene?"</u> (0.6)
Mor	(smattelyd) ja da var han så liten (.) (uft) kan tenke meg at-
Jon	(uft) va:-kə [[sɔ:...]] (uft) var ikke [[sə...]]
Mor	[[=knirkelyd=]] (drar på det) seks-sju år kanskje? det var... (0.97)
Jon	va-çə(-e) ældrə? (.) inbilə mə at e va: ʃlik i ti: øylvəɔʃældəŋ [[e men]] var ikke (jeg) eldre? (.) innbiller meg at jeg var slik i ti elleveårsalderen [[jeg, men]]
Mor	[[ja]] det kan hende- det- jeg husker ikke akkurat, men i alle fall etter du fikk [instrument], det var når du var ti år
Jon	<u>ja:</u> <u>ja</u> (0.59)
Mor	og etter det prata du- la du i alle fall om til... dialekt
Jon	<u>ja: (.) i vilkə samənhəŋər [[brʉ:kər-]]</u> <u>ja (.) i hvilke sammenhenger [[brʉker-]]</u>
Mor	[[nei]] du- du [Jon], du prata dialekt før det
Jon	ja: vel e: çəm içə hɔŋ ja vel, jeg husker ikke/kommer ikke i hug
Mor	nei jeg kan ikke huske tidspunktet jeg heller
*Jon	(knirkete:) næi (.) i vilkə samənhəŋ brʉ:kə [Jon] di u:li:kə dialektnə (.) ja [[de: ha vi- de: ha: vi jɔ prɑ:tə ɔm nɔ: da]] (knirkete:) nei (.) i hvilke sammenhenger bruker [Jon] de ulike dialektene (.) ja [[DET har vi- det har vi jo prata om nå, da]]
Mor	[[ja det- (latter)]]
Jon	[de: æ:r]] sæ:li nør ə æ: [MUSIKK OG DANS]... (.) ba:rə dialekt (.) nɔ jə æ:r i by:n ə= pɔ pɔb ɔ drikər ɔl me kumpisər ɔ:... ɔ venər ʃenərəlt da æ:r-rə... østlandsdialekt (.) ɛŋkəlt ɔ græt i nɔ jə æ:r i [STED] ɔ jə æ:r i [STED] da p- da gɔ:rə kun pɔ dialekt (.) va æ: qə sm a:vjɔr vilkən dialekt [NAVN] brʉ:kər fɔr əsempəl pæʃv:nər te:mə fɔr samta:ln ste:d fɔr samta:ln ətse:trə (.) ja de: snaka vi- de svaʃə jə jɔ e:gəntli pɔ: akurat nɔ: da [[det er]] særlig når det er [MUSIKK OG DANS], da er det... (.) bare dialekt (.) når jeg er i byen =e= på pub og drikker øl med kompiser og... og venner generelt da er det østlandsdialekt (.) enkelt og greit, og når jeg er i [D2-sted] og jeg er i- i [STED i D2-

¹⁵³ Sitat (uthevet = midlandsk kode (D2), normalt uthevet = østlandsk kode (D3), kursiv = lest/forholder seg til spørsmål, understreket = ikke spesifiserbar/usikker kodetilhørighet

region] da p- da går det kun på dialekt (.) (leser:) "hva er det som avgjør hvilken dialekt [NAVN] bruker for eksempel personer, tema for samtalen, sted for samtalen et cetera" (.)
ja det snakka vi- det svarte jeg jo egentlig på akkurat nå, da

Mens de forrige utdragene vi så på, bar preg av å være vekslinger utløst av ei endring i graden av formalitet ved situasjonen, synes andre vekslinger hos Jon å være mer underbevisste vekslinger motivert av at vi berører tema Jon forbinder med henholdsvis D1 og D2. Det neste utsnittet fra intervjusamtalen er kanskje det mest tydelige i så måte. Selv om vi i denne sekvensen snakker om språk, opplever jeg det ikke slik at Jons mange vekslinger fram og tilbake her er overlagte. Jeg mener snarere at vekslingene til D1 følger av at tema for samtalen på disse punktene blir D1-relatert, og dermed er type 2-vekslinger. Vekslingene til D2 er på sin side en retur til det Jon ser ut til å foretrekke overfor meg, og dermed type 1-vekslinger.

Eksempel 2.3¹⁵⁴ – type 1 og 2

Rikke --nei-- (.) men du mener du prater nogenlunde sånn som de gjør oppi... [D2-sted], eller er det...
(2.45)

Jon a e: pra:ta nɔ [D2] ɔa: skrɔ:strek [DIALEKT NÆR D2] ɔa
ja jeg prater nå [D2], da, skråstrek [DIALEKT NÆR D2], da

Rikke mm

Jon egentlɔ (uft) e: ha ʃlikɔ ɔ:ʃ ɔ utryk fɔ [STED VED D2-STED] egentlɔ sɔm a vɔrɔ sɔ myçɔ i [STED VED D2-STED]
egentlig (uft) jeg har slik ord og uttrykk ifra [STED VED D2-STED] egentlig (.) [[som har]] vært så mye i [STED VED D2-STED]

Rikke [[m]] (1.03) ja

Jon mm
mm
(1.6)

Rikke mm (.) men hvis du skal plassere =e= østlandsken din i Oslo, da (.) mener du at det er forskjell på hvordan folk prater i Oslo?
(5.89)

Type 2

***Jon** dm si:ər at d-æ fɔʃel pɔ øst ɔ vest da
dem sier at det er forskjell på øst og vest, da
(1.26)

Rikke ja, er det noe du har lagt merke til?

Jon =mæiæi=knirk= (.) jæ ha-kə tɛŋt ɔ:və rə (.) men dəm si: jɔ de: at pɔ ɔʃlɔ vest sɔ pra:tər əm lit fi:nərɔ da dəm æ lit fi:nərɔ tɔ pɔ:tə =ə= mɛns hæ: pɔ øst sɔ æ: vi lit mɛ:rə ʃlæŋ

(mæiæi, jeg...) =knirkelyd= (.) har ikke tenkt over det (.) men de sier jo det at på Oslo vest så prater de finere, da, dem er litt finere til å prate =e= mens her på øst så er vil litt mere slang

Rikke åkei (.) ja

Jon (hvis) du ʃønə (hva) jeg) mɛ:nər
hvis du skjønner hva jeg mener?

Rikke mm (.) (ja) det er jo det- det er jo det) en ofte hører, da, men jeg- jeg er jo ikke så...
(1.38)

Type 1

¹⁵⁴ **Sitat (uthevet = midlandsk kode (D2), normalt uthevet = østlandsk kode (D3), kursiv = lest/forholder seg til spørsmål, understreket = ikke spesifiserbar/usikker kodetilhørighet.**

*Jon	e høyrə də e: vist e leg mærcə (uft) sɔ høyr-ə də gət egentlə jeg hører det, jeg, hvis jeg legger merke til det så hører jeg det godt egentlig	
Rikke	ja?	
Jon	e høyrə vis də çəm æi fi:nərə byfrua sɔm çəm frɔ:... (.) sme:sta fɔr esæmpəl æl də çəm æin- æi çəməl çæriŋ frɔ:... (.) furusæt pɔ andrə sia hæ jeg hører hvis det kommer ei finere byfrue som kommer fra ... (.) smestad for eksempel (eller) det kommer en- ei gammel kjerring fra... (.) Furuset på andre sida her	
ØRikke	ja (1.82)	
Jon	du kæn gət høyrə dæ: vist hɔ fi:nə fru:a pɔ væstkantn pra- gɔ:r in fɔr ɔ pra:tə fint du kan godt høre det hvis hun fine frua på vestkanten pra- går inn for å prate fint	
Rikke	åkei, ja	
Jon	asa du kæn tɔ: æit eksæmpəl (.) venkə fɔs... altså du kan ta et eksempel (.) Wenche Foss...	Type 2
Rikke	mm?	
*Jon	vɔr i by:n tru dɔ hu: æ: fra øst elə vest? hvor i byen tror du hun er fra da, øst eller vest? (0.9)	
Rikke	nei, det vet ikke jeg (.) hun er fra vest, [[hun, da?]]	
Jon	hu: va fra vest fɔ hu: prata fi:nt hun var fra vest, for hun prata fint	
Rikke	ja	
Jon	mm mm (1.87)	
Rikke	men hva vil du si atte det der fint og... ikke fint [[[uft]]]	Type 1
*Jon	ja (<i>latter</i>) de- d-æ akurat dæ: da: (.) asɔ dæ- =knirkelyd= æi fɔr me: æ dɔ umtrænt likt asa mən dæ:... (uft) ja: (.) d- d-æ bæra sliŋ du høyrə dæ: =ə= d-æ væfəl içə nɔgɔ negatift mæint egentlə [[(<i>latter</i>) ja, det er akkurat det, da]] (.) altså det- =knirkelyd= nei fɔr meg er det omtrent likt altså men det... (uft) ja (.) d- det er bare slik du hører, det... =e= det er hvert fall ikke noe negativt ment egentlig	
Rikke	nei-nei	
Jon	d-æ də içə næ-næi det er det ikke, nei, nei (2.54)	
Rikke	men =e=... prater du sånn som (.) de gjør på ø- østkanten da, synes du eller prater du sånn som- (.) skiller din og Wenche Foss sin måte å [[[prate på]]]	
Jon	[[næi e:]] pra:ta nɔk =ə= sliŋelə øst- (<i>lattermild:</i>) østkantdialækt [[nei jeg]] prater nok skikkelig øst- østkantdialekt (<i>latter</i>)	
Rikke	(<i>latter</i>) ja	
Jon	dæ: jɛr-e det gjør jeg	
Rikke	ja (.) skjønner (.) [[=em=]]	

Det er selvsagt ikke entydig at det er snakk om type 2-vekslinger her. Det kan også dreie seg om ei performativ utspilling av en D1-identitet for å støtte opp om det som blir sagt, det vil si ei type 3-veksling. I så fall er det bruken av D2 som er det mest påfallende her. Med bakgrunn i

gjennomlyttinga av opptaket, og sett i forhold til Jons adferd under intervju og egenopptak for øvrig, mener jeg imidlertid at det er rimelig å betrakte dette som mer eller mindre underbevisste D2-vekslinger utløst av at samtalen dreier inn på tema og personer som Jon forbinder med D2-sfæren. Dette er også ei plausibel fortolkning sett i forhold til hans egenrapporteringer om at det er «atmosfæren» som avgjør kodevalget hans, og hans mors utsagn om at han kan veksle avhengig av hva de snakker om.

Noe som kan understøtte ei lesning av vekslingene til D1 i forrige utdrag som performative vekslinger, er at det samme skjer andre ganger i løpet av intervjuet på en mer eksplisitt performativ måte. Akkurat som Mari bruker Jon enkelte ganger kodene sine i en form for understøttende iscenesetting av sitt eget språkbruksmønster i sekvenser hvor han forsøker å beskrive dette. I det følgende utdraget spør jeg om hva det er som bestemmer hvilken kode han velger, og han bruker kodene sine performativt i utforminga av svaret på dette:

Eksempel 2.4¹⁵⁵ – type 3

Rikke	men er det- (.) hva vil det dus- (.) hva vil du si er det som bestemmer hva det er du prater, da? (.) er det...
Jon	də æ atmɔsfæ:ra rɔnt det er atmosfæren rundt
Rikke	Jaha? (1.05)
Jon	də hɔrəs sikɔt hæilt vilt ɔ dɔmt ut mən də æ faktisk sɔ æŋkəlt asɔ det høres sikkert helt vilt og dumt ut, men det er faktisk så enkelt altså
Rikke	mm
Jon	də æ: də det er det (0.71)
Rikke	hva legger du i atmosfære (uft), da?
Jon	ja asɔ... vist fɔr eksəmpəl =ə= (.) e æ pɔ i:sɔkikəmp el æ pɔ fɔ:pælkəmp kɔntrə ɔ vɛra pɔ æin [NAVN]fæstivə:l [FESTIVALNAVN] ja altså... hvis for eksempel =e= (.) jeg er på ishockeykamp eller er på fotballkamp kontra å være på en [NAVN]-festival [FESTIVALNAVN]
Rikke	Jaha? (0.98)
Jon	də-æ tɔ: flikə atmɔsfæ:re sɔm virçelə fæ fram sprɔ:kə (.) pɔ dən æinə ɔ dən andrə kantn da det er to slike atmosfærer som virkelig får fram språket (.) på den ene og den andre kanten, da
Rikke	åkei (.) så når du er [[på fotballkamp-]]
*Jon	ɔ vɛra pɔ jɔ:ɔal amfi: å være på Jordal amfi
Rikke	ja?

¹⁵⁵ **Sitat** (uthevet = midlandsk kode (D2), normalt uthevet = østlandsk kode (D3), *kursiv* = lest/forholder seg til spørsmål, understreket = ikke spesifiserbar/usikker kodetilhørighet.

Jon	(uft) me:... fíkæli tǒp stemnig (uft) med... skikkelig topp stemning
Rikke	Ja!
Jon	da æ-rǽ østlanǽ sǒm jelǽr da er det Østlandet som gjelder (2.23)
Rikke	[[og når du-]]
*Jon	ne: ɖu æ pǽ [NAVN]-fǽstivaln pǽ [STED] sǽ: hǽyrǽ-ǽ gǽ: musik dǽ:r ɔ alt dǽta rǽnt dǽ ʃ da: bi dǽ dǽ:- dǽin dialǽktǽ nǽr du er pǽ [NAVN]-festivalen pǽ [STED] sǽ hǽrer jeg god musik der og alt det rundt det, sǽ da blir det dǽ- den dialekta

Eksempel 3: Knut

Den siste deltakeren vi skal gjennomgå eksempler fra i denne omgangen, er Knut. Han er ikke blant hovedinformantene, og alle eksemplene her er følgelig hentet fra intervjusamtalen med meg. I denne sammenhengen, hvor det er bidialektal kodeveksling som står i fokus, er han likevel så avgjort blant de deltakerne jeg betrakter som mest interessante og som har informert analysen mest. Det er ikke fordi han veksler hyppigst, men fordi hans måte å veksle på innenfor rammene av intervjuet gjør det performative potensialet ved bidialektal kodeveksling så synlig. Materialet innhentet fra Knut bidrar til at konturer som bare så vidt kunne skimtes i andre deler av materialet, trer inn i forgrunnen. Derfor er han også svært godt egnet som eksempel her til slutt, som opptakt til den videre drøftinga av hvordan meningspotensialet i bidialektal kodeveksling kan bli – og blir – utnyttet i interaksjon.

Vi skal i det følgende se på tre eksempler hentet fra intervjusamtalen mellom meg og Knut. Vekslingene i disse utdragene blir som i de foregående kategorisert etter hva som synes å motivere dem og den funksjonen de tjener i denne spesifikke interaksjonen. Samtidig er det for Knuts del også naturlig å kommentere hvordan disse eksemplene gjør det tydelig hvordan bidialektale både responderer på og reproducerer semiotiske koplinger gjennom sin praksis, og hvordan de konstruerer og utnytter det semiotiske potensialet kodene og distinksjonen mellom dem har i bestemte interaksjonelle kontekster. Dette framgår kanskje mer tydelig i disse eksemplene fra Knut enn hos noen annen informant.

Selv om jeg som nevnt bare har opptak av Knut i samtale med meg, bidro uforutsette forhold ved konteksten til at jeg likevel fikk dokumentert vekslinger som jeg mener validerer Knuts påstand om at forhold ved samtalepartneren – slik som talemålet de bruker – er av betydning for hans språkvalg. Jeg har vært noe i tvil om dette var et eksempel jeg skulle inkludere i avhandlingen, eller om jeg skulle nøye meg med å vise til det som hender i den følgende sekvensen. Vekslinga inntreffer i dette eksempelet i det Knut tar et steg ut av det som kan sies å være den definerte forskningskonteksten, og svarer på en telefon som ringer. Når jeg likevel har

det med, er det fordi Knut både under intervjuet og når vi snakket sammen ellers, fortalte mye om hvordan han vanligvis veksler på denne måten, og at det er noe som ofte skjer. I den forbindelse nevnte han også telefonsamtaler spesifikt. Som vi skal se i det følgende, brukte Knut også de to kodene sine aktivt til å iscenesette seg selv som bidialektal under intervjuet, blant annet gjennom å «vise fram» at han kan veksle. Av den grunn har jeg funnet det naturlig å inkludere denne sekvensen, nettopp fordi det dokumenterer et språkvalgsmønster Knut selv la slik vekt på å beskrive. Innholdet i samtalen må kunne sies å være av det uskyldige slaget – det er snakk om ei handleliste på avveie – og det er kun Knuts bidrag i interaksjonen som gjengis.

Innledningsvis i denne sekvensen bruker Knut sin nordøstlandske D2, men når han tar telefonen, veksler han til den midlandske D1-koden. Det er kona hans som ringer her, og selv om han delvis forlater rommet for å lete etter noe, går det tydelig fram av opptaket at han snakker D1 med kona i det som er av identifiserbar tale. Når han så legger på og henvender seg til meg, faller han ikke tilbake til D2, slik han snakket med meg før han tok telefonen, men holder fram med å bruke D1. Vekslinga her har jeg kategorisert som type 1, motivert av at han snakker med kona, som selv er fra D1-stedet og som Knut forteller at han alltid snakker D1 med.

Eksempel 3.1¹⁵⁶ – type 1

Knut	[...] mən (.) n [NAVN] sɔm ən hetə hæn ta:ɾa je: (telefon ringer) tɔ:tniŋ ve: he:lə tia ɔ sɔ ta:ɾa je: (.) dɔr ve di andrə (tar telefonen) han [NAVN], som han het, han prater jeg (telefonen ringer) totning med hele tida og så prater jeg (.) dɔl med de andre (tar telefonen)
Rikke	ja
*Knut	(i telefonen:) ha:lɔ [NAVN]! (.) e: hadə =ə= kə (uft) va d-ə skræiv øfst da dæ huksa e:... (.) e kæn fɔ etə um ə se:-ŋ e: (.) (i annet rom:) (uft) næi næi (.) (uft) (lang pause/langt unna) (uft) næi- jau hæ:r lig ən hæ lig ən du ha sæt-n at pə æin pɾastikkpɔsɔ də va ketʃup (.) m-m (.) grɔnsa:kər mjɔrk midag mandlər da:gbɾa (.) m-m (.) jes græit mən (.) jes (i telefonen:) hallo, mor! (.) jeg hadde =ee= hva (uft) var det jeg skrev øverst, da, det husker jeg... (.) jeg kan se etter om jeg ser den, jeg (går ut av rommet) (.) (i annet rom: (uft) nei, nei (.) (uft) (lang pause/langt unna) (uft) nei- jo her ligger den, her ligger den, du har satt den igjen på en plastikkpose, det var ketsjup (.) mm (.) grønsaker, melk, middag, mandler, Dagbladet (.) mm (.) yes, greit, morn (.) yes
Rikke	ja
Knut	(.) næi ra sɔ: =ə= də va æin (.) æin de:l fɔrk hær ɔ- ja (.) sɔm sakt (.) pɔ a:rbæi au dæ: (.) dæ:r æ də æin i frɔ (.) ha:mar ɔ æin i frɔ (.) ha:ræstua ɔ dɔm tɔɾɔ nɔ (.) sɔ likt me: at =ə= nɔ e: tɔɾɔ ve dɔm sɔ da flæ ə ɔvər nei da så... =e= det var en (.) en del folk her og- ja, som sagt (.) på arbeid og det, der er det en i fra... (.) hamar, og en ifra... (.) Harestua, og de snakker nå... (.) så likt meg atte (.) når jeg prater med dem så da slår jeg over

¹⁵⁶ **Sitat (uthevet = nordøstlandsk kode (D2), normalt uthevet = midlandsk kode (D1), understreket = ikke spesifiserbar/usikker kodetilhørighet.** Jeg kan ellers legge til at det i transkripsjonene for Knut er gjort samme valg i representasjon av målmerket palatal diftongering som det som ble gjort i forbindelse med analysen av de to kodene til informantene Jon (jf. 6.1.2.4).

Det kan for øvrig nevnes at også det at Knut holder fast ved D1 i den videre samtalen med meg etter å ha avslutta samtalen med kona, kan sies å være relatert til forhold ved samtalepartneren. Han brukte nemlig D1 overfor meg både da vi snakket sammen i telefonen før vi møttes, og da vi møttes i forbindelse med at vi skulle gjennomføre intervjuet i hans hjem. Han uttrykte også eksplisitt at han opplevde det mest naturlig å snakke D1 med meg. I den forstand er det språkvalget ved inngangen til eksempelsekvens 3.1 – den østlandske D2-koden – som er mest interessant her. Ikke minst fordi denne inngangen følger i forlengelsen av den første delen av intervjuet, hvor Knut brukte sin D2 overfor meg. Dette var et språkvalg han gjorde på en relativt eksplisitt måte, som en del av et narrativ om omstendighetene omkring hans tilegnelse av D2. Dette narrative innledes i eksempel 3.2 nedenfor.

Eksempel 3.2¹⁵⁷ – type 3

- Knut** ɔ sɔ: =ə= (.) fystə sɔm fɛdə nɔ e kɔm ɔt jøvi:k va dæ at e: (.) fæk juɾiŋ fɔ dæ at ə tolo dɔl
og så... =e= (.) første som skjedde (når) jeg kom til [D2-sted] det var det at jeg (.) fikk juling for det at jeg snakka dɔl
- Rikke** nei, er det sant?
- Knut** ja d-æ aldələs sant fɔr =ə= ɔs fʏtə dæin fʏtɿŋdə vktɔ:bær i [ÅR] (.) ɔ d-æ fʏtəɔdɑ:gøn tradifʏnelt ɔ dæ pasa
ja det er alldeles sant for vi flytta den ((fjortende)) oktober i [ÅR] (.) og det er flytterdagen tradisjonelt og det passa
- Rikke** (ja?)
- Knut** fɔ dæ atn fa:r hadə arbæi nepɔ dær [...] ¹⁵⁸
for det at han far han hadde arbeid neppå der [...]
- Rikke** ja
- Knut** ɔ sɔ: =e= da ɔs kɔm nepɔ dæ: dɑ: (.) hadə hæin fɔt ɔrdna hu:s fɔ dæ va hu:s sɔm va: pɔvɔbɛ:mə fɔ dæ va fryktələ myçy fɔɾk sɔm fʏtə dit pɔ dæin tiə (.) da: læigdə ɔs hu:s fɔ: (.) æit æildrə ektəpa dær ɔ: =ə= da: (.) kɔm ɔs nəɔ:vərçɔran da: ɔ da: (.) =ə= va: də æilərəiɔ kɔmə myçy fʏg pɔ jøvi:k
og så =e= da vi kom neppå der, da hadde han fått ordna hus for det var hus som var problemet for det var fryktelig mye folk som flytta dit på den tida, og da leide vi hus hos (.) et eldre ektepar der og... (.) da (.) kom vi nedoverkjørende da og da... (.) =əə= det hadde allerede kommet mye snø på Gjøvik
- Rikke** mm
- Knut** ɔ: fystə mɔrgɔn e jek ut da: va-də vel æn haɾvme:tər mæ fʏg ɔ sɔ jek ə rɔnt vɔmkriŋ upi dær ɔ sɔ træft-ə æin sɔm va likə stɔ:r
og første morgenen jeg gikk ut da var det vel en halvmeter med snø og så gikk jeg rundt omkring oppi der og så treffe jeg en som var like stor
- Rikke** --ja--
(1.45)
- Knut** =ɔ= da: sa e də æinastə vetugə ɔ si: (.) d-æ myçy fʏg æ fa e: ɔ da: fʏaug pɔ-mə
=åå= da sa jeg det eneste vettuge å si (.) «d-æ mykkjy sjogg her», sa jeg (.) og da flaug han på meg

¹⁵⁷ **Sitat (uthevet = østlandsk kode (D2), normalt uthevet = midlandsk kode (D1), understreket = ikke spesifiserbar/usikker kodetilhørighet.**

¹⁵⁸ Her beskriver Knut forhold ved farens arbeid som ikke er vesentlig for analysen, og som derfor tas ut av hensyn til anonymitet.

	(0.59)
Rikke	å?
*Knut	ɔ: sɔ: dæŋd-n me ɔ sɔ ftaug ən hæimat ɔt mʊ: ʃi mʊ:r mʊ:r də a kɔmi u:tleniŋər neri ær je deŋt je: [[je tru: dæ danskər!]] og så dengte han meg og så flaug han hjem igjen til mor si, "mor, mor, det ha kommi utlenninger neri her, je dengt-n je, [[je trur det æ dansker!"]]
Rikke	[[(latter)]]
Knut	sɔ:... da: mɔtn by:nə ɔ ta:ʀa tʊ:tniŋ da: så... da måtte en begynne å prate totning, da
Rikke	ja, nettopp
Knut	sɔ:... dæ: kɔm i grun ta sæi ʃø:ʀ så... det kom i grunnen av seg sjøl
Rikke	jaha?
Knut	ɔ: =e= (.) je: ta:ʀa lit breierə tʊ:tniŋ æ dæ: dəm jø: pə jø:vik e:gəntli nɔ: og... (.) jeg snakker litt breiere totning enn det dem gjør på Gjøvik egentlig nå

Etter denne vekslinga fortsatte Knut med å bruke D2 en god stund under intervjuet. Den vekslinga som inngår i dette narrative, kan sies å tjene ulike funksjoner. Jeg forstår vekslinga i denne sekvensen som nokså eksplisitt performativ, og jeg har derfor kategorisert dette som ei type 3-veksling, men den kan også sies å tjene flere ulike funksjoner i narrative og i intervjuet. Vekslinga i denne sekvensen inntreffer i det Knut skal sitere barndomsvennen som inngår i dette narrative om flyttinga til D2-stedet. På bakgrunn av informasjonene en får gjennom fortellinga hans, forstår en at dette er person som har vokst opp på stedet og som Knut møter den første gangen han går ut alene. Denne personen gis også språklig ei tilknytning til D2-stedet gjennom at Knut siterer ham med sin D2-kode. Etter dette fortsetter Knut som nevnt å bruke D2, men da ikke lenger som uttrykk for andres stemme, men snarere sin egen. Dette språkvalget framstår som ei type 3-veksling, og mer spesifikt som ei performativ utspilling av sin identitet som D2-bruker. Sagt på en annen måte: Det han forteller, er historien om hvorfor han begynte å bruke D2, og som en del av narrative om dette, veksler han fra D1 til D2. Narrative og språkvalgene som inngår i det, foregriper mine spørsmål om bakgrunn for praksisene han har fortalt om, og det illustrerer den kompetansen han har påberopt seg. Slik fungerer vekslinga performativt både i den forstand at det representerer ei effektiv utspilling av ei fortelling, og gjennom at den fungerer autentiserende for den flerdialektale identiteten Knut påberoper seg. Vekslinga skaper altså i første omgang en retorisk effekt ved å skille ut talen til den han siterer, fra det øvrige narrative. Det at han følger opp vekslinga med å snakke D2, autentiserer videre hans påstand om å bruke både D1 og D2. Det kan nevnes at han også fortalte at han la vekt på å demonstrere at han behersket begge disse kodene. Slik sett åpner vekslinga også for å bli forstått som type 2-veksling, motivert av forhold ved situasjonen. Jeg mener likevel det performative aspektet ved

denne vekslinga, og den funksjonen det spiller innenfor den historien han forteller, er det primære.

I det siste eksempelet vi skal se nærmere på, er det flere vekslingsgrenser, og det er en sekvens jeg mener er godt egnet til å utdype distinksjonen jeg har angitt mellom vekslinger av type 2 og type 3. Den første vekslinga fra D2 til D1 her har jeg kategorisert som ei type 2-veksling, forstått som motivert av at temaet han kommer inn på her, er nært koplet til D1-området. Mer spesifikt inntreffer den første vekslinga fra D2 til D1 der det kommer et spesifikt stedsnavn inn i narrativet.

Eksempel 3.3¹⁵⁹ – type 2 og 3

*Knut	<p>ja: da ən dreiv kafe fram tæl utpɔ samaŋ i føji æl seinsamaŋ ɔ sɔ: =ə= (.) stęptn kafedrifa fɔ dɔ at dɔ va itnɔ ɔ fɔ sɔlt dɔ va:r... (.) dɔ va it-nɔ va:rɔr dɔ va: fɔ dɔ:ri (.) ɔ: da: (.) frę:dn kɔm (.) fæk ən a:vta:rɔ mæ [BEDRIFT] ɔ: =ə= (.) ɔm ɔ la:ga [STED] [BEDRIFT] hær e:gɔntli: sɔ va dɛti husɔ hær bygd i tre: ɔ ɕu:gɔ ta:... (.) nɔ sɔm (h)etɔr [STED]... (.) [BEDRIFT] (.) fɔr (.) bæsfar ɔt [PERSON] hæn hadɔ ga:ŋ [GÅRDSNAVN] du væt sikɔt kæm d-æ du dri:v mæ... (.) gɔmeldans ən [NAVN] [NAVN] [GÅRDSNAVN]</p> <p>ja da han drev kafé fram til utpå sommeren i førti, eller sensommeren og så... =e= (.) stengte han kafedrifa for at det var ikke noe å få solgt, det var... (.) det var ikke noe varer, det var så dårlig (.) og da (.) freden kom, da (.) fikk han avtale med [BEDRIFT] og =e= (.) om å lage [STED] [BEDRIFT] her, egentlig så var dette huset her bygd i tre-og-tjuge av (.) noe som heter [D2]... [BEDRIFT] (.) for (.) bestefaren til [PERSON], han hadde gården [GÅRDSNAVN], du vet sikkert hvem det er, du driver med (.) gammeldans, han [NAVN], [NAVN] [[GÅRDSNAVN]]</p>	Type 2
--------------	---	---------------

Rikke [[(uft)]] (.) mm (.) ja
[...]

*Knut	<p>ən va: jɔ itɔ gamal dan fæk tak i dæti husɔ fɔŋ rɔ:tɔ sei bɔtji a bæsmɔ:r (.) pɔ ən bal tru je ɔ: (.) hu va vel sɔ vit fylt sɔtn ɔ- hæn itɔ ænda nitn da dɔm fæk fystɔ tɔŋən (.) ɔ: hæn hadɔ mæsɔm fæfspɔ:asn sin dæ dæna dærɔ stɔ:ŋ stɔ:r ɔ dær: satn ɔ: rɔktɔ pi:pɔ ɔ lɔ- la:s a:vissn ɔ sɔ:g pɔ fjæ:ŋfy:n ɔ sɔ sku:n tɔŋkəl sɔm da: æ:r gɔt apɔkɔad pɔ fæst ɔ: da: dreiv a bæsmɔr ɔ masɔ pɔ dæ: atɔ... (.) amən du mɔ: da hɔ pɔ-dɔ mæirɔ ktæɔ du bɔi da frɔssen! (.) ɔ næ mən ə fin mæ æi ɔ værmæ mæ pɔ e: san tɔŋkəl da: dukɔ gamæŋ ɔp i fra neri a:vissn d-æ fa:n ɕɔ te spɔɕɔ mæ ʃlikt gɔ:t! (<i>latter</i>) [[han hadɔ vel æ:rfa:riŋ mɛ:r æl nɔ:n]]</p> <p>han [bestefaren] var jo ikke gammel da han fikk tak i dette huset for han rota seg bort i a bestemor (.) på en ball tror jeg, og... (.) hun var vel så vidt fylt sotten og han ikke enda nitten da de fikk første ungen (.) og han hadde mersom sjefsplassen sin der den der stolen står og der satt han og røkte pipe og las avisen og så på fjernsyn (.) og så skulle han onkel som da er (.) godt attpåkladd, på fest (.) og... (.) da drev bestemor her og masa på det at =e= (.) (<i>hermer:</i>) «ja, men du må da ha på deg mer klær, du bli da frossen» (.) (<i>hermer:</i>) «å nei, men jeg finner meg ei å varme meg på, jeg» sa han onkel (.) da dukker gammel'n opp ifra nedi avisa, (<i>hermer:</i>) «det er faen ikke til å spøke med, slikt, gutt!» (<i>latter</i>) [[han hadde vel erfaring mer enn noen]]</p>	Type 3
--------------	--	---------------

Rikke [[(*latter*)]]

¹⁵⁹ Sitat (uthevet = østlandsk kode (D2), normalt uthevet = midlandsk kode (D1), understreket = ikke spesifiserbar/usikker kodetilhørighet.

Den første vekslinga strekker seg videre over flere påfølgende setninger i det som utgjør en metakommentar til det stedsnavnet som initierer bruken av D1. Det å bruke kodeveksling på denne måten for å markere skiller mellom fortellinger og sidekommentarer er kjent fra flerspråklighetsforskninga (se f.eks. Auer 1995). Det kan også forstås som et såkalt *contextualization cue* (jf. f.eks. Auer 1992, 1996), noe vi kommer tilbake til i kapittel 7.2.3.4.

Etter metakommentaren ser vi at Knut går tilbake til D2 i den andre lange taleturen i dette utdraget. Bruken av D2 som språklig «grunntone» i narrativet er et språkvalg som følger opp det han gjorde innledningsvis, med narrativet om hvordan han ble bidialektal, som inngang. Ei annen mulig tolkning av denne vekslinga er at stedsnavnet som hører D1-området til, utløser bruken av D1, som også i utgangspunktet ser ut til å ha vært det språkvalget Knut foretrakk overfor meg. Det vil si at en kan se bruken av D1 som et utsving av det som i det øvrige er ei performativ utspilling av seg selv som D2-bruker. Funksjonen dette utsvinget har, forblir imidlertid det samme: Bruken av D2 markerer at Knut tar et steg ut av sin egen fortelling for å komme med utfyllende kommentarer, og vekslinga oppretter slik et skille mellom narrasjonen og intervjuet.

Som vi ser, veksler Knut også mellom D2 og D1 i den andre taleturen som er gjengitt her. Også denne taleturen er nokså lang, og den inneholder et narrativ om Knuts besteforeldre og onkel. Her veksler Knut fra D2 til D1 igjen, og denne vekslinga ser jeg det som rimelig å tolke som performativ. Han bruker her D1 når han spiller ut dialogen mellom slektningene sine, som alle har snakket en variant av D1. Knuts D2 fungerer på sin side som «fortellerstemme». Denne fortellerfunksjonen som Knut fyller ved hjelp av D2, kan forstås som en form for metakommentar eller som et valg med en diskursfunksjon av funksjonell art, og dermed som språkvalg av type 2, slik som i taleturen ovenfor dette. Jeg mener imidlertid at Knuts bruk av D2 i denne sammenhengen må ses i sammenheng med det han ellers gjør med språk i denne taleturen: Han gjenforteller en episode gjennom ei performativ utspilling av scenen, med replikker og rammefortelling. Replikkene er for øvrig ikke bare framført med den koden som tilhører aktørene i scenen, men også med et stemmeleie som passer rollen. Bruken av D2 som kode for rammefortellinga forstår jeg her som et språkvalg som bidrar konstituerende og levendegjørende innenfor det tablået han her skaper, og dermed som klart performativt.

Det som gjør Knuts vekslinger under intervjusamtalen spesielt interessant som eksempel i vår sammenheng her, er måten han nokså tydelig utnytter kodene sine – og distinksjonen mellom dem – performativt. Mer presist utnytter han kodene og distinksjonen mellom dem som

semiotiske ressurser ved å spille på ulike meninger kodene og vekslinga kan ha i nettopp denne interaksjonen.

Helt konkret kan en identifisere tre ulike former for semiotiske koplinger som Knut bruker i forbindelse med intervjuet. I eksempelet 3.1 ovenfor, som jeg har sortert som ei type 1-veksling, er det naturlig å se Knuts språkvalg som en refleksjon av ei etablert kopling mellom Knuts D1 og den personen som ringer. En kan selvsagt også snu på dette resonnementet og betrakte Knuts språkvalg ikke som en ren respons på samtalepartnerens handling eller som en refleksjon av habituerte mønstre for adferd, men i stedet som konstituerende for de samme koplingene og praksisene. Andre steder i intervjuet er effekten av vekslingene til Knut mer sammensatte og spiller på flere lag av indeksikalske koplinger mellom kodene og informasjon som er en del av den utvidede konteksten for interaksjonen.

I eksempel 3.2 mener jeg det går nokså klart fram hvordan Knut utnytter det potensialet for meningsdanning som kodene hans har i sammenstilling i kraft av den situasjonen vi befinner oss i – intervjuet. Vi møttes for å gjennomføre intervjuet, og grunnen til at det skulle gjennomføres, var for at jeg skulle samle informasjon om bidalektale språkbrukere. Dette er dermed kjent: Knut vet at jeg vet at han opererer med mer enn én kode, og Knut kan anta – og gir på et tidspunkt eksplisitt uttrykk for at han antar – at jeg er interessert i å høre ham bruke begge disse kodene. Veksling mellom kodene innenfor rammene av intervjusamtalen har dermed et meningspotensial ut over det ei sammenstilling av disse ulike kodene ville ha i andre sammenhenger. Mot dette særskilte interaksjonelle bakteppet representerer eventuell veksling mellom kodene en bekreftelse av påstander om en bestemt type kompetanse og adferd som jeg ikke har observert, men som andre – og han selv – har vitnet om. Det er dette «laget» av mening han kan forstås å spille på når han i narrativet om flyttinga til Gjøvik-området, går over til å bruke D2 som en del av narrativet om hvordan og hvorfor han tilegnet seg denne koden. Han holder deretter fram med å bruke denne koden, og det til tross for at han noe senere i intervjuet gir eksplisitt uttrykk for at det er D1 han vanligvis vil bruke overfor personer med min talespråklige bakgrunn. Dette er en påstand som for øvrig understøttes av språkvalgene hans både ved førstekontakt, da vi møttes før intervjuet, og etter at intervjuet var avsluttet. Etter eget utsagn prøvde han å bruke begge kodene under intervjuet slik at jeg skulle høre at han gjør det. Dette var vel å merke ikke noe jeg oppfordret ham til.

Ut over at Knut i dette utdraget utnytter det intervjuspesifikke meningspotensialet ved veksling mellom kodene sine, spiller han også på indeksikalske koplinger som peker ut over rammene av intervjukonteksten. En type kopling som han ganske åpenbart mobiliserer, er det meningspotensialet de ulike kodene hans har som indeks for ulike geografiske områder. Ei annen

kopling kan sies å ha sin rot i forhold som er mer spesifikt relevante for den interaksjonen vi inngikk i her, nemlig koplinga mellom kodene hans og en tidsdimensjon. For i kraft av at Knut forteller en historie om mobilitet – om bevegelse mellom steder – indekserer ikke kodene hans bare et sted, men er også koplet til en kronologi eller tidslinje i livet hans. Dette er et meningspotensial han utnytter flere ganger og på ulike måter. Både i eksempel 3.2 og 3.3 signaliserer vekslinga til Knut den stedlige tilhørigheten til den han siterer som del av narrativer, enten det er han selv eller andre. Videre ser en hvordan han også trekker veksler på koplinga mellom kodene og en tidsdimensjon. Det skjer når han etter narrativet om å få juling for bruk av D1 i eksempel 3.1 går over til å bruke D2. Dette er ei språklig handling med en form for dobbel bunn: Det han gjør språklig, underbygger eller eksemplifiserer det han forteller om hvordan han bruker språk. Vekslinga fra D1 til D2 som «fortellerstemme» omkring narrativet får på den måten en funksjon både innenfor narrasjonen – som effekt som underbygger påstandsinholdet – og i intervjuet. Intervjuet dreier seg her om hans biografi og språkbakgrunn, og ser en dette som konteksten for språkvalget, kan Knuts språkvalg forstås som en form for validering av sin egenrapportering overfor meg som forsker. Ut over dette har kodene naturligvis et semiotisk potensial bare i kraft av å være ulike. Distinksjonen mellom dem vil kunne utgjøre en pragmatisk ressurs uavhengig av om en har innsikt i de relevante semiotiske kopleingene mellom kodene og bestemte steder.

Oppsummeringsvis kan en si at Knuts språklige adferd under intervjusamtalen illustrerer hvordan bidialektale kan utnytte kodene sine i meningsdanning. Det kommunikative potensialet bidialektal veksling har, er imidlertid avhengig av den kunnskapen som både den bidialektale selv og de som vedkommende samhandler med, har med seg inn i interaksjonen, og den kunnskapen og meninga de skaper sammen innenfor den konkrete samhandlingssituasjonen. Dette er potensial og forutsetninger som i det følgende vil bli forsøkt belyst ved hjelp av det teoretiske konseptet *kontekstualisering*.

7.2.3.4 Kodevekslingas funksjon og virkning i kontekst(er)

Kontekster og kontekstualisering

«Linguistic diversity serves as a communicative resource in everyday life in that conversationalists rely on their knowledge and their stereotypes about variant ways of speaking to categorize events, infer intent and derive expectations about what is likely to ensue.»

Gumperz (1982: 130)

Som blant andre Auer (1995) har pekt på, kan lister over hvor i en samtale kodeveksling vanligvis inntreffer, og hvilken funksjon slik veksling tjener, sjelden være utfyllende nok: «The list itself will hardly ever be a closed one, which show that code-alternation is used in a creative fashion, and that it can have conversational meaning even if used in a particular conversational environment only once» (1995: 127–128). Eksemplene som ble gjennomgått ovenfor, illustrerer også at selv om en kan antyde tre hovedkategorier når det gjelder hva som motiverer bidialektal kodeveksling, er potensialet for meningsproduksjon gjennom kodeveksling stort – for ikke å si uendelig. Noe av grunnen til at veksling mellom koder har et slikt nærmest uoverskuelig semiotisk potensial, er selve distinksjonen mellom kodene. Som Irvine (2001: 22) har bemerket, «[w]hatever ‘styles’ are, in language or elsewhere, they are part of a *system of distinction*, in which a style contrasts with other possible styles, and the social meaning signified by the style contrasts with other social meanings». Av den grunn gir det ikke mening å studere en språklig stils form og funksjon i isolasjon; dette er noe som best utforskes ved å belyse forholdet mellom ulike stiler.

Noe av effekten ved å bruke mer enn én kode innenfor rammene av en interaksjon ligger altså i det at kodene er ulike, og at denne kontrasten blir avkodet som meningsfull. I tillegg bidrar de indeksikalske koplingene mellom bestemte språktrekk og ulike steder, grupper og verdier – for å nevne noe – til at veksling mellom koder blir meningsfull. Indeksikalske koplinger kan konstrueres helt lokalt og innenfor den enkelte interaksjonen, eller de kan hente sitt meningspotensial fra koplinger som har blitt mer eller mindre konvensjonaliserte gjennom prosesser som de Agha (2003: 231) har beskrevet som *enregisterment*: «[...] processes through which a linguistic repertoire becomes differentiable within a language as a socially recognized register of forms». Disse ulike «lagene» av mening som bestemte språktrekk eller språkvalg kan indeksere, kan også gå sammen i helt særegne konfigurasjoner innenfor en gitt kontekst. Interaksjonen representerer et unikt skjæringspunkt for ulike praksiser og fortolkninger av praksiser, og i dette ligger det et særegent potensial for meningsdanning.

To teoretiske begrep som jeg mener er relevante for å forstå det som motiverer bidialektal kodeveksling og gir slik vekslings sin funksjon i interaksjon, er *contextualization* og *contextualization cues*. Dette er konsept som Gumperz (1982) først definerte og operasjonaliserte i samband med sosiolingvistisk orienterte analyser, men som i særlig grad har blitt satt i sammenheng med kodeveksling av Auer (1992). *Contextualization cues*, heretter omtalt som kontekstualiseringssignal, har Auer definert (1992: 35) som ikke-referensielle tegn – slik som språktrekk eller gester – som må relateres til det verbale budskapet ved inferens for å sette tegnene inn i en kontekst som de kan fortolkes innenfor. Det er med andre ord snakk om ikke-referensielle «stikkord», slik som for eksempel kodeveksling, som indekserer og gjør relevant innenfor samtalen den fortolkningsrammen ei gitt verbal ytring skal forstås ut fra. Enda mer klargjørende for vår sammenheng her – hvor analyse av gester og øyebevegelser er utelukket på grunn av dataenes format – er kan hende Gumperz definisjon av kontekstualiseringssignal som «any feature of linguistic form that contributes to the signalling of contextual presuppositions» (Gumperz 1982: 131). Veksling mellom koder, dialekter og stiler er ifølge Gumperz blant de formene som kan ha slik kontekstualiserende funksjon. Det er altså signal som deltakerne i en samtale trekker slutninger fra, og som de i neste omgang handler med utgangspunkt i.

Auer (1992) opererer med en distinksjon mellom kontekst som er «*brought about*» og kontekst som er «*brought along*»¹⁶⁰ når det gjelder kontekstualisering. Dette er termer som viser til ulike fortolkningsrammer¹⁶¹ som er lagvis eller hierarkisk organiserte. Den ene fortolkningsrammen – *brought about* kontekst – er relatert til forhold ved den helt umiddelbare konteksten omkring interaksjonen, slik som turtaking, temaers organisering i interaksjonen eller type aktivitet. Den andre fortolkningsrammen er på sin side relatert til en kontekst som er definert eksternt for denne helt umiddelbare konteksten for interaksjonen, slik som for eksempel sosiale roller. Noen kontekstualiseringssignal vil kunne indeksere kun én fortolkningsramme, mens andre kan spille på mening både fra den lokale konteksten – i betydninga intra-interaksjonell kontekst – og en mer utvidet kontekst som er eksternt for den aktuelle interaksjonen:

Thus, in some cases context is «brought along» and merely has to be indexed in the interaction in order to become (or remain) relevant, whereas in others, context emerges only as a consequence of interactants' contextualization work, i.e. it is «brought about» exclusively. (Auer 1992: 26)

Kodene til en bidialektal språkbruker vil for eksempel kunne indeksere ulike sosiale identiteter gjennom å spille på etablerte semiotiske koplinger mellom språklige trekk og geografiske områder

¹⁶⁰ En mulig norsk oversettelse av *brought about* og *brought along* kontekst, som også kan virke klargjørende for hva de ulike termene viser til, kan være henholdsvis *frambrakt* og *medbrakt* kontekst.

¹⁶¹ Her kunne en term som fortolkningskjema også være en aktuell oversettelse. Auer selv anvender «schemata».

som både den bidialektale og samtalepartnerne kjenner til. Samtidig ligger det et potensial til å skape ny mening gjennom å spille på meningspotensial som kodene har, får eller blir gitt innenfor en gitt situasjon. I tillegg kan naturligvis disse «lagene» av mening gå sammen i unike konfigurasjoner av sosial og interaksjonell mening som er fundert dels i den umiddelbare konteksten for interaksjonen («*brought about*») og dels i den utvidede konteksten («*brought along*»).

Ei tilnærming som kan bidra til å kaste lys over forholdet mellom disse ulike lagene av kontekst og hvordan de går sammen i konkret samhandling, er Scollon og Scollons (2004) nexusanalyse, og spesielt deres konsept *nexus of practice*. Dette konseptet er deres artikulering av hvordan diskurser på mikro- og makronivået løper sammen i mediering av sosiale handlinger. Ei sosial handling er innenfor Scollons og Scollons rammeverk definert som ei handling utført av en sosial aktør ved hjelp av kulturelle verktøy, slik som for eksempel språk (Blommaert & Huang 2009; Lane 2014).

Det er ifølge Scollon og Scollon tre krefter som til enhver tid virker på sosiale handlinger, og de kaller disse henholdsvis (1) *historical body*, (2) *the interaction order* og (3) *discourses in place*. *Historical body* er et konsept Scollon og Scollon har tatt fra filosofen Nishida, og som de bruker med referanse til de handlingene som gjennom livsløpet er nedfelt i oss som vaner vi i liten grad må bruke bevisstheten vår på å utføre. Det er med andre ord snakk om kroppsliggjorte handlings- og reaksjonsmønstre som vi har internalisert. Konseptet *historical body* har en klar – og også uttalt – parallell i Bourdieus konsept *habitus*, og kan forstås med utgangspunkt i dette. Med sitt valg av term knytter imidlertid Scollon og Scollon (2004: 13) de disposisjonene det er snakk om, klarere til individets kropp som en form for kroppslige minner. Termen *interaction order* har de tatt fra Goffmans (1983) begrepsapparat, og de bruker den – som ham – med referanse til de trekkene ved en interaksjon som har med hvem som er til stede i en interaksjon å gjøre, og hvilke rolleforhold og hvilken rolleforståelse som gjelder mellom dem. Tanken er at ei sosial handling påvirkes av hvem som er deltakerne i interaksjonen, hvilke roller de spiller (i forhold til hverandre) og liknende. Det tredje og siste konseptet er *discourse in place*, som viser til de diskursene som flyter gjennom ei sosial handling i kraft av at handlinga skjer på et bestemt sted, og tangeres av de diskursene dette stedet er forbundet med: «All places in the world are complex aggregates (or nexus) of many discourses which circulate through them» (Scollon & Scollon 2004: 14). Ei sosial handling er i et nexusanalytisk perspektiv altså dels knyttet til det interaksjonelle nået (jf. *brought about*-kontekst), og dels et historisk produkt (jf. *brought along*-kontekst). Den spiller på og får sin mening innenfor en gitt interaksjon på bakgrunn av den til en hver tid rådende konfigurasjonen av situasjonen når det gjelder de tre forholdene. Som Blommaert og Huang

(Blommaert & Huang 2009: 6) har påpekt, gir denne konseptualiseringa alle sosiale handlinger en distinkt historisitet:

So when the Scollon's talk about an ethnographically situated object – human action and practice – this object is historically generated, and the features of the synchronic object must be understood as historical. The three aggregates of discourse are all historical dimensions of any synchronic social action, and their historicity lies in the fact that all three refer to histories of human action crystallizing into normative social patterns of conduct, expectation and evaluation – traditions in the anthropological sense of the term.

For å utforske hvordan sosiale handlinger medieres i et nexus av praksis, maner Scollon og Scollon på den ene siden til nærlesing – her i betydninga lingvistisk granskning – av detaljer ved ei konkret samhandling. På den andre siden tar de til orde for å utforske det «fellesstoffet» som løper gjennom tanker, oppfatninger og adferd på tvers av individ og ulike former for interaksjon. Nexusanalyse er i den forstand ei konseptualisering av diskursanalyse som forener det som Gee (1999) har omtalt som *Diskurs* – med stor D – på den ene siden og *diskurs* – med liten d – på den andre. Diskurs med stor D viser hos Gee til de ulike måtene mennesker integrerer språk og ulike former for ikke-referensielt materiale på, slik som måter å tenke på, være på, interagere på, verdier, følelser, symboler og liknende (Gee 1999: 13; Scollon & Scollon 2004: 4). Perspektivet overskrider dermed den dikotomien mellom mikro og makro som mye forskning på sosiale forhold – deriblant forskning på sociolingvistiske forhold – har vært kjennetegnet av og kritisert for (jf. også Lane 2014). Perspektiver fra nexusanalyse vil i kraft av dette potensialet til å kople mikro- og makronivået sammen, bli trukket inn igjen når jeg i del III av analysen vender oppmerksomheten mot ideologier og diskurser om språk på makronivået.

Kontekstualisering er et teoretisk konsept som jeg mener er egnet til å kaste ytterligere lys over funnene knyttet til veksling som ble presentert over. Innenfor alle de tre kategoriene av veksling som har blitt beskrevet og eksemplifisert, finnes det vekslinger som det er naturlig å betrakte som nettopp kontekstualiserende. Vi skal i det følgende se på noen av eksemplene fra 1.2.4 igjen, nå med blick for hvordan vekslinga blir meningsfull med utgangspunkt i mening som er «brought about» og mening som er «brought along», eventuelt begge disse lagene av mening i et samspill – eller nexus.

Bidialektal kodeveksling som kontekstualisering

Det store flertallet av Maris vekslinger i forbindelse med egenopptaket ble som nevnt satt i forbindelse med forhold ved samtalepartnerne og klassifiserte som type 1-vekslinger. Valget av den vestnorske D2 foran den nordnorske D3 i en kontekst hvor begge er mulige valg, indekserer en fortolkningskontekst for ytringa. Bærer ytringa kjennetegnene til D2-koden, kan dette fungere

som en indeks for at den skal forstås som en henvendelse til mor og handles ut fra deretter. Dette er dels ei handlingsanvisning som springer ut av historikken mellom Mari og mora; de har alltid brukt D2 seg imellom. Dette er «brought along»-kontekst som aktualiseres i interaksjonen gjennom valget av D2, og som gir Maris språkvalg ei bestemt mening i denne spesifikke situasjonen. Det representerer samtidig også ei handlingsanvisning som springer ut av forhold ved den enkelte interaksjonen – altså den konteksten som er *brought about*. Maris mor er den eneste av samtaledeltakerne som denne koden er forbundet med innenfor rammene av denne samtalen. I en annen kontekst, la oss si der alle slektningene til mor var til stede, ville ikke bruk av D2 fungere kontekstualiserende på samme måte.

I sekvenser hvor Maris valg av kode går *forut* for mors eller fars spørsmål eller utsagn, kan Maris språkvalg forstås kontekstualiserende, som initiering av samhandling med én av de to. I sekvenser hvor språkvalgene hennes varierer etter hvem hun får en henvendelse fra, indekserer hennes kodevalg – eller de enkeltstående tegnene som til en hver tid indikerer hvilken kode hun opererer innenfor – hvem hun responderer på en henvendelse fra. Et svært illustrerende eksempel finner en etter mitt syn i den sekvensen som er gjengitt nedenfor. Her har mora til Mari brakt på bane en tur til farens hjemtrakter i Nord-Norge som Mari og familien gjennomførte sommeren før de gjorde egenopptaket. Turen trekkes fram som et eksempel på noe spesielt de har gjort sammen (jf. spørsmål i vedlagt samtaleguide). Faren har akkurat slått en spøk om denne turen når Mari kommenterer at dette er en tur hun og jeg har snakket om i forbindelse med intervjuet. Hun utdyper her hvorfor dette temaet ble drøftet i den forbindelse, og gjentar da påstander fra intervjuet om hvordan hun observerte at farens måte å snakke på endret seg da de var på hans hjemsted:

Mari ¹⁶²	də va nɔkə vi tɔk ɔp pɔ də fɔrjə intɔrju:ə sɔ prata vi jɔ lit ɔm nɔ:ŋɔrgɔtu:ŋ for at æ fik set =e= det var noe vi tok opp på det forrige intervjuet, så prata vi jo litt om Nord-Norge-turen, for at jeg fikk sett =e=
Far	a!
Mari	(di pɔasan-) elə vi var vafal inə pɔ: də (.) mə tɔŋkə pɔ:... dialekta ɔ sɔn (de plassene-) eller vi var i hvert fall inne på det (.) med tanke på... dialekter og sånn
Far	ja (.) akkurat, ja det visste jo ikke vi
Mari	<u>nei</u> <u>nei</u>
Mor	forandra du språket etter det, tror du?
Mari*	næi mən də va i fɔr- tɔŋkə pɔ at eg mævka at papa jɔ:ɔ da nei men det va i for- tanke på at jeg merka at pappa gjorde det
Mor	å ja
Mari*	forandra dialekta smɔ:vɔr vafal forandra dialekta, småord hvert fall
Mor	ja?
Far	ja for at jeg- jeg er jo avhengig av påfyll

¹⁶² Nøkkel for sitatmarkeringer: **Uthevet** = vestnorsk/mot vestnorsk kode (D2), normal = nordnorsk/mot nordnorsk kode (D3), understreket = ikke spesifiserbar/usikker kodetilhørighet.

Kodevalget i den første taleturen her er den nordnorske D3-varieteteten, forbundet med det nordnorske generelt og faren spesielt. Dette språkvalget følger et bidrag fra faren i samtalen, og det følger i den forstand det generelle mønsteret beskrevet i punkt i 7.2.3.3. Hun holder fast ved D3 også i den påfølgende taleturen, hvor hun primært synes å interagere med faren. Når mora stiller et spørsmål, veksler hun imidlertid til sin vestnorske D2 for å svare. I denne taleturen snakker Mari til mora om at hun observerte farens språkbruk endre seg etter nordlandsoppholdet. At mor er den hun henvender seg til, signaliseres nå både gjennom at det hun sier rent innholdsmessig, er formulert som et svar på spørsmålet, kodevalget hennes og at faren omtales i tredjeperson. Etter et kort tilbakemeldingssignal fra mor, veksler så Mari tilbake til D3 igjen for å utdype det hun sa om faren i den foregående taleturen. Her signaliserer kodevalget at hun snakker henvendt mot faren, og ikke lenger til mor. Det ser for øvrig ut til at faren også tolker henne dit hen, for han kommer på banen umiddelbart med en oppfølgende kommentar til det Mari har sagt. Det er trolig ikke kodevalget alene som signaliserer denne vendinga, men det har uten tvil et potensial som samtalestrukturerende element. Hadde denne samtalen blitt tatt opp på video i stedet for bare som lydopptak, hadde en trolig kunnet finne støtte for eller nyansere denne typen fortolkninger av hvordan kodene fungerer som kontekstualisering i gester, øyebevegelser og andre ikke-referensielle tegn. På opptaket er det imidlertid kun de språklige tegnene som fungerer kontekstualiserende, men dette alene legger slik jeg opplever det, klare føringer for avkoding av rettetheten ved Maris utsagn.

Kodevalg er en form for kontekstualiseringssignal som – i alle fall i sin tydelighet – er særegen for bidialektale språkbrukere. Andre norske språkbrukere vil også trolig justere språkbruken sin avhengig av interaksjonspartner i den grad at det kan oppfattes som å tilføre en form for rettethet til utsagn som i det øvrige er nøytrale. Det er for eksempel sannsynlig at en kunne identifisere liknende kontekstualiseringssignal i språkvalg hos en hvilken som helst norsk språkbruker dersom hun for eksempel samtaler med en person med norsk som førstespråk og en person med norsk som andrespråk samtidig. Det er grunn til å tro at en person som snakker det som oppleves som en utpreget norsk dialekt, ville tilpasse seg i retning av talt bokmål i det de henvender seg til noen som ikke har norsk som sitt førstespråk. Dette er imidlertid justeringer som trolig vil bli gjort for interaksjonen som sådan, slik at den en tilpasser seg, kan følge samtalen. Det er dessuten en form for akkomodasjon som ikke uten videre kan sies å svare til det en ser at Mari gjør ovenfor når hun veksler mellom koder som peker i retning av vidt forskjellige språklig-sosiale fellesskap.

Eksempler på veksling hentet fra intervjusamtalen mellom meg og Jon kan fungere illustrerende for hvordan også type 2-vekslinger, det vil si vekslinger som ovenfor har blitt relatert til endrede forhold ved situasjonen, kan tolkes som kontekstualiseringssignal. På den ene siden hadde Jon en tydelig preferanse for bruk av sin D2 knyttet til Gudbrandsdalen når han snakket med meg. Vi snakket også om tema knyttet til Gudbrandsdalen mye av tida, noe både han og mora forteller kan ha konsekvenser for hans språkvalg. Vekslinga hans til D1 i denne samtalen med meg syntes først og fremst å være relatert til forhold ved situasjonen, slik som graden av formalitet og tema for samtalen. Vekslinga hans til D1 når jeg stiller første spørsmål, er et godt eksempel. Denne kategoriserte jeg som ei type 2-veksling ovenfor da den framstår motivert av forhold ved situasjonen, og nærmere bestemt at jeg stiller første offisielle spørsmål i intervjuet. Hans språkvalg her – som jeg opplevde som svært markert – er kontekstualiserende i det at det indekserer en ny relasjon mellom oss, som forsker og intervjudeltaker. Forut for dette brukte han D2, som indekserte en annen rolleforståelse og en annen tenkt kontekst. Vi samtaler om løst og fast, deriblant felles bekjente. Dette ledsages fra Jon side av et språkvalg som framstår umarkert for meg sett i forhold til de valgene han har gjort i andre sammenhenger. I det konteksten redefineres som mer formell og strukturert, veksler Jon altså til D1, og signaliserer med det ei endring i konteksten. Om dette var noe Jon gjorde bevisst, er det umulig å si noe sikkert om, men det er uansett et språkvalg som indekserer en annen kontekstforståelse fra Jons side.

Hvis vi ser nærmere på Knuts bruk av veksling ved narrasjon i 3.3, er det naturlig å se vekslinga hans i den første taleturen gjengitt som nettopp et kontekstualiseringssignal, og det med referanse til både en «brought about»- og en «brought along»-kontekst. Dette er ei veksling som ble kategorisert som ei type 2-veksling ovenfor, som ei veksling som skiller ut det som blir sagt som en sidekommentar til det han er i ferd med å fortelle. Vekslinga utgjør her en ikke-referensiell indeks både for sider ved den umiddelbare, intervjuinterne konteksten og den intervjuersterne konteksten samtidig. Vekslinga bidrar på den ene siden til å kontekstualisere det han sier innenfor rammene av intervjuet, ved å indikere kontrast mellom fortellinga og metakommentering. Som Auer (1995) har påpekt, kan det å alternere mellom koder innenfor samme situasjon ha en signalfunksjon i seg selv, helt uavhengig av hvilken retning vekslinga går i. Signalverdien blir i slike sammenhenger primært kontrastiv, og denne funksjonen – «[...] the setting off of reported speech against its surrounding conversational (often narrative) context» – er ifølge Auer (1995: 119) blant de mest frekvente formene for kodeveksling. Knuts første veksling i 3.3. kan forstås som kontekstualiserende på denne måten. Ut over dette kan imidlertid vekslinga også sies å sette det han sier, inn i en bestemt forståelsesramme som vi deler, og som det er brakt på det rene at vi deler forut for intervjuet; han visste at jeg har bakgrunn fra

folkemusikkmiljøet og antar her at jeg kjenner til den personen han nevner i metakommentaren. For det første hører denne personen hjemme i Gudbrandsdalen, og språkvalget hans understreker denne koplinga. Samtidig bidrar vekslinga til å kontekstualisere merknaden ved å indeksere vår delte «brought along»-referanseramme knyttet til den personen han nevner og dennes relevans som fortolkningsramme for informasjonen han kommer med.

Silverstein (1992) har problematisert konseptet kontekstualisering som umulig å anvende i en analysesammenheng uten at nær sagt hvilken som helst analyse vil kunne tilbakevises. Grunnen til at det er problematisk, er at en ved å peke på noe som kontekstualiserende, refererer til indeksikalske forhold, og disse er grunnleggende flertydige:

Strictly by virtue of indexical semiosis, the 'space' that surrounds the indexical sign-vehicle is unboundedly large (or small), characterizable in unboundedly many different ways, at its indexical establishment (as having-been-brought into being) almost limitlessly defeasible. Surely this is a rather disquieting state of affairs for any would-be scientific or objective account of something termed 'contextualization'. (Silverstein 1992: 55)

Men som Silverstein og Gumperz begge har påpekt, er problematikken knyttet til dette konseptets flyktighet (for Silversteins *indeterminacy*), bare symptomatisk for det som er forskerens og samtaledeltakerens delte dilemma: «Indeterminacy is a shared dilemma of interactional textuality for both the analyst of and the participant in discursive interaction» (Silverstein 1992: 75). Den tvetydigheten som kan ligge i veksling i analyser som de jeg har gjort her, er ikke annerledes enn den tvetydigheten som en samtalepart står overfor i avkoding av hvordan veksling i en hvilken som helst interaksjon skal forstås.

Konseptet kontekstualisering utgjør etter mitt syn et fruktbart teoretisk tillegg til en enkel kodevekslingstypologi som den som har blitt presentert i det foregående. Dette fordi det kaster lys over hvilken betydning bidialektal kodeveksling kan ha i interaksjon, men det er særlig fruktbart fordi det bidrar til å vise hvordan den meninga som ligger i kodeveksling, ikke er noe den bidialektale skaper alene eller som er gitt én gang for alle. Alle partene involvert er deltakere i framforhandling av denne meninga med utgangspunkt i den bidialektales egne fortolkningsrammer, den andre deltakerens fortolkningsrammer, samtalepartenes felles fortolkningsrammer og de rammene for meningsdanning og fortolkning som partene skaper innenfor den enkelte interaksjonen. Mine analyser av kodevekslingseksempler som kontekstualiserende er bare én av flere mulige fortolkninger. I kraft av at kontekstualisering er basert på semiotiske koplinger, lar den seg ikke fange definitivt. Konseptet brukt på mitt materiale demonstrerer imidlertid den kontekstualiserende effekten veksling kan ha, gitt at den forstås som nettopp dét.

Dette interaksjonelle perspektivet på hva kodeveksling er eller kan være, demonstrerer også det performative aspektet ved all den bidialektale kodevekslinga som har blitt beskrevet i det foregående. Adferden til den bidialektale er, slik jeg ser det, aldri en ren refleks av omkringliggende forhold, men bidrar også til å konstruere konteksten. Enkelte former for kodeveksling kan for eksempel relateres til forhold ved samtalepartneren, men det betyr ikke at all type 1-veksling er en ren «refleks». Andre eksempler på kodeveksling framstår som klart relatert til forhold ved situasjonen, men det er ikke dermed sagt at slik veksling er diktert av forhold ved situasjonen. Forhold ved så vel samtalepartnere som situasjon er noe den bidialektale kan velge å opponere mot. Hvis en situasjon er uformell og avslappet, og én aktør i denne situasjonen handler språklig på en måte som indikerer at den tvert i mot er svært formell, har dette konsekvenser for hvordan situasjonen utvikler seg, og hvordan individet blir oppfattet. En bidialektal språkbrukers performative utnyttelse av kodene sine er kløktig utnyttelse av «brought about»-kontekst, «brought along»-kontekst eller begge disse.

Innenfor nyere sosiolingvistiske arbeid har det grunnleggende konstituerende og performative aspektet ved bruk av semiotiske ressurser fra mer enn én kode blitt understreket. Ikke minst har det blitt aktualisert av moderne, dypt konstruktivistiske definisjoner av hva språk er. Blommaert og Backus (2013: 13) har uttrykt seg slik om det de kaller superdiversiteten (*superdiversity*):

The new migrations characterizing the post-1991 order in many parts of the globe, as well as the emergence of mobile global communication systems such as the internet, have led to extreme degrees of diversity to which the application of notions such as 'diaspora', 'minority', but also 'community' and other basic terms from the social-scientific register have become increasingly problematic.

Ulike språklige praksisformer kan under disse forholdene ikke uten videre knyttes til språkbrukernes tilhørighet til bestemte grupper eller gruppeidentiteter. Innenfor sosiokulturell lingvistikk har enkelte – deriblant Blommaert og Backus – tatt konsekvensen av dette gjennom å dekonstruere oppfatninga av språk som «shared, bounded, characterized by deep stable structures» (Blommaert & Backus 2013: 14). I stedet har språk blitt konseptualisert som mønster som framtrer av individer og gruppers praksiser, og disse praksisene forstås som utnyttelse av ulike språktrekk som semiotiske ressurser. Språkvalg blir i et slikt perspektiv grunnleggende performativt og sidestilt med andre uttrykk med semiotisk potensial.

Et annet perspektiv det er naturlig å se i sammenheng med denne slutninga om bidialektal veksling som grunnleggende performativ, er slutninger Indreus (2014) gjør med utgangspunkt i funn fra sin masterstudie av et utvalg norske bidialektale. Hennes studie er sentrert omkring sammenhengen mellom identitet og talemål hos bidialektale. Selv om hun ikke ser nærmere på

hvordan vekslinga mellom talemål arter seg rent lingvistisk blant de bidialektale informantene, er det likevel noen berøringspunkt mellom hennes og mine funn. Det er spesielt to slike punkt jeg vil trekke fram som relevante her, sett i forhold til diskusjonen og eksemplifiseringa ovenfor. Det første gjelder koplinga mellom koder og ulike roller og relasjoner. Indrehus (2014: 90) skriver om dette at

På grunnlag av det som kom fram i undersøkinga, meiner eg at vi kan kalle varietetane for *relasjonsmarkørar*. Med det meiner eg at den bidialektale tilsynelatande opplever at det er eit sterkt samband mellom dei ulike rollene deira, og dialektane dei brukar i desse rollene.

Dette er ei fortolkning av funn som er på linje med det jeg gjennomgikk i kapittel 7.2. Det andre sentrale tangeringspunktet mellom våre studier er konklusjoner knyttet til den funksjonen kodeveksling ser ut til å ha. Når Indrehus oppsummerer sine funn, tar hun utgangspunkt i en av informantene som sammenlikner bidialektal veksling med fargeskiftet hos en kameleon. Indrehus tolker denne sammenlikninga slik at informanten betrakter dialektveksling som et forsøk på å skjule seg på den ene siden, og på den andre siden «ein måte å passe inn på». Dette er ei tolkning Indrehus mener at hennes funn nyanserer: «Det finst med andre ord haldepunkt for å seie at informantane skjuler seg ved å kodeveksle, men å påstå at det er det einaste dei opplever, er ikkje å få med heile biletet» (Indrehus 2014: 89). Indrehus' synspunkt er noe jeg på bakgrunn av mine funn ser all grunn til å gjenta og understreke. Kameleonene er en mye brukt metafor for bidialektales språklige adferd, og det ligger implisitt i mye av bruken av dette språklige bildet at disse språkbrukernes adferd er å betrakte som kamuflasje. Selv om dette – å gli inn – er en funksjon som veksling mellom koder kan tjene, demonstrerer mine deltakere det performative og ekspressive aspektet ved bidialektal kodeveksling. Norske bidialektale bruker ikke bare kodene sine for å tilpasse eller gjemme seg, men kan også utnytte kodene sine aktivt og performativt til å skape retoriske effekter og konstruere identiteter, i tillegg til at de gjennom kodevalg også konstruerer og reproducerer sosiale identiteter og sympatier.

På bakgrunn av funnene fra denne delen av analysen finner jeg holdepunkt for å argumentere for at flerspråklig kodeveksling og bidialektal kodeveksling av den typen som har blitt skildret her, svarer til hverandre som sociolingvistiske fenomen. Til tross for enkelte åpenbare ulikheter mellom flerspråklig og flerdialektal kodeveksling er det også enn rekke vesentlige likheter. Vi skal for argumentasjonens skyld rekapitulere Ervin-Tripps (2001: 47) påpekning av parallellen mellom stilsifting og flerspråklig kodeveksling i den kontrasten bruken av ulike lingvistiske trekkene impliserer, som sitert i kap. 6.1: «Shifts of style appear to be like code-switching in invoking contrastive implications of the linguistic features». Ervin-Tripp (2001: 49) betrakter det som sannsynlig at skifter som involverer dialektale trekk, tjener mange av de samme kommunikative funksjonene som en har funnet at veksling mellom språk gjør. Dette er

en påstand som jeg mener at eksemplene på intrasituasjonell veksling i mitt materiale bekrefter. Vekslinga signaliserer talerens interaksjonelle orientering og rettethet, i tillegg til at kodene utnyttes for sitt potensial i organisering og kontekstualisering av diskursen. I tillegg demonstrerer flere av informantene hvordan kodene kan utnyttes for å skape retoriske effekter i utmalinga av narrativer og de individene som inngår i dem.

7.3 Sammenfatning del II – reelle og forestilte praksisfellesskap

Innledningsvis i denne analysedelen redegjorde jeg for betydninga av to faktorer for utvikling og konsolidering av bidialektale språkpraksiser hos individet. Disse var *mobilitet* og *flerdialektalitet i familien*. Mobilitet synes å være en sentral premisse for bidialektisme, og alle informantenes tilegnelse av mer enn én kode kan relateres til at de og/eller medlemmer av deres nære familie har flyttet på seg. Det er imidlertid ikke slik at mobilitet predikerer bidialektisme. Dette indikerer at det ikke er mobiliteten som er det vesentlige i og for seg selv, men kanskje snarere det som individet er mobilt mellom. Dette som individet forutsettes å være mobilt mellom for å bli og forbli bidialektal, mener jeg best konseptualiseres som ulike praksisfellesskap – reelle og forestilte.

I teorikapittelet ble konseptet praksisfellesskap presentert som sentralt i moderne, overveiende sosialkonstruktivistisk sosiolingvistisk teori. Praksisfellesskap ble der definert som et fellesskap som er sammen om bestemte praksiser. Det er et konsept som langt på vei har fått erstatte teoretiske størrelser som *språksamfunn*, og det har vist seg å være et teoretisk konstruktivt grep som har bidratt til at forholdet mellom lokale praksiser og språklig variasjon og endring på makronivået har blitt bedre belyst. Det er likevel fortsatt bruk for teoretiske konsept som viser til større språklig-sosiale entiteter. Ikke nødvendigvis som utgangspunkt for beskrivelser av språkbruk, men som utgangspunkt for å forstå hvordan vi tenker om språkbruk, og hvordan vi handler på bakgrunn av dette. Et teoretisk konsept jeg mener er særlig relevant i denne sammenhengen, er *forestilte fellesskap* (Anderson [1983] 2006), som har blitt lansert tidligere som relevant for denne avhandlinga, og da mer spesifikt sett i sammenheng med størrelsen praksisfellesskap (jf. 4.4). Termen *forestilte fellesskap* viser i Andersons arbeid til fellesskap som ikke er direkte erfart av medlemmene av fellesskapet. Nasjoner er en sosial størrelse som Anderson bruker denne benevningsom; det er snakk om fellesskap som individer opplever å være en del av til tross for at de ikke omgås. Som del av en nasjon teller vi ukjente mennesker med i «vårt» fellesskap uten noen gang å interagere direkte med dem. Det gjør vi ifølge Anderson ([1983] 2006: 26) på bakgrunn av opplevd samtidighet og homogenitet som følger av at vi lever livene våre parallelt og simultant:

The idea of sociological organism moving calendrically through homogeneous, empty time is a precise analogue of the idea of the nation, which also is conceived as a solid community moving steadily down (or up) history. An American will never meet, or even know the names of more than a handful of his 240,000,000-odd fellow-Americans. He has no idea of what they are up to at any one time. But he has complete confidence in their steady, anonymous, simultaneous activity.

Nasjoner er altså ikke reelle fellesskap i den betydninga at medlemmene av dem kommer sammen i faktisk felles virksomhet – slik som i et praksisfellesskap – men vi nærer en opplevelse av fellesskap som er fundert i forestillinga om at vi samvirker.

Det er, slik jeg ser det, fruktbart å se disse to konseptene – praksisfellesskap og forestilte fellesskap – i sammenheng når en har til hensikt å forsøke å forstå hva som skaper og styrer bidialektale språkpraksiser. Termen praksisfellesskap er særlig dekkende og relevant for mindre, definerte sosiale enheter som familien, vennegjengen eller fotballaget. Koplet med forestilte fellesskap kan det imidlertid også utvides til å være relevant for større sosiale fellesskap, slik som lokalsamfunn og eller nasjonale språkfellesskap. Lokalsamfunn og større sosiale entiteter er ikke praksisfellesskap på den måten at alle innbyggere reelt sett kommer sammen i felles praksiser. De er først og fremst *forestilte* fellesskap. En kan imidlertid betrakte dem som praksisfellesskap i den forstand at de er forestilte fellesskap som en handler innenfor med utgangspunkt i delte normer. De er *forestilte praksisfellesskap* – språkbrukerne selv forestiller seg at alle innenfor slike fellesskap handler noenlunde likt. Disse normene – eller de felles praksisene som konstruerer og reproducerer normene – traderes via sosialisering inn i konkrete språklige praksisformer og handlingsmønstre, samt i mer eller mindre eksplisitte diskurser om språk. Påvisning av at slike normer er til stede i informantenes bevissthet, er tema for del III av analysen, der fenomenet bidialektisme og bidialektale språkpraksiser blir forsøkt satt inn i og forstått innenfor en større samfunnskontekst. Der vil jeg belyse sider ved materialet som jeg mener er spesielt talende når det gjelder hvilke normer som bidrar til å styre og begrense de bidialektale informantenes handlingsfrihet i interaksjon, og som på samme tid er vesentlige for performativ bruk av kodene. I denne omgang vil jeg framheve hvordan de teoretiske størrelsene praksisfellesskap og forestilte fellesskap kan sies å binde sammen funnene knyttet til bakgrunn og motivasjon for bidialektale språkpraksiser.

Det synes å være vesentlig for utvikling og konsolidering av bidialektale språkpraksiser at individet er engasjert i felles praksis med representanter for ulike språklige koder *over tid*. Praksisene det for den enkelte bidialektale er snakk om, kan for eksempel være det å «gjøre familie», å «gjøre steder», å «gjøre gruppeidentiteter», å «gjøre relasjoner», eller å «gjøre roller». Kanskje er det også nettopp her at bidialektisme rent fenomenologisk skiller seg fra akkomodasjon, subtraktiv bidialektisme / sekvensiell monodialektisme og andre beslektede fenomen: For at et individ skal oppleve seg selv – og bli opplevd av andre – som varig koplet til

mer enn ei gruppe språkbrukere, er det vesentlig at engasjementet i felles praksis også er varig. Engasjementet kan være varig enten gjennom kontinuerlig engasjement i felles praksis med familiemedlemmer som fungerer som «stedets stedfortredere», gjennom kontinuerlig mobilitet mellom steder i form av besøk og/eller en varig opplevelse av fellesskap med individer eller grupper som individet forbinder med ulike steder og praksiser.

Praksisfellesskap er et konsept som også har mye for seg som abstrahert kategori for det som går fram om det som motiverer bidialektales språkvalg i denne delen av analysen. Det gjelder det som går fram gjennom kategorisering og fortolkning av informantenes egne rapporteringer om motivasjon som ble gjennomgått i kapittel 7.2.2, i tillegg til at konseptet også knytter sammen de observerte språkbruksmønstrene som ble skildret i kapittel 7.2.3. For alle informantene tilhører de ulike kodene ulike praksisfellesskap, og noe av den observerte vekslinga mellom koder kan relateres til bevegelse innenfor og mellom disse. Det gjelder for eksempel den dokumenterte intersituasjonelle vekslinga mellom ulike opptakssituasjoner hos hovedinformantene, men jeg mener også at den intrasituasjonelle vekslinga kan forstås som alternering i forhold til hvilke praksisfellesskap informantene til en hver tid opplever at de er vendt mot. Det gjelder kanskje i særlig grad type 1-vekslinger, hvor det overordnet sett kan sies å være samtalepartnerens tilknytning til ulike praksisfellesskap som utløser vekslinga. Det kan for eksempel være slik at informanten kjenner vedkommende som en del av et bestemt praksisfellesskap – f.eks. familien eller vennegjengen – eller fordi informanten tenker ukjente aktører inn i bestemte forestilte praksisfellesskap fordi de signaliserer tilknytning til slike. Aktørens talemål er trolig et særlig potent signal i så måte, og det er som nevnt flere informanter som rapporterer om at samtalepartnerens talemål er en viktig prediksjonsfaktor for deres språkvalg. Praksisfellesskap kan med andre ord fungere som noe tilsvarende det Bell (1992: 328) har omtalt som *referee*: «Referees are third persons not physically present at an interaction but possessing such salience for a speaker that they influence language choice even in their absence». Det vil si at en ukjent samtalepartner i kraft av talemålet sitt kan gjøre et bestemt praksisfellesskap relevant i en gitt interaksjon, og det i den grad at det påvirker den bidialektales språkvalg.

Noen praksisfellesskap kan tilsynelatende også være kjennetegnet av ikke bare én av kodene, men av bruk av flere koder. Den bidialektales virksomhet innenfor slike flerdialektale praksisfellesskap vil da kunne være kjennetegnet nettopp av veksling mellom ulike koder. Informanten Mari og hennes foreldre kan sies å eksemplifisere språklige praksiser innenfor et slikt praksisfellesskap. Med deres praksisfellesskap, som noe forenklet kan sies å være sammen om «å gjøre familie», følger det en bestemt form for språklig adferd for Mari og broren hennes, som begge er bidialektale – nemlig veksling mellom koder. Innenfor akkurat dette flerdialektale

praksisfellesskapet synes deres veksling å være det umarkerte valget¹⁶³. Mari inngår imidlertid også i andre praksisfellesskap som impliserer andre kodevalg, og hvor kontinuerlig veksling ikke nødvendigvis er et like aktuelt språkvalg, i alle fall ikke i betydninga like umarkert.

Type 2-vekslinger, som er motivert av endringer i samtalsituasjonen, kan etter min mening også forstås med utgangspunkt i konseptet praksisfellesskap. I denne kategorien vekslinger inkluderte jeg som nevnt veksling motivert av skifte av samtaletema, eventuelt at implisert publikum for ytringer endrer seg og/eller at graden av formalitet endrer seg. Dette er endringer i samtalsituasjon som indirekte innebærer at andre praksisfellesskap gjør seg gjeldende i en gitt situasjon. Sammenliknet med type 1-vekslinger er tilstedeværelsen av andre praksisfellesskap imidlertid mer implisitt eller symbolsk mer enn fysisk ved type 2-vekslinger.

Eksemplene på performativ veksling – type 3-vekslinger – kan også relateres til konseptet praksisfellesskap; det er i brudd på normene for språkbruk innenfor et gitt praksisfellesskap at potensialet for performativitet og identitetsarbeid ligger ved veksling. Innenfor praksisfellesskap som informanten Maris nære familie, hvor veksling mellom koder framstår som umarkert adferd, har ikke Maris veksling mellom D1 og D2 et retorisk og performativt potensial så lenge kodene operasjonaliseres i tråd med de etablerte normene innenfor dette fellesskapet. Bare dersom hun veksler mellom kodene på en måte som bryter med dette fellesskapets normer, får det et slikt potensial for meningsdanning. Det er også brudd med normer som skaper det potensialet for meningsdanning informanten Knut benytter seg av i intervjuet med meg; han autentiserer sine narrativ om seg selv og utspiller ulike språklig-sosiale identiteter – deriblant seg selv – i små performative tablå, som beskrevet i kapittel 7.2.3.3.

¹⁶³ Jf. omtalen av Myers-Scottons (f.eks. 1983) teoretisering om markerte vs. umarkert språkvalg i kap. 4.5.2.

8 DEL III: BIDIALEKTISME SOM SOSIOLINGVISTISK FENOMEN – NORMER OG IDEOLOGIER

«Ideology creates and acts in a social world whilst it masquerades as a description of that world.»

Woolard (1998: 11)

I denne tredje delen av analysen vil jeg forsøke å sette deltakernes språklige praksiser inn i en større kontekst, og gjennom dette vise hvordan sentrale sider ved bidialektale språkbrukeres språklige adferd og selvforståelse kan relateres til nettopp forhold ved denne konteksten. Mer spesifikt vil jeg presentere funn knyttet til det normative og ideologiske rammeverket for bidialektale språkpraksiser i det norske samfunnet. Heller (1988a: 1) er blant dem som har pekt på betydninga av felles normer i konstitueringa av mening gjennom veksling mellom koder:

[...] it is effective only where interlocutors share an understanding of the significance of the pool of communicative resources from which codeswitching is drawn. Conventions must be shared in order for their violation to have meaning.

I del II gjennomgikk jeg blant annet det som ser ut til å være de sentrale bakgrunnsfaktorene for bidialektisme. Disse var mobilitet og flerdialektalitet i familien. Det spørsmålet som melder seg når en tar disse bakgrunnsfaktorene i betraktning, er ikke bare – som ved inngangen til prosjektet – hva som gjør at individer gitt slike bakgrunnsfaktorer utvikler bidialektale språkpraksiser når ingen offisielle normer krever slik adferd av individet. Vel er også dét ei relevant problemstilling, men minst like interessant er spørsmålet hvorfor ikke *flere* opptrer bidialektalt. Det norske språksamfunnet kan som nevnt tidligere ikke kalles bidialektalt i den forstand at alle – eller de fleste – har produktive ferdigheter i det som betraktes som ulike lokale dialekter. Det er heller slik at kommunikasjonen innenfor det norske språksamfunnet som kollektiv betraktet er utpreget *polylektalt*:

Rural dialects in Norway are not only seen as appropriate in private settings, as in most other European countries, but are generally used in public contexts, too. Dialects are spoken at the kitchen table, among friends, in the media, in university lectures, and in parliament. Since mobility is high in Norway, communication is very often «polylectal.» There is no officially codified spoken standard variety of Norwegian. (Røyneland 2009: 7)

En har altså et normmangfold og en høy grad av aksept for at ulike språkbrukere forholder seg til ulike talespråklige normer, selv innenfor en og samme interaksjon. Men hvorfor handler ikke da flere flerdialektalt innenfor en slik utpreget polylektal kommunikasjonskultur? For å undersøke dette må en rette oppmerksomheten mot større, overgripende strukturer, slik blant andre

Woolard (2006: 82) har påpekt: «Accounting for where codeswitching does not occur as well as where it does necessitates a turn beyond microsociological principles of interaction to macrosociological structures».

Situasjoner hvor kodeveksling nettopp *ikke* inntreffer, er noe det har blitt forsket lite på, sett i forhold til mengden forskning kodeveksling har blitt viet. Heller (1988a: 9) oppfordret allerede på 1980-tallet til utforskning av det hun kaller negative tilfeller av kodeveksling:

It is evident that codeswitching does not occur in all multilingual communities, and even in communities where it does exist not everyone codeswitches; further, even among those who do codeswitch, codeswitching does not necessarily occur in all social situations. Unfortunately, not enough attention has been paid to negative cases, that is, cases where there is no codeswitching.

Denne avhandlinga presenterer ingen studie av negative tilfeller som sådan, men det drivende spørsmålet i denne tredje delen av analysen er ikke bare hvorfor norske bidialektale gjør det de gjør med språk, men også hvorfor de ikke appliserer bredden av sine språklige ressurser mer. Det vil også indirekte kunne kaste lys over hvorfor ikke flere i dette utpreget polylektale språksamfunnet handler – nettopp – polylektalt.

Etter noen innledende betraktninger om utforskninga av språklige ideologier og normer går jeg i 8.2 og 8.3 inn på det deltakerne i studien har fortalt – direkte og indirekte – om hvordan deres måte å handle på språklig blir opplevd i de sosiale omgivelsene deres. Jeg ser deretter nærmere på tre diskurser som løper sammen gjennom mye av materialet mitt, nemlig tilsynelatende felles forestillinger om identitet og forholdet mellom identitet og språklige praksiser. Til sist gjør jeg rede for hvordan rapporter om det jeg har kalt risikosituasjoner (jf. 7.2.1.2), kan sies å utgjøre en kjernekategori i materialet når det gjelder å belyse den funksjonen ideologi og normer har i struktureringa av bidialektales språkpraksiser. Mer spesifikt vil jeg argumentere for at disse situasjonene kan betraktes som naturlig forekommende *breaching experiments* (Garfinkel 1984: 36ff) som kaster lys over ideologier som er nedfelte i individet, og hvordan disse legger føringer for hvordan bidialektale operasjonaliserer sine språklige ressurser.

8.1 Om studiet av språklige ideologier

Jeg tar utgangspunkt i Woolards (1998: 3) forholdsvis vide definisjon av språklige ideologier som «[r]epresentations, whether explicit or implicit, that construe the intersection of language and human beings in a social world». Dette er ei svært åpen tilnærming som favner studieobjektet innenfor et mangfold av mer spesialiserte definisjoner og tilnærminger. For som Woolard (1998) også bemerker, er ideologi – både med og uten det spesifiserende adjektivet *språklig* foran – et konsept som det ikke finnes en omforent definisjon av. Coupland og Jaworski (2004) går så langt

som å hevde at det i bunn og grunn er lite teoretikere med interesse for ideologier har samlet seg om, annet enn at de er enige om å være uenige med den marxistiske definisjonen av ideologi som falsk bevissthet. Det sentrale punktet er, mener de, at ideologier er ideer – gjerne normative – om språkets forbindelse med sosiale forhold. En tenker seg altså at språkbruk blir påvirket av menneskers oppfatninger om hva som er korrekt og normalt, passende og velformet, forventet, verdt å si og liknende. Utover dette blir også forestillinger om språkets indeksikalske mening, det vil si mer eller mindre konvensjonaliserte forestillinger om at bestemte språklige uttrykk indekserer ei bestemt sosial mening, også betraktet som ideologisk funderte (Coupland & Jaworski 2004: 37).

Innenfor sosiolingvistikken har språklige ideologier og språkholdninger blitt antatt å være styrende for språklig adferd siden disiplinen sosiolingvistikk vokste fram. Påvisninga av sosialt strukturert variasjon har for eksempel blitt betraktet som en refleksjon av bestemte språkholdninger og normer (Labov 1966). Men som Cameron ([1990] 1997) påpekte ved inngangen til 1990-tallet, har konsept som *normer* i deler av sosiolingvistikkens historie – særlig innen den klassiske, labovske sosiolingvistikken – blitt tilkjent status som en del av forklaringa av de variasjonsmønstrene en har observert, uten at normene i seg selv har blitt studert. Hun påpekte for eksempel at en ikke i tilstrekkelig grad hadde utforsket hvordan normer blir til og gjør seg gjeldende hos språkbrukerne:

And I have argued that one of the problems with this is that we are left with no account of where the norms 'come from' and how they 'get into' individual speakers [...]. A detailed investigation of language users' metalinguistic activities – for instance, forms of 'verbal hygiene' – might well tell us a good deal about the production of norms and their apprehension by individuals. (Cameron [1990] 1997: 65)

Mer eller mindre i tråd med Camerons oppfordring i sitatet ovenfor har språklige ideologier vokst fram som et betydelig studieobjekt innenfor den sosiokulturelt orienterte lingvistikken gjennom de siste tiårene. Språkholdninger, slik de framgår av måten vi vurderer mennesker som snakker på bestemte måter, og utforskinga av folkelingvistiske konseptualiseringer av språk og lekfolks persepsjon av språklig variasjon har utgjort et stort forskningsfelt innenfor denne delen av språkvitenskapen (jf. f.eks. Long & Preston 2002; Niedzielski & Preston 2003; Preston 1999). Innsiktene fra slike studier, som i sin metodologi gjerne har vært eksperimentelt anlagte og inspirert av sosialpsykologiens metoder (jf. 2.1.5), har vært satt i direkte sammenheng med mønster for språklig variasjon og tendenser for språklig endring. Språklige ideologier er det framfor alt lingvistiske antropologer som har gått i bresjen for utforskinga av (se f.eks. Gal & Irvine 1995; Irvine & Gal 2000; Schieffelin, Woolard & Kroskrity 1998; Silverstein 1985, 2003), men også innenfor sosiolingvistikken har en fattet interesse for dette saksområdet. Det har ikke

minst vært en naturlig følge av den mer konstruktivistiske forståelsen av forholdet mellom språk og samfunn som har definert deler av feltet de siste tiårene. Innenfor den sosiokulturelle lingvistikken har en i stadig økende grad blitt bevisste på hvordan språkbruk ikke bare reflekterer samfunnsforhold, deriblant ideologier og normer, men også hvordan språkbruk fungerer konstituerende for de samme ideologiene og normene (jf. f.eks. Eckert 2012).

I norsk sammenheng er det særlig innenfor forskning på språklige praksiser blant språklige minoriteter at den ideologiske dimensjonen har blitt tematisert eksplisitt (f.eks. Johansen 2006; Johansen 2009; Lane 2006, 2010; Mæhlum 2011; Mæhlum & Røyneland 2009). Når det gjelder studiet av språklige praksiser innenfor primært norskspråklige praksisfellesskap, finner en imidlertid også en etter hvert betydelig tradisjon av studier hvor språkholdninger spesielt, men også større, ideologiske strømninger har blitt tilkjent forklaringskraft når det gjelder observasjoner knyttet til språklig variasjon og endring i Norge (jf. f.eks. Anderson 2004; Hårstad 2010; Ljosland 2003, 2008; Røyneland 2009)¹⁶⁴.

Grenseoppgangen mellom språklige *ideologier* på den ene siden og språklige *holdninger* på den andre er det i lys av det som har blitt sagt så langt, ikke enkelt å beskrive. De to termene nevnes ofte i samme åndedrag, og brukes av og til synonymt. For ordens skyld vil jeg derfor presisere at når jeg omtaler ideologier og holdninger i det følgende, skal det ikke forstås som et uttrykk for at jeg betrakter disse konseptene som klart adskilte, men snarere som ei vektlegging av ulike sider av samme sak: språkholdninger som mer individuerte og konkrete uttrykk for bestemte meninger og oppfatninger om språklige praksiser og de språkbrukerne som forbindes med disse praksisene, og språklige ideologier som mer overgripende og strukturerende rammer for praksis og fortolkninger av praksis på makronivået.

I det følgende er det særlig språklige ideologier med betydning for bidialektales språklige praksiser jeg har til hensikt å belyse. Et rimelig spørsmål ved inngangen til dette er *hvor* en skal lete etter slike ideologier. Det er særlig tre forhold som bidrar til at dette er et vanskelig fenomen å studere. Det første av disse er kanskje det mest åpenbare: Det er snakk om forestillinger som hovedsakelig eksisterer som taus kunnskap mellom mennesker, som en del av sosiale fellesskaps *doxa*. Det er også forestillinger den jevne språkbruker sjelden er bevisst på at hun er bærer av, ikke minst fordi de tas for gitt, noe som følgelig gjør dem vanskelig å avdekke. En kan ikke – eller i alle fall ikke utelukkende – spørre direkte etter slike forestillinger. Det er heller slik at ideologier danner mønster i handling og fortolkning av adferd, men de er ikke selv synlige eller uttalte slik vedtatte lover og handlingsanvisninger er. Det å beskrive slike forestillinger vil derfor ofte måtte

¹⁶⁴ Diskusjonen om hvorvidt norske talemålsforhold preges av en standardnorm (jf. f.eks. Mæhlum 2009; Sandøy 2009) kan også betraktes som uttrykk for ei motsetning i synet på hvilke ideologiske forestillinger som ligger til grunn for den variasjonen og endringa en har observert.

arte seg som det å tolke et negativ for å beskrive et bilde; en må skildre fraværet av bestemte handlinger eller fortolkninger for å få øye på ideologiene som legger premissene for handling og fortolkning.

En annen grunn til at ideologier er kompliserte som studieobjekt, er at representasjoner av forholdet mellom språk og sosiale forhold vil variere kulturelt, og at variasjonen som en følge av dette blir stor. Overføringsverdien av funn fra én populasjon til en annen må derfor alltid vurderes. Irvine og Gal (2000) har identifisert det de mener er *tre universelle prosesser – iconization* (ikonisering), *erasure* (utvisking) og *fractal recursivity* (fraktal rekursivitet) – involvert i dannelsen av språklige ideologier, men den konkrete konfigurasjonen av forestillingene som trer fram gjennom disse prosessene, vil variere.

Et tredje og siste forhold som gjør ideologier er vanskelige å beskrive, er at de er flyktige og bevegelige mål for granskning. Det har blitt vanlig å betrakte og studere språklige ideologier som prosesser. Det vil si at en tenker seg at de konstrueres og reproduseres kontinuerlig gjennom ulike former for faktisk språklig praksis og gjennom implisitte og eksplisitte diskurser om språk (jf. Woolard 1998). Slik sett kan ideologiske forestillinger kun observeres «i fart», som flyktige avskygninger av normative tankesett og maktstrukturer i språklig praksis og metaspråklig diskurs.

Woolard er blant de som har skrevet om hva som er språklige ideologiers *locus*. Som hun påpeker, er det ikke bare i konkret lingvistisk praksis de kan spores: «Ideology is variously discovered in linguistic practice itself; in explicit talk about language, that is, metalinguistic or metapragmatic *discourse*; and in the regimentation of language use through more implicit metapragmatics¹⁶⁵» (Woolard 1998: 9). Betydninga av å se forbi det som er eksplisitt uttalt i et gitt materiale, og heller se på det som tas for gitt, har blitt understreket av flere. I et arbeid sentrert omkring språklige ideologier nedfelt i avismateriale framhever også Blommaert og Verschueren (1992: 357) betydninga av nettopp dette:

[...] more weight is attached to the implicit frame of reference, the supposedly common world of beliefs in which the reports [...] are anchored, than to explicit statements made by the reporters [...]. This approach is crucial for the investigation of widely shared ideologies.

Blommaert og Verschueren (1992) legger til grunn tre forhold når de foreslår dette, og siden disse punktene er dekkende for mitt teoretiske utgangspunkt i denne delen, gjengir jeg disse her, noe tillempet og presisert for mitt formål:

¹⁶⁵ Det Woolard her omtaler som «implicit metapragmatics», utdyper hun som følger: «linguistic signaling that is part of the stream of language use in process and that simultaneously indicates how to interpret that language-in-use [...]» (Woolard 1998: 9).

- (1) Forfatterne – i vårt tilfelle deltakerne i denne studien – vil som alle andre språkbrukere i en hvilken som helst kommunikativ kontekst være ute av stand til å uttrykke det de vil på en fullt ut eksplisitt måte.
- (2) Mange forståelser og antakelser som de forventer at leserne av teksten – i vårt tilfelle samtalepartnere/tilhørere i den konkrete samtalsituasjonen – vil (som en følge av 1) være bare implisitt til stede i teksten.
- (3) En analyse av implisitte antakelser i en tekst – i dette tilfellet intervju- og samtalemateriale – vil kunne avdekke de felles referanserammene, eller *ideologiene*.

I det følgende vil jeg forsøke å belyse hvordan språklige ideologier finnes avleiret i materialet mitt. Jamført med disse punktene hos Blommaert & Vereschueren (1992) og i Woolards (1998) perspektiv ovenfor er det ofte nettopp det som tas for gitt og utgjør ideologiske referanserammer for individets selvforståelse og praksis, som må stå i fokus. I den første delen, hvor jeg belyser hvilke erfaringer deltakerne i studien har med det å handle bidialektalt i ulike sammenhenger, er det eksplisitte uttrykk for ideologier og holdninger som blir behandlet. De reaksjonene og utsagnene de bidialektale møter når de eksponerer sine ulike koder enten hver for seg eller i alternering, gir mer eller mindre direkte innblikk i hva som er omgivelsenes forventninger til og opplevelser av deres språklige adferd. I de øvrige delene ser jeg etter holdninger og ideologier slik de framtrer mer implisitt av deltakernes måte å tenke og fortelle om egen praksis på.

8.2 Erfaringer og opplevelser

//[...] da sa hun det på det at jeg måtte passe meg vel, for... (.) =em= (.) statistisk sett så hadde de da med... [...] to-dialekta (.) hadde enklere for å få psykiske problem//

(«Kari»)

Den formen for empiri som røper mest eksplisitt om de ideologiske føringene for bidialektale språkpraksiser, er det bidialektale forteller om hvilke erfaringer de har fra å handle bidialektalt i ulike sammenhenger. Dette var erfaringer jeg konstruerte intervjuguiden min for å uteske informasjon om, men som jeg også ble til del på informantenes initiativ. I det følgende viser jeg til utdrag som eksemplifiserer en viss bredde av erfaringer. Selv om en overvekt av eksemplene i dette utvalget viser til erfaringer med at veksling tiltrekker seg ulike former for negativ oppmerksomhet, er hovedfunnet imidlertid at direkte negative sanksjoner fra omgivelsene representerer unntak. Dette framstår noe overraskende sett i forhold til det at mange av informantene forteller om vegring for å veksle innenfor en og samme situasjon.

Vi skal først se på to utdrag fra materialet jeg innhentet fra Jon. Han er blant de informantene som rapporterer om mest veksling innenfor en og samme situasjon, og som også har framvist slik veksling i forbindelse med datainnsamlinga. I tillegg er han blant de informantene som synes å være lite opptatt av hva andre skulle si eller mene om det han gjør språklig. Det første utdraget nedenfor er en sekvens fra intervjusamtalen. Jeg innleder her med et spørsmål om han i perioder av livet har tenkt mer på sin egen vekslingspraksis enn han gjør i dag. Han forteller at han tenkte mer på det før fordi han som ung fikk mange kommentarer når folk ble vitne til at han vekslet. Han kommer som en del av svaret sitt med ei fortelling om en tidligere kjæreste som skal ha reagert negativt på å høre ham veksle:

- Rikke** nei (.) men =e= (.) har du noen gang i løpet av livet tenkt mer på akkurat den der der vekslinga di enn du gjør nå, liksom, for tida? (.) kan du huske om du noen gang har liksom reflektert over.... (.) det her?
(0.85)
- Jon** (uft) selvsagt tenkt på det- da jeg var yngre så tenkte jeg på det... hvorfor gjør jeg det, men jeg har ikke noe... svar på det egentlig
- Rikke** nei (.) men da- da tenkte du...
- Jon** ja jeg tenkte lite grann på det for jeg fikk såpass mange kommentarer
- Rikke** åkei
- Jon** det gjorde jeg
- Rikke** mm
(1.79)
- Jon** blant annet en lite grann artig kommentar... =e= ei jente jeg var i hop med fra [STED I NORD-GUDBRANDSDALEN], og var i hop i fem år...
- Rikke** jaha?
- Jon** hun ble nesten sint på meg når hun- når hun hørte at jeg prata... oslodialekt, for hun syntes det at jeg forandra meg som- forandra personlighet
- Rikke** jaha?
- Jon** og det er lite grann toft egentlig, da, [[det]] si- det sier egentlig lite grann, da
(1.43)
- Rikke** ja [[hvordan mente hun-]]
- Jon** [[å- og det er klart]], jeg kan ikke nekte på det, men altså det var ikke min mening å... (uft)- at det skulle skje, da, men hun syntes det at jeg ble så... (.) blærete og alt mulig når jeg prata... (.) slik som jeg til vanligvis gjør, da
(1.01)
- Rikke** [uft]- ja, men når var det hun hørte deg prate slik, da, var det...
- Jon** ja, det var når hun var og besøkte meg i [D1-STED] her, og vi var ute med... (.) kameratene mine i [D1-STED]
- Rikke** å ja
- Jon** da- da prata jeg (.) oslodialekt selvfølgelig
- Rikke** mm
- Jon** og det hørte hun og det syntes hun var helt pyton (.) [[uft]] det glemmer jeg aldri
- Rikke** [[jaha?]] (.) nei (.) for du pratet da vanligvis =e= [D2 (fra Nord-Gudbrandsdalen)] du da med henne
- Jon** ja
- Rikke** [ja]
- Jon** mm
(2.1)
- Rikke** ja hva- hva (uft)- =knirkelyd= (.) hva det var- sa hun noe mer om... (.) hva hun syntes den der personlighetsforandringa gikk på?
(0.7)
- Jon** [nei] hun syntes det at jeg ble liksom så klysete og blærete og slik, ja
- Rikke** [[ja]]
- Jon** [[hun]] sa det- hun sa det rett ut at hun syntes det var helt forferdelig å høre på

Rikke ja
Jon (*lattermild*) jeg bare skratta for jeg syntes (uft) egentlig jævlig artig, da
Rikke ja
Jon men as- det er klart dæ det sier lite grann da
Rikke mm
Jon egentlig (.) om hvordan du kan bli oppfatta, da
Rikke ja
Jon mm
(0.52)
Rikke men har du fått andre kommentarer som (.) har gått på det samme?
Jon nei
Rikke --nei--
(0.9)
Jon da har jeg fått bare positive eller- (.) mye artige kommentarer, at du liksom klarer å gjø dette her og... =knirkelyd= (.) men, det er nok- (.) kameratene mine i [D1-STED]...
Rikke mm
(0.98)
Jon de (.) legger ikke så mye merke til det som kameratene mine i Gudbrandsdalen
(0.57)
Rikke ne-hei
Jon for de i Gudbrandsdalen de bare skratter når de hører at jeg prater oslodialekt
Rikke ja
Jon men de i [D1-sted] de synes det at det er egentlig jævlig artig å høre på at jeg prater døl
Rikke mm
(0.5)
Jon men dem oppi dalen (.) når de hører at jeg prater østlandsdialekt så... =knirkelyd= ja nesten alle sammen holder på- holder på å skratte seg i hjel
Rikke jaha?
Jon mm (.) hvorfor vet jeg ikke (.) aner ikke

Før jeg kommenterer dette utdraget videre, skal vi også kaste et blikk på en passasje fra samtalen mellom Jon og mora hans, hvor mora gjengir en liknende utgave av fortellinga om den tidligere kjærestens negative opplevelse av Jons veksling:

//(leser:) «Er dette med [Jons] dialektveksling noe dere har snakket om før?» (.) ja (.) det kan jeg si, det er veldig mange som sier til meg at «kan ikke SKJØNNE at han [Jon] prater [D2] (.) eller prater dialekt (.) nei, sier jeg, det er helt uvanlig (.) skal jeg ta fram ett eksempel (.) når han¹⁶⁶ var i følge med =knirkelyd= ei fra [Nord-Gudbrandsdalen] for mange mange år siden, så var hun på besøk hos oss i Oslo (.) og så fikk han [Jon] telefon i fra kamerater som bodde i Oslo og da (.) prata han jo selvsagt... (.) østlandsdialekt (.) og når han la på røret så sier hun det... (.) (hermer:) «hvorfor knoter du slik, da?»// (Jons mor)

Mora forteller her at hun har fått tilbakemeldinger fra andre som tilsier at de opplever Jons bruk av flere dialekter som overraskende, og hun selv ser også ut til å gi dem rett i å betrakte det som «helt uvanlig». Videre gjengir hun, som vi ser, Jons eks-kjæreste på en måte som tilsier at hun skal ha opplevd Jons veksling som utilbørlig språklig tilpasning – «knot» – og ikke veksling til en annen kode. I hvilken grad kjærestens negative vurdering ble utløst av vekslinga mellom koder som sådan, eller vekslinga fra en utpreget, lokalt forankret dialekt til mer standardnær tale, er ikke

¹⁶⁶ Her snakker Jons mor om ham i tredjeperson når hun svarer på spørsmålet fra samtaleguiden, mer eller mindre eksplisitt henvendt mot meg.

klart. Jons innkopling av dette narrative tilsier uansett at han har fortolket reaksjonen hennes som relatert til vekslinga hans mellom koder, og ikke til hvilken kode han vekslet til.

Noe annet vi skal merke oss her, er at Jon også selv rapporterer om å ha fått mye oppmerksomhet for vekslingspraksisen sin. Han har likevel kun unntaksvis fått kommentarer han har tolket som entydig negative. Dette er også den gjennomgående tendensen i materialet når det gjelder deltakernes rapporterte erfaringer med det å handle bidialektalt. Men selv om reaksjoner som blir tolket som negative, på langt nær preger materialet, skal vi likevel se nærmere på noen av de andre rapportene som tematiserer negativ vurdering av veksling mellom dialekter. De to rapportene jeg gjennomgår nedenfor, er det deltakerne Kari og Cecilie som har bidratt med. Det interessante med disse rapportene er at de likner i innhold, og at de i dette antyder ei forestilling om forholdet mellom språkbruk og identitet som vi skal vie mer oppmerksomhet i det følgende.

I forbindelse med intervjusamtalen fortalte informant Kari om hva en norsklærer på videregående skole skal ha fortalt henne om det å veksle mellom dialekter slik hun hadde fortalt hun gjorde. Dette er ei fortelling Kari kom med uten at jeg spurte direkte, som en del av en redegjørelse om minner fra skoletida og ulike lærere hun har hatt. Dette var for øvrig noe hun også nevnte da jeg kontaktet henne på telefon første gang:

- Kari** =e= helt- altså jeg vet ikke (.) hvordan det begynte, men at jeg har vel kanskje hatt anlegg for det så når at vi da begynte og skulle da ha med dialekter å gjøre på skolen så syntes jeg det her var artig med palatalisering og tjukke og tynne l-er og alt sånt, så jeg- (.) jeg følte meg vel endelig innmari god på det der der
- Rikke** mm
(0.93)
- Kari** og så... jeg vet ikke om at jeg da skulle briefe eller (*leende*) hva jeg skulle gjøre for noen ting jeg, men i hvert fall så kom det vel fram da at jeg da- at jeg da hadde to dialekter, for på skolen så snakka jeg bestandig D2
- Rikke** mhm
- Kari** det er bare- ja (.) =em= så var vel ingen som visste det uten at jeg da fortalte det (.) og da begynte hun [dvs. læreren] å fortæ- da sa hun det på det at jeg måtte passe meg vel, for... (.) =em= (.) statistisk sett så hadde de da med... (.) med- som ha- (.) to-dialekta (.) hadde enklere for å få psykiske problem
(1.18)
- Rikke** jaha?
- Kari** enn andre
- Rikke** ja?
- Kari** ja (.) så sånn var det, og da tenkte jeg jaha? [nå] har jeg- (.) nå har jeg nå klart meg mersom da i sotten-atten år nå da uten- uten (*leende*) å få- jeg foler ikke at jeg har så [[forferdelig store psykiske problem]]

Denne norsklæreren skal altså ha antydnet for Kari at hennes praksis med å veksle mellom dialekter var noe som kunne disponere for psykisk sykdom. Dette var ei rapportering jeg umiddelbart fattet interesse for som et mulig uttrykk for hva bidialektale språkpraksiser signaliserer. Spesielt interessant ble imidlertid Karis rapportering da den viste seg å ikke være den eneste som tangerte temaet psykisk sykdom. Også Cecilie, som er den yngste av informantene

(25–30 år) og representerer en annen generasjon enn Kari (45–50 år), rapporterer om å ha hørt at det å operere med flere varieteter er en indikator på en problematisk identitetsforståelse. Interessant er det også at Cecilie setter det å bli gjort kjent med denne forestillinga i forbindelse med sine egne holdninger til det å operere med mer enn én kode:

Rikke	men er det her at du snakker... (.) to dialekter... (.) er det noe som (.) du føler har vært viktig for deg eller for selvbildet ditt, eller er det viktig for selvbildet ditt sånn som det er i dag? (0.84)
Cecilie	=m= (.) nei i dag er det ikke... (.) viktig, men før tror jeg at jeg ikke likte det så godt sjøl
Rikke	mhm
Cecilie	for at jeg hørte en plass eller leste en plass at folk som prata ulike dialekter... (.) =e= hadde spalta (<i>leende</i>) personlighet
Rikke	å?
Cecilie	(<i>latter</i>) eller at de var sånn usikker på seg sjøl og... (.) og (uft) vil jo ikke være det, da vil jeg jo ha én dialekt

Den oppfatninga av fenomenet bidialektisme som Karis lærer var en eksponent for, må ses i forbindelse med tradisjonelle oppfatninger om flerspråklighet og ei klart essensialistisk identitetsoppfatning. Mer spesifikt kan en i erfaringer som de Kari og Cecilie vitner om, skimte et perspektiv på flerspråklighet som noe unormalt og potensielt uheldig, som en gjenfinner i så vel språkvitenskapelig som folkelingvistisk debatt omkring flerspråklighet. I denne omgang skal vi først og fremst merke oss disse rapportene som eksempler på de relativt fåtallige rapporteringene som involverer direkte negativ respons på bidialektale språkpraksiser.

Et eksempel på ei erfaring som går igjen hos langt flere av deltakerne, er den typen reaksjon deltakeren Gunnar¹⁶⁷ rapporterer om nedenfor. Det dreier seg om den reaksjonen svigerforeldrene hans skal ha hatt da de observerte ham snakke D1 første gang. Rapporteringa til Gunnar følger etter mitt spørsmål om hvorvidt samboeren hans har kommentert vekslinga hans, siden hun er blant de få personene som jevnlig er med inn i situasjoner der han bruker den nordmørske D1-koden sin.

//mei ikke noe sånn...ikke noe sånn veldig nei (.) egentlig (.) =e= (.) hun reagerte vel litt på det- =e= familien hennes- (.) jeg husker bedre egentlig at familien hennes sånn- hadde en sånn «oi» (.) når jeg sna- [en eller annen gang] når jeg sikkert var på besøk der snakka med faren min i telefonen eller ett eller annet [...] «oi!» (.) helt anna dialekt» =e= som de synes var fascinerende// (Gunnar)

Den samme erfaringsbakgrunnen rapporterer også deltakeren Knut¹⁶⁸ om; den primære reaksjonen han har fått når folk har observert at han veksler mellom ulike koder, er simpelthen overraskelse.

¹⁶⁷ D1: trøndersk (Nordmøre), D2: trøndersk (Sør-Trøndelag)

¹⁶⁸ D1: midlandsk (Nord-Gudbrandsdalen), D2: nord-østlandsk (Mjøsregionen).

Rikke	men de her reaksjonene som du har fått fra andre, da, når at de liksom blir «oi, her...» (.) er det- vil du si at det er positive kommentarer eller er det negative eller er det-
Knut	det er mest overraskelse
Rikke	mm
Knut	over at jeg gjør det
Rikke	mm
Knut	for det (er)... (.) som sagt så fåe som (.) gjør det

Knut er blant de informantene som synes å veksle oftest og i flest ulike situasjoner, og han rapporterer om at særlig de som ikke har hørt ham veksle tidligere, reagerer på dette i den grad at han legger merke til det:

//jeg snakker støtt døl [dvs. D1] på [arbeidsplassen] [...] ¹⁶⁹ bortsett ifra nåe- når noen sier noe på (.) flatbygding til meg [...] disse to kollegaene mine eller andre (.) for eksempel er det foredragsholdere som prater oslodialekt eller normert bokmål, så (.) snakker jeg [D2] [...] og da er kollegiet på samme måten, de som ikke vet det, de stirrer da [...] men når de har hørt det noen ganger så da (.) da glir det mer over de blir vant med det rett og slett// (Knut)

Med unntak av spesielle fortellinger fra Jon, Kari og Cecilie ovenfor, samt noen som vil bli viet oppmerksomhet som opphavsberetninger i det følgende, inneholder materialet mitt relativt sett få rapporter om direkte negative opplevelser og tilbakemeldinger knyttet til det å handle bidialektalt. Det er tilsynelatende et misforhold mellom antallet rapporter om negative erfaringer og tilbakemeldinger, og det flere av informantene forteller om sin egen opplevelse av problematikk knyttet til eksponering av bidialektisme. Når det er sagt, er det ingen tvil om at praksisen med å veksle mellom koder som tolkes som ulike dialekter, tiltrekker seg betydelig oppmerksomhet. Dette er i seg selv en indikasjon på at bidialektales språklige praksiser oppleves som avvikende i en eller annen forstand. Flere informanter framhever også hvordan den oppmerksomheten de blir til del ved veksling, i seg selv er årsaken til at de opplever risikosituasjoner som ubehagelige. Trolig utgjør nettopp oppmerksomheten bidialektale tiltrekker seg ved veksling, en stor del av forklaringa på hvorfor noen tyr til det som i del II av analysen ble omtalt som *unnmikelsesstrategier* i situasjoner som impliserer veksling mellom koder. I tillegg vil selvsagt alle erfaringer som fortolkes som negative sanksjoner, kunne avleire seg som forventninger om respons, uavhengig av hvor mange erfaringer det er snakk om, eller hvor hyppig det forekommer. Slike forventninger om respons vil stå i fokus i det følgende, med vekt på de holdninger og ideologiske forestillinger som nærer opp under og bidrar til konfigureringa av disse forventningene.

¹⁶⁹ Utelatelser i dette sitatet viser til korte tilbakemeldingssignaler fra intervjueren.

8.3 Nøytralitet, normalitet og avvik

//jeg er ikke noe språkforsker, men altså jeg
mener det at- oslomål er ikke noe dialekt, men
det er sikkert det, da//

(«Jon»)

I del II av analysen ble geografisk mobilitet trukket fram som ett av de sentrale premissene for fenomenet bidialektisme. Samtidig argumenterte jeg for at det mest avgjørende synes å være hva individet er mobilt mellom, og ikke mobiliteten i seg selv. I den forbindelsen trakk jeg inn praksisfellesskap som et sentralt konsept i drøftinga. Det er etter min oppfatning egnet til å kaste lys over hvorfor et individ utvikler det lingvistiske repertoaret sitt i retning av å handle bidialektalt, og hvorfor individet handler slik det gjør med de ressursene det har tilgjengelig. Det er gjennom felles virksomhet med andre mennesker i ulike praksisfellesskap at individet tilegner seg språk og normene for hvordan disse kunnskapene kan eller bør operasjonaliseres. Men selv om den situerte meninga ved bidialektale praksiser framstår som den kanskje viktigste for å forstå hvorfor et individ handler bidialektalt, går det samtidig tydelig fram av materialet hvordan individet også ser sine praksiser utenfra. Sagt på en annen måte: Selv om individer handler lokalt og med utgangspunkt i den meninga deres praksiser har innenfor en lokal kontekst, har de også blikk for makrososiologiske implikaturer ved språkpraksisene sine.

I det følgende har jeg til hensikt å belyse sider ved datamaterialet som indikerer at en ikke kan forstå bidialektales språkvalg uten også å ta i betraktning forholdet mellom den bidialektales språklige koder og den sosiolingvistiske økonomien ut over disse praksisfellesskapene (jf. f.eks. Heller 1988a). I det følgende belyser jeg det jeg mener er to distinkte diskurser som løper sammen i materialet mitt. Disse er knyttet til henholdsvis (1) nøytralitet og (2) normalitet og avvik. Deretter presenterer jeg funn fra en analyse av en kategori narrativer som går igjen i materialet – det jeg kaller opphavsberetninger – som jeg mener kaster lys over hvordan diskurser om nøytralitet, normalitet og avvik medierer hvordan fenomenet bidialektisme både arter seg, oppleves og forklares.

8.3.1 Nøytralitetsdimensjonen

I kapittel 7.2.1 gjennomgikk jeg rapporteringer som omhandler hvor mye vilje de bidialektale deltakerne opplever å legge i sine språkvalg. Der omtalte jeg hvordan mange av dem betrakter én av kodene sine som en «default»-kode. I dette legges det at denne koden oppleves som det naturlige valget i de fleste situasjoner. Det at en kode får en slik funksjon som et slags førstevalg, synes først og fremst å ha sin bakgrunn i forhold ved konteksten den bidialektale har tilegnet seg

kodene innenfor. Det er helst den koden som til en hver tid har videst bruksområde og fyller flest funksjoner i den bidialektales tilværelse.

Et annet trekk ved omtalen av forholdet mellom kodene som går igjen i mange intervju, er at én av kodene omtales som mindre avstikkende, mindre spesiell og som en kode med mer nøytral eller vidtfavnende geografisk referanse. Hos de som har en midtøstlandsk varietet som *default*-kode, uttrykkes denne statusen gjerne ved bruk av termen «bokmål» for denne koden, og da i motsetning til «dialekt». Den som demonstrerer dette mest eksplisitt, er Jon. Og vi kan se på tre utdrag som til sammen utdyper hans definering av D1 som bokmål og D2 som dialekt. Det første sitatet ble ytret i forbindelse med at vi drøftet bakgrunnen for Jons tilegnelse av den midlandske D2-koden, og han sammenlikner i den forbindelse sin praksis med praksisen blant søskenbarna hans. De har alle slektninger i samme bygd i Nord-Gudbrandsdalen, men det er altså bare han som snakker som de gjør der. En ser her hvordan han omtaler den midlandske koden som dialekt, mens det å snakke som i Oslo, ikke kvalifiserer som dialektbruk:

//og det er bare eneste JEG som (gjør) det av alle jeg har- (.) nesten alle søskenbarna mine bor i Oslo (.) og det er bare jeg- de bor i Oslo alle sammen og det er bare jeg som prater de- dialekt, da. De andre prater ikke dialekt i hele tatt.// (Jon)

Da jeg ba ham om å beskrive det han opplever som forskjellen mellom sin midlandske og sin midtøstlandske kode, er han nokså eksplisitt om sitt syn på Oslo-mål som noe annet enn dialekt. Han skisserer også en sirkumferens omkring Oslo som han betrakter som «dialektfri»:

- Rikke** men hva vil du si er forskjellen på de to, da, hvis du ska- hva er det du... (.) det er (uft) vanskelig å sette ord på sånn språklige ting, da, men hva er det som skiller [D2] og den... østlandsdialekten?
- Jon** å herregud, det er... (lang pause) ja, det er vanskelig å svare på egentlig det altså, menne... =knirkelyd= (.) dialekt er nå en gang dialekt, da
- Rikke** mm
- Jon** (og-) det er det, om det er fra [D2-STED] eller om det er fra Setesdalen eller... Nordland eller hva det er for noe, men altså- (.) (*uipust*) jeg vet ikke om jeg sier feil nå, jeg er ikke noe språkforsker, men altså **jeg** mener det at- oslomål er ikke noe dialekt, men det er sikkert det, da (.) uten at jeg vet det, men det er vel sikkert ei form for ei dialekt? (.) og jeg mener det at å snakke østlending det er noe- det... =knirkelyd= (*latter*) (uft) dæ- dæ- dæ- jeg synes det er så vanlig

Det siste utdraget utdyper hvordan han betrakter forholdet mellom den østnorske koden og skriftnormalen bokmål:

- Rikke** ja (.) =e= når du er på facebook for eksempel...
- Jon** mm
- Rikke** hvordan er det du uttrykker deg der? [vil du si]
- Jon** kun bokmål
- Rikke** kun bokmål?
- Jon** ja

Rikke	(0.92) (uft) jeg har sett at det er sånn på bokmål eller på dialekt/sånn som jeg snakker (jf. svar i spørreskjema) (.) så det var derfor jeg lurte på om det...
Jon	(0.7) ja (.) ([[sånn som jeg]] snakker te vanlig, ja [[(.) mm (.) mm])
Rikke	[[(uft)]] (.) [[ja, akkurat, ja]]
Rikke	(0.53) så du- så bokmål er på en måte sånn som du snakker til vanlig, [[mener du?]]
Jon	[[ja]]
Rikke	ja, åkei

Vi skal også se på deltakeren Cecilies uttalelser som et eksempel på hvordan kodene i det individuelle repertoaret relateres til en nøytralitetsdimensjon. Cecilie har et kodepar hvor begge kodene ligger utenfor det østnorske talemålsområdet, og dermed utenom det som på rent geografisk eller sosiokulturelt grunnlag kan sies å være forbundet med et østnorsk standardtalemål. Hun bruker en nordtrøndersk D1 og en sørlig nordlandsk D2. Da jeg spør henne om hva hun mener er forskjellene mellom de ulike kodene hennes, og hva hun assosierer med de ulike kodene, kommer hun raskt inn på at den trønderske D1-koden er noe hun selv assosierer med familien. Da jeg lurte på hva hun tror andre assosierer med denne koden, mener hun det ville være bønder og det rurale. Den nordnorske koden er på sin side mer «vanlig», og på oppfordring om å utdype, tegner hun et bilde av sin trønderske D1 som vanskelig å forstå og koplet til det rurale, mens den nordnorske D2-koden omtales som mer urban, lettere å forstå og mer lik bokmål:

Rikke	men du- når du (.) tenkte at trønderen var- var kopla til (.) bønder
Cecilie	mm
Rikke	er nordlendingen og kopla til... (.) til. (.) til noe som er liksom på landet eller bønder
Cecilie	(0.54) nei
Rikke	(0.91) ikke?
Cecilie	(2.33) nei, [D2-sted] er jo litt mer by, da
Rikke	mm
Cecilie	(0.98) så jeg føler den dialekta er mer (.) =e= (.) enklere å (.) å skjønne for andre (.) men det er [jo] litt mer typisk når det er by i forhold til landet
Rikke	m
Cecilie	for folk har vanskeligere for å skjønne ei dialekt som er litt sånn kronglete enn ei som er (.) nærmere byen
Rikke	mhm (.) opplever du nordlendingen som- din som liksom mindre kronglete enn trønderen?
Cecilie	mm (.) det gjør jeg
Rikke	(0.9) hva er det som gjør at den er mindre kronglete, da, vil du si?
Cecilie	(0.74) =m= (.) at den er nærmere- (.) den- egentlig er den jo nærmere kanskje egentlig nynorsk (.) men jeg føler den er mye nærmere bokmål og sånn som... (.) andre folk prater (.) enn trønderen
Rikke	åkei (.) --ja--

Noe av de samme resonnementene finner en interessant nok igjen også hos de to informantene med to typologisk sett nært beslektede varieteter, nemlig Gunnar og Einar. De har begge en varietet fra Sør-Trøndelag og en varietet fra Nordmøre i sitt repertoar. Begge har behandlet den nordmørske koden sin som den spesielle, forbeholdt bestemte personer, situasjoner eller steder, mens koden de stedfester i Trøndelag, har hatt et videre bruksområde.

Måten informantene mine omtaler forholdet mellom kodene på, mener jeg indikerer at *språklig nøytralitet* er ei operativ ideologisk forestilling i norsk sammenheng. At det er snakk om ei ideologisk forestilling, går særlig fram av det faktum at det ikke bare er de som har en østnorsk kode i repertoaret sitt, som vurderer den ene koden sin som mer geografisk eller sosialt nøytral enn den andre. Det er snarere et gjennomgående trekk ved informantenes omtale av funksjonsdelinga mellom kodene at de relaterer kodene sine til en nøytralitetsdimensjon. Men selv om jeg mener disse forestillingene løper gjennom materialet, er det ikke grunn til å tro at dette styrer bidialektales språklige praksiser på en forutsigbar måte, slik en for eksempel kan forvente i et diglossisk språksamfunn. Det er snarere snakk om en form for internalisert «verdibørs» for operasjonaliseringa av ulike koder i bestemte sammenhenger. Dette er noe som kan bidra til å legge føringer for de språkvalgene de gjør. Det at informanter som Gunnar og Einar også betrakter en av kodene som mer nøytral enn den andre, illustrerer at oppfatninger om ulikhet mellom koder og koders relative nøytralitet, ikke står og faller med lingvistisk avstand. Selv mellom kodepar som er relativt sett svært like, er forskjellene semiotisk sett betydningsfulle.

I del II, under omtalen av hvordan informantene ser på graden av vilje knyttet til språkvalgene sine, berørte jeg den konseptuelle forskjellen mellom veksling og språklig tilpasning. Der viste jeg til utsagn fra informanten Kari, som er svært kritisk til det å «knote», og vi skal tilbake til hennes – og liknende – perspektiv her. Når hun omtaler dette, formidler hun både gjennom budskap og budskapets form at «knoting» er noe hun primært forstår som tilpasning til en mer overordnet eller nøytral, østnorsk varietet. Hun er i mot all bevisst tillemping av talemålet i retning av andre talemål, men hun skiller i det følgende utdraget mellom *det å tilpasse seg* i retning et annet talemål og *det å veksle* til en annen dialekt som en behersker:

Kari	har og noen slektninger av han (mannen) som er fra Nord-Norge, kjempe fin dialekt til vanlig!
Rikke	mm
Kari	flytta sørover og nå har fått seg en sånn viktig stilling i- =e= der, og plutselig har de begynt å så da «snakket veldig pent» (hermer slektninger/oslomål)
Rikke	åkei
Kari	og det- neih! (.) neih!
Rikke	nei, du reagerer på det? (1.2)
Kari	ja!
Rikke	--ja--

Kari =e= da får du... (*latter*) da blir jeg- da blir jeg rar- altså jeg blir rar, da får du lære deg dialekta skikkelig, da, og så får du smuglere henne så at du da kan skille på at sånn er riktig og sånn er riktig, at du får... (.) dele på

Dette utdraget og eksemplene ovenfor illustrerer samlet sett det jeg mener er et uttrykk for et implisitt behov for å posisjonere sin praksis i forhold til en særskilt diskurs i det norske språksamfunnet. Den aktuelle diskursen omhandler forholdet mellom en uoffisiell standard, eller kanskje mer presist et mer standardisert, nøytralt talemål, på den ene siden og lokalt forankrede, ikke-nøytrale dialekter på den andre. En del av denne diskursen dreier seg om hva det *betyr* å bevege seg i retning av det som betraktes som en mer nøytral talemålsnorm – hva slik adferd sier om hvem du er eller hva du ønsker å være. Noen av mine deltakere legitimerer sin praksis med utgangspunkt i denne dimensjonen – de gjør språkvalgene sine forståelige for seg selv og andre gjennom å omtale dem som et uttrykk for tilpasning og/eller et ønske om å gjøre seg forstått. Andre ganger aktualiseres denne dimensjonen gjennom at bidialektal veksling og det å tilpasse seg språklig – gjerne omtalt som å «knote» – settes i et motsetningsforhold, og at nettopp forskjellen mellom disse fenomenene trekkes inn i legitimering av praksis. Nøytralitetsdimensjonen framstår slik som en semiotisk ressurs; posisjonering av praksis i forhold til denne dimensjonen representerer noe sosiokulturelt meningsfullt.

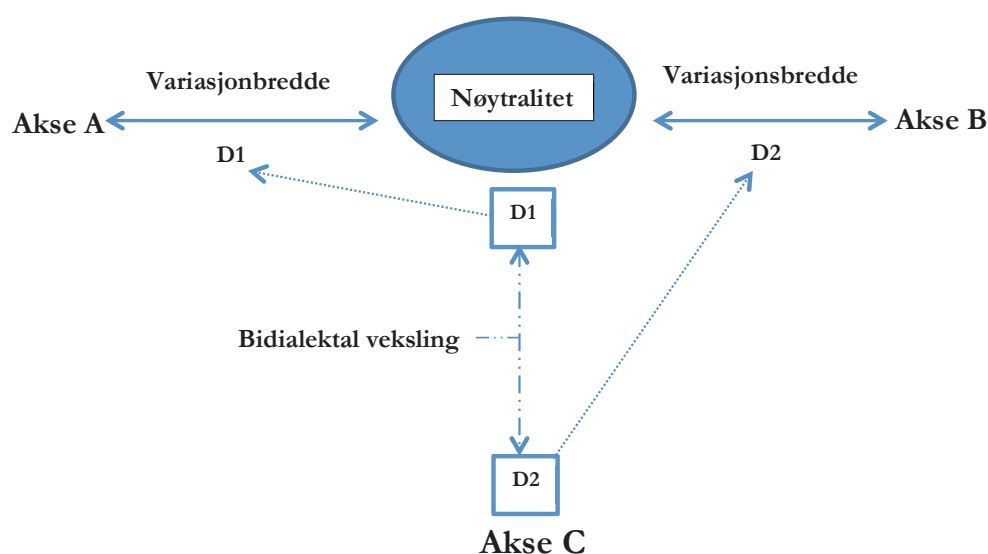
Det fenomenologiske skillet mellom det å veksle mellom koder på en side og det å «blande» eller «knote» på den andre kan etter mitt syn også relateres til en slik ideologisk definert forståelse av språklig nøytralitet. Mer presist mener jeg at måten deltakerne i studien snakker om forskjellen mellom det å veksle, slik de gjør, og det å «knote» indikerer en fenomenologisk distinksjon mellom (1) «knot» og (2) veksling. Denne distinksjonen ligger mellom henholdsvis det å bevege seg langs en akse mellom en mer og mindre nøytral måte å snakke en bestemt varietet på¹⁷⁰ – altså stilistisk variasjon – og det å bevege seg mellom koder, der den ene av de to kodene regnes for å være mer nøytral enn den andre.

Flere deltakere skisserer en variasjonsbredde innenfor de ulike kodene sine – at de kan tilpasse seg langs en tenkt skala mellom en utpreget variant av en kode og en mer nøytral, mindre avstikkende versjon av den samme koden. Dette er også en distinksjon enkelte peker på hos andre, for eksempel ved å omtale hvordan noen snakker «bredt», mens andre snakker «avslepent» eller at de «knoter». Det å tilpasse seg langs en skala mellom en mer og mindre utpreget versjon av en kode, er imidlertid en prosess som synes å bli holdt adskilt fra det å veksle mellom ulike koder.

¹⁷⁰ For nærmere omtale av og forskning på konseptet «knot», se f.eks. Molde (2007); Mæhlum (2011); Mæhlum og Røynealand (2009).

Modellen nedenfor er ment å uttrykke disse konturene i materialet, og hvordan jeg mener at ei forestilling om et (mer) nøytralt språk – som er et høyst subjektivt og relativt konsept – utgjør et slags språkideologisk nav eller kraftfelt for konseptualiseringa av egen praksis for de bidialektale. Denne nøytralitetsdimensjonen utgjør en diffus, men likefull reell sosiolingvistisk størrelse som de plasserer sine respektive koder i forhold til, og som de forstår og forklarer sine språkvalg ut fra.

Illustrasjon 9: Nøytralitet som språkideologisk nav – en modell

Aksene merket A og B representerer her hvordan en kan se forestillinga om stilistisk variasjon som bevegelse langs et kontinuum mellom en utpreget dialekt (lengst mot A og lengst mot B) og en mer nøytral talespråklig norm mot sentrum. Det er altså bevegelsen fra A mot sentrum eller fra B mot sentrum som oppfattes som språklig tilpasning og – i noen sammenhenger – «knoting». Disse aksene, også merket henholdsvis D1 og D2, kan videre betraktes som ei framstilling av måten bidialektale ser sitt språklige repertoar; som to adskilte dialekter som de kan variere innenfor. Aksene C representerer på sin side forestillinga om bidialektal veksling. Den ene av kodene er her plassert nærmere nøytralitetsdimensjonen enn den andre, slik den ene av de bidialektales koder gjerne har semiotisk valør av nøytralitet. Mellom D1 og D2 langs aksene C er det ikke tegnet inn en heltrukken linje. Dette trekket ved modellen uttrykker oppfatninga om at det å veksle mellom D1 og D2, og der en av kodene regnes som mer nøytral enn den andre (akse C), beskrives som noe vesensforskjellig fra det å gli mellom en mer eller mindre utpreget versjon av D1 og D2 (akse A og B).

8.3.2 Normalitet og avvik

Den kanskje mest markant tilstedeværende diskursen i materialet mitt er knyttet til distinksjonen mellom språklig normalitet og avvik. I det følgende vil jeg vise til noen utdrag fra materialet som eksemplifiserer hvordan bidialektales utenfra-blikk på egen praksis er preget av forventninger om at praksisene deres vurderes som unormal og påfallende. Jeg mener vurderingene de gjør av egen – og andres – praksis som avvikende fra en norm, kan forstås som avskygninger av det Jørgensen (2008: 163) har definert som «the monolingualism norm» og «the double monolingualism norm»:

The monolingualism norm: Persons with access to more than one language should be sure to master one of them before getting into contact with the other

The double monolingualism norm: Persons who command two languages will at any given time use one and only one language, and they use each of their languages in a way that does not in principle differ from the way monolinguals use the same language

Jeg mener det er med utgangspunkt i slike normer – som en gjenfinner i ulike teoretiske tapninger innenfor lingvistikken – at det å operere med *flere* koder blir oppfattet som abnormalt, og i særlig grad dersom elementer av ulike koder kombineres. Jeg mener for eksempel at informanten Karis holdninger kan tolkes som et uttrykk for den doble monolingualisme-normen når hun uttaler «da får du lære deg dialekta skikkelig, da, og så får du smuglære henne så at du da kan skille på at sånn er riktig og sånn er riktig, at du får... (.) dele på» (jf. utdrag ovenfor).

Fram til den vitenskapelige utforskninga av kodeveksling tok til, ble kodeveksling betraktet som et uttrykk for ufullstendig språkinnlæring og et uheldig underskudd på språklige ressurser. Dette er et perspektiv som Milroy og Muysken så sent som i 1995 omtalte som dominerende innenfor lingvistikken:

The assumption dominating linguistics continues to be one which views as the normal or unmarked case the monolingual speaker in a homogeneous speech community. Academic linguists trained in this tradition have sometimes assumed that speakers who mix languages know neither language adequately. (Milroy & Muysken 1995: 2–3)

Referansen til Chomskys (1965) programmatisk beskrivelse av det (teoretisk sett ideelle) metodologiske utgangspunktet for utforskninga av den menneskelige språkeviden, er i dette sitatet påtåkkelig. Kopleinga gjøres også eksplisitt når de noe senere omtaler Chomskys fokus på den ideelle morsmålsbrukeren i det ideelle språksamfunnet som det kanskje mest moderne uttrykket for det de kaller et «monolingual and non-variationist focus». Milroy og Muysken (1995: 3) følger dette perspektivet bakover i tid, blant annet til Bloomfields skildringer av flerspråklige medlemmer av den amerikanske urbefolkninga. I artikkelen «Literate and Illiterate Speech» (1927) skildrer han flere flerspråklige individer fra denne delen av den amerikanske befolkninga, deriblant en mann kalt White-Thunder. Han skal ha to språk i repertoaret sitt, engelsk og språket

menomini, og ifølge Bloomfield er det alvorlige mangler ved hans kompetanse i begge disse språkene:

White-Thunder, a man round forty, speaks less English than Menomini, and that is a strong indictment, for his Menomini is atrocious. His vocabulary is small; his inflections are often barbarous; he constructs sentences on a few threadbare models. He may be said to speak no language tolerably. (Bloomfield 1927: 437)

I den skandinaviske debatten omkring flerspråklighet finner en uttrykk for det samme tankegodset. Termer som «dobbelt halvspråklighet» har for eksempel blitt brukt for å sette ord på det enkelte har opplevd som en potensielt uheldig tilstand hos tospråklige (Hansegård 1968, se også omtale av denne begrepsbruken i Skutnabb-Kangas 1981: 258ff). Dette er en tilstand som i engelskspråklig litteratur har blitt vist til som «limited bilingualism» eller «semilingualism», og det er termer en særlig finner igjen i debatter om flerspråklighet og *literacy*¹⁷¹: «Semilingualism is a term used to describe a condition where bilingual children are said to know neither of their two languages well enough to sustain the advanced cognitive processes which enable them to benefit from mainstream education» (Milroy & Muysken 1995: 3)

I kapittel 3 gjennomgikk jeg ulike definisjoner av flerspråklighet. I den forbindelse viste jeg til Grosjeans (1995: 259) påpekning av at flerspråklige ikke er summen av to enspråklige, men snarere representerer en særegen lingvistisk kompetanse som svarer til de behovene den enkelte har. Hans konstaterting av dette må ses som et relativt eksplisitt oppgjør med underskuddshypotesene knyttet til flerspråklighet. Andre har gått enda lenger i å ta avstand fra slike hypoteser gjennom å legge til grunn en helt annen forståelse for hva bruk av elementer fra ulike språk representerer. Jørgensen, som ble sitert for sin definisjon av *the monolingualism norm* og *the double monolingualism norm* (Jørgensen 2008) ovenfor, har for eksempel nedsatt en alternativ norm med utgangspunkt i en sterkt konstruktivistisk definisjon av språk:

The bilingualism (or multilingualism) norm:

«Persons who command two (or more) languages will employ their full linguistic competence at any given time adjusted to the needs and the possibilities of the conversation, including the linguistic skills of the interlocutors.» (Jørgensen et al. 2011: 34, utheving og sitattegn som i originalen)

I forlengelsen av denne formuleringa slår Jørgensen et al. fast – som et ekko av Grosjeans (1995: 259) kjente påstand – at flerspråklighet er mer enn summen av kompetanse i ett språk pluss summen av kompetanse i et annet språk. I tillegg kommer også en kompetanse i å veksle mellom språkene.

¹⁷¹ Jf. kap. 2.1.3.

Selv om mange – for ikke å si de fleste – lingvister har beveget seg forholdsvis langt fra det å betrakte bruk av ressurser fra flere språk innenfor samme interaksjon som abnormt og uheldig for individet, er dette altså en tenkemåte en kan finne igjen i lekfolks metalingvistiske praksiser fram mot våre dager. Skutnabb-Kangas konstaterer i sin bok *Tråspråkighet* fra 1981 at «dubbel halvspråkighet» hadde blitt et konsept som foreldre og lærere dro veksler på i offentlig debatt omkring flerspråkighet i Sverige. Hun omtaler også hvordan en kan høre termen dobbelt halvspråklig brukt av flerspråklige som merkelapp på seg selv, om enn på ulike måter og med ulike grader av distanse til det termen viser til. Noen individ bruker det for å sette ord på en opplevelse av å være språklig og også på andre måter hjelpeløs eller maktesløs. Andre ganger har hun observert det brukt humoristisk av velfungerende språkbrukere ved anledninger hvor de opplever at de ikke husker et ord eller liknende. En tredje type bruk hun skisserer, er når det brukes halvt ironisk eller bittert for å markere en form for avstand mellom det perspektivet begrepet representerer, og ens eget perspektiv: «Det kan også vara fråga om den typ av halvbittheit eller halvironi där man klart visar att det är andras omdöme som man refererar och inte ens egen identifikation» (Skutnabb-Kangas 1981: 258). Hvorvidt bruken av begrep som «halvt tospråklig» blant lærere, foreldre og flerspråklige, som Skutnabb-Kangas (1981) har beskrevet, representerer en form for ideologisk influens fra funn og perspektiver innenfor språkvitenskapen, er det vanskelig å si noe sikkert om. Jeg mener likevel det er grunn til å se forestillingene om bidialektisme som noe unormalt, i sammenheng med nettopp denne typen tankegods.

I det foregående har jeg allerede gjengitt noe materiale som jeg mener er uttrykk for ei forestilling om at det å operere med mer enn én kode er unormalt, og til og med direkte uheldig for individet det gjelder. Jeg tenker da spesielt på det antydende forholdet mellom bidialektisme og psykisk sykdom eller spaltet personlighet som vi så uttrykk for i eksempel hentet fra intervju med Kari og Cecilie tidligere (jf. punkt 8.2). Dette er imidlertid fortellinger om hva andre skal ha forbundet bidialektale språkpraksiser med, som de to informantene først og fremst refererer til. Andre steder i materialet finner en eksempler på resonnement som illustrerer at vurderinger av bidialektisme som unormalt ikke bare er noe informantene erfarer at andre gjør. Det er også holdninger de selv er bærere av. Det kommer til uttrykk i måten de vurderer sin egen praksis på helt eksplisitt, slik som i følgende utsagn fra Cecilie: «[...] det er liksom ingen som gjør det. Man prater jo en dialekt i gang- eller sånn, sitter ikke og veksler fram og tilbake».

I tillegg kommer det implisitt til uttrykk gjennom deres forventninger om negative sanksjoner fra andre. Det neste utdraget vi skal se på, er et eksempel på at forestillinger om bidialektisme som noe abnormt kommer til uttrykk som forventninger om negative reaksjoner.

Det aktuelle utdraget er hentet fra intervjuet med Kari. Hun har vanskelig for å huske tidspunktet for og omstendighetene rundt tilegnelsen av den trønderske D2-varieteteten sin, men hun viser i denne sekvensen til minner fra skoledagene – eller snarere mangelen på negative minner – som en del av et resonnement om at hun må ha tilegnet seg D2 før hun nådde skolealder og at hun ikke vekslet mellom kodene på skolen:

Kari	[...] så jeg vet ikke om at det da var noe- (.) om det har blitt i forbindelse med skolen... (.) eller... (.) jeg måtte snakke D2 når jeg begynte på skolen fordi at hvis ikke så hadde jeg fått hørt det, helt sikkert
Rikke	ja-
Kari	tror jeg
Rikke	du tror at du ville ha fått hørt det hvis du snakka romsdaling på skolen?
Kari	ja
Rikke	--ja--
Kari	det tror jeg så- men at jeg- jeg- vet du jeg- jeg aner ikke, jeg- jeg- jeg har rett og slett ikke peiling på hva tid det der der begynte å være
Rikke	nei

Dette utdraget illustrerer for det første hvordan Kari bruker minner og erfaringer aktivt i å lappe sammen en forståelse når hun tilegnet seg sin andre kode. Resonnementet er altså at dersom hun ikke hadde snakket som de andre barna – det vil si den trønderske D2-koden – ville hun «fått høre det». Dette er ei slutning hun baserer på minner om at de ertet barn som kom flyttende til grenda og utmerket seg språklig. Dette kan sies å illustrere hvordan erfaringer nedfelles som fortolkningsrammer i et individ, og også hvordan disse erfaringene kommer til uttrykk som forventninger om respons.

Et utdrag som illustrerer tilstedeværelsen av slike forventninger enda tydeligere og med klarere referanse til hvilke konsekvenser slike forventninger kan ha for bidialektale språkpraksiser, er fra Tones samtale med mora si. De drøfter i denne passasjen Tones språkbruksmønster før og nå, i tillegg til hvordan de tenker seg at hun forholder seg best i framtida. Tone opererer altså med en nordnorsk og en trøndersk kode, og det er nordnorsk som er den koden med videst bruksområde i hennes repertoar. Den trønderske koden er i hovedsak forbeholdt interaksjon med medlemmer av den nære familien. Det framgår av samtalen mellom mor og datter at Tone i senere tid har gjort noen tillempinger av språkbruksmønsteret sitt. Mer spesifikt har hun endret praksis overfor faren sin. Mens hun tidligere brukte den trønderske D1-koden overfor ham, har hun nå gått over til å bruke den nordnorske D2-koden. Dette er ei endring hun skal ha initiert i forbindelse med bryllupet sitt, som foregikk mellom tidspunktet da jeg intervjuet henne og samtalen med mor. Det er med andre ord snakk om ei bevisst og relativt nylig omlegging av praksis i det de samtaler om dette. I utdraget nedenfor tematiserer de blant annet ei eventuell liknende endring av språklig praksis overfor mora i framtida. De synes begge å se grunner til at ei

slik endring kan bli nødvendig, og de kopler dette behovet for endring til språk-sosialt sammensatte situasjoner – risikosituasjoner – hvor representanter for begge kodene er til stede. Flere ganger i løpet av denne passasjen vender Tone tilbake til det hun ser ut til å betrakte som uvanlige språklige handlingsmønstre fra sin egen side, og vurderinger av hva andre må tenke om det hun gjør.

Tone	[...] <i>har min måte å snakke de ulike dialektene på endra seg over tid</i> ¹⁷² (1.8)
Mor	ja s- det... det har du jo gjort =e= kanskje over tid uten at jeg kan (.) liksom (.) tidfeste det (.) så er vel trøndern din- trønderdialekten din blitt mer avselepa jo lenger det har gått siden vi flytta fra Trøndelag, da (.) det tror jeg (1.34)
Tone	ja også- men nå er jeg- har jo vært tilbake her i- (0.65)
Mor	jo men jeg opplever ikke at du snakker mer trønder nå enn =e= altså (uft) (.) og det er vel fordi at du begrenser den trønderdialekten til meg, da (.) sant så- (<i>latter</i>)
Tone	ja (<i>latter</i>) pappa på telefon eller når jeg er i Bodø eller- ja (.) (uft) (.) litt sånn- ja den er jo ikke så [[mye brukt]]
Mor	[[det er jo litt] spesielt og i og med at han pappa ikke- han er jo [[=e= (.) vestlending sånn at egentlig så...]]
Tone	[[(<i>latter</i>) vestlending (<i>latter</i>)]] (0.64) ja (<i>latter</i>)
Mor	så... ja
Tone	(<i>latter</i>) (0.51)
Mor	(uft) du har jo ikke noe sånn (.) referanse til han språklig sett, da, men det må jo være fordi at det er- det hører barndom, oppvekst og...
Tone	[[ja]]
Mor	[[identitet]], da
Tone	men [EKTEMANNEN] spurte jo om jeg k- (uft) kom til å skifte dialekt til deg òg, og [da] tenkte jeg at det tror jeg sitter mye lengre inne (.) [[enn å gjøre det til pappa]]
Mor	[[(<i>latter</i>)]] (.) men jeg tror ikke jeg ville ha tenkt over det om du gjorde det
Tone	hm (.) kanskje jeg s- må gjøre det på sikt [[nå da]]
Mor	[[sant]] altså jeg tror ikke jeg ville [[ha- m- min- mitt forhold til deg...]]
Tone	[[(uft) du føler ikke aversjon]] mot- [[(<i>latter</i>)]]
Mor	[[nehei, nei, neinei]] (.) jeg tror ikke etter hvert- jeg tror ikke jeg ville [[ha... =knirkelyd=]]
Tone	[[ja du syns ikke jeg er annerledes]] når- de gangene jeg har vært nødt til å snakke bodødialekt til deg sånn (.) [[[uft]]]
Mor	[[nei]] men da har kanskje situasjonene vært litt kunstig
Tone	[[ja]]
Mor	[[at]] du har måttet liksom ha gjort det fordi at det var andre til stede og da (.) da [[blir]] det jo kanskje at det- at s- (uft) selve situasjonen blir...
Tone	[[ja]] (.) ja
Mor	blir litt kunstig, da (0.51)
Tone	ja (.) hm
Mor	men =e= og du vil jo- det er klart jeg etter hvert som [DATTER] vokser opp, da (.) hun vil jo [[snakke trønder]]
Tone	[[ja (<i>latter</i>)]]
Mor	[[og-]] men de- sant? (.) så =m= så blir det jo kanskje (.) litt rart hvis du skal legge om når- når mormor kommer (.) sant? [[at du]] da snakker (.) [[e- en annen type språk]] til henne, da?
Tone	[[ja?]] (1.51) [[men det- jeg snakker jo-]] (0.92) (uft) men det verste er- [[eller verste... altså jeg snakker jo trønder til henne når det er bare jeg og henne (<i>latter, leende</i>)] (uft) liksom kosespråket (<i>latter, leende</i>) men da snakker jeg trønder og litt sånn...]]

¹⁷² Kursiverte utdrag forholder seg til spørsmål i samtaleguiden (jf. vedlegg 3).

Mor	[[(latter)]] (0.54) (lattermild:) ja vell (0.54)
Tone	så det må jeg jo ikke gjøre, da
Mor	hvorfor må du ikke det, da? (0.52)
Tone	nei fordi (uft) stakkars lille jenta blir jo forvirra! (latter)
Mor	ja tror du det, [[at hun blir forvirra?]]
Tone	[[nei altså hun kommer jo ik-]] hun kommer jo til å- ikke til å skj- (uft) altså hun kommer jo ikke til å merke det fordi at hun har blitt- har [[vokst opp med det]]
Mor	[[(latter)]] (.) [[ja]]
Tone	[[men hvorfor kan jeg ikke-]] altså =knirkelyd= kos- jeg må jo kunne være koselig med (leende:) [[bododialekt (latter)]]
Mor	[[(latter)]]
Tone	er jo- det er jo (uft) litt sånn (.) (uft) særlig når- i den tida der hun ikke sa så mye sjøl, eller hun sier jo forsåvidt ikke sånn ord nå, da, men (.) (uft) hvis jeg skulle liksom- var sånn babyspråk så (uft) ble det liksom [på] trøndersk (uft) (.) =e= [[(latter)]]
Mor	[[(latter)]] (0.5)
Tone	ja, nei, jeg får jo kanskje prøve da, men det er jo fint at du er åpen [[for mulig-heten til at du ikke]] slår hånda av meg [[av at jeg- (latter)]]
Mor	[[ja, nei dét]] (0.77) [[nei dét- dét har jo aldri vært aktuelt]]
Tone	nei da, jeg bare tulla
Mor	sant, så det =m= jeg t- jeg har ikke villet reagert på det
Tone	nei
Mor	vert i mot så tenker jeg at hvis det- hvis det er enklere for deg så bør du jo bare gjøre det (0.6)
Tone	ja (0.54)
Mor	sant?
Tone	ja (1.78)
Mor	altså hvis det er- (.) så er det nå (.) gradvis greit
Tone	det er jo- altså det er jo enkl- [altså] ting det- ja (.) det gjør jo ting litt enklere, da (.) det gjør jo det (.) jeg tenker på han [MORS VENNN] stakkars, han må nå ha reagert for (.) når jeg treffer han bare med [[deg snakker jeg trønder og når han var her på søttende mai så snakka jeg (plutselig) bododialekt]]
Mor	[[(latter)]] jeg tror ikke han har lagt merke til det
Tone	nei, det er kanskje- folk er kanskje ikke [[så sensitiv (uft)]]
Mor	[[nei jeg tror ikke-]] jeg tror- jeg tror egentlig ikke folk tenker over det, men hvis temaet blir brakt opp så «oi, ja, det var sant ja»
Tone	nei
Mor	sant? (0.52)
Tone	ja, nei det er jo bare sånne som meg som (.) tenker på det
Mor	[[ja]]
Tone	[[og de som]] forsker på det (latter)
Mor	jo da, ja (0.75)
Tone	(uft) (.) ja, nei men det er fint, da vet jeg nå at det går an (.) vi får se, får kjenne litt på det, nå har jeg jo klart det med pappa (uft) (.) jeg må jo liksom ta meg sammen hver gang jeg snakker med han på telefonen, da (.) =m= (.) jeg tror det går bra (.) =em= (.) <i>har vi erfart at andre har lagt merke til at jeg bruker ulike dialekter? [...]</i>

En ser her hvordan Tone og mora hennes i løpet av denne sekvensen utveksler synspunkt på hvordan Tone kan eller bør operere med kodene sine i framtida. En rød tråd gjennom hele sekvensen er deres antakelser om hvordan bestemte former for språklig praksis ser ut for andre. Som nevnt i del II av analysen er Tone blant de deltakerne i studien som vitner om å ha opplevd

det å operere med mer enn én kode som mest problematisk, og da særlig i risikosituasjoner. Årsakene til at Tone vegrer seg for en revisjon av språkbruksmønsteret sitt, ser også ut til å bunne i ei forventning om hva ei slik omlegging vil signalisere for mora, og hvordan hun ville betrakte ei slik omlegging. Bruken av D1 er for Tone nært forbundet til mor og hennes egen rolle som datter. Så nært koplet til mor–datter-relasjonen er denne koden, at hun har videreført D1 som kode overfor sin egen datter. Hennes forventninger til moras reaksjon ved en eventuell revisjon ser ut til å være bundet opp i en lojalitetsdimensjon.

Slik jeg ser det, er Tone og moras drøfting av potensielle handlingsmønster og konsekvenser av ulike valg et sterkt uttrykk for nettopp betydninga av forventninger om respons for måten bidialektale handler på og for måten de opplever og forklarer sin egen praksis. Det er oppfatninger av hva som konstituerer normal og abnormal språklig praksis, som synes å ha informert de forventningene om sosiale sanksjoner som Tones utsagn antyder. Ekstra tydelig blir det at disse forventningene er ideologisk betingede når den gjengitte sekvensen følges opp av en sekvens hvor de samtaler om hvilke reaksjoner Tone har fått på sin måte å bruke språk på. Konklusjonen er at Tone ikke har opplevd å få spesielle negative reaksjoner, snarere tvert i mot: at folk enten ikke reagerer, eller at de reagerer positivt. Dette setter det tidligere nevnte misforholdet mellom mangelen på negative erfaringer knyttet til veksling og opplevd problematikk ved å handle bidialektalt, på spissen.

8.3.3 Legitimerende narrativer: Opphavsberetninger

«An important challenge to humanity is to recognize that lives are the pasts we tell ourselves.»

Ochs og Capps (1996: 21)

Som antydnet i innledninga gikk jeg inn i arbeidet med prosjektet med en intensjon om å belyse språklige ideologier i Norge med utgangspunkt i mitt datamateriale. Dette var noe jeg i utgangspunktet hadde tenkt å gjøre gjennom innholdsanalyse av informantenes utsagn i tillegg til det de kunne fortelle om erfaringer med å handle bidialektalt i Norge. I forbindelse med intervjuene la jeg imidlertid tidlig merke til hvordan informantene syntes å forklare seg overfor meg. Med *forklare* seg mener jeg i denne sammenhengen at de gjorde rede for sin bakgrunn og sine praksiser på en måte som tilsa at de så det nødvendig å legitimere statusen sin som bidialektal og sine bidialektale språkpraksiser. Deler av intervjuopptakene består av lengre narrativer om hvordan og hvorfor de begynte å veksle mellom dialekter. Dette antyder at de mener – eller har

grunn til å tro – at deres praksis med å veksle mellom varieteter på en eller annen måte er *unormal*. Jeg har også opptak av svært interessante narrativer om deres erfaringer med å veksle mellom språklige koder som indekserer ulike sosiale identiteter.

Disse observasjonene overbeviste meg tidlig om at disse individenes erfaringer og narrativer var verdt å se nærmere på. Jeg fattet også interesse for mer enn det proposisjonelle innholdet i disse narrativene – det de kan si om *life reality* (jf. Pavlenko 2008, se også punkt 5.4.1). Som interaksjonelle opptrinn og diskursive konstruksjoner betraktet ligger det også kunnskap i å undersøke hvordan og hvorfor narrativene er skrudd sammen som de er, i denne konkrete sammenheng. Dette er ikke minst nødvendig for å komme bort fra det potensielt problematiske ved å behandle episoder som det fortelles om, som observasjoner av selve situasjonen. Som blant andre Pavlenko (2008: 324) har påpekt, ligger det et større potensial i å forsøke å se videre og forbi selve innholdet i narrativer, og utforske dem som diskursive konstruksjoner.

Min interesse for ei utforskning av ideologier i materialet har vært distinkt etnometodologisk; ved å belyse slike narrativer kan en, slik jeg ser det, utlede kunnskap om språklige ideologiers proposisjonelle innhold. Like viktig er det imidlertid at narrativene kan betraktes som uttrykk for hvordan slike ideologier konstrueres og reproduseres i og gjennom språklig interaksjon, samt hvilken virkelighetsoppfatning de til syvende og sist konstruerer. De narrative jeg i det følgende konsentrerer meg om, er grunnleggende sett fortellinger som i en og samme bevegelse konstruerer en forståelse av fenomenet bidialektisme hos og for den bidialektale, og som implisitt avslører hvilke sider ved bidialektal språklig praksis som individet antar at det må forklare overfor sine omgivelser. Jeg har tatt utgangspunkt i at en strukturert analyse av disse narrativene kan kaste lys over de språklige ideologiene som er virksomme i Norge. Og – kanskje enda viktigere – at granskning av dem vil kunne avføde teoretisk fruktbare innsikter om hvordan språklige ideologier er internaliserte, og hvordan de påvirker og former individens språklige adferd.

Ochs et al. (1992) har i sitt arbeid med narrativ konstruksjon i familier påpekt at det å fortelle historier er en aktivitet som inngår som en del av dagliglivet, og at slik praksis inngår som en del av sosialiseringa. Det å fortelle en historie – eller lage en historie – er heller ikke noe én aktør gjør alene, men i interaksjon med andre. Fortelling i et slikt dialogisk perspektiv blir noe mer enn påstander om saksforhold som ligger tilbake i tid; fortellinger blir teorier om forhold i verden, som er framforhandlet i fellesskap. I artikkelen *Storytelling as a Theory-Building Activity* (Ochs et al. 1992) viser forfatterne hvordan familier sammen konstruerer historier som representerer teorier som på liknende måter som forskningsfellesskap bygger teori gjennom

kontinuerlig konstruksjon, kritikk og rekonstruksjon av vedtatte sannheter. Dette er også det perspektivet jeg anlegger på det jeg kaller *opphavsberetningene* til mine deltakere her. De representerer en versjon av ei fortelling om en hendelse, og de er preget av konteksten de har blitt til innenfor. Som jeg vil peke på, er det også trekk ved materialet som indikerer at de ikke er konstruert monologisk, men i dialog med andre sentrale aktører i deres omgivelser og – ikke minst – i dialog med toneangivende diskurser om språk. I den forstand er ikke disse narrativene *fortellinger* om hvordan og hvorfor de ble bidialektale, men *teorier* om hvorfor de ble det. Som teorier betraktet bærer også narrativer preg av omstendighetene de ble til innenfor. Jeg har lest dem med blikk for spor etter disse omstendighetene. Av særlig betydning for min lesning av denne delen av materialet har det vært å vurdere min egen rolle i konstruksjonen av disse narrativene, siden de alle har blitt formidlet til meg gjennom semi-strukturerte forskningsintervju.

Det har som nevnt i metodekapittelet framtrådt noen typenarrativer i materialet mitt. Narrativer om det jeg har kalt risikosituasjoner ble belyst i kapittel 7.2.1.2. Her skal vi vende oppmerksomheten mot det jeg har valgt å kalle *opphavsberetninger*. Det er her snakk om en type narrativer som tangerer både kategorien lingvistisk selvbiografi og narrativ om personlige erfaringer, som begge er underkategorier av personlige narrativer som begge har blitt brukt innenfor tospråklighetsforskninga (se f.eks. Pavlenko 2008). I valget av merkelappen «opphavsberetninger» for denne kategorien narrativer har jeg betont den funksjonen disse narrativene spiller som forklarende fortellinger i intervjumaterialet, framfor elementet av erfaringsdeling i de samme narrativene. Grunnen til denne betoninga vil bli ytterligere belyst nedenfor, men det er kort sagt snakk om narrativer som primært kretser omkring årsakene til at de bidialektale ble – nettopp – bidialektale. De er dermed eksempler på det Pavlenko (2008: 319) viser til som *Linguistic autobiographies*:

Linguistic autobiographies or Sprachbiographien are a subtype of personal experience narratives; they focus on the languages of the speaker and discuss how and why these languages were acquired, used, or abandoned.

I analysen av materialet jeg har kategorisert som slike opphavsberetninger, har jeg hatt blikk for i hovedsak tre dimensjoner: *Tematikk, struktur og performativitet*. Dette er lesninger som i metodekapittelet ble redegjort for som tre ulike narrative analysestrategier, her med merkelapper etter Riessmans (2008) redegjørelse for dem: (1) tematisk analyse, (2) strukturell analyse og (3) analyse av narrativenes dialogiske og performative karakter. Her viser jeg tilbake til kapittel 5.4.1 for en redegjørelse for hva som prinsipielt skiller disse tilnærmingene fra hverandre, og konsentrerer meg i det følgende om å presisere hvordan jeg har gått fram i uteskinga av de funnene som presenteres. Narrativene er analyserte enkeltvis, men også med blikk for

tilbakevendende kategorier, mønstre og tema på tvers av tilfellene. Som i den foregående delen av analysen går jeg i rapporteringa fra en redegjørelse for generelle trekk ved en utledet kategori – i dette tilfellet en kategori av narrativer – til å vise til eksempler fra materialet som presiserer og utdyper de overordnede innsiktene. Avslutningsvis kommenterer jeg hvordan disse narrativene kan betraktes som svar på implisitte spørsmål som den enkelte forventer på bakgrunn av doxisk kunnskap om hva som er normalt eller unormalt.

8.3.3.1 Opphavsberetninger

Opphavsberetningene omhandler overordnet sett omstendighetene omkring at deltakerne utviklet seg til bidialektale språkbrukere. I alle intervjuene jeg har gjort, er det mulig å spore et slikt underliggende narrativ om hvordan og hvorfor de ble bidialektale og om erfaringer med det å være bidialektal. Det er imidlertid ikke alle som har gitt sin begrunnelse for dette i narrativets form, og jeg har først og fremst konsentrert meg om de som har det. Det innebærer at jeg har valgt å holde meg nokså strengt til de delene av materialet som framstår som narrativer i teksten¹⁷³ – det vil si intervjuet eller egenopptaket – uten at det innebærer sortering, utsiling og andre former for aktiv redigering og sammenskriving fra min side. Som Riessman (2008: 4–5) har pekt på, har det gått en viss inflasjon i bruken av begrepet *narrativ*:

In contemporary usage, narrative has come to mean anything beyond a few bullet points; when someone speaks or writes more than a few lines, the outcome is now called narrative by news anchors and even some qualitative researchers.

Vidt definert er nær sagt alt narrativer, og både konseptet narrativ og innsiktene en analyse av dem gir, får utflytende referanse.

Ochs et al. (1992) har beskrevet tre vesentlige trekk ved narrativer. Det første er en temporal dimensjon, inspirert av Labov (1972a), som har vært en pioner i den lingvistisk orienterte utforskinga av narrativer (jf. også Labov & Waletzky 1967). Labov nedsatte nettopp tidsaspektet som narrativers mest vesentlige karakteristikk gjennom å konstatere at den essensielle bestanddelen i et narrativ – det som må til for at noe skal være et narrativ – er at to fraser føyes sammen i en tidssekvens. Det andre trekket Ochs et al. (1992) framhever, er det de kaller en «configurational dimension», og i dette legger de at et hvert narrativ representerer fortellerens perspektiv på det han eller hun forteller om. Fortelleren – eller fortellerne, i tilfeller hvor flere inngår i konstruksjonen av narrativet – velger form og innhold på narrativet ut fra hva vedkommende mener er viktig. Det siste trekket er narrativers problemløsende karakter: «In our

¹⁷³ Med «teksten» mener jeg her tekst i utvida forstand, med lydopptaket av intervju eller samtale som primærtetekst og transkripsjonen av opptaket som sekundærtetekst.

analytic framework, narrative **types** emerge from the convergence of the temporal dimension with a plus or minus problem-solving orientation» (Ochs et al. 1992: 42, utheving som i original). Det er ved dette trekket de nedsetter forskjellen mellom ei fortelling og en rapport. Mens det i begge tilfeller er snakk om å rekapitulere noe som har hendt og gjerne å opprette kausale forbindelser mellom hendelser, kjennetegnes fortellinger (*stories*) av å være orienterte omkring et problem: «[...] stories are unlike reports in that stories *focus* on—and may even be motivated by—a central problematic event or circumstance» (Ochs et al. 1992: 42, utheving som i original). Jeg har altså fokusert på opphavsberetninger som kjennetegnes av disse tre trekkene. Jeg vil likevel understreke at selv om analysen har vært avgrenset til de fortellingene som ligger nært opp til en slik definisjon av narrativer, er det mange og sentrale likhetstrekk mellom alle deltakerne når det gjelder hvilke forhold de trekker inn når de forklarer bakgrunnen for sin praksis.

Det er tre informanter som har bidratt med mer eller mindre klassiske eksempler på narrativer om opphavet til at de tilegnet seg en andre dialekt – Knut, Elise og Cecilie. Videre skal vi se på forholdet mellom disse deltakernes rekapitulering av årsaken til at de utviklet bidialektal kompetanse, og det jeg har valgt å kalle *pseudonarrativer* hos to andre deltakere – Line og Tone. Når jeg kaller disse pseudonarrativer, er det ikke fordi de er mindre interessante, men på grunn av et særtrekk ved disse narrativene. Kort sagt har disse informantene bidratt med noe som i det store og det hele framstår som narrativer, men som ikke gjør krav på å være baserte på minner om «a central problematic event or circumstance», for å sitere Ochs (1992: 42) igjen. Disse pseudonarrativene gjør derfor ikke krav på sannhetsverdi på samme måte som de «ekte» narrativene. Dette er en distinksjon jeg vil utdype i det følgende, men det er altså snakk om «ekte» narrativer på den ene siden, som framstår som fortellinger basert på minner, og pseudonarrativer på den andre siden, som baserer seg på antakelser. Det som begge typene narrativer kretser omkring, er konfrontasjoner med en norm om språklig konformitet.

De narrativene jeg belyser her, tilhører alle kategorien narrativer sett i forhold til Ochs et al. (1992) sin definisjon av dette ovenfor, og det sentrale problemet de alle kretser omkring, er *hvorfor* fortelleren ble bidialektal. Tabellen nedenfor illustrerer forskjellen mellom henholdsvis ekte narrativ og pseudonarrativ i den tidsmessige og kausale kjeden informantene skaper med narrativene sine, mellom en monodialektal utgangsposisjon og en bidialektal *resolusjon* – altså at de ender som bidialektale på grunn av det de forteller om. Forskjellen mellom dem er primært statusen til fortellinga om komplikasjonen som trekkes fram som avgjørende: I ekte narrativer gir fortelleren seg ut for å huske hvordan en gitt kjede av hendelser forløp, mens pseudonarrativene kjennetegnes av *antakelser* omkring dette samme saksforholdet.

	«Ekte» narrativ	Pseudonarrativ
1	Monodialektal utgangsposisjon	Monodialektal utgangsposisjon
2	<i>Minner</i> om konfrontasjon med konformitetsnorm	<i>Antakelser</i> om konfrontasjon med konformitetsnorm
3	Tilegnelse av D2 – Bidialektal resolusjon	Tilegnelse av D2 – Bidialektal resolusjon

Jeg har gjort en funksjonelt orientert analyse av disse narrativene, med et særlig blikk for hvilken funksjon narrativene har. Og når jeg her refererer til funksjon, er det med referanse til narrativets funksjon både innenfor intervjuet, for den enkelte deltakeren, og satt inn i en større sosiokulturell kontekst. For å belyse narrativenes funksjon er det imidlertid nødvendig å både belyse (1) narrativenes proposisjonelle innhold – det vil si deres utsagn om forhold i verden – det som Pavlenko har referert til som *life reality* (Pavlenko 2008), (2) deres strukturer – med særlig vekt på den kronologien og kausaliteten de konstruerer – og (3) deres performative utspilling. Når det gjelder dette siste, har jeg sett både på hvordan narrativet rent praktisk framføres, men også hvordan dette synes å stå i forhold til konteksten det er framført innenfor. Jeg har kort sagt utforsket hvorfor narrativet er skrudd sammen akkurat slik det er av denne aktøren i denne situasjonen for dette publikumet – det vil si meg. Det gjelder for eksempel forholdet mellom trekk ved narrativet og hvordan jeg som forsker opptrer, og de implisitte forventningene dette legger i intervjusituasjonene. Noe av dette siste ble behandlet i del II hvor en av opphavsberetningene som står i fokus her, ble belyst som kodeveksling.

I denne sammenhengen er det først og fremst innsiktene som har kommet ut av analysen, som er det interessante, og ikke minst hvordan disse kan ses i sammenheng med innsikter fra andre deler av analysen. Jeg har derfor latt drøfting av en del metodologiske detaljer knyttet til analysen ligge i denne sammenhengen, og konsentrerer meg om å redegjøre for de perspektivene som har ført fram til innsikter som har informert analysen. Gjennomsiktighet ved rapportering er imidlertid avgjørende ved narrativ analyse for at funnene skal framstå som valide (jf. Riessman 2008: 183ff). Jeg har derfor vektlagt rapportering som skiller mellom analytiske prosesser og innsikter utledet gjennom fortolkning på den ene siden, og forsøk på forklaring av disse innsiktene med referanse til ekstern teori på den andre. Slik har jeg tilstrebet å unngå det Gimenez (2010: 208) har framhevet som en svakhet ved en del CDA¹⁷⁴-tilnærming, som er å betrakte som mi tilnærming i denne del III av analysen:

Some CDA analysts seem to confound two related but still different processes in data analysis: interpretation and explanation [...]. Interpretation results from assigning meaning to specific features of a text in relation to particular contextual factors. Explanation, however, refers to assigning significance to the text being analysed in broader socio-cultural terms.

¹⁷⁴ CDA viser her til *critical discourse analysis*.

8.3.3.2 Plott og plottstruktur

Johnstone (2006) har skrevet om narrasjon som ideologisk arbeid (*ideological work*) og som noe av det som bidrar til å fylle bestemte språklige varieteter med mening – narrasjon er ifølge henne blant det som bidrar til registrering (*enregisterment*, bl.a. omtalt under punkt 4.2). Hun omtaler i den sammenheng det hun kaller *linguistic encounter narratives*, det vil si narrativer om møter med lingvistisk annerledeshet. I sitt materiale finner Johnstone en felles plottstruktur i narrativer om dette, og hun mener denne strukturen reflekterer et ideologisk fundert reisverk for narrasjonen:

No two personal narratives of linguistic encounter are identical, and all are based in some way in personal experience. Thus what circulates as a model for the discursive practice of telling stories like these are not actual stories but rather plots, or semantic scaffolds on which stories can be built. (Johnstone 2006: 51)

For å få øye på disse ideologisk betingede plottstrukturene må en ifølge Johnstone abstrahere, noe som innebærer å overse detaljer knyttet til den enkeltes historier og i stedet se på de kategoriene av innhold og overordnede strukturene en kan finne igjen på tvers av individ. Selv bruker Johnstone (2006) terminologi og perspektiv fra Propps (1968) funksjonelle analyse av eventyr til å beskrive ulike plotttyper. Jeg vil ikke gå nærmere inn på hennes konkrete analysemetode og funn her, men i stedet ta utgangspunkt i hennes påstand om at abstraksjoner fra slike narrativer kan informere om ideologiske føringer. Ut over dette holder jeg fast ved ei *grounded theory*-tilnærming også i det følgende og gjør rede for den overordnede strukturen jeg finner i opphavsberetningene, og det jeg har identifisert som kategorier når det gjelder tematikk, plottprogresjon og aktører.

Ei grov skisse av plottet i opphavsberetningene er at de består av tre hoveddeler. Den første delen utgjør ei form for innledning hvor hendelsen som utgjør narrativets problem eller komplikasjon blir forberedt gjennom kontekstualisering. Det varierer mellom informantene hvor utførlige de er i denne fasen, men hos Knut, som får demonstrere hovedtrekkene her, er denne delen nokså utbygd. Den neste delen består av ei utgreiing om narrativets komplikasjon eller problem – det vil si det som direkte eller indirekte får rollen som avgjørende for at deltakeren ble bidialektal. Hos Knut dreier det seg om et møte med en bestemt person – narrativets *antagonist* i tradisjonell narratologisk forstand. Den siste komponenten i ei grovskisse av opphavsberetningene blir det vi kan kalle resolusjonen, hvor informanten redegjør for følgene av komplikasjonen og setter dette videre i forbindelse med den språklige praksisen sin fram mot nåtida. Narrativets struktur etablerer på denne måten en kronologi i Knuts tilegnelsesfortelling. Og siden denne kronologien koples nært til et før og etter sett i forhold til komplikasjonen som fortellinga kretser omkring, introduserer strukturen også et kausalitetsforhold; på grunn av denne

hendelsen utviklet den språklige praksisen til Knut – som er narrativets *protagonist* – seg på en bestemt måte.

Opphavsberetning – Knut¹⁷⁵

1	Knut	INNLEDNING/ KONTEKSTUALISERING	og så... =e= (.) første som skjedde [når] jeg kom til [D2-sted] det var det at jeg (.) fikk juling for det at jeg snakka døl
2	Rikke		nei, er det sant?
3	Knut		ja det er alldeles sant for vi flytta den fjortende oktober i [ÅRSTALL] (.) og det er flytterdagen tradisjonelt og det passa
4	Rikke		[ja?]
5	Knut		for det at han får han hadde arbeid neppå der [[og...]] =e= (.) [...] ¹⁷⁶
6	Rikke		[[ja]] (.) ja
7	Knut		og så =e= da vi kom neppå der, da hadde han fått ordna hus for det var hus som var problemet for det var fryktelig mye folk som flytta dit på den tida, og da leide vi hus hos (.) et eldre ektepar der og... (.) da (.) kom vi nedoverkjørende da og da... (.) =oo= det hadde allerede kommet mye snø på [D2-sted]
8	Rikke	mm	
9	Knut	og første morgenen jeg gikk ut da var det vel en halvmeter med snø og så gikk jeg rundt omkring oppi der og så trefte jeg en som var like stor	
10	Rikke	KOMPLIKASJON	--ja-- (1.45)
11	Knut		=åå= da sa jeg det eneste vettuge å si (.) «d-æ mykkjy sjogg her», sa jeg (.) og da flaug han på meg (0.59)
12	Rikke		å?
13	Knut		og så dengte han meg og så flaug han hjem igjen til mor si, « mor, mor, det ha kømmi utlenninger neri her, je dengt-n je, [[jeg trur det æ dansker!]] »
14	Rikke		[[<i>(latter)</i>]]
15	Knut		så... da måtte en begynne å prate totning, da
16	Rikke		ja, nettopp
17	Knut	så... det kom i grunnen av seg sjøl	
18	Rikke	jaha?	
19	Knut	RESOLUSJON N	og... (.) jeg snakker litt breiere totning enn det dem gjør på [D2-sted] egentlig nå

Et poeng jeg vil trekke inn når det gjelder Knuts narrativ, er hvordan dette narrative også er interessant utspilt sett i forhold til den interaksjonen det kommer til uttrykk innenfor. I del II av analysen ble dette narrative lest med blick for hvilken funksjon kodeveksling har i det. IPA-transkripsjonene for denne sekvensen er tatt bort her, men jeg har latt markeringene for kode stå i bokmålsgjengivelsen her. Om en tar disse i betraktning, og i tillegg tenker inn innsiktene fra analysen av kodevekslinga i sekvensen fra del II, ser en hvordan både innhold, struktur og performativ iscenesettelse trekker i samme retning. Alle disse aspektene ved narrative og

¹⁷⁵ D1: Nord-Gudbrandsdalen/D2: Mjøso-regionen, Gjøvik-området.

¹⁷⁶ Som anført ved tidligere gjengivelse av dette narrative: Her beskriver Knut forhold ved farens arbeid som ikke er vesentlig for analysen, og som derfor tas ut av hensyn til anonymitet.

narrasjonen bidrar til å tegne et bilde av en praksis, og mer spesifikt et bilde av hvordan akkurat denne praksisen var det naturlige utfallet gitt Knuts erfaringer og livsbetingelser.

Når en ser på det proposisjonelle innholdet i Knuts opphavsberetning – altså hva som er påstandene om *life reality* (Pavlenko 2008) i det – er det nokså åpenbart at dette narrative må være konstruert med utgangspunkt i mer enn Knuts minner fra denne episoden. Det er en utførlig beskrivelse av en situasjon han presenterer her, og sett i forhold til konteksten han skisserer i innledninga, var han fire–fem år da dette skjedde. Han siterer dessuten den jevngamle gutten han møtte, i en situasjon han umulig kan ha vært vitne til selv. Da jeg spurte om hvordan han hadde fått kjennskap til dette scenariet han skisserer i denne guttens hjem, peker han på at dette noe han har fått fortalt av foreldrene. Det er altså andre som har inngått som medkonstruktører av historien.

Elise har ei opphavsberetning som likner Knuts i struktur, med ei innledning med kontekstualisering, en komplikasjon med en konfrontasjon med en annen person, og en resolusjon hvor hennes status som bidialektal settes i forbindelse med komplikasjonen. Som vi skal se, skildrer Elise en liknende konfrontasjon – om enn ikke voldelig – som det Knut gjør i sin opphavsberetning, og konfrontasjonen blir også hos henne relatert til et møte med en jevnaldrende person.

Opphavsberetning – Elise

1	Rikke	INNLEDNING/ KONTEKSTUAL.	åkei (.) men kan du si litt mer om (.) hvordan du (.) ja, det her med veksling, da (.) du beskrev litt i den mailen som du sendte meg
2	Elise		[[mm?]]
3	Rikke		[[men]] =e= (.) du sa det var litt komplisert så [[hvis- du kan nå prøve å forklare det muntlig, kanskje lettere, jeg vet ikke?]]
4	Elise		[[(latter)]] ja =em= (.) jeg tror- for dei- førs- helt til jeg var åtte år, så... (.) =e= snakka jeg sånn som mamma, og det tror jeg er fordi (.) pappa var veldig mye borte på jobb
5	Rikke		mm
6	Elise		så jeg var veldig mye med henne, det var veldig mye meg og henne og søstra mi (.) =e= så da ble jeg jo (.) =e= mest påvirka av henne, og i og med at ikke jeg var i barnehage eller noe sånn så hadde ikke jeg så mye anna... (.) andre voksne heller som hadde samme... (.) =em= (.) som kunne påvirke, så... (.) =e= det var der =e= (.) egentlig så har jo jeg ikke den her dialekta, på et vis da
7	Rikke	KOMPLIKASJON	åkei, ja (0.56)
8	Elise		=e= men så når jeg begynte på skolen og gikk i andre klasse eller ett eller anna så var det... =knirkelyd= en gutt som jeg tok følge med hjem og så plutselig så spør han «hvordan snakker du så rart egentlig?» (latter)
9	Rikke		(uft)
10	Elise		og det hadde jeg aldri tenkt over før!
11	Rikke		nei
12	Elise		=e= og det syns jeg (lattermildt) var så fælt!
13	Rikke		ja, husker du at det skjedde liksom?
14	Elise		ja, ja, jeg syns det var skikkelig... (.) ekkelt
15	Rikke		mm

16	Elise	RESOLUSJON	så da... (.) jeg vet ikke om det var bevisst, men etter det så... begynte jeg å skifte (.) så slo jeg om når jeg var på skolen og snakka med andre som ikke (.) da var i familien
17	Rikke		mm

Både i Knuts og Elises narrativer er det altså en bestemt person som gis rollen som antagonist og som har en helt sentral rolle i komplikasjonen. Denne personen blir mer eller mindre direkte utpekt til den personen som gjorde dem oppmerksomme på at det var forskjell på måten de selv snakket på, og det språket som var i bruk i omgivelsene.

I Cecilies opphavsberetning nedenfor er ikke beretninga om overgangen fra å bruke bare én kode til å bruke to like detaljert og tydelig som hos Knut og Elise. Overordnet sett skisserer hun imidlertid en liknende struktur, og også hun relaterer sin endring av praksis til konformitetspress. Hennes narrativ er, som vi ser, innledet av mitt spørsmål om hvordan hun begynte å operere med to dialekter, og likner på de to foregående i så vel form som i innhold. En forskjell vi imidlertid skal merke oss, er at Cecilie skildrer en lengre overgangsperiode i tilegnelsen av sine bidialektale praksiser. I forbindelse med at hun presenterer narrativets resolusjon, viser hun også til at hun i perioder har opplevd det å være bidialektal som uheldig, og som noe hun aktivt har forsøkt å endre på. Hennes narrativ blir med det et uttrykk for hvordan normer virker både utenfra og innenfra: Hun skildrer hvordan hun har blitt utsatt for press i retning av en språklig norm av personer i omgangskretsen sin, men samtidig viser hun til en form for indre konformitetspress i retning av å bruke bare én dialekt. Hun har selv opplevd sin praksis med å veksle mellom koder som avstikkende.

Opphavsberetning – Cecilie

1	Rikke	INNLEDN.	men kan ikke du fortelle litt om... (.) det her med at du har to dialekter og[[veksler]] mellom dem, [[hvordan er det]] =m= (.) for det første litt kanskje om hvordan det her har blitt sånn [[og for det andre]] hvordan du gjør det rent sånn praktisk
2	Cecilie		[[mm]] (.)[[ja]] (.) [[ja]] (.) ja (.) =em= det begynte vel kanskje sånn sjetteklassen (.) på.. (.) barneskolen, at jeg begynte å legge om (0.55)
3	Rikke		jaha?
4	Cecilie		at det ble noen ord (.) =e= jeg husker én gang på husstell så skulle jeg svare på spørsmål så [i stedet for] å si «melk» så sa jeg «mælk»
5	Rikke	KOMPLIKASJON	jaha?
6	Cecilie		og så sånn, «å, det er faktisk sånn de sier det, [[de sier]] ‘mælk’ (.) (<i>leende</i>) ikke ‘melk’» [[[latter]]] og så... (.) jeg vet det- så begynte (uft), og da var det veldig sånn blandingsdialekt
7	Rikke		[[mm]] (.) [[ja]] (.) mhm?
8	Cecilie		ei stund (.) jeg (uft)- prata vel ikke rent trønder før kanskje andreklasse videregående, førsteklasse videregående da var det noen ord som ble- (.) eller jeg prata jo nordlending, men tonefallet ble noen ganger...
9	Rikke		--ja--
10	Cecilie		feil (.) men jeg begynte [jo] å prate nordlending i sjuendeklassen, [men det er] ganske forskjellig tonefall, da
11	Rikke		jaha?

		(0.67)
12	Cecilie	på trønder og nordlending
13	Rikke	mhm
14	Cecilie	så... jeg prata jo (.) nordlending, men det var jo (.) jeg tror sånn i tiende og første klasse videregående øg, var det veldig få ganger at det ble feil, da
15	Rikke	åkei
16	Cecilie	men =e= (.) det ble det [nå en gang] (.) så- (<i>kermt</i>) så prata jeg en- eller når jeg prata sånn blanding (.) så var det noen venninner av meg, da (.) =em= ei som jeg spilte fotball i lag med og ei som jeg gikk på ungdomsskolen i lag med (.) som (<i>lattermildt</i>) hadde på en måte nordlendingkurs for at jeg hadde så rar dialekt [[<i>(latter)</i>]]
17	Rikke	[[å? (<i>latter</i>)]]
18	Cecilie	(hermer <i>lattermildt</i> :) «ne-hei, du kan ikke si det sånn!»
19	Rikke	ne-hei
20	Cecilie	(uft) «jeg heter [NAVN]», jeg het- og så sa jeg «jeg heter... [NAVN]» (hermer med annen tonegang på navnet) (<i>latter</i>)
21	Rikke	å ja
22	Cecilie	«neei!» [[<i>(latter)</i>]]
23	Rikke	[[nei? (<i>latter</i>)]]
24	Cecilie	[så var det sånn-] det var jo [bare] tull, men jeg synes jo egentlig det var greit for at det var jo litt sånn (.) jeg visste jo sjøl jeg hadde veldig rar dialekt, da (.) =e= men hjemme har jeg bestandig prata trønder, og det var en periode (.) når jeg b- kanskje det var første klasse videregående eller tiende, [man] tenkte sånn der at jeg må jo få meg en dialekt, jeg kan jo (<i>lattermildt</i>) ikke gå rundt å prate to dialekter, så prøvde jeg jo å prate nordlending hjemme, da
25	Rikke	mhm?
26	Cecilie	fordi det er jo nordlendingen som på en måte når jeg begynte å prate det så ble den veldig fort sterkest
27	Rikke	mhm?
28	Cecilie	(0.93) så... (.) =m= (smattelyd) prøvde å prate det hjemme, da, men det gikk ikke, fordi da måtte jeg sitte å tenke [...]

RESOLUSJON

8.3.3.3 Pseudonarrativene

Vi skal også se på noen eksempler på det jeg har valgt å kalle pseudonarrativer. Grunnen til at jeg modifiserer statusen til disse narrativene med termen *pseudo*, er som nevnt den sannhetsverdien de tilkjennes av fortelleren selv. Men som vi skal se, likner de til tross for dette på de tre som er presentert ovenfor både i form og innhold. Også hos Line¹⁷⁷ og Tone¹⁷⁸ – som er fortellerne av disse pseudonarrativene – blir utviklinga av bidialektale språkpraksiser relatert til konformitetspress fra jevnaldrende.

Når det gjelder Lines narrativ om hvordan hun utviklet seg bidialektalt, er dette noe hun reflekterer over på ulike tidspunkt i løpet av intervjusamtalen. Vi skal se på begge «versjonene» her, da de har litt ulik status når det gjelder hvorvidt rekapituleringa av tilegnelsesprosessen for D2 er initiert av meg eller ikke.

Intervjusamtalen med Line ble gjennomført over to dager. Det første narrative er initiert av meg, men spørsmålet jeg stiller, går ikke på bakgrunnen for at hun har tilegnet seg D2. Det er

¹⁷⁷ D1: Midtøstlandsk/D2: Sørlig nordlandsk.

¹⁷⁸ D1: Trøndersk/D2: Nordlig nordlandsk.

mer spesifikt et spørsmål om hvorvidt hun har fått kommentarer på måten hun snakker den nordnorske D2-koden på, siden hun akkurat har kommentert at hun etter egen oppfatning avviker fra D2 normen på stedet hun bor, når det gjelder enkelte trekk. Det er imidlertid et slags utkast til teori om hvorfor hun ble bidialektal hun ender opp med å presentere i denne sekvensen. Fordi det ikke presenteres som et narrativ om faktiske hendelser, er sekvenseringa av disse utdragene vanskelig å feste til den grovstrukturen jeg antydte ovenfor, med innledning, komplikasjon og resolusjon. Jeg nøyer meg her med å markere for hvor Line reflekterer omkring hva som var den utløsende komplikasjonen:

Opphavsberetning (pseudonarrativ) I – Line

1	Rikke	men har du- du- har du fått kommentarer på det noen gang, da?
2	Line (Komplikasjon)	ikke etter at jeg- altså jeg husker så dårlig liksom, men jeg husker jo når jeg begynte i barnehagen eller fikk på førskolen eller noe sånn at jeg fikk kommentarer (for) at jeg snakka østlandsdialekt
3	Rikke	okei
4	Line	og da slutta jeg jo å snakke sånn (.) og jeg husker litt fra den perioden (.) når jeg liksom drev og lærte meg å snakke sånn her [dvs. D2] (.) at jeg- jeg husker at jeg satt på skolen- jeg vet ikke om jeg sa det til deg en gang før, og da skulle jeg liksom si fra at jeg hadde vondt i hodet.
5	Rikke	mm
6	Line	og så sa jeg liksom «e har ont i hodet» (.) også hørte jeg at det er ikke det jeg skal si, det her er noe feil, og så gikk det mange dager før (jeg) fant ut at de andre de sier jo «hau»!
7	Rikke	mm
8	Line (Komplikasjon)	de sier ikke «hodet» liksom, så det var sikkert en del sånn der (.) det kan godt hende jeg fikk kommentarer på det også, men- (.) eller det må jeg ha gjort, eller så hadde jeg sikkert ikke lagt om
9	Rikke	--nei--
10	Line	kanskje (.) jeg vet ikke (.) men jeg kan ikke huske det (.) heller
11	Rikke	--nei-- (.) nei, for det var- var når du begynte i- i barnehagen at du [[s]-]
12	Line	[[[el- det var vell]] egentlig sånn overgangen til skolen (.) tror jeg, fem... årsalderen (uft) (.) førskolen
13	Rikke	ja
14	Line	der omkring, det er det første jeg husker hvert fall at jeg drev og strevde med det der (.) opplegget der (<i>latter</i>)
15	Rikke	ja (.) men var det noe du gikk bevisst inn for det der og så tilegne deg... litt sånn (.) noe som likna mer de omkring deg [[eller?]]
16	Line (Komplikasjon)	[[altså]] på en fem-seksårings vis, ja, det tror jeg nok (.) =e= det var (.) for jeg tror nok at man har et ønske om å være lik de andre, ikke sant, spesielt hvis du har fått en kommentar, det kan være nok det.

Den andre versjonen av Lines opphavsberetning er direkte initiert av meg, som svar på det siste spørsmålet jeg stilte Line under den andre delen av intervjusamtalen. Som vi ser, ber jeg henne her oppsummere sitt eget perspektiv på hvorfor hun ble bidialektal. Hun alluderer da til den forklaringa hun ga dagen før, men utvider med ytterligere betraktninger om hvorfor hun mener at dette må være forholdene som har ført fram til dagens praksis hos henne:

Opphavsberetning (pseudonarrativ) II – Line

- 1 **Rikke** hvis du skal- sånn avslutningsvis, da, gi en sånn oppsummering av ditt syn på hvorfor det har... blitt sånn (.) hva vil du relatere det til?
(5.77)
- 2 **Line** (Komplikasjon) jeg vet ikke, jeg tror jo at- (.) (*kremt*) jeg tror ikke det har noe med familien min å gjøre at jeg skifta dialekt (.) eller at jeg lærte meg den andre dialekten, jeg tror nok (.) som sagt at jeg en eller annen gang har fått en kommentar på det (.) og så har jeg begynt å snakke sånn og så har det bare blitt... (.) =e= det har bare blitt... (.) blitt sånn (.) at jeg liksom har hatt veldig avgrensa (.) familien er fremdeles... (.) sånn dialekt og... (.) de andre er fremdeles... (.) sånn dialekt (.) for at kanskje så- (.) det ville jo kanskje vært mer naturlig av meg at jeg hadde bytta dialekt **helt**, for at- (.) når jeg var sånn der fem-seks år, at jeg begynte å snakke sånn her til **alle**, for at... (.) det er jo bare mamma i familien som- (.) som snakker østlandsdialekt (.) av de som jeg har- liksom har vært rundt meg hele tida (.) og så søsknene, da, og besteforeldra, men jeg var jo ikke hele tida i lag med de (.) så jeg vet ikke hvorfor det har blitt sånn, om det bare har vært et- ja (.) jeg er litt usikker på det, jeg skulle gjerne ha gitt deg et (*leende*) skikkelig svar, men =e=
jo, nei det...
- 3 **Rikke** jo, nei det...
- 4 **Line** det er vanskelig
(0.5)
- 5 **Rikke** det er jo ikke... (.) bevisst så mye av sånt
(0.71)
- 6 **Line** (Komplikasjon) nei, og det er jo litt vanskelig å huske tilbake til man var så små liksom, men =e=
(.) jeg er ganske- som sagt jeg er bra sikker på at =e= det er en grunn for at (.) jeg begynte liksom så =e= iherdig å legge om dialekten min (.) jeg tror ikke jeg gjorde det for at jeg har jo gått i barnehagen og snakka østlandsdialekt noen år før jeg begynte å legge om (.) så det må jo ha **skjedd** ett eller annet tror jeg (.) altså at jeg har fått noe kommentarer eller at (.) jeg rett og slett kanskje har følt meg så annerledes (.) at jeg bare har begynt å jobbe med saken (.) =e=

Line antyder på mange vis det samme saksforholdet som Knut, Elise og Cecilie gjør, gjennom å antyde at kommentarer fra andre har hatt en avgjørende rolle i den fasen hvor tilegnelsen av D2 fant sted. Det er det hun mener må ha vært foranledninga, eller – som hun foreslår i siste taletur i det andre eksempelet – at hun har følt seg annerledes. Det er med andre ord snakk om praksis initiert av opplevelsen av eller utsettelse for konformitetspress.

Et annet pseudonarrativ vi skal kaste et blikk på her, er det som Tone bidro med. Også hun har to versjoner av et slikt opphavs-narrativ. I det første utdraget reflekterer hun omkring forholdet mellom tilegnelsen av D2 og møtet med jevnaldrende som passet naturlig inn på stedet, i motsetning til henne, som kom flyttende dit. Her har jeg streket under deler av utdraget som i særlig grad berører dette, og som jeg tolker som ei beretning om det som opplevdes som en komplikasjon knyttet til utgangsposisjonen som monodialektal trønder i nordnorske omgivelser.

Opphavsberetning (pseudonarrativ) I – Tone

- 1 **Tone** altså vi var jo veldig- sant vi var jo innflyttere da, i motsetning til for eksempel alle de venninnene mine (.) var jo alle fra (.) familie fra Bodø eller områdene (.) sånn flere ledd tilbake da
- 2 **Rikke** ja
- 3 **Tone** så det sånn som i den her konteksten når det gjelder (.) [på å si] dialekt og diverse sånt så... (.) så- ja var jo det veldig tydelig at vi ikke hadde noe tilknytning (.) sånn da
- 4 **Rikke** åkei, ja
- 5 **Tone** mm
(0.72)

- 6 **Rikke** men merka du at du var innflytter på noen annen måte?
(1.18)
- 7 **Tone** =eh= (.) ja e- litt sånn (.) (smattelyd) at vi ikke- at =e= (.) for eksempel- =knirkelyd= (uft) jeg vet ikke hvor du vil jeg skal gå men sånn som opp mot jeg har jo tenkt litt på hvorfor skiftet jeg dialekt, [[da]] jeg flytta dit (.) jeg tror jo litt av grunnen til (.) =e= til det var jo også f- =em= for at alle som... bodde i Bodø hadde liksom gått for eksempel i samme barnehagen, lite... (.) sånn er det jo kanskje alle plasser, men (.) men folk visste av hverandre da
- 8 **Rikke** [[mm]] (.)-ja-
- 9 **Tone** og visste av familiene og hadde bodd i den samme gata hele oppveksten og visst- kjente alle der og, det var liksom en slags sånn system i det da
- 10 **Rikke** mm
- 11 **Tone** =e= som- (.) jeg husker for eksempel første skoledag så... (.) så hadde alle vært på sånn førskole sånn... [[forberedende]] og laga sitt eget navneskilt da
- 12 **Rikke** [[ja]] (.) mm
- 13 **Tone** skrevet navnet sitt og pynta det og liksom sånn, mens det hadde jo ikke- ikke jeg da så jeg hadde et sånn- sto liksom bare [NAVN] med sånn svart tusj som frøken hadde laga, det var jo [liksom] noe helt naturlig det, men det gjorde jo også noe med følelsen av at oi, her- her passer jeg ikke helt inn da, (uft) tror jeg da, sånn... ja retrospektivt (uft)

I den andre versjonen av opphavsberetninga til Tone ser vi konturene av et «ekte» narrativ som hos Knut, Elise og Cecilie, med referanser til konkrete minner om kommentarer fra omgivelsene:

// =em= =knirkelyd= (.) tror jeg skifta ganske fort, jeg, da vi flytta til Bodø (.) =em= (.) jeg kan ikke- jeg har ikke noe- klarer ikke å liksom estimere... (.) når det skiftet skjedde, men jeg husker at jeg ble litt sånn erta, da, i første klassen for at jeg snakka trønder (.) jeg husker bare ett tilfelle (uft) en gutt i klassen (.) som sa ett eller anna =em= (.) men ikke noe anna, og så bare (.) ja så da begynte jeg med de her to (.) mm// (Tone)

Her viser hun altså til en komplikasjon bestående av erting for å ha snakket trønder i første klasse, da hun akkurat hadde flyttet til Nord-Norge. De to utgavene av begrunnelsen for tilegnelsen av D2 hos Tone står i stil med det som kjennetegner henne som informant jamført med de andre deltakerne generelt sett. Hun presenterer mange fortolkninger av sin egen praksis, og hun relaterer den til andre aspekt ved bakgrunnen sin og sider ved det hun betrakter som vesentlig ved henne selv og hennes måte å forholde seg til menneskene omkring seg på. Slik sett er Tone en spesielt interessant informant – ikke fordi hun nødvendigvis representerer ei annen erfaring enn de andre deltakerne, men fordi hun i større grad enn de andre setter ord på flere fortolkninger av minner hun har. Hennes forklaringer er, sammenliknet med mange av de andres forklaringer, dermed svært flerdimensjonale og åpne, og hun er også selv åpen om at hun leter etter svar på mine spørsmål. Hennes svar bærer i større grad enn hos noen andre preg av å være refleksjoner og utkast til svar mer enn en fasit.

Det at Line og Tone spekulerer i hva som har gjort dem bidialektale, har – som hos de andre – trolig sin primære bakgrunn i at de forut for intervjuet har forsøkt å nøste sammen ei forklaring på dette i påvente av at jeg ville spørre om det. Sett i forhold til de andre narrative, framstår det likevel ikke vilkårlig hvilke forhold de spekulerer i som avgjørende – at de har fått kommentarer som har indikert annerledeshet. Uansett formålet med narrativet – å forklare

språklig praksis overfor seg selv eller meg – er det påfallende hvordan respons fra andre eller antakelser om at dette har skjedd, figurerer i så manges informanternes narrativer.

8.3.3.4 Narrasjon som forståelse og legitimering

Jeg mener opphavsberetningene kan fortolkes som uttrykk for internaliserte oppfatninger om at det å tilegne seg en andre dialekt samtidig som en holder fast ved den første, er noe som må (kunne) forklares. Linde (1993) har definert kausalitet i narrativer som det som blant samtalepartnere går for å være ei akseptabel grunngeving for en bestemt hendelse eller sekvens av hendelser (se også Gimenez 2010). Det er dette det er grunn til å betrakte de felles bestanddelene og strukturene i informantenes narrativer som: en refleksjon av hva som går for å være plausible og akseptable utsagn om hvordan og hvorfor en bestemt språklig praksis ble valgt. Narrativene som ble belyst ovenfor, vitner om informantenes internaliserte kunnskaper om hva som representerer en norm og avvik fra normen, og hva som representerer en legitim grunn til ikke å ha forholdt seg til normen. Dette er en innsikt jeg mener står fast uavhengig av om en forstår narrasjonen innenfor intervjusituasjonen som et uttrykk for hvordan deltakerne gir sin egen praksis mening for seg selv, overfor andre mer generelt, eller overfor meg spesielt, som forsker med mål om å uteske kunnskap om dette sakskomplekset gjennom direkte spørsmål. Disse likhetene på tvers av kasus vitner om felles fortolkningsrammer og kunnskaper. Spesielt talende for disse mekanismene mener jeg pseudonarrativene er. Det interessante med disse er at de *ikke* gjør krav på sannhetsverdi ut fra å være en rekapitulering av hendelser de husker. Likevel trekker disse informantene veksler på de samme strukturene, og de antyder et liknende narrativ og liknende kausale mekanismer som de tre vi så på ovenfor. I likhet med de narrative som gir seg ut for å være rekapitulering av faktiske hendelser, relaterer disse utviklinga av egen praksis til et konformitetspress. For deres del er det imidlertid ikke snakk om minner om å ha blitt utsatt for et slikt press, men om refleksjoner omkring hva som vil konstituere en plausibel årsakssammenheng.

Som vi så, relaterer alle deltakerne i disse narrative sin språklige utvikling til eksternt press i en eller annen forstand, enten som konkret, fysisk press eller som en opplevelse av konformitetspress. Det at de føler et legitimeringsbehov, må selvsagt ses i sammenheng med situasjonen narrative ble dokumentert innenfor – intervjuet og/eller egenopptakene – som jo er definert av mitt ønske om å finne ut mer om fenomenet bidialektisme. Det er samtidig påfallende at mange av de belyste narrative har blitt framført uten at jeg har spurt direkte. Flere av narrative framsto som «ferdige»; jeg satt etter intervjuene med en distinkt følelse av at det ikke var første gang de fortalte om bakgrunnen for sin praksis på denne måten.

Ochs et al. (1992) har som nevnt behandlet likhetene mellom vitenskapelige praksiser og historiefortelling innenfor rammene av familien. De peker i den forbindelse på parallellene mellom vitenskapelig praksis og konstruksjonen av sannheter i familien i det at teorier blir revidert og videreutviklet i samarbeid:

As co-narrators attempt to re-script narratives and provide alternative explanations, framings and/or outcomes which are more acceptable to their (family) values and aims, they often give proof to the adage that «two heads are better than one. (Ochs et al. 1992: 58)

Jeg mener at det er flere indikasjoner på at disse narrativene har vært gjennom en slik samskrivings- og revisjonsprosess. Forholdet mellom informantenes egne fortellinger om praksis og andres versjoner av de samme fortellingene framgår blant annet av Knuts narrativ ovenfor, som umulig kan være basert på hans minner alene.

Oppsummeringsvis mener jeg altså at formulering av narrativer om praksis må betraktes som en sentral (etno-)metode som inngår i måten deltakerne mine – og språkbrukere mer generelt – internaliserer hva som er gangbar praksis, og legitimerer fortolkninger av sin egen praksis innenfor det norske språksamfunnet. Analysen av materialet indikerer at bidialektales språkpraksis er noe de betrakter som unormalt i en eller annen forstand, og som noe som derfor må forklares eller legitimeres. Det å være bidialektal og det å handle bidialektalt ser ut til å være – med Myers-Scottons (1983) terminologi – *markert* språklig adferd innenfor det norske språksamfunnet. Jeg mener at det er dette det felles innholdet, de kongruente strukturene og de felles performative trekkene ved narrativene er et uttrykk for. De kan som svar på et implisitt krav om legitimering leses som uttrykk for det ideologiske rammeverket omkring individets praksis, individets subjektive opplevelser og utdrettede fortellinger om praksisen sin. Gjennom stadig revisjon mot *doxisk* kunnskap om hva slags adferd som er legitim, blir historiene gradvis revidert og skåret til malen eller lesten som gjelder for det norske språksamfunnet. Narrativene blir på denne måten både ei fortelling om erfaring og noe som gir erfaringa form på ei og samme tid, og bidrar konstruktivt i den enkeltes forståelse av seg selv og sin tilværelse.

Som Ochs og Capps (1996) uttrykker det i sitatet som fikk innlede denne delen om narrativer, er *det å være* uløselig forbundet med *det å fortelle om det å være* og *det å fortelle om å ha vært*. Som et aspekt ved identitetskonstruksjon uttrykker narrativer som de vi har sett på her, hvordan individet skaper sitt selv bilde og forstår seg selv gjennom å fortelle (om) seg selv:

As narratives reach out to tap a preexisting identity, they construct a fluid, evolving identity-in-the-making [...]. Spinning out their tellings through choice of words, degree of elaboration, attribution of causality and sequentiality, and the foregrounding and backgrounding of emotions, circumstances, and behaviour, narrators build novel understandings of themselves-in-the-world. In this manner, selves evolve in the time frame of a single telling as well as in the course of the many tellings that eventually compose a life [...]. (Ochs & Capps 1996: 22–23)

Denne måten å forstå identiteten på, som en flytende konstituent som blir til gjennom praksiser som for eksempel narrasjon om selvet og egne måter å handle på, står i nær forbindelse med den neste kategorien jeg vil behandle: Diskursen om forholdet mellom språk og identitet som løper som en rød tråd gjennom materialet mitt. Jeg mener det er i denne diskursen en finner noe av grunnen til at bidialektale ser det nødvendig å legitimere sine bidialektale språkpraksiser. De narrative som har blitt behandlet i det foregående, kan betraktes som narrativer som lenker mikro- og makronivået sammen. De er fortellinger om individet – på mikronivået – som responderer på en ideologi om monodialektalisme på makronivået. Denne ideologien om monodialektisme er på sin side forbundet med en essensialistisk identitetsdiskurs, og det er denne identitetsdiskursen som blir belyst i neste kapittel.

8.4 Bidialektisme og identitet

I kapittel 4 omtalte jeg hvordan identitet har vokst fram som et kjernekonsept innenfor sosiolingvistikken. Vi skal i det følgende se nærmere på noen kategorier av rapporteringer og strukturer i materialet som omhandler hvordan den bidialektale betrakter seg selv og sin praksis som lik eller ulik andre og andres praksiser. Mer presist vil jeg vise til funn knyttet til tre dimensjoner – eller kategorier – ved materialet som jeg behandler som relatert til forholdet mellom fenomenet bidialektisme og identitet. Disse er (1) *tilbørighet og stedsbinding*, (2) *personlighet(er) og rolle(r)* og til sist (3) *forestillinger om autensitet*. Underveis trekker jeg paralleller til teoretiske perspektiv som på ulike måter kaster lys over de ideologiske forestillingene jeg identifiserer.

I rapporteringa fra analysen står på sett og vis ei essensialistisk og ei mer konstruktivistisk konseptualisering av identitet mot hverandre. Det er imidlertid bare ei tilsynelatende motsetning. Slik jeg ser det, representerer deltakernes språklige praksiser, slik de har blitt beskrevet i del I og II, identitetshandlinger; de illustrerer performativ utnyttelse av semiotiske koplinger. Når det gjelder måten de forstår og forklarer sine egne praksiser på, kaster imidlertid utsagnene deres lys over et ideologisk bakteppe preget av ei tradisjonell, essensialistisk identitetsoppfatning. Slike diskurser om identitet ser ut til å prege bidialektales «utenfra-blikk» på egen praksis, og legger føringer for handlefriheten deres i sosiale sammenhenger.

8.4.1 Tilhørighet og stedsbinding

«Sites are never simply locations. Rather, they are sites for someone and of something.»

Shields (1991: 6)

«Place is how we make the world meaningful and the way we experience the world.»

Cresswell (2004: 12)

Vekslingene til bidialektale språkbrukere finner sted i tid og rom. Hvordan den umiddelbare konteksten omkring vekslinga bidrar til og formes av vekslinga, ble tematisert i del II. Ut over dette melder forholdet mellom bidialektale språkpraksiser og en stedsdimensjon seg også når en ser på hvordan praksisene framstår og forklares innenfor en større sosiokulturell kontekst. I denne bolken behandler jeg det jeg fortolker som en distinkt stedlig dimensjon ved måten informantene beskriver og forklarer sin språklige praksis på, men også mer generelt en stedlig dimensjon ved identitetsforståelsen deres, slik den snakkes fram gjennom intervju og egenopptak. Jeg bemerket tidlig i datainnsamling og analyse at opplevelsen av hva som representerer normalitet når det gjelder talemålspraksis, ofte relateres til et forhold mellom steder og stedbundne identitet(er).

Det har ligget nedfelt en distinkt stedlig dimensjon i forskning på talemål nær sagt siden språk – og særlig talemål – ble definert som interessant å studere (se f.eks. Auer 2013; Knobloch 2010), men det teoretiske perspektivet på relasjonen mellom sted og språk har endret seg med tida og fra én disiplin til en annen. Ikke minst har perspektivet på hva steder *er*, endret seg. Steder har etter hvert blitt betraktet som noe som blir diskursivt konstruert, og som Johnstone (2010a: 11) har påpekt, har forskere på forholdet mellom språk og sted latt seg inspirere av den lingvistiske vendinga innenfor det hun kaller «humanistic and discursive geography». I den forbindelse viser hun blant annet til arbeid sentrert omkring *enregisterment* av språklige varieteter, hvor en har undersøkt hvordan koplinger mellom bestemte lokaliteter og språklige varieteter konstrueres. En del av denne lingvistiske vendinga har også vært ei refleksiv granskning av den betydninga lingvisters egne konseptualiseringer av forholdet mellom språk og sted har hatt for etableringa av ei slik kopling (Johnstone 2010a). Dette siste må ses som en del av en refleksiv impuls innen sosiokulturell lingvistikk når det gjelder en rekke kjernekonsept i språkforskninga og den rollen språkvitere selv har hatt i konstruksjonen av språklige ideologier, også ut over koplingene mellom språk og steder (se f.eks. Bucholtz 2003; Eckert 2003; Gal & Irvine 1995; Johnstone 2010a; Mæhlum 2011).

Et sentralt begrepspar i mye av de siste tiårenes teoretisering omkring stedet, er skillet mellom *space* og *place*. Dette er et termpar som kan oversettes til henholdsvis *rom* og *sted* på norsk, men for å unngå misforståelser velger jeg å bruke de engelske termene her. Det gjør jeg også for å gjøre dem synlige som teoretiske konsept, og unngå at de forveksles med termer vi omgir oss med til daglig og som av den grunn blir mer eller mindre usynlige, slik Cresswell (2004: 1) har påpekt at termen *place* er for engelskspråklige:

It is a word we use daily in the English-speaking world. It is a word wrapped in common sense. In one sense this makes it easier to grasp as it is familiar. In another sense, however, this makes it more slippery as the subject of a book. As we already think we know what it means it is hard to get beyond that common-sense level in order to understand it in a more developed way.

Når jeg i denne sammenhengen bruker den norske termen *sted*, er det med referanse nettopp til den ikke-akademiske commonsensiske forståelsen av termen slik denne framtrer i materialet mitt. Den brukes ved henvisning til stedet som folkelig konsept og merkelapp for den analytiske kategorien som den teoretiske distinksjonen *space* og *place* er relevant for.

Place er en størrelse under kontinuerlig konstruksjon gjennom det Cresswell (2004: 5) har omtalt som «place-making activities». Dette er aktiviteter som for eksempel innredning, vedlikehold, definering av bestemte lokaliteter som arena for bestemte aktiviteter og liknende; eller sagt på en annen måte – aktiviteter som transformerer et utsnitt av verden fra et nøytralt *space* til et meningsfullt *place*. *Place* blir i forlengelsen av dette et utsnitt av verden som er gjort meningsfullt av mennesker, mens *space* er den konseptuelle motsatsen – det meningsstomme rommet – et potensielt *place*.

Agnew (1987) har definert et innflytelsesrikt trespann av termer som hver for seg navngir tre vesentlige aspekt ved *place* – altså et utsnitt av verden gjort meningsfullt av mennesker. Disse tre termene er *location*, *locale* og *sense of place*. Termen *location* rommer noe forenklet det som jeg ovenfor har vist til som «lokaliteten» eller «utsnitt av verden», med referanse til det materielle punktet en viser til om noen spør hvor et sted ligger. *Locale* viser til den materielle settinga innenfor det definerte stedet, f.eks. innredning av et hus eller de bygningene og veiene som utgjør stedets materialitet. Til sist viser *sense of place* til menneskers subjektive følelsesmessige tilknytning til et sted, som er det som framfor alt bidrar til å transformere *space* til *place* ved å gjøre stedet *meningsfullt* og ikke bare *fyllt*.

Teoretiseringa omkring forholdet mellom *space* og *place* er omfattende, særlig innenfor humangeografien, men også innenfor sosiokulturell lingvistikk har dette sakskomplekset blitt viet mye oppmerksomhet i senere tid (jf. f.eks. Auer & Schmidt 2010; Monka 2013). Så *hvorfor* er disse teoretiske konseptene og termene betydningsfulle for mitt materiale? Vi skal se på to eksempler som demonstrerer ei *stedsorientering* hos mine informanter når de beskriver sine språklige praksiser.

Med det mener jeg at steder er et tilbakevendende element i det de bidialektale forteller om hvordan de bruker språk, og hvorfor de bruker det slik som de gjør. Jeg ser ut over dette ei generell stedsorientering i identitetsforståelsen til mine bidialektale informanter. Dette forholdet er indirekte berørt i del II av analysen, hvor vi så på stedet som et omdreiningspunkt for bestemte språklige koder hos mange informanter. Der pekte jeg også på hvordan stedet i mange deltakeres beretninger om seg selv og sin språklige praksis synes å stå mer som ei henvisning til aktører, grupper, praksiser og andre forhold som informanten forbinder koden med. Mange av dem synes kort sagt å definere seg selv, sin sosiale identitet og/eller aspekt ved den språklige praksisen sin med utgangspunkt i egenskaper som de setter i forbindelse med bestemte steder. Det er naturlig å se denne tenkemåten i forbindelse med den sentrale rollen geografisk mobilitet har i de fleste informantenes språklige biografier, noe som forbinder dem og praksisene deres til ulike steder. Jeg mener imidlertid at de følgende eksemplene illustrerer ei stedsorientering i måten å fortolke språklige praksiser på som er mer gjennomgripende. Det gjør de ikke minst fordi eksemplene også viser til hvordan bidialektale opplever at andre fortolker deres praksiser som relatert til bestemte steder – med de implikasjonene dette har for hvem de er eller forstås som.

I det første eksempelet ser vi et utdrag fra intervju samtalen mellom meg og deltakeren Knut. I dette spesifikke utdraget blander i tillegg kona hans seg inn i samtalen, uten at det ble initiert av meg, noe som gir et interessant innblikk i hvordan noen i Knuts nære familie tenker og handler i relasjon til hans måte å bruke språk på. Jeg fikk også anledning til å stille henne et oppfølgingsspørsmål, og svaret hennes kaster lys over nettopp hvor sterk koplinga mellom sted og talemål synes å være; det antas å være et forhold mellom de to størrelsene i den grad at Knuts kone i dette tilfellet «håndhever» dette forholdet som en norm:

Rikke	har du opptrådt offentlig på noe vis med [D2], da? (1.36)
Knut	ja ja ja jeg har vært lærer på [sted i D2-område] òg jeg
Rikke	ja?
Knut	jada (.) og diverse andre sammenhenger òg det (.) jada (0.77)
Knuts kone	og særlig offentlig da du var på NRK (0.71)
Knut	ja da fikk jeg nå beskjed om at jeg skulle snakke døl av deg
Knuts kone	ja men da du var første gangen var det ren [D2]
Knut	ja ja, [[ja for det at]] da snakka jeg med- intervjueren prata normert bokmål
Rikke	[[å ja har du vært-]] (.) å ja
Knut	og da snakka jeg [D2], men så var de her og filma meg her
Rikke	å ja
Knut	og da (.) da snakka jeg døl etter oppfordring av henne, da
Rikke	å ja (.) [[av journalisten?]]
Knut	[[(uft)]] (0.5)
Knuts kone	nei [[av meg (.) (latter)]]
Knut	[[nei av- ja]]

Rikke [[av deg ja]] (.) akkurat [[ja for at- men- [uft]] du- ble du intervjuet på radioen eller ett eller annet da da eller [[uft]]?

Knut [[(latter)]] (.)[[ja på fjernsynet]]
[...]

Rikke ja (.) men da var det- (.) (henvendt til kona:) var det du som sa han skulle snakke døl sa- var det så?

Knuts ja ja

Rikke ja, hvorfor det, da? [[(.) (latter)]]

Knuts kone [[(latter)]] (.) fordi det var filma i [D2-sted]!

Knut [[(latter)]]
[...]

Knuts kone skal altså ha oppfordret Knut direkte om å handle språklig på en bestemt måte, og hun relaterer sine handlinger og preferanser på Knuts vegne til at det burde være et forhold mellom stedet han befant seg og måten han snakket på. Hun er selvsagt klar over at Knut bruker flere talemål, og selv om hun ved ei annen anledning i løpet av intervjuet fortalte at hun kan synes det er uvant å høre ham bruke den andre, nordøstlandske koden, uttrykte hun seg ikke direkte negativt om den språklige praksisen hans. Ved det tilfellet de forteller om her, har imidlertid Knut handlet i det offentlige rom, og kona hans har ved dette tilfellet gitt uttrykk for hvordan hun mente han burde handle. Det gjorde hun tilsynelatende med utgangspunkt i det hun synes å betrakte som et forhold mellom hjemstedet deres og Knuts nordgudbrandsdalske D1.

Denne fortellinga tolker jeg som et uttrykk for at Knuts kone ved dette tilfellet kjente på et visst språklig konformitetspress på Knuts vegne. Selv gir han flere ganger i løpet av intervjuet uttrykk for at han selv bryr seg lite om hva andre måtte mene om hans språklige adferd, og mener å handle uavhengig av eventuelle normer. Han er klar over at folk kan reagere på at han veksler, men han unngår ikke av den grunn å følge sine disposisjoner for veksling. Det er noe folk blir vant til når de har observert det noen ganger, mener han. Det som kom fram om konas formaninger om språkvalg ved Knuts TV-opptreden, mener jeg kan tolkes som et uttrykk for forskjellen på markerthetsvurderinger ut fra hvem som er det impliserte publikummet for språkhandlingene. Innenfor praksisfellesskap som familien og arbeidskollegiet forteller Knut at han gjerne veksler så folk hører det, og kona hans tilhører den gruppa som har vært vitne til vekslinga hans gjentatte ganger. Innenfor det forestilte praksisfellesskapet som lokalsamfunnet de bor i, utgjør, ser det imidlertid ut til å stille seg annerledes i konas øyne. Hun synes å ha opplevd Knuts eventuelle bruk av den nordøstlandske D2-koden som avstikkende innenfor det praksisfellesskapet han indirekte var en del av under TV-intervjuet, og oppfordret til konformitet med normene innenfor dette fellesskapet ved denne anledningen. Fortellinga kan slik betraktes som talende både for markerthetsvurderinger og språklig konformitetspress som sådan, og mer spesifikt for en ideologisk forbindelse mellom steder og bestemte språklige praksisformer.

Også i det neste eksempelutdraget dreier det seg om stedet som tenkt omdreiningspunkt for bestemte språklige praksisformer. Utdraget er hentet fra en sekvens av intervjuet hvor jeg samtalte med Cecilie om den gangen hun tilegnet seg talemålet på stedet hun bodde i Nordland. Fram til da hadde hun kun brukt den trønderske familiekoden. Som vi så under punkt 8.3.3, forteller Cecilie om sin tilegnelse av sin nordlandske D2 som relatert til en form for konformitetspress. Der så vi også at hun på et tidspunkt skal ha gått inn for å kun bruke D2 etter tilegnelsen av denne koden fordi hun anså det å bruke to koder som uvanlig. I det følgende utdraget spør jeg eksplisitt om hun hadde tenkt over det at hun snakket annerledes enn de som omga henne i oppveksten. Som vi ser av Cecilies respons, har hun fått kommentarer på at hun skilte seg ut, og mer spesifikt viser hun til kommentarer som indikerer at det ble opplevd som avstikkende å hevde en tilhørighet til D2-stedet når hun ikke snakket slik de gjorde på stedet. Her skal vi også ha i bakhodet at Cecilie på dette tidspunktet aldri hadde bodd noe annet sted enn på dette stedet i Nordland. Likevel ser hun altså ut til å ha blitt konfrontert med at talemålet hennes signaliserte tilknytning til Trøndelag:

Rikke	men hadde du tenkt over tidligere at du prata annerledes enn dem som var omkring deg? (0.8)
Cecilie	ja
Rikke	mm (0.7)
Cecilie	det [hadde vi] jo
Rikke	ja? (2.0)
Cecilie	ja (0.72)
Rikke	var det noe du tenkte mye på eller fikk kommentarer på eller-
Cecilie	=mm= (.) nei, det var mest kommentarer (.) (<i>gjengir</i>) «hvor- er du fra Trondheim?» [[<i>latter</i>]] «nei, jeg er fra [D2-sted]» (.) =ee= «er du fra [D2-sted] og så prater du trønder? Hvordan går det an?» (.) men det var aldri sånn- jeg har aldri blitt mobbet eller (.) sånne ting, men det var veldig mange som var veldig nysgjerrig på det (.) så det var jo samme for broren min òg, da
Rikke	[[okei]] (.) ja, nysgjerrig, på...? (0.58)
Cecilie	ja, hvorfor vi prata trønder og... (.) og sånne ting
Rikke	ja, selv om du sa at du var fra [D2-sted]?
Cecilie	ja
Rikke	mm
Cecilie	fordi... (.) det er jo ikke så vanlig, [[å]] prate en annen dialekt på den plassen du er fra

Hvordan diskursen om forholdet mellom sted og talemål tangerer ideologiske forestillinger mellom steder og identiteter, blir i dette utdraget nærmest overtydelig. Jeg tolker Cecilies perspektiv i dette utdraget som et uttrykk for det blant andre Auer (2013) har skildret som ei forestilling om språket som noe som er direkte koplet til bestemte geografiske områder. Dette er ifølge Auer ei simplistisk slutning om forholdet mellom steder (*space*) og språk. Tradisjonelt har

lingvister koplet språk direkte til steder, hevder Auer, som om de språklige formene har sitt naturgitte habitat på bestemte steder: «Languages are directly linked to spaces: a given part of geographic space is assumed to be the ‘natural habitat’ of a language, and a given language is assumed to ‘have’ its own space» (Auer 2013: 4–5). Auers perspektiv som har gjenklang i Irvine og Gals (2000) teoretisering om én av de sentrale prosessene som ligger bak språklige ideologier, nemlig ikonisering (*iconization*). Denne prosessen innebærer at indeksikalske forhold mellom språklig form og sosiale størrelser over tid transformeres og blir ansett som ikonisk. I dette tilfellet, anvendt på Auers (2013) resonnement, vil det si at forholdet mellom sted og språk, som i utgangspunktet er indeksikalsk, har fått karakter av å være et ikonisk forhold.

En del av det som fyller en lokalitet – det vil si *location* – med mening, er de sosiale og kulturelle praksisene som over tid har fått symbolfunksjon som typisk for stedet, og som dermed bidrar til å gjøre det til *place*. Uavhengig av om individet føler ei tilknytning til det stedet som de forbinder en gitt kode med, ser de gjerne dette stedet som kodens symbolske hjemstavn. På bakgrunn av dette er de også i stand til å reprodusere språklig-sosiale stereotypier om forholdet mellom kodene sine og bestemte sosiale eller kulturelle karakteristikk nærmest på oppfordring, slik Knut gjør under intervjuet:

- Rikke** hva tror du (.) hvis du skal (.) forestille deg hva f- folk forbinder med de forskjellige dialektene som du prater (.) gir assosiasjoner fo- for folk som ikke er fra de to plassene
- Knut** det er stort sett veldig enkelt det, for det at =e= prater du totning og så pass brei totning som jeg prater så er det... Vaselina¹⁷⁹
- Rikke** aha?
- Knut** og er det døl, så er det (*bermer:*) «'n Arne Brimi»
- Rikke** ja
- Knut** (*bermer:*) «og tytingen»
- Rikke** ja
- Knut** (*latter*) [[og sjalottlauken!]] (.) for det hender at folk sier, når jeg prater døl så da kommer de med sjalottlauken
- Rikke** [[(uft)]] (.) ja nettopp (.) ja den har blitt litt sånn symbol for- (.) for dalen for mange (.) mm
- Knut** ja, gjerne Lom til og med, selv om han bor i Vågå og har gjort det støtt, nesten (3.79)
- Rikke** men andre ting da, vil du si atte d- =knirkelyd= kan- har du opplevd noen gang at (.) at du har tenkt over at de ulike dialektene dine peker i retning av forskjellige (.) verdier eller... =m= (.) holdninger eller noe sånt? (0.53)
- Knut** nei, egentlig ikke for det at jeg... er så- var så pass langt i fra (.) bysentrum i Gjøvik og det er en her òg så det er bygda begge deler
- Rikke** mm (.) ja

¹⁷⁹ Her refererer Knut til bandet Vazelina Bilopphøggers fra Gjøvik-området, som synger på lokalt talemål og derfor er et kjent referansepunktet for talemålet i dette området for mange nordmenn.

Knut nevner her to svært kjente representanter for de områdene han har de ulike kodene sine fra. Det er også interessant hvordan han svarer avkreftende når jeg lurer på om han mener kodene peker i retning av ulike verdier eller holdninger. Han forbinder begge med «bygda», og de synes dermed å likne hverandre når det gjelder dette, slik han ser det.

Det er imidlertid ikke gitt at den bidialektale legger den meninga i en kode som stereotypiene om et sted impliserer, og her er vi ved noe vesentlig i vår sammenheng: Individens opplevelse av tilhørighet til steder er subjektiv. De har en *sense of place*, og denne fornemmelsen av sted er først og fremst fundert i deres egne erfaringer med stedet. Dette innebærer at den meninga en kode antar i kraft av å være koplet til sted, også er grunnleggende subjektivt definert. Samtidig er ikke språkbrukere blinde for andres stereotypibaserte oppfatninger om hva som kjennetegner det samme stedet. Jeg vil i det følgende argumentere for at både praksisene deres og måten de forstår og forklarer sin egen praksis for seg selv og andre på, formes i skjæringspunktet mellom det som er deres egen fornemmelse av stedet, og det blikket de har for hva det samme stedet representerer for andre. Deres individuelle *sense of place* synes først og fremst å være basert på erfaringer gjort innenfor definerte praksisfellesskap som familien, vennekretsen eller liknende sosiale grupperinger. De har imidlertid også internalisert et utenfra-blikk på det samme stedet, som en ser spor av i måten de forklarer og forteller om egen praksis på. Ikke minst mener jeg at en ser spor av en diskurs knyttet til forholdet språk–sted–identitet i måten deltakerne tilsynelatende føler et behov for å legitimere bruk av koder som de hjemfester på steder de *ikke* føler ei sterk eller «autentisk» personlig tilknytning til.

Oppsummeringsvis når det gjelder konseptualiseringer av forholdet mellom sted og språk som strukturerende faktor for språkbruk, mener jeg ikke at disse dikterer språkvalg. Det er imidlertid forhold som fungerer som premissleverandør for språkvalg gjennom å bidra til å fylle kodevalg med sosial mening. Kodene fungerer i kraft av sin stedstilknytning som indeks for bestemte sosiokulturelle egenskaper. Videre er stedene som kodene er koplet til, *locus* for bestemte ideologiske forestillinger. Særlig som identifikasjonsinstans er stedet et symbolsk sett viktig omdreiningspunkt for språklige praksiser, som noe en vet at en gjennom språklige praksiser kan demonstrere tilhørighet til eller avstand fra. I tillegg fungerer stedsdimensjonen som potensiell leverandør av ideologisk funderte opposisjoner. Gitt at ulike koder i en bidialektal språkbrukers repertoar peker i retning av steder som representerer ulike sosiokulturelle egenskaper, fyller dette vekslingspraksiser med mening gjennom å peke i retning av ulike verdier. Absolutt vesentlig er det i alle tilfeller at steder representerer mer enn geografi når de trekkes inn i bidialektales resonnement om egen praksis. Det er først og fremst de menneskene som beboder stedene, og praksisene deres, som definerer et sted. Personer og former for språklig praksis som

forbindes med personer eller grupper av personer, blir derfor ofte en indeks for steder – det ene står så å si for det andre.

8.4.2 Personlighet(er) og rolle(r)

En av de tre kategoriene av referanser til forholdet mellom språk og identitet i materialet er referanser til forholdet mellom ulike koder og ulike sider ved individets personlighet og sosiale roller. I del II av analysen ble informantenes rapporterte opplevelse av koplinga mellom koder, roller og relasjoner tematisert som en vesentlig side ved de bidialektales erfaringer. I denne sammenhengen vil jeg forsøke å illustrere hvordan det informantene forteller, kan betraktes som uttrykk for ideologiske fortolkningsrammer. Reaksjonene de har opplevd å få når de har eksponert sin egne bidialektale praksis, kan betraktes som uttrykk for ideologier som finnes representert i deres sosiale omgivelser. Her vil jeg imidlertid også forsøke å vise at dette er forestillinger som styrer måten de selv forstår sin egen praksis på. Mer spesifikt mener jeg de bidialektale betrakter sine praksiser fra et perspektiv preget av ei utpreget essensialistisk identitetsoppfatning, ledsaget av en form for lingvistisk relativisme.

Tone forteller i forbindelse med intervjusamtalen om hvordan hennes nåværende samboer har opplevd vekslina hennes som «rar» fordi han har opplevd henne som en annen person. Da jeg ba henne utdype dette, kom det fram at han egentlig kun hadde gitt uttrykk for at han opplevde selve vekslina som pussig. Det at han etter sigende skal oppleve henne som en annen person, er noe hun selv har tillagt ham basert på hennes egen oppfatning av hva som skjer når hun veksler.

Tone	han jeg er sammen med nå han er jo trønder (.) men han synes og faktisk det var ganske sånn rart fo- at jeg ble en annen person, da
Rikke	å?
Tone	når jeg snakka trønder (.) og det- og det er jo nettopp det jeg òg føler selv, da
Rikke	mhm
Tone	så jeg skjønner det godt at... (.) det opplevdes som litt rart (.) =em= (1.56)
Rikke	ja, men hvordan... (.) ka- har han satt ord på hva som- hva som... (.) hvordan du blir annerledes når du skifter?
Tone	njei, jeg har ikke spurt han sånn... (.) direkte (.) [[men-]]
Rikke	[[men har]] han sagt noe om, om atte du forandrer deg? (0.79)
Tone	ja, at det er rart, ja
Rikke	mm
Tone	ja (.) og jeg har tolka det som i retning av at- at jeg blir ann- ja at jeg blir annerledes (0.57)
Rikke	mm
Tone	og jeg kan bare selv- (uft) relatere det til sånn som pappa som (.) =e= (.) alltid når han snakka på telefonen med noen i sin familie, så ble han plutselig mye mer sånn dialektprega, da.
Rikke	mhm

Tone	det synes jeg alltid var veldig rart, følte jeg liksom at han ble (.) en annen person [[(:)]] enn den... han... er, da
Rikke	[åkei] (.) mm (1.83)
Tone	=em= og jeg tror jo (.) eller det jeg føler nå (.) når jeg snakker trønder er at jeg blir... (.) jeg blir yngre (1.80)
Rikke	jaha?
Tone	(<i>latter</i>) [...]
Rikke	på hvilken måte da? (1.81)
Tone	akkurat som jeg ikke i- like lett får tilgang på... (.) den voksne delen av meg, da, jeg føler at jeg (<i>latter</i>) det her høres litt rart ut, har ikke sagt til noen, men =e= (.) jeg føler at jeg blir litt dummere, at jeg blir mindre verbalt oppegående

I dette utdraget skal vi for det første merke oss hvordan Tone beskriver opplevelsen av å føle seg annerledes når hun bruker ulike koder. Jeg mener dette utdraget illustrerer to forhold. For det første mener jeg at det er et uttrykk for internaliserte fortolkningsmønstre knyttet til forholdet mellom språk og identitet. For det andre skal vi merke oss hvordan Tone her projiserer sitt eget perspektiv og sin egen erfaring over på tilhørerne til vekslinga, i dette tilfellet samboeren sin. Utdraget illustrerer dermed både hvordan diskurser knyttet til forholdet mellom språk og identitet kommer til uttrykk hos den enkelte, og hvordan dette inngår i konfigureringa av forventninger om respons hos andre.

Da jeg spurte Tone hva hun trodde det kom av at hun opplevde det slik, og om hun trodde det bunnet i at hun ikke har samme evne til å uttrykke seg på begge kodene, sa hun følgende:

//jeg tror det har med at... (.) (uft) i utgangspunktet så har jeg snakka trøndersk med folk som (.) jeg har en (.) holdt på å si en underdanig posisjon i forhold til, da, litt sånn i hermetegn, sånn som mamma og pappa og broren min, der jeg alltid har vært den minste [Rikke: mm]¹⁸⁰ (uft) tror liksom den opplevelsen av å være... (.) =em= (.) å være på en måte... (.) intern i familien i motsetning til eksteren (.) =em= det her (.) for det er jo som den eksterne meg at jeg liksom... (.) ja, er [YRKE] (.) =knirkelyd= politisk... har vært politisk aktiv liksom (.) glad i å diskutere... (.) kan lett holde foredrag, den typen ting har alltid skjedd på... (.) den her dialekten [Rikke: mm] og ikke på den andre (.) =em= (.) ja, så jeg tror nok det er mer opplevelsen (.) av det, da (.) [[enn-]] [[Rikke: mm]] enn liksom mangel på ord eller... (.) eller sånn // (Tone)

Dette perspektivet hos Tone har vi vært innom tidligere, i del II hvor materialet ble lest med blikk for hva som motiverer språkvalg. Tone er blant de som opplever kodene som nært koplet til roller og relasjoner, noe hun i disse utsagnene gir tydelig uttrykk for. Her, hvor jeg belyser hvilke ideologier en kan gjenfinne i materialet, kan utsagnene leses som eksempel på hvordan ei forestilling om *lingvistisk relativisme* trer fram av informantenes rapporteringer. Det er ikke dermed sagt at perspektivene ikke er relevante som data om hva som motiverer språkvalg – dette ligger

¹⁸⁰ Sitat i klammeparentes markerer mine tilbakemeldingssignal + eventuelle pauser på over 0.5 sekunder.

fast. Det er imidlertid nokså tydelig at de vurderingene som ligger til grunn for den enkeltes språkvalg, ikke bare er funderte i den enkeltes liv og erfaring. Det er grunn til å se individets handlingsmønster som dels refleksjoner av, dels reproduksjon av ideologiske forestillinger.

Lingvistisk relativisme er et perspektiv på forholdet mellom språkstruktur og måter å tenke og persipere på som først og fremst er assosiert med tidlige studier innenfor antropologien. Den mest kjente formuleringa av det påståtte forholdet mellom tenkemåte og språk er den kjente Sapir-Whorf-hypotesen. Ei kjent formulering av dette er den følgende:

His thinking is itself a language – in English, in Sanskrit, in Chinese. And every language is a vast pattern-system, different from others, in which are culturally ordained the forms and categories by which the personality not only communicates, but also analyzes nature, notices or neglects types of relationships and phenomena, channels his reasoning and builds the house of his consciousness. (Whorf [1941] 2012: 322–323)

Dette er et perspektiv som har møtt betydelig motbør senere, ikke minst fordi denne hypotesen har fungert legitimerende for negative vurderinger av visse kulturer. I dag er hypotesen på ingen måte et ledemotiv i verken lingvistisk eller antropologisk forskning i den tapninga den ble presentert. Det har imidlertid blitt gjort adskillig forskning som på ulikt vis har utforsket og testet konseptet lingvistisk relativitet innenfor ulike deler av lingvistikken. Jeg har ikke til hensikt å gå dypere inn i den forskningsmessige virkningshistorien til hypotesen om lingvistisk relativitet i denne sammenheng¹⁸¹. Min påstand her er mer presist den at perspektiv som de Tone og lufter i sitatet ovenfor, og som flere andre informanter gir uttrykk for i de følgende eksemplene, illustrerer at liknende koplinger mellom språk og bestemte måter å tenke og være på finnes nedfelte i dem. Jeg mener ikke slike utsagn skal tolkes i den retning at det *er* et forhold mellom språklig struktur og tankesett. Slike oppfatninger er snarere av betydning for språklige praksiser som ideologisk funderte fortolkningsmønster. Det vil si at tanken om at det er et slikt forhold, i seg selv preger hvordan individer forstår og fortolker egne og andres språklige praksiser, og i ytterste konsekvens hvordan de selv handler.

Skuer vi tilbake mot del II, hvor jeg gjennomgikk konturer i materialet knyttet til deltakernes egne rapporteringer om hva som motiverer språkvalgene deres, kan Elises refleksjoner omkring forholdet mellom den nordlandske D1-koden hennes, morsrollen og opplevelsen av det å opptre moderlig, betraktes som et uttrykk for en form for lingvistisk relativitet. En annen deltaker som uttaler seg nokså tydelig om en slik opplevelse av å være annerledes og/eller bli opplevd som annerledes når han bruker de forskjellige kodene sine, er Øyvind. Hans tanker om dette ligger som vi skal se nært Tones refleksjoner i utdragene ovenfor.

¹⁸¹ For oversikt over ulike strenger av forskning relatert til lingvistisk relativitet og eksempler på forskning fra disse – fra lingvistisk antropologi til forskning på forholdet mellom språk og kognisjon – se Gumperz og Levinson (1996).

Forskjellen mellom dem er tydeligst i at Øyvind ikke bare projiserer sin egen opplevelse av å være annerledes når han snakker de ulike kodene, over på andre. Han viser også til ei erfaring av å ha blitt opplevd annerledes av en person som har vært med ham inn i de ulike kontekstene. I det følgende utdraget snakker jeg og Øyvind om hans opplevelse av konflikt når det kommer personer fra Sogn på besøk til arbeidsplassen hans i Valdres. Han opplever da det som tidligere har blitt kalt en risikosituasjon. Når han utdyper hva som oppleves problematisk i slike situasjoner, kommer han inn på at slike situasjoner tangerer en identitetsdimensjon, og hvordan han opplever at han opptrer forskjellig avhengig av om han snakker valdris eller sogning.

- Øyvind** det er nesten litt problematisk det har hendt vi har hatt besøk av sogninger her på (.) [ARBEIDSPASS]
- Rikke** å ja
(0.96)
- Øyvind** og da sliter jeg- da får jeg en slik indre konflikt fordi atte... (.) jeg hilser jo på de her og jeg vet når de kommer i døra og vet kanskje ikke hvor de kommer i fra, og så har jeg begynt å prate valdresdialekt... (.) som jeg gjør med de aller fleste, og så begynner de- merker jeg etter hvert at de er sogninger og så... (.) begynner det å slå over en sånn bryter oppi hodet mitt og så f- (.) bestemmer jeg meg for at jeg kom- jeg kom- må jo ikke forvirre dem totalt, må jo ikke- de må jo ikke tro at jeg driver å gjør narr av dem så da prøver jeg å tviholde på å prate valdresdialekt med dem og det er ganske slitsomt
- Rikke** jaha
(0.56)
- Øyvind** =em= (.) fordi at det- jeg er vant til at =e= (.) hvis jeg møter dem i Sogn så er det liksom så greit, da- da... (.) da- da- da er jeg- det er liksom en sånn blanding av det med dialekt... (.) og... (.) situasjon
- Rikke** mhm
(1.12)
- Øyvind** som =e= (.) så når jeg møter folk i valdres så- da er jeg liksom valdris, men når jeg møter dem i Sogn så (.) føler jeg meg mer som sogning
(0.54)
- Rikke** akkurat
- Øyvind** =em=
(1.11)
- Rikke** på hvilken... måte da, eller kan du utdype hva du legger i det å føle deg som (.) det ene eller det andre
- Øyvind** jeg vet ikke, jeg tror [jeg] har (uft) (.) ja (uft) hatt fsj- kanskje (uft) spilt forskjellige roller òg, (uft) jeg hadde jo- (.) =em= (.) en tar jo gjerne litt ulike roller (.) i ulike sammenhenger
- Rikke** mm
- Øyvind** og at jeg på en måte har ei anna rolle i Sogn enn det jeg har hatt her (.) =e= og dette henger jo litt sammen med personlighet... (.) nesten òg på en måte, atte du (.) =em= (.) det blir jo en del av identiteten så du får på en måte en slik (.) det er ikke helt- du er på en må- jeg f- jeg føler litt slik at jeg er på en måte litt to forskjellige personer da når jeg er i Sogn og når jeg er her

På oppfordring utdypet Øyvind hva han legger i det å være to forskjellige personer. Han ser ut til å knytte denne opplevelsen til at han har inntatt noe ulike roller i de praksisfellesskapene som har utgjort den primære sosiale referansegruppa for de ulike kodene. Mens han har opptrådt som

tilbakeholden og beskjeden i Valdres, har han vært mer selvsikker som en del av familien i Sogn. Dette er også noe andre har bemerket, forteller han:

//og det merka jeg jo da..når jeg gikk på [STED/SKOLE] når jeg var nitten tjue år [mm] [så] ble jeg sammen med ei som var med på besøk til Sogn [mhm] ei helg i fra [STED], det var jo ikke så langt, skulle på fest (.) og vi hadde jo ikke vært sammen mer enn fjorten dager eller noe før enn hun... (.) og der slo jeg over på en måte og hun (uft)- (uft) reiste tilbake igjen til [STED] på søndagen så hadde hun følt (uft) skremmende... hvem var det jeg var, hun følte liksom at jeg hadde en sånn total personlighetsforandring// (Øyvind)

Samtidig som Øyvind relaterer opplevelsen av annerledeshet til det å ha spilt ulike roller innenfor ulike fellesskap, trekker han også inn forestillinger jeg mener mer tydelig står i en forbindelse med forestillinger om lingvistisk relativitet:

//nå ligger det naturlig òg til- til dialekta sant, valdresdialekta er ganske (.) spesielt der som jeg er fra er ganske slik... (.) forsiktig, unnselig... (.) ja [Rikke: mhm (0.75)]¹⁸² av- liksom- ja, du skal helst =eh= aldri skrike over deg om noe, alt er veldig slik (.) nøytralt og (.) som de sier at hvis noe er veldig bra i Valdres da er det (*bermer:*) «ikkje verst» [Rikke: nei [[*latter*]]] [[og hvis det er helt] fantastisk er det (*bermer:*) «slettes ikkje [[verst] liksom, det er- det er litt]] slik [Rikke: [[*latter*]]] (.) mm] og slik er det jo ikke i Sogn, der er det jo mer (.) mer kan du si store ord og (.) kan kanskje minne litt mer om nordnorsk (.) d- det nordnorske kyst- har liksom mer den kyst- med å slå litt på stortromma og overdrive litt kanskje og...// (Øyvind)

Hvorvidt det virkelig er stereotyper knyttet til de ulike kodene til Øyvind – valdresmål og sognemål – som ligger til grunn for at han oppleves så ulikt, er vanskelig å si. Det kan også være at de ulike kodene hos ham simpelthen har kommet til å indeksere ulike personlighetsdrag fordi koden og en gitt adferd er knyttet til samme kontekst. Dette berører han også selv som mulig årsak til at han opplever det slik – at han har «spilt forskjellige roller», som han sier. En annen indikasjon på at det er nettopp koplinger mellom koder og bestemte roller, relasjoner eller adferd som bidrar til opplevelsen av annerledeshet, er det at annerledesheten gjerne beskrives som knyttet til egenskaper, verdier eller holdninger som framstår svært spesifikke for den enkeltes erfaring med kodene. Det er for eksempel ingen svært utbredt stereotypi – i alle fall ikke i betydninga allment kjent – at folk fra Sogn skal være mer selvsikre enn folk fra Valdres, slik Øyvind redegjør for. Han spiller også på en mer utbredt stereotypi omkring det nordnorske folkelynet for å forklare det, noe som indikerer at han også selv ser at han omtaler forhold som ikke nødvendigvis er kjent for meg. Tone kopler på sin side sine koder til egenskaper forbundet med rollen som henholdsvis datter og politisk aktiv og yrkesaktiv. Likevel mener jeg at Øyvinds utsagn kan tolkes som et uttrykk for den samme ideologiske fortolkningsramma for forholdet mellom språk og identitet som den vi så hos Tone ovenfor.

¹⁸² Sitat i klammeparentes markerer mine tilbakemeldingssignal + eventuelle pauser på over 0.5 sekunder.

På bakgrunn av essensialistiske forestillinger om at individet er bærer av en identitet som representerer en uforanderlig kjerne av egenskaper, og at språket og sider ved individets personlige og sosiale identitet er nært forbundet, får språklige praksiser et betydelig potensial som identitetsmarkør. I dette ligger det også at språklige praksiser kan utfordre oppfatninger om hvem en person er, eller hvem de føler tilhørighet til. Det følger av slike perspektiv at språklig praksis kan oppleves som enten tilnærming og et uttrykk for lojalitet på den ene siden, eller motsatt som et uttrykk for distansering og svik. En av deltakerne som tematiserer nettopp en slik lojalitetsdimensjon ved valget mellom koder, er Solveig. Som det blir redegjort nærmere for i informantportrettet (se vedlegg 1) ble Solveigs foreldre skilte mens hun var nokså liten, og etter dette var det lite kontakt mellom mora hennes og farens familie. Solveigs bruk av den hardangerske D1-koden var i oppveksten nokså strengt forbeholdt ferieoppholdene i Hardanger. Den trønderske koden var på sin side noe som hørte til hverdagen i Trondheim og samværet med søstera og mora. For Solveig var det viktig å holde disse kontekstene adskilte, også språklig, fordi hun opplevde en konflikt mellom dem. For det første opplevde Solveig det slik at hun spilte ulike sosiale roller når hun befant seg innenfor de ulike kontekstene. Disse opplevde hun som uforenelige, og hun ønsket derfor heller ingen sammenblanding av sfærene. For det andre var det også en reell konflikt mellom sentrale aktører i de ulike leirene, i hennes tilværelse representert ved mor og farmor. Solveig fortalte at mora hennes ikke ville like å høre henne snakke D1-koden tilknyttet Hardanger fordi hun forbandt dette med en del av Solveig identitet som ikke hadde med henne å gjøre. Den koden var forbundet med farens familie og Solveigs tilværelse der, som Solveig i en periode opplevde som mer positiv enn tilværelsen i Trondheim, i den grad at hun ba mora si om å få flytte dit:

//mamma var jo veldig lei seg for at når jeg kom hjem, sant, så var jeg jo så (uft) syns det var så skrekkelig å komme hjem, for jeg ville jo ikke hjem fra [HARDANGER], jeg ville jo være der, jeg [Rikke: mm (0.63)]¹⁸³ og tagg og ba mamma om ikke jeg kunne få flytte til farmor og bo der (.) og =e= så =em= så når jeg kom hjem så var det **veldig** viktig å snakke trøndersk altså, for eller så ble mamma lei seg [åkei] ja, det forbandt hun liksom med min identitet som var vekk fra henne, hun [mm] som **vile** vekk fra henne òg egentlig, for jeg ville jo flytte dit [ja] så =e= og pappa bodde jo ikke der, han bodde jo i Trondheim. Jeg skulle ikke flytte til han pappa (uft) jeg skulle flytte til **farmora** mi (.) farmor brøt all kontakt med mamma da de ble skilt (.) så =e= så- så jeg var liksom en sånn overløper, da [mm] I hennes øyne også, så =e= (.) så hun foretrakk- hun vil- likte ikke å høre at jeg snakka harding heller (.) for det forbandt hun liksom med at jeg ikke ville være i Trondheim// (Solveig)

Det å bruke feil kode i feil sammenheng ville altså kunne representere et uttrykk for svik i Solveigs tilværelse som barn, noe som nokså tydelig illustrerer den identitets- og

¹⁸³ Sitat i klammeparentes markerer mine tilbakemeldingssignal + eventuelle pauser på over 0.5 sekunder.

lojalitetsdimensjonen som gjør seg gjeldende både som et prerogativ for å holde på mer enn én kode i utgangspunktet, og det å holde dem adskilte til bruk i ulike situasjoner.

Samlet sett vitner materialet mitt om at en essensialistisk identitetsdiskurs gjør seg gjeldende i måten bidialektale språkpraksiser oppleves og forklares på. Det vil si at jeg finner spor av ei oppfatning av at et individ har – eller kanskje *bør* ha – en enhetlig, bestandig kjerne av trekk som representerer dette individets identitet. I forlengelsen av dette finner en forestillinga om at en enhetlig, ensartet språklig praksis viser til en slik enhetlig, ensartet identitet. Dette perspektivet – at ett språklig uttrykk svarer til én identitet – mener jeg å se at preger, og har preget, deres «utenfra-blikk» på egen praksis. Dette blikket er på den ene siden åpenbart informerende for måten de fortolker sine egne erfaringer og opplevelser på, men også for måten de handler på. Deres personlige opplevelse av identitet synes hos dem alle å være forenelig med bidialektale språkpraksiser, ikke minst fordi kodene er så nært forbundet med det å spille ut ulike sider av identiteten for flere av dem. Dette bidrar til å forklare hvorfor de faktisk handler bidialektalt. Det drivende spørsmålet i denne delen er imidlertid også hvorfor de ikke alltid og i alle sammenhenger handler bidialektalt. Dette mener jeg på bakgrunn av mine funn at en kan forstå som et uttrykk for at en essensialistisk identitetsforståelse i brytning mot en diskurs om lingvistisk relativitet sammen modererer hvordan de agerer.

8.4.3 Forestillinger om autentisitet

Et siste aspekt ved materialet som sorterer under kategorien bidialektisme og identitet her, er hvordan samtalene stadig kretser omkring konseptet autentisitet i en eller annen forstand. Når jeg omtaler autentisitet her, er det med referanse til en ideologisk forestilling om autentisitet som en egenskap ved individet. Det som er autentisk er – i dagligtale – det som er «ekte, opprinnelig, originalt eller som har egenart [...]» (Olseth 2013). Konseptet autentisk språkbruker forstås i samme retning, som noen som representerer – og i den forstand forvalter – en form for språklig ekthet og egenart, typisk med eldre språklige praksisformer som sammenlikningsgrunnlag. Den klassiske autentiske språkbrukeren er en størrelse talemålsforskere har bidratt til å konstruere gjennom det å behandle bestemte kategorier av språkbrukere som ideelle informanter for undersøkelser av språk (jf. f.eks. Bucholtz 2003; Chambers & Trudgill 1998; Eckert 2003; Mæhlum 2011). Eckert (2003: 392–393) skriver om språkviteres bilde av den autentiske språkbrukeren at det er konstruert i relasjon til spesifikke lokaliteter, og at en slik språkbruker i tillegg har blitt betraktet som ideell i kraft av å være lite «besmittet» av omverden:

Locally located and oriented, the Authentic Speaker produces linguistic output that emerges naturally in and from that location¹⁸⁴. The notion of the authentic speaker is based in the belief that some speakers have been more tainted by the social than others – tainted in the sense that they have wandered beyond their natural habitat to be subject to conscious, hence unnatural, social influences.

Det er også vesentlig ved konseptet autentisitet at det impliserer noe statisk. En autentisk representant for ei bestemt gruppe språkbrukere eller en bestemt språklig praksis, er mest mulig lik språkbrukerne som har gått forut for ham (Eckert 2003: 393). Ei liknende oppfatning om at noen språkbrukere er mer genuine representanter for bestemte språklige praksisformer enn andre, er også å spore utenfor språkviternes rekker. Det er ikke minst et nokså tydelig perspektiv i de ofte negative folkelige holdningene til det å legge om talespråket sitt i retning av standard – gjerne referert til som «knoting» (jf. f.eks. Molde 2007). Dette er et folkelingvistisk konsept som er tematisert gjentatte ganger i mitt materiale, og også tidligere i denne avhandlingen.

Autentisitet som både språkvitenskapelig og folkelig forestilling dreier seg altså om en mer eller mindre kategorisk egenskap ved individet, noe en har eller ikke har, og som står i motsetning til inautentisitet – det å være en kunstig eller på annen måte ikke ekte nok representant for ei gitt gruppe språkbrukere. Det er med andre ord snakk om en form for purisme som kommer til uttrykk som ei forestilling om det som språklig sett er *som seg selv i ren form* eller er *i full overensstemmelse med en språklig norm* (jf. f.eks. Mæhlum 2011) Elementet av stasis impliserer også en uforanderlighet som i liten grad harmonerer med observasjoner av at både steder, identiteter og språk er dynamiske sosiale konstruksjoner i kontinuerlig endring. I moderne teoretisering omkring forholdet mellom språk og identitet har derfor konseptet *autentisitet* for en stor del blitt erstattet av konseptet *autentisering*. I denne begrepsmessige overgangen ligger det ei endring i perspektiv fra å betrakte autentisitet som noe en *har*, eller som en *tilstand*, til noe som *spilles ut* i samhandling. Som prosess står autentisering i kontrast til denaturalisering, det vil si «[...] the ways in which identity is crafted, fragmented, problematic or false» (Bucholtz & Hall 2010: 24).

I materialet mitt er det i hovedsak autentisitet som en tilstand som er å spore som ei ideologisk forestilling – ei vurdering av noe eller noen som «ekte», i betydninga tro mot det som regnes som dette noe eller denne noens essens. Forestillinger om autentisitet kan slik sett betraktes som en fasett av en essensialistisk identitetsdiskurs – det å handle autentisk er å være tro mot seg selv, og da *seg selv* forstått som en uforanderlig kjerne ved individet. Jeg vil her trekke fram to utdrag av materialet hvor nettopp autentisitetsdiskursen kommer til uttrykk. Det første

¹⁸⁴ Her jf. det som ble skrevet i punkt 8.4.1 om forholdet mellom sted og språk, og ikke minst Auers (2013) påpekning av at en i store deler av talemålsforskningas historie har operert ut fra en forståelse av språket som nært knyttet til – ja, nærmest uløselig og naturlig forbundet med – bestemte habitat.

utdraget er hentet fra intervjusamtalen med Solveig. Hun bidro med et narrativ om sitt eget forhold til det å markere tilknytning til Hardanger ved å gå i bunad derifra på 17. mai. Gjennom det hun forteller om eget perspektiv i dette narrative, får en også et inntrykk av hennes oppfatning av hva som konstituerer ei reell, autentisk binding. For Solveig ser talemål ut til å være en viktig komponent i det å være autentisk «nok» til å bære bunaden fra regionen:

//og hvis jeg så andre i byen som hadde hardangerbunad så gikk jeg bort og snakket med dem på harding. (*bermer/gjengir*) «**nei kå- nei nå koseli, gratulerer med dagen**», =å= «å nei jeg snakker ikke...», «**men har ikke (du) hardangerbunad på deg?**», «å ja nei men du skjønner jeg arva den etter =e=», «**nei, men da kan du ikke bruke den! kan ikke bruke den når ikke du er fra [...]**» jeg måtte bare slutte med det altså, jeg terga jo på meg alt mulig//¹⁸⁵ (Solveig)

I dette utdraget ser vi for øvrig hvordan Solveig bruker sin D1 for å gjengi sin egen stemme slik den er når hun opptrer som Hardanger-tilknyttet, i dette narrative i forbindelse med 17. mai-feiring. Jeg tolker språkbruken hennes her både som en form for retorisk effekt, og som kontekstualiserende ved at det skapes et skille mellom hennes stemme og den andre personen i narrative sin stemme. Språkvalgene hennes i dette narrative utgjør en form for verifisering av det hun gir uttrykk for her, nemlig at en for å være bærer av hardangerbunad må ha ei reell tilknytning til Hardanger. Denne tilknytninga synes hun å mene at en også må kunne indeksere gjennom språklig praksis for at hun skal oppfattes som autentisk. Slik framstiller hun seg selv som en *autentisk nok* bærer av hardangerbunad i denne situasjonen hun refererer til, mens hun denaturaliserer den andres krav på en hardangersk identitet.

Det andre utdraget jeg vil trekke fram i denne sammenhengen, er hentet fra den tridialektale deltakeren Maris samtale med mora si og faren sin. De kom mot slutten av intervjuet inn på tema som jeg mener er talende for hvor tilstedeværende koplinga mellom språk og identitet er i måten deltakerne snakker om bidialektalitet på. Mer spesifikt tematiserer dette utdraget hvordan Maris bidialektale praksiser utfordrer en tradisjonell, essensialistisk identitetsforståelse. Sekvensen hvor de berører dette, følger det avsluttende og åpne spørsmålet i samtaleguiden som etterspør eventuelle avrundende tanker og refleksjoner omkring temaet bidialektisme. Maris mor innleder her med å stille det jeg leser som et ledende og innforstått spørsmål om ikke Mari er stolt av å ha flere dialekter, noe Mari deretter bekrefter. Faren følger opp dette med å si at Maris og brorens veksling mellom talemål er noe de tar som en selvfølge i deres familie, og at han har medlidenhet med de foreldrene som har barn som ikke snakker deres dialekt. Her utelater jeg Mari og moras tilbakemeldingssignal og latter for å få med gangen i farens argumentasjon:

¹⁸⁵ Uthevede partier viser til bruk av D1 knyttet til Hardanger. I de øvrige bruker Solveig sin trønderske D2-kode her.

//altså vi tar jo det her som (.) største selvfølgelig at sånn er det [...] =e= noe annet- altså vi syns jo det der- ja stakkars folka som flytter i fra bygdene eller de andre landsdelene sine inn til Oslo, så får de unger som snakker bare østlending! stakkar! [...] jo, men jeg s- jeg- jeg- jeg mener det helt alvorlig (.) det ville vært kjemperart for meg at du bare gikk rundt og snakka østlending// (Maris far)

Dette sitatet sier på den ene siden kanskje noe om språkholdningene i familien til Mari, som er en del av den sosiolingvistiske konteksten hun har utformet sine språkpraksiser innenfor. Dette kan i seg selv tenkes å ha vært noe som har disponert for utvikling av bidialektale språkpraksiser hos henne. Det er imidlertid den drøftinga dette utsagnet ansporer, som er det mest interessante i vår sammenheng her. Mari forsøker nemlig å nyansere farens perspektiv med innvendinger om at han sikkert ville ha vært vant til det dersom hun hadde forholdt seg utelukkende til en østlandsk språklig kode. Faren sier seg enig og utdyper deretter hvordan de i kraft av sedvane betrakter familiens språkpraksiser som normale, mens andre vil betrakte dem som uvanlig: «men **vi** syns jo at selv om det her er kanskje (.) =em= (.) ikke vanlig (.) så syns jo vi at det er normalb» (Maris far). Etter dette melder mora seg på med et spørsmål hun så vidt har tangert flere ganger tidligere i samtalen, nemlig det hun ser ut til å betrakte som en parallell mellom Maris språklige praksis og hennes interesse for og kunnskap om folkekulturelle praksiser. Selv mener Mari at det ikke er noen klar parallell mellom det at hun handler flerdialektalt og dette. Mora fortsetter da med å relatere Maris språkpraksiser til det hun ser ut til å oppleve som et tradisjonelt autentisitetsideal i tilknytning til ulike folkekulturelle praksiser, og paralleller i tenkemåter omkring det som er henholdsvis autentisk og ikke-autentisk. I drøftinga av dette gir både moren, faren og Mari uttrykk for et mer moderne perspektiv på de praksisene som kjennetegner deres praksisfellesskap som familie. Utdraget illustrerer imidlertid på en svært eksplisitt måte hvordan Maris språklige praksiser betraktes som unormale i forhold til en tradisjonell, essensialistisk diskurs knyttet til forholdet mellom språk og identitet.

- Mor**¹⁸⁶ jo men det er jo litt sånn- altså hvis du tenker dans (.) at du- det er jo noen de skal kun danse =e= (.) danse i fra sin egen tradisjon
(0.5)
- Mari** mm
- Mor** og de skal- om de er fra [STED] for eksempel så skal de kun høre på hardingfele og ikke lære seg pols eller andre danser utenfor dalføret...
(0.59)
- Mari** ja?
- Mor** og det er- litt sånn blir det jo med dialekt òg (.) at en skal kun holde på den ene (.) liksom **dette** er meg og det er bare det ene, men ikke sant du- du er jo fleksibel
- Mari** ja, men (uft)-
- Far** (uft)
(5.8)
- Mari** ja (.) men det er det jo blitt (.) (uft) om (vi) skal gå over på det samfunns... (.) messige

¹⁸⁶ De tre snakker delvis i munnen på hverandre i den første delen av denne sekvensen, men her er en del markeringer for overlapping utelatt av hensyn til lesbarheten.

ting, altså alle er jo mer fleksible og... mm

Far alle er mer fleksibel **nå**, dette her er jo en sånn historie som hun [NAVN] som er datter til han [NAVN] ikke sant (.) hun fortalte jo meg at når hun var lita så gikk de rundt på [ARRANGEMENT] og så... (.) så kom de inn en plass der de spilte [FOLKEMUSIKK FRA BESTEMT STED], ja nei her er det ikke musikk for oss

Mari ja

Mor mm

Far ble det sagt (.) men sånn er det jo ikke i dag

Mari nei (.) det er jo sånne gamle holdninger om en skal [[prate]] om det på dialekt eller tradisjonsmusikk så...

Far [[mm]] (.) [[nei]]

Mor [[mm]]

Mari ja

Mor men sånn er det ikke, i [[ditt miljø?]]

Mari [[(knirkestemme:) nei]]

Mor nei

Mari nei det er nå veldig individuelt i så tilfelle

mor mm

Mari hvordan folk ser på det

Dette utdraget illustrerer ikke bare forestillinger om autenticitet, men framstiller også semiotiske koplinger mellom ulike folkekulturelle praksiser på en svært eksplisitt måte. I tillegg kommer oppfatninga av Maris bidialektale praksiser som presumptivt unormale tydelig til overflaten både gjennom konkrete utsagn og gjennom de parallellene som trekkes mellom ulike fenomen her. I lys av dette er det også svært interessant hvordan både Maris mor og Mari selv forstår Maris praksiser i så vel språklig som musikalsk lei som et uttrykk for fleksibilitet, og videre hvordan en slik fleksibilitet koples til et *nå*; rigiditet og negative holdninger til slik fleksibilitet behandles som et tilbakelagt stadium eller som forbeholdt spesifikke individer eller grupper¹⁸⁷.

Både dialekter, folkedrakter og andre former for folkekultur er kulturuttrykk som har fått sin status i norsk sammenheng gjennom å bli forbundet med «norskhet» under nasjonsbygginga. Typisk for kulturelle artefakter og uttrykk som har fått en slik status i norsk sammenheng, er at de varierer i uttrykk mellom lokaliteter innenfor «det norske». Både lokale dialekter, folkedrakter, folkemusikk og -dans er knyttet til det lokale, samtidig som det betraktes som uttrykk for det å være norsk. Det å gjøre norskhet har på sett og vis vært ensbetydende med å gjøre lokal identitet, i alle fall når det gjelder folkekulturelle uttrykk som dette. Det er imidlertid et felles paradoks knyttet til disse lokalt forankrede kulturuttrykkene. For selv om de nærmest per definisjon representerer varianter i et mangfold, hefter det en påtakelig autenticitetsdiskurs ved dem. Både Solveig og Mari synes bevisste på denne. Men mens Mari nærmest avfeier denne diskursen i utdragene ovenfor, synes Solveig på sin side å være nokså uforsonlig overfor dem som hun mener «lefler» med hardangerske identitetssymbol uten å ha ei kopling Hardanger som er reell

¹⁸⁷ Etter den gjengitte sekvensen omtaler de navngitte personer og kretser som de fortsatt mener fostrer slike perspektiver, men jeg har av hensyn til tredjepersoners anonymitet valgt å ikke gjengi dette.

eller omfattende nok. Sagt med Bucholtz og Halls (2010: 24) terminologi gjør Solveig rede for å ha *denaturalisert* individers implisitte påstand om tilhørighet til Hardanger:

In denaturalisation, by contrast [*dvs. i kontrast til ved autentisering*], such claims to the inevitability or inherent rightness of identities are subverted. What is called attention to instead are the ways in which identity is crafted, fragmented, problematic or false. Such aspects often emerge most clearly in parodic performance and in some displays of hybrid identity, but they may also appear whenever an identity violates ideological expectations.

Dette og de øvrige eksemplene jeg har trukket fram i denne bolken, illustrerer det jeg identifiserer som en autentisitetdiskurs i materialet. Denne går sammen med forestillinger om tilhørighet til steder, forholdet mellom språk, personlighetstrekk og sosiale roller i en større diskurs om forholdet mellom språk og identitet. Denne diskursen bidrar i modereringa av de bidialektales praksiser – herunder språklige praksiser – gjennom å prege deres refleksive blikk på egne handlinger. Videre preger det måten de fortolker og forklarer sine praksiser på.

8.5 Risikosituasjoner som «breaching experiments»¹⁸⁸

Selv om informantene i utvalget mitt ikke tilhører ett og samme praksisfellesskap, kan de, som jeg har berørt tidligere, betraktes som medlemmer av samme *forestilte praksisfellesskap*. Med det mener jeg at de inngår i et fellesskap som opererer ut fra en antakelse om at de er forent av likeartet(e) praksis(er) – nemlig det norske språksamfunnet. Bidialektale vil naturligvis ikke selv operere ut fra en slik teori om praksisfellesskap som de relevante språklig-sosiale enhetene i tilværelsen deres. Praksisfellesskap er først og fremst en teoretisk størrelse som det har vist seg å gi mening for forskere å forstå deres praksiser på bakgrunn av. Denne formen for fellesskap figurerer også i liten grad eksplisitt i informantenes fortellinger om sine praksiser, men de kan sies å referere indirekte til betydninga av slike fellesskap. Kjernefamilien, bestemte deler av slekta, vennekretsen og/eller lokalsamfunnet framstår ofte som omdreiningspunktet for de ulike kodene og som sosiale enheter som har bidratt til å gi bruk av ulike koder mening for den enkelte. Det er gjerne innenfor slike fellesskap praksisene deres har vokst fram som praksiser, og hvor de har sitt fundament som nettopp praksiser – som sosiale handlinger med en historie, som samtidig projiserer noe om dem som aktører i bestemte situasjoner og deres sosiale orientering mer generelt. Når bidialektale forteller om og forsøker å gi sine praksiser mening for seg selv og andre, er det imidlertid med større, forestilte praksisfellesskap som bakteppe. Det er det norske språksamfunnet og de ulike lokale språksamfunnene de føler tilhørighet til, som framstår som de sentrale forestilte praksisfellesskapene i de bidialektale informantenes livsverden.

¹⁸⁸ Jf. Rawls (2002: se særlig s. 8 og s. 32) om normoverskridelse (*breaching*) som sentral forskningsmetode hos Garfinkel, omtalt i andre termer i f.eks. Garfinkel (1984: kap. 2).

Fra en etnometodologisk synsvinkel kan en si at kjernen i forestilte praksisfellesskap er bestemte forestillinger som skaper en bestemt orden. Denne ordenen av forestillinger er skapt av et sosialt fellesskap, uten at dette fellesskapet aktivt og intensjonalt har gått sammen om å skape en slik orden. Det er snakk om en orden som framstår som hverdagslig og som rutine, og som i det alt vesentlige er mer eller mindre usynlig eller tatt for gitt (jf. Garfinkel 1984: 35ff; Garfinkel 2002, særlig kap. 8). Etnometodologer har vært opptatt av å granske hva slik sosial orden består av og hvordan den skapes. En grunnleggende tanke innenfor denne fagtradisjonen er at de handlingene som springer ut av menneskers opplevelse av å skulle finne sin plass innenfor slik orden, bidrar til å skape den samme ordenen. Garfinkel, som er en av etnometodologiens sentrale figurer, har uttrykt det slik: «Familiar scenes of everyday activities, treated by members as the ‘natural facts of life,’ are massive facts of the members’ daily existence both as a real world and as the product of activities in a real world» (Garfinkel 1984: 35).

Garfinkel tar utgangspunkt i at et samfunnsmedlem handler med utgangspunkt i et fortolkningsskjema basert på det han kaller *background expectancies* (se f.eks. Garfinkel 1984: 36). Dette er et konsept som i vår sammenheng her gir assosiasjoner i retning av allerede introduserte termer som *historical body* (Scollon & Scollon 2004). For å komme til kunnskap om slike *background expectancies* må en ifølge Garfinkel enten være fremmed for dem eller på en eller annen måte bli gjort fremmed for dem. Det vil si at en for å få øye på slike fortolkningsskjema må komme utenfra det aktuelle samfunnet hvor de gjør seg gjeldende. Er en innhyllet i den blindheten for slike fortolkningsskjema som deltakelse i det aktuelle fellesskapet innebærer, må en anvende spesielle metoder for å gjøre dem synlige.

At dagliglivets orden faktisk er der, og at den er sosialt konstruert, framgår først når ordenen brytes, hevder Garfinkel (se f.eks. 1984: 36ff). Han har i forlengelsen av dette perspektivet anvendt brudd som metode i såkalte «breaching experiments». Selv har han riktignok understreket at det er snakk om demonstrasjoner mer enn faktiske eksperimenter, men formålet er uansett å gå aktivt inn for å forstyrre sosial orden for på den måten kunne utsi noe om hvordan denne ordenen ble skapt i utgangspunktet. Rawls har utdypet formålet med slike eksperimenter slik: «Finding out how the orderliness of the world can be lost reveals the ways in which that world was a made world in the first place» (Rawls 2002: 33). Garfinkel selv har omtalt slike opptrinn som «aids to a sluggish imagination»¹⁸⁹, og som en metode som «produce reflections through which the strangeness of an obstinately familiar world can be detected» (Garfinkel 1984: 38). Det er med andre ord snakk om et grep for å fremmedgjøre det kjente, og med det gjøre det observerbart.

¹⁸⁹ Denne frasen oppgir Garfinkel selv å ha tatt fra Spiegelberg, uten å oppgi kilde mer presist.

Jeg mener at risikosituasjoner, som ble beskrevet i del II, kan betraktes som mer eller mindre naturlig forekommende *breaching experiments* som får dagliglivets «usynlige orden» til å framtre. Mer spesifikt mener jeg disse situasjonene kaster lys over det gjensidig konstituerende forholdet mellom aktørers handlinger og sosiale strukturers føringer for handling. Både Bourdieus (1977) teoretisering omkring *habitus*, som er omtalt tidligere, og Giddens' (1984) teori om strukturasjon er sosiologiske perspektiv som behandler forholdet mellom aktørers handlinger og sosiale strukturer som dialektisk. Begges forståelse av den tilsynelatende ordenen i sosial praksis representerer også en overskridelse av det som i deler av sosiologiens faghistorie har vært ei motsetning mellom objektivisme og subjektivisme. Som Giddens (1984: 2) påpeker, har kontroversen mellom representanter for disse to sosiologiske posisjonene syntes å dreie seg om epistemologiske spørsmål. Det er imidlertid også motsetninger mellom disse posisjonene når det gjelder ontologiske spørsmål. Dette er motsetninger Giddens (1984) har forsøkt å bøte på med sin presumptivt overskridende teori om *strukturasjon*. Mens objektivisme i sin mest outrerte form representerer et syn på aktøren som mer eller mindre ubevisst underlagt føringer fra samfunnsstrukturene, har subjektivisme på sin side blitt kritisert for å representere overslag i den andre retninga. Giddens' strukturasjonsteori er et forsøk på å overskride denne dikotomien mellom aktør og struktur.

Det sentrale teoremet i Giddens' teori om strukturasjon er det han omtaler som «the theorem of the duality of structure» (Giddens 1984: 25). I dette teoremet fører Giddens det handlende subjektet og sosiale strukturer sammen i en *dualitet*, i stedet for å betrakte dem som en *dualisme*. Det vil si at en i stedet for å betrakte aktør og struktur som uforenelige størrelser betrakter dem som gjensidig konstituerende, eller som størrelser som går sammen i produksjonen av sosial orden: «According to the notion of the duality of structure, the structural properties of social systems are both medium and outcome of the practices they recursively organize» (Giddens 1984: 25) Sosiale strukturer finnes i den forstand kun i og mellom aktører, i de handlingene de daglig utfører og som på ei og samme tid representerer utfall og reproduksjon av strukturer.

Ifølge Giddens handler sosiale aktører med utgangspunkt i en internalisert kyndighet (*knowledgeability*) som består av «everything which actors know (believe) about the circumstances of their action and that of others, drawn upon in the production and reproduction of that action, including tacit as well as discursively available knowledge» (Giddens 1984: 375). I dette perspektivet ligger det at studiet av strukturasjon forutsetter studiet av måtene slike system skapes og videreføres gjennom individers handlinger i interaksjon.

På den ene siden demonstrerer rapportene om risikosituasjoner den usynlige ordenen som alle norske språkbrukere opererer innenfor i det daglige. Det er først når sosiale situasjoner er

skrudd sammen på bestemte måter at de bidialektale blir oppmerksomme på at det å ta ordet innebærer å gjøre språkvalg. Det informantene forteller om hvordan de handler – eller unngår å handle – i risikosituasjoner, demonstrerer også hvordan vi alle handler mer eller mindre vanemessig og underbevisst med utgangspunkt i forventninger (jf. *background expectancies*) når vi gjør språkvalg. For informantene har fortalt påfallende likelydende om det å stå i risikosituasjoner, også uavhengig av min «fisking» etter slike erfaringer motivert av funn fra tidligere forskning (jf. Nilsen 2005). Samtidig rapporterer mine informanter om forholdsvis få negative tilbakemeldinger knyttet til egen vekslning mellom varieteter – de rapportene som er av denne typen, har blitt spesielt tematisert i analysen her, men kan ikke sies å prege materialet som sådan. Når de forteller om risikosituasjoner og måter de handler på i slike situasjoner, kretser resonnementene deres også ofte om hvordan de handler i slike situasjoner på bakgrunn av ei vurdering av *potensielle* negative sanksjoner. Det er altså åpenbart at *noe* fungerer som handlingsanvisninger og legger føringer for deres praksis, og at dette *noe* ikke alltid er erfaringer. Dette *noe* mener jeg også vil være ideologiske forestillinger, og blant disse er de som jeg har identifisert i det foregående, nedfelte i den enkelte gjennom sosialisering. Det framgår av mine funn at bidialektale språkbrukere har relativt klare oppfatninger om at bestemte normer gjelder i det norske språksamfunnet, og at folk på bakgrunn av disse handler på liknende måter. De handler derfor ikke bare med utgangspunkt i kunnskapen og ressursene de har med seg som medlem av små, definerte praksisfellesskap, men like mye med internalisert kunnskap om hva som representerer «normal» – som i normmessig – adferd innenfor det større, forestilte språklige praksisfellesskapet Norge.

8.6 Sammenfatning Del III – Strukturert handlefrihet

I denne del III av analysen har jeg gjort rede for sider ved datamaterialet som jeg mener kaster lys over språklige ideologier i det norske språksamfunnet. Disse ideologiene har blitt påvist som en flerstemmighet i materialet i form av blant annet felles erfaringer, fortolkningsmønster og sammenfallende narrative strukturer i fortellinger om informanten selv og vedkommendes språklige praksiser. Jeg tematiserte først erfaringer fra det å handle bidialektalt i en norsk sammenheng, og et sentralt poeng i gjennomgangen der var at det ikke er noe tydelig forhold mellom erfaringer og måten de opplever det å handle bidialektalt. Informantene i utvalget rapporterer om relativt få tilfeller hvor de har fått entydig negative tilbakemeldinger på den språklige praksisen sin. Det de opplever som problematisk ved å gjøre språkvalg, slik som i risikosituasjonene beskrevet i del II, synes å være fundert i *forventninger* om sanksjoner mer enn erfaringer med slike. Videre pekte jeg på to overordnede diskurser jeg mener å kunne spore i

materialet. Den jeg behandlet først av disse, var knyttet til forestillinger om nøytralitet, normalitet og avvik. Den andre diskursen omhandler forholdet mellom bidialektale språkpraksiser og identitet, og jeg pekte her på hvordan forestillinger om sted og tilhørighet, personlighet og sosiale roller og til sist autentisitet går sammen i konfigurasjonen av denne diskursen. Til sist leste jeg erfaringene referert til under merkelappen *risikosituasjoner* i del II som såkalte *breeching experiments*, som tvinger fram mer bevisste handlinger enn det bidialektale – og for så vidt også andre språkbrukere – vanligvis opplever at de gjør.

Jeg har lagt til grunn et dialogisk syn på tekstene jeg har gransket i denne delen, slik Bakhtin la grunnlaget for i sin teoretisering omkring språk. Ifølge Bakhtin (jf. f.eks. 1986: 103ff) kan alle «coherent complex of signs» betraktes som tekst, og som tekst betraktet er all språkbruk preget av å være rettet mot bestemte aktører innenfor bestemt kontekster, men samtidig representerer all tekst avskygninger av andres ord og fortellinger (jf. perspektiv i Bakhtin [1975] 1981, særlig 259ff). Et liknende perspektiv på språk som et heteroglossisk medium uttrykkes på en poengtert måte av Riessman (2008: 3) i hennes omtale av narrativer som «[...] composed for particular audiences at moments in history, and they draw on taken-for-granted discourses and values circulating in a particular culture». Mange av de eksemplene jeg har vist til ovenfor som utdrag av intervju- og samtaleopptak, har hatt fortellingas form – informantene har fortalt om seg selv, sine perspektiv og sine erfaringer. Disse fortellingene er, slik jeg har lest dem her, preget både av rammene for selve fortellinga – intervjuet eller samtalen med signifikante andre – og den større, sosiokulturelle konteksten. De representerer i den forstand ekko av tankegods som kan tenkes å være førende for hvordan bidialektale handler og forstår og forklarer sine handlinger. Videre kan deres måte å snakke om egne praksiser og erfaringer på gi mer eksplisitt informasjon om hvordan deres bidialektale praksiser fortolkes av andre, og på den måten avtegne et bilde av det ideologisk definerte handlingsrommet for norske språkbrukere.

Scollon og Scollon (2004) har som nevnt i del II av analysen utviklet et analytisk rammeverk kalt nexusanalyse. Innenfor dette rammeverket er grunntanken at ulike diskurser løper gjennom sosiale handlinger og påvirker dem – eller medierer handlingene, som Scollon og Scollon selv formulerer det. Særlig er konseptet *historical body* interessant i vår sammenheng her, som perspektiv på hvordan deltakernes erfaringsmessige bakteppe ser ut til å komme til uttrykk som kroppsliggjorte handlingsdisposisjoner:

A lifetime of personal habits comes to feel so natural that one's body carries out action seemingly without being told. Bourdieu referred to this phenomenon as habitus but we prefer historical body because it situates bodily memories more precisely in the individual body. (Scollon & Scollon 2004: 13)

I det indeksikalske innholdet som kodene til den bidialektale har, både innenfor konkrete og lokalt forankrede praksisfellesskap og innenfor større forestilte praksisfellesskap, ligger både begrensninger og muligheter knyttet til bidialektales språklige ressurser. På den ene siden illustrerer bidialektale at språkvalg fattes på individnivået, i bestemte kontekster hvor de får bestemt sosial mening. På den andre siden illustrerer situasjoner som de jeg har kalt risikosituasjoner, at bidialektale ikke bare handler på bakgrunn av lokalt framforhandlet eller kontekstuelt framforhandlet meningsinnhold alene; valgene på mikronivået kan også styres av normer og ideologier på makronivået. De illustrerer en latent evne til å reflektere over hva bestemte former for språklig praksis symboliserer for andre, av og til i motsetning til hva det symboliserer og betyr for dem selv. Det er disse kopleingene bidialektale spiller på i interaksjon, og som gjør identitetsforhandlinger mulige gjennom å enten tilstrebe konformitet eller utnytte potensialet i å bryte med normer for å skape bestemte effekter (jf. sammenfatning del II). Det er også internaliserte normer og ideologier de bygger sine fortellinger om seg selv og sin språklige praksis omkring. Bidialektal kodeveksling blir dermed et fenomen som en ikke enkelt kan avkode meninga i og som har ei fastlagt mening på tvers av individ og situasjoner, slik blant andre Woolard (2006: 82) har påpekt:

It is ultimately not any objective positioning or value or value of a language, but rather speakers' ideological interpretation of and response to that value, that are mobilized in codeswitching. Because of this, codeswitching and related translingual phenomena can provide a window on social and political consciousness [...].

9 DEL IV: SAMMENFØYNINGER

«Human social activities, like some self-reproducing items in nature, are recursive. That is to say, they are not brought into being by social actors but continually recreated by them by the very means whereby they express themselves *as* actors. In and through their activities agents reproduce the conditions that make these activities possible.»

Giddens (1984: 2)

I det foregående har jeg rapportert om innsikter fra analysen i tre ulike omganger. Slik har jeg vist hvordan ulike lesninger av materialet bidrar med vesentlige innsikter om fenomenet bidialektisme, hver for seg. Som Holstein og Gubrium (1997: 212) påpeker i omtalen av det de kaller *analytical bracketing* (analytisk klammesetting) i kvalitativ analyse, er det imidlertid umulig å holde blikket festet på bare ett aspekt ved sosiale forhold om gangen. Det kreative og skapende aspektet ved sosiale praksiser og de mer bestandige forholdene og ressursene som vi spiller med og mot i performativ meningsskapning, er to sider av samme sak:

Like two sides of the same coin, interpretive artfulness and substantive conditions mutually inform one another, so that they can never be fully separated. The most the researcher can do is to temporarily bracket one or the other in order to address its counterpart. The bracketing is decidedly heuristic, because knowledge of what is confined within the brackets insists on informing the analysis. One cannot understand artfulness without reference to its circumstances; conversely, the realities of everyday life are embodied in and through meaning-making processes.

I praksis har innsikter fra de ulike lesningene av mitt materiale informert hverandre kontinuerlig gjennom forskningsprosessen. I denne fjerde og siste delen av avhandlinga vil jeg gjøre rede for det intime forholdet mellom de kreative på én side og de begrensende kreftene som jeg – i lys av mine funn – mener fenomenet bidialektisme synes å gravitere mellom, på den andre siden.

Sentralt i denne siste og hovedsakelig oppsummerende delen av analysen står termene *indeksikalitet*, *praksisfellesskap* og *stil*. Dette er alle konsept som har vært presentert tidligere i avhandlinga, og de er alle tre teoretiske konsept med opphav utenfor min empiri. Her vil jeg vise hvordan disse konseptene får de empirinære kategoriene og innsiktene utledet gjennom min analyse til å gå sammen i en substantiv teori¹⁹⁰ om norsk bidialektisme. Mer spesifikt argumenterer jeg for at norske bidialektale språkbrukeres språklige praksiser best forstås som alternering mellom ulike språklige stiler. Disse har sitt utspring i språklige praksiser innenfor avgrensede praksisfellesskap, men er sammensatt av språktrekk som også signaliserer bestemte

¹⁹⁰ Her bruker jeg termene *substantiv teori* (jf. engelsk *substantive theory* hos Glaser og Strauss (1967) og *formell teori* med referanse til henholdsvis teori som er knyttet til et spesifikt empirisk felt og som kun har overføringsverdi, ikke generaliserbarhet, mens formell teori på sin side er teori ment å være generaliserbar til andre områder.

identiteter ut over disse lokalt forankrede fellesskapene. Norske bidialektales språklige praksiser formes i kraft av dette i skjæringspunktet mellom lokale normer og de ideologiene som strukturerer adferd innenfor større, forestilte fellesskap.

Som substantiv teori har den teorien som etableres her, avgrenset relevans; den er uløselig knyttet til min empiri innsamlet for mitt formål innenfor helt spesifikke kontekster. Funnene har imidlertid overføringsverdi ut fra ei vurdering av likheten mellom den konteksten de ble generert innenfor, og andre kontekster. Det at de teoretiske hjørnesteinene i denne sammenføyninga kopler funnene til annen forskning og formell teori innenfor feltet, innbyr også til abstrahering og refleksjon omkring hva mine funn kan tenkes å si om forholdet mellom språk og sosialt liv mer generelt.

9.1 Bidialektisme som alternering mellom språklige stiler

I introduksjonen av de grunnleggende teoretiske perspektivene i denne avhandlingen ble indeksikalitet beskrevet som et sentralt omdreiningspunkt for sosiokulturell lingvistikk. Det er nettopp dette forholdet – at språk alltid peker ut over seg selv – som gjør språk til et sosialt meningsfullt medium. Jørgensen et al. (2011) kan stå som representanter for forskere som har trukket dette perspektivet lengst. De har, som omtalt tidligere, pekt på *linguaging* som et konsept som i større grad enn tradisjonelle metalingvistiske merkelapper som språk, sosiolekt, geolekt, multietnolekt, språkblanding, kodeveksling og liknende er beskrivende for det som mennesker gjør med språk. Størrelsen *språk* er ifølge dem en abstraksjon som har lite å bidra med til beskrivelser av hva mennesker gjør med språk – mennesket bruker ikke *språk*, men *språktrekk*. Det er språktrekk – og språktrekk i bestemte konstellasjoner – som det over tid knytter seg sosiokulturelle konnotasjoner til i kraft av at trekkene assosieres med bestemte språk eller varieteter (Jørgensen et al. 2011). De støtter dette perspektivet til forskning på språklig adferd i «superdiverse» – altså ekstremt mangfoldige – språkmiljø. De viser for eksempel til hvordan ungdom i flerspråklige ungdomsmiljø i København bruker elementer fra flere (ideologisk definerte) språk i samme samtalesituasjon, og forfatterne tar til orde for å forstå disse praksisene som *polylinguaging*. Dette definerer de som bruken av ressurser som er *assosiert* med ulike «språk» (i betydninga ideologisk definerte språklig-sosiale størrelser), selv når språkbrukeren ikke behersker disse språkene som hele system. De legger imidlertid til et sentralt forbehold til tanken om at språkbrukere utnytter sitt repertoar av språklige ressurser. Bruken av trekk fra ulike språk «[...] is not a free-for-all» (Jørgensen et al. 2011: 27):

These examples could mislead to the idea that speakers do whatever comes to their minds without any inhibitions. This is not the case [...] even the young, creative speakers with access to a wide

range of resources will carefully observe and monitor norms, and uphold them with each other. (Jørgensen et al. 2011: 25)

Det sentrale konseptet i et slikt rammeverk blir – etter at språket som autonomt, observerbart system er tatt ut – *indeksikalitet*. Individet vil utnytte det semiotiske potensialet i ulike språktrekk innenfor et handlingsrom definert av normer.

Dette har også vært det fundamentale perspektivet på språk i denne avhandlingen: Jeg betrakter *språk* og *dialekter* som abstraksjoner og som ideologiske konstruksjoner. Det at jeg i det foregående har behandlet informantenes koder som – nettopp – koder, er fordi de forstås og brukes som det av dem selv. Og her er vi også ved noe vesentlig med *linguaging* som perspektiv. Det å ta utgangspunkt i at språk er en abstraksjon, innebærer ikke at det ikke gir mening å snakke om ulike språk, ulike dialekter, om multietnolekter eller om fenomen som kodeveksling. Slike konsept gir imidlertid kun mening dersom de forstås som abstraksjoner av det som i realiteten er menneskets strategiske utnyttelse av de språklige ressursene de har til rådighet (jf. f.eks. Jørgensen et al. 2011: 33). Det er også det jeg mener funnene mine indikerer: At en må forstå bidialektales språkpraksiser som et uttrykk for kreativ ressursutnyttelse innenfor rammene av de til enhver tid rådende normene i omgivelsene.

Mens det analytiske perspektivet i mye sosiolingvistisk forskning har vært at språket reflekterer sosiale kategorier og strukturer i samfunnet, har det skjedd et perspektivskifte i retning av at språklig praksis ikke bare *reflekterer* sosial mening og sosiale strukturer, men også *skaper* sosial mening og sosiale strukturer. Eckert (f.eks. 2000) er blant dem som har gått foran i denne nyorienteringa, som omtalt i den innledende teoridelen. Hun mener at språkets symbolfunksjon, og da særlig den indeksikalske meninga som tillegges språklig praksis på lokalt nivå, har en helt avgjørende rolle i mekanismene bak språklig variasjon og endring. Språktrekk kan på den ene siden reflektere og bekrefte sosiale posisjoner i samfunnet, men Eckert (2012) viser på den andre siden til forskning som illustrerer at språkbrukere bruker språket aktivt og kreativt til å gjøre ideologiske trekk og til å skape ny sosial mening og nye sosiale posisjoner innenfor ganske lokale kontekster (jf. f.eks. Eckert 2000; Eckert 2012, med referanser; Mendoza-Denton 2008; Zhang 2005). Innenfor dette perspektivet står det sentralt at språkbrukere kan nyttiggjøre seg språkets potensial som sosialt symbolsystem i det å framstille seg selv i sosial samhandling.

En språklig stil er, slik Eckert (2001: 123) har definert det, «a clustering of linguistic resources, and an association of that clustering with social meaning». Hun framholder videre at språklige variabler får spesifikk sosial mening som en del av stiler som assosieres med sosiale typer innenfor gitte kontekster. Som omtalt i kapittel 4 betraktes konstruksjon av stil som en kreativ prosess, og en tenker seg altså at kombinasjoner av ulike stilelementer, deriblant språktrekk, kan inngå i konstruksjonen av en stil som uttrykker et individs *personae* (jf. f.eks.

Eckert 2000, 2001, 2004, 2008). I konstruksjonen av stiler drar språkbrukerne veksler på etablerte indeksikalske koplinger og skaper noe nytt. Det handler om å sette sammen deler til en helhet – en slags mosaikk – i en innovativ meningsdannende prosess. Men det er ei sentral forutsetning her: For at en språklig stil skal framstå som sosialt meningsfull, må den kunne avkodes som nettopp dette av andre. Individuer kan skape helt egne stiler, men disse stilene vil være avhengige av allerede etablerte indeksikalske koplinger for å være bærere av sosial mening. Irvine og Gal (2000: 37) hevder som nevnt i kapittel 8.4.1 at koplinger mellom språktrekk og sosiale grupper gjerne går fra å være indeksikalske til å bli fortolket som ikoniske over tid – «as if a linguistic feature somehow depicted or displayed a social group's inherent nature or essence». Dette er semiotiske forhold som utnyttes kreativt i stilkonstruksjon. Som Irvine (2001: 43) har påpekt i et annet arbeid, er ikke stiler fastlagte, men de må likevel være koherente som representasjoner av sosiale grupperinger:

«Style» as distinctiveness, is a creative process [...]; it will not be tied down to a predetermined structure. Yet its principles must be coherent if they are to be meaningful, as representations of social groups, activities, practices, and selves.

Språklige stiler må altså finne sin plass innenfor en semiotisk kontekst hvor de kan sammenliknes med andre stiler eller stiluttrykk, for en stil vil i stor grad bli definert på bakgrunn av hva som karakteriserer den jamført med andre stiler. Oppgaven til forskeren innenfor den tredje bølgen av variasjonsforskning (jf. 4.3), hvor stil og stilistisk praksis er kjernekonsept, har dermed vært å undersøke stilene, og utforske hvilken mening ulike språklige variabler tilfører språklige stiler (Eckert 2012).

Dette er et perspektiv som har gjenklang i mitt materiale. Analysens første del viser at det som her blir omtalt som de ulike *kodene* til de fem hovedinformantene, framstår som konstellasjoner av språktrekk med ei historisk tilknytning til bestemte geografiske områder. Trekk som peker i retning av ulike steder, samvarierer, og språkpraksisene deres avtegner seg for dem selv og andre som kompetanse i og bruk av mer enn én geografisk definert varietet; eller sagt på en annen måte – mer enn én dialekt. For mange av deltakernes del står kodene i et svært løst forhold til klart og snevert definerte talemålsnormer. Ofte er det mulig å peke på adskillige «avvik» mellom koden informantene bruker, og det som finnes av lingvistiske beskrivelser av den dialekten de mener at den svarer til. Videre er det ofte stor forskjell mellom informantenes koder og den eller de som har representert informantens primære kilde til innputt for varietet. Dette er også et forhold de fleste av dem er kjent med selv; som vi har sett, omtaler hvordan deres «variant» av en dialekt er mer generell eller mangler konkret geografisk omdreiningspunkt. Noen indekserer i større grad regionale identiteter, slik for eksempel informantene Mari berører både i

samtale med meg og med sine foreldre. Som et aspekt ved det som gjør et bestemt geografisk rom til et sted – det vil si til *place* – er kodenes funksjon som indeks for geografisk tilknytning helt vesentlig for å forstå hvordan språktrekk brukes og fortolkes som meningsfulle innenfor en norsk sammenheng. I kraft av forholdet mellom bestemte konstellasjoner av språktrekk og bestemte steder indekserer også bruken av de ulike kodene tilknytning til ulike sosiale grupper. I lys av dette gir det mening å snakke om alternering mellom språklige stiler, og også å betrakte selve alterneringa mellom stiler som stilistisk praksis.

De kodene som bidialektale alternerer mellom, er altså klynger av trekk som først og fremst utnyttes lokalt, men som samtidig har koplinger til ideologiske forestillinger på makronivået. Dette siste er tilfellet ikke minst fordi kodene signaliserer geografisk tilknytning. Individet kan imidlertid ikke velge når deres praksiser skal tolkes som uttrykk for tilhørighet til spesifikke praksisfellesskap eller for eksempel som uttrykk for tilknytning til bestemte steder. Språktrekkene peker i den forstand alltid (minst) to veier: mot ei lokalt framforhandlet mening, og mot ei utvidet mening som andre medlemmer av det norske språksamfunnet vil kunne kjenne som steds- eller regiontilknyttet. Og selv om mange av deltakerne opplever at de hører til på ulike steder, eller at de identifiserer seg med ulike reelle eller forestilte fellesskap som hører til på disse stedene, mener jeg også at det er grunn til å ha blick for hva deres språkvalg kan signalisere ut over dette. Som Eckert (2012) har påpekt, utnyttes språklige variabler for å gjøre ideologiske trekk («*ideological moves*»). Språktrekkenes mening er innenfor konteksten av språklige stiler dynamisk og flerdimensjonal:

Variation constitutes a social semiotic system capable of expressing the full range of a community's social concerns. And as these concerns continually change, variables cannot be consensual markers of fixed meanings; on the contrary, their central property must be indexical mutability. This mutability is achieved in stylistic practice, as speakers make social-semiotic moves, reinterpreting variables and combining and recombining them in a continual process of bricolage [...]. (Eckert 2012: 94)

Som eksemplifisert i de foregående delene av analysen bruker informantene sine koder – alene og i kombinasjon – til å posisjonere seg overfor samtalepartnere og skape retoriske effekter. Og ut over det de viser gjennom *språkbruk*, demonstrerer de også at de har oppfatninger om hva kodene deres symboliserer – alene og i kombinasjon – i tillegg til geografisk og sosial tilknytning. Det at kodene relateres til en nøytralitetsdimensjon, er for eksempel ei ideologisk kopling som knytter kodene til den lingvistiske økonomien og *den lingvistiske markedsplassen*, for å bruke Bourdieus (1991) terminologi. Bourdieu har, som omtalt i den innledende teoridelen, vist til en form for lingvistisk markedsplass som en del av individets internaliserte fortolknings- og handlingsdisposisjoner som regulerer språklige praksiser: «The practical cognition and recognition of the immanent laws of a market and the sanctions through which they are manifested

determine the strategic modifications of discourse, [...]» (Bourdieu 1991: 78). Både denne og andre måter å betrakte internaliserte disposisjoner for fortolkning og handling på vil jeg komme tilbake til i det følgende. I denne sammenhengen er det vesentlige hvordan språklig nøytralitet representerer en ideologisk posisjon som står i motsetning til det språklig ikke-nøytrale. For mange bidialektales del koples de ulike kodene til ulike punkt på en tenkt akse mellom nøytral og ikke-nøytral. Andre kopler kodene til det urbane på den ene siden, og noe mer lokalt på den andre. Dette er noe som i en norsk ideologisk kontekst er en ikke ubetydelig dimensjon å posisjonere seg i forhold til. Vi har også sett hvordan en streng av lingvistisk relativisme løper gjennom materialet; koder får farge av stedet, eller mer generelt det forestilte fellesskapet eller praksisfellesskapet og de praksisene ei gruppe samles om, som gjør dem til et praksisfellesskap. I dette ligger det et ytterligere potensial for ideologisk posisjonering ved semiotisk praksis, enten det er språklige praksiser, interesser, klesstiler, holdninger og verdier.

Jon er den av informantene som tematiserer de ulike kodene sine mest eksplisitt som koplet til ulike praksisfellesskap, og som omtaler kodene som koplet til kontrasterende «pakker» av semiotisk materiale, herunder musikksmak, klesstil og liknende. To ganger i løpet av intervjuet er han inne på dette. Den første gangen er når jeg ber han beskrive vennekretsen sin i ulike faser av livet, og den andre gangen på mer direkte oppfordring om å utdype hva han assosierer med de ulike kodene. Det han beskriver i begge tilfellene, er den stilen som kjennetegnet to av de sentrale praksisfellesskapene han beveget seg mellom som ung, og fortsatt finner seg innenfor og mellom. Det er imidlertid bare den andre gangen han setter disse ulike «stilene» – jamfør understreking i utdraget nedenfor – i direkte forbindelse med de ulike kodene. Her blir de ulike kodene mer eller mindre eksplisitt omtalt som en del av stilistisk praksis:

Eksempel 1: Jon om stil I

- Rikke** hvordan er det du vil beskrive vennekretsen din i [[forskjellige... faser, da? hvem er det du har vært med?]]
- Jon** [[*(latter)*]]
(1.1)
- Rikke** [[mest]]
- Jon** [[det]] er egentlig et godt spørsmål, men =æ= jeg ha- som sagt, jeg er egentlig vært to... (.) todelt på en måte
- Rikke** mm
- Jon** vennekrets her (.) i Oslo og vennekrets (.) i Gudbrandsdalen
- Rikke** mhm
- Jon** [STED I D2-OMRÅDE] og [STED I D2-OMRÅDE], [STED I D2-OMRÅDE]
- Rikke** --ja--
- Jon** slik har det vært i alle år egentlig
- Rikke** ja?
- Jon** men jeg har vært flink til å ta vare på alle vennene mine (.) inni her og oppi der
- Rikke** mm (.) men de som du har for eksempel, hva er det som- er det (uft)- har dere noe felles interesser eller hva er det som gjør at du... har (.) blitt kjent med dem?
(1.7)
- Jon** det går mye i sport

Rikke ja
(0.89)

Jon pluss at du da har opparbeida deg vennekrets (.) med de vennene du har hatt og det er nå mange år, da

Rikke mm

Jon siden du kom til Oslo

Rikke ja
(1.54)

Jon så... og før i tida da var det diskotek og langt hår og d- den stilen der

Rikke ja?
(1.3)

Jon og så var det da på spilling (.) i Gudbrandsdalen (.) (ja var vel om-) omtrent på samme tida egentlig

Rikke ja?

Jon det var det (.) så jeg fikk mye slike lange- eller mye kommentarer med langt hår og snekkerbukse og... når jeg var på spilling husker jeg

Rikke å ja, ja (.) ja for det var litt annerledes det- den vennegjengen da eller?

Jon ja

Eksempel 2: Jon om stil II

Rikke =em= (.) hvis du skal si hva for =e= (.) hva du assosierer med de forskjellige... prøve å sette ord (uft) du assosierer med de der to- altså østlandsken på den ene sida (.) og (.) [D2] på den andre (.) hva er det (for slags) ting og.. (.) interesser og... folk og sånne ting som du assosierer med de her forskjellige... (.) er det noen spesielle ting som du assosierer med de ulike dialektene dine?

Jon =hhh= æ det går mye på dette her- altså det er egentlig mye musikk inne i bildet når vi er på byen og danser eller- før i tida, da (.) (det er) lenge siden nå, men før i tida (.) det var mersom den settingen der at det var... seilersko, snekkerbukse, langt hår...

Rikke [(uft)]

Jon [...] [[mye hårgele]] (.) diskotek og =knirkelyd= (.) det er mersom bare hele den... =knirkelyd= ja hva skal jeg kalle (det da?) (.) hele opplegget med det og ikke minst sport, fotball, ishockey...

Rikke mm

Jon kontra... =knirkelyd= (.) oppi der så =knirkelyd= så blir det på en helt annen måte egentlig

Quist (2012: 93) definerer stilistisk praksis som de prosessene som setter forskjellige språklige så vel som ikke-språklige ressurser i meningsfulle sammenhenger i relasjon til blant annet deltakernes identitetskonstruksjoner i et praksisfellesskap. Utdragene fra Jon ovenfor illustrerer hvordan de to kodene hans har inngått i det å spille ut nokså ulike roller innenfor nokså ulike miljø, der han ikke bare har kledd seg ulikt, men hvor nokså ulike kulturelle praksiser har stått i sentrum. Sagt på en annen måte mener jeg hans språkbruk må forstås som en del av det å spille ut nokså ulike *personae* innenfor ulike praksisfellesskap, sammen med andre artefakter og praksiser med semiotisk potensial. For Jons – og de andre bidialektale deltakernes – del er resultatet språklig adferd som kan avleses som alternering mellom ulike geolekter, siden variabler med et særlig potensial i å peke i retning av nettopp ulike geografisk definerte fellesskap inngår i disse stilene. Det er imidlertid ikke dermed sagt at den geografiske dimensjonen er den primære beveggrunnen for individet når han eller hun gjør sine språkvalg. Som Irvine (2001) har påpekt, er det ikke gitt at trekkene ved en stil isolert sett kan si noe om den funksjonen stilen har. En stil må ses i forhold til stiler den står i kontrast til:

To describe a style's characteristics, examining the features that identify it, and to contemplate links between these features and the style's particular function, is to suppose that function suffices to explain form, without reference to system. The characteristics of a particular style cannot be explained independently of others. Instead, attention must be directed to relationships among styles – to their contrasts, boundaries, and commonalities. (Irvine 2001: 22)

Selv om en stil består av trekk som er typiske for et sted, er det altså ikke gitt at dette er den egenskapen som definerer den sosiale funksjonen til stilen, og at den i alle sammenhenger er et uttrykk for individets geografisk definerte identitet. Valget av en kode framfor en annen *kan* være et uttrykk for dette, men det kan også være et indeksikalsk trekk mer indirekte, gjennom å sette individet i forbindelse med ideologiske forestillinger som trekkene er forbundet med ut over spesifikke geografiske områder.

Bruk av bestemte variabler har blitt fortolket som et uttrykk for plassering i et sosialt rom, og som et tegn på tilhørighet til bestemte sosiale kategorier. Eckert (2008) har på sin side vist til funn som illustrerer at språktrekk ikke har fastlagt mening, men flytende mening, og at de i kraft av det kan samvariere med ulike sosiale kategorier. Dette indikerer, mener hun, at språklige variabler ikke er forbundet med sosiale kategorier som sådan, men kvaliteter eller ståsted (*stances*) som inngår i konstruksjonen av kategorien:

Ideology is at the center of stylistic practice: one way or another, every stylistic move is the result of an interpretation of the social world and of the meanings of elements within it, as well as a positioning of the stylizer with respect to that world [...] And while these styles and stylistic moves can be quite local, ultimately they connect the linguistic sign systematically to the political economy and more specifically to the demographic categories that both emerge from and constrain local practice (Bourdieu 1977)¹⁹¹ and that have been the preoccupation of variation studies. (Eckert 2008: 456)

Eckert (2008: 462) viser til forskning som illustrerer hvordan variabler som har vært kjennetegn for geografiske varieteter, kan få interaksjonell mening fundert i lokal ideologi: «[...] the meaning is based in ideologies about what the locality is about – what kinds of people live there and what activities, beliefs, and practices make it what it is». Innenfor dette analyseperspektivet blir makrososiale strukturer betraktet som en innbakt del av meningsdannelsen på det lokale nivået. Eckert (jf. f.eks. Eckert 2012) framholder at den konkrete indeksikalske verdien i variasjon blir konstruert lokalt, men at den sosiale meninga konstrueres rundt ideologiske tema som kopleer handlingene på det lokale nivået opp mot den politiske økonomien mer indirekte. Sagt på en annen måte: Individet gjør sine ideologiske trekk på det lokale nivået.

Flere av de bidialektale deltakerne i dette forskningsprosjektet har vist til eksplisitt den meninga en kode har innenfor spesifikke praksisfellesskap, som en vesentlig faktor bak bruk eller ikke-bruk av den. Språkvalgene deres blir gjerne gjort med utgangspunkt i kunnskap og erfaringer

¹⁹¹ Eckert viser her til Bourdieus (1977) arbeid *Outline of a theory of practice*.

som er spesifikke for individet og dets omgangskrets, og som er rotet i individets erfaringshorisont. Den meningen et språkvalg har innenfor bestemte praksisfellesskap, er imidlertid ikke den eneste det bidialektale individet kjenner til. Språktrekkene som kodene består av, er både hver for seg og i sammenstilling indeksert med innhold som er kjent mellom mennesker ut over den bidialektales nærmeste krets. Dette er noe mine data illustrerer at informantene er klar over, og som i enkelte situasjoner vil påvirke de språkvalgene de gjør. For å benytte et eksempel fra det foregående forbinder Elise sin nordnorske D1 med mora si, familien mer generelt og morsrollen spesielt. Dette er meningen denne koden har antatt i hennes livsverden i kraft av å ha vært brukt av mora hennes, innenfor familien og i utøvelse av morsrollen. Elise har samtidig blikk for at denne koden også indekserer noe annet enn en rolle som datter, mor og familiemedlem utenfor praksisfellesskapet som familien hennes representerer. I tillegg har hun altså en kode som hun forbinder med det stedet i Østerdalen som hun har vokst opp på.

Ut over at enkeltstående språktrekk eller konstellasjoner av trekk indekserer bestemte sosiale identiteter, representerer også praksiser som innebærer alternering mellom ulike språklige koder, et indeksikalsk potensial. Og også dette vil kunne signalisere ulike forhold innenfor ulike sosiale sfærer. Kodeveksling inter- og eller intrasituasjonelt kan for eksempel indekserer kontekstspesifikke forhold, slik vi så da jeg gjennomgikk eksempler på kodeveksling motivert av forhold ved konteksten eller performativ kodeveksling i del II. Videre kan slik veksling indekserer forhold som er spesifikke for bestemte praksisfellesskap, og dermed inngå i det å utspille tilhørighet innenfor et slik fellesskap. Innenfor den tridialektale Maris familie, for eksempel, er veksling intrasituasjonelt mellom to eller tre ulike koder forholdsvis umarkert. Det er slik de «gjør familie» sammen. Innenfor den spesifikke sosiale konteksten har derfor kodeveksling et særegent indeksikalsk potensial, og framstår umarkert. Men gitt de ideologiske forestillingene jeg har identifisert i mitt materiale, hvor essensialisme, lingvistisk relativitet og autentisitet framstår som markante forestillinger, vil en slik praksis som den familien til Mari representerer, kunne framstå som markert for andre medlemmer av det forestilte praksisfellesskapet *det norske språksamfunnet*. En kan for eksempel tenke seg at Maris veksling mellom koder kan bli fortolket som uttrykk for en språklig og kanskje også i andre henseender sammensatt eller uavklart identitet av folk som ikke er en del av familien hennes.

Det er også mot dette bakteppet jeg mener en må forstå de reaksjonene informantene har fått på sin veksling mellom de ulike kodene. Lite av responsen har vært direkte negativ, men folk bemerker like fullt veksling når den skjer. Vi kan igjen bruke Jon som eksempel. Den eneste som har vært direkte negativ til hans måte å veksle mellom koder på, er en tidligere kjæreste. Jon forteller at hun syntes han endret seg som person når han vekslet, mens mora hans minnes

episoden slik at kjæresten var negativ til å høre Jon «knote». Begge disse responsene – eller fortolkningene av respons – er det naturlig å tolke som en reaksjon på et ideologisk trekk. Det er ikke nødvendigvis vekslinga i seg selv som vekker oppsikt, men vekslinga fra en kode som representerer *noe*, til en annen kode som representerer *noe annet*. Som vi så ovenfor, setter Jon de språklige uttrykkene sine i forbindelse med to nokså ulike væremåter og interessesfærer: D1 er koplet til det urbane, trendy, moteriktige og populærkulturelle, mens D2 er koplet til bygda og tradisjonelle lokale kulturuttrykk. Jon verdsetter tydelig begge disse sfærene, men ser samtidig kontrasten mellom dem som så pass stor at han flere ganger omtaler seg selv og måten han har operert på sosialt, som todelt. For Jon har kodene vært en integrert del av virksomheten innenfor ulike praksisfellesskap. Det er derfor disse fellesskapene han primært forbinder kodene sine med. Jeg mener likevel det er liten tvil om at det også dreier seg om veksling mellom koder som representerer ganske ulike verdier, jamfør det siterte utdraget fra Eckert (2008: 456) ovenfor. Mens D1 er en relativt sett geografisk nøytral, standardnær, urbant forbundet talestil, er D2 en nokså tydelig lokalt forankret, rural og i manges øyne trolig mer spesifikt indeksert kode.

En annen som omtaler kodene som uttrykk for mer enn geografisk tilhørighet og gruppetilhørighet, er Tone. For henne representerer den nordnorske D2-koden ikke bare det nordnorske, men også mye av det hun betrakter det nordnorske som et symbol for – i motsetning til andre steder og andre lokale mentaliteter. Det nordnorske er noe hun synes å betrakte som en egen væren – en måte å forholde seg til omverden på (jf. også 7.2.2). Når Tone bruker det hun opplever som en helstøpt kode som binder henne til det nordnorske, er det altså noe som posisjonerer henne i flere henseender enn geografisk.

Med bakgrunn i disse forholdene mener jeg at norske bidialektale språkbrukeres språklige praksiser best forstås som stilistiske praksiser. Det som er tilfellet for mange av informantene, er at de opererer med to eller flere relativt idiosynkratiske språklige varieteter. Det er imidlertid varieteter – eller koder – som trekker veksler på det semiotiske innholdet i det som folkelingvistisk sett er kjent som definerte språkssystem, avgrenset mot andre språkssystem. Slik knyttes individets stiler an til bestemte geografiske områder og sosiale grupper, og blir en av flere stilistiske praksiser som inngår i deres utspilling av individets *personae*.

9.2 Struktureringa av bidialektales språklige praksiser

//jeg kan ikke huske å ha fått noe sånn
konkrete sånn «å, du blir mer sånn eller sånn»...
[...] det er større i mitt hode enn det er hos
andre//

(«Tone»)

Sitatet som har fått innlede dette siste delkapittelet av analysens siste og sammenføyende del, er hentet fra intervjusamtalen med deltakeren Tone. Grunnen til at nettopp dette får anføre denne delen, er at det uttrykker det som mer enn noe annet knytter observasjonene i de ulike analysedelene sammen i ei helhetlig fortolkning: at bidialektale språkbrukeres språklige praksiser er preget av deres eget blikk på egen praksis. Dette er et refleksivt perspektiv de tilegner seg i egenskap av å være sosialiserte inn i det norske språksamfunnet, og som de konstruerer, deler og reproducerer gjennom interaksjon med andre medlemmer av dette samme forestilte praksisfellesskapet.

En bidialektal språkbruker kan enklest mulig defineres som en språkbruker med et relativt sett bredt repertoar av språklige ressurser (jf. Blommaert & Backus 2013) som han kan nyttiggjøre seg på ulike måter. I denne bredden ligger muligheten til å spille ut det som fortolkes som tilhørighet til ulike geografiske steder eller sosiale fellesskap. Det gir kort sagt den bidialektale et potensial for å kunne framstå ulikt i ulike situasjoner og/eller til å konvergere språklig mot ulike grupperinger. Bidialektales språkvalg kan derfor leses som *identitetshandlinger*. Perspektivet på språkbruk som identitetshandlinger har som nevnt i kapittel 4 vært retningsgivende for sosiolingvistisk teoretisering. Et sentralt poeng i vår sammenheng her er at bidialektales språklige praksiser ikke bare kan betraktes som en form for identitetshandlinger, men at de vil bli fortolket som identitetshandlinger helt uavhengig av i hvilken grad de er koplet til intensjon fra den bidialektales side. Det såkalte *partialness principle* formulert av Bucholtz og Hall (2010) er etter mitt syn vesentlig for å forstå hvordan bidialektale språkpraksiser fungerer som identitetshandlinger. De fortolkes alltid på ulike måter til ulike tider og innenfor ulike kontekster, mediert av ideologisk fellesstoff som så vel bidialektale språkbrukere som samtalepartnerne deres forstår og responderer ulikt på.

Any given construction of identity may be in part deliberate and intentional, in part habitual and hence often less than fully conscious, in part an outcome of interactional negotiation and contestation, in part an outcome of others' perceptions and representations, and in part an effect of larger ideological processes and material structures that may become relevant to interaction. It is therefore constantly shifting both as interaction unfolds and across discourse contexts. (Bucholtz & Hall 2010: 117)

Noen av de bidialektale deltakerne har som vi har sett i det foregående, relatert sin bruk av ulike koder til det å spille ut ulike sosiale roller og identiteter. Det å operere med det som oppleves som flere dialekter, er imidlertid ikke uproblematisk gitt de diskursene som løper gjennom materialet mitt. Av de markante diskursene jeg har pekt på, framgår en grunnleggende essensialisme, både i synet på identiteten som sådan og i synet på forholdet mellom språk og identitet. Det å handle bidialektalt ser ut til å kunne bryte med en slik forståelse av dette forholdet. I tillegg vil veksling mellom varieteter også kunne være et brudd mot oppfatninger om lingvistisk relativitet og hva det vil si å være og handle autentisk. Mest innflytelsesrikt er det likevel kanskje at bidialektale finner grunn til å tro at det å veksle mellom ulike dialekter slik de gjør, simpelthen ikke er *vanlig* i en norsk kontekst. Dette er forestillinger som materialet mitt viser at de bidialektale ikke bare kjenner til gjennom erfaring, men som de har internalisert i den grad at det er en naturlig del av deres måte å forholde seg på i sosiale sammenhenger, som en sensitivitet og kroppsliggjort handlingsinklinasjon.

På den ene siden rår bidialektale altså over et betydelig potensial for identitetsarbeid og performativitet. På den andre siden brytes dette potensialet mot det de ser som en risiko for negativ evaluering av de samme handlingene. For eksempel indikerer enkelte rapporteringer at bidialektale praksiser kan bli tolket som et uttrykk for hybrid eller splittet identitet, uten at den bidialektale opplever sin identitet som verken sammensatt eller delt. Det at de kan se sin egen praksis utenfra som et signal på slike identitetsformasjoner, har imidlertid betydning for hvordan de handler. Det er ikke et refleksivt blikk de har bare fordi de faktisk har erfart at de blir oppfattet slik, men fordi de har nedfelt i seg ei *forventning* om slike reaksjoner.

Som et siste ledd i denne sammenføyende delen vil jeg applisere to kjente teoretiske bidrag på det bildet jeg til nå har tegnet av fenomenet bidialektisme med utgangspunkt i kategorier og konsept fra min egen empiri. Disse er Bourdieus (f.eks. 1991) habitus-konsept, som står sentralt i hans praksisteori, og Giddens' (1984) strukturasjonsteori, begge introdusert tidligere i avhandlinga. Bourdieu (1991: 77) har skrevet nettopp om hvordan forventninger om hvilken verdi ulike språkhandlinger har på det lingvistiske markedet, fungerer styrende for individers språklige adferd:

This anticipation, which bears no resemblance to a conscious calculation, is an aspect of the linguistic habitus which, being the product of a prolonged and primordial relation to the laws of a certain market, tends to function as a practical sense of acceptability and the probable value of one's own linguistic productions and those of others on different markets.

Dette er innenfor Bourdieus teoretiske perspektiv forventninger som ligger nedfelt i individets habitus som et mønster for handling. Dette er en form for kroppslig beredskap for å handle med semiotiske ressurser som jeg gjenfinner i måten mine informanter forstår og forklarer sine

praksiser på. Og det er særlig ett parti av Bourdieus (1991) bok *Language and Symbolic Power* som har gjenklang i mine forskningsdeltakeres erfaringer og opplevelser. Det omhandler nettopp hvordan habituert kunnskap avleirer seg i individet som en form for internalisert *selvsensur*:

But it is never more manifest than in all the corrections, whether *ad hoc* or permanent, to which dominated speakers, as they strive desperately for correctness, consciously or unconsciously subject the stigmatized aspects of their pronunciation, their diction [...] and their syntax, or in the disarray which leaves them 'speechless', 'tongue-tied', 'at a loss for words', as if they were suddenly dispossessed of their own language. (Bourdieu 1991: 52)

Dette er en beskrivelse av hvordan forventninger om respons kommer til uttrykk som selvsensur, noe som ligger svært nært opp til det mine bidialektale deltakere har fortalt om sine opplevelser og strategier i risikosituasjoner (jf. 7.2.1.2 og 8.5).

Det perspektivet på forholdet mellom aktør og sosiale strukturer som ligger nedfelt i Bourdieus praksisteori, likner Giddens' perspektiv på det samme i hans teori om *strukturasjon*. Hans teoretisering om dualismen mellom det handlende subjektet og sosiale strukturer ble tematisert i del III av analysen, og der spesifikt relatert til etnometodologen Garfinkels (1984) perspektiv på sosial orden. I innledninga til sin presentasjon av strukturasteorien trekker Giddens (1984: xxiii ff) fram Garfinkels eksperimenter med å rokke ved slik usynlig orden (*breeching experiments*) som eksempel på situasjoner hvor den rutinemessige videreføringa av strukturer gjennom handling blir synlig. Aktører handler ifølge Giddens ut fra en praktisk bevissthet (*practical consciousness*) om sosiale forhold. Det vil si at en gitt sosial aktør ikke nødvendigvis vil kunne uttrykke seg eksplisitt om de strukturene de bidrar til å reproducere. Denne konseptualiseringa av strukturer som nedfelte i rutinemessig handling ligger nær Bourdieus teorier om praksis som fundert i taus, nærmest kroppsliggjort kunnskap og handlingsdisposisjoner nedfelt i individets *habitus* (jf. f.eks. Thompson 1991: 12). Det ligger også nært opp til Scollon og Scollons (2004) nexusanalyse, og da særlig deres operasjonalisering av konseptet *historical body* innenfor dette rammeverket som en erfaringsdimensjon som medierer handling.

Sosialt liv er ifølge Giddens rekursivt, og sosiale strukturer og system¹⁹² trer fram av det som arter seg som rutinebasert handling på daglig basis – eller fra «dag-til-dag», som Giddens selv mener er ei særlig pregnant formulering av det som representerer kjernen i hans teori:

The term 'day-to-day' encapsulates exactly the routinized character which social life has as it stretches across time-space. The repetitiveness of activities which are undertaken in like manner

¹⁹² Giddens skiller mellom strukturer og system i definisjonen av strukturasteon, men de står i nær forbindelse med hverandre i det han kaller «the theorem of the duality of structure». *Struktur(er)* er en term han anvender om de regler og ressurser som framstår som egenskaper ved sosiale system. *System* er på sin side et relasjonelt konsept, knyttet til den reiterative reproduksjonen av forhold mellom aktører og kollektiv gjennom sosiale praksiser.

day after day is the material grounding of what I call the recursive nature of social life. (Giddens 1984: xxiii)

Det er slik jeg mener bidialektales språklige praksiser må forstås; som formet i skjæringspunktet mellom aktørens handlefrihet og reproduksjon av strukturer. Deltakernes måte å snakke om egen praksis på bærer i seg diskurser omkring hva som er «normal» språklig praksis i en norsk sammenheng, og hva deres praksiser i lys av dette kan signalisere. Dette er semiotiske forbindelser som de bidialektale har en kroppsliggjort bevissthet om og sensitivitet for, og som øver innflytelse på hvordan de forstår, opplever og forklarer sin språklige praksis – og til syvende og sist hvordan de handler. Forstått som veksling mellom ulike språklige stiler er bidialektales språkpraksiser et lokalt fundert fenomen først og fremst, rotfestet i de sentrale praksisfellesskapene individet inngår i. Den funksjonelle språklige differensieringa som mine informanters praksiser, rapporter og narrativer vitner om, springer ut av individets livsførsel i ulike sosiale omgivelser, og framfor alt mellom ulike praksisfellesskap. Men selv om de bidialektale individene først og fremst handler lokalt og med utgangspunkt i lokalt framforhandlet mening, er fenomenet bidialektisme også forbundet med forhold på andre nivå – eller av en annen *skala* (Blommaert 2007). Blommaert har brukt skala som en alternativ metafor for å gripe det han kaller «the non-unified nature of sociolinguistic phenomena» (Blommaert 2010: 33). Det vil si for å gripe hvordan språklige praksiser alltid peker ut over seg selv og den betydninga de har i en gitt kontekst:

[A]cts of communication are all uniquely contextualized, one-time phenomena; yet we understand them because of their manifest lack of autonomy: their consistence with previous traditions of making sense, their connection to shared, enduring (i.e. historical) patterns of understanding such as frames. (Blommaert 2010: 33)

Dette forholdet kommer blant annet til uttrykk gjennom måten bidialektales språklige praksiser beskrives, forstås og forklares. Som individer sosialisert inn i et større språksamfunn – et forestilt praksisfellesskap – er de klar over hva deres språklige praksiser kan tenkes å signalisere for andre medlemmer av det samme fellesskapet. Denne internaliserte kunnskapen utgjør på ei og samme tid begrensninger og ressurser for individets handlefrihet – det er kunnskap de handler med og mot i konstruksjonen av seg selv (og andre) i interaksjon.

KODA

«Coda, (Italian: «tail») in musical composition, a concluding section (typically at the end of a sonata movement) that is based, as a general rule, on extensions or reelaborations of thematic material previously heard.»

DeVoto (2016)

10 AVRUNDING

I denne avhandlingen har det blitt presentert en kvalitativ studie av språklige praksiser blant norske, voksne bidialektale språkbrukere. Innsirkling og definisjon av selve fenomenet bidialektisme utgjorde en innledende og vesentlig del av prosjektet. På bakgrunn av dette arbeidet, som ble redegjort for i avhandlingas første del, gikk jeg til forskningen med en utpreget åpen og fenomenologisk definisjon av bidialektisme som utgangspunkt:

Bidialektal er den som har mulighet og vilje til å fungere på to (eller flere) dialekter i samsvar med de sosiokulturelle kravene til et individs kommunikative og kognitive kompetanse som stilles av individet selv og medlemmer av de praksisfellesskapene de inngår i, samt har mulighet til å identifisere seg positivt med begge (eller alle) språkgruppene (og kulturene) eller deler av dem.

Konklusjonene fra analysen som fulgte denne definisjonen, er allerede behørig oppsummert og drøftet i det foregående, og jeg har ikke til hensikt å gjenta disse her. Jeg vil i stedet avrunde med noen betraktninger i «etterpåkløkskapens lys» – som seg hør og bør – om forholdet mellom metodologisk og teoretisk fundament i denne studien, og om den forskningen jeg håper følger av den.

10.1 Tilbakeblikk

Den metodologiske innretningen i dette prosjektet har vært utpreget utforskende. Slik litteraturstudien og mine egne observasjoner fikk motivere definisjonen av fenomenet bidialektisme, har forskningsarbeidet fått sin retning – og innretning – av observasjoner og analyser gjort etter hvert som arbeidet skred fram. Som et resultat av dette ligger det nedfelt ei viss spenning i dette forskningsarbeidet slik det nå foreligger i avhandlingsformatet. Denne spenningen uttrykkes best gjennom følgende to spørsmål, hvor det andre er å betrakte som ei mer overordnet og prinsipiell formulering av det første spørsmålet:

- 1) Er det et misforhold mellom de forholdsvis tradisjonelle sosiolingvistiske metodene jeg valgte ved inngangen til prosjektet – semistrukturert intervju og egenopptak – og det utpreget sosialkonstruktivistiske perspektivet på språk jeg anlegger?
- 2) Kan moderne teori bygges på gammel metodologisk grunn?

Mitt eget svar på disse spørsmålene er et «tja», uten at jeg mener at dette svaret har konsekvenser for verdien av den forskninga jeg har presentert. Snarere tvert imot. Det er ikke til å komme bort fra at de metodene jeg har benyttet meg av i datainnsamlinga, har begrenset de mulighetene jeg har hatt til å ta det sosialkonstruktivistiske synet på språk på alvor. Indeksikalitet, praksisfellesskap og stil er alle teoretiske konsept som både har vokst fram av og vist potensialet i etnografisk utforskning av språket i bruk. Det er liten tvil om at det ligger et potensial i å utforske temaet bidialektisme på denne måten også, om en rent praktisk skulle finne en inngang til å gjøre et mer renhåret etnografisk feltarbeid av relevante språkbrukere eller grupper av språkbrukere. Denne første utredninga gir også flere ledetråder i eventuell forfølging av et sånt prosjekt. Samtidig er det karakteristisk ved de metodene jeg faktisk har anvendt, som har styrt prosjektet i retning av flere av de mest vesentlige empiriske funnene, og i dette prosjektet er det nettopp empirien som har fått styre teoribygginga. Dette gjelder særlig for utredninga i del tre av analysen, hvor jeg har presentert funn fra ei lesning av materialet med blick for språklige ideologier. Den dimensjonen av prosjektet som denne analysedelen representerer, ble i stor grad motivert av de narrative strukturene som kom til syne gjennom intervjusamtalene med de 13 informantene. Det er vanskelig å se at de legitimerende narrative i materialet, og de strukturerende diskursene om språkbruk som kom til syne i disse samtalene, ville trådt fram på samme måte om jeg ikke hadde dyrket nettopp intervjusamtalen som metode. Det var nettopp samtalene som gjorde meg oppmerksom på en form for regularitet i måten å snakke om fenomenet på som ikke alene kunne tilskrives den regulariteten som ligger i intervjuformatet. Og det var disse observasjonen som mer enn noe gjorde meg oppmerksom på det potensialet som kunne ligge i å lese materialet med blick for språklige ideologier. Den etnometodologiske vendinga i dette prosjektet, som denne tredje lesninga av materialet kan sies å representere, har også frambrakt de innsiktene fra prosjektet som i størst grad peker ut over både fenomenet bidialektisme og det spesifikt norske. I tillegg til å belyse hvilke diskurser på makronivået som bidrar til å strukturere bidialektale språkpraksiser, gir funnene fra denne lesninga mer overordnet sett et innblikk i hvordan individers språkbruk dels skaper og dels skapes av sosiale forhold og relasjoner. Kort sagt: hvordan det sosiolingvistiske klimaet nedfeller seg i sosiale praksiser og strukturerer språklig adferd. På bakgrunn av dette mener jeg at den spenninga som ligger i forholdet mellom de i og for seg tradisjonelle metodevalgene og de mer kontemporære teoretiske perspektivene i denne avhandlinga, har vært fruktbar.

10.2 Veier videre

Med ei utpreget utforskende tilnærming som den jeg har valgt for dette prosjektet, har en et bevegelig mål i sikte. Teorien om fenomenet – målet – blir til mens man går, og datainnsamling og teoretisering kan i prinsippet pågå nærmest i det uendelige, med utforsking og sjekking av stadig nye kategorier og konturer av slike i materialet. I dette ligger det både et særskilt potensial for kunnskapsbygging og ei særskilt utfordring. Det er ikke alltid åpenbart når en skal sette strek, og det er også liten tvil om at det kunne informert dette prosjektet videre dersom jeg forfulgte enkelte av de problemstillingene empirien min har antydnet, inn i ny empirisk innsamling – og da kanskje spesielt i form av etnografiske undersøkelser. Når jeg nå har konkludert uten å gå videre i den retninga, er det fordi jeg mener det verken ville vært hensiktsmessig eller mulig å gjøre dette innenfor rammene av dette prosjektet. Denne empiridrevne utforskinga og teoribygginga har tatt meg så langt jeg kunne komme i denne omgang, og ei form for teoretisk metning er oppnådd for den substantive teorien som er presentert her (jf. kap. 5.1.2). At en opplevelse av metning ligger til grunn for at denne avhandlinga nå foreligger, betyr imidlertid ikke at det ikke likevel finnes et betydelig potensial for videre forskning. Med et utpreget utforskende forskningsdesign som dette, vil det også alltid være noen deler av materialet som blir etterlatt mindre utforsket enn andre deler. Til tross for at disse delene av datamaterialet kan være både interessante i sin egen rett og en viktig del av det totale bildet som dette prosjektet utmåler, må nødvendigvis enkelte tematikker forbli mer overflatisk behandlet og framstå mer ute av fokus for at andre tema skal kunne framtre tydelig. Slik er det også i dette prosjektet, og jeg vil avslutningsvis få framheve og kommentere tre tema som jeg mener utkrystalliserer seg som spesielt interessante å utforske videre med utgangspunkt i mine funn.

Ett av de temaene som utpeker seg for videre utforsking, er den fasen i den språklige sosialiseringa hvor bidialektale språkpraksiser utvikler seg og konsolideres. Mine informanter er alle voksne bidialektale som har operert bidialektalt siden barne- og ungdomsårene. Jeg har pekt på noen faktorer som ser ut til å disponere for utvikling av bidialektale språkpraksiser, men her har jeg kun så vidt skrapet i overflaten med min analyse av rapporter angående denne delen av informantenes liv. Flere av informantene har for eksempel søsken som har vokst opp under så godt som tilsvarende forhold som dem. Og mens noen har søsken som har valgt samme strategi som dem, og som sammen utgjør det nærmeste en kommer bidialektale praksisfellesskap i norsk sammenheng, er det andre som har søsken som ikke opererer bidialektalt. Et spørsmål som fortsatt står åpent for utforsking, er hva det er som får noen til å utvikle bidialektale språkpraksiser og strategier, mens andre ikke gjør det?

Et annet interessant område for utforskning ligger i den andre enden av bidialektales språklige sosialisering. Her refererer jeg mer spesifikt til når sentrale språklige praksisfellesskap og omdreiningspunkt for den bidialektales språklige praksiser faller fra eller blir mindre relevant i tilværelsen. Det var dette som ble omtalt som kontekstbeskjæring i kapittel 7.2.2.1. Hva skjer da, og hvordan oppleves dette?

Til sist vil jeg framheve et mulig potensial i å studere fenomenet bidialektisme komparativt, slik det framtrer og blir forstått innenfor ulike forestilte praksisfellesskap. I kapittel 2 omtalte jeg hvordan bidialektisme er et fenomen som tematiseres i litteratur omkring *literacy* i land som for eksempel USA. Det er grunn til å tro at det ideologiske rammeverket omkring bidialektale språkpraksiser er et annet der enn i det norske språksamfunnet. Mens bidialektisme har blitt omtalt som noe av en sosiolingvistisk kuriositet i norsk sammenheng, og også i denne avhandlinga blir behandlet som noe spesielt, er bidialektale språkpraksiser ikke bare mindre oppsiktsvekkende i slike språksamfunn. Det er i mange tilfeller et krav at en har ressurser nok og vilje til å veksle mellom gjensidig forståelige varieteter av nasjonalspråket. Mine funn tilsier at holdninger og ideologier strukturerer bidialektales språklige praksiser; at det er i spenningsfeltet mellom individets handlefrihet og strukturerende forhold på makronivået at en finner det semiotiske potensialet i språklige praksiser som de som har blitt skildret i denne avhandlinga. Det ligger trolig et betydelig potensial for videre kunnskapsbygging om disse mekanismene i å innta et sammenliknende perspektiv på hvordan bidialektale praksiser arter seg, oppleves og forklares her og i andre språksamfunn.

Litteratur

- Agha, A. (2003). The social life of cultural value. *Language and Communication*, 23(3–4), 231–273.
- Agnew, J. A. (1987). *The United States in the world-economy. A regional geography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Alfonzetti, G. (1992). *Il discorso bilingue. Italiano e dialetto a Catania*. Milano: Franco Angeli.
- . (1998). The conversational dimension in code-switching between Italian and dialect in Sicily. I P. Auer (red.), *Code-Switching in Conversation: Language, interaction and identity* (180–210). London; New York: Routledge.
- Anderson, B. ([1983] 2006). *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Revidert utg.). London; New York: Verso.
- Anderson, R. (2004). *Språk og språkbaldningar hjå ungdomar i Sogndal*. Doktorgradsavhandling (dr. art.), Universitetet i Bergen, Bergen.
- Anderson, V. M. (2011). *Bidialectalism in Intense Language Variety Contact: An "Unexpected" Development in the Death of Pennsylvania Dutchified English*. Doktorgradsavhandling (Ph.D.), Indiana University. Lastet ned fra <http://gradworks.umi.com/34/88/3488021.html> (03.10.2012)
- Androutsopoulos, J. (2014). Mediatization and sociolinguistic change. Key concepts, research traditions, open issues. I J. Androutsopoulos (red.), *Mediatization and Sociolinguistic Change* (3–48). Berlin: De Gruyter.
- Auer, P. (1992). Introduction: John Gumperz' Approach to Contextualization. I P. Auer & A. Di Luzio (red.), *The contextualization of language* (1–37). Amsterdam: John Benjamins.
- . (1995). The pragmatics of code-switching: a sequential approach. I L. Milroy & P. Muysken (red.), *One speaker, two languages* (115–135). Cambridge: Cambridge University Press.
- . (1996). From context to contextualization. *Links & Letters* (3), 11–28.
- . (1998a). Introduction: Bilingual Conversation revisited. I P. Auer (red.), *Code-Switching in Conversation. Language, interaction and identity* (1–24). London; New York: Routledge.
- . (2013). *The Geography of Language: Steps toward a New Approach*. Die Freiburger Arbeitspapiere zur Germanistischen Linguistik (FRAGL) 16. Lastet ned fra <http://portal.uni-freiburg.de/sdd/fragl/2013.16> (10.06.2016)
- . (red.). (1998b). *Code-switching in conversation: language, interaction and identity*. London: Routledge.
- Auer, P. & Schmidt, J. E. (red.). (2010). *Language and space: An international handbook of linguistic variation* (Vol. 1: Theories and methods). Berlin: De Gruyter Mouton.
- Bakhtin, M. M. (1984). *Problems of Dostoevsky's Poetics* (C. Emerson, overs.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- . (1986). *The problem of the Text in Linguistics, Philology, and the Human Sciences: An Experiment in Philosophical Analysis*. (V. W. McGee, overs.). Austin: University of Texas Press.
- . ([1975] 1981). *The Dialogic Imagination: Four Essays* (C. Emerson & M. Holquist, overs.). Austin: University of Texas Press.
- Bamberg, M. (2006a). Biographic-Narrative Research, Quo Vadis? A Critical Review of 'Big Stories' from the Perspective of 'Small Stories'. I K. Milnes, C. Horrocks, N. Kelly, C. Roberts & D. Robinson (red.), *Narrative, Memory, and Knowledge: Representations, Aesthetics, and Contexts* (63–79). Huddersfield: University of Huddersfield Press.
- . (2006b). Stories: Big or small: Why do we care? *Narrative Inquiry*, 16(1), 139–147. doi: 10.1075/ni.16.1.18bam
- Bell, A. (1984). Language Style as Audience Design. *Language in Society*, 13(2), 145–204. doi: 10.1017/S004740450001037X
- . (1992). Hit and miss: Referee design in the dialects of New Zealand television advertisements. *Language & Communication*, 12(3), 327–340.

- Benaquisto, L. (2008). Selective Coding. I L. M. Given (red.), *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods* (806–807). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bentley, R. H. (1987). Social Dialects. Educational Implications of the Study of Black English. I P. C. Boardman (red.), *The Legacy of Language: A Tribute to Charlton Laird* (69–80). Reno, Nevada: University of Nevada Press.
- Berger, P. & Luckmann, T. ([1966] 1991). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penguin.
- Bergfors, E. O. (1978). Attityder till dialekt. I S. Benson, H. Karlsson & B. Ernby (red.), *Den Nordiske dialektologkonferansen (rapport)* (33ff). Göteborg.
- Blom, J.-P. & Gumperz, J. J. (1972). Social meaning in linguistic structure: code-switching in Norway. I J. J. Gumperz & D. Hymes (red.), *Directions in Sociolinguistics* (407–434). New York: Holt, Rinehart & Winston.
- . ([1972] 2007). Social meaning in linguistic structure: codeswitching in Norway. I Li Wei (red.), *The Bilingualism Reader* (2. utg., 407–434). London; New York: Routledge.
- Blommaert, J. (2007). Sociolinguistic scales. *Intercultural Pragmatics*, 4(1), 1–19.
- . (2010). *The sociolinguistics of globalization*. New York: Cambridge University Press.
- Blommaert, J. & Backus, A. (2013). Superdiverse repertoires and the individual. I I. de Saint-George & J.-J. Weber (red.), *Multilingualism and Multimodality: Current Challenges for Educational Studies* (11–32). Rotterdam: Sense Publishers.
- Blommaert, J. & Huang, A. (2009). Historical bodies and historical space. *Journal of Applied Linguistics*, 6(3), 267–282.
- Blommaert, J. & Rampton, B. (2011). Language and Superdiversity. *Diversities*, 13(2), 1–21.
- Blommaert, J. & Verschueren, J. (1992). The Role of Language in European Nationalist Ideologies. *Pragmatics*, 2(3), 355–375.
- Bloomfield, L. (1927). Literate and Illiterate Speech. *American Speech*, 2(10), 432–439. doi: 10.2307/451863
- Boersma, P. & Weenink, D. (2013). Praat: doing phonetics by computer (Versjon 5.3.53). Lastet ned fra <http://www.fon.hum.uva.nl/praat/> (august 2013)
- . (2015). Praat: doing phonetics by computer (Versjon 6.0). Lastet ned fra <http://www.fon.hum.uva.nl/praat/> (desember 2015)
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . (1991). *Language and symbolic power* (G. Raymond & M. Adamson, overs.). Cambridge: Polity.
- Bright, W. (red.). (1966). *Sociolinguistics: proceedings of the UCLA Sociolinguistics Conference, 1964*. Den Haag: Mouton.
- Bruner, J. (1991). The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*, 18, 1–21.
- Bucholtz, M. (2003). Sociolinguistic nostalgia and the authentication of identity. *Journal of Sociolinguistics*, 7(3), 392–431.
- Bucholtz, M. & Hall, K. (2005). Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*, 7(4–5), 585–614. doi: 10.1177/1461445605054407
- . (2008). All of the above: New coalitions in sociocultural linguistics. *Journal of Sociolinguistics*, 12(4), 401–431. doi: 10.1111/j.1467-9841.2008.00382.x
- . (2010). Locating Identity in Language. I C. Llamas & D. Watt (red.), *Language and Identities* (18–28). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Bull, T. (1984). *Talemålsbasert leseopplæring* (Vol. 29). [Oslo]: Universitetsforlaget.
- . (1985). *Lesing og barns talemål*. Oslo: Novus.
- Cameron, D. ([1990] 1997). Demythologizing Sociolinguistics. I N. Coupland & A. Jaworski (red.), *Sociolinguistics: A Reader* (55–67). London: Macmillan Education UK.
- Chambers, J. K. (1992). Dialect acquisition. *Language*, 68(4), 673–705.
- . (2009). *Sociolinguistic Theory: Linguistic Variation and Its Social Significance* (revidert utg.). Oxford: Wiley-Blackwell.

- Chambers, J. K. & Trudgill, P. (1998). *Dialectology* (2. utg.). Oxford: Basil Blackwell.
- Charmaz, K. (2004). Grounded Theory. I M. S. Lewis-Beck, A. Bryman & T. F. Liao (red.), *Encyclopedia of Social Science Research Methods* (441–444). Thousand Oaks, CA: Sage.
- . (2014). *Constructing grounded theory* (2. utg.). London: Sage.
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Christiansen, H. (1946–1948). *Norske dialekter I-III*. Oslo.
- . (1973 [1954]). Hovedinndelingen av norske dialekter. I O. T. Beito & I. Hoff (red.), *Frå norske målføregranskning* (39–48). Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget.
- Corbin, J. M. (2008). Memos, Memoing. I M. S. Lewis-Beck, A. Bryman & T. F. Liao (red.), *Encyclopedia of Social Science Research Methods* (635–636). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Cornips, L. & Hulk, A. (2006). External and internal factors in bilingual and bidialectal language development: grammatical gender of the Dutch definite determiner. I C. Lefebvre, L. White & C. Jourdan (red.), *L2 acquisition and creole genesis: dialogues* (355–378). Amsterdam: John Benjamins.
- Coupland, N. (2014). Sociolinguistic change, vernacularization and broadcast British media. I J. Androutsopoulos (red.), *Mediatization and Sociolinguistic Change* (67–96). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Coupland, N. & Jaworski, A. (2004). Sociolinguistic perspectives on metalanguage: Reflexivity, evaluation and ideology. I A. Jaworski, N. Coupland & D. Galasinski (red.), *Metalanguage. Social and Ideological Perspectives* (15–52). Berlin; New York: Mouton de Gruyter.
- Cresswell, T. (2004). *Place. A short introduction* Malden, MA; Oxford; Victoria: Blackwell.
- Cummins, J. (1976). The influence of bilingualism on cognitive growth: A synthesis of research findings and explanatory hypotheses. *Working Papers on Bilingualism (Ontario Institute for Studies in Education, Toronto)*, 9, 1–43.
- Dahlstedt, K.-H. (1978). Dialekt och högspråk i nutidens Sverige, särskilt i Norrland. I R. Zeitler (red.), *Det moderna Skandinaviens framväxt. Bidrag till de nordiska ländernas moderna historia : Föreläsningar hållna vid Humanistiska fakultetens symposium, femte sektionen, 6.-9. juni 1977* (49–70). Uppsala: [Uppsala universitet].
- De Fina, A. & Georgakopoulou, A. (2008). Analysing narratives as practices. *Qualitative Research*, 8(3), 379–387. doi: 10.1177/1468794106093634
- DeVoto, M. (2016). Coda. *Encyclopædia Britannica (netutgåvan)*. Lastet ned fra <http://global.britannica.com/art/coda-music> (16.05.2016)
- Dorian, N. C. (1981). *Language death: the life cycle of a Scottish Gaelic dialect*. Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Dyvik, H. (1980). *Grammatikk og empiri. En syntaktisk modell og dens forutsetninger*. Doktoravhandling, Universitetet i Bergen, Bergen.
- Eckert, P. (2000). *Linguistic Variation as Social Practice: The Linguistic Construction of Identity in Belten Highb.* Malden, Mass.: Blackwell.
- . (2001). Style and social meaning. I P. Eckert & J. R. Rickford (red.), *Style and Sociolinguistic Variation* (119–126): Cambridge University Press.
- . (2003). Sociolinguistics and authenticity: An elephant in the room. *Journal of Sociolinguistics*, 7(3), 392–431.
- . (2004). The meaning of style. *Texas linguistic forum 47. Proceedings of the Eleventh Annual Symposium about Language and Society*, 41–53
- . (2006). Communities of Practice. I K. Brown (red.), *Encyclopedia of Language & Linguistics (second edition)* (2. utg. ed., 683–685). Oxford: Elsevier.
- . (2008). Variation and the indexical field. *Journal of Sociolinguistics*, 12(4), 453–476. doi: 10.1111/j.1467-9841.2008.00374.x
- . (2012). Three waves of variation study: The emergence of meaning in the study of variation. *Annual Review of Anthropology* 41, 87–100. doi: 10.1146/annurev-anthro-092611-145828

- Eckert, P. & McConnell-Ginet, S. (1992). Think Practically and Look Locally: Language and Gender as Community-Based Practice. *Annual Review of Anthropology*, 21, 461–490.
- . (1999). New generalizations and explanations in language and gender research. *Language in Society*, 28, 185–202.
- Eckert, P. & Rickford, John R. (2001). *Style and sociolinguistic variation*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- ELAN. (u.å.). Nijmegen: Max Planck Institute for Psycholinguistics, The Language Archive. Lastet ned fra <http://tla.mpi.nl/tools/tla-tools/elan/>
- Eliassen, K. O. & Stene-Johansen, K. (2007). *Ledeord*. Oslo: Cappelen akademisk.
- Elstad, K. (1982). Nordnorske dialekter. I T. Bull & K. Jetne (red.), *Nordnorsk. Språkav og språkförhold i Nord-Noreg* (9–100). Oslo: Det Norske Samlaget.
- Engen, T. O. & Kulbrandstad, L. A. (2004). *Tospråklighet, minoritetsspråk og minoritetsundervisning*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ervin-Tripp, S. (2001). Variety, style-shifting, and ideology. I P. Eckert & J. R. Rickford (red.), *Style and Sociolinguistic Variation* (44–56). New York: Cambridge University Press.
- Ferguson, C. A. (1959). Diglossia. *Word*, 15, 325–340.
- Fishman, J. A. (1965). Who Speaks What Language to Whom and When? *La Linguistique*, 1(2), 67–88.
- . (1967). Bilingualism With and Without Diglossia; Diglossia With and Without Bilingualism. *The Journal of Social Issues*, 23(2), 29–38.
- . (1970). *Sociolinguistics. A brief introduction*. Rowley, Mass.: Newbury House.
- Fivelstad, I. (2012). «Det e nå bærre gøitj at dem tykkje det e litt toille»: ein sosiolingvistisk studie av talemålet til ungdom i Rindal. Upublisert masteroppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet Trondheim.
- Fludernik, M. (2013). Conversational Narration - Oral Narration. I P. Hühn et al. (red.), *The living handbook of narratology*. Hamburg: Hamburg University Press. Lastet ned fra <http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/conversational-narration—oral-narration> (09.03.2015).
- Foldvik, A. K. (1978). Testing av interdialektal forståelighet. I S. Benson, H. Karlsson & B. Ernby (red.), *Den Nordiske dialektologkonferansen (rapport)* (67ff). Göteborg.
- Freeman, M. (2003). Identity and difference in narrative interaction. A commentary. *Narrative Inquiry*, 13, 331–346.
- Fretheim, T. & Nilsen, R. A. (1989). Romsdal Intonation: Where East and West Norwegian Pitch Contours Meet. I J. Niemi (red.), *Papers from the Eleventh Scandinavian Conference of Linguistics* (Vol. 2, 442–460). Joensuu.
- Gal, S. (1982). Linguistic Variation in Time, Space, and Society. [Review: *Dialectology*, J. K. Chambers, Peter Trudgill; *Locating Language in Time and Space*, William Labov; *Language Diversity and Language Contact*, Stanley Lieberman; *Language and Social Networks*, Lesley Milroy; *Sociolinguistic Patterns in British English*, Peter Trudgill]. *American Anthropologist*, 84(4), 853–861. Lastet ned fra
- Gal, S. & Irvine, J. T. (1995). The boundaries of languages and disciplines: How ideologies construct differences. *Social Research*, 62(4), 967–1001.
- Gardner-Chloros, P. (1995). Code-switching in community, regional and national repertoires: The myth of the discreteness of linguistic systems. I L. Milroy & P. Muysken (red.), *One speaker, two languages. Cross-disciplinary perspectives on code-switching* (68–89). Cambridge: Cambridge University Press.
- Garfinkel, H. (1984). *Studies in ethnomethodology*. Cambridge: Polity.
- . (2002). *Ethnomethodology's program. Working out Durkeim's aphorism*. Lanham, Md: Rowman & Littlefield.
- Gee, J. P. (1999). *Introduction to Discourse Analysis. Theory and Method*. London: Routledge.

- Georgakopoulou, A. (2006). Thinking big with small stories in narrative and identity analysis. *Narrative Inquiry*, 16(1), 122–130. doi: 10.1075/ni.16.1.16geo
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society. Outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity.
- . (1991). *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity.
- Giesbers, H. (1989). *Code-switching tussen dialect en standaardtaal*. Amsterdam: P.J. Meertens-Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde.
- Giles, H., Wilson, P. & Conway, A. (1981). Accent and lexical diversity as determinants of impression formation and perceived employment suitability. *Language Sciences*, 3(1), 91–103. doi: 10.1016/S0388-0001(81)80015-0
- Gimenez, J. (2010). Narrative analysis in linguistic research. I L. Litosseliti (red.), *Research Methods in Linguistics* (198–215). London: Continuum.
- Glaser, B. G. (2002). Constructivist Grounded Theory? *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 3(3). Lastet ned fra <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/825/1792>
- Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine.
- Goffman, E. (1983). The Interaction Order: American Sociological Association, 1982 Presidential Address. *American Sociological Review*, 48(1), 1–17.
- Grosjean, F. (1995). A psycholinguistic approach to code-switching: the recognition of guest words by bilinguals. I L. Milroy & P. Muysken (red.), *One speaker, two languages* (259–275). Cambridge: Cambridge University Press.
- Gubrium, J. F. & Holstein, J. A. (1997). *The New Language of Qualitative Method* New York; Oxford: Oxford University Press.
- Gumperz, J. J. (1982). *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gumperz, J. J. & Levinson, S. C. (1996). *Rethinking linguistic relativity*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Hansegård, N.-E. (1968). *Tvåspråkighet eller halvspråkighet? Med ett tillägg: "De språkliga minoriteterna" av Thomas Lundén*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Haugen, E. ([1953] 1969). *The Norwegian language in America: a study in bilingual behavior* (2. utg.). Bloomington: Indiana University Press.
- Hazen, K. (2001). An Introductory Investigation Into Bidialectalism. *Penn Working Papers in Linguistics*, 7(3), 85–99.
- Hebdige, D. (1984). *Subculture: The Meaning of Style*. New York: Routledge.
- Heller, M. (1988a). Introduction. I M. Heller (red.), *Codeswitching: Anthropological and sociolinguistic perspectives* (1–24). Berlin: Mouton de Gruyter.
- . (2007). *Bilingualism: A social approach*. New York: Palgrave Macmillan.
- . (red.). (1988b). *Codeswitching: Anthropological and sociolinguistic perspectives*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hess, D. J. (1997). *Science Studies. An Advanced Introduction*. New York: New York University Press.
- Hodges, A. (2015). Sociocultural Linguistics. I K. Tracy (red.), *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction* (1–11): John Wiley & Sons.
- Hoel, K. A. (2014). «Du ser itj det på dem nei, hvis det e det du lure på»: En folkelingvistisk studie av språkoppfatninger om fintrønder. Upublisert masteroppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Holmes, J. & Meyerhoff, M. (1999). The Community of Practice: Theories and methodologies in language and gender research. *Language in Society*, 28(2), 173–183.
- Hultgren, S. O. (1986). Samtalsstrategier i en bidialektal miljø. *Svenska i tid och otid; Vänskrift till Gun Widmark från doktoranderna i Uppsala* (89–102). Uppsala universitet: Institutionen för nordiska språk.
- Hymes, D. (1964). Introduction: Toward Ethnographies of Communication. *American Anthropologist*, 66(6–2), 1–34. doi: 10.1525/aa.1964.66.suppl_3.02a00010

- . (1974). *Foundations in sociolinguistics: An ethnographic approach*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Håberg, L. (2010). *Den preproprielle artikkelen i norsk: ei undersøkning av namneartiklar i Kvæfjord, Gausdal og Voss*. Upublisert masteroppgave, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Hårstad, S. (2010). *Unge språkebrukere i gammel by: En sosiolingvistisk studie av ungdoms talemål i Trondheim*. Doktorgradsavhandling (ph.d.), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Indrehus, K. L. (2014). «Eg er berre bergensar når eg snakkar med systema mi». *Ein kvalitativ studie av samanhengen mellom identitet og talemål hos bidialektale*. Upublisert masteroppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Ioannidou, E. & Sophocleous, A. (2010). “Now, is this how we are going to say it?” Comparing teachers’ language practices in primary and secondary state education in Cyprus. *Linguistics and Education*, 21(4), 298–313. doi: 10.1016/j.linged.2010.08.002
- Irvine, J. & Gal, S. (2000). Language Ideology and Linguistic Differentiation. I P. V. Kroskrity (red.), *Regimes of Language: Ideologies, politics, and identities* (35–84). Santa Fe: School of American Research Press.
- Irvine, J. T. (2001). “Style” as distinctiveness: the culture and ideology of linguistic differentiation. I J. R. Rickford & P. Eckert (red.), *Style and Sociolinguistic Variation* (21–43). New York: Cambridge University Press.
- Ivars, A.-M. (1994). Bidialectalism and Identity. I B. Nordberg (red.), *The Sociolinguistics of Urbanisation: The Case of the Nordic Countries* (203–222). Berlin; New York: Walter de Gruyter.
- Jahr, E. H. & Skare, O. (1996). *Nordnorske dialekter*. Oslo: Novus.
- Jeg - en knoter. (2006). Lastet ned fra <http://ingerkathrine.blogspot.no/2006/09/jeg-en-knoter.html> (01.11.2012)
- Johannessen, J. B. (2008). Psykologiske demonstrativer. I J. B. Johannessen & K. Hagen (red.), *Språk i Oslo. Ny forskning omkring talespråk*. Oslo: Novus.
- Johansen, I. (2006). “Det er ikkje eit museumspråk - det har noko med framtida å gjeru”: ei sosiolingvistisk undersøkning av revitaliseringa av sorsamisk. Upublisert masteroppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Johansen, Å. M. (red.). (2009). “Velkommen te' våres Norge”: en kvalitativ studie av språkbytte og språkbevaring i Mandalen i Gáivuotna/Kåfjord. Oslo: Novus.
- Johnstone, B. (2006). A new role for narrative in variationist sociolinguistics. *Narrative Inquiry*, 16(1), 46–55. doi: 10.1075/ni.16.1.08joh
- . (2010a). 1. Language and geographical space. I P. Auer & J. E. Schmidt (red.), *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation* (1–18). Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
- . (2010b). Locating Language in Identity. I C. Llamas & D. Watt (red.), *Language and Identities* (29–36). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Johnstone, B., Andrus, J. & Danielson, A. E. (2006). Mobility, Indexicality, and the Enregisterment of “Pittsburghese”. *Journal of English Linguistics*, 34(2), 77–104.
- Jørgensen, J. N. (2008). Polylingual Linguaging Around and Among Children and Adolescents. *International Journal of Multilingualism*, 5(3), 161–176. doi: 10.1080/14790710802387562
- . (2011). Normer om sprogvalg i superdiversiteten. *Danske talesprog*(11), 165–184.
- Jørgensen, J. N., Karrebæk, M. S., Madsen, L. M. & Møller, J. S. (2011). Polylinguaging in superdiversity. *Diversities*, 13(2), 23–37.
- Jørgensen, M. W. & Phillips, L. (2006). *Diskursanalyse som teori og metode*. København: Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur.
- Kartverket. (u.å.). Kartverkets gratisdata (CC BY 4.0). Lastet ned mai 2015 fra <http://data.kartverket.no/download/>

- Kerswill, P. (2002). A dialect with 'great inner strength'? The perception of nativeness in the bergen speech community. I D. Long & D. Preston (red.), *A handbook of perceptual dialectology* (vol. 2) (155–175). Amsterdam: John Benjamins.
- Klynderud, H. E. (1999). *Kodeveksling ved bidialektisme*. Hovedoppgave, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, NTNU, Trondheim.
- Knobloch, C. (2010). 7. Language and Space: The kulturmorphologische Ansatz in dialectology and the German language space ideology, 1920–1960. I P. Auer & J. E. Schmidt (red.), *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation* (Vol. 1: Theories and Methods, 107–125). Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
- Kristiansen, D. A. (2013). *Bindal - et språksamfunn på grensen*. Upublisert masteroppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Kvale, S. (2001). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kveen, P. M. (2011). *Døkke har slikt rart tonefall. Om tonelag og andre prosodiske drag ved målet i Lom, med eit sideblikk til Skjåk*. Upublisert masteroppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Labov, W. (1963). The Social Motivation of a Sound Change. *Word*, 19(3), 273–309.
- . (1966). *The social stratification of English in New York City* Washington, D.C. : Center for Applied Linguistics.
- . (1969). *A Study of Non-Standard English*. Center for Applied Linguistics, Washington, D.C.: ERIC Clearinghouse for Linguistics.
- . (1972a). *Language in the inner city: Studies in the Black English vernacular* (Vol. 3): University of Pennsylvania Press.
- . (1972b). *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- . (1997). Some Further Steps in Narrative Analysis. *The Journal of Narrative and Life History*, 7, 395–415.
- Labov, W. & Waletzky, J. (1967). Narrative analysis: Oral versions of personal experience. I J. Helm (red.), *Essays on the verbal and visual arts* (12–44). Seattle: American Ethnological Society/University of Washington Press.
- Lambert, W. E. ([1967] 2003). A social psychology of bilingualism. I C. B. Paulston & G. R. Tucker (red.), *Sociolinguistics. The Essential Readings* (305–321). Malden, Mass: Blackwell.
- Lambert, W. E., Hodgson, R. C., Gardner, R. C. & Fillenbaum, S. (1960). Evaluational reactions to spoken languages. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 60(1), 44–51. doi: 10.1037/h0044430
- Lane, P. (2006). *A tale of two towns: a comparative study of language and culture contact*. Doktoravhandling (dr. art.), University of Oslo (Unipub), Oslo.
- . (2010). "We did what we thought was best for our children": a nexus analysis of language shift in a Kven community. *International Journal of the Sociology of Language*, 202, 63–78. doi: 10.1515/IJSL.2010.014
- . (2014). Nexus Analysis. I J.-O. Östman & J. Verschueren (red.), *Handbook of Pragmatics* (2014) (1–17): John Benjamins.
- Latour, B. (1999). *Pandora's hope*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge University Press.
- Lawler, S. (2008). *Identity. Sociological perspectives*. Cambridge: Polity.
- Le Page, R. & Tabouret-Keller, A. (1985). *Acts of Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lévi-Strauss, C. (1962). *La pensée sauvage*. Paris: Plon.
- Linde, C. (1993). *Life Stories: The Creation of Coherence*. Oxford: Oxford University Press.
- Li Wei (red.). (2007). *The Bilingualism Reader* (2. utg.). London & New York: Routledge.
- Ljosland, R. (2003). *Engelsk som akademisk språk i Norge: en domenetapsstudie*. Hovedoppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.

- . (2008). *Lingua franca, prestisjespråk og forestilt fellesskap: om engelsk som akademisk språk i Norge: et kasusstudium i bred kontekst*. Doktoravhandling (ph.d.), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Long, D. & Preston, D. R. (red.). (2002). *Handbook of perceptual dialectology* (Vol. 2). Amsterdam: John Benjamins.
- Lübcke, P. (red.). (1996). *Filosofileksikon*. Oslo: Zafari.
- Løken, A. (2001). "Litt kjukkere språk da": varietetsinndeling og intra-individuell variasjon med utgangspunkt i talemålet i Oslo. Hovedoppgave, Universitetet i Oslo.
- Mackey, W. F. (1962). The description of bilingualism. *Canadian Journal of Linguistics*, 7, 51–85.
- . ([1962] 2000). The description of bilingualism. I Li Wei (red.), *The bilingualism reader* (26–54). London; New York: Routledge.
- MacSwan, J. (2000). The threshold hypothesis, semilingualism, and other contributions to a deficit view of linguistic minorities. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 22(1), 3–45.
- Makoni, S. & Pennycook, A. (2005). Disinventing and (Re)Constituting Languages. *Critical Inquiry in Language Studies*, 2(3), 137–156. doi: 10.1207/s15427595cils0203_1
- Martin Luther King Junior Elementary School Children et al. v. Ann Arbor School District Board, 473 F. Supp. 1371 (Dist. Court, ED Michigan 1979).
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviourist*. (*Works of George Herbert Mead, vol. 1*). Chicago: University of Chicago Press.
- Meeuwis, M. & Blommaert, J. (1998). A monolectal view of code-switching. Layered code-switching among Zairians in Belgium. I P. Auer (red.), *Code-Switching in Conversation. Language, interaction and identity* (76–99). London: Routledge.
- Mendoza-Denton, N. (2008). *Homegirls: Language and cultural practice among Latina youth gangs*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Milani, T. (2015). Åpent brev til arrangementskomité for Sociolinguistics Symposium 21. Lastet ned 06.01.2016, fra https://www.facebook.com/sociolinguisticssymposium21/posts_to_page/
- Mills, J., Bonner, A. & Francis, K. (2006). The Development of Constructivist Grounded Theory. *International Journal of Qualitative Methods* 5(1), 25–35. Lastet ned fra <https://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/IJQM/article/view/4402/3795> (11.12.2014)
- Milroy, L. & Muysken, P. (red.). (1995). *One speaker, two languages. Cross-disciplinary perspectives on code-switching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moag, R. (1986). Diglossia versus Bidialectalism: Hindi in Fiji and in Eastern Uttar Pradesh. *South Asian languages: Structure, convergence and diglossia*, 350–370.
- Molde, E. B. (2007). *Knot: omgrepet, definisjonane og forestellingane*. Masteroppgave, Universitetet i Bergen, Bergen.
- Monka, M. (2013). *Sted og sprogforandring. En undersøgelse af sprogforandring i virkelig tid hos mobile og bofaste informanter fra Vinderup, Odder og Tinglev*. Doktoravhandling (ph.d.), Københavns Universitet.
- Muysken, P. (2000). *Bilingual speech: A typology of code-mixing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Myers-Scotton, C. (1983). The negotiation of identities in conversation: a theory of markedness and code choice. *International Journal of the Sociology of Language*, 1983(44), 115–136 doi: 10.1515/ijsl.1983.44.115
- . (1993). Common and Uncommon Ground: Social and Structural Factors in Codeswitching. *Language in Society*, 22(4), 475–503. doi: 10.1017/S0047404500017449
- Myers-Scotton, C. & Bolonyai, A. (2001). Calculating speakers: Codeswitching in a rational choice model. *Language in Society*, 30(01), 1–28.
- Myrvoll, K. J. (2007). Når sosiolingvistikken forlèt lingvistikken. Kritiske merknader til ei doktoravhandling. *Maal og Minne*, 1 (2007), 75–87.

- Mæhlum, B. (1990). *Dialektal sosialisering: en studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard*. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- . (1992). *Dialektal sosialisering: en studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard [publisert versjon]*. Oslo: Novus.
- . (1996). Codeswitching in Hemnesberget – Myth or reality? *Journal of Pragmatics*, 25 (1996), 749–761.
- . (2009). Standardtalemål? Naturligvis! En argumentasjon for eksistensen av et norsk standardtalemål. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 2009(1), 7–26.
- . (2011). Det "ureine" språket. Forsøk på en kultursemiotisk og vitenskapsteoretisk analyse. *Maal og Minne*, 2011(1), 1–31.
- . (2012). Normer. I B. Mæhlum, G. Akselberg, U. Røyneland & H. Sandøy (red.), *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikke* (2. utg., 89–103). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Mæhlum, B. & Røyneland, U. (2009). Dialektparadiset Norge – en sannhet med modifikasjoner. I H. Hovmark, I. S. Sletten & A. Gudiksen (red.), *I mund og bog. 25 artikler om sprog tilegnet Inge Lise Pedersen på 70-årsdagen d. 5. juni 2009* (219–230). København: Afdeling for Dialektforskning, Nordisk forskningsinstitut, Københavns Universitet.
- . (2012). *Det norske dialektlandskapet*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Nesse, A. (2008). *Bydialekt, riksmål og identitet: sett fra Bodo*. Oslo: Novus.
- Nicolaysen, B. K. (2005). Tilgangskompetanse: Arbeid med tekst som kulturdeltaking. I B. K. Nicolaysen & L. Aase (red.), *Kultur møte i tekstar: litteraturredaktiske perspektiv* (9–31). Oslo: Samlaget.
- Niedzielski, N. & Preston, D. (2003). *Folk Linguistics*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter.
- Nilsen, B. H. (2005). "Er det virkelig deg?" – om identitetsrealisering hos personer med to internaliserte dialekter. Hovedoppgave, Høyskolen i Agder.
- Nilsen, R. A. (1992). *Intonasjon i interaksjon: sentrale spørsmål i norsk intonologi*. Doktoravhandling (dr.art.), Universitetet i Trondheim, Trondheim.
- . (2001). "Borderline Cases". Tonal characteristics of some varieties of spoken South Norwegian. *Nordic Prosody VIII*, 173–186.
- Ochs, E. (1992). Indexing gender. I A. Duranti & C. Goodwin (red.), *Rethinking context: Language as an interactive phenomenon* (335–358). New York: Cambridge University Press.
- Ochs, E. & Capps, L. (1996). Narrating the Self. *Annual Review of Anthropology*, 25(1), 19–43. doi: 10.1146/annurev.anthro.25.1.19
- Ochs, E., Taylor, C., Rudolph, D. & Smith, R. (1992). Storytelling as a theory-building activity. *Discourse Processes*, 15(1), 37–72. doi: 10.1080/01638539209544801
- Olseth, T. (2013). Autentisk. *Store norske leksikon*. Lastet ned fra <https://snl.no/autentisk> (03.11.2015)
- Ommeren, R. v. (2010). "Ja, jøi la an på å tåla oppdaling, ja": en sosiolingvistiske studie av språklige praksisformer blant voksne innvandrere i Oppdal. Upublisert masteroppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Osgood, C. E., Suci, G. J. & Tannenbaum, P. (1957). *The measurement of meaning*. Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Palmén, H. M. B. (2014). *Identitet i samspråk. Kodväxling till standardvarietet som risk och resurs i östnyländska samtal på dialekt*. Doktoravhandling, Helsingfors universitet.
- Pap, L. (1979). Language attitudes and minority status. I W. Mackey & J. Ornstein (red.), *Sociolinguistic studies in language contact. Methods and Cases* (197–207). Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
- Pavlenko, A. (2008). Narrative analysis. *The Blackwell guide to research methods in bilingualism and multilingualism*, 311–325.
- Pavlou, P. & Papapavlou, A. (2004). Issues of dialect use in education from the Greek Cypriot perspective. *International Journal of Applied Linguistics*, 14(2), 243–258. doi: 10.1111/j.1473-4192.2004.00061.x

- Payne, A. (1980). Factors controlling the acquisition of the Philadelphia dialect by out-of-state children. *Locating language in time and space*, 1, 143.
- Pedersen, I. L. (1999). Hvornår er en kode ikke længere den samme kode - og hvem afgør det? Om forholdet mellem sprogbrugernes og sprogforskerens grænsedragning, specielt i forbindelse med regionalisering. *Målbryting* 2, 18–40.
- Podesva, R. J. (2007). Phonation type as a stylistic variable: The use of falsetto in constructing a persona. *Journal of Sociolinguistics*, 11(4), 478–504. doi: 10.1111/j.1467-9841.2007.00334.x
- Preston, D. R. (1985). The Li'l Abner syndrome: Written representations of speech. *American Speech*, 328–336.
- . (red.). (1999). *Handbook of perceptual dialectology* (Vol. 1). Amsterdam: John Benjamins.
- Propp, V. (1968). *Morphology of the folktale* (L. Scott, overs.). Austin: University of Texas Press.
- Quist, P. (2003). Et flydende sprogsamfund? - sociolingvistikens 'sprogsamfund' historisk og teoretisk. *Danske Talesprog* 4, 37ff.
- . (2012). *Stilistisk praksis. Unge og sprog i den senmoderne storby*. København: Museum Tusulanum.
- Ramat, A. G. (1995). Code-switching in the context of dialect/standard language relations. I L. Milroy & P. Muysken (red.), *One speaker, two languages* (45–67). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rampton, B. (1995a). *Crossing: Language and Ethnicity among Adolescents*. London: Longman.
- . (1995b). Language crossing and the problematisation of ethnicity and socialisation. *Pragmatics*, 5(4).
- . (1999). Crossing. *Journal of Linguistic Anthropology*, 9(1-2), 54–56. doi: 10.1525/jlin.1999.9.1-2.54
- Rawls, A. W. (2002). Editor's Introduction. I H. Garfinkel (red.), *Ethnomethodology's Program: Working Out Durkheim's Aporism* (1–64). Lanham, Md: Rowman & Littlefield
- Reagan, T. (2004). Objectification, Positivism and Language Studies: A Reconsideration. *Critical Inquiry in Language Studies*, 1(1), 41–60. doi: 10.1207/s15427595cils0101_3
- Reichertz, J. (2007). Abduction: The Logic of Discovery of Grounded Theory. I A. Bryant & K. Charmaz (red.), *The Sage Handbook of Grounded Theory* (214–228). Los Angeles: Sage.
- Riessman, C. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Rye, J. F. (2013). Mead, Berger & Luckmann og de signifikante andre. *Sosiologisk tidsskrift*, 21(2), 169–189.
- Røsstad, R. (2005). *Den språklege røynda: om oppfatta og realisert talemål i austre Vest-Agder*. Doktorgradsavhandling (dr. art), Høgskolen i Agder, Kristiansand.
- Røyneland, U. (2005). *Dialektnivellering, ungdom og identitet: ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset*. Doktoravhandling (dr. art.), Universitetet i Oslo, Oslo.
- . (2009). Dialects in Norway: catching up with the rest of Europe? *International Journal of the Sociology of Language*(196–197), 7–30. doi: 10.1515/ijsl.2009.015
- Sandøy, H. (2009). Standardtalemål? Ja, men ...! Ein definisjon og ei drøfting av begrepet. *Norsk Ljvistik Tidsskrift*, 27(1), 27–48.
- . (2012). Kontakt og spreining. I B. Mæhlum, G. Akselberg, U. Røyneland & H. Sandøy (red.), *Språkmøte. Innføring i sociolingvistik* (2. utg., 221–240). Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Schieffelin, B. B., Woolard, K. A. & Kroskrity, P. V. (1998). *Language ideologies. Practice and theory* (Vol. 16). New York: Oxford University Press.
- Scollon, R. & Scollon, S. B. K. (2004). *Nexus analysis. Discourse and the emerging internet*. London: Routledge.
- Shields, R. (1991). *Places on the margin: alternative geographies of modernity*. London: Routledge.
- Siegel, J. (2010). *Second dialect acquisition*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.

- Silverstein, M. (1979). Language Structure and Linguistic Ideology. I P. R. Clyne, W. F. Hanks & C. L. Hofbauer (red.), *The Elements: A Parasession on Linguistic Units and Levels* (193–247). Chicago: Chicago Linguistic Society.
- . (1985). Language and the culture of gender: At the intersection of structure, usage, and ideology. *Semiotic mediation: Sociocultural and psychological perspectives*, 219–259.
- . (1992). The Indeterminacy of Contextualization: When Is Enough Enough? I P. Auer & A. Di Luzio (red.), *Contextualization of Language* (55–76). Amsterdam: John Benjamins.
- . (2003). Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language & Communication*, 23(3–4), 193–229. doi: 10.1016/S0271-5309(03)00013-2
- Sjöström, M., Eriksson, E. J., Zetterholm, E. & Sullivan, K. P. H. (2006). A switch of dialect as disguise. *Lund Working Papers in Linguistics*, 52, 113–116.
- Sjöström, M., Eriksson, E. J., Zetterholm, E. & Sullivan, K. P. H. (2008). A bidialectal experiment on voice identification. *Lund Working Papers in Linguistics*, 53, 145–158.
- Skjekkeland, M. (1997). *Dei norske dialektane. Tradisjonelle særdrag i jamføring med skriftmåla*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- . (2005). *Dialektar i Noreg: tradisjon og fornying*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Skutnabb-Kangas, T. (1981). *Tråspråkighet*. Lund: LiberLäromedel.
- Sledd, J. (1969). Bi-Dialectalism: The Linguistics of White Supremacy. *English Journal*, 58(9).
- . (1972). Doublespeak: Dialectology in the Service of Big Brother. *College English*, 33(4), 439–456.
- Sloetjes, H. & Wittenburg, P. (2008). Annotation by category – ELAN and ISO DCR. Lastet ned fra http://repository.dlsi.ua.es/251/1/pdf/208_paper.pdf
- Smith, J. & Durham, M. (2012). Bidialectalism or Dialect Death? Explaining Generational Change in the Shetland Islands, Scotland. *American Speech*, 87(1), 57–88.
- Sophocleous, A. (2011). Switching code and changing social identities in face-to-face interaction. *Sociolinguistic Studies*, 5(2).
- Stjernholm, K. (2013). *Stedet velger ikke lenger deg, du velger et sted: tre artikler om språk i Oslo*. Doktoravhandling (ph.d.), Universitetet i Oslo, Oslo.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (2. utg.). Thousand Oaks: Sage.
- Sørensen, K. H. (2008). Dialog og tverrfaglighet som kunnskapspolitik. I K. H. Sørensen, H. J. Gansmo, V. A. Lagesen & E. Amdahl (red.), *Vitenskap som dialog – kunnskap i bevegelse: tverrfaglighet og kunnskapskulturer i forskning* (9–22). Trondheim: Tapir akademisk.
- Thelander, M. (1974). Samvariation i växlingen mellan dialekt och standardspråk. En punktundersökning *Forskningskommitten i Uppsala för modern svenska (FUMS) rapport* (Vol. 34). Uppsala: Uppsala Universitet.
- . (2009). Svenskt standardspråk som begrepp och fenomen. *Norsk Lignistisk Tidsskrift*, 27(1), 179–198.
- Thompson, J. B. (1991). Editor's Introduction. I P. Bourdieu, *Language and Symbolic Power* (1–31). Cambridge: Polity.
- Trudgill, P. (1978a). Introduction: Sociolinguistics and Sociolinguistics. I P. Trudgill (red.), *Sociolinguistic Patterns in British English* (1–18). London: Edward Arnold.
- . (red.). (1978b). *Sociolinguistic Patterns in British English*. London: Edward Arnold.
- UiO/UiB/Språkrådet. (2016). Bokmålsordboka/Nynorskordboka, nettutgaven. Fram til 04.09.2016 tilgjengelig via <http://www.nob-ordbok.uio.no/>, fra og med 04.09.2016 tilgjengelig via <http://www.ordbok.uib.no>
- Ulset, K. A. V. (2002). *Språklig regionalisering i Trøndelag? En studie av ungdommers talemål i nedre Melhus*. Upublisert hovedoppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.

- Venås, K. ([1979] 1997). Nokre tankar om bidialektisme som sosialt og pedagogisk program. I A. Bjørkum, B. Helleland, E. Papazian & L. S. Vikør (red.), *Målvitskap og målrøkt: festskrift til 70-årsdagen 30. november 1997* (38–52). Oslo: Novus forlag.
- Weinreich, U. (1979). *Languages in Contact. Findings and Problems*. Berlin: De Gruyter.
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice: learning, meaning, and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Whorf, B. L. ([1941] 2012). Language, Mind, and Reality. I J. B. Carroll, S. C. Levinson & P. Lee (red.), *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf* (2. utg., 315–344). Cambridge, Massachusetts; London, England: MIT Press.
- Wiggen, G. (1979). Dialektbruk i morsmålsopplæringa, særleg den første lese- og skriveopplæringa. I J. Kleiven (red.), *Språk og samfunn. Bidrag til en norsk sosiolingvistikke* (65–121). Oslo: Pax.
- Wolfram, W. & Fasold, R. A. (1969). Toward reading materials for speakers of Black English: Three linguistically appropriate passages. I J. C. Baratz & R. W. Shuy (red.), *Teaching Black Children to Read*. Washington D.C.: Center for Applied Linguistics.
- Woolard, K. A. (1998). Introduction: Language Ideology as a Field of Inquiry. I B. B. Schieffelin, K. A. Woolard & P. V. Kroskrity (red.), *Language Ideologies. Practice and Theory* (3ff). New York: Oxford University Press
- . (2006). *Codeswitching*. Oxford, England: Blackwell.
- Yiakoumetti, A. (2006). A Bidialectal Programme for the Learning of Standard Modern Greek in Cyprus. *Applied Linguistics*, 27(2), 295–317. doi: 10.1093/applin/aml012
- . (2007). Choice of classroom language in bidialectal communities: to include or to exclude the dialect? *Cambridge Journal of Education*, 37(1), 51–66. doi: 10.1080/03057640601179046
- Yiakoumetti, A., Evans, M. & Esch, E. (2005). Language Awareness in a Bidialectal Setting: The Oral Performance and Language Attitudes of Urban and Rural Students in Cyprus. *Language Awareness*, 14(4), 254–260. doi: 10.1080/09658410508668840
- Zhang, Q. (2005). A Chinese yuppie in Beijing: Phonological variation and the construction of a new professional identity. *Language in Society*, 34(03), 431–466. doi: 10.1017/S0047404505050153

Vedlegg 1: Informantportrett – sideinformanter¹⁹³

«Knut» (50–55 år)

Sosial profil

Knut er en mann i 50-årene som på intervjutidspunktet bodde i ei bygd i Nord-Gudbrandsdalen. Han bor i samme bygd som han ble født i, men har ikke bodd der hele livet. Da han var fire–fem år gammel, flyttet han og familien til Gjøvik-området, og der ble han boende til han var omtrent 20 år. Etter dette bodde han en tiårsperiode i Oslo og fem nye år på oppvekststedet ved Mjøsa før han flyttet tilbake til Gudbrandsdalen. Han bor nå i ei grend et stykke utenfor sentrum i kommunen og jobber til daglig som lærer. Kona til Knut, som han ble gift med etter han flyttet tilbake til Nord-Gudbrandsdalen, kommer også fra bygda de bor i. I dag er det bare de to som bor under samme tak, men tidligere bodde det flere familiemedlemmer der.

I oppveksten bodde Knut sammen med foreldrene sine og to søsken. Begge foreldrene var født og oppvokst i den bygda i Nord-Gudbrandsdalen der Knut er født. Knut husker lite fra tida før de flyttet derifra, men han og familien var mye i Gudbrandsdalen etter at de flyttet. Knut tilbrakte derfor mye tid med onkler, tanter, søskenbarn og besteforeldre i oppveksten, selv om de til daglig ikke bodde på samme sted. Om sommeren var han gjerne i Nord-Gudbrandsdalen i lange perioder, og ofte fra skolen sluttet til skolen tok til igjen på høsten. Da han ble gammel nok, jobbet han også der om sommeren.

Knuts omgangskrets har – utover de familiære relasjonene – skiftet mye. Han forteller at han har hatt venner koplet til de ulike interessene han har dyrket, men det er ikke så mange i vennekretsen hans som har fulgt ham siden han var barn og ung. Omgangskretsen hans har endret seg i takt med at han har flyttet rundt, forteller han, og i dag er det først og fremst i Gudbrandsdalen han har sin sosiale kontaktflate. Men både i forbindelse med jobb og fritidsinteresser har Knut reist mye rundt i Norge. Han har også hatt mange bekjente rundt om i landet i kraft av at han har hatt sentrale verv i forbund tilknyttet en av hovedinteressene sine.

Slik jeg forstår Knut, har han følt sterk tilknytning til Nord-Gudbrandsdalen opp gjennom livet, også i de periodene han har bodd andre steder. Gjøvik-området har utgjort et annet, sentralt sosialt omdreiningspunkt gjennom store deler av livet hans, også etter han ble voksen. At han valgte å flytte tilbake til Gudbrandsdalen, relaterer han selv til mulighetene for å

¹⁹³Informantene er av personvern hensyn gitt fiktive navn. Av hensyn til informantenes anonymitet er også en del biografiske opplysninger utelatt eller gjort mer generelle. Det gjelder blant annet opplysninger som eksakt bosted og flyttemønster, alder, yrke og spesielle familie- eller arbeidsforhold.

drive med friluftsliv der, noe som har vært en av hans mest sentrale fritidsinteresser, i tillegg til at det åpnet seg jobbmuligheter. Han er imidlertid ofte i Mjøsregionen hos slektninger eller i jobbsammenheng.

Språklig profil

Knut oppgir at han bruker to forskjellige dialekter. Den ene stedfester han mer presist til Nord-Gudbrandsdalen, til stedet han ble født (D1), og den andre knytter han til Gjøvik-området (D2). Begge varietetene tilhører det østnorske talemålsområdet, men de sorterer under henholdsvis det midlandske og det nordøstlandske området. I Gjøvik-området bodde familien på et sted han betegner som litt utpå bygda, hvor de ifølge ham snakket nokså utpreget dialekt. Han gikk også på en videregående skole som lå i et område hvor de snakket det han kaller «alvorlig bredb». Han mener selv at han ikke har blitt mer «finslepen» med tida, og at han snakker noe mer utpreget dialekt enn de gjør på D2-stedet i dag.

Det var den midlandske varietet Knut tilegnet seg først, men etter flyttinga tilegnet han seg raskt varietet på stedet de flyttet til, mener han. Han kan ikke huske omstendighetene omkring tilegnelsen av D2 eksakt, men like etter jeg skrudde på opptakeren og startet intervjuet med ham, kom han med et lengre narrativ om en episode som skal ha inntruffet kort tid etter at de hadde flyttet til D2-stedet. I dette narrative relaterer Knut at han begynte å bruke D2, til en form for ytre konformitetspress, og da hovedsakelig fra jevnaldrende¹⁹⁴. Han husker ikke eksakt hvor lang tid han brukte på å tilegne seg denne koden, men er av den oppfatning at det gikk nokså fort. Han kan ikke huske at han noen gang snakket D1 på skolen, noe som indikerer at han hadde D2 inne før han var sju år gammel. Hjemme med foreldrene fortsatte han imidlertid å bruke D1, og det samme gjaldt når han var i Nord-Gudbrandsdalen på besøk.

Sett i forhold til de andre informantene framstår Knut som en av de som er mest balansert flerdialektale ut fra funksjonelle kriterier (jf. kap. 3.1). Det har variert hvilken kode han har brukt mest i ulike faser av livet. Da han flyttet tilbake til D1-stedet, hadde han snakket hovedsakelig D2 i over 30 år. D1 var i denne perioden kun i bruk i forbindelse med ferier eller når han møtte folk som det var naturlig å snakke denne dialekten med. Selv om han sier at morsmålet hans egentlig vil være den midlandske varietet, anslår han at han har snakket D2 i omtrent like mange år som han har snakket D1. I dag bruker han begge dialektene omtrent daglig, men det er D1 han bruker mest både hjemme og i jobbsammenheng. Etter at han ble voksen og flyttet fra D2-stedet, har han fortsatt å bruke begge kodene avhengig av hvem det er han henvender seg til. Dette er noe han opplever som en automatisk refleks, og som noe han i

¹⁹⁴ Dette narrative blir nærmere behandlet i kapittel 8.3.3 som et eksempel på ei opphavsberetning.

liten grad er seg bevisst eller kan styre. Det hender imidlertid at han tenker over det når språkvalget først er tatt, blant annet fordi han ofte opplever at folk reagerer når han veksler mellom dialektene innenfor en og samme situasjon.

Knut omtalte seg selv som «sterkt auditiv» under intervjuet, og forteller at han har lett for å ta til seg det som kommuniseres muntlig. Han går videre fra dette til at han har hatt lett for å tilegne seg språk, og at han har en sterk tilbøyelighet til å ta etter andres måte å snakke på. Han omtalte seg selv som «reine papegøya», og fortalte at han tenderer til å ta etter samtalepartnere i den grad at han er redd folk skal føle at han gjør narr av dem. Dette er noe han beskriver mer som en egenskap og en refleks enn som en evne han kan benytte seg av; det er noe som trer i kraft uten at han har kontroll over det. Knut mener imidlertid at han opererer ut fra et underliggende ønske om å tilpasse seg den han snakker med og forenkle kommunikasjonen mest mulig. Han vil bruke den av dialektene sine som han mener ligger nærmest samtalepartnerens talemål, eller som samtalepartneren har best forutsetninger for å forstå.

Det hender ifølge Knut nokså ofte at han veksler mellom de to dialektene sine innenfor en og samme situasjon, og at folk med dette blir vitne til vekslinga. Han bruker for eksempel hovedsakelig D1 i jobbsammenheng, siden de fleste han omgir seg med der er gudbrandsdøler. Om det kommer til folk som snakker en dialekt som likner hans D2, vil han imidlertid veksle mer eller mindre ubevisst over til denne koden. Knut forteller at dette er noe folk ofte reagerer på, og særlig første gangen de blir vitne til det. I perioder har han også vekslet mye mellom talemålene hjemme. Han og kona har blant annet hatt en person fra Mjøs-regionen boende hos seg i perioder. Overfor ham har Knut brukt D2, og i situasjoner hvor både denne personen og andre i familien var til stede, ville han veksle mellom D1 og D2 avhengig av hvem han henvendte seg til. Dette er en påstand kona hans bekreftet.

«Solveig» (55–60 år)

Sosial profil

Da jeg møtte Solveig til intervju, bodde hun i nærheten av sentrum av Trondheim, og det er i denne byen hun har bodd store deler av sitt voksne liv. Hun ble imidlertid født i Hardanger og bodde der sammen med foreldrene sine, foreldrene til faren og en onkel fram til hun var tre år gammel. Da flyttet hun og foreldrene til Trøndelag. Fram til hun var fem år bodde hun sammen med foreldrene sine. Da fikk hun ei søster, og de var fire som bodde under samme tak fram til foreldrene skilte lag da hun var åtte. Fra da av bodde hun sammen med mor og søster fram til hun flyttet hjemmefra da hun var omkring 20 år.

I oppveksten hadde Solveig noe kontakt med moras familie, men avstanden mellom dem la naturlige begrensninger for kontakten med den siden av familien. Familien til faren hennes, som kom fra Hardanger, hadde Solveig mer kontakt med. Hun tilbrakte omkring to måneder på farsgården i Hardanger hver sommer fra hun var fem til hun var 15 år. Solveigs far bodde i Trøndelag, så det var først og fremst hans familie hun hadde kontakt med da hun var der. Det sentrale bindeledd mellom Solveig og farens oppvekststed og familie var Solveigs farmor. Det er hun som framstår som den mest sentrale aktøren i Solveigs fortelling om sitt forhold til Hardanger, både opp gjennom barndommen og etter hun ble voksen.

Ut fra det Solveig forteller, var det lite kontakt både mellom foreldrene og mellom mors og fars familier etter at foreldrene skilte lag. Det var sjelden samkvem mellom Solveigs mor og farmor i form av besøk, og det hørte med til sjeldenhetene at faren var på besøk i Hardanger mens hun var der om sommeren. Solveig reiste oftest alene mellom stedene med fly, og kontakten mellom Solveig og Hardanger besto hovedsakelig av brevveksling mellom Solveig og farmora mellom Solveigs besøk der. Det var med andre ord nokså vanntette skott mellom de to sosiale sfærene, og Solveig skildrer også forholdet mellom dem som kontrastfylt. Under intervjuet omtalte hun de to stedene – Trondheim og Hardanger – som «forskjellige verdener». Disse verdenene møttes sjelden, og Solveig ga også uttrykk for at hun ønsket å holde dem adskilt. Ett sentralt aspekt ved det som skilte de to stedene fra hverandre, ser ut til å ha vært den rollen hun opplevde at hun inntok på de ulike stedene. Det å reise mellom stedene opplevde hun som et skifte av sosialt miljø og et skifte i sosial status; mens hun i Hardanger var «eldstejenta til odelsgutten på gården», var hun «en liten blokkunge» i Trondheim. Mellom disse verdenene var det en form for spenning som både hadde med forholdet mellom stedene og de sosiale rollene hun inntok der å gjøre, og forholdet mellom de ulike delene av familien hennes. Som vi skal se nedenfor, kopler Solveig også de ulike dialektene sine på denne spenninga.

Solveig ga uttrykk for at hun fortsatt identifiserer seg sterkt med Hardanger, og at hun føler en form for tilhørighet der. I dag er imidlertid Solveigs kontakt med Hardanger hovedsakelig bundet opp i ett vennskap. Hun har fortsatt jevnlig kontakt med ei barndomsvenninne fra Hardanger, og når de møtes eller snakkes i telefonen, kretser samtalen ofte omkring minner eller nyheter derifra.

Språklig profil

Solveig oppgir å bruke to dialekter. Den ene omtaler hun som «harding», og det er denne dialekten hun tilegnet seg først, mens familien bodde i Hardanger (D1). Den andre dialekten kaller hun trønder, og hun hjemfester denne i Trondheim. Hun anslår at hun har hatt begge

varietetene i repertoaret sitt siden hun var omkring fem år gammel. Trøndervarieteten mener hun at hun begynte å tilegne seg da familien flyttet til Trondheim, men hun kan ikke huske at det var noen bevissthet forbundet med dette i utgangspunktet. Hun forteller imidlertid om minner fra som indikerer at tilegnelsesprosessen strakk seg inn i den første tida på skolen. Det var enkelte trekk ved D2 som hun hadde vanskelig for å tilegne seg, og dette var trekk hun bevisst gikk inn for å lære, noe hun relaterer til et ønske om å ikke skille seg ut.

Solveig mener selv at hun ikke kan uttrykke seg like godt på begge dialektene, og hun skildrer D1 som en kode med mer begrenset funksjon enn D2. Den er hovedsakelig koplet til samtaler om nære ting, siden det er det hun har brukt den til. Det ville være «merkverdig» å bruke noe annet enn D2 om hun for eksempel skulle uttale seg som fagperson, sier hun.

I spørreskjemaet oppga Solveig at hun betrakter den trønderske varieteten som «hoveddialekt/morsmål» i dag, og at det er denne hun bruker mest i det daglige. Hardangervarieteten anslår hun at hun bruker omtrent ukentlig, og da nesten utelukkende i kontakt med ei barndomsvenninne. Hun kan av og til bruke D1 i møte med andre folk fra Hardanger, men dette er språkvalg hun som regel vil være seg bevisst, og som hun gjør for å oppnå en bestemt effekt, forteller hun. Med barndomsvenninna er D1 derimot det naturlige språkvalget, og noe hun ikke tenker over. De har alltid snakket denne dialekten sammen, og hun mener også at temaet for samtale dem i mellom legger opp til bruk av D1. Deres samtaler kretser som nevnt ofte omkring Hardanger og minner og felles kjente der.

Det er interessant å merke seg at Solveig ikke vanligvis vil bruke hardangervarieteten sin overfor faren sin, som er fra Hardanger. Det *kan* visstnok skje dersom de er i Hardanger samtidig og er sammen med andre derifra, men når faren og hans nye familie er i Hardanger sammen med henne, vil hun gjerne veksle en god del fram og tilbake mellom kodene siden farens familie er trøndere.

Et sentralt element i Solveigs framstilling av seg selv som språkbruker er at hun har lett for å ta etter andre språklig. Dette er en egenskap ved henne som skal ha gjort seg gjeldende både i møte med andre språk og med andre norske dialekter enn de hun selv bruker. Hun skiller imidlertid tydelig mellom det å *blande* dialekter og det å *veksle mellom* dialekter. Dette går blant annet fram når hun omtaler hvordan far hennes snakker. Han veksler ifølge Solveig ikke mellom hardangerdialekt og trønderdialekt, slik hun gjør, men blander dem i stedet sammen. Han kan legge om til mer tydelig hardangerdialekt dersom han hermer etter noen derifra, men snakker han avslappet, vil han snakke «trøndersk-harding», forteller Solveig. Når det gjelder hennes egen måte å snakke hardangerdialekten på, rapporterte hun om å ha fått kommentarer fra folk fra

Hardanger om at de mener hun snakker gammelmodig. Venninnen hennes har blant annet beskyldt henne for å snakke som «ei 70 år gammel kjerring».

Solveig har flere års høyere utdanning innenfor språkvitenskap, og hun er derfor blant de informantene med størst faglig interesse for og kunnskap om språk. Hennes måte å snakke om språk på bar absolutt preg av den faglige ballasten hennes. Hun hadde for eksempel flere metalingvistiske begrep som hun kunne gjøre bruk av i det hun redegjorde for kjennetegn ved de ulike dialektene. Når det er sagt, var ikke Solveigs perspektiver på egen praksis påfallende mer objektive og distansert lingvistisk formulerte enn hos de øvrige informantene.

Som nevnt ovenfor var det nokså lite interaksjon mellom de ulike fløyene av familien til Solveig gjennom store deler av oppveksten hennes. Disse mer eller mindre vanntette skottene mellom de ulike språklig-sosiale sfærene la ikke opp til veksling mellom kodene i det daglige. Språklig sett var hun *enten* harding *eller* trønder, avhengig av hvor hun var og hvem hun var sammen med. Hun snakket etter eget utsagn aldri hardangerdialekten slik at de andre barna på skolen eller lærerne hørte det, og hun unngikk å la mor og bestemor høre «den andre» dialekten. Dette kopler hun til nettopp familieforholdene og sitt eget ønske om å holde de ulike «verdenene» adskilte.

«Øyvind» (30–35 år)

Sosial profil

Øyvind bor på intervju tidspunktet sammen med ektefelle og barn på den gården han har vokst opp på i Valdres. I oppveksten bodde han der sammen med begge foreldrene sine fram til foreldrene skilte lag da han var om lag ti år. Mora kommer opprinnelig fra Sogn, mens faren hadde vokst opp på gården der de bodde. Faren hans var imidlertid også mye borte før dette i forbindelse med gjøremål andre steder, så gjennom store deler av oppveksten tilbrakte han mye tid sammen med mora si og to eldre brødre¹⁹⁵. Øyvind beskriver farmora si som en sentral påvirkningsinstans i barndommen. Hun bodde i samme grend, og fordi han gikk i barnehage bare to dager i uka det siste året før han begynte på skolen, ble mye tid tilbrakt hjemme på gården. I perioder fungerte farmora mer eller mindre som dagmamma for ham. Familien bodde noe avsides til, så Øyvind måtte reise et stykke for å treffe lekekamerater på samme alder, noe som bidro til at innflytelsen fra mor og farmor ble desto større.

¹⁹⁵ Øyvind har også yngre søsken, men avstanden og den store aldersforskjellen mellom dem har bidratt til at han ikke har hatt noe tradisjonelt søskenforhold til disse.

Ut over kontakten med farmora hadde Øyvind nokså lite med farens øvrige familie i Valdres å gjøre, og de aller nærmeste slektningene på den siden bodde et annet sted i landet. Øyvind og brødrene hadde imidlertid svært nær kontakt med moras familie gjennom hele oppveksten. De dro ofte til Sogn på besøk i helgene og tilbrakte store deler av feriene der. Da Øyvind ble gammel nok, begynte han også å reise dit på egen hånd. I Sogn hadde han besteforeldre og flere tanter og onkler. Flere av søskenbarna hans var på samme alder som han og fungerte som lekekamerater, og de bidro også til at Øyvind fikk venner utenfor familien – deres venner ble hans venner.

Familien i Sogn var ifølge Øyvind tett sammensveiset, og han opplevde det slik at de representerte en annen samværsform og mentalitet enn den han kjente fra Valdres. De var preget av det han kaller en «jo flere, jo bedre»-mentalitet, og sammenliknet med den mer beherskede og forsiktede framferden som han mener preget folk i Valdres, opplevde han sogningene som mer utadvendte og meddelsomme. Han medgir at det nok kunne være like mye familiekulturen deres som bidro til dette inntrykket, som at det var en faktisk kulturforskjell mellom sogninger og valdriser som sådan. Tilknytninga til Sogn – med familien og slektsgården i sentrum – var likevel så sterk at Øyvind i perioder følte seg mer hjemme og tilpass der enn han gjorde i Valdres. Han relaterer dette til at han gikk mye sammen med mora i oppveksten. Dette mener han kan ha bidratt til at han kjente seg mer igjen i «folkeferdeb» på moras hjemsted, og til at han følte seg tryggere der – han kjente spillereglene og den interne humoren. Øyvind fortalte også at han kunne føle på at han kunne være nesten som en annen person i Sogn enn han var hjemme i Valdres. Han mener at han spilte ulike roller på de ulike stedene. Det var dessuten alltid stor stas når de kom på besøk til Sogn, noe han tror kan ha bidratt til at han har optrådt med større selvtillit der. I Valdres inntok han ifølge seg selv en mer rolig og beskjeden rolle.

Øyvind og de to eldre brødrene hans har søkt mot Sogn også etter de ble voksne. Øyvind gikk selv på skole i regionen fra han var 17 til han var 19 år. Det var riktignok få fra Sogn som gikk på den skolen han gikk, men han benyttet anledninga til å besøke slektninger som bodde i nærområdet, og han reiste også på besøk til slektninger andre steder i regionen. Selv om Øyvind ikke er i Sogn så ofte nå som han var tidligere, føler han fortsatt tilhørighet der, og han fortalte at han alltid har vært stolt over å være fra Sogn.

Språklig profil

De to dialektene Øyvind bruker, hjemfester han til de to områdene han har vært knyttet til: Valdres og Indre Sogn. De kan rent dialektologisk plasseres innenfor henholdsvis det midlandske området av østnorsk og det vestnorske a-målsområdet, gjerne kalt sørvestlandsk. Øyvind kan ikke

huske annet enn at han har hatt begge talemålene i repertoaret sitt, men han snakket etter eget utsagn mest valdresmål i barndommen, og jeg omtaler derfor denne som hans D1 i det følgende. Han rapporterer ellers om at han og de to brødrene har en noe ulik tilegnelses- og/eller språkbrukshistorikk. Mens den eldste broren kun snakket sognedialekt fram til han begynte på skolen, tilegnet Øyvind og den andre broren seg valdresdialekten først. Dette begrunner han med at den eldste broren gikk hjemme sammen med mor helt til han begynte på skolen. For Øyvind og den mellomste broren utgjorde derimot farmora en sentral påvirkningsinstans, siden familien etter hvert flyttet inn på samme gårdstun som henne. Hun bidro ifølge Øyvind til at han og den mellomste broren fikk ei sterkere valdresforankring, også språklig, mens den andre broren hele tida var mer orientert mot Sogn.

Da jeg spurte Øyvind om han kunne huske når og hvordan han tilegnet seg D2, ga han uttrykk for usikkerhet. Det eneste han vet med sikkerhet er at mora snakket denne dialekten, og han antar at han fikk den inn gjennom henne. Han husker ellers at han i svært ung alder ble ledd av for å ha brukt valdresformen av substantivet *klokka*, i stedet for å bruke den formen de brukte i Sogn, med diftongen /ao/. Omstendighetene omkring denne episoden er nokså uklare for ham, og det er derfor vanskelig å avgjøre om dette er et tidlig minne som kan relateres til tilegnelsen eller beherskelsen av D2. Det kan ha vært noe han sa henvendt til en sogning, slik at det ble oppfattet som et brudd med det språklige uttrykket han for øvrig, men det kan også ha vært en reaksjon på intrasituasjonell veksling overfor brødrene, som også var med. Dette siste er en mulighet siden han hevder å ha snakket D1 til brødrene, også når de var i Sogn. Minnet om denne episoden indikerer uansett at han allerede i tidlig alder var oppmerksom på – eller *ble gjort oppmerksom på* – forskjeller mellom de to kodene.

Ut over denne enkeltepisoden kan ikke Øyvind minnes å ha blitt gjort oppmerksom på at hans sognevarietet har skilt seg fra den som har blitt brukt av de som var født og oppvokst i Sogn. De gangene han har fått kommentarer, har det ifølge ham selv vært fordi han har blitt vurdert mot feil norm. Han har ved besøk på andre steder i Sogn blitt gjort oppmerksom på at han har brukt ord og uttrykk som ikke har hørt til der, og dette har blitt relatert til at han ikke har bodd i Sogn. Han mener imidlertid selv at han har brukt ord og ordformer fra sitt språklige referansepunkt i regionen, og at det altså ikke har vært snakk om interferens fra valdresmål. Øyvind har også opplevd at han har brukt ordformer som enkelte sogninger ikke har kjent til, noe som også har blitt relatert til at han har vokst opp i Valdres. Men også når det gjelder dette, har han avkrefte påstandene om at det har vært snakk om innslag av valdresmål i sognemålet hans. Han mener snarere at han ved disse tilfellene har brukt arkaiske ordformer som disse sogningene ikke har kjent til. Øyvind framstår generelt sett som nokså selvsikker når det gjelder

sin beherskelse av sognedialekten. Han synes også å ha vært opptatt av å snakke «riktig». Han fortalte at det hender at han spør mora si til råds når han er i tvil om hva han «skal» si på sogning, og han har også spurt sogninger direkte om de kan høre at han ikke egentlig kommer fra Sogn. Etter det han forteller, har han fått til svar at de kan ikke det.

Øyvind skildrer et språkbruksmønster som på mange måter reflekterer hvordan de to talemålene for ham har vært knyttet til ulike steder, eller mer presist hvordan den ene koden har vært knyttet til Sogn, mens den andre har vært den foretrukne koden i alle andre sammenhenger. Han bruker sognedialekten overfor dem han forbinder med Sogn, enten fordi han kjenner dem derfra eller fordi de snakker tilnærmet likt slektningene hans der. Unntaket fra denne «regelen» er moren, som til tross for at hun snakker D2, alltid har vært blant dem han har snakket D1 til. Han snakker heller ikke D2 til brødrene sine. Normalt sett vil han veksle over til D1 dersom han prater med dem også når de er samlet med annen familie i Sogn, noe som impliserer intrasituasjonell veksling mellom dialektene. Dette betyr at Øyvind i hovedsak ikke har snakket D2 i Valdres med mindre noen derfra han ringt til dem eller besøkt dem der.¹⁹⁶

Øyvind forklarte at dersom folk fra Sogn snakker det han opplever som utjevnet dialekt, er det ikke gitt at hans impuls til å snakke D2 melder seg. Motsatt har han opplevd det som naturlig å snakke D2 med folk som kommer fra enkelte andre vestlandsbygder. Han nevner i denne sammenhengen Voss spesielt. Dersom noen snakker tradisjonelt og utpreget vossemål, kan det språklige uttrykket ifølge Øyvind være likt *noke* sogning til at det faller ham mest naturlig å snakke D2. Han forteller blant annet om en episode hvor dette skal ha hendt. I en butikk på Voss ble han en gang ekspedert av ei eldre dame som snakket det han beskriver som eldre vossemål. Kameratene hans skal ha ledd av ham, for de trodde at han hadde gjort narr av dialekten hennes. Det som hadde skjedd var imidlertid at han hadde lagt om til D2 ubevisst, og at de ikke kjente til at han hadde denne dialekten i sitt repertoar.

Øyvind mener at han først og fremst veksler mellom talemålene sine mellom situasjoner og ikke innenfor en situasjon. Det hender imidlertid at han kan veksle innenfor en og samme situasjon hvis han er sammen med folk som han kjenner godt, og som kjenner til vekslingspraksisen hans fra før. Noen forhold ved samtalekonteksten kan også få han til å tenke seg mer om enn han vanligvis gjør når han veksler, og han forteller at han av og til har lagt bånd på seg for ikke følge den naturlige impulsen til å veksle mellom dialektene. Slike kontekstbaserte

¹⁹⁶ Øyvind fortalte riktignok om hvordan han og brødrene snakket sogning til familiens hund. Han forklarer denne curiositeten med at de skaffet seg denne hunden i Sogn, og at de tilbrakte den første tida sammen med den der. Etter dette skal de alltid ha snakket sogning til den, også etter den ble med dem hjem til Valdres – den var jo fra Sogn! Øyvind forteller at dette var noe de som besøkte dem i Valdres moret seg over. Selv om jeg ikke ser noen grunn til å bevile det han fortalte om dette, gir det – av åpenbare grunner – liten mening å omtale denne hunden som en språklig sosialiseringstans.

avveininger snakket Øyvind forholdsvis mye om under intervjuet, og det tas opp til nærmere behandling i forbindelse med analysen (jf. 7.2.1.2)

«Elise» (25–30 år)

Sosial profil

Elise har vokst opp i et større tettsted i Østerdalen i Hedmark, og da jeg intervjuet henne, hadde hun nylig bosatt seg i hjemkommunen etter noen år med studier andre steder. Der bor hun sammen med samboeren sin, som opprinnelig kommer fra Nordland, og deres datter. Fram til Elise var omkring 14 år, bodde hun sammen med begge foreldrene sine og to søsken. Faren hennes kommer fra det stedet hvor Elise har vokst opp, mens mora opprinnelig kommer fra Nordland. Elise hadde forholdsvis lite kontakt med besteforeldre og andre slektninger i oppveksten. Hun anslår at de besøkte moras hjemsted og familie i Nordland omtrent én gang i året. Kontakten med denne siden av familien har avtatt ytterligere etter at Elise ble voksen. Hun anslår at de ikke besøker denne siden av familien mer enn omtrent hvert tredje år nå. Slik jeg forstår henne, har hun derfor ingen sterk tilknytning til moras oppvekststed og familie. Av andre slektninger har hun i dag en del kontakt med farmora si, som bor på samme sted som Elise og familien.

I oppveksten tilbrakte Elise én dag i uka i barnehagen gjennom ett år. Ut over dette var mora hjemme med henne og den eldre søstera hennes. Mora fungerte riktignok som dagmamma for andre barn, slik at de i perioder hadde andre barn hjemme hos seg. Elise omtaler likevel barneårene som ei tid da hun gikk mye alene sammen med mora og søstera si, siden faren ofte var borte i forbindelse med jobb.

Elise gikk på barne- og ungdomsskole i tettstedet hun vokste opp, og hun har fortsatt noe kontakt med enkelte av dem hun ble kjent med gjennom skoletida. De vennene hun har fått i forbindelse med senere skolegang og studier, har hun ikke opprettholdt kontakten med på samme måte. Hun forteller at hun stort sett har «begynt på nytt» på de ulike stedene hun har bodd i løpet av de til sammen fem årene hun har bodd utenfor hjemkommunen. Samlet sett framstår derfor hjemstedet som Elises sosiale base. Det er der hun har tilbrakt mesteparten av livet sitt, og det er her hun har det sosiale nettverket sitt.

Språklig profil

Elise oppgir at hun snakker to ulike dialekter. Hun tilegnet seg først en dialekt som hun i spørreskjemaet omtalte som «Nordlandsk». Denne dialekten er med andre ord knyttet til den

landsdelen mora hennes kommer fra opprinnelig. Hun kopler også tilegnelsen av den til at hun tilbrakte så mye tid sammen med mora si som barn. Etter klassisk dialektologiske grensdragninger er dette – hennes D1 – en nordnorsk varietet, og legger en den mest presise stedsangivelsen hennes til grunn, hører den hjemme innenfor det nordlig nordlandske talemålsområdet. Under intervjuet nølte imidlertid Elise med å stedfeste den nordnorske varietet sin mer presist enn til et større område. I spørreskjemaet skrev hun om denne koden at den «er knyttet til nordland og er mest preget av Bodø-dialekten. Min pratemåte er derimot mer generell (Nord- Norge) enn spesiell (Bodø). Dette er fordi jeg har vokst opp i [HJEMSTED]». Samboeren hennes, som selv er fra samme område, omtalte dialekten til Elise som «utvannet bodødialekt». Elise selv bekreftet dette innspillet og utdypet videre med at hun ikke snakker «den brede» bodødialekten.

Den andre dialekten mener Elise å ha tilegnet seg i sju-åtteårsalderen, etter at hun begynte på skolen. I spørreskjemaet oppgir hun at denne dialekten ikke har noe spesielt navn, men at den er koplet til hjemstedet hennes. Den hører med det hjemme i det nordøstlandske talemålsområdet rent dialektgeografisk, men språklig sett er det mye ved hennes måte å snakke denne varietet på som peker i retning av det midtøstlandske talemålsområdet. Elise omtalte også denne dialekten som «bokmål» ved flere anledninger, og hun kopler den også på andre måter til en form for stedsnøytral østnorsk. Hun skisserte også et kontinuum mellom en mer og en mindre utpreget utgave av denne varietet, som er koplet til henholdsvis «bygd» og «by» i hjemkommunen. Selv mener hun at hun snakker en lite utpreget utgave av denne dialekten, men hun sa samtidig at hun kan bevege seg noe langs dette kontinuumet i møte med ulike mennesker. Hun sa for eksempel at hun «toner det ned» og snakker «fint» med meg sammenliknet med hva hun vil gjøre overfor faren sin, som snakker en «bredere» utgave av den samme dialekten.

Elise betrakter de to dialektene som adskilte varieteter som hun kan veksle mellom, og hun mener selv at hun i liten grad blander dem sammen. I dag er det den østnorske varietet hun bruker mest, og hun definerer den som «hoveddialekt». Den andre betegnet hun under intervjuet som «en tilleggsgreie» og forklarte hvordan den tilhører mer avgrensede situasjoner og relasjoner. Mer spesifikt er den koplet til morssiden av familien hennes. Hun rapporterer om at hun av og til veksler mellom de to kodene innenfor én og samme situasjon, noe hun også kommenterte spesifikt i spørreundersøkelsen: «jeg kan godt bytte på dialektene i samme samtale hvis jeg har noen fra morssiden til stede. I slike sammenhenger henvender jeg meg alltid til 1 person.»

Da jeg ba Elise fortelle om den språklige praksisen sin, skisserte hun en praksis som ble initiert av ytre forhold, nærmere bestemt av en kommentar hun skal ha fått av en jevnaldrende

gutt da hun var sju-åtte år gammel (se kap. 8.3.3). Videre beskrev hun et språkbruksmønster hovedsakelig regulert av relasjoner. I dag bruker Elise D1 med samboeren og datteren sin, samboerens familie, mora og søstera si og moras familie. Disse snakker alle en nordlandsk varietet som Elise betrakter som tilsvarende eller lik hennes D1. I tillegg har hun snakket D1 til de yngre søsknene sine, til tross for at disse selv snakker Elises D2.

Språkvalg er i utgangspunktet noe Elise opplever at skjer mer eller mindre automatisk. Hun beskriver samtidig hvordan mønstrene hennes for språkvalg overfor enkelte personer i omgivelsene hennes har endret seg over tid etter som forholdet mellom henne og dem har endret karakter. Hun forteller blant annet at hun har opplevd å bli litt usikker på hvor enkelte personer «hører hjemme hen», noe jeg tolker dit hen at hun kan bli i tvil om hvilken relasjon det er mellom henne og dem. Siden språkvalgene hennes for en stor del ser ut til å bli regulert av nettopp hvilken relasjon det er mellom henne og samtalepartneren, impliserer slik usikkerhet tvil om hvilket språkvalg som er det mest naturlige (se også 7.2.2).

Elise fortalte at hun har endret praksis overfor deler av familien sin i løpet av livet. I en periode etter at hun hadde tilegnet seg den østnorske varietet, skal hun ha fortsatt å bruke nordnorsk overfor all familie. Det gjaldt også overfor de som snakket østnorsk. På et tidspunkt etter at hun begynte å bruke østnorsk på skolen og mer generelt overfor dem som ikke tilhørte familien, gikk hun imidlertid over til å snakke østnorsk med faren og hans familie. Samboeren sin har hun også lagt om overfor, men med ham har omlegginga gått den andre veien – fra D2 til D1. Han snakker selv en nordnorsk varietet som han koplek til Bodø-området, men Elise brukte likevel sin østnorske varietet overfor ham i en lengre periode etter at de møttes. Omlegginga i praksis skjedde ifølge Elise etter at de hadde kjent hverandre et halvt års tid, og først etter han hadde vært med til hjemstedet hennes og møtt moren. Først da «greide» hun «å få det til», forteller hun. Hun synes ellers at det er ubehagelig å snakke nordnorsk med folk hun ikke har gjort det med tidligere, og slik jeg tolker Elise, var det å endre praksisen overfor kjæresten noe som krevde både tid og en form for utdyping av relasjonen dem i mellom. Først etter at han hadde vært med inn i den konteksten hun bruker D1 innenfor, var det naturlig å føye ham til den gruppa av mennesker hun bruker denne koden med.

Oppsummeringsvis kan en si at Elise skildrer et utviklingsforløp hvor den østnorske varietet har erstattet den nordnorske i stadig flere domener og relasjoner av livet hennes etter at hun tilegnet seg østnorsk i forbindelse med at hun begynte på skolen. Hun antyder også et videre utviklingsforløp der østnorsken tar over for den nordnorske varietet i flere relasjoner ettersom de ulike relasjonene i mindre grad vil kunne knyttes til mora hennes, eller vil tangere morsrollen mer generelt.

«Einar» (30–35 år)

Sosial profil

Da jeg møtte Einar for å intervjuer han, var han på hjemme på ferie hos foreldrene sine. Til daglig bor han i utlandet. Fra han ble født og fram til han var 13 år, bodde Einar i ei bygd på Nordmøre. Da flyttet han sammen med foreldrene og ei tre år yngre søster til Sør-Trøndelag, til farens oppvekststed. De bosatte seg da et stykke utenfor sentrum i en kommune om lag fire mil fra Trondheim. Einars mor hadde vokst opp på Nordmøre, ikke langt unna den bygda Einar og familien bodde i, men det var ingen slektninger av dem som bodde akkurat på det samme stedet som dem. Det var det heller ikke på stedet de flyttet til, i Trøndelag. Mens de bodde på Nordmøre, hadde de imidlertid relativt jevnlig kontakt med tanter, onkler og besteforeldre på morssiden, siden de bodde i samme region. Slektingene til faren bodde noe mer spredt ut over landet, men han traff dem likevel noen ganger i året i forbindelse med ferier og familieselskap. Farfaren hans bodde for øvrig på farens oppvekststed i Trøndelag, men han døde før Einar og familien flyttet dit.

Einar opprettholdt kontakten med noen venner fra Nordmøre i en periode etter han flyttet derifra, men kontakten med venner der har avtatt gradvis. Senere har Einar vært en del av vennegjenger som har delt forskjellige felles interesser i ulike faser av livet. Det var gjennom interessen for fotball han fikk sine første venner etter at han og familien kom flyttende til Trøndelag. I ungdomsårene utviklet han en interesse for politikk, og på videregående ble han en del av en gjeng som delte en felles interesse for «krig og fred og sånt», som han selv uttrykte det.

Einar har ifølge seg selv alltid vært innstilt på å reise ut av hjembygda for å skaffe seg ei utdanning, og han flyttet hjemmefra i det ærend da han var 18 år gammel. Siden den gang har han bodd på ulike steder i Norge og i utlandet i forbindelse med studier og jobb. I dag er Einar innstilt på å flytte tilbake til Norge i framtida, men han ser ikke for seg å flytte tilbake til hjembygda. Han mener at mindre steder, som de han har bodd på, er glimrende steder å vokse opp på, men for å få utnyttet den kompetansen han har opparbeidet seg gjennom studier og jobb, vil han måtte bosette seg i eller i nærheten av en av de større byene.

Språklig profil

Den felles bekjente som tipset meg om at Einar var en potensiell informant, fortalte at han veksler mellom en nordmørsk og en sør-trøndersk varietet. Dette er ei oppfatning Einar deler, og han stedfester selv de to varietetene til de to stedene han bodde i barne- og ungdomsårene. Tilegnelsen av de ulike dialektene kopler han til at foreldrene hans snakket de to varietetene, og han tidfester tilegnelsen av dem begge til da han var omkring ett år gammel. Det at han skal ha

hatt begge dialektene i repertoaret sitt fra han var så liten, er riktignok noe han har blitt fortalt av andre, men selv kan han heller ikke huske annet enn å ha hatt begge varietetene inne.

Mens familien bodde på Nordmøre, var det ifølge Einar den nordmørske varietet som var «hovedmåle» hans; det var den han brukte mest. Jeg velger derfor å omtale varietet som koplet til Nordmøre som hans D1 her, selv om det ikke er på det rene om han tilegnet seg denne før den andre. Den trønderske varietet var i denne perioden hovedsakelig reservert faren hans og farens familie. Etter at de flyttet fra Nordmøre, endret dette forholdet seg. Den trønderske varietet tok ifølge Einar over som hoveddialekt – eller «default-dialekt», som Einar også kalte det – og det har siden den gang vært denne han har brukt mest og med flest. Nordmørsvarietet har han hovedsakelig brukt overfor mora og søstera si, men også andre slektninger og venner fra Nordmøre. Vanligvis vil Einar bruke denne koden overfor andre nordmøringer han møter, og han anslo at han bruker denne dialekten omtrent ukentlig nå, enten når han snakker med mora eller søstera i telefonen, eller når han treffer nordmøringer der han bor. Det er ifølge Einar en del nordmenn som bor i den europeiske storbyen han bor og arbeider i på intervjudidspunktet, og noen av dem er nordmøringer. Den trønderske dialekten bruker han i regelen overfor alle som ikke er fra Nordmøre, men han tilpasser ifølge seg selv denne i retning av bokmål når han mener det er nødvendig, slik som når han snakker med svenske kollegaer eller andre som ikke har norsk som morsmål.

Einar har gjennom hele oppveksten vekslet mellom de to dialektene hjemme med familien. Han mener at han konsekvent har snakket D1 med mor og søster og D2 med far. I situasjoner hvor de har vært samlet, har han vekslet mellom dialektene alt etter hvem han til en hver tid har henvendt seg til. Dette mønsteret gjelder ifølge Einar også for søstera hans, som også har snakket trøndersk med faren deres og brukt den nordmørske varietet med mor. Dette er noe som slektninger og andre vitner har kommentert, forteller Einar.

Da jeg spurte Einar om han kan veksle mellom dialektene innenfor ei og samme setning, sier han at det nok har forekommet, men at det er sjelden. Det er først og fremst mellom setninger eller taleturer han veksler. Når han veksler, mener han at han i liten grad drar med seg trekk fra den ene dialekten over i den andre. Han ser ut til å betrakte de to dialektene som distinkte, og vekslinga mellom dem som ei veksling mellom ulike system. Han medga samtidig at det ofte vil være bare små nyanser som skiller de to dialektene, slik at det ikke nødvendigvis er så lett å bestemme hva som er former som hører den ene eller den andre dialekten til.

Dette med likheten mellom kodene er Einar også inne på når han forteller om erfaringene knyttet til at de flyttet fra Nordmøre til Trøndelag. Han mener at han brukte den trønderske varietet sin på skolen fra første stund, men han husker at han fikk noen kommentarer på måten

sin å snakke på. Det var ikke snakk om ondsinnet mobbing, men noen medelever skal ha bemerket at han snakket annerledes enn de gjorde. Dette relaterer han selv til at han brukte former som han mener var mer nordmørske. Det var ikke nødvendigvis snakk om former som ikke fantes på D2-stedet, eller som entydig kunne sies å tilhøre D1, men han mener det var former som ble opplevd som generelt mer dialektale enn de som var i bruk blant dem han omga seg med på skolen.

Einar har ikke opplevd det slik at han må tenke seg om for å gjøre språkvalg, men han kommenterte at han fra videregående av har tenkt mer på det at han bruker to dialekter enn han gjorde før den tid. Som voksen har han oftere møtt personer som det ikke nødvendigvis har vært mulig å kategorisere som verken trøndere eller nordmøring. Han vil for det meste velge den sør-trønderske koden i møte med ikke-trøndere og ikke-nordmøring, men han omtaler også hvordan han gjør mer eller mindre ubevisste beslutninger basert på hva han tror folk har forutsetninger for å forstå. Talemålet til den andre parten vil kunne være utslagsgivende for hvorvidt han vurderer det slik at noen vil kunne forstå D1, som han regner som den minst tilgjengelige av de to dialektene sine. Han nevner dialekten i Meldal kommune spesielt i denne sammenhengen, men også min dialekt fra Oppdal. Disse talemålene befinner seg i det han oppfatter og omtaler som et «mellomområde» som like gjerne vil kunne utløse nordmørsdialekten hos ham. Det kommer imidlertid an på hvorvidt vedkommende snakker «bred» eller «utvatna», og jeg forsto ham dit hen at det er det han betrakter som «bred» dialekt fra disse stedene, som vil utløse den nordmørske dialekten hos ham.

Einar har et tydelig engasjement for språkpolitiske spørsmål, og han demonstrerte kunnskaper ut over det vanlige om dette temaet under intervjuet. Som student var han medlem av Målungdommen, og det framgikk tydelig at han har reflektert en del over de holdningene han har hatt og de problemstillingene han har vært opptatt av i den forbindelse. Han fortalte at han i senere tid har inntatt et noe mer nyansert og til dels kritisk perspektiv på en del av de spørsmålene som opptok ham tidligere. Under intervjuet framsto han utpreget pragmatisk i sitt syn på hva språk og dialekter er og bør være; språk er først og fremst et kommunikasjonsmiddel, og han har lite sansen for det å holde fast på språklig mangfold for mangfoldets del, i alle fall dersom det går på bekostning av evnen til å kommunisere effektivt. Dette er ei holdningsomlegging han blant annet relaterte til de erfaringene han har gjort seg setter han ble voksen. For det første har han måttet forholde seg til flere dialekter etter at han flyttet hjemmefra, og sett det nødvendig å tilpasse språkbruken sin for å gjøre seg forstått. For det andre har han oppholdt seg en del i utlandet og måttet lære seg å forholde seg til ulike språk og språkkulturer. Han har også observert at flerspråkligheten i samfunnet kan være en kilde til

konflikt. Han trakk også paralleller mellom det at han er bidialektal og sin generelle innstilling og evne til å håndtere språk.

«Kari» (45–50 år)

Sosial profil

Kari hadde på intervjudtidspunktet vært bosatt utenfor de dialektområdene hun sokner til, siden hun var ferdig med videregående skole. Hun bor mer bestemt i et mindre tettsted sørøst for Oslo i Akershus fylke, hvor hun har bodd siden 1994. Kari ble født i Molde, og begge foreldrene hennes har vokst opp i Romsdal. Da hun var ett år, flyttet de til ei bygd i Sør-Trøndelag og bosatte seg i ei grend et stykke utenfor kommunesenteret der. Det var i denne grenda hun hadde det meste av omgangskretsen sin i barneårene, og fram til hun begynte på ungdomsskolen, gikk hun på grendeskolen sammen med barn som bodde i det samme området.

Selv om Kari vokste opp i Trøndelag og har identifisert seg som en person fra den kommunen hun har vokst opp i, var koplinga til foreldrenes hjemsteder og familie i Romsdal sterk gjennom hele oppveksten. Mens hun var barn, ble hun ofte sendt dit for lengre perioder i sommerferiene. Foreldrene var opptatte med arbeid på D2-stedet om sommeren, så hun ble derfor sendt til gården til morslekta på ferie. Det var en tante og onkel av henne som drev denne gården mens hun var barn, og bestemora hennes bodde også der. Det var dessuten flere av søskenbarna hennes som ble sendt på ferie dit om sommeren. Hun forteller at de kunne være ti søskenbarn som møttes der for å feriere og arbeide om sommeren.

Da Kari var ferdig med videregående skole, bodde hun først et par år i Trondheim før hun flyttet til Oslo. Siden den gang har hun bodd og jobbet i og rundt hovedstaden, og hun har det meste av vennekreten sin i nærområdet. Lillestrøm er det nærmeste større tettstedet der de bor, og det er dit hun og familien først og fremst søker, selv om det ikke er det administrative sentrumet i kommunen der de bor.

Det er oppvekststedet i Trøndelag Kari har definert som «hjemme» gjennom store deler av livet, siden foreldrene hennes har bodd der. De siste årene har hun imidlertid opplevd at bindinga til oppvekststedet i Trøndelag har blitt løsere, blant annet fordi foreldrene hennes har flyttet tilbake til Romsdal. «Hjemme» har blitt hos foreldrene i Romsdalen, og hun har følgelig mer kontakt med slekta si der nå enn før foreldrene flyttet. Hun har også lite kontakt med barndomsvenner fra Trøndelag, så oppvekststedet har blitt et sted hun har få grunner til å besøke lenger. Kari og mannen har vurdert å flytte til Romsdalen. Hun nevnte i den forbindelse at hun kunne tenke seg å ha mer slekt omkring seg, noe de ville ha om de flyttet dit. På spørsmål om de

har vurdert å flytte tilbake til oppvekststedet hennes i Trøndelag, svarte hun nei. Disse perspektivene og planene, som kom fram mot slutten av intervjuet, forsterket mitt inntrykk av at Romsdalen har blitt et stadig mer sentralt omdreiningspunkt i Kari's tilværelse, mens oppvekststedet i Trøndelag har blitt mindre viktig.

Språklig profil

Kari oppgir at hun bruker to ulike dialekter. Den hun lærte først (D1), var det talemålet foreldrene hennes snakker. De er begge fra Romsdal, men de er ikke fra samme bygd, og hun omtaler denne koden mer generelt som «romsdalsk». Etter tradisjonelle dialektologiske inndelinger er dette en nordlig vestnorsk varietet. Den andre dialekten er dialektologisk sett klassifisert som en inntrøndersk varietet, og hun hjemfester den mer presist til oppvekststedet, og ikke til en større region, slik hun gjør med den andre. Den har altså mer spesifikk geografisk referanse for Kari.

Kari vet ikke eksakt når hun tilegnet seg den trønderske varietet, men hun kan ikke huske annet enn at hun har hatt begge i sitt språklige repertoar. Under intervjuet forsøkte hun å tidfeste innlæringa noe mer eksakt med utgangspunkt i det andre har fortalt og hennes egne minner av hvordan folk har forholdt seg til talemålet hennes. Ei barndomsvenninne som var nabo av Kari i oppveksten, skal ha fortalt at Kari snakket romsdaling da de ble kjent. Kari mener imidlertid bestemt at hun må ha tilegnet seg den trønderske dialekten som var i bruk i omgivelsene, før hun begynte på skolen.

Det at Kari har to ulike dialekter, er ifølge henne noe alle de som kjenner henne godt, vet. Hun opplever som regel valget av dialekt som ubevisst, og hun mener at språkvalget først og fremst avhenger av hvem hun snakker med. Det er det hun kaller «slektfaktoren» eller «kjentfolkfaktoren» som er det sentrale når hun velger romsdalsdialekten, forteller hun; hun bruker denne varietet kun overfor slektninger eller kjente fra Romsdalen, og vanligvis ikke med andre romsdalinger hun møter, for eksempel i jobbsammenheng. Det er samtidig ingen automatikk i at hun bruker romsdalsdialekten dersom hun møter folk som tilhører slekta. Hun har blant annet noen søskenbarn som har vokst opp andre steder i Norge, og som derfor ikke snakker romsdaling selv. Disse vil ikke nødvendigvis utløse den vestnorske dialekten hos henne, forteller hun.

Kari anslår at hun i dag bruker sin D1 omtrent ukentlig, og da er det hovedsakelig i forbindelse med at hun snakker med foreldrene sine eller andre slektninger i telefonen. Ut over dette er det den trønderske varietet hun bruker. I situasjoner hvor representanter for begge målspåkgruppene er til stede, vil hun veksle mellom kodene, alt etter hvem hun henvender seg

til, forteller hun. Hun opplever dette som noe som skjer automatisk, og det er sjelden noe hun tenker over når det skjer. Hun blir imidlertid ofte gjort oppmerksom på at hun veksler i form av kommentarer fra de som er vitne til det, og det gjelder særlig hvis de ikke er klar over at hun bruker mer enn én dialekt. På den andre siden har hun erfart at det er først og fremst personer som har kjennskap til de ulike dialektene, som er i stand til å høre når hun veksler. De er ifølge henne såpass like at de som ikke har område-spesifikke kunnskaper nok, vanligvis ikke vil høre forskjell.

«Cecilie» (25–30 år)

Sosial profil

Cecilie bodde på intervjutidspunktet i Trondheim, og var masterstudent. Hun er født og oppvokst i en kommune på Helgeland i Nordland, og fram til hun var 16 år, bodde hun sammen med begge foreldrene sine og en bror. Før Cecilie begynte på skolen, var hun både hos dagmamma og i barnehagen, men mora var også delvis hjemmeværende. Hun anslår at mora var hjemme sammen med henne omtrent halvparten av tida mens hun var barn. Da Cecilie var 16, skilte foreldrene hennes lag. Mora ble da boende i nærområdet, men Cecilie fortsatte å bo sammen med faren og broren til hun flyttet ut for å studere. Hun har etter den tid bodd to år i Bergen, men flyttet etter hvert til Trondheim. Der har hun noen venner som hun har blitt kjent med gjennom studiene, men slik jeg forstår henne, er det vennene hjemmefra som utgjør kjernen i bekjentskapskretsen hennes i Trondheim. Hun treffer i tillegg broren sin nokså ofte. Han bor like i nærheten av henne, og de treffes minst en gang i uka.

Cecilie hadde ikke slektninger i området der de bodde i oppveksten, men hun hadde likevel mye kontakt med familien til foreldrene. Foreldrene hennes er begge født og oppvokst i samme kommune i Namdalen i Nord-Trøndelag, og feriene ble derfor ofte tilbrakt der. I tillegg dro de ofte på kortere besøk i forbindelse med helger. Ut over kontakten med besteforeldrene i Trøndelag, og da særlig besteforeldrene på moras side, var de også sammen med de av tantene, onklene og søskenbarna som bodde på foreldrenes hjemsted. Cecilie vurderer det selv slik at hun har hatt uforholdsmessig mye kontakt med besteforeldrene sine sett i forhold til hvor langt unna hverandre de har bodd. Da jeg ba Cecilie angi hvem hun regner med i sin nærmeste familie, teller hun med mormora si i tillegg til foreldrene og broren. De har hatt mye kontakt opp gjennom Cecilies oppvekst, og hun anslo at hun fortsatt snakker med henne på telefonen om lag en gang i uka.

Språklig profil

Cecilie oppga at hun snakker to ulike dialekter som ut fra tradisjonelle dialektologiske inndelinger kan klassifiseres som en inntrøndersk og en sørlig nordlandsk varietet. Hun tilegnet seg først den trønderske varietet som foreldrene snakker, og hun hjemfester denne i foreldrenes hjemkommune i indre Namdalen. Den andre koden (D2) tok hun først i bruk da hun var omkring ti år gammel. Det er i alle fall da hun mener å huske at hun begynte å legge om talemålet sitt i retning av dialekten på det stedet de bodde, men bare overfor de som ikke tilhørte familien. Hun var etter eget sigende bevisst på at hun snakket annerledes enn omgivelsene før hun begynte å snakke nordlandsdialekten selv. Hun fikk blant annet spørsmål om hun var fra Trondheim, og hun referer kommentarer som ser ut til å omhandle noe folk har opplevd som et misforhold mellom det språklige uttrykket hennes og hennes påstander om tilhørighet til D2-stedet: «Er du fra [D2-sted] og så prater du trønder? Hvordan går det an?»

Cecilie mener selv at det var noe bevissthet knyttet til det at hun begynte å snakke D2 da hun gjorde det, og at tilegnelsen foregikk over flere år. Hun mener at hun blandet kodene sammen i noen år, og det er ikke før hun begynte på videregående at hun mener hun behersket denne koden «ordentlig».

Cecilie har aldri opplevd å bli direkte plaget for måten hun snakket på, men hun har opplevd det slik at folk har vært nysgjerrige. Det gjaldt også broren, som på sin side alltid har snakket *bare* deres felles trønderske D1. Jeg spurte om det var det at de snakket trøndersk, folk var nysgjerrige på. Hun svarte da med referanse til at det ikke er så vanlig å prate en annen dialekt enn den som brukes på stedet du kommer fra.

Det er naturlig å se Cecilies språklige praksis for tilegnelsen av nordlandsvarietet i sammenheng med den språklige praksisen i hjemmet. Både foreldrene og broren hennes skal alltid ha snakket trøndersk. Hun har også alltid brukt denne overfor andre medlemmer av familien, inkludert de av søskenbarna hennes som snakker en annen trøndersk varietet enn henne selv. Med alle andre har hun brukt den nordnorske varietet etter at hun tilegnet seg denne. Hun bruker den hver dag, mens trøndervarietet er reservert for familien. Cecilie mener at den trønderske koden i dag primært er koplet til familie – den er en «familieting». Hun viste til språkvalget sitt overfor meg som eksempel på at hun ikke snakker trønder med alle som snakker en trøndersk dialekt. Det ville ikke føles naturlig overfor meg, hevdet hun. Hun illustrerte også med referanse til at hun har hatt en kjæreste som snakket trøndersk, men som hun i hovedsak har brukt den nordnorske varietet sin overfor.

Cecilie opplever ikke valg av dialekt i møte med ulike personer som noe hun er særlig bevisst på. Hun tenkte mer på det før enn hun gjør nå, mener hun, for enkelte ganger bidrar

kontekstuelle faktorer til at hun veksler mellom D1 og D2 nærmest mellom hver setning. Dette kunne av og til få henne til å tenke at hun måtte forsøke å holde seg til én dialekt. Senere har hun slått seg mer til ro med at det er unaturlig for henne å holde en samtale gående på kun én av dialektene dersom det er en språklig sett blandet situasjon. Det hender at hun tenker over språkvalgene sine når hun snakker med folk som ikke kjenner til at hun snakker flere dialekter, men ut over dette opplever hun veksling som noe som skjer ubevisst.

På ett tidspunkt forsøkte Cecilie å gå over til å bruke bare den nordnorske varieteten, og hun mener at motivasjonen bak dette forsøket var ei oppfatning av at hun ikke kunne gå rundt å snakke to dialekter. Hun syntes det var rart selv, og det blir ifølge henne lagt merke til, og hun tror hun ønsket å kunne prate uten at det ble kommentert. Hun erfarte imidlertid at det ble for «unaturlig» å snakke slik med familien sin; hun måtte hele tida tenke seg om for ikke å veksle til den trønderske varieteten. Cecilie nevnte det at hun ikke har ønsket å tiltrekke seg oppmerksomhet også i andre sammenhenger i løpet av intervjuet. Da hun tenkte høyt omkring det at hun og broren har landet på ulike språklige strategier, nevnte hun at hun mener broren begynte å snakke enda «breiere» trøndersk enn han hadde gjort, og at han tok etter bestemoras «gamle trønderske ord». Det er noe hun tror han har vært bestemt på. Han har ifølge henne likt å skille seg ut og hatt den innstillinga at andre ikke har fått bestemme hva han skulle gjøre. Hun spekulerte under intervjuet i at hun på sin side har vært mindre glad i oppmerksomhet. Hun fortalte om at hun har fått en del oppmerksomhet når hun har vekslet mellom dialekter slik at folk har hørt det. Av de grunn kunne hun tidligere oppleve det som ubehagelig å stå i situasjoner hvor hun måtte prate begge kodene, men dette skal ha endret seg. Hun opplever det i dag slik at folk synes slik veksling er «artig», og at det i den forstand er positiv oppmerksomhet. Det at hun tidligere opplevde slike kommentarer som ubehagelige, relaterer hun altså til at hun tidligere opplevde et generelt ubehag ved å tiltrekke seg oppmerksomhet.

I dag mener Cecilie at hun kan uttrykke seg like godt på begge sine to dialekter, men hun opplever det samtidig som unaturlig å bruke de ulike dialektene i bestemte situasjoner. Hun mener at hun har et ordforråd som strekker til for alle situasjoner på begge dialektene, men hun er ikke like vant til å bruke begge i alle situasjoner. D2 er blant annet det naturlige valget for henne i studiesammenheng. Ved bruk av D1 i «feil» kontekst, opplever hun at det ikke er like lett å uttrykke seg. Hun opplever det slik at det går saktere å uttrykke seg, og hun nevner «tonefall» spesielt som noe som gjerne blir «feil» dersom hun skal gå på tvers av det hun opplever som sine mer intuitive språkvalg. Hun tror for eksempel at hun ville måtte ringe mora si først dersom hun hypotetisk sett skulle måtte holde et foredrag på nordlending – det er ikke det naturlige

språkvalget i slike situasjoner, og slik jeg forstår henne, hadde hun måttet snakke med en i D1-gruppa først for å komme inn i det og snakke denne koden «korrekt».

Når det gjelder forholdet mellom kodene, har Cecilie opplevd de to dialektene som klart adskilte, og slik hun ser det, blander hun dem ikke sammen. Under intervjuet sammenliknet hun vekslingspraksisen sin med veksling mellom ulike språk. Det fungerer som om hun skulle snakket norsk og engelsk annenhver setning, avhengig av hvem hun henvender seg til, fortalte hun. Hun har heller ikke opplevd å få mange kommentarer på måten hun snakker de ulike dialektene på. Et søskenbarn, som selv snakker den trønderske varietet, har riktignok kommentert at hun mente at Cecilie snakket «urent» nordlending. Dette er en påstand Cecilie senere har tatt opp med en nordlending i bekjentskapskretsen sin, og fått tilbakevist. Cecilie tror at søskenbarnets opplevelse av at hennes måte å snakke nordlending på var avstikkende, kan relateres til at vedkommende ikke var vant til å høre henne bruke denne dialekten.

«Kristin» (40–45 år)

Om Kristin som grensetilfelle

Det er én informant i utvalget som skiller seg noe fra de andre, og det er «Kristin». På bakgrunn av det hun svarte da vi snakket sammen første gang, mente jeg at hun kanskje var lite aktuell å intervju. Det Kristin fortalte om sin språklige praksis, tilsa nemlig at hun ikke er bidialektal etter min definisjon. Hun vakte likevel min nysgjerrighet, og jeg valgte derfor å gjennomføre både forundersøkelse og intervju med henne. Jeg ønsket å vite mer om hennes språklige praksiser, og ikke minst om hennes egne oppfatninger om disse. Da det var gjort, mente jeg det var gode grunner til å inkludere henne i utvalget av typeinformanter. Ikke så mye fordi hun *liknet* de andre informantene som fordi hun skilte seg ut. Det var blant annet interessant hvordan de spørsmålene jeg stilte i spørreskjemaet og under intervjuet, som hadde stimulert til fortelling og refleksjon hos de andre informantene, ledet inn i blindgater med Kristin; de syntes ikke å passe for hennes måte å bruke språk på og hennes egen oppfatning av sin språklige praksis. Hun representerte på mange måter en kontrasterende figur, og jeg har inkludert henne i utvalget fordi hun har bidratt med et fruktbart utgangspunkt for sammenlikning. Hun er etter min oppfatning et interessant grensetilfelle som bidrar til å belyse nettopp hva bidialektisme er – og ikke er. Kristin blir derfor portrettert her på linje med de øvrige informantene.

Sosial profil

Da jeg møtte Kristin til intervju, var hun bosatt i et større tettsted i Hedmark, hvor hun også ble født. Hun vokste opp som en del av en familie på fem. I dag regner hun foreldrene sine og de to søsknene sine med i sin nærmeste familie, i tillegg til mannen sin og barna. I oppveksten hadde Kristin etter eget sigende lite kontakt med familien utenom mora og faren sin og de to yngre søsknene sine som hun bodde sammen med, noe som har sammenheng med at hun og familien flyttet mye rundt mens hun var liten, og at de for det meste bodde langt unna annen slekt. De flyttet første gang da Kristin var to år. Deretter bodde familien i to korte perioder på ett år i henholdsvis Grenlandsdistriktet og i et mindre tettsted i Nord-Østerdalen. Da Kristin var fire år, flyttet familien videre til et sted i til Troms og ble boende der i ti år. Deretter fulgte seks år i Nord-Gudbrandsdalen, før Kristin var så gammel at hun begynte å studere. Som student bodde hun ett år i Finnmark, før hun flyttet til Trondheim og begynte å studere der. Der ble hun boende i ni år, og siden den gang har hun og familien bodd på stedet de bor i dag. Kristins mor kommer opprinnelig fra dette stedet, mens faren hennes er oppvokst på Nordmøre, så det ble følgelig liten omgang med foreldrenes familier med unntak av når de besøkte foreldrenes oppvekststeder, noe hun antar hendte omkring én gang i året.

Fordi Kristin var svært ung i forbindelse med mange av flyttingene familien gjorde, har hun ingen klare minner om hvordan flyttingene fortonte seg for henne før de flyttet til Troms. Det at de flyttet fra Troms til Nord-Gudbrandsdalen, husker hun enda bedre, og hun minnes den første tida der som litt vanskelig. Det var ikke så lett å komme inn i noe miljø, og hun minnes at hun ble ertet for at hun snakket «nordlending» – hun mener selv at dette var en direkte årsak til at hun begynte å tilpasse talemålet sitt til omgivelsene og tilegnet seg Nord-Gudbrandsdalsvarietetten etter ei tid der. Dette var – slik jeg forsto henne – en mer bevisst prosess enn tilegnelsen av de øvrige talemålene hun har rådd over til ulike tider.

Kristin har etter eget sigende hatt en vennekrets som har skriftet litt opp gjennom oppveksten, avhengig av hvor de har bodd. Hun har hatt noen få, men nære venner, og det var først på videregående mens hun bodde i Gudbrandsdalen at hun begynte å få det hun kaller «ordentlige venninner» som hun har holdt fast ved over lengre tid.

Språklig profil

Som nevnt ovenfor, var det forhold ved Kristin som fikk meg til å vurdere henne som lite egnet som informant i utgangspunktet. Jeg ble imidlertid satt i kontakt med Kristin av en felles bekjent av oss som mente at hun passet til min beskrivelse av bidialektisme, og slik ble hun interessant for dette prosjektet likevel. Selv fortalte Kristin hun at hun har tilegnet seg og brukt til sammen

tre ulike dialekter i ulike perioder av livet. En av disse – dialekten som hun stedfester til stedet hvor hun bor i dag, og som også samsvarer med den varieteten mora hennes snakker – bruker Kristin i det daglige nå som voksen. Av de to andre er det én annen hun opplever at hun fortsatt har en viss tilgang til, og det er koden hun tilegnet seg og brukte da hun og familien bodde i Nord-Gudbrandsdalen i årene fram til hun begynte å studere. Den siste, som er en dialekt hun stedfester til stedet hun og familien bodde i Troms, har derimot falt ut av det hun opplever som sitt produktive språklige repertoar. Denne skal imidlertid ha fungert som «hoveddialekten» hennes mens familien bodde i Troms i en tiårsperiode. Ut over dette opplever Kristin at hun har svært lett for å tilnærme seg samtalepartnere språklig, slik at hun i det daglige kan nærme seg flere dialekter, deriblant trøndersk, som hun rakk å bli nokså kjent med i løpet av årene hun bodde i Trondheim som ung voksen. I skjemaet skrev hun følgende om denne tilbøyeligheten til å ta etter: «Har notert de 'rene' dialektene jeg har snakket. I tillegg bryter jeg mot andre dialekter, avhengig av hvem jeg snakker med.»

Kristin har ifølge seg selv ikke *vekslet mellom* ulike dialekter på noe tidspunkt, men har snarere hatt ulike dialekter som hoveddialekt til ulike tider. Hun faller dermed formelt sett utenfor min definisjon av bidialektisme, som tillegger språkbrukerens perspektiv på egen språklig praksis betydning. Det Kristin beskriver, likner kanskje først og fremst på det som kalles *subtraktiv* og *sekvensiell* flerspråklighet, det vil si at tilegnelsen av nye språk går på bekostning av det først innlærte, og at språkene – som i dette tilfellet kan regnes som dialekter – avløser hverandre. Dette står i motsetning til utvikling av bilingvalisme eller bidialektisme, som på sin side impliserer additiv språk- eller dialekttilegnelse. Etter egen oppfatning kan ikke Kristin veksle abrupt mellom de ulike kodene i dag, men hun mener å ha en tilbøyelighet til å gli over mot koden tilknyttet Nord-Gudbrandsdalen når hun interagerer med de som er derifra. Det kan også skje når hun snakker om tema som hun forbinder med det stedet som denne dialekten hører hjemme på, forteller hun. Den nordnorske varieteten mener hun at hun ikke behersker i det hele tatt lenger.

Kristin kom med ei interessant betraktning omkring sin språklige praksis i forbindelse med at hun beskrev hvordan søsknene hennes har pratet. Ifølge Kristin har disse to utviklet «sin egen dialekt» som er en mellomting mellom nordlending og østlending, og hun relaterer søsknenes like praksis til at de var veldig sammensveiset som barn. Kristin beskriver talemålet deres som en «miks» av dialekter; denne «miksen» brukte de da de var yngre, og ifølge Kristin bruker de den fortsatt. Hun mener altså at denne har holdt seg over nokså lang tid. Da jeg ba Kristin utdype forskjellen mellom søsknenes måte å snakke på og hennes egen, sa hun at hun har snakket «flere dialekter», men at hun til gjengjeld har pratet disse «renere» enn det de har. De har på sin side pratet «en konstant miks mellom flere».

I forbindelse med at jeg spurte Kristin om hennes holdninger til talemålsmangfold, uttalte hun seg positivt om det å ha en dialekt mer generelt, og hun uttalte noe humoristisk at hun har vært litt misunnelig på de som har det hun kaller en «rotfesta» dialekt. I løpet av samtalen trakk hun også paralleller mellom denne mangelen på én tydelig stedbundet dialekt og en form for rotløshet hun har følt på som et resultat av at hun og familien har flyttet så mye. Hun har savnet litt å ha røtter og identitet et sted, slik hun har opplevd at de i omgivelsene hennes har hatt i oppveksten.

Vedlegg 2: Intervjuguide – primærinformanter

1. Innledende spørsmål

- 1.1. Når ble du født?
- 1.2. Hvor ble du født og hvor vokste du opp? Hvordan var det å vokse opp der?
- 1.3. Hvor bor du i dag? Hvordan trives du der du bor nå?
- 1.4. Har du bodd flere steder enn det du har nevnt så langt? Hvis ja: Hvordan har du opplevd det å flytte? Husker du noen spesielle episoder fra flytting som du kan fortelle om?
- 1.5. Gikk du i barnehage eller hos dagmamma? Hvis ja: Hvor/hos hvem? Trivdes du der?
- 1.6. Hvor har du gått på skole?
- 1.7. Husker du din første skoledag? Hvis ja: Kan du fortelle om den? Har du hatt noen lærere som du husker spesielt godt?
- 1.8. Hvilken utdanning har du? Hvis ja: hvor har du studert?
- 1.9. Hva slags yrke har du/har du hatt? Hvorfor valgte du dette yrket?

2. Familie og fritid

- 2.1. Hvem regner du med i din nærmeste familie?
- 2.2. Hvem av disse har du bodd sammen med/nær i oppveksten
- 2.3. Har du hatt mye med andre slektninger å gjøre opp gjennom livet, altså de utenfor den nærmeste familien?
- 2.4. Omgås du slektninger eller folk fra dine foreldres oppvekststed der du bor nå?
- 2.5. Hvilke fritidsaktiviteter/hobbyer har du/har du hatt opp gjennom livet? (Kan du fortelle litt om dem? Driver du med noe spesielt nå?)
- 2.6. Hvordan vil du beskrive vennekretsen din i ulike faser av livet? (Har du vært medlem av bestemte grupperinger/gjenger? Felles interesser?)

3. Språk og språkholdninger

- 3.1. Snakker du flere språk enn norsk? (Hvis ja: Hvilke? Når og hvordan har du lært disse?)
- 3.2. Hva synes du om at vi har to sidestilte skriftspråk i Norge?
- 3.3. Hva er din holdning til dialekter generelt? Er det positivt eller negativt med talemålsmangfold?

4. Talemålsforhold i familien

- 4.1. Har foreldrene dine eller andre i familien gitt uttrykk for bestemte holdninger til dialekter og dialektbruk?
- 4.2. Har du inntrykk av at foreldrene dine har «holdt på» dialekten, eller om de har lagt om i løpet av livet? (Tror du det er noe de har vært bevisste på, eller har det bare blitt sånn?)
- 4.3. Hvis du har søsken: Bruker de også flere dialekter? I så fall, hvilke?

5. Eget talemål og språkbruksmønster

- 5.1. Hva slags dialekter snakker du?
- 5.2. Når og hvordan har du lært de ulike dialektene du kan? (Bevisst/ubevisst i innlæring?)
- 5.3. Er det en av dialektene du bruker mer enn andre? (Hva kommer det av?)
- 5.4. Er valg av dialekt noe du tenker mye på, eller går det automatisk? Har du i perioder av livet tenkt mer/mindre på det enn nå?
- 5.5. Føler du at du kan uttrykke deg like godt på begge dialekter i alle situasjoner?
- 5.6. Veksler du dialekt mellom situasjoner, innenfor samtaler, innenfor setninger?
- 5.7. Når/i hvilke situasjoner er det du bruker de ulike dialektene?
 - Finnes det situasjoner/sammenhenger der du aldri ville finne på å bruke en av dialektene?
 - Finnes det situasjoner/sammenhenger der du alltid velger en av dialektene?
 - Finnes det situasjoner/sammenhenger hvor det er naturlig å bruke begge dialektene om hverandre?
 - Faktorer som påvirker?: samtalepartnerens (sp) opphav, sp dialektbruk, sp rolle eller stilling (i forhold til deg) tema for samtale, stedet du er på
 - Dialektbruk i jobbsammenheng
 - Dialektbruk på skolen og med venner
 - Hvilken dialekt tenker du på?

- Hvilken dialekt teller du innenat på?
 - Hvilken dialekt drømmer du på?
 - Er det noen av dialektene som i større grad enn den andre koples inn i forbindelse med sterke følelser?
- 5.8. Hender det at du blander dialektene, dvs. at ord eller lyder fra en dialekt blir med inn i den andre? Hvis ja: Har du fått tilbakemeldinger på dette? Hvilke?

6. Reaksjoner fra andre

- 6.1. Er det at du kan snakke flere norske dialekter, noe «alle vet» i omgangskretsen din?
- 6.2. Har reaksjoner fra andre fått deg til å endre måten du snakker på?
- 6.3. Har det hendt at du har unngått tema fordi det ikke føles komfortabelt å snakke om det på den dialekten som er i bruk?
- 6.4. Hvis du er i en samtale, og det skjer noe som gjør det naturlig å bytte dialekt, hvordan opplever du dette?
- 6.5. Har du noen gang opplevd det slik at du har valgt «feil» dialekt?
- 6.6. Har du opplevd at noen har bedt deg om å velge én dialekt?
- 6.7. Har du noen gang vurdert å gå over til å bruke bare en dialekt?
- 6.8. Gir de ulike dialektene dine deg assosiasjoner til bestemte ting/følelser? (F.eks. steder, personer, lukter, handlinger, situasjoner, verdier)
- 6.9. Hva tror du «folk flest» assosierer med de ulike dialektene du kan?
- 6.10. Tror du, eller har du opplevd, at ditt valg av dialekt har betydning for hvordan andre oppfatter deg?
- 6.11. Hvordan ville du opplevd det dersom noen ba deg eller tvang deg til å bare bruke en dialekt?

7. Språk og identitet

- 7.1. Er det at du snakker flere dialekter noe du opplever som viktig for selvbildet ditt/identiteten din på noen måte?
- 7.2. Mener du selv at du forandrer deg når du skifter dialekt?
- 7.3. Har du fått kommentarer fra andre som tilsier at de synes du forandrer deg på noen måte når du skifter dialekt?

8. Avslutningsvis

- 8.1. Er det noen spesielle episoder knyttet til det at du kan snakke flere dialekter, som du husker spesielt godt av en eller annen grunn?
- 8.2. Eventuelle kommentarer?

Vedlegg 3: Samtaleguide – egenopptak

1. Introduksjonsspørsmål – Felles

Spørsmål 1.2 kan besvares kort av hver deltaker. De øvrige spørsmålene er ment besvart felles, gjennom samtale.

1. Hvor gjennomfører dere samtalen?
2. Hvem er til stede? (Fornavn)
3. Hvilken relasjon er det mellom dere?
4. Hvis dere ikke er i slekt/familie: Hvor lenge har dere kjent hverandre, og hvordan ble dere kjent?
5. I hvilke sammenhenger treffes dere vanligvis, og ca. hvor ofte treffes dere?
6. Har dere spesielle felles interesser? Fortell!
7. Har dere opplevd noe sammen som har vært spesielt minneverdig? Fortell!¹⁹⁷

2. Spørsmål til sideinformant(er)

Dette er spørsmål fra meg til den eller de av dere som jeg ikke har snakket med tidligere. Det er fint om HOVEDINFORMANTEN kan lese dem opp og at sideinformant(en) svarer på spørsmålene først, før dere eventuelt diskuterer noen av problemstillingene dere i mellom.

1. Hva vil du kalle den dialekten du bruker, og hvor i landet hører den hjemme?
2. Hva vil du trekke fram som særtrekk ved denne dialekten?
3. Vil du si at du snakker denne dialekten med alle og i alle situasjoner?
4. Har du alltid snakket slik som du gjør nå, eller har måten du snakker på endret seg?
5. Hva vil du kalle den dialekten som HOVEDINFORMANTEN snakker med deg, og hvor i landet hører den hjemme?
6. Snakker du og HOVEDINFORMANTEN samme dialekt når dere snakker sammen? Hvis ja: Vil du si at dere snakker likt?
7. Har du hørt HOVEDINFORMANTEN snakke på en annen måte enn han/hun vanligvis gjør med deg, eller hørt andre fortelle om dette? Hvis ja: Vil du kalle dette for en annen dialekt? Hvor i landet mener du den hører hjemme? Hva vil du trekke fram som særtrekk ved denne dialekten?

3. Diskusjonsspørsmål – Felles

HOVEDINFORMANTEN har selv fortalt at han snakker mer enn én dialekt. Spørsmålene under er kun er ment som utgangspunkt for samtale og refleksjon omkring dette. Samtalen omkring de ulike spørsmålene behøver ikke å munne ut i en konklusjon. Det er fint om dere berører alle problemstillingene, men de må ikke tas opp i noen bestemt rekkefølge og dere må gjerne komme inn på andre tema enn de som er angitt.

1. Er dette med HOVEDINFORMANTENS dialektveksling noe dere har snakket om før? I så fall: Hva har brakt temaet på bane, og hva har dere snakket om?
2. Når begynte HOVEDINFORMANTEN å snakke de ulike dialektene?
3. I hvilke sammenhenger bruker HOVEDINFORMANTEN de ulike dialektene,
4. Hva er det som avgjør hvilken dialekt HOVEDINFORMANTEN bruker (f.eks. personer, tema for samtalen, sted for samtalen etc.)?

¹⁹⁷ Jeg la til et ekstra, mer konkret spørsmål i guiden som ble brukt som utgangspunkt for noen av samtalene. Dette var et spørsmål om hva de hadde gjort 17. mai dette året, og var et forsøk på å stimulere til mer tale i denne delen, da noen gjennomføringer viste at dette spørsmålet var litt for vagt og at de gjerne gikk fort forbi dette.

5. Hender det at HOVEDINFORMANTEN veksler mellom ulike dialekter innenfor en og samme situasjon? I så fall: I hvilke situasjoner skjer dette?
6. Opplevs vekslingen som en brå overgang fra en dialekt til en annen, eller er overgangen mer glidende?
7. Skiller HOVEDINFORMANTENS «versjon» av de ulike dialektene seg fra andre personers måte å snakke disse dialektene på?
8. Har HOVEDINFORMANTENS måte å snakke de ulike dialektene på endret seg over tid?
9. Har dere erfart at andre har lagt merke til at HOVEDINFORMANTEN bruker ulike dialekter?
10. Har andre gitt uttrykk for spesielle holdninger til at HOVEDINFORMANTEN bruker flere dialekter?
11. Er det noen situasjoner eller episoder knyttet til dialektvekslingen til HOVEDINFORMANTEN som dere husker spesielt godt?
12. Er det ellers noe dere har tenkt på i tilknytning til dette temaet som dere har tenkt spesielt på?

Vedlegg 4: Samtykkeerklæring – primærinformanter

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt¹⁹⁸

I forbindelse med min doktorgrad gjennomfører jeg et prosjekt om det som på fagspråket kalles bidialektale språkbrukere. Begrepet *bidialektale språkbrukere* viser i denne sammenhengen til personer som har lært to eller flere norske dialekter i tidlige barneår, og som holder disse dialektene mer eller mindre adskilte til bruk i ulike sammenhenger opp gjennom livet. Hensikten med prosjektet er både å *beskrive* og *forklare* bidialektisme som språklig og (psyko-)sosialt fenomen.

For å komme nærmere et svar på dette, er jeg avhengig av å snakke med dem som faktisk er bidialektale, og det er i den forbindelse jeg ønsker å rekruttere deg som informant. Det å være informant for prosjektet mitt innebærer at jeg ber deg om å fylle ut et spørreskjema og delta i et intervju. Det vil ta inntil 30 minutter å fylle ut spørreskjemaet. Dette fylles ut og leveres elektronisk. Intervjuene tar erfaringsvis mellom 30 og 90 minutter, men det er fint om du kan sette av tre timer, slik at vi unngår å få hastverk. Intervjuet vil bli gjennomført av undertegnede, og under intervjuet kommer jeg til å bruke lydopptaker og ta notater. Tid og sted for intervjuet blir vi sammen enige om.

Jeg gjør samtidig oppmerksom på at noen av informantene vil bli bedt om å bidra ut over dette. Dersom du er blant disse, vil du motta ny informasjon og ny forespørsel om å delta.

Data og resultater fra prosjektet vil i hovedsak bli publisert gjennom doktorgradsavhandlingen min, men jeg forbeholder meg også retten til å omtale og drøfte data og resultater i artikler, foredrag o.l., som en del av formidlingen av forskningsinnsiktene som prosjektet fører med seg. All informasjon om deltakerne i studien vil bli aidentifisert i all rapportering fra og omtale av prosjektet. Det vil si at du og de andre informantene blir gitt et informantnummer og et fiktivt navn. Oversikten over hvem som gjemmer seg bak hvert informantnummer og fiktive navn, samt kontaktinformasjon, vil bli oppbevart atskilt fra det øvrige datamaterialet. Informasjon som det er helt nødvendig å oppgi, vil bli gjort mer generell. Opplysninger om bosted og alder vil f.eks. bli oppgitt i videre kategorier, f.eks. ved å angi dialektområde/region i stedet for mer spesifikt bosted, og alder angis i mer generelle aldersintervaller (20-29 år, 30-39 år osv.).

Det er helt frivillig å delta i prosjektet, og du kan når som helst trekke deg fra deltakelse, uten å måtte begrunne det nærmere. Det er ingen andre enn veilederne mine og jeg som vil ha tilgang til de personidentifiserbare opplysningene i forbindelse med dette prosjektet.

Prosjektet skal etter planen være ferdig innen midten av august 2015. Etter prosjektets slutt vil lydopptakene bli slettet, men de aidentifiserte intervjutranskripsjonene og personopplysningene dine blir lagret hos Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) i 20 år før de slettes. Listene som viser hvem som står bak hvert informantnummer, vil bli oppbevart atskilt fra de øvrige data. Grunnen til at vi ønsker å lagre dette, er at det gjør forskningen mer etterrettelig, samt at det vil være mulig å gjennomføre oppfølgingsstudier på et senere tidspunkt.

Prosjektet er innmeldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

¹⁹⁸ Om forholdet mellom Vedlegg 4 og 5: Etter søknad til NSD ble det i løpet av prosjektperioden utformet en versjon av denne samtykkeerklæringa hvor informantene bes om å gi sitt samtykke til lagring av lydopptak ut over prosjektperioden. Vedlegg 5 viser erklæringa som er brukt for å innhente samtykke for de nye vilkårene, og utdyper endringa.

Dersom du ønsker å delta i undersøkelsen, er det fint om du signerer den vedlagte samtykkeerklæringen (se neste side) og returnerer den i den frankerte konvolutten så snart som mulig.

Har du spørsmål om prosjektet eller andre forhold knyttet til denne informasjonen, må du gjerne ta kontakt med meg. Kontaktinformasjon er oppgitt nedenfor.

Vennlig hilsen
Rikke van Ommeren
Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap
NTNU
Tlf. 73 59 64 05/992 31 816
E-post: rikke.van.ommeren@ntnu.no

Samtykkeerklæring:

Jeg har fått skriftlig informasjon om prosjektet, og er innforstått med de opplysningene som framgår av den. Med dette sier jeg meg villig til å delta i studien. Jeg samtykker til at lydopptak som blir gjort av meg, og opplysninger om meg, kan brukes til forskningsformål. Jeg gir også min tillatelse til at aidentifiserte skriftlige gjengivelser av lyd materialet jeg medvirker på i forbindelse med prosjektet, kan oppbevares til forskningsformål ut over prosjektperioden. Direkte personidentifiserende opplysninger som navn, adresse, telefonnummer o.l. vil ikke gå frem av det materialet som blir lagret.

Sted **Dato**

Signatur **Telefonnummer**

E-postadresse

Vedlegg 5: Informasjon om endring av vilkårene for oppbevaring av data

Du har tidligere fått skriftlig informasjon om doktorgradsprosjektet mitt, og du har gitt ditt samtykke til at lydopptak som blir gjort av deg, og opplysninger om deg, kan brukes til forskningsformål. Under vil du finne informasjon om hvilke endringer jeg ønsker å gjøre i vilkårene for oppbevaring av data, samt en samtykkeerklæring som gjelder disse endringene. Ut over disse endringene står den informasjonen du har fått tidligere, og det samtykket du har gitt, ved lag.

Vilkår for datalagring gjengitt fra første informasjonsskriv, med understrekning av relevante informasjoner:

«Prosjektet skal etter planen være ferdig innen midten av august 2015. Etter prosjektets slutt vil lydopptakene bli slettet, men de aidentifiserte intervjutranskripsjonene og personopplysningene dine blir lagret hos Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) i 20 år før de slettes. Listene som viser hvem som står bak hvert informantnummer, vil bli oppbevart atskilt fra de øvrige data. Grunnen til at vi ønsker å lagre dette, er at det gjør forskningen mer etterrettelig, samt at det vil være mulig å gjennomføre oppfølgingsstudier på et senere tidspunkt.»

Vilkår for datalagring etter endring, med understrekning av endringer:

Prosjektet skal etter planen være ferdig innen midten av august 2015. Etter prosjektets slutt vil lydopptak og intervjutranskripsjoner, samt personopplysningene dine, bli lagret i tråd med gjeldende forskrifter hos Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Listene som viser hvem som står bak hvert informantnummer, vil bli oppbevart atskilt fra de øvrige data. Grunnen til at vi ønsker å lagre materialet, er at det gjør forskningen mer etterrettelig, samt at det vil være mulig å gjennomføre oppfølgingsstudier på et senere tidspunkt.

Samtykke etter endring av vilkårene for oppbevaring av data:

Jeg har fått skriftlig informasjon om endringene av vilkårene for oppbevaring av data. Jeg gir med dette mitt samtykke til at både lydopptak og skriftlige gjengivelser av lyd materialet jeg medvirker på i forbindelse med prosjektet, kan oppbevares til forskningsformål ut over prosjektperioden, og i tråd med informasjonen jeg har fått.

Sted Dato

Signatur Telefonnummer

E-postadresse

Vedlegg 6: Samtykkeerklæring – sekundærinformanter¹⁹⁹

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

I forbindelse med min doktorgrad gjennomfører jeg et prosjekt om det som på fagspråket kalles bidialektale språkbrukere. Begrepet *bidialektale språkbrukere* viser i denne sammenhengen til personer som har lært to eller flere norske dialekter i tidlige barneår, og som holder disse dialektene mer eller mindre adskilte til bruk i ulike sammenhenger opp gjennom livet. Hensikten med prosjektet er både å *beskrive* og *forklare* bidialektalisme som språklig og sosialt fenomen.

For å finne ut noe om dette, er jeg avhengig av å snakke med folk som kan bidra til å kaste lys over dette temaet, enten fordi de er bidialektale selv, eller fordi de kjenner noen som er det. Det er i den forbindelse jeg ønsker å rekruttere deg som informant. Det å være informant for prosjektet mitt innebærer for din del at jeg ber deg om å delta i en samtale med en person du kjenner om tema som blir oppgitt av meg. Samtalen tar anslagsvis mellom 45 og 90 minutter, men det er fint om du kan sette av noe lenger tid, slik at dere unngår hastverk. Under samtalen kommer dere til å bruke lydopptaker, slik at jeg i etterkant kan få innblikk i hva dere har snakket om.

Jeg gjør samtidig oppmerksom på at noen av informantene vil kunne bli bedt om å bidra ut over dette. Dersom du er blant disse, vil du motta ny informasjon og ny forespørsel om å delta.

Data og resultater fra prosjektet vil i hovedsak bli publisert gjennom doktorgradsavhandlingen min, men jeg forbeholder meg også retten til å omtale og drøfte data og resultater i artikler, foredrag o.l., som en del av formidlingen av forskningsinnsiktene som prosjektet fører med seg. All informasjon om deltakerne i studien vil selvsagt bli avidentifisert i all rapportering fra og omtale av prosjektet. Det vil si at du og de andre informantene blir gitt et informantnummer og et fiktivt navn. Oversikten over hvem som gjemmer seg bak hvert informantnummer og fiktive navn, samt kontaktinformasjon, vil bli oppbevart atskilt fra det øvrige datamaterialet, slik at ingen kan finne ut hvem informantene mine er. Informasjon som det er helt nødvendig å oppgi, vil bli gjort mer generell. Opplysninger om bosted og alder vil f.eks. bli oppgitt i videre kategorier, f.eks. ved å angi dialektområde/region i stedet for mer spesifikt bosted, og alder angis i mer generelle aldersintervaller (20-29 år, 30-39 år osv.).

Det er helt frivillig å delta i prosjektet, og du kan når som helst trekke deg fra deltakelse, uten å måtte begrunne det nærmere. Det er ingen andre enn veilederne mine og jeg som vil ha tilgang til de personidentifiserbare opplysningene i forbindelse med dette prosjektet.

Prosjektet skal etter planen være ferdig innen midten av august 2015. Etter prosjektets slutt vil lydopptak og intervjutranskripsjoner, samt personopplysningene dine, bli lagret i tråd med gjeldende forskrifter hos Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Listene som viser hvem som står bak hvert informantnummer, vil bli oppbevart atskilt fra de øvrige data. Grunnen til at vi ønsker å lagre materialet, er at det gjør forskningen mer etterrettelig, samt at det vil gjøre det mulig å gjennomføre oppfølgingsstudier på et senere tidspunkt.

Prosjektet er innmeldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Dersom du ønsker å delta i undersøkelsen, må jeg be deg om å signere den vedlagte samtykkeerklæringen (se neste ark).

Har du spørsmål om prosjektet eller andre forhold knyttet til denne informasjonen, må du gjerne ta kontakt med meg. Kontaktinformasjon er oppgitt nedenfor.

¹⁹⁹ Med «sekundærinformanter» menes det her de informantene som i avhandlinga er omtalt som «signifikante andre».

Vennlig hilsen
Rikke van Ommeren
Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap
NTNU
Tlf. 73 59 64 05/mob. 992 31 816/e-post: rikke.van.ommeren@ntnu.no

Samtykkeerklæring:

Jeg har fått skriftlig informasjon om prosjektet, og er innforstått med de opplysningene som framgår av den. Med dette sier jeg meg villig til å delta i studien. Jeg samtykker til at lydopptak som blir gjort av meg, og opplysninger om meg som framgår av disse, kan brukes til forskningsformål. Jeg gir også min tillatelse til at lydopptak og skriftlige gjengivelser av lyd materialet jeg medvirker på i forbindelse med prosjektet, kan oppbevares til forskningsformål ut over prosjektperioden. Direkte personidentifiserende opplysninger som navn, adresse, telefonnummer o.l. vil ikke gå frem av det materialet som blir lagret.

Sted **Dato**

Signatur **Telefonnummer**

E-postadresse

Vedlegg 7: Nettbasert forundersøkelse²⁰⁰

Forundersøkelse

*Må fylles ut

1. Informantnummer *

(Hvis du ikke har fått dette tilsendt, ta kontakt.)

Bakgrunn

2. Angi kjønn *

Markér bare én oval.

Kvinne

Mann

3. Når ble du født? *

Oppgi fødselsår

4. Hvor ble du født? *

5. Hvor bor du nå? *

6. Har du bodd andre steder?

Hvis ja: Angi hvor du har bodd og hvor lenge (ca.) du har bodd på hvert sted.

7. Hvem bodde du sammen med i oppveksten? *

(f.eks. foreldre/foresatte, søsken, slektninger eller andre du har delt husstand med)

²⁰⁰ Undersøkelsen er gjengitt som skjermdump, og samsvarer med måten spørsmålene ble presentert for informantene.

8. **Hva er din sivilstatus? ***

Markér bare én oval.

- Ugift
- Samboer
- Gift/partner
- Skilt/separert
- Andre: _____

9. **Hva er din nåværende bosituasjon? ***

Markér bare én oval.

- Jeg bor alene
- Jeg bor sammen med foreldre/foresatte
- Jeg bor sammen med ektefelle/partner/samboer
- Jeg bor sammen med ektefelle/partner/samboer og barn
- Jeg bor sammen med bare barn
- Andre: _____

Utdanning og arbeid

10. **Var du hos dagmamma eller i barnehage/dagpark da du var barn? ***

Merk av for alt som passer

- Nei
- Ja, hos dagmamma
- Ja, i barnehage/dagpark
- Andre: _____

11. **Utdanning***

Kryss av for høyeste fullførte utdanning

Markér bare én oval.

- Grunnskole
- Videregående utdanning
- Høyere utdanning (3 år eller mindre)
- Høyere utdanning (4 år eller mer)
- Andre: _____

12. **Svar på dette dersom du krysset av for videregående utdanning eller høyere utdanning: Hvilken utdanning har du?**

Angi studieretning, yrkesretning, studiefag el.l.

13. **Svar på dette dersom du er i arbeid eller har vært i arbeid tidligere: Hva har du arbeidet med?**

Familie/foresatte

Her stiller jeg spørsmål om bakgrunnen til familie og foresatte. Du trenger bare å svare på spørsmål som er relevante for deg: Fyll ut informasjon om foreldre/foresatte som du har bodd sammen med og/eller tilbrakt tid sammen med i oppveksten.

14. **Hvor er mor født og oppvokst?**

15. **Hvor er far født og oppvokst?**

16. **Dersom du har bodd sammen med andre voksne enn mor og far i oppveksten: Hvor er han/hun/de født og oppvokst?**

Hvis ja: Hvilken?

17. **Har du søsken? ***

Hvis ja: Angi hvor mange søsken du har og hvem av disse du har bodd sammen med i oppveksten.

Språk og dialekt

18. **Hvilke språk kan du? ***

Angi hvilke SPRÅK du kan her; spørsmål om dialektbruk kommer senere.

19. **Svar på dette spørsmålet dersom du satte opp flere språk enn norsk ovenfor: Hvordan vil du vurdere dine egne ferdigheter i de ulike språkene på en skala fra 1 til 5 (1 = svært dårlig, 5 = svært bra)**

20. **Hvilken målform benytter du deg av i det daglige? ***

Markér bare én oval.

- Bokmål
 Nynorsk
 Begge

21. **Skriver du tekstmeldinger (SMS)? ***

Markér bare én oval.

- Nei
 Ja

22. **Hvis du svarte ja på spørsmålet ovenfor: Hvordan uttrykker du deg i tekstmeldinger (SMS)?**

(Du kan krysse av for flere alternativer)

Merk av for alt som passer

- Jeg skriver på bokmål.
 Jeg skriver på nynorsk.
 Jeg skriver på dialekt/slik jeg snakker
 Andre: _____

23. **Er du bruker av Facebook? ***

Markér bare én oval.

- Nei
 Nei, men jeg har vært det tidligere.
 Ja

24. **Hvis du er eller har vært Facebook-bruker: Hvordan uttrykker/uttrykte du deg på Facebook?**

(Du kan krysse av for flere alternativer)

Merk av for alt som passer

- På bokmål
 På nynorsk
 På dialekt/slik jeg snakker
 På engelsk
 Andre: _____

25. **Er du bruker av Twitter? ***

Markér bare én oval.

- Nei
 Nei, men jeg har vært det tidligere.
 Ja

26. **Hvis er eller har vært Twitter-bruker: Hvordan uttrykker/uttrykte du deg på Twitter?**

(Du kan krysse av for flere alternativer)

Merk av for alt som passer

- På bokmål
 På nynorsk
 På dialekt/slik jeg snakker
 På engelsk
 Andre: _____

Egen dialektbruk

27. **Hvor mange dialekter snakker du? ***

Markér bare én oval.

- 1
 2
 3
 4
 5

28. **Hvilke dialekter snakker du? ***

Angi hva du kaller de ulike dialektene, hvor i landet de "hører hjemme" (sted, fylke, region el.l.) og gi dem et nummer. Bruk deretter denne nummereringen som referanse når du svarer på spørsmål om "dialekt 1", "dialekt 2" osv. i det følgende.

29. **Hvor gammel var du (ca.) da du begynte å bruke dialekt 1? ***

30. **Hvor gammel var du (ca.) da du begynte å bruke dialekt 2? ***

31. **Hvor gammel var du (ca.) da du begynte å bruke dialekt 3?**

Hvis du kun bruker to dialekter, gå videre til spørsmål ...

32. **Hvor gammel var du (ca.) da du begynte å bruke dialekt 4?**

Hvis du kun bruker tre dialekter, gå videre til spørsmål ...

33. **Hvor gammel var du (ca.) da du begynte å bruke dialekt 5?**

Hvis du kun bruker fire dialekter, gå videre til spørsmål ...

34. **Er det noen av disse du regner som "hoveddialekt"/"morsmål"?**

Hvis ja: Hvilken?

Dialektbruk i familien

35. **Hvilke dialekter snakker/snakket dine foreldre/foresatte? ***

Angi hvem som bruker/brukte hvilken dialekt, samt hvor i landet disse dialektene "hører hjemme" (sted, fylke, region el.l.).

36. **Veksler/vekslet noen av dine foreldre/foresatte mellom ulike dialekter, slik som deg?**

Markér bare én oval.

- Ja
 Nei
 Vet ikke

37. **Svar på dette spørsmålet dersom du har søsken: Hvilke dialekter snakker/snakket dine søsken?**

Angi hvem som bruker/brukte hvilken dialekt, samt hvor i landet disse dialektene "hører hjemme" (sted, fylke, region el.l.).

38. **Svar på dette spørsmålet dersom du har søsken: Veksler/vekslet noen av dine søsken mellom ulike dialekter, slik som deg?**

Markér bare én oval.

- Ja
 Nei
 Vet ikke

Språkbruksmønster

39. **Hvor ofte (ca.) bruker du din dialekt 1? ***

Markér bare én oval.

- Daglig
- Ukentlig
- Månedlig
- Årlig
- Sjeldnere
- Andre: _____

40. **Hvor ofte (ca.) bruker du din dialekt 2? ***

Markér bare én oval.

- Daglig
- Ukentlig
- Månedlig
- Årlig
- Sjeldnere
- Andre: _____

41. **Hvor ofte (ca.) bruker du din dialekt 3?**

(Hvis dette spørsmålet ikke er relevant for deg, gå videre til spørsmål ...)

Markér bare én oval.

- Daglig
- Ukentlig
- Månedlig
- Årlig
- Sjeldnere
- Andre: _____

42. **Hvor ofte (ca.) bruker du din dialekt 4?**

(Hvis dette spørsmålet ikke er relevant for deg, gå videre til spørsmål ...)

Markér bare én oval.

- Daglig
- Ukentlig
- Månedlig
- Årlig
- Sjeldnere
- Andre: _____

43. Hvor ofte (ca.) bruker du din dialekt 5?

(Hvis dette spørsmålet ikke er relevant for deg, gå videre til spørsmål ...)

Markér bare én oval.

- Daglig
- Ukentlig
- Månedlig
- Årlig
- Sjeldnere
- Andre: _____

44. Har du kommentarer eller merknader til spørsmål eller svar i undersøkelsen, kan du skrive inn disse her:
